MÓR JÓKAI · KULDAVÄÄRT MEES

MÓR JÓKAI

KULDAVÄÄRT MEES

VÄRAMU

MÓR JÓKAI

KULDAVÄÄRT MEES

Romaan

Tõlkinud Edvin Hiedel

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · TALLINN
1975

T(Ungari)
J 53

Originaali tiitel:
Jókai Mór
Az arany ember
Magyar Helikon
[Budapest]
1960

Kunstiliselt kujundanud *Heino Kersna*

R 70304—063
M901(16)—75 172—75

© Tõlge eesti keelde, «Eesti Raamat» 1975

Raudväravad

Mäeahelik, põiki nelja miili pikkuselt tipust jalamini läbi murtud; mõlemat kätt kuuesajast kuni kolme tuhande jalani tõusvad kõrged püstloodis kaljuseinad, nende vahel antiikmaailma hiiglaslik jõgi Ister: Doonau.

Kas on pealesuruv veemass endale siia värava murdnud või on maa-alune tuli mäeaheliku lõhki rebinud? On seda teinud Neptunus või Vulcanus? Või mõlemad koos? Jumala töö see on! Millegi taolisega ei saa isegi praeguse jumalaid-matkiva ajastu raudse käega inimesed hakkama.

Esimese jumala kätetööst annavad tunnistust Fruska-Gora tipule puistatud meretigude kivistised ja Veteráni koopa fossiilsed mereelanikest saurused; teisest jumalast räägivad basaldikihid Piatra-Detonatal; kolmandast, raudse käega inimesest, annavad tunnistust kaljusse raiutud pikk kaldapealne tee, mille kohal võlvub mäesein, hiiglasliku kivisilla sambajäänused, reljeefina kaljusse uuristatud mälestustahvel ja keset jõesängi raiutud saja jala laiune kanal, mida mööda saavad liikuda suuremad laevad.

Raudväravatel on kahe tuhande aastane ajalugu ja oma nimi nelja rahva keeles.

Meie teele kerkiks nagu äkki kaljupankadest piilarite ja tornikõrguste sammastega jumalakoda, mille on ehitanud hiiglased, tõstes kaljuveertele imepäraseid kivikolosse, milles kujutlusvõime näeb pühakute kujusid, ja see jumalakoda ulatub nelja miili sügavusse, teeb pöördeid ja käänakuid, toob nähtavale uusi templeid, teiste seinakaunistustega, teiste imekujudega; osalt on tema seinad siledad nagu lihvitud graniit, mille pinnal kirendavad punased ja valged sooned, salapärase jumalasõna

märgid, paiguti on mäeküljed üleni roostepruunid, nagu oleksid nad tõesti rauast; mitmes kohas näitavad längus, kallakil graniidikihid titaanide julget ehituskunsti; ja järgmisel käänakul tuleb meile vastu gooti kiriku portaal teravate tornitippude ja vilajate, üksteise külge liibuvate basaltpiilaritega, ja keset nõgimusta seina lööb äkki särama mõni kuldkollane laik nagu veimevaka kaas; seal õitseb väävel. Need on maagiõied. Aga seinu kaunistavad ka elavad õied: kaljunukkidele ja lõhedesse on kellegi hardad käed nagu rohelisi pärgasid riputanud. Need on hiiglaslikud leht- ja okaspuud, mille sünget rohelust kirjavad sügiskülmadest näpistatud põõsaste kollased ja punased vanikud.

Aeg-ajalt katkestab selle lõputu peadpööritava kaksikseina mõni orusuu, kust avaneb vaade peidetud, asustamata paradiisi. Siin kahe kaljuseina vahel valitseb sügav, sünge hämarus, ja päikesepaistelise oru pilt tungib sellesse päevasesse pimedusse nagu mingi haldjateriigi naeratus: metsviinapuu pisikesed küpsed marjad annavad puudele värvi ja kirju lehestik mähib nad nagu vaipa. Orus ei ole näha ühtegi inimasulat, aasal lookleb väike oja, kust joovad segamatult hirved, ja siis langeb see oja nagu hõbedane kiir kaljuseina mööda alla. Tuhanded inimesed mööduvad sellest orust ja kõik nad mõtlevad endamisi: kes siin küll võiks elada?

Siis jääb org selja taha ja tuleb jälle uus templipilt, veelgi võimsam, veelgi vapustavam: seinad lähenevad teineteisele juba saja neljakümne sülla kaugusele ja ulatuvad kolme tuhande jala kõrgusele taevasse; see esileküündiv kalju seal harjal on Gropalui Petro, Püha Peetruse haud, ja kaks titaanlikku kivikuju tema kõrval, teine teisel pool, on tema apostlitest kaaslased.

Ja nende kahe seina vahel all sügavas kivisängis voolab Doonau.

Suur ja majesteetlik jõevägilane, kes Ungari tasasel madalikul tuhandesüllases sängis väärika rahuga edasi liigub, vette kummarduvate pajudega naljatleb, ilusaid lillelisi aasasid imetleb ja vaikselt lõgisevate veskitega juttu ajab; hah, missuguse vihaga ta murrab läbi siit, kus ta on saja neljakümne süllasesse kaljulõhesse surutud! Need, kes koos temaga siia on tulnud, ei tunne teda äragi. Hallipäine hiiglane nooreneb uljaks kangelaseks,

tema lained tuiskavad kaljuse sängi kohal: siin-seal tõrrutab mõni tohutu kivirüngas otse keset sängi nagu viirastuslik altar; hiiglaslik Babagáj, kroonitud Kazáni kalju; neid ta ründab majesteetliku vihaga, eest rinnutsi peale tormates, taha sügavaid neelusid keerutades, kaljusängisse põhjatut auku kaevates, ja sööstab siis müri-nal ja kohinal ühest kaljuseinast teiseni ulatuvatest kiviastmetest alla.

Kohati on ta oma teel seisvast tõkkest juba võitu saanud ja voolab kobrutades üle purustatud kaljude, mõnel käänakul põrkab ta vastu mäekülge ja on end oma vahuste voogudega vee kohale kummarduva kalju alla kaevanud. Kohati on ta äravõitmatute kaljude taha kokku kuhjanud saari, uusi maapinnamoodustisi, mida ei ole ühelgi vanal kaardil; need on tihedalt puid ja põõsaid täis kasvanud ja ei kuulu ühelegi riigile, ei Ungarile, Türgile ega Serbiale; see on tõeline eikellegimaa, mis ei maksa maksusid ega tunne isandat, väljaspool maailma seisev, nimetu maa! Teises kohas jälle on ta äramuritud saare koos põõsaste, metsa ja hüttidega ära uhtunud ja maakaardilt minema pühkinud.

Need kaljud ja saared jagavad jõe, mis Ogradina ja Plaviszovica vahel juba kümnemiilise tunnikiirusega edasi tormab, mitmesse harusse ja laevnik peab kitsaid jõeharusid hästi tundma, sest inimese raudne käsi on raiunud jõesängi kaljuastangutesse ainult ühe kanali, mida mööda suuremad laevad saavad liikuda; kalda lähedal saavad sõita ainult väiksemad paadid.

Piki väiksemate saarte kallast, keset kitsamaid Doonau-harusid lõhub looduse suurepärast loomingut inimese omapärane kätetöö: tugevatest palkidest V-tähekujulised vaiehitised, mille pärani lõuad on allavoolu pööratud. Need on beluugapüünised. Merest tulnud külalised ujuvad jõge mööda üles: lasevad voolul oma pead sügada, et tülikatest parasiitidest vabaneda, ja satuvad lõksu; neil pole kombeks tagasi pöörata, nad liiguvad ahenevas vanglas üha edasi, kuni jõuavad lõpuks «surnukambrisse», kust pole enam pääsu.

Ja selle majesteetliku paiga häälgi on jumalik. Üleüldine lakkamatu kohin, mis on nii ühtlane, et sarnaneb vaikusega, ja nii arusaadav, et sarnaneb Jumala sõnaga. Kui see hiiglaslik jõgi läbi kivikärestike kihu-

tab, kui ta kaljuseinu piitsutab, kui ta voolukohtades lämbunult põhja vajub, kui ta koskede heliredelitel mängib ja kui lakkamatu kaja lakkamatu lainetemürina nende kahe seina vahel üleloomuliku muusika kõrgustesse tõstab, mis on nagu üksainus suur orel ja kellahelin ja vaibuv kõuekõmin, jääb inimene vait ega söanda keset seda titaanlikku melu oma häält kuuldavale tuua. Laevnikud teevad ainult kätega märke ja kalurite ebausk keelab neil siin rääkimise: ohutunne paneb kõiki endamisi palvetama.

Ja tõepoolest, kes siit läbi läheb ja mõlemal pool enda kõrval neid süngeid seinu näeb, see sõuaks nagu läbi omaenda hauakambri.

Eriti veel, kui siin märatseb laevnike hirm — boora. Nädalaid kestev raju, mis teeb Doonau Raudväravate kohal läbitamatuks.

Oleks siin ainult üks mäesein, siis see kaitseks tormi vastu; aga kahe seina vahele surutult muutub õhurõhk nii tujukaks nagu mõne suurlinna tänavatel keerutav tuul: ta ründab kord eest, kord tagant, puhub igal käänakul ise suunast, vaibub aeg-ajalt sootuks ja sööstab siis äkki mõnest orupraost nagu varitsuskohast välja, haarab laeva kaasa, keerab tüüri viltu, annab kõigile kätele tööd, tõmbab hobused, kes laeva veavad, köitpidi vette; pöördub siis jälle ja tõukab kaasahaaratud puukaadervärki nii kiiresti edasi, nagu ujuks see allavoolu; laine tolmab nagu maantee, kui ta üle harjade pühib.

Ja templi melu tõuseb sel puhul niisuguseks viimsepäevamuusikaks, et uppuja hädakisa väljagi ei kosta.

«Püha Barbara» ja tema reisijad

Meie loo tegevusajal ei sõidetud Doonaul veel aurulaevadega. Galacist alates kuni Maini kanalini liikus jõe kaldal üheksa tuhat hobust, kes laevu jõge mööda üles vedasid; Türgi Doonaul kasutati ka purjesid, Ungari Doonaul aga mitte. Peale selle sõelus kahe riigi vahelisel jõel terve salakaubavedajate laevastik, mis pandi liikuma üksnes lihaste jõul. Tookord oli moes soolavedamine. Riik müüs Türgi kaldal soola, mille hind oli kodus viis ja pool forinti, poolteise forindi eest; sala-

kaubavedaja tõi selle Türgi kaldalt tagasi ja müüs Ungari kaldal kolme ja poole forindi eest maha. Nõnda said sellest kõik kasu, nii riik, salakaubavedaja kui ka ostja. Sõbralikumat vahekorda on raske ette kujutada. Kõige vähem oli selle kaubaga rahul aga riik, kes seadis oma huvide kaitseks mööda pikka piirikallast üles vahiputkad ja pani sinna lähemate külade meeselanikud püssiga piiri valvama. Kõik külad andsid piirivalvureid ja igal külal olid oma salakaubavedajad. Mistõttu tuli vaadata ainult seda, et iga kord just selle küla vanamehed oma paatidega välja sõidaksid, kust parajasti noormehed vahikorras on; mis oli muidugi väga ilus perekondlik joon. Riik aga pidas selle range piirivalvega silmas veel teisigi üllaid eesmärke. Ja nimelt katkutõrjet.

See kohutav aasia katk!

Meie ei teagi enam, mis see on ja mida see endast kujutab. Sest meie maal saab sinna juba sada viiskümmend aastat, kui viimane edev lesknaine Zimonyis katkuse salli kaela pani, sellega kirikusse läks ja surnult maha langes; aga kuna me iga aasta ajalehest loeme, et küll Süürias, küll Brussas, küll Peras on puhkenud aasia katk, tuleb meil uskuma jääda, et ta on siiski olemas, ja oma valitsusele tänulik olla, kui see tema ees uksed ja aknad suleb, et ta meie juurde ei pääseks.

Sest kõik kokkupuuted võõraste rahvastega on meid õnnistanud mõne uue, senitundmatu taudiga — Hiinast me saime sarlakid, saratseenidelt rõuged, venelastelt gripi, lõuna-ameeriklastelt kollapalaviku ja ida-indialastelt koolera; türklastelt aga katku.

Selle tõttu tohivad ja saavad kogu kalda ulatuses vis-à-vis elavad inimesed omavahel kokku puutuda ainult ettevaatusabinõusid silmas pidades, mis teeb nende elu aga huvitavaks ja lõbusaks.

Ja need abinõud on väga ranged. Kui Brussas puhkeb katk, kuulutatakse otsekohe kõik elusad ja elutud asjad Türgi-Serbia kaldal ametlikult katkuseks, ja kes neid puudutab, see on «kahtlane», see rändab kümneks, kahekümneks, neljakümneks päevaks karantiini. Kui mõne vasaku kalda laeva veoköis puudutab käänakul mõne parema kalda laeva köit, on kogu laeva meeskond «kahtlane» ja jääb kümneks päevaks keset Doonaud;

sest katk on võinud ühelt laevaköielt teisele külge hakata, ja sealt kogu laevameeskonnale.

Ja see kõik on range järelevalve all. Igal laeval istub üks ametimees: «puhastaja». Kohutav tegelane, kelle ülesandeks on valvata, mida keegi puudutab, kellega kokku puutub, ja kui reisija on Türgi-Serbia kaldal kas või mantliservagagi mõnd võõramaalast või mõnd villast, linast või karvadest tehtud eset puudutanud (need levitavad katku), kuulutab ta tema otsekohe kahtlaseks, ja kui laev Orsovasse jõuab, kisub perekonna käte vahelt ja saadab karantiini. Sellepärast kutsutaksegi teda puhastajaks.

Ja häda puhastajale, kui ta mõnd niisugust juhtumit varjab. Kõige väiksemagi eksimuse eest on karistuseks viisteist aastat türmi. Paistab aga, et salakaubavedajate peale see katk ei hakka, sest nemad ei vea endaga puhastajat kaasas, ja möllaku see aasia surm Brussas kuidas tahes, nemad liiguvad ööd kui päevad kahe kalda vahet. Kasulik on meelde jätta, et nende kaitsepühakuks on Püha Prokopius.

Ainuüksi boora takistab seda en detail äri, sest ta ajab Raudväravate-vahelises kiires voolus lõunakaldale kõik veesõidukid, mis ainult aerude abil edasi liiguvad.

Tõsi küll, ka pukseeritavatel laevadel võib salakaupa vedada, ja see on juba en gros äri; aga see nõuab ka juba rohkem kui ainult sugulaslikku sõprust ja ei ole vaeste inimeste ala. See pole enam sool. See on tubakas ja kohv.

Boora aga puhub Doonau laevadest puhtaks ja seab kolmeks-neljaks päevaks jalule nii kõrge moraali ja riigitruuduse, et pole mingit patukustutust vaja. Laevad katsuvad tema eest sadamasse põgeneda või keset Doonaud ankrusse heita, ja piirivalvurid võivad rahulikult magada, kuni see tuul nende putka räästaid kangutab. Laevad praegu ei liigu.

Ogradina kordoni kapralile tundub aga siiski, nagu kostaks hommikust peale juba mitmendat korda läbi tuule kohina ja jõe mürina see iseloomulik tuututav huile, mille laevnikuvile mitme miili kaugusele saadab ja mis kõuekõminastki üle kostab. See on kuidagi eriliselt kale ja kurb hääl, mida tekitab pikk puust toru.

Kas tuleb mõni laev ja annab vedajatele vilega

märku? Või on keegi kaljude otsa jooksnud ja hüüab appi?

See laev «tuleb».

Kümne-kaheteistkümne tuhande vakane tammepuust laev; ja nagu paistab, täies lastis, sest laine pühib mõlemalt poolt üle parda.

See maokas sõiduriist on üleni mustaks värvitud, ainult esimene ots on tal hõbedakarva ja lõpeb kõrgele tõusva keeritsninaga, mis on kaetud ilusa läikiva plekiga. Sillatekk on majakatusekujuline, mõlemalt poolt allatoova kitsa trepiga ja platvormiga, mis viib ühe tüüri juurest teise juurde. Katuse vööripoolne ots lõpeb kaksikkajuti kohal, mis koosneb kahest kambrikesest, paremale ja vasakule avanevate ustega. Kajuti kolmandas küljes on kaks roheliseks värvitud varbluugiga akent ja nende akende vahelisele seinale on elusuuruselt maalitud märtrisurma surnud Püha Barbara neitsilik kuju, roosa rüü, helesinise keebi ja purpurpunase tanuga, kuldsel tagapõhjal, käes valge liilia.

Sellel kitsukesel vabal pinnal aga, mis veel laeva ninasse kajuti ja jämedate köierullide vahele jääb, on üks kahe jala laiune ja viie jala pikkune roheliseks värvitud kast musta mullaga, kuhu on istutatud imeilusaid topeltnelke ja kannikesi. Pühapilti ja seda väikest aeda piirab kolme jala kõrgune raudvõre, mis on põllulillede vanikuid täis riputatud, keset aeda aga põleb punases klaaskuplis õlilamp, mille ette on pandud kimbuke rosmariine ja pühitsetud pajuoksi.

Laeva ninasse on üles seatud mast ja selle vöökonksu külge on kinnitatud veotross, kolme tolli jämedune laevaköis, mille abil seitsekümmend kaks hobust kaldal seda rasket sõiduriista kõigest jõust vastuvoolu veavad. Teise ilmaga aitaks ka pooltest ja Doonau ülemjooksul saaks sellega hakkama isegi kaksteist hobust, aga siin ja selle tuulega maadeldes tuleb neid seitsetkümmend kahtki tublisti ergutada.

See vilistamine on määratud hobuseajajate juhile.

Inimese häält oleks siin praegu asjata raisata. Kui see kostakski laevalt kaldale, segaks mitmekordne kaja selle ära, nii et keegi millestki aru ei saaks.

Vile häält mõistab aga isegi hobune; selle venivast või katkendlikust, hoiatavast või ergutavast huilgamisest

saab nii inimene kui loom aru, et nüüd tuleb kiiremini astuda, nüüd sammu aeglustada, nüüd päris seisma jääda.

Sest laeva saatus selles kaljukanalis ripub niidi otsas: tuleb maadelda külje pealt puhuva tuulega, salakavala vooluga, omaenda raskusega, kaljude ja võrendikega.

Tema saatus on kahe inimese käes. Üks on tüürimees, kes hoiab roolipuud; teine on laevaagent, kes annab keset loodusjõudude möirgamist vedajatele vilega märku, mis neil teha tuleb. Kui ükskõik kumb neist oma asja ei tunne, jookseb laev mõne kaljuastangu otsa või libiseb veekeerisesse või triivib vastaskaldasse või jääb mõnda kärestikku kinni, ja siis on ta kadunud kõigi inimeste ja hiirtega.

Aga nende kahe mehe näost pole näha, et nad hirmu tunneksid.

Tüürimees on süllapikkune mehemürakas, tugevasti vaskja näovärviga, ja peente punetavate juussoonte võrk tema põskedel räägib sellestsamast, millest tema punasekirjud silmavalgedki. Hääl on tal alati kähe ja tunneb ainult kahte võimalust: valju kisendamist või tuhmi mühatust. Tõenäoliselt see sunnibki teda oma kõri eest kahel viisil hoolt kandma: esiteks paksult ümber kaela mähitud punase puuvillarätiga ja teiseks lapiku viinapudeliga, mis on tal alati kuuetaskus.

Laevaagent on umbes kolmekümneaastane mees, heledate juustega, unistavate siniste silmadega, pikkade vurrudega ja ilma habemeta, keskmist kasvu, pealtnäha nõrga kondiga; ka hääl on tal vastav, peaaegu naiselik, kui ta vaikselt räägib.

Tüürimeest kutsutakse János Fabulaks; laevaagendi nimi on Mihály Timár.

Ametlik puhastaja istub tüürimehe roolipõranda serval, vatmankuue kapuuts pähe tõmmatud; me näeme ainult tema nina ja vuntse, mis mõlemad on punased. Tema nime ei ole ajalugu tallele pannud. Praegu ta närib parajasti tubakat.

Raske tammepuust luugi külge on seotud üks paat, kus istuvad kuus madrust, kes taktis sõuavad; iga tõmbe juures hüppavad nad kõik korraga püsti, kargavad paari sammuga üles astmelisele poodiumile, haaravad aeruvarrest kinni, suruvad aerulaba vette ja viskuvad

selili oma pingile; lisaks hobustele aitab ka see laeva edasi, kus veevool on tugevam.

Selle suure paadi slepis ujub veel üks väiksem sõiduriist.

Kaksikkajuti uksel seisab umbes viiekümneaastane mees ja suitsetab piibus türgi tubakat. Tal on idamaised näojooned, aga pigem türgi kui kreeka laadi, kuigi ta välimuselt tahab oma karusnahka kaftani ja ümmarguse punase mütsiga igati Kreeka serblase muljet jätta. Tähelepanelikum vaataja märkab aga kohe, et tema paljaksaetud lõug on näoga võrreldes palju heledam, nagu ikka neil, kes hiljaaegu oma tiheda habeme maha on ajanud.

See isand on laevaraamatusse kantud Euthym Trikalise nime all ja on laevalaadungi omanik. Laev ise kuulub Komáromi kaupmehele Athanáz Brazovicsile.

Ja lõpuks vaatab ühest kajutiaknast välja noore tütarlapse nägu, saades sellega Püha Barbara paariliseks.

Ta oleks nagu ise ka püha.

Tema nägu ei ole mitte kahvatu, vaid valge; see on marmori, kristalli võltsimatu valevus, valge värv on talle niisama loomupärane nagu abessiinlasele must või malailasele kollane. See on ühegi võõra värvivarjundita valevus, millesse ei too puna ei näkku puhuv tuul ega silma vaatav mehepilk. Tõsi küll, ta on alles laps, mitte vanem kui kolmeteistkümneaastane; aga tema pikk sale kuju ja tõsine, otsekui väljavoolitud nägu oma täiuslike antiiksete joontega näitab, nagu oleks tema ema kunagi oma pilgu Milo Venuse näole unustanud.

Tema tihedatel tumedatel juustel on mingi metalne läige nagu musta luige sulgedel. Silmad on tal aga tumesinised. Ja tema pikad, peenelt väljajoonistatud kulmud on otsaesisel peaaegu kokku kasvanud; niisugused kulmud annavad näole nagu mingi võluväe. Need kaks peent kulmu moodustavad kokku nagu musta oreooli pühapildi otsaesisel. Selle tütarlapse nimi on Timéa.

Need on «Püha Barbara» reisijad.

Laevaagent võtab, kui ta on vile käest pannud ja tinaloodiga vee sügavust mõõtnud, endale aega, et pühapildi võre najale toetudes tüdrukuga juttu ajada.

Timéa oskab ainult uuskreeka keelt, aga agent räägib vabalt ka seda keelt.

Ta tutvustab tütarlapsele maastiku ilu; kohutavat, hirmuäratavat ilu.

See valge nägu, need tumesinised silmad jälgivad tema juttu liikumatult, aga väga tähelepanelikult.

Ometi tundub agendile, nagu ei näeks need silmad mitte teda, vaid neid kannikesi, mis Püha Barbara jalge ees lõhnavad. Ta murrab neist ühe ja ulatab lapsele, et see paremini kuuleks, mida lilled räägivad.

Tüürimees näeb seda kõike oma roolisillalt, ja see ei meeldi talle.

— Parem oleks — pomiseb ta oma rasplikõlalise häälega —, kui ta, selle asemel et pühaku eest lilli murda ja sellele lapsele anda, mõne pühitsetud oksa põlema paneks; sest kui Jeesus meid seal selle kivipuusliku otsa viib, siis ei päästa meid Kristus ka mitte. Tule, Jeesus, appi!

Selle õnnistusega oleks János Fabula maha saanud ka siis, kui ta oleks üksi olnud; aga kuivõrd puhastaja parajasti seal istus, kuulis ka tema seda, ja sellest sugenes kahekõne.

— Aga mispärast peavad härrased just selle suure tuulega Raudväravatest läbi trügima?

— Et mispärast? — küsis János Fabula, pidades kinni heast kombest järelemõtlemiseks esmalt natuke õlgpunutisest pudelist rüübata —, eks ikka sellepärast, et meil kiire on. Meil on laevas kümme tuhat vakka puhast nisu. Banaadis oli ikaldus, Valahhias aga oli saak väga hea. Seda me nüüd veamegi Komáromi. Täna on mihklipäev; kui me ei kiirusta, tuleb november peale ja me külmame kuskil poolel teel jäässe.

— Kas härra tõesti arvab, et Doonau novembris kinni külmab?

— Ma ei arva, ma tean. Seda ütleb Komáromi tähtraamat. Minge vaadake mu kajutis: see ripub mu voodi kohal.

Puhastaja tõmbas oma nina veel sügavamale kapuutsi alla ja sülitas lõuatäie läbinäritud tubakat Doonausse.

— Ega ei maksa niisuguse ilmaga Doonausse sülitada, Doonau ei salli seda. Ja see, mida Komáromi tähtraamat ütleb, on kindel nagu aamen kirikus. Kümme aastat

tagasi ennustas ta samuti, et novembris tuleb pakane. Mina kiirustasin oma laevaga koju; ma olin siis ka «Püha Barbara» peal. Teised naersid mind. 23. novembril aga läks äkki külmaks ja pooled laevad külmasid kinni, kes Apatini, kes Földvári all; ja siis naersin mina. — Tule, Jeesus, appi! Suru aga aerule peale, heei!

Tuul ründas jälle raevukalt laeva. Tüürimehe nägu mööda voolasid jämedad higipisarad alla, kui ta jõuga tüüripuud paigal hoidis; aga tal ei läinud abi vaja. Ta kostitas ennast selle eest lonksu viinaga, millest ta silmad veelgi punasemaks läksid.

— Oh, peaks Jeesus meid veel sellest kivirünkast mööda aitama! — ohkas ta, kõigest väest pingutades. — Pressi aga aerule peale, poiss! Kui me veel sellest kivist õnnelikult mööda saaksime!

— Siis tuleb kohe teine.

— Ja kolmas ja kolmeteistkümnes, ja me võime kogu aeg kellameheraha suus hoida, sest me hüppame iga tund vähemalt kuus korda üle kirstukaane.

— Kuulge, kallis härra — ütles nüüd puhastaja, võttes kogu närimistubakatombu suust välja —, mina arvan, et see härraste laev ei vea mitte ainult nisu.

Isand Fabula heitis silmanurgast pilgu kapuutsi alla ja kehitas siis õlgu.

— Seda parem. Kui laevas on salakaupa, siis ei panda meid vähemalt karantiini: saame kiiremini edasi.

— Kuidas?

Tüürimees tegi käega kaarja liigutuse selja taha, mille peale puhastaja hakkas hirnuma. Ta sai aru, mida see tähendab.

— No vaadake nüüd ise — ütles János Fabula —, sestpeale, kui ma siin viimati käisin, on veevool jälle muutunud; kui ma nüüd laeva pärituult ei lase, satume sellesse uude veekeerisesse, mis «armastajate kalju» alla on tekkinud. Näete, kuidas see põrgusigitis kogu aeg siin meie laeva kõrval ujub. Vana beluuga. Vähemalt kolmekümnepuudane. Kui see kurjavaimu elajas niimoodi laevaga võidu ajab, on alati mõni õnnetus varitsemas. Tule, Jeesus, appi! Hoiaks ta natuke lähemalegi, et saaks talle västra selga virutada. Tule, Jeesus, appi! Ja see agent kudrutab muudkui selle kreeka plikaga,

kael kenus, selle asemel et hobusemeestele vilistada. See tüdruk on meile ka nuhtluseks kaela saadetud. Sestpeale, kui ta laevale tuli, puhub kogu aeg põhjatuul. Ega see head ei tähenda. Ta on valge nagu vaim ja ta kulmud on kokku kasvanud nagu nõial. — Timári-härra, puhuge sellele eesratsutajale, hohoo!

Timári-härra aga ei võtnud vilet kättegi, vaid jutustas valgele tütarlapsele kaljude ja koskede muinaslugusid.

Sest Raudväravatest alates, üles Clissurani välja, on siin igal mäetipul ja koopal, igal kaljul, saarel ja neelukohal oma ajalugu, muistend, legend või pärimus, millest räägivad ajalooraamatud või kaljusse raiutud tähed või rahvalaulikute doinad või laevnike suuline traditsioon. See on nagu kivinenud raamatukogu; kaljude nimed on väljapoole pööratud raamatuseljad, ja kes neid avada oskab, võib igaühest terve romaani välja lugeda.

Mihály Timár oli selle raamatukoguga juba hästi kursis, ta oli talle usaldatud laevaga palju kordi läbi Raudväravate sõitnud ja talle oli siin iga kivi ja kalju tuttav.

Aga võib-olla oli nende lugude jutustamise põhjuseks veel midagi muudki kui soov oma teadmisi jagada. Võib-olla lähtus jutustaja heatahtlikust püüdest, et kui ühel õrna südamega olendil tuleb suurest ohust läbi minna, mis isegi tugevate meeste karastatud südame värisema paneb, siis katsuvad need, kes on kõigi õudustega juba harjunud, kogenematu tähelepanu muinasjuttude maailma meelitada.

Kuni Timéa seda lugu kuulas, kuidas vapper Mirko oma kallimaga, truu Milievaga, keset Doonaud Ljubigája kalju otsa põgenes, kuidas Assani palgasõdurid neid jälitasid, kuidas Mirko ihuüksi nende pelgupaiga kaelamurdvat juurdepääsu kaitses, kuidas neid seal pikka aega toitis üks kaljukotkas, kes tõi oma poegadele pesasse kitsetallekesi, mida armastajad nendega jagasid ... ei pannud ta tähelegi metsikut müra, mida raevutsevad vood ähvardavalt läheneva Ljubigája kalju ümber tekitasid; ta ei jõudnud enneaegu kohkuda valget vahtu pritsivate lainete pärast, mida ahistatud jõgi võrendiku ümber kokku kuhjab; laevnikud kutsuvad neid hatuse turjaga laineid «kitsedeks».

— Parem oleks, kui me oma nina ette vahiksime, ja mitte selja taha! — mühatas tüürimees ja paisutas oma hääle äkki valjuks möirgeks.

— Hahoo! Agendi-härra! Mis meile sealt vastu tuleb?

Agent vaatas üle õla, laeva nina poole, ja nüüd nägi temagi seda, mis tüürimehele silma oli hakanud.

Nad olid parajasti keset Tachtalia kitsustikku, kus Doonau on veel ainult kahesaja sülla laiune ja moodustab väga järsu languse. Jõesängis kohiseb nagu mägioja; ainult et see on Doonau.

Ja sellegi kitsa sängi jagab veel kahte ossa suur kaljurüngas, mille esikülg on ülalt samblasse ja põõsastesse kasvanud; jõgi ründab seda läänepoolsest otsast ja jaguneb kahte harru, üks haru tormab piki Serbia-poolset kallast järsust kaljuastangust alla, teisele harule on mäeturja viiekümnesüllane kanal raiutud, mida mööda suuremad laevad saavad üles ja alla liikuda. Tulijatel ja minejatel pole aga soovitatav siin selles kohas kokku saada, sest möödapääsemine on väga ohtlik. Põhja pool on veepinna all peidus palju kaljunukke, mille otsa võib kinni jääda, lõuna pool on aga võrendik, mille moodustavad teispool kaljusaart jälle kokku voolavad jõeharud, ja kui see võrendik laeva endasse kisub, siis ei suuda ükski võim teda sealt enam päästa.

Nii et see oli väga tõsine oht, millest tüürimees märku andis: «Mis meile sealt vastu tuleb?»

Vastutulev sõiduriist Tachtalia kitsustikus nii kõrge veega ja niisuguse tuulega!

Mihály Timár palus Timéa käest tagasi pikksilma, mille ta nüüdsama tütarlapsele oli andnud, et see paremini näeks seda kohta, kus Mirko oma ilusat Milievat varjas.

Doonau läänepoolse käänaku kohal paistis keset jõge mingi tume kogu.

Mihály Timár uuris seda läbi pikksilma ja hüüdis siis tüürimehele:

— Üks veski!

— Siis on Jeesus meid ära neednud!

Neile kihutas allavoolu vastu üks Doonau veski, mille torm oli ketist lahti kiskunud; niisiis silmanähtavalt niisugune sõiduriist, millel pole enam ei tüürimeest ega meeskonda peal, need on ammu juba põgenenud; see

hull tormab aga omapäi jäetult pimesi edasi, pühib üksteise järel oma teelt kõik ettejäävad veskid ja ajab kärestikku vastutulevad lastis laevad, mis ei jõua küllalt kiiresti kõrvale keerata.

Siin ei ole aga kuskile keerata. Kahel pool on Scylla ja Charybdis.

Mihály Timár ei öelnud midagi, andis Timéale pikksilma tagasi, juhatas talle, kus ta sellega kõige paremini näeb kotkaste pesasid, kelle esiisa nii truult armastajaid oli toitnud; võttis siis äkki kuue seljast, hüppas aerutavate madruste hulka paati ja andis käsu, et viis meest koos temaga jullasse tuleksid; võtku üks väike ankur ja üks peenem kõis kaasa ja päästku julla lahti.

Trikalis ja Timéa ei saanud tema jutust aru, sest ta rääkis ungari keeles, ja nemad seda keelt ei osanud. Nii ei saanud nad ka sellest aru, mis korralduse laevaagent tüürimehele andis.

— Las hobused lähevad edasi, ja ärge ka laeva paremale ega vasakule pöörake!

Mõne minuti pärast märkas aga Trikalis juba ise, missugune oht neid ähvardab. Vallapääsenud veski lähenes kiiresti mööda kohisevat jõesängi ja palja silmagagi võis näha lõgisevat vesiratast, mis võttis sõidukõlbliku kanali täies ulatuses enda alla. Kui see põrguline lastis laevaga kokku põrkab, lähevad mõlemad jalamaid põhja.

Julla oma kuue mehega trügis kõigest väest pingutades jõge mööda üles. Neli meest sõudsid, viies hoidis tüüri, agent aga seisis, käed vaheliti, paadi ninas.

Kuhu nad küll lähevad? Jullaga veski vastu. Lihaste jõuga jõe vastu, tormi vastu!

Kui nad ka viimaseni Simsonid oleksid, mehhaanika seadused teevad kõik nende jõupingutused tühjaks. Samavõrd, kui nad veskit lükkavad, tõukavad nad oma jullat sellest eemale. Ja kui nad selle veski ka kätte saavad, tõmbab see neid endaga kaasa. See on nii, nagu tahaks ämblik oma võrguga põderpõrnikat püüda.

Julla aga ei hoidnudki keset jõge, vaid püüdis kaljusaare läänetippu jõuda.

Jõgi kuhjas sinna niisuguseid laineid kokku, et viis

meest kadusid ühtelugu laineorgu ja tõusid järgmisel hetkel jälle raevusele vahuharjale, kõikudes ja turnides hullunud voolus, mis võbeles nende all nagu keev ja pulbitsev vesi!

Valge kass

Viis madrust lainetel hulpivas jullas arutasid, mida tuleks ette võtta.

Üks ütles, et tuleb veski põhi allpool veepinda kirvega sisse lüüa, et ta upuks.

See ei ole pääs. Kiire vool paiskab ka uputatud veski ikkagi vastu lastis laeva.

Teine ütles, et tuleb talle pootshaagid sisse lüüa ja siis paadist tüüriga niisugune suund anda, et ta veekeerisesse satuks.

Ka see ei ole hea nõu, sest veekeeris tõmbab siis ka julla endasse.

Timár andis roolimehele käsu, et ta hoiaks Perigrada saare tipu poole, mille krooni moodustab «armastajate kalju».

Kui nad joa lähedale jõudsid, võttis ta kuuepuudase ankru ja viskas selle vette, ilma et ta paati oleks kõigutanud. Nüüd selgus, et tal on haprast kehaehitusest hoolimata tugevad lihased.

Ankur vedas endaga kaasa terve vihi köit; seal on sügav vesi.

Siis andis Timár roolimehele käsu, et ta veskile vastu sõidaks.

Nüüd juba taibati tema kavatsust. Ta tahab veski ankruga kinni püüda.

— Paha mõte! — ütlesid laevamehed. — Nii jääb veski just põiki keset kanalit ja paneb laevale tee kinni, köis aga on nii pikk ja peenike, et see raske sõiduriist kisub ta kohe katki.

Kui Euthym Trikalis laevalt seda Timári kavatsust märkas, viskas ta jahmunult piibu käest ja karjus üle laevalae joostes tüürimehele, et see veoköie läbi raiuks ja laeva allavett tagasi laseks.

Tüürimees ei saanud kreeka keelest aru, aga käeliigutustest ta mõistis, mida temalt tahetakse.

Ta vastas suurima rahuga, õlga vastu roolipuud toetades:

— Pole tarvis ennast liigutada: Timár teab, mis ta teeb!

Trikalis tõmbas viimases hädas vöö vahelt pistoda, et ise köit läbi raiuda, aga siis näitas tüürimees selja taha. Ja see, mida Euthym Trikalis seal nägi, pani teda oma kavatsust muutma.

Doonau alamjooksu poolt rühkis keset jõge üles üks sõiduriist. Miili kauguseltki tunneb kogenud silm selle ära. Sel on mast ja puri, mis praegu on kokku tõmmatud, kõrge ahter ja kakskümmend neli sõudjat.

See on Türgi suurtükipaat.

Kui Euthym Trikalis seda nägi, lükkas ta pistoda tagasi vöö vahele. Esimesest vaatepildist, mis laeva nina ees avanes, oli tema nägu punaseks läinud; teisest tõmbus see kollaseks.

Ta jooksis Timéa juurde.

See vaatas pikksilmaga Perigrada kaljutippu.

— Anna pikksilm siia! — ütles Euthym hirmust kähisedes.

— Oh, kui armsad! — hüüdis Timéa talle pikksilma andes.

— Kes?

— Seal kalju otsas elavad väikesed koopaoravad ja hullavad isekeskis nagu lapsed.

Euthym suunas pikksilma altpoolt tulevale sõiduriistale ja tema kulmud tõmbusid veelgi enam kortsu, nägu aga läks surnukahvatuks.

Timéa võttis talt pikksilma tagasi ja otsis sellega uuesti kalju otsas elavad koopaoravad üles. Euthym pani oma parema käe tütrele ümber piha.

— Kuidas nad hüppavad ja kargavad! Üks ajab teisi taga. Oi, kui armas!

Ja vähe puudus, et see embav käsi oleks tütarlapse äkki õhku tõstnud ja üle reelingu vahutavatesse voogudesse heitnud.

Aga see, mida Euthym nüüd teisel pool nägi, tõi ta palgele jälle kadunud eluvärvi tagasi.

Timár võttis, kui ta oli veskile nii lähedale jõudnud, et see viskekaugusele jäi, paremasse kätte paraja vihi ankruköit, mille otsa oli seotud raudkonks.

Tüürita veski lähenes keset voolust kiiresti nagu mingi veeuputusaegne peletis. Suur vesiratas pöörles kiiresti edasitormavas voolus ja tühja kolu all müttas väsimatult jahvatav veskikivi, nagu tahaks ta kõik pihuks ja põrmuks hõõruda.

Sellel hukatusse kihutaval kaadervärgil ei olnud ühtegi hinge; ainult üks valge kass istus punaseks värvitud sindelkatusel ja näugus meeleheitliku häälega.

Veskini jõudes keerutas Timár korraks pea kohal raudkonksuga köieotsa ja viskas selle siis vesiratta külge.

Kui raudkonks ühe laba taha kinni jäi, hakkas vees pöörlev ratas ankruköit ilusasti peale kerima ja andis sellega veskile vaikselt uue suuna Perigrada saare poole, pannes oma mehhanismiga toime enesetaputöö ja ajades veski kaljunuki otsa.

— Ma ütlesin, et Timár teab, mis ta teeb! — mühatas János Fabula, kuna Euthym hüüatas suures rõõmutuhinas: «Tubli, mu poeg!» ja pigistas nii kõvasti Timéa kätt, et see kohkus ja jättis oma koopaoravad sinnapaika.

— Vaata!

Timéa jäi nüüd veskit vaatama. Selleks ei olnud enam pikksilma vaja, sest veski ja laev olid nüüd teineteisele juba nii lähedale jõudnud, et neid eraldas kitsas, viiekümnesüllases kanalis vaevalt kümme sülda.

Just parasjagu nii palju, et laev pääseks terve nahaga sellest ohtlikust põrgumasinast mööda.

Aga Timéa ei näinud ei ohtu ega pääsemist, vaid ainult mahajäetud valget kassi.

See õnnetuke kargas nüüd püsti, kui nägi inimestega laeva endale lähenemas, ja hakkas mööda katuseserva jooksma, nuttes, näugudes ja mõõtes pilguga vahemaad laeva ja veski vahel: kas ta suudaks sealt üle hüpata?

— Ah! Vaene väike kiisu! — nuuksus Timéa. — Tuleks ta meile ometi nii lähedale, et ta saaks laevale hüpata!

Sellest õnnest päästis neid aga kaitsepühak Püha Barbara ja see köis, mis end ratta labadele kerides ja järjest lühenedes veskit kaljusaare poole ja laeva teelt kaugemale vedas.

— Vaene ilus valge kiisu!

— Ära karda, mu laps — lohutas teda Euthym —, kui veski kaljuni jõuab, hüppab ta kaldale, ja kui seal on koopaoravaid, elab ta seal nagu vürst.

Ainult et valge kiisu ei tahtnud nähagi saart teisel pool veskit; ta jooksis kogu aeg mööda siinpoolset katuseserva. Timéa vehkis rätikuga, kui nende laev nõiutud veskist õnnelikult mööda pääses, ja hüüdis kiisule küll kreeka, küll kõikide kasside keeles: «Mine ära! keera ringi! hüppa kaldale! kõtt! jookse!» aga pea kaotanud loom ei saanud sellest aru.

Ja siis, kui veski parajasti laeva ahtri taha jäi, pööras vool seda natuke, nii et vesiratas korraks tagurpidi käis ja sellele keritud köis äkki maha tuli, mille peale vabanenud veski sööstis tuhatnelja kaldaäärses voolujoomes edasi.

Valge kiisu jooksis hirmust turtsudes üles katusehar-jale.

— Ah!

Veski aga tormas otseteed hukatusse.

Kalju taga oli veekeeris!

Üks kohutavamaid võrendikke, mida jõehiiglased moodustavad. Igal laevakaardil on see koht kahe teine-teise suunas kaarduva noolega ära tähistatud. Ja häda sõiduriistale, mis kogemata nende noolte suunda eksib; hiigelsuure võrendikulehtri ümber kobrutab veevool nagu keeva vee katlas ja lainete vahelt paistab süllasügavuses lohus ruletikujuline keeris. See võrendik on kaljusse uuristanud saja kahekümne jala sügavuse süvendi, ja seda, mis ta endaga sellesse sügavasse hauda kaasa kisub, ei korja ükski hing enam kokku, ja kui see oli inimene, siis on viimselpäeval temaga tublisti tegemist!

Sellesse võrendikku viiski vool nüüd vabanenud veski.

Enne kui ta pärale jõudis, sai ta põhja augu, vajus küljeli, vesiratas kerkis teljega otse vastu taevast, valge kiisu jooksis üles selle tippu ja jäi sinna, selg küürus, kükitama; veekeeris haaras kogu selle laudadest kaadervärgi, hööritas seda laias kaares, see pööras veel neli-viis korda ümber, raksus ja ragises igast tapist ja kadus siis vee alla.

Koos valge kiisuga.

Timéa peitis näo kramplikult võpatades õhukese salli sisse.

Aga «Püha Barbara» oli päästetud.

Euthym surus tagasitulevatel laevameestel ühekaupa kätt. Timárit ta isegi kaelustas.

Timár arvas, et ehk ütleb ka Timéa talle midagi.

Timéa aga küsis temalt:

— Mis sellest veskist nüüd saab?

Ja näitas hirmunud näoga võrendiku poole.

— Puru ja pilpad.

— Ja vaesest kiisust?

Tütarlapse huuled vabisesid ja tema silmades läikisid pisarad.

— Ega temalgi midagi loota ei ole.

— Aga see veski oli ju mõne vaese inimese oma! — ütles Timéa.

— Seda küll, aga meil tuli oma laeva ja oma elu kaitsta, muidu oleksime meie põhja läinud ja võrendik oleks meid sügavikku kiskunud ja pärast tükkhaaval kaldale heitnud.

Timéa vaatas läbi silmades värelevate pisarate prisma meest, kes seda ütles.

Tema pilgule avanes nende pisarate taga võõras, talle mõistetamatu maailm:

«Nii et meie võime teise inimese veski võrendikku tõugata, et oma laeva päästa, ja võime kassi ära uputada, et ise ellu jääda.»

Ta ei tahtnud seda mõista.

Ja sellest peale ei kuulanud ta enam Timári muinasjutte, vaid hoidis temast kõrvale, kui teda nägi.

Salto mortale mammutiga

Aga Timáril ei olnudki nüüd enam mahti muinasjutte vesta; sest ta ei jõudnud pärast eluohtlikku heitlust veel õieti hingegi tõmmata, kui Euthym pistis talle pikksilma pihku ja näitas selja taha, kuhu ta peab sellega vaatama.

Timár vaatas kaugel nähtud laeva ja ütles vaikselt, sõnu suus murendades:

— Suurtükipaat... Kakskümmend neli sõudjat... «Saloniki» on tema nimi.

Ja ta ei pannud nüüd pikksilma enne käest, kui Perigrada saare tipud selle teise laeva täiesti tema eest ära varjasid.

Siis pani ta pikksilma kähku käest, tõstis vile suu juurde ja tuututas lühidalt ja läbitungivalt algul kolm ja siis kuus korda, mille peale ajajad sundisid hobuseid kiiremini liikuma.

Doonau voolab ümber Perigrada kaljusaare kahes harus. Serbia kalda poolsest harust saavad lastis laevad Doonaud mööda üles minna. See on mugavam, kindlam ja odavam tee, sest siin võib poole vähema jõuga laeva edasi vedada. Ka piki Rumeenia-poolset kallast on kaldakaljudesse kitsas kaljukraav raiutud, nii et üks laev parajasti ära mahub; aga siin võib laeva juba ainult härgadega vedada, ja vahel rakendatakse neid koguni sada kakskümmend ühe laeva ette. Seda Doonau teist haru ahendab teispool Perigrada saart veel üks väiksem saar, mis on just põiki keset jõge. Selle nimi on Reszkival. (Praegu on see saar juba ära uhutud; meie loo tegevusajal oli see aga veel alles.) Jõgi sööstab noolkiirelt läbi selle kahest saarest moodustuva kitsustiku; ülalpool seda kitsustikku täidab aga kahe kaljuseina vahet nagu suur lai järv.

Ainult et sel järvel ei ole veepeeglit; see lainetab lakkamata ja ei külmu ka kõige käredamal talvel kinni.

Selle järve põhi on kaljusid täis; mõni kalju on otse veepinna alla peidetud, teine ajab oma rohmaka värdjaküüru mitme sülla kõrgusele, nagu püüdes eemaletõukava välimusega oma halba nime ära teenida.

Seal vahivad tõtt Golubacska-Mare ja Mika oma urgudega, kus pesitsevad metstuvid; seal sirutab end ähvardavalt sünge Rasbojnik; Horan-Mare on ainult pea püsti ajanud, laine kohiseb tal üle õlgade; Piatra-Klimyere aga sunnib tormakat voolu koguni tagasi pöörduma, ja veel terve hulk nimeta kaljunukke reedab end mitmel pool sillerdava veepinna all, mis nende kohal murdleb.

See on laevnike jaoks kõige ohtlikum koht maailmas. Kogenud meremehed, inglased, türklased, itaallased,

kes on merel harjunud kõigi ohtudega, lähenevad nüüdki veel värisedes sellele kaljusängile.

Siin selles kohas upub kõige rohkem laevu. Siin läks põhja ka Türgi valitsuse haruldane raudsõjalaev «Silistra», mis oli Belgradi alla saadetud ja mis oleks Idamaade ajaloos võib-olla hoopis uue lehekülje pööranud, kui Reszkivali saar, see rahuarmastav ja tark poliitik, poleks nii järsult tema külge lõhestanud, et ta sinnapaika jäi.

Aga põiki üle selle ohtliku põhjaga järve on siiski ülepääsutee olemas, ainult et seda tunnevad vaid vähesed laevnikud, ja veel vähesemad on julgenud seda aegade jooksul kasutada.

See ülepääsutee võimaldab lastis laevaga Serbia kaldalt Rumeenia kalda kaljukanalisse pääseda.

Seda viimast kanalit lahutab suurest Doonaust kogu ulatuses pikk kaljuastang, sinna saab sisse minna ainult Szvinica kohal ja sealt saab välja tulla ainult Szkela-Gládoka kohal.

Need aga, kes teavad, kus Doonau ülalpool Piatra-Kalugerat korraks vagusaks jääb, võivad sealt lastis laevaga poolviltu Serbia kanalist Rumeenia kanalisse põigata.

See on salto mortale ujuva mammutiga.

Vile huikab kolm korda, siis kuus korda, ajajad teavad juba, mida see tähendab, ka eesratsutaja tuleb hobuse seljast maha, tal on selleks oma põhjus, ja siis hakkavad kõik suure kisa ja piitsaplaksutamisega hobuseid ajama. Laev liigub kiiresti vastuvett.

Vile huilgab üheksa korda.

Ajajad peksavad hobuseid ikka metsikumalt, vaesed loomad kuulevad kisa, tunnevad lööke ja sööstavad kõigest väest edasi. Viis minutit niisugust tööd on hullem kui kogu päeva rakkes olla.

Nüüd rõkatab vile kaksteist korda. Inimesed ja loomad teevad, mis nad suudavad; see viimane jõupingutus võtab peaaegu hinge välja; laevaköis, kolme sõrme jämedune tross, on pingul nagu vinnas vibunöör, ja see raudklüüs, kustkaudu ta läbi laeva nina on tõmmatud, on tuline, nagu oleks seda kuumutatud; laevaagent seisab köie kõrval, terav meremehekirves käes.

Ja kui laev parajasti kõige kiiremini edasi sööstab, raiub ta köie laevaninas ühe kirvehoobiga läbi.

Pinguletõmmatud köis viliseb kõrgele karates nagu mingi tohutu pillikeel läbi õhu; veohobused kukuvad üksteise otsa hunnikusse, juhthobune murrab kaela, sellepärast tuligi ratsanik aegsasti tema seljast maha; köiest vabanenud laev aga muudab äkki kiiresti suunda ja põikab, nina põhjakalda poole pöörates, vastuvett poolviltu üle jõe.

Laevnikud nimetavad seda julget tempu «ülehüppeks».

Rasket laeva ei vea sel hetkel miski edasi; ei aur ega aer; voolgi on vastu; see on ainult saadud tõuke inerts, mis teda vastaskaldale viib.

Selle tõukejõu väljaarvestamine ja õige suhte leidmine kaugusega ja pidurdava vastujõuga teeks igale koolitatud mehhaanikulegi au; talupojast laevnik on seda aga oma kogemustest õppinud.

Sellest hetkest peale, kui Timár laevaköie läbi raius, oli kõigi pardalolijate elu üheainsa inimese, tüürimehe käes.

Ja János Fabula näitas nüüd, mida ta oskab.

— Tule, Jeesus, appi! Issand Jeesus! — mühatas ta, aga oli ka ise mehe eest väljas. Algul sööstis laev kiiresti sellesse järve, mille Doonau siin moodustas; tüüripuu taha oli nüüd kahte meest vaja, ja kahekesigi suudeti hädavaevu seda kiini jooksvat peletist talitseda.

Timár seisis samal ajal laeva ninas ja mõõtis tinaloodiga jõepõhja, ühe käega nööri hoides ja teise käe sõrmedega tüürimehele näidates, mitu jalga vett kiilu all on.

— Tule, Jeesus, appi!

Tüürimees tunneb neid kaljusid, mis kahele poole jäävad, nii hästi, et ta võiks silma järgi ära öelda, mitu jalga Doonau nende ümber möödunud nädalast peale on tõusnud. Tüüripuu on kindlates kätes; ja kui see ka ainult vaksavõrra vääratab, kui laev saaks ka ainult kerge müksu, ainult nii palju, et see tema hoogu silmapilguks pidurdaks, läheks ta kõigi oma reisijatega Perigrada kahekümne sülla sügavusse võrendikku, kadunud veskile järele, ja ka see ilus valge laps läheks ilusale valgele kiisule järele.

Juba olid nad Reszkivali joale eelnevast madalikust õnnelikult üle. See on kõige hullem koht, laeva hoog juba raugeb, vastuvool on tõukejõu mõju ära söönud, ja jõepõhi on teravaid kaljutippe täis.

Timéa vaatas üle reelingu kummardudes alla vette. Valgust murdvates läbipaistvates voogudes paistsid kaljurahnud oma ilusate erksate värvidega nii lähedal olevat: rohelised, kollased ja punased kivimürakad — nagu hiiglaslik mosaiik; ja nende vahel sõelusid hõbedased, punaste uimedega kalad. Ta oli sellest nii vaimustatud!

See oli hingematva vaikuse hetk, kõik teadsid, et nad ujuvad praegu kalmistu kohal; üksnes Jumala arm võib neid päästa endale sealt alt paljude teiste seast hauakivi leidmast. Ainult laps ei kartnud midagi.

Nüüd jõudsid nad abajakujulisse kaljudesõõri. Laevnikud kutsuvad neid suurtükikaljudeks, küllap sellepärast, et neid ründavate lainete kohin sarnaneb lakkamatu suurtükimürinaga.

Siia murrab sisse Doonau peaharu ja moodustab sügava sängi. Põhjakaljud ei ole ohtlikud, sest nad on sügaval; all põhjas, rohelises hämaruses, on näha suuri kohmakaid kogusid, mis ainult harva liigutavad, merest tulnud külalisi, beluugasid, ja võib näha, kuidas vetehunt, kuuepuudane haug, peletab oma ilmumisega laiali puhkavate kalade kirju väe.

Timéa imetles vee-elanike mänge, see oli nagu üks suur amfiteater — linnulennult.

Äkki aga ärkas ta selle peale, et Timár haarab tal käest kinni, tõmbab ta reelingust eemale, lükkab kajutisse ja lööb ukse kinni.

— Ettevaatust, hahoo! — kostab laevameeste hüüe nagu ühest suust.

Timéa ei saanud aru, mis on juhtunud, miks temaga nii toorelt ümber käiakse, ja jooksis kajuti akna alla, et sealt välja vaadata.

Juhtunud polnud aga midagi muud, kui et laev oli õnnelikult ka suurtükikaljude abaja läbinud ja hakkas Rumeenia kanalisse jõudma, abaja sängist aga, eriti suure tuulega, sööstab vool niisuguse hooga kanalisse, et moodustab tõelise kose, ja see on selle salto mortale kõige ohtlikum silmapilk.

Kui Timéa väikesest aknast välja vaatas, nägi ta

ainult nii palju, et Timár seisab laeva ninas, pootshaak käes, ja siis kostis kohutav mürin ja tohutu lainemägi vajus vahutades üle laeva nina ja virutas vastu aknaruutusid rohelise kristallilaviini, mis silmapilguks Timéad pimestas. Ja järgmisel hetkel, kui ta välja vaatas, ei näinud ta enam agenti laeva ninas.

Väljast kostab valju kisa; Timéa sööstab uksele: seal kohtab ta oma isa.

— Kas me läheme põhja? — küsib ta.

— Ei. Laev on pääsenud, aga agent kukkus vette.

Seda Timéa oli näinud, laine oli agendi ju tema enda silma all laeva ninast minema pühkinud.

Aga ometi tema süda isegi ei võpatanud selle teate peale.

Kas see pole imelik!

Kui ta valget kiisut nägi lainetesse kadumas, oli ta meeleheitel ega suutnud pisaraid tagasi hoida, ja nüüd, kus laine laevaagendi alla neelas, ei öelnud ta isegi «vaeseke»!

Nojah, sest valge kiisu karjus nii ahastavalt appi, see mees aga käitus kõigiga nii üleolevalt! Pealegi oli see valge kiisu üks armas väike loomake, laevaagent aga üks kole mees. Ja lõpuks ei osanud vaene väike valge kiisu ennast kuidagi aidata, laevaagent on aga tugev ja osav ja rabeleb kindlasti hädast välja: mis mees ta muidu on.

Laev oli pärast seda viimast salto mortalet päästetud ja ujus kanalis väljaspool ohtu; madrused jooksid pootshaagiga paadi juurde, kadunud agenti otsima. Euthym kõlistas pea kohal kukrut, tasuks Timári päästmise eest. «Sada kuldnat sellele, kes ta elusalt veest välja toob!»

— Hoidke aga oma sada kuldnat endale, armuline härra! — kostis laeva parda tagant otsitud mehe hääl. — Ma olen juba siin.

Ta ronis laeva ahtris ankruköit pidi veest välja. Ei maksa tema pärast karta; ei see mees nii kergesti hukka saa.

Ja nagu polekski midagi juhtunud, asus ta kohe koraldusi jagama.

— Tuleb ankur sisse lasta.

Paarikümnepuudane ankur lasti vette, ja selle peale

jäi laev keset kanalit seisma, Doonau poolt täielikult kaljudest varjatud.

— Ja nüüd jullaga kaldale! — andis Timár kolmele madrusele käsu.

— Pange kuivad riided selga! — soovitas talle Euthym.

— See oleks suur raiskamine! — ütles Timár. — Täna seisab veel mitu niisugust ristimist ees. Nüüd ma olen vähemasti veekindel. Meil on kiire.

Viimase lause ütles ta Euthymile sosinal.

Selle silmad välgatasid heakskiitvalt.

Ja laevaagent hüppas kähku jullasse ja võttis ise tüüri, et rutem paadisadamasse jõuda, kust võiks leida vedajaid; seal ajas ta kähku kaheksakümmend veohärga kokku, laeval pandi samal ajal uued köied valmis, härjad rakendati ette, ja ei kulunud poolteist tundigi, kui «Püha Barbara» jätkas oma teekonda läbi Raudväravate, ainult et piki teist kallast, kui ta oli seda alustanud.

Selleks ajaks, kui Timár laevale tagasi jõudis, olid tal riided suure rabelemise peale seljas ära kuivanud.

Laev oli päästetud, võib-olla isegi kahekordselt, ja koos laevaga kogu laadung, Euthym ja Timéa. Ja see oli Timár, kes neid oli päästnud.

Kuigi, mis temal sellega küll asja on? Milleks niimoodi nahast välja pugeda? Tema on ju siin laeval ainult üks agent, ainult üks «Schreiber», kes saab oma aastapalga, küllalt kehva, ja kellel peaks olema ükskõik, kas laev veab nisu või tubakat või kalliskive: tema palk jääb ikka samaks.

Niisuguseid mõtteid heietas endamisi ka puhastaja, kui ta pärast Rumeenia kanalisse jõudmist tüürimehega uuesti juttu alustas, milleks vahepeal polnud tükk aega mahti olnud.

— Te peate tunnistama, kallis härra, et me oleksime võinud täna äärepealt kõik põrgusse sattuda.

— Mis tõsi, see tõsi! — vastas selle peale János Fabula.

— Aga mis häda meil oli proovida, kas inimene upub ikka mihklipäeval ära?

— Hm! — ütles János Fabula ja võttis oma pudelist väikese lonksu. — Kui suur teie päevaraha on?

— Kakskümmend kroitserit! — vastas puhastaja.

— Kes kurat teid siis ajas siia kahekümne kroitseri eest surema! Mina pole teid siia kutsunud. Mina saan ühe forindi päevas ja prii kosti. Minul on neljakümne kroitseri võrra rohkem põhjust oma nahka turule viia kui teil. Ja mis siis nüüd viga on?

Puhastaja vangutas pead ja lükkas kapuutsi kuklasse, et ennast paremini arusaadavaks teha.

— Kuulge, kallis härra, mina arvan, et see Türgi laev, mis meile järele tuleb, ajab härraste laeva taga, ja nüüd «Püha Barbara» põgeneb tema eest.

— Hm! — mühatas tüürimees kõripõhjast ja hakkas kähisema, nii et ei saanud enam häältki teha.

— Nojah, minusse see ei puutu — ütles puhastaja õlgu kehitades —, mina olen Austria tonger; minul ei ole türklastega asja, aga mida ma tean, seda ma tean.

— Noh, saage siis teada, mida te veel ei tea! — ütles János Fabula. — Muidugi ajab see Türgi laev meid taga ja muidugi lipsasime me praegu tema eest ära, sest asi on selles, et seda valge näoga tüdrukut seal taheti sultani haaremisse viia, tema isa aga ei lasknud seda sündida, ennem põgenes temaga Türgimaalt ära, ja nüüd on meie mure rutem kui muidu Ungari pinnale jõuda, kus sultan ei saa neid enam taga ajada. Noh, nüüd on teil kõik teada ja ärge enam midagi pärige, vaid minge sinna, kus on õndsa Püha Barbara püha pilt, ja kui laine on seal ehk kogemata tulukese ära kustutanud, pange see jälle põlema ja põletage seal paar pühitsetud oksa ära, kui te olete üks õige katoliiklane.

Puhastaja ajas end püsti, otsis tuleriistad välja ja ühmas tüürimehele:

— Mina olen küll õige katoliiklane, aga härra kohta räägitakse, et ta on ainult laeva peal paavsti usku, niipea kui kuivale maale saab, siis on kohe kalvinist; kui vesi ümber on, siis palvetab, aga vaevalt on kuivale saanud, kui vannub tulist kurja. Ja siis öeldakse veel, et härra nimi on János Fabula ja et Fabula tähendab õpetatud meeste keeles sedasama, mis «tühi jutt». Aga ma jään sellegipoolest uskuma, mis ma härra käest kuulsin, ei maksa pahane olla.

— Seda te teete targasti. Nüüd aga hakake astuma, ja ärge enne siia tulge, kui ma teid kutsun.

Kahekümne neljal sõudjal võttis kolm tundi, et jõuda sealt kohast, kus nad esimest korda «Püha Barbarat» nägid, Perigrada saareni, kus Doonau kaheks hargneb. Selle saare kaljurahnud varjasid nende eest kogu Doonau-abaja, suurtükipaadilt polnud näha, mis kaljude taga sünnib.

Allpool saart oli suurtükipaat juba kohanud üksikuid ujuvaid laevariismeid, mis võrendiku vool veepinnale oli heitnud. Need olid uppunud veski tükid. Võimatu oli aga öelda, kas nad kuuluvad veskile või laevale.

Kui suurtükipaat Perigradast mööda jõudis, avanes talle poolteise miili ulatuses vaba vaade Doonaule.

Kuskil polnud aga näha ühtegi suuremat laeva, ei jõel ega kalda ääres. Need, mis piki kallast õõtsusid, olid pisikesed kalapaadid ja väiksemat sorti lodjad.

Suurtükipaat sõudis veel edasi, keeras paaril korral keset Doonaud ja tuli siis kalda äärde tagasi. Türgi laevapealik päris kaldavahtidelt, mida nad nende ees sõitnud lastis laevast teavad. Need polnud midagi näinud, nii kaugele polnud laev enam jõudnud.

Veelgi edasi minnes jõuti järele «Püha Barbarat» vedanud hobuseajajatele. Laevapealik küsitles ka neid.

Need olid tublid ja ausad serblased. Nad tegid türklastele selgeks, kust tuleb «Püha Barbarat» otsida.

«Perigrada võrendik neelas selle kogu täiega, näe, laevaköiski ei pidanud vastu.»

Türgi suurtükipaat laskis serbia hobuseajajatel suurt lamenti lüües edasi minna, et kes nüüd nende palga välja maksab. (Küll nad Orsova all kokku saavad ja laeva jälle edasi veavad.) Ise aga keeras ringi ja liikus allavoolu tagasi.

Kui ta jälle Perigrada saare kohale jõudis, nägid madrused üht lauajuppi lainetel tantsimas, mis ei triivinud vooluga edasi. Nad õngitsesid selle välja, laua külge oli raudkonksupidi kinnitatud üks köis; see laud oli põhjaläinud veski vesiratta küljest lahti murdunud.

Köis lapati paati, selle otsas leiti olevat ankur, ka see tõmmati üles: ankru põikpuule oli suurte tähtedega põletatud «Püha Barbara» nimi.

Kogu see katastroof oli nüüd selge. «Püha Barbara» veoköis katkes, ankur visati vette, ka see ei pidanud

vastu, laev sattus võrendikku, ja nüüd ujuvad tema jäänused veepinnal, inimesed aga puhkavad sügavas kivihauas.

— Mash Allah! Sinna me ei saa neile järele minna.

Range ülevaatus

Kahest ohust oli «Püha Barbara» juba pääsenud, Raudväravate kaljudest ja Türgi suurtükipaadist; kaks oli veel ees: üks oli boora, teine Orsova karantiin.

Ülalpool Raudväravate abajat suruvad mõlema kalda kaljujärsakud hiiglajõe saja sülla laiusse kurku kokku, ja nende seinte vahel tormab vool alla sügavikku, kohati on langus kuni kakskümmend kaheksa jalga. Mäeseinad on nagu kihtideks jagatud, mis on vaheldumisi kollased, punased ja rohelised, ja ülemistel astangutel kroonib neid igat liiki ürgmets nagu roheline salkus parukas.

Pea kohal, ülalpool kolme tuhande jala kõrgust kaljuseina, kitsaks surutud taevas, mille puhas sina on siit hauasügavusest vaadates nagu klaasvõlv, võib näha kaljukotkaid rahulikult ja majesteetlikult tiirlemas. Taamal aga tõusevad kaljurünkad üha kõrgemale.

Ja tõepoolest, see on kõiki põrguvägesid ärritav vaatepilt, kuidas selles kitsas kaljusängis ujub edasi üks abitu laevuke, üks ülekoormatud pähklikoor, millel pole ei käsi ega jalgu ega uimesid, ja mis siiski liigub vastuvett, vastutuult, ja mille pardal on inimesed, kes on uhked oma mõistusele, rikkusele, jõule ja ilule.

Ja boora ei saa neile siin midagi teha, sest kahepoolne kaljusein püüab tuule kinni. Nüüd on kergem nii tüürimehel kui ka vedajatel.

Aga boora ei maga!

Päev kaldus juba õhtusse. Tüürimees andis tüüripuu teise tüürimehe kätte; ta ise võttis aset laeva ahtrisse laotud tuleaseme ääres; tegi tule üles ja hakkas «röövlipraadi» valmistama, mille kunst seisab selles, et pika puuvarda otsa aetakse vaheldumisi tükk veiseliha, tükk suitsupekki, tükk sealiha, ja nii edasi samas järjekorras, ja keerutatakse siis kogu seda kraami lahtisel tulel, kuni see on söödav.

Ja siis korraga pimenes kitsas taevavõlv ülal kahe nagu teineteise poole kummarduva kalju vahel.

Boora ei lase enda üle irvitada.

Ta ajab korraga üles niisugused pilverünkad, mis ühe silmapilguga varjavad kahe mäeseina vahelise sinise taevavõlvi, ja alla orgu laskub südaöine pimedus. Ülal tupruvad pilved, kahel pool mustendavad kaljud. Aeg-ajalt sähvatab kuskil kõrgel rohekas välk, äkki prahvatava ja äkki katkeva kärgatusega, kuna kitsas kaljulõhe on võimeline sellest kohutavast orelihäälest ainult üht akordi vastu võtma; ja siis korraga lööb välk otse laeva nina ees Doonausse, süüdates kogu selle kivitempli oma võika tulenoolega hetkeks põrguleekidesse, ja kärgatus veereb piki kajavat hiigelkoridori, nagu oleks viimnepäev käes. Taevaluugid lähevad valla.

Laev peab aga ikka edasi minema.

Peab minema, et öö teda enam Orsovast ei leiaks.

Midagi ei ole näha, kui just välku ei löö; vilega ei tohi enam märku anda, sest seda ei kuule mitte ainult Rumeenia kaldad. Aga nupukas inimene leiab siingi nõu.

Laevaagent jääb laeva ninasse seisma, võtab tulekivi ja raua ja hakkab neid vastamisi taguma.

Neid sädemeid ei kustuta isegi paduvihm. Neid näevad vedajad isegi läbi vihma, ja sellest, mitu korda raud tuld lööb, saavad nad aru, mis neil teha tuleb. Ja kaldalt toovad samasuguse tulekiviraiumise välgatused vastuse. See on Raudväravate laevnike ja salakaubavedajate salajane telegraaf. Selle tumma keele on kahe teineteisest lahutatud kalda elanikud suure täiuseni viinud.

Timéale meeldis see kõueilm.

Türgi kapuuts pähe tõmmatud, vaatas ta oma kajuti aknast välja ja hakkas laevaagendiga rääkima:

— Kas me oleme hauakambris?

— Ei — ütles Timár —, aga haud tuleb kohe. See kõrge kivisammas seal, mis hiilgab välguvalgel nagu tulemägi, on Püha Peetruse haud, Gropalui Petro. Ja need kaks kivipuuslikku tema kõrval on kaks vanaeite.

— Mis vanaeite?

— Rahvajutt räägib, et üks ungari ja üks valahhi naine läinud vaidlema, missuguse riigi alla Püha Peetruse haud kuulub. Apostel pole saanud nende pärast

oma hauas rahu ja muutnud vihaga nad mõlemad kiviks.

Timéa ei naernud selle muistendi koomilise sisu üle. Ta ei saanud isegi aru, milles siin nali on.

— Ja kust seda teatakse, et see on apostli haud? — küsis ta.

— Seal kasvab palju ravimtaimi, mida igasuguste haiguste vastu korjatakse ja kaugele maale viiakse.

— Nii et apostliks nimetatakse siis seda, kes veel hauaski teistele head teeb? — küsis Timéa.

— Timéa! — kostis kajutist Euthymi käskiv hääl.

Selle peale tõmbas tütarlaps oma pea aknast sisse ja pani ümmarguse varbluugi kinni. Kui Timár jälle selja taha vaatas, nägi ta ainult pühakupilti.

Laev liikus raju trotsides edasi.

Ja korraga jõudis ta mustendavast kaljuhauast välja. Ja niipea kui kaljuseinad kahel pool avanesid, kadus ka mustendav võlv pea kohalt. Niisama kiiresti, nagu boora oli need pruunid pilverünkad üles ajanud, piitsutas ta nad ka minema, ja korraga laius reisijate ees imekaunis Cserna org. Mõlema kalda mäeküljed üleni kaetud viinamarjaistandike ja viljapuuaedadega; loojuva päikese paistel peesitavas rohekas kauguses valged majad, sihvakad tornid, punaseks värvitud katused ja läbipaistvate, kristalsete vihmapiiskade loori taga sädelev vikerkaar.

Doonau ei olnud äkki enam sugugi hirmuäratav: väärika rahuga voolas ta jälle endale kohases sängis, ja lääne pool laiuvas safiirsinises veepeeglis avanes reisijate pilgu ees saarele ehitatud Orsova.

... See oli neljas, ja kõige suurem oht, mis neid ähvardas! ...

Päike oli juba loojumas, kui «Püha Barbara» Orsova alla jõudis.

— Homme tõuseb veel suurem tuul, kui täna oli — mühatas tüürimees punast taevast vaadates.

Taevarand loojuva päikese kohal nägi välja, nagu oleksid seal laavajõed üksteisest kõigis tule ja vere varjundites läbi voolanud, ja kui see hõõguv pilvevaip kuskilt keskelt lõhki kärises, polnud taevas seal kohal mitte sinine, vaid smaragdroheline. All aga olid mäed, orud, metsad ja külad kõik taeva tulelõõmast värvitud: sellest

painavast kumast, mis ei heida varju; keskel Doonau nagu leegitsev Phlegethon, ja keset seda üks saar tornide ja suurte majadega üksteise kukil, mis kõik hõõguvad, nagu moodustaksid nad kokku ühe suure sulatusahju, kust peab nagu puhastustulest läbi käima iga inimolend, kes katkusest Idast tulles üle puhta Lääne piirijoone astub. Mis aga selles tuult tõotavas tulelõõmas kõige masendavamalt mõjus, see oli üks väike kollaseks ja mustaks värvitud paat, mis Szkela poolt laevale lähenes.

Szkela on see kahekordne võre, mille läbi Doonau vastaskallastel asuvate naaberriikide elanikud võivad omavahel rääkida, kaubelda ja kokku leppida.

«Püha Barbara» heitis saare külje alla ankrusse ja jäi lähenevat paati ootama. Seal istusid kolm sõjariistus meest; kahel neist olid täägiga püssid; peale selle veel kaks sõudjat ja roolimees.

Euthym marssis rahutult edasi-tagasi sellel väikesel platsil, mida kajutiesine endast kujutas. Timár astus tema juurde ja teatas vaikselt:

— Ülevaatajad tulevad.

Euthym võttis nahkvöö vahelt siidkukru ja andis sealt Timárile kaks rulli.

Kummaski rullis oli sada kuldmünti.

Paat jõudis peagi laeva juurde ja kolm sõjariistus meest astusid pardale.

Tolliametnik, inspektor, kelle ülesandeks on laevaruumid üle vaadata, kas seal ei ole salakaupa või keelatud sõjariistu. Ja kaks tollivalvurit, kes on talle abiks ja ühtlasi valvavad teda, kas ta ülevaatuse ikka korralikult toime paneb. Puhastaja on poolametlik nuhk, kes hoiab silma peal kahel tollivalvuril, kas nad ikka valvavad inspektorit nagu kord ja kohus. Need kolmekesi omakorda on aga ametivõimude esindajad, kes kuulavad puhastaja üle, kas ta pole mitte leidnud, et reisijad on katkukahtlased.

See on väga otstarbekohane süsteem: üks ametimees valvab teist ja kõik valvavad vastastikku üksteist.

Selle ametliku protseduuri eest saab inspektor tavaliselt sada vaskkroitserit, tollivalvurid kumbki kakskümmend viis ja puhastaja viiskümmend, mis on küllalt mõõdukas vaevatasu.

Kui inspektor laevapardale tuleb, läheb puhastaja talle vastu. Inspektor sügab kõrva, puhastaja sügab nina. Rohkem nad teineteisega tegemist ei tee.

Siis pöördub inspektor laevaagendi poole, tollivalvurid aga kinnitavad täägid püssi otsa. Ikka veel kolme sammu kaugusel temast! Kes võib teada, kas see mees pole mitte nakatatud.

Algab küsitlemine.

— Kust tulete? — Galacist. — Laevaomanik? — Athanáz Brazovics. — Laevalastiomanik? — Euthym Trikalis. — Dokumendid?

Dokumentide üleandmine käib aga juba suurema ettevaatusega.

Võetakse välja söepann ja riputatakse sinna männiseemneid ja koirohtu; ettenäidatud pabereid lastakse selles suitsus enne ringi pöörata, siis võetakse nad inspektori poolt raudnäpitsate vahele, loetakse hästi kaugel hoides läbi ja antakse jälle tagasi.

Laevapaberite kohta ei öelda esialgu midagi.

Pann pannakse ära ja selle asemel võetakse välja üks veekann.

Suur savinõu, nii laia suuga, et igasugune rusikas sealt sisse mahub.

See on lõivu üleandmise vahend.

Kuivõrd aasia katk ei nakka millegi kaudu nii kergesti kui metallraha kaudu, siis tuleb Idast saabuval laevnikul see esmalt veega täidetud kannu panna, ja Lääne puhtuse valvur võtab selle sealt juba puhtaks saanult välja, just niisama, nagu Szkelas tuleb igasugune raha, mis teiselt saadakse, veepaagist välja õngitseda.

Timár pistab oma rusika veekannu, avab selle ja tõmbab lahtise käe välja.

Seejärel pistab inspektor oma käe kannu, tõmbab selle rusikasse surutult välja ja pistab taskusse.

Oh! Tal ei pruugi punetava taeva valgel järele vaadata, mis raha see on. Ta teab seda juba tunde ja raskuse järgi. Isegi pime tunneb kuldmündi ära. Tema näos ei liigu ükski lihas.

Siis on tollivalvurite kord. Ka need õngitsevad tõsise ja ametliku näoga oma palga kannu põhjast välja.

Nüüd hiilib lähemale puhastaja. Tema nägu on range

ja ähvardav. Piisab tema ainsast sõnast, et laev jääks kõigi oma reisijatega kümneks või kahekümneks päevaks karantiini. Aga temagi nägu ei ilmuta mingit muutust kannu juurde minemise ja kannu juurest tulemise jooksul.

Nad on kõik külmaverelised mehed, keda huvitab ainult ettekirjutatud kohustuste täitmine.

Inspektor nõuab ülimalt range häälega, et talle avataks laevaluuk. Tema soov täidetakse. Kolm ametimeest lähevad laeva sisemusse; laevameeskonnast ei tohi keegi nendega kaasa minna. Kui nad omavahele jäävad, irvitavad need kolm ranget meest üksteisele näkku, puhastaja jääb laevalaele, tema muigab oma kapuutsi all ainult endamisi.

Üks kott tehakse lahti, seal on muidugi nisu.

— Väga vilets nisu! — see on inspektori tähelepanek.

Tõenäoliselt on ka teistes nisu, ja võib arvata, et niisama vilets.

Ülevaatuse kohta koostatakse protokoll, ühel sõjariistus isandal on kaasas tindipott ja kirjutusvahend, teisel protokolliraamat. Kõik märgitakse täpselt üles. Peale selle kirjutab inspektor veel ühele sedelile midagi, keerab selle kokku ja suleb oblaadi ja ametliku pitseriga, aga aadressi peale ei kirjuta.

Ja siis, vaadanud hoolega läbi kõik nurgad, kust on võimatu midagi kahtlast leida, ilmuvad kolm ülevaatajat jälle päevavalgele.

Õigupoolest kuuvalgele, sest päike on juba ammu looja läinud ja läbi pilveräbalate paistab kõverik kuu, mis jätab mulje, nagu liiguks ta kiiremini kui lohmakad pilved tema ümber, kord peitu pugedes ja siis jälle nähtavale tulles.

Inspektor kutsub laevaagendi ette ja teatab talle kalgi, ametliku häälega, et laevalt ei ole leitud mingit keelatud kaupa; samasuguse kalgi häälega palub ta puhastajat, et see laeva tervisliku seisukorra kohta oma otsuse annaks.

Puhastaja kinnitab oma ametivannet korrates, et kogu laeva rahvas ja kõik muu kraam pardal on puhas.

Siis antakse välja tõend selle kohta, et paberid leiti korras olevat. Ühtlasi kirjutatakse välja ka kviitungid vastuvõetud rahasummade kohta: sada kroitserit ins-

pektorile, kaks korda kakskümmend viis tollivalvuritele, viiskümmend puhastajale.

Ükski kroitser ei puudu. Need kviitungid saadetakse laevalastiomanikule, kes pole kogu selle aja jooksul oma kajutist välja tulnud. Ta sööb parajasti õhtust. Temalt omakorda tahetakse vastu kviitungeid üleantud summade kohta.

Kviitungite ja vastusaadud kviitungite põhjal saavad siis nii laevaomanik kui ka vastavad ranged ametimehed teada, et laevaagent on tõepoolest nii palju münte edasi andnud, kui tema kätte usaldati; ükski neist ei ole tema sõrmede külge kleepunud.

Mündid küll — aga kullast!

Muidugi, Timári peast oli tõesti korraks läbi käinud mõte, et kui ta näiteks sellest viiekümnest kuldmündist, mis see räpane tonger peab kannust välja õngitsema (seda on talle ülearu!), ainult nelikümmend kannu paneks, siis ei saaks keegi teada, et ta kümme endale on jätnud. Ta võiks kas või poole sellest summast endale jätta, kes seda kontrollib? Need, kellele see on määratud, on isegi poolega veel hästi . . . kinni makstud.

Siis aga vastas sellele tema sees üks teine mõte:

«See, mida sa praegu teed, on muidugi altkäemaksuandmine. Aga sa ei tee seda omast käest. See on Trikalise raha. Mängus on tema huvid. Sina annad raha edasi ja oled selles asjas niisama süütu nagu see veekann. Miks Trikalis ülevaatajatele altkäemaksu annab? Sina ei tea seda. Kas on laev salakaupa täis? Või on ta poliitiline põgenik või romantilise seikluse kangelane, keda taga aetakse ja kes kiirema pääsemise nimel kamaluga raha loobib? See pole sinu mure. Aga kui sellest rahast ka üksainus sinu kätte jääb, siis oled sa kõige selle osaline, mis ehk teise hingel lasub. Ära jäta midagi endale.»

Inspektor andis laevale loa edasi sõita, mille märgiks tõmmati laeva masti musta kotkaga puna-valge lipp.

Ja siis, kuna oli ametlikult kindlaks tehtud, et see Idamaalt tulnud laev on täiesti katkuvaba, surus inspektor ilma igasuguse vettekastmiseta laevaagendil kätt ja ütles talle:

— Te elate Komáromis? Te teate sõjaväe varustusameti juhatajat härra Kacsukat? Jah! Andke talle see kiri edasi, kui te koju jõuate. Siin ei ole aadressi peal,

aga seda pole ka tarvis. Ega te ei unusta tema nime. Tal on niisugune hispaania tantsu moodi nimi. Viige talle see kiri ära, kui te koju jõuate. Te ei kahetse seda.

Ja siis patsutas ta laevaagendile väga lahkelt õlale, nagu oleks see nüüd igavesti tema tänuvõlglane, ja selle peale kobisid kõik neli oma kollase-mustatriibulisse paati ja sõitsid tagasi Szkelasse.

«Püha Barbara» võis oma teekonda jätkata, ja kui ta oleks ka maast laeni soola, kohvi ja türgi tubakat täis tuubitud olnud ja kui ka kõik tema reisijad oleksid olnud juuksejuurtest küüneotsteni pidalitõppe ja musta surma nakatunud, enam neid keegi Doonaul kinni ei pidanud.

Aga laeval ei olnud ei salakaupa ega katku, vaid — midagi muud.

Timár pani aadressita kirja oma rahataskusse ja mõtles endamisi, mis sinna küll võib kirjutatud olla. Sinna oli aga kirjutatud:

Kallis kaim! Soovitan sul selle kirja toojaga lähemalt tuttavaks saada. See on üks kuldaväärt mees!

Eikellegi-saar

Serbia kaldale jäetud ajajad tulid koos oma veohobuste ja läbiraiutud veoköiega veel samal ööl praamiga Ungari kaldale, tee peal igal pool seletades, et see köis katkes iseendast Perigrada kohutava veekeerise kohal ja et laev, mida nad olid vedanud, läks kõige täiega põhja.

Ja hommikuks oli «Püha Barbara» Orsova sadamast jäljetult kadunud! Kui Türgi suurtükipaadi ülem oleks juhuslikult mõttele tulnud mööda Raudväravate keskmist kanalit üles kuni Orsovani välja sõuda, poleks ta siit enam leidnud, mida ta otsis, ja teispool Orsovat kuni Belgradini on ainult pool Doonaud türklaste käes, Ungari kaldal nad ei kamanda. Uus-Orsova saare kindlus kuulub aga veel Türgile. «Püha Barbara» hiivas Orsova all ankru pärast südaööd, kell kaks öösel. Tuul peab pärast südaööd tavaliselt natuke vahet, seda sood-

sat aega tuli kasutada. Meeskond sai topeltportsu viina, et neil töö ladusamini läheks, ja ülalpool Orsovat kõlas hommikueelses vaikuses jälle laevavile kurvameelne huile.

Teeleminek toimus täielikus vaikuses, Uus-Orsova saarekindluse vallidelt kostsid türgi tunnimeeste pikad venivad hüüded. Laevnikuvile andis alles siis märku, kui juba Allioni tippki oli uute mäehiiglaste varju jäänud.

Selle vilehääle peale tuli Timéa kajutist välja, kus ta paar tundi oli maganud, ja läks valget burnust selga tõmmates laeva ninasse, Euthymi otsima, kes sel ööl polnud üldse magama heitnud ega kajutissegi läinud, ja mis kõige imelikum, polnud isegi piipu tõmmanud. Öösel ei tohtinud laeval mingit tuld näha olla, et mitte Uus-Orsova saarel tähelepanu äratada.

Timéa tundis nagu, et tal tuleb mingi ülekohus kellegi vastu heaks teha, sest ta hakkas nüüd ise Timáriga rääkima ja esitas küsimusi mõlema kalda vaatamisväärsuste kohta. Tema lapsesüda ütles talle, et ta on sellele mehele millegi eest tänu võlgu.

Koidueelne hahetus kohtas laeva Ogradina kohal, ja seal juhtis agent Timéa tähelepanu tuhande kaheksasaja aasta vanusele ajaloolisele mälestusmärgile. See on Traianuse tahvel, mis on püstloodis kaljuseina raiutud, seda hoiavad kaks tiibadega inglit, nurki ümbritsevad delfiinid, ja sellele tahvlile on kirja pandud jumaliku keisri inimlikud teod.

Timár ulatas Timéale pikksilma, et ta saaks kaljusse raiutud kirja lugeda.

— Ma ei tunne neid tähti! — ütles Timéa.

Need on ladina tähed.

Kui kõrge Sterbeci mäehari Serbia kaldal silmist kaob, algab jälle uus kaljukoridor, mis surub Doonau viiesaja kümne jala laiusse sängi. Selle mägikoridori nimi on Kazán. Mõlemat kätt kahe-kolme tuhande jala kõrgused püstloodis kaljuseinad, mille käänakud mattuvad opaalsinisesse udusse. Mööda püstloodis seina langeb tuhande jala kõrguselt alla väikesest koopast esilepurskuv oja nagu peenike hõbedane kiir, mis pihustub uduks, enne kui alla Doonausse jõuab. Mõlemad kaljuseinad jätkuvad katkematult; ainult ühes kohas rebeneb

mäesein pooleks ja hämaras Alpi orus terendab läbi selle lõhe haljendav maastik, taamal sihvakas valge torn. See on Dubova torn, see on Ungarimaa.

Timéa ei pööranud oma silmi sellelt vaatepildilt, kuni laev sellest möödus ja mäed selle ilusa maastiku kohal jälle sulgusid ja Alpide vari taas selle sügava lõhe ära varjas.

— Ma kujutan ette — ütles Timéa agendile —, nagu me läheksime läbi pika vangimajakoridori ühte riiki, kust ei pääse enam iial tagasi.

Kaljuseinad tõusevad üha kõrgemale, all tõmbub Doonau pind üha tumedamaks; ja nagu sellele kõledale panoraamile punkti panemiseks tuleb põhjapoolsel järsakul nähtavale koobas, mille suu ette on hambuline kaitsevall laotud; need on suurtükkide laskeavad.

— See on Veteráni koobas! — ütleb agent Timéale. — Siin võitlesid sada nelikümmend aastat tagasi kolmsada meest viie suurtükiga terve Türgi väe vastu ja kaitsesid ennast nelikümmend päeva.

Timéa raputas pead.

Agent aga teadis sellest koopast veel rohkemgi rääkida.

— Neljakümne aasta eest kaitsesid meie isad seda koobast verises võitluses türklaste vastu. Osmanid kaotasid nende kaljude all üle kahe tuhande mehe.

Timéa tõmbas oma kitsad kulmud kortsu ja mõõtis rääkijat nii jääkülma pilguga, et sel jäid kõik kiidusõnad kurku kinni. Ja selle peale keeras Timéa burnusega suud kattes talle selja, läks kajutisse ja ei tulnud sealt enam enne õhtut välja.

Ta vaatas nüüd ainult oma väikese kajuti aknast, kuidas piki kallast mööduvad üksteise järel varemeis kindlustornid, iidsed, sünged, üksildased vahipostid, Klisszura oru metsased kaljud, kuidas tulevad vastu keset Doonaud tõrrutavad kaljuhiiglased, koske sünnitav Treszkováci astang, kolmekümnesüllane Babagáj oma lõhestatud külgedega. Ta ei pärinud ka, millest räägib see kaheksakandiline kindlustorn koos kolme väiksema torniga, mida ümbritseb karniisiga kaitsemüür. Muidu oleks ta kuulnud ilusast Rozgonyi Cicelle'ist, Ungari kuninga Zsigmondi lüüasaamisest ja ungarlaste kaotusest. See on Galambóci kindlus.

Need kaljukaldad siin on otsast lõpuni terve omaette ajalugu, kahe rahva ajalugu, keda pime saatus on välja valinud, et nad teineteist hävitaksid, ja kelle kokkupõrked on alati siit alguse saanud. See on üks pikk katakomb, kus puhkavad sadade tuhandete kangelaste luud.

Timéa ei tulnud enam ei sel ega järgmisel päeval kajutist välja, et Timáriga rääkima hakata. Ta joonistas oma visandite albumisse pilte, mis tasapisi edasiliikuvalt laevalt silma hakkasid.

Kulus kolm päeva, enne kui laev jõudis sinnamaale, kus Morava Doonausse voolab.

Selle jõe suudmesse jääb Szendrő. Ka tema kolmekümne kuuel tornil on aegade jooksul korduvalt lehvinud küll Neitsi Maria, küll poolkuulipp ja tema ruskeid müüre on värvinud paljude rahvaste veri.

Morava teisel kaldal on muistsest Kulicsi kindlusest veel ainult pudenevad müürid järel ja teispool Osztrova saart konutavad mäeharjal Ráma kindlusevaremed. Puha hauasambad.

Aga praegu pole aega neid vaatama jääda. Täna pole kellelgi mahti kidunevate rahvaste kadunud au ja hiilgust taga nutta, sest parajasti on endal kibe käes.

Nüüd, kus hakkab avanema Ungari tasandik, ründab põhjatuul laeva niisuguse jõuga, et vedajad ei pea sellele enam vastu ja tuul ajab laeva vastaskaldasse.

Nii enam edasi ei pääse. See on selge.

Trikalis vahetab Timáriga vargsi mõne sõna ja läheb siis tüürimehe jutule.

Isand Fabula seob tüüripuu köiega kinni ja jätab sinnapaika.

Siis kutsub ta madrused paadist ära ja hõikab vedajatele kaldal, et nad seisma jääksid. Ei aita siin praegu sõudmine ega vedamine.

Otse nende ees on Osztrova saar; sealt ulatub keset jõge pikk kaljune maanina, mille põhjakülg on järsk ja kuristikuline, tihedat pajuvõsa täis kasvanud.

Küsimus on nüüd selles, kuidas laevaga saare lõunaküljele pääseda, kus «Püha Barbara» võiks põhjatuule eest kaitstud ankrupaigas rahulikult hinge tõmmata ja oleks ka uudishimulike pilkude eest varjatud. Sest see laiem Doonau-haru, mis Serbia poolt küljest seda saart

piirab, ei jää laevateele, see on täis kärestikke ja «kiilaspäid».

Kunst on aga saare lõunaküljele pääseda.

Vedada laeva sinna ei saa: saarel ei ole vedajate jaoks kaldateed, «üle hüpata» ka ei saa, sest tuule tõttu ei liigu laev vastuvett. Ainus väljapääs on «vinnamine».

Laev heidab keset Doonaud ankrusse, veoköis päästetakse hobuste küljest lahti ja tõmmatakse laeva.

Siis seotakse veoköie otsa üks teine ankur ja viiakse see paati; madrused sõuavad sellega Osztrova saare poole, ja kui köis otsa lõpeb, lastakse ankur paadist vette ja tullakse tagasi laeva juurde.

Siis tõmmatakse esimene ankur välja, seotakse jõkkeviidud ankru köis peli külge ja neli meest hakkavad seda pelist läbipistetud kaigastega trumli peale kerima.

Köis roomab aeglaselt trumli peale ja laev hakkab jõepõhja haakunud ankru poole liikuma.

See on ebainimlik töö.

Kui laev on jõkkelastud ankruni jõudnud, pannakse jälle teine «raudkass» paati, sõutakse sellega ette, lastakse jälle jõkke ja keritakse siis omakorda selle ankru köis trumlile. Nii liigutakse palehigis samm-sammult edasi, vastuvett, vastutuult; see ongi vinnamine.

Võtab pool päeva, enne kui suur lastis laev üksnes inimese ihurammuga sinna varjulise saare taha veetakse. See päev saab olema vaevarikas neile, kes töötavad, ja tüütu neile, kes pealt vaatavad.

Lastis laev on niisugusel puhul õige trööstitu paik.

Nad jätsid selja taha laevatee, kus nägi vähemalt iidseid varemeid, kus võis kohata teisi laevu, kus piki kallast lõgisesid ridamisi veskid, ja keerasid selle asemel mahajäetud Doonau-harusse, kus paremat kätt varjas vaadet pikk üksluine saar, mis kasvatas nähtavasti ainult pajusid ja papleid; ei kuskil jälgegi inimese eluasemest; vasakut kätt aga umbus jõepind tihedasse roostikku, kus silm tabas ainult ühe koha peal lapikese kuivamaataimestikku: vilajaid hõbelehelisi papleid.

Selles vaikses elutus paigas puhkas nüüd «Püha Barbara».

Ja siis selgus veel üks häda. Toidukraam oli otsas. Galacist tulema hakates oli arvestatud, et Orsovas tehakse nagu tavaliselt pikem peatus ja ostetakse värs-

ket toidukraami. Kuna aga sealt lahkuti öösel ja suure kiiruga, siis polnud laeval Osztrova saare juurde jõudes enam muud kui natuke kohvi ja suhkrut ning Timéa valduses üks karbitäis türgi maiustusi, mida ta ei tahtnud aga lahti teha, sest see oli mõeldud kingituseks.

— Aga pole viga — ütles Timár —, kuskil siin kaldal mõni inimesehing ikka elab; lambaid või kitsetallesid leidub igal pool, raha eest saab siitki kõike, mis tarvis.

Ja peale selle oli veel üks teine häda. Kui laev ankrusse heitis, hakkas hiigeljõgi tuulega teda kiigutama, nii et Timéa jäi merehaigeks, tundis hirmu ja ahastust.

Võib-olla leiab siit kuskilt ka mõne osmiku, kus Timéa võiks koos isaga rahulikult ööd olla.

Timári terav silm märkas, et keset roostikku kõrguvate puude ladvust tõuseb peenike suitsuvine. Seal on inimese eluase.

— Ma lähen vaatan, mis rahvas seal elab.

Laeval oli üks väike hingemüütaja, mida agent kasutas jahilkäimiseks, kui tuli kuskil tegevuseta istuda ja oli aega luhas parte lasta.

Ta käskis selle valmis panna, võttis oma püssi, jahipauna ja väikese nooda; kunagi ei tea, mis ette satub, loom või kala; ja läks siis selle paadiga üksinda roostikku, ühe mõlaga sõudes ja tüürides.

Kogenud jahimehena ja vetelkäijana leidis ta kiiresti pilu, kustkaudu ta roostikku sisse pääses, ja edasi ütles talle juba veetaimestik, kuhu ta peab minema. Seal, kus veepinnal ujuvad suurte lehtede ja rohekasvalgete tulbiõitega vesiroosid, on vesi sügav, sinna settib vooluga põhja taimejäänuseid; teisal moodustab kõntsakord veepinnal rohelise vaiba ja sellel õõtsuval sametil kükitab «katkujuurikas» nagu taimeriigi õel nõiamoor; ta näeb välja nagu nuikapsas, sinine, ümmargune, pungis; surmavalt mürgine kõikidele loomadele; Timár lõi ühe mõlaga lõhki ja sealt tõusis nagu sinine leek õhku, kui ta oma mürgise hallitustolmu korraga laiali paiskas; tema juur on sügaval haisvas mudas, mis imeb endasse nii inimese kui looma, kes sinna satub. Loodus on sellele taimeriigi mõrtsukalikule võlurile niisuguse koha määranud, kus ta on hästi varjatud. Seal aga, kus mööda pilliroo pähikulisi varsi ronivad üles vääntaimed ja kus keset rohetavaid hundinuiasid kiiguvad luigelille

(Butomuse) ilusad sarikalised õied, on põhi juba kruusane, mis ei ole mitte igal pool nii. Ja lõpuks seal, kus «kastekaera» kasvatav parthein (Glyceria) moodustab tiheda padriku, millest läbi tungides täitub laevniku kübaraserv nende pisikeste seemnetega, mis vaesele rahvale on toiduks, peab jõepõhi juba tõusma, nii et taimed on veel ainult jalgupidi vees.

Kes neid teed juhatavaid taimi ei tunne, võib pillirootihnikusse ära eksida, nii et ei pääse sealt päeva jooksulgi välja.

Kui Timár oli sellest padrikust läbi tunginud, mis oma ihukarva õienuttidega moodustas tõelise džungli, nägi ta enda ees korraga seda, mida ta oli otsinud, väikest saart.

See oli üks uus alluviaalne moodustis, millest ka kõige uuematel kaartidel pole veel jälgegi.

Doonau parempoolse haru sängis oli juba iidsetest aegadest olnud üks kaljurahn, mille alumisse külge oli aeglaselt käänduv vool leetseljaku kuhjanud. Ükskord talvise suurveega põrkas tohutu jäälahmakas vastu Osztrova saart ja viis sellel ühe tipu minema, haarates kaasa mulda, kive ja metsajao puutüvesid; siis aga takerdus ta nende jääst, kivimürakatest ja puutüvedest tulvavee-uhtmetega kaljutagusele leetseljakule. Uhtmed jäid sinna maha. Ja seejärel kandis mitmekümne aasta jooksul iga uus tulvavesi sinna uue mudakihi peale, kuhjas kokku uut kivirägu, kõdunenud puutüvede kohal lõi vohama uus ürgtaimestik, kiire kasvuga, nagu uue maailma looduse looming ikka, ja sellele kohale tekkis nimetu saar. Mis ei ole kellegi oma; millel ei ole maahärrat ega kuningat, võimu ega kirikut, mis ei kuulu ühelegi riigile, ühelegi komitaadile, ühelegi diötseesile. Türgi-Serbia piiril on palju niisuguseid paradiislikke paiku, kus keegi ei künna põldu, ei niida heina ega karjata loomi. Seal on ainult metslillede ja metsloomade kodu. Ja kes teab, kelle veel.

Saare põhjapoolne kallas rääkis selget keelt tema tekkimisest. Kive oli sinna lademetena kokku kuhjunud, kohati inimesepea- ja vaadisuuruste kamakatena; kivide vahel pilliroojuured ja kõdunev puurisu, leetseljaku madalam osa roheliste ja pruunide Doonau teokarpidega kaetud; mudasel kaldal aga katlakujulised augud,

kuhu lähenevaid samme kuuldes ruttavad end peitma sajad kilpkonnad.

Piki kallast kasvab madal remmelgavõsa. Igal kevadel niidab jääminek selle juurteni maha. Siin tõmbas Timár oma paadi kaldale ja sidus ühe puutüve külge kinni.

Edasipääsemiseks tuleb tungida läbi tiheda, puutumatu metsa, kus torm on kohati hiigelsuured pajud ja paplid üksteise otsa langetanud, kus Doonau saarte viljakandev ronitaim karumurakas moodustab okkalise padriku ja kõduneval pinnal kõrgeks kasvava palderjani vürtsine aroom seguneb paplite arstirohulõhnaga.

Ühel madalal tasasel lagendikul, kus ei kasva puid ega põõsaid, keset mulksuvat vett, mida katab lopsakas rohi, kõrguvad paksud sarikalised taimed, harakputk ja kaneelilõhnaline Sison Amomum; eraldi rühmana, nagu omaette taimearistokraatia, uhkeldavad mustad upsujuured (Veratrum), suured tulipunaste õitega taimed; rohust paistavad lopsakad lõosilmad ja ravimtaime varemerohu meerikkad punased õied. Pole ime, et kõdunenud pajutüvede õõntes nii palju metsmesilasi pesitseb. Ja nende õite keskel hakkavad silma imepärased roheliste, pruunide ja punaste viljade taolised mügarad, mida paljud inimesed ei tunnegi; need on kevadel õitsevate sibultaimede valminud seemnekuprad.

Teispool seda haljendavat aasa algab jälle padrik, nüüd aga juba paju ja pappel segi metsõunapuudega, ja metsaalust katab viirpuuvõsa. Siin on saare pind juba kõrgem.

Timár seisatas ja kuulatas. Ei ühtki krabinat.

Imetajaid loomi saarel ei ole. Suurvesi hävitab need ära. Siin võivad elada ainult linnud ja lendavad putukad ja roomajad.

Ja lindudestki ei tule siia ei lõoke ega metstuvi; neid saarel ei ole. Nemad otsivad niisugust kohta, kus inimene künnab ja külvab.

Aga kaks hingelist siiski on, kes siingi reedavad inimolendi lähedalolu. Üks on herilane ja teine on peoleo. Nende mõlema kireks on aretatud aedviljad.

Seal, kus niisugused hiiglasuured herilasepesad puuokstelt alla ripuvad ja kus peoleo laseb metsatukas kuulda oma kutsuvat vilet, peab viljapuuaed olema.

Timár hakkas selle vile suunas minema.

Ja kui ta oli tunginud läbi okkaliste viirpuude ja metskirsside tihniku, mis oma teravate ogadega teda igalt poolt läbi riiete torkis, jäi ta korraga nagu võlutult seisma.

See, mida ta enda ees nägi, oli paradiis.

Imekaunis aed, umbes viie-kuue holdi suurune, mitte ridamisi, vaid vabalt, salguti istutatud viljapuudega, mille magus taak oksad maani maha on painutanud. Kullendavate ja punetavate viljadega koormatud õuna- ja pirnipuud; igat sorti ploomipuud, mis oma läikivate viljadega on nagu roosi- või liiliakimbud; jalge ees rohus aga mahakukkunud puuviljad, mida pole jõutud üles korjata.

Aia keskel moodustavad vaarikad, sõstrad ja karusmarjad omaette padriku ja haraliste puude vahesid täidavad kuldsetest viljadest lookas okstega küdooniad, kreeta õunapuud.

Selles viljapuu-labürindis pole jalgradasid; puudealune on üleni rohtu kasvanud.

Seal aga, kus puude vahelt avaneb vabam väljavaade, kutsub lähemale astuma lilleaed, mis on kokku pandud põllulilledest, mida tavalistes aedades ei leidu; tumesiniste kellukate puhmad, siidpehmete krepiinide kohevad karvanutid, täpilised turbanliiliad, jumeheina verekobarad, haruldased Ophrysed oma liblikõitega, mingil imelisel viisil aialilledeks aretatud, annavad tunnistust inimolendi lähedalolust. Ja tagatipuks reedab seda ka eluase, kust tõuseb suitsu.

Seegi on omapärane ja iseäralik väike pelgupaik. Taamal on suur kalju; selles on sügav õõs, kus on, nagu näha, tulease, ja sealt läheb alla üks teine urg, kus on kelder. Kalju harjal on korsten, kust suits välja tuleb. Peale selle on kalju külge pätsitud veel üks kivist ja samaanist osmik, millel on kaks akent ja kaks kambrit. Üks aken on väiksem kui teine, üks kamber on madalam kui teine, ja mõlemal on rookatus. Ja ette on neile löödud puust rõdu, mis moodustab maja ees igat sorti puutükkidest kokkuklopsitud rinnatisega lahtise esiku.

Aga ei kivi-, samaan- ega puuehitusest ole näha, millest see on tehtud, sest see majake on lõuna poolt kasvanud nii tihedasti viinapuuväätidesse, mille tuhanded

punased ja sinised kobarad naeratavad hallast värvitud lehtede keskel, põhja poolt aga humalasse, mille küpsed käbid katavad roheka kullana ka kõrge kalju esikülge, kus kõige lagedam nõlvgi on täis istutatud roosat mägisibulat, nii et sinna ei ole jäänud ühtegi lappi, mis ei oleks haljas.

Siin elavad naised.

Almira ja Narcissza

Timár seadis sammud selle peidetud pesapaiga poole. Lilleaias hakkas silma mingi radagi, mis viis elamuni, ainult et seegi oli nii rohtu kasvanud, et seda mööda astuja sammud ei teinud mingit kära ja ta pääses täiesti vaikselt väikesse rõduni.

Lähemal ega kaugemal ei olnud näha ühtegi inimolendit.

Rõdu ees lamas aga suur must koer, seda haruldast newfoundlandi tõugu loom, kes on nii tark ja aukartustäratav, et inimene ei julge teda sinatada, vaid on sunnitud talle esimest korda kohates «teie» ütlema.

Ülalnimetatud neljajalgne isand oli pealegi veel oma tõu esinduslikumaid eksemplare, hiigelsuur musklis loom, kes, sirutanud end täies pikkuses rõdu ette välja, täitis oma kerega terve postidevahe. See must valvur suvatses nägu teha, nagu magaks ta, ja ei paistnud märkavat ei lähenevat võõrast ega ka seda teist looma, kes oma hulljulguses tegi kõik, mis vähegi võimalik, et suure looma väärikat kannatust proovile panna. See teine loom oli nimelt üks valge kiisu, kellel jätkus julgust sirukil vägimehe seljas kukerpalli lasta, oma käpakestega tema nina tonksida, ja kes lõpuks heitis tema ette selili maha, võttis selle tohutu looma laia, ujunahaga esijala oma nelja kassikäpa vahele ja hakkas sellega nagu mõne nukuga kassi kombel mängima. Kui suure musta isanda käpp juba väga sügelema hakkas, tõmbas ta selle ära ja sirutas kiisule teise jala, et ta sellega mängiks.

Ja Timárile ei tulnud mõttessegi, et oi, kui see suur must elajas mulle nüüd kõrri kargab, siis ei ole mul

midagi head loota, vaid ta mõtles hoopis, et oi, kui Timéa seda väikest valget kiisut näeb, küll ta siis rõõmustab!

Aga selle koera pärast ei saanud osmikusse sisse minna; ta lamas otse tee peal ees. Timár tahtis köhatusega märku anda, et keegi tuleb. Selle peale tõstis suur loom tasakesi pead, mõõtis tulijat oma suurte tarkade pähkelpruunide silmadega, mis vaatavad niisama nagu inimese silmad, võivad nutta ja naerda, vihastada ja leebuda, ja laskis siis jälle pea maha, nagu tahaks öelda: ainult üks inimene, sellepärast me küll püsti ei tõuse!

Timár aga arutas endamisi, et seal, kus korsten suitseb, peab keegi köögis tuld tegema. Ja niisiis hakkas ta õuest seda nähtamatut seal sees kolmes keeles, ungari, serbia ja rumeenia keeles hoolega teretama.

Mille peale üks naisehääl vastas talle ungari keeles:

— Tere päevast, tulge aga sisse! Kes seal on?

— Ma tuleksin küll, aga koer on tee peal ees.

— Astuge temast üle.

— Ega ta ei hammusta?

— Headele inimestele ei tee ta midagi.

Timár võttis südame rindu ja astus üle teel lamava tohutu looma; see ei liigutanudki end, tõstis ainult korraks saba, nagu liputaks seda tervituseks.

Kui Timár rõdule astus, nägi ta enda ees kahte ust, üks viis kividest laotud, teine kivisse õõnestatud urgu. See viimane oli köök. Seal nägi ta kolde ees seismas naist, kellel oli käes sõel, mida ta tule kohal raputas. Timár teadis juba, et see ei ole mingi nõidumine või mustkunst, vaid maisiküpsetamine. Ja seda ei saa muidugi tulija pärast pooleli jätta!

Küpsetatud mais on Ungaris väga populaarne toit, ja ma usun, et meil pole vaja kellelegi pikalt seletada, mis asi see on. New Yorgi maailmanäitusel aga anti mõne aasta eest kuldmedal jänkile, kes Ameerikas maisi küpsetamise avastas. Mida kõike need ameeriklased ka ei leiuta! See on üks väga hea toit. Seda võib päev läbi süüa, ilma et sa isu täis saaksid; sest selle aja peale, kui sa oled teda paraja jao alla kugistanud, on kõht jälle tühi.

Naine, kes kolde ees selle suure kokakunstisaavutusega tegeles, oli kuivetu, tõmmu, sitke ja sooniline, kar-

milt kokkusurutud huultega, aga leebe ja lahke pilguga. Tema päevitunud nägu laskis arvata, et tal on aastaid natuke üle kolmekümne. Riided ei olnud tal mitte niisugused nagu siitkandi talunaistel; need ei olnud nii kirevad, kuid nad polnud ka härrandlikud.

— Tulge aga lähemale, mu härra, ja võtke istet! — ütles naine iseäralikult kaleda häälega, mis oli seejuures täiesti rahulik; siis kallas ta lumivalgeks küpsetatud maisi ühte punutud korvikesse ja pakkus külalisele. «Palun proovige.» Ja siis võttis ta maast ühe kannu ja ulatas ka selle Timárile. «Kirsivein.» Seegi alles värske.

Timár istus toolile, mida talle pakuti; ka see oli omapärane, igat seltsi okstest osavalt kokkupõimitud iste, missugust kuskil mujal ei ole näha. Selle peale tõusis ka vägev uksehoidja püsti, läks tulnuka juurde ja istus tema ette maha.

Naine andis mustale loomalegi peotäie küpsenud maiusrooga, mida see täie asjatundmisega krõbistama hakkas; ja valge kiisugi tahtis temast eeskuju võtta; aga juba esimene maisitera jäi talle hamba vahele, nii et tal kadus isu ära ja ta väristas ainult esikäppa, nagu oleks ta sellega kuhugi kinni jäänud; ja siis hüppas ta koldeservale ja piilus suure huviga ühte glasuurita savipotti, mis tulel podises; seal kees ilmselt mõni hoopis meelepärasem roog.

— Haruldane loom! — ütles Timár suure koera kohta. — Ma imestan, et ta nii vagur on, ta isegi ei urisenud mu peale.

— Heale inimesele ei tee ta iial midagi! Ta on alati nii vagur, kui siia tuleb mõni võõras, kes on hea inimene; ta saab kohe aru ja ei haugu. Aga katsugu ainult mõni varas tulla! Selle tunneb ta juba eemalt kaugelt ära, ja hoidku, kui see tema hambusse jääb! Kohutav loom. Eelmine talv tuli üks hallivatimees üle jää siia, ihus meie kitsede peale hammast. Nüüd kõlgub tema nahk seal toas naela otsas. Selle murdis ta silmapilk maha. Aga hea inimene võib talle kukile istuda, ta ei tee talle siis ka midagi.

Timárile oli suureks lohutuseks nii kindlat tõendust näha, et ta on hea inimene. Võib-olla oleks see suur koer teda hoopis teisiti vastu võtnud, kui talle äsjastest kuldmüntidest paar tükki taskusse oleks jäänud.

— Hea küll, mu härra, kust te siis tulete ja mida te minult soovite?

— Kõigepealt palun ma teilt vabandust, kallis proua, et ma niimoodi silmnäolt siia teie aeda tungisin. Tuul ajas mu laeva teiselt kaldalt minema ja ma pidin temaga siia Osztrova saare taha varju tulema.

— Õige küll! Ma kuulen kohinast, et tuul on vali.

Seda paika piiras mets nii tihedalt, et ainult hääle järgi võis öelda, kas tuul puhub.

— Ja nüüd me peame siin ootama, kuni tuul meid edasi laseb minna. Meie toidumoon on aga otsas, ja selle tõttu olin ma sunnitud esimese inimelamu üles otsima, kust ma nägin suitsu tõusmas, ja majarahvast paluma, kas ta ei saaks meile natuke toidukraami anda, muidugi vastava tasu eest.

— Jah, ma saan anda küll, mu härra, ja ka tasu võtan ma vastu, sest sellest ma elan. Meil on kitsetallesid, maisijahu, juustu ja puuvilja. Valige, mida tahate. Tavaliselt veavad ümbruskonna kaupmehed meie saadused siit ära. Me oleme aednikud.

(Timár ei olnud siin peale selle naise küll veel kedagi näinud; aga kuna ta rääkis mitmuses, siis pidi siin veel mõni inimene olema.)

— Ma olen teile juba ette tänulik ja võtaksin igast asjast natukene. Ma saadan laevalt tüürimehe paari madrusega, kes selle kraami ära viivad; teie aga öelge mulle, kallis proua, mis see maksma läheb. Mul on seitsmele inimesele kolmeks päevaks toitu vaja.

— Pange aga oma rahakott taskusse tagasi, mu härra; mulle ei tasuta rahaga. Mis ma siin saarel rahaga teeksingi? Tulevad veel röövlid ja tapavad mind ära; nüüd aga teab iga inimene, et sellel saarel ei ole iial punast krossigi, ja nii me võime siin rahulikult magada. Meil käib vahetuskaup. Mina annan puuvilja, mett, vaha, maarohtusid, ja mulle tuuakse selle eest nisu, soola, riiet ihukatteks, nõusid ja rauakaupa.

— Nagu Austraalia saartel.

— Täpselt nii.

— Hea küll, kallis proua, meil on laeval nisu ja soola, ma arvestan välja, mis selle kraami hind on, mida teie meile annate, ja kui palju see kraam maksab, mida me teile vastu toome. Ega ma teid ei peta.

— Ma usun seda, mu härra!

— Aga siis on mul teile veel üks palve. Mul on laevas reisijana üks isandamees oma noorukese tütrega. See lapsuke ei ole niisuguse tormiga harjunud ja jäi sellest merehaigeks. Kas te ei saaks mu reisijatele peavarju anda, kuni see torm vaibub?

Naine ei sattunud ka selle soovi peale segadusse.

— Saan küll, mu härra! Näete, meil on siin kaks pisikest tuba; ühe me jätame endale ja teises leiab hea inimene, kes peavarju palub, seda, mida tal vaja on: rahu, kuigi mitte just erilisi mugavusi. Teie ise, kui teie ka siia tahate jääda, olete sunnitud pööningule minema, kuna nii ühes kui teises toas on naisi, kes on teile võõrad; aga seal üleval on värsket heina, ja laevamehed ei ole ju hellitatud.

Timár ei osanud kuidagi ära arvata, mis naine see niisugune on, kes nii väärikalt ja valitud sõnadega oma mõtteid avaldab. See köök siin, mis oli pooleldi koobas, ja metsik loodus ümberringi ei andnud selle kohta mingeid pidepunkte.

— Ma tänan teid väga, kallis proua, teie vastutulelikkuse eest ja ruttan kohe tagasi laevale, et oma reisijaid siia tuua.

— Väga hea. Aga ärge te nüüd enam seda teed mööda tagasi minge, kust te tulite, sealt üle õõtsuva raba ja läbi okkalise padriku on ebamugav väikest preilit vedada. Siin on ka üks korralikum jalgrada piki kallast; seegi on küll rohtu kasvanud, sest meil käib vähe inimesi ja muru kasvab kohe peale, aga ma annan teile saatja, kes viib teid sinna, kuhu te oma paadi jätsite, ja pärast võite siis siin lähedal maale tulla, kui te suurema paadiga tulete. Ma annan teile kohe saatja! Almira!

Timár vaatas ringi, et kust majanurgast või kust marjapõõsast see Almira nüüd välja ilmub, kes teda õigele teele peab juhatama. Aga selle asemel ajas end püsti suur must newfoundland ja hakkas saba liputama, tagudes sellega vastu lahtist ust, nagu lööks trummi.

— Noh, Almira, saada see härra kaldale! — ütles talle naine, mille peale kõnetatu urahtas midagi Timárile koerakeeles, võttis tema kuuehõlma hammaste vahele ja tõmbas korraks, et, noh, hakkame siis minema.

— Ah, tähendab tema ongi see Almira, kes mind

saatma tuleb! Väga rõõmustav, preili Almira! — ütles Timár naerdes ja võttis oma kübara ja püssi; ta jättis majaperenaise jumalaga ja läks koos koeraga minema.

Almira hoidis külalise kuuehõlma hambus ja juhtis teda ülima sõbralikkusega läbi viljapuuaia, kus tuli väga ettevaatlik olla, et mitte mahakukkunud ploome laiaks tallata.

Ka valge kiisu ei jäänud neist maha, temalgi oli tingimata tarvis teada, kuhu Almira selle võõra viib, ja ta kargles pehmes rohus kord nende ees, kord taga.

Kui nad viljapuuaia lõppu jõudsid, hüüdis kuskilt kõrgelt üks helisev hääl:

— Narcissza!

See oli tütarlapse hääl, milles oli nagu mingi etteheide, palju armastust ja väga palju häbelikkust. Ülimalt sümpaatne hääl.

Timár vaatas ringi; kõigepealt vaatas ta, kes seal hüüab, ja seejärel, keda hüütakse.

Seda, kellele see hüüe määratud oli, sai ta kohe teada, sest selle kutse peale tegi valge kiisu äkki pika hüppe ja jooksis, saba turris, otsejoones ühe haralise pirnipuu poole, mille tihedas lehestikus nägi Timár valget naisterõivast vilksatamas; aga tal polnud võimalik pikemalt uurima jääda, kes see võis olla, kes Narcissza ära kutsus, sest Almira tõi kuuldavale sügava kurguhääle, mis võis neljajalgse keeles tähendada umbes seda, et «mis teil sinna piilumist on?», ja ta oli sunnitud oma juhile järgnema, kui ta ei tahtnud, et tükk kuuehõlma selle hammaste vahele jääb.

Almira juhtis teda nüüd piki kallast, mööda ilusat teelehtedesse kasvanud aasa, kuni nad jõudsid sinna, kuhu ta oma paadi oli jätnud.

Samal hetkel tulid suure vilinaga läbi õhu lennates saare poole kaks kurvitsat.

Timáril oli ainult silmapilgu töö mõelda, kui maitsev õhtusöök sellest Timéale saaks, püss seljast võtta ja need kaks kurvitsat kahe lasuga taevast alla tuua.

Aga järgmisel hetkel ei seisnud ka tema ise enam jalul.

Almira oli samal silmapilgul, kui püss paukus, tal kraest kinni haaranud ja ta välkkiirelt pikali tõmmanud. Timár tahtis püsti tõusta, aga pidi tunnistama, et

tal on tegemist ülekaaluka vastasega, kes ei mõista nalja. Almira ei teinud talle midagi, ainult hoidis tal kraest kinni ja ei lasknud tal püsti tõusta.

Timár katsus teda igate moodi meelitada, nimetas teda preili Almiraks, kalliks sõbraks, seletas talle, et need olid ju jahilinnud! On keegi enne näinud koera, kes jahimeest aporteerib; parem oleks, kui ta need kurvitsad üles otsiks; aga ükski jutt ei aidanud.

Täbar olukord lahenes sellega, et saarel elav naine jooksis püssipaukude peale kohale ja hüüdis juba kaugelt Almira nime, mille peale see veider sõber Timári krae lahti laskis.

— Oi, härra! — kaebas naine, ülepeakaela õnnetuskohale tormates. — Ma unustasin teile öelda, et te mitte püssi ei laseks, sest see ajab Almira kohutavalt vihale. Püssilaskja võtab ta kohe kinni. Oh, kui rumal ma olin, et ma teid ei hoiatanud!

— Pole midagi, kallis proua! — ütles Timár naerdes. — Aga temast oleks vägev metsavaht saanud, võin ma öelda. Asi on selles, et ma lasksin paar kurvitsat, ma usun, et need kõlbaksid ehk külalistele õhtusöögiks.

— Küll ma nad üles otsin, minge teie aga paati, ja kui te tagasi tulete, jätke oma püss laeva, sest uskuge mind, kui Almira nüüd veel teie käes laskeriista näeb, võtab ta selle teilt kohe ära. Tema nalja ei mõista.

— Seda ma sain oma naha peal tunda. Igavene vägev peni! Ma olin pikali maas, enne kui ma märkasin vastugi hakata, hea, et ta mul kõri läbi ei hammustanud.

— Oh, ega ta ei hammusta kunagi! Aga kes talle vastu mõtleb hakata, sellel võtab ta käe hammaste vahele, nagu oleks see raudus, ja hoiab kinni, kuni me kohale jõuame. Noh, mu härra, nägemiseni siis!

Ei möödunud tundigi, kui suurem paat uute külalistega saarele jõudis.

Timár rääkis Timéale kogu tee Almirast ja Narcisszast, et laps oma ihuhädad ja lainetehirmu unustaks.

Ja niipea kui kaldale jõuti, olid mõlemad nagu käega pühitud.

Timár läks teejuhina ees, Timéa järgnes talle Euthymi käsivarrele toetudes; kaks madrust ja tüürimees tassisid nende järel kanderaamil kotte vahetuskaubaks sobiva kraamiga.

Juba kaugelt oli kuulda Almira haukumist. See oli tervitus, millega koer hea tuttava lähenemisest teada andis. Ühtlasi jooksis ta tulijale vastu.

Almira kohtas maaletulnuid poolel teel, tegi kõigepealt haukudes tiiru ümber kogu seltskonna ja vahetas seejärel eraldi mõne sõna tüürimehega, madrustega ja Timáriga. Siis astus ta vaikselt Timéa juurde ja limpsas tal kätt; kui ta aga Euthymini jõudis, jäi ta imelikult vaikseks, nuuskis teda selja tagant ja püsis tal siis kogu aeg kannul, muudkui nuusutas ja raputas aegajalt pead, nii et kõrvad plaksudes kokku käisid. Selles punktis olid tal ilmselt omad tähelepanekud.

Saaremaja perenaine ootas saabujaid rõdul, ja kui nad puude vahelt nähtavale ilmusid, hüüdis ta valju häälega:

— Noémi!

Selle kutse peale hakkas keegi aiast maja poole liikuma. Kahe kõrge ja tiheda vaarikapõõsarea vahelt, mis moodustasid peaaegu nagu rohelise võlvialuse, tuli üks noor tütarlaps. Lapsenägu, lapsekeha, veel arenemisjärgus, seljas valge särk ja seelik, pealmise seeliku hõlm peos ja seelikuhõlmas puuviljad, mida ta parajasti oli korjanud.

Tundus, nagu ilmuks põõsastest mingi idülliline nägemus. Tema õrn näojume meenutab valget roosi, kui ta on tõsine, ja punast roosi, kui ta punastab, ja siis tõuseb puna ka tema otsaesisele. Ja see ümaralt võlvuv puhas otsaesine väljendab ülimat headust, mis on kooskõlas tema kaunilt kaarduvate siidkulmudega ja ilmekate sinisilmade süütu pilguga, kitsastel huultel aga väreleb pelglikkus ja häbelikkus. Tema tihedad kullaläikelised pähklikarva palmikud oma haruldases ilus reedavad loomulikku käharust ja üks üle õla heidetud palmik jätab nähtavale pisitillukese kõrva. Ja kogu see nägu väljendab loomupärast leebust. Võib-olla et üks või teine joon eraldi võttes ei oleks kujurile ideaaliks, võib-olla et me siis, kui ta marmorist oleks, ei peakski teda ilusaks; aga kogu sellest peast ja kujust, nii, nagu ta on, õhkub mingit armsust, mis esimesest pilgust võlub, ja mida kauem teda vaadata, seda kütkestavamaks ta muutub.

Ühelt õlalt on särk alla libisenud, aga et seegi kat-

mata ei oleks, istub seal üks valge kass ja hõõrub oma pead vastu tütarlapse põske.

Tütarlapse pisikesed õrnad valged jalad on paljad; ta käib ju mööda vaipa, mööda kõige uhkemat ja vürstlikumat sametvaipa; sügisene muru on praegu tikitud siniste külmalillede ja punaste kurerehadega.

Euthym, Timéa ja Timár jäid vaarikalehtla ette seisma, et tulijat ära oodata.

Laps mõtles, et ta saab külalisi kõige südamlikumalt tervitada sellega, kui pakub neile sülle korjatud puuvilja. Need olid ilusad punasevöödilised bergamottpirnid. Kõigepealt pöördus ta Timári poole.

Timár valis välja kõige küpsema pirni ja ulatas selle Timéale.

Mistõttu mõlemad tüdrukud tusaselt õlgu kehitasid. Timéa sellepärast, et ta vaatas parajasti kadedusega valget kiisut selle teise tütarlapse õlal; Noémi aga sellepärast, et ta polnud seda pirni mitte Timéale pakkunud.

— Ah, kulla laps! — hüüdis talle hurtsiku perenaine. — Sa ei mõista ka puuvilja enne korvi panna, pead just seelikusabast pakkuma! Rumaluke oled!

Mille peale tütarlaps läks näost tulipunaseks ja jooksis ema juurde, kes noomis teda vaikselt, sosinal, et teised ei kuuleks; siis aga suudles otsaesisele ja ütles jälle valju häälega:

— Nüüd aga mine; võta laevameestelt vastu, mis nad tõid, pane sahvrisse ja täida nende kotid maisijahuga, pütid meega ja korvid küpse puuviljaga; ja vali neile välja kaks kitsetalle.

— Mina ei vali — sosistas tütarlaps —, valigu ise.

— Narrike! — ütles naine leebe etteheitega. — Tema jätaks muidugi viimase kui kitsepoja ellu, ei lubaks ühtegi maha tappa. Noh, las nad valivad siis pealegi ise. Siis ei ole kellelgi midagi ütlemist. Ma vaatan seni, mida ma õhtuks lauale panen.

Noémi kutsus laevamehed endaga kaasa ja avas neile sahvri ja puuviljaaida. Need mõlemad olid omaette urud kaljus, omaette uksega. See kalju, mis moodustas saare tipu, oli üks neid suuri rändkivisid, mida geoloogid nimetavad «erraatilisteks» (hälbinud) pangasteks, itaallased «trovantideks» (heidikuteks) ja skandinaavlased «asariks», mõnest kaugemast mäeahelikust lahtimurdunud üksik kalju, kamakas lubjakivi dolomiitkaljude orus, kruusasängis. See kalju oli täis suuremaid ja väiksemaid õõsi, mis saare esimene asukas oli leidlikult kasutusele võtnud; kõige suurema, suitsulõõriga õõne köögina, kõige sügavama keldrina, kõige kõrgema tuvimajana, teised talviste või suviste panipaikadena. Ta oli kolinud siia Jumalast saadetud kaljusse nagu metsalind ja teinud siia endale pesa.

Laps ajas kaubaasjad laevameestega targalt ja õiglaselt joonde. Liikudeks pakkus ta kõigile veel kirsiveini ja palus neid hea kombe kohaselt, et nad jälle kaupa tegema tuleksid, kui nad siiakanti satuvad; siis läks ta maja juurde tagasi.

Ta ei jäänud käsku ootama, vaid hakkas kohe lauda katma. Laotas rõdul väikesele lauale õhukese õlgmati ja pani sellele neli taldrikut noa, kahvli ja tinalusikaga.

Aga viies?

Viies istub kassilauda. Päris kassilauda. Rõdutrepi ees on üks väike madal puupink; selle keskele pannakse Noémi jaoks savitaldrik, pisitilluke nuga, kahvel ja lusikas, kummassegi otsa aga puutaldrik, üks Almirale ja teine Narcisszale. Nuga ja kahvlit nad ei saa. Ja kui kolm külalist ühes majaperenaisega on laua taga vaagnal ringi lasknud käia, jõuab see alla kassilauda; Noémi jagab roa õiglaselt oma külaliste vahel ära; kergemini söödavad palad Narcissza taldrikule, need, kus rohkem närimist on, Almirale, viimasena võtab ta endale. Ja kumbki ei või enne sööma hakata, kui ta toidule peale puhub, et see kuum ei oleks; kuidas ka Almira oma kõrvu ei kikitaks ja Narcissza end vastu perenaise õlga ei nühiks. Tuleb lapse sõna kuulata.

Saare perenaine tahtis, hea või halva ungari kombe kohaselt, ennast külalistele parimast küljest näidata, eriti tahtis ta Timárile tõendada, et ta ei sõltunud tema jahisaagist. Ta mooris neile need kurvitsad küll koos tatraga ära, aga sosistas Timárile juba ette, et see on preilide toit, meeste jaoks on tal põrsapraad tehtud. Ja Timár näitas, et ta oskab sellest lugu pidada; Euthym aga ei puutunudki seda, kinnitas, et tema kõht on juba täis, ja Timéa tõusis otsekohe laua tagant püsti. Aga see tuli tal nii loomulikult välja. Ta oli ennegi ühtelugu suure huviga selja taha vaadanud, kus see teine laud-

kond sõi, ja ei tundunud sugugi imelik, et ta äkki laua tagant minema läks ja Noémi kõrvale trepile kükitas. Tütarlapsed sõbrunevad ju omavahel nii kergesti.

Timéa ei mõistnud küll ungari keelt ja Noémi ei mõistnud kreeka keelt, aga nende kahe vahel istus ju Narcissza, ja tema mõistis nii ungari kui kreeka keelt.

Väike valge kiisu mõistis väga hästi, mida see tähendab, kui Timéa ütleb «horaion gation!» ja silitab teda oma valge käega, ja libistas end selle peale Noémi sülest Timéa sülle, ajas oma pea kuklasse ja nühkis oma valget põske õrnalt vastu Timéa valget nägu, paotades oma ilusat, punast, teravate hammastega suud ja pilgutades talle oma kelmikaid fosforiläikelisi silmi; siis hüppas ta talle õlale, tegi tiiru ümber kaela, jalutas korraks Noémi juurde ja sealt kohe jälle tagasi. Noémi oli rõõmus, et tema lemmik sellele võõrale preilile nii meeldib.

Aga see rõõm hakkas peagi lahtuma, kui ta märkas, et tema lemmik meeldib sellele võõrale tütarlapsele juba ülearu: ta ei lasegi teda enam sülest maha ja isegi suudleb teda; ja et pettumus veelgi suurem oleks, pidi Noémi nägema, kui kergesti Narcissza talle truudust murrab; kui kiiresti ta selle võõra tütarlapse sussutamise omaks võttis, kuidas ta talle omalt poolt meeldida püüdis, ja kui Noémi teda nimepidi kutsus, ei teinud Narcissza kuulmagi. Teda huvitas rohkem see, et ta on horaion gation (kena kiisu).

Noémi sai Narcissza peale pahaseks ja võttis tal sabast kinni, et teda enda juurde tagasi tõmmata. Selle peale ajas Narcissza aga oma küüned välja ja kriipis tal käe katki.

Timéa randmel oli üks ussikujuline, sinise emailiga kaetud kuldkäevõru. Kui Narcissza Noémit küünistas, võttis Timéa selle painduva käevõru käest ja tahtis seda ümber Noémi käe panna, ilmselt selleks, et valu leevendada.

Noémi sai aga asjast valesti aru, ta arvas, et see võõras preili tahab selle käevõru eest Narcisszat ära osta. See pole aga müüdav.

— Mulle pole seda käevõru vaja! Ma ei anna selle eest Narcisszat ära. Hoidku ta see käevõru endale. Narcissza jääb mulle. Tule siia, Narcissza!

Ja et Narcissza ikka veel ei tahtnud kutsest aru

saada, andis Noémi talle kerge vopsu vastu pead, mille peale kohkunud Narcissza hüppas üle pingi, jooksis turtsudes ja sülitades pähklipuu otsa ja jäi sinna ettehoitvalt jõllitama.

Timéa ja Noémi vaatasid hetkeks teineteisele silma, ja mõlemad nägid teise pilgus mingit unenäolist aimust. Nii nagu inimene paneb korraks silmad kinni ja näeb mõne hetke jooksul aastatepikkusi unenägusid, ja kui ta ärkab, ei mäleta ta muud, kui et uni oli pikk.

Mõlemad tütarlapsed tundsid sellest hetkelisest silmavaatamisest, et nad mõjutavad kunagi saladuslikul kombel teineteise saatust, et nende vahel saab olema midagi ühist, kas rõõm või mure; ja nad ei saa sellest võib-olla iial rohkem teada kui unustatud unenäost, et nemad on vastastikku selle põhjuseks.

Timéa hüppas Noémi kõrvalt püsti, andis käevõru majaperenaisele ja istus siis Euthymi kõrvale, toetades oma pea tema õlale.

Timár vahendas seda kingitust.

Preili jätab selle tütarlapsele mälestuseks. See on kullast.

Kui ta ütles, et see on kullast, pillas naine selle kohkunult maha, nagu oleks see tõeline uss, ja jäi segaselt Noémile otsa vaatama, taipamata talle meelde tuletada, et ta «aitäh» ütleks.

Siis tõmbas Almira äkki tähelepanu endale.

Ta kargas järsku püsti, ulus korraks pikalt ja hakkas siis, pea kuklas, valju kumeda häälega haukuma; see oli nagu lõvi möirgamine, äge, kurgupõhjast tulev ähvardus, aga ta ei jooksnud seejuures minema, vaid jäi rõdu ette seisma, esimesed jalad kanged ja tagumised maad kaapimas.

Naine läks näost kahvatuks. Puudevahelist jalgrada mööda lähenes üks kogu.

— Niimoodi haugub see koer ainult ühe inimese peale! — pomises naine. — Sealt ta tuleb. See on tema.

See kalda poolt tulija oli üks noorepoolne mees; tal oli seljas lai kuub, jalas põlvpüksid, kaelas punane puuvillane rätik ja peas punane türgi fess.

Ta oli ilusa näoga; kui ta oleks rahulikult mõnele kunstnikule poseerinud, oleks igaüks tema pildi kohta öelnud, et see kujutab kangelast; kui ta aga elusalt vastu tuli, oli kõigil esimene mõte, et see on üks nuhk! Korrapärased näojooned, suured mustad silmad, tihedad lokkis juuksed, ilusad huuled; aga kortsud silmanurkades, arm põsel, higine otsaesine ja ringivilav pilk ütlevad, et siin on tegemist orjahingega, kes teenib ainult omaenda huvisid.

Almira haukus vihaselt tulija peale, kes liigutas oma käsi-jalgu väljakutsuva ükskõiksusega, nagu kindel olles, et teiste mure on teda kaitsta. Noémi keelas koera, aga see ei tahtnud sõna kuulata; siis võttis tütarlaps ühe käega tema mõlemad kõrvad pihku ja sikutas teda neidpidi; koer rabeles ja kiunus oma piinapinki surutud kõrvade pärast; aga ta ei saanud sellegipoolest haukumist järele jätta. Lõpuks pani Noémi talle jala pea peale ja surus ta vastu maad. Nüüd andis koer lõpuks alla, heitis valjusti urisedes maha ja laskis tüdruku jalal oma suure musta pea peal olla, nagu oleks see mõni tohutu raske koorem.

Tulija lähenes vilistades.

Ta hakkas juba kaugelt rääkima.

— Ah, teil on ikka veel see neetud koeravolask alles! Te ei ole teda ikka veel ära hävitanud! Lõpuks pean ma ise talle otsa peale tegema. Igavene hundimõrtsukas!

Ja kui noormees Noémi juurde jõudis, sirutas ta familiaarse naeratusega oma käe tüdruku näo poole, nagu tahaks ta teda põsest näpistada, mille peale Noémi välgukiirusel oma näo eest ära tõmbas.

— Nonoh, mu väike mõrsja, sa oled ikka endiselt metsik! Oh, aga küll sa oled kasvanud, sestpeale kui ma sind viimati nägin.

Noémi vaatas teda, pea kuklas. Kui inetut nägu ta korraga oskas teha! Ta tõmbas kulmud kortsu, prunditas turtsakalt huuli, vaatas jonnakalt, trotslikult ülalt alla, ja isegi tema näojume muutus. Roosijume luitus

äkki tuhkhalliks. Ta võis tõesti inetu olla, kui ta tahtis.

Tulija aga ütles talle:

— Ah! Kui ilusaks sa vahepeal oled läinud!

Tütarlaps vastas koerale:

— Pea maha, Almira!

Tulija astus selle peale enesekindlalt ja koduselt rõdule, kus tal oli esimeseks asjaks majaperenaise kätt suudelda, siis teretas ta lahke üleolekuga Timárit ja tegi lõpuks viisaka kummarduse Euthymile ja Timéale, kusjuures tema jutt voolas katkestamatult.

— Tere õhtust, kallis ämmamamma! Teie alandlik teener, härra agent. Ma tervitan teid, mu härra ja mu preili. Mina olen Tódor Krisztyán, kavaler ja kapten, lugupeetud majaproua tulevane väimees. Noémi ja minu isa olid südamesõbrad, nad panid meid juba oma eluajal paari. Ma külastan igal aastal oma kullakesi nende suvituskohas, et näha, kui suureks mu mõrsja juba on kasvanud. Ma olen väga rõõmus, et ma teid siin kohtan. Armulise härraga, kelle nimi on Timár, kui ma ei eksi, on mul juba õnn olnud kunagi kohtuda. Paistab, et see teine härra . . .

— Räägib ainult kreeka keelt! — lõikas Timár tema jutu läbi ja surus oma käed küünarnukini taskusse, nagu tahaks ta tulijale täiesti võimatuks teha, et see kunagise kohtumise rõõmus tema kätt tuleb suruma. Muidugi ei olnud temaga, alatasa ringirändava kaubaagendiga, kuigi raske kohtuda.

Aga Tódor Krisztyán ei tegelnudki enam temaga, vaid võttis elu praktilisemast küljest.

— Oh! Aga siin oleks mind ju nagu oodatud! Haruldane õhtusöök, ja neljas koht parajasti vaba. Põrsapraad! See on minu nõrkus. Suur tänu, suur tänu, kullakallis mamma, lugupeetud härrad ja preili! Mina oskan sellest roast lugu pidada. Suur aitäh!

Teda polnud küll ükski nimetatutest poole sõnagagi palunud lauda istuda ja õhtusöögist osa võtta, aga tema tegi kõigile sügava kummarduse ja asus siis põrsaprae kallale, paar korda seda ka Euthymile pakkudes ja väga imestades, et leidub maailmas ristiinimene, kes sealiha ei armasta.

Timár tõusis laua tagant püsti ja ütles majaperenaisele:

— Reisija-isand ja preili on väga väsinud. Neil on pigem puhkust kui süüa vaja. Kas te ei oleks nii lahke ja ei teeks neile asemeid valmis?

— Otsekohe! — ütles naine. — Noémi! Aita preilil riidest lahti võtta!

Noémi tõusis püsti ja läks koos ema ja kahe külalisega tagumisse kambrisse. Ka Timár ei istunud enam laua taha, kus üksijäänud uus külaline asus aplalt hävitama kõike, mis seal veel söödavat oli, ja rääkis samal ajal pead pööramata Timáriga ja loopis paljaksnäritud konte üle õla Almirale.

— Teil võis selle tuulega küll neetult raske teekond olla, mu härra! Ma imestan, et te üldse Demirkapust läbi pääsesite! Ja Tachtaliast! Säh, võta, Almira! Ja ära enam mu peale haugu, lollpea! Te ikka mäletate veel, mu härra, et me oleme teiega kunagi Galacis kohtunud? Näed, see on ka veel sulle, sa must põrguline.

Kui ta aga lõpuks selja taha vaatas, leidis ta, et rõdul pole enam ei Timárit ega Almirat. Nad olid ta üksi jätnud. Timár oli läinud pööningule magama ja oli endale lõhnava heina sisse aseme teinud; Almira aga oli ühte suure rändrahnu urgu peitu pugenud.

Siis pööras külalinegi oma tooli ringi, jõi viimse tilgani ära, mis kannu ja teiste külaliste klaasidesse oli jäänud, lõikas toolilt, millel ta istus, ühe pinnu ja hakkas sellega hambaid torkima, nagu oleks ta tänase õhtusöögi auga ära teeninud. Oli juba õhtu: vintsutatud ja vaevatud reisijaid polnud arvatavasti tarvis magama kiigutada. Timár lamas pööningul, magusalt ja vürtsiselt lõhnavas heinas, ja arvas, et tal tuleb täna hea uni.

Aga ta eksis. Pärast niisugust pingutust ja väsimust on just väga raske magama jääda; tema aju ründasid üksteise võidu mitmesugused pildid nagu mingi kaootiline nägemus, kus segunesid tagaajajad, ähvardavad kaljud, kosed, kindlusevaremed, võõrad naised, mustad koerad, valged kassid, tuul undas, vile huilgas, piits plaksus, koer ulus, kuld kukkus, keegi naeris, sosistas, karjus.

Asjata pani ta silmad kinni, seda enam ta nägi ja kuulis.

Ja korraga hakati all toas rääkima.

Ta tundis hääled ära. Rääkisid majaperenaine ja viimasena tulnu.

Pööningu laudpõrand oli nii õhuke, et ta kuulis tahestahtmata iga sõna, nagu oleks talle kõrva sosistatud. Räägiti vaikse, allasurutud häälega, ainult aeg-ajalt kõrgendas mees häält.

— Kuule, mamma Teréza, kas sul on palju raha? — alustas mees.

— Sa tead, et ei ole. Sa tead, et kõik, mis ma ära annan, läheb vahetuskaubaks, raha ma vastu ei võta.

— Seda teed sa rumalasti. See ei meeldi mulle. Ja ma ei usu ka seda.

— Ma räägin õigust. Need, kes siit puuvilja käivad viimas, toovad ühtlasi mõnda muud kaupa kaasa, mida jälle minul tarvis on. Mis ma rahaga teen?

— Mina tean, mis sa teed! Annad mulle. Sa ei mõtle ka kunagi minu peale. Sest kui ma Noémi ära võtan, siis seda sa oma kuivatatud ploomidega kinni ei maksa. Sa oled halb ema. Sa ei mõtle oma tütre õnne peale. Sa ei aita mind edasi, et ma saaksin endale hea ameti. Mind määrati praegu saatkonda esimeseks dragomaniks, aga mul ei ole raha, et sinna sõita, sest mind varastati paljaks, ja nüüd ma kaotan sellepärast oma koha.

Naine vastas talle rahuliku häälega:

— Ma ei usu, et sind oleks mingisse ametisse määratud, mida sa võid kaotada; aga et sa mõnes niisuguses ametis oled, mida sa ei saa kaotada, seda ma usun. Ma usun, et sul ei ole raha; aga et keegi selle sult ära varastas, seda ma ei usu.

— Hea küll, ära usu. Mina jälle ei usu, et sinul raha ei ole. Peab olema. Siin käivad ühtelugu salakaubavedajad, ja need maksavad hästi.

— Räägi aga valjemini! See on tõsi, et siin saarel käivad vahel ka salakaubavedajad, aga need kas ei tule minu hurtsiku ligigi, või kui tulevad, siis viivad siit puuvilja ja annavad selle eest vastutasuks soola. Tahad soola?

— Ah, jäta oma naljad. Ja niisugused rikkad teelised, nagu sul praegu siin magavad?

— Mina ei tea, kui rikkad nad on.

— Küsi nende käest raha. Nõua! Ära mängi siin mulle pühakut. Mul on raha vaja, võta, kust tahad. Ja

jäta see loll Austraalia vahetuskauba jutt järele. Hangi mulle kulda, kui tahad minuga rahus elada. Sa tead, mul pruugib seal, kus tarvis, ainult üks sõna öelda, ja sa oled kadunud!

— Räägi vaiksemalt, sa õnnetu!

— No näed, sa palud juba, et ma vaiksemalt räägiksin! Eks pane mul siis suu kinni. Ole mu vastu hea, Teréza! Anna natuke raha.

— Mul ei ole. Ära piina mind! Siin majas ei ole punast krossigi. Ja ma ei tahagi, et oleks. Olgu neetud igasugune raha. Palun, otsi mu kirstud läbi ja võta endale kõik, mis sa leiad.

Nagu näha, kasutas mees talle antud voli, sest natukese aja pärast ta hüüdis:

— Ahaa! Ja mis see on? Kuldkäevõru.

— On küll. See võõras preili kinkis täna Noémile. Võta endale, kui tahad.

— Selle eest saab kümme kuldnat! Noh, parem ikka kui mitte midagi. Ära karda, Noémi! Kui ma sind naiseks võtan, ostan ma sulle selle asemel kummagi käe jaoks käevõru, mis maksab kolmkümmend kuldnat. Niisuguse, kus kaunistuseks on safiir. Ei, smaragd. Mis sulle rohkem meeldib, safiir või smaragd?

Ja noormees hakkas ise oma jutu peale naerma. Keegi ei vastanud tema küsimusele.

— Nüüd aga, kallis mamma Teréza, tee oma kallile tulevasele väimeheraasukesele, oma armsale väikesele Tódorikesele ase valmis, et ta võiks oma kallist Noémist ilusaid unenägusid näha.

— Minul ei ole sulle kuskile aset teha. Kõrvaltoas ja pööningul on külalised, siin meiega ühes toas sa magada ei saa. Mina ei taha seda. Noémi ei ole enam laps. Mine rõdule, seal on niinepuulavits, maga seal.

— Oh, sa armutu, külma südamega Teréza! Sa saadad oma ainsa tulevase väimehe kivikõvale asemele magama.

— Noémi, anna talle oma padi. Säh, võta, siin on minu madrats ja tekk. Head ööd.

— Jah, aga seal väljas on ju see neetud koeraraibe; see jäle hundimõrtsukas närib mul kõri läbi.

— Ära karda, ma panen ta ketti. Vaeseke! Ta ei ole meil kunagi ketis, ainult siis, kui sina siia tuled.

Proua Teréza pidi tükk aega Almirat meelitama, enne

kui see urust välja tuli. Vaene loom teadis juba ette, et niisugusel puhul pannakse talle kaela rihm, mille küljes on kett, aga ta oli harjunud sõna kuulama ja laskis perenaisel ennast kinni panna.

Seda tigedam oli ta aga nüüd oma vangipõlve süüdlase vastu.

Niipea kui Teréza tuppa tagasi läks ja Tódor üksinda rõdule jäi, hakkas koer tema peale metsikult haukuma, hüppas ja kargas sellel väikesel maalapil, mis kett talle jättis, ja rapsas aeg-ajalt täie jõuga, nagu proovides, kas ta ei saa kaelarihma või ketti puruks tõmmata või seda leedripuud kõige juurtega välja kiskuda, mille külge kett oma rõngaga oli kinnitatud.

Tódor aga valas veel õli tulle. Talle pakkus lõbu ärritada looma, kes ei pääsenud talle kallale ja kes seetõttu vihast vahutas.

Ta jäi seisma umbes poole sammu kaugusele sellest punktist, kuhu kett ulatus, laskis koera ette neljakäpakile ja hakkas talle lõustu lõikama. Tegi talle pikka nina, näitas keelt, sülitas näkku ja ahvis järele koera haukumist.

— Auh, auh! Eks ole, sa hammustaksid mind hea meelega, kui ainult saaksid? Auh, auh! Näed, siin on mu nina, hammusta see otsast ära! Ei saa, eks ole? Oi, kui ilus pisike peni sa oled. Vana raibe. Auh, auh! Tõmba see kett puruks! Noh. Tule maadlema. Võta mu sõrm, näed, see on siin su nina all. Palun!

Almira aga jäi äkki keset kõige raevukamat vihahoogu vait. Lõpetas haukumise. Võttis aru pähe. Mõtles endamisi: targem annab järele. Ajas pea kuklasse, nagu tahaks sellele teisele neljakäpakil ukerdavale loomale oma põlgust üles näidata, keeras ringi ja kraapas koerte kombel tagumiste jalgadega paar korda maad, tuisates sel teisel loomal suud-silmad liiva täis, nii et selle «inimlik haukumine» muutus korrapealt vandumiseks. Ise aga läks koos ketiga tagasi leedripuu juurte alla kaevatud urgu ega tulnud sealt enam välja, ja oli vait, ainult tema kiunuvat lõõtsumist võis veel tükk aega kuulda.

Seda kuulis ka Timár. Tal ei tulnud und. Ta oli pööninguluugi lahti jätnud, et oleks valgem. Oli kuuvalge öö, ja pärast seda, kui koer vakka jäi, võttis maad sügav

vaikus. Imeline vaikus, mille tegid veelgi lummavamaks öö ja üksinduse hääled.

Vankrimürinat, veskilõginat ja inimeste kõnet siia ei kosta. See on soode, saarte ja kärestike riik. Aeg-ajalt lõhestab vaikust vali ammumine: see on hüübi, sooelaniku hääl. Öösel liikuvate tiivuliste lend veab läbi õhu hääbuvaid akorde ja puhkama heitev tuul teeb sihvakatest paplitest tuulekandle, vilisedes nende helisevais okstes. Korraks kätsatab roostikus vesikana nagu teeks lapse nutuhäält järele, ja sumisev põderpõrnikas kopsatab vastu valget hurtsikuseina. Mets ümberringi on nii pime; sügaval metsapõues keerleksid nagu haldjad tõrvikutantsus, virvendavad sootulukesed hüplevad pehastanud puude all, üksteist taga ajades; lilleaed aga ujub hõbedases kuuvalguses, ja ümber kõrgete tokkrooside roosikrantsiliste skeptrite lendlevad parves hõbetiivalised, paabusilmana hõljuvad ööliblikad.

Milline haruldane paik see on! Unetu inimene satub täielikult tema mõju alla. Nii majesteetlik, nii jumalik üksindus!

Kui ainult inimhääled ei seguneks öö häältega.

Aga nad segunevad.

Seal all, hurtsiku kahes väikeses urus, lamavad samuti unetud inimesed, kellelt mingi õel vaim on röövinud hingerahu, ja öö häältele lisandub raskeid ohkeid . . .

Ühest toast kuuleb Timár öövaikuses sosinat: «Jeesus Kristus!» . . . ja teisest toast kostab ohe: «Oh, Allah!»

Ei saa siin magada!

Mis seal all on, mis magada ei lase?

Kui Timár oma mõtteid otsakuti lükib, torkab talle midagi pähe, mis paneb teda asemelt tõusma, kähku endale külje alla laotatud kuube selga tõmbama ja pööninguredelit mööda maha ronima.

Ja seesama mõte on samal hetkel tekkinud ka kellelgi teisel seal all toas.

Ja kui Timár maja nurga juures seisatades hüüdis vaikse häälega: «Almira!» sosistas rõdule avaneval uksel üks teinegi hääl Almira nime, nagu oleks üks hääl teise vastukaja.

Ja selle peale astusid mõlemad üllatunult sammu ettepoole.

See teine oli Teréza.

— Te ei olegi pööningul? — küsis naine.

— Mida te Almirast tahate?

— Mul ei tule und.

— Ma pean tunnistama, et mul tekkis mõte, kas see . . . mees teda mitte ära ei mürgitanud, et ta nii äkki vait jäi.

— Imelik küll, mind ajas just sama mõte jalule. Almira!

Koer tuli kutse peale oma urust välja ja liputas saba.

— Ei. Tal pole viga midagi — ütles Teréza. — Seda meest ei ole enam siin; tema ase rõdul on puutumata. Tule, Almira, ma päästan sind lahti.

Suur loom pani oma pea perenaise sülle, laskis endal vaikselt nahkkaelarihma ära võtta ja hüppas siis talle kaela ning lakkus keelega tema nägu, seejärel pöördus ta Timári poole ja lõi talle oma suurt käppa tõstes koeraväärikusega kenasti patsi. Ta teadis, kes on ta sõber. Siis raputas ta oma kasukat, heitis selili, keeras paar korda ühelt küljelt teisele ja jäi pehmesse liiva rahulikult magama. Enam ta ei haukunud.

Selle põhjal võis kindel olla, et seda vihatud tulnukat ei ole enam saarel.

Teréza astus Timári juurde.

— Kas te tunnete seda meest?

— Ma olen teda ükskord Galacis kohanud. Ta tuli meie laevale ja pidas ennast seal niimoodi üleval, et ma ei jõudnudki selgusele, on ta nuhk või salakaubavedaja. Lõpuks ma ajasin ta laevalt minema. Sellega piirdubki kogu meie tutvus.

— Ja kust te niisuguse mõtte peale tulite, et see mees võiks Almira ära mürgitada?

— Ma ütlen teile ausalt. Iga sõna, mis siin all toas räägitakse, kostab üles pööningule, kus mu ase on; ma kuulsin tahes-tahtmata kogu seda sõnavahetust, mis teie vahel siin all toimus.

— Kas te seda ka kuulsite, millega see mees mind ähvardas? Et kui ma tema nõudmisi ei täida, siis ta ütleb meie kohta ainult ühe sõna, ja me oleme kadunud.

— Kuulsin küll.

— Ja mida te nüüd meist mõtlete? Küllap seda, et meid on mingi ärarääkimata ränga patu koorem siia

maailmast äralõigatud saarele mõistnud. Või et me ajame siin mingit valgustkartvat äri, mis nõuab, et meid keegi ei kuuleks ega näeks. Või et me oleme siin mõne kurikuulsa nime peitupugenud pärijad, kes varjavad end ametivõimude pilgu eest. Mida te meist mõtlete?

— Ma ei mõtle tõesti mitte midagi, kallis proua! Ma ei murra selle üle pead. Te andsite mulle üheks ööks külalislahkelt ulualust. Ma olen teile selle eest tänu võlgu. Tuul on vaibunud; homme me sõidame edasi, ja ma ei mõtle enam iial sellele, mida ma siin saarel nägin ja kuulsin.

— Aga mina ei taha, et te sel kombel siit minema lähete. Te kuulsite tahtmatult niisuguseid asju, mis ei tohi teile selgitamata jääda. Ma ei tea, milles on põhjus, aga ma tundsin teie vastu esimesest pilgust peale mingit ütlemata suurt austust, ja mulle teeb vaeva mõte, et te lahkute meist umbusu ja põlgusega. Selle umbusuga ei saa,teie ega saa ka mina siin katuse all und. Öö on vaikne, just nagu loodud, et ühe kurva saatuse saladusi kuulda. Mõtelge siis meie elu üle järele. Ma räägin teile kõik ära, nagu oli, ja ainult seda, mis oli. Ja kui te olete kuulnud, kuidas lugu selle tühja saarega ja selle savihurtsikuga siin on, siis te ei ütle, et te lähete homme minema ja ei mõtle enam iial meie peale, vaid tulete siia igal aastal tagasi, kui teie amet teid siiakanti toob, ja puhkate ühe öö selle vaikse katuse all. Nii et istuge siia minu kõrvale rõdutrepile ja kuulake meie hurtsiku lugu.

Saareelanike lugu

Kaksteist aastat tagasi me elasime Pancsovas, kus mu mees oli linnavalitsuse ametnik. Tema nimi oli Bellováry. Ta oli noor, ilus, hea ja tubli mees, ja me armastasime teineteist väga. Mina olin kahekümne kahe aastane, tema kolmekümnene. Meil sündis väike tütar, kelle me ristisime Noémiks. Me ei olnud rikkad, aga mitte ka vaesed. Mehel oli amet, ilus maja, haruldane puuviljaaed, natuke põllumaad; mina olin orb, kui ta mind naiseks võttis, ja tõin kaasavara majja, me võisime kenasti ära elada.

Mu mehel oli üks väga hea sõber, Maxim Krisztyán. See noormees, kes siin käis, on tema poeg. Siis ta oli kolmeteistkümne-aastane; ilus ja armas poiss, elav nagu tulesäde ja väga terase mõistusega. Kui minu tüdruk oli alles sülelaps, ütlesid mehed: need lapsed me paneme paari. Ja mina olin väga rõõmus, kui poiss selle süütu maimukese pisikesed käed pihku võttis ja küsis: «Kas sa tuled mulle?» ja laps selle peale naeru lagistas.

Krisztyán oli kaupmees. Aga mitte mõni tõeline kaupmees, kes tunneb asja, vaid sihuke käed süles istuv väikelinnakaupmees, kes ujub suuremate sõiduvees ja riskeerib pimedast peast: kui õnne on, siis elab hästi, kui ei ole, siis läheb pankrotti.

Temal oli järjest õnne ja ta uskus selle tõttu, et see on väga lihtne amet. Kevadel ta käis maal ringi, vaatas, kuidas oras on tõusnud, ja sõlmis siis selle järgi suurkaupmeestega viljamüügilepinguid.

Tal oli üks alaline tellija, Komáromi suurkaupmees Athanáz Brazovics. See andis talle igal kevadel vastavalt kokkulepitud hinnale suurema summa raha avansiks, ja Krisztyán oli kohustatud talle selle eest sügisel pärast lõikust vastaval hulgal vilja laevale toimetama. See äri oli Krisztyánile väga tulus; aga ma olen tagantjärele mitu korda mõelnud, et see pole äri, vaid õnnemäng, kui inimene müüb midagi, mida polegi veel olemas. Brazovics andis Krisztyánile avansiks suuri summasid, ja kuna Krisztyánil ei olnud peale maja mingisugust kinnisvara, nõudis ta temalt tagatist. Minu mees oli lahkesti nõus käemeheks hakkama: ta oli maaomanik ja Krisztyáni hea sõber. Krisztyáni elu oli väga kerge: samal ajal kui minu mees, vaeseke, hommikust õhtuni laua taga küürutas, suitsetas tema päevad läbi kohviku ees piipu ja vaidles omasuguste kaubitsejatega. Siis aga tabas teda korraga Issanda piits: kohutav 1816. aasta. Kevadel oli oras igal pool üle maa väga ilus. Võis arvestada odavaid viljahindasid. Banaadis oli nisukaupmees õnnelik, kui sai nelja forindi peale lepingu sõlmida. Selle järel tuli aga vihmane suvi, kus sadas vahetpidamata kuusteist nädalat ühtejärge päevast päeva. Vili määndus jala peal; Kaananiks hüütud maale tuli nälg, ja sügisel oli nisuvaka hind kakskümmend forinti; ja

ikkagi ei jätkunud teda müügiks, sest põlluharijad hoidsid endale seemet.

— Ma mäletan seda — ütles Timár, — ma olin siis algaja kaubaagent.

— Nojah, ja sel aastal läkski nii, et Maxim Krisztyán ei suutnud täita lepingut, mis ta Athanáz Brazovicsiga oli sõlminud. Puuduv osa moodustas kohutavalt suure summa, mis tal oleks tulnud välja maksta. Ja siis korjas Maxim Krisztyán kokku kõik raha, mis tal teiste käes oli, võttis kergeusklike inimeste käest veel hulk raha laenuks ja laskis ühel ööl salamahti Pancsovast jalga, võttis kõik selle raha kaasa ja jättis oma ainsa poja maha.

Ta oli selleks võimeline, sest tema jaoks oli väärtus ainult rahal ja teda ei huvitanud ükski muu asi siin maailmas.

Aga milleks on siis üldse olemas raha, kui inimene, kes midagi muud ei armasta, võib tema abil nii palju halba teha?

Tema võlad ja kohustused jäid nende õlgadele, kes olid tema sõbrad ja kes teda käendasid. Nende hulgas oli ka minu mees.

Ja siis tuli Athanáz Brazovics ja nõudis käemeestelt lepingu täitmist.

Sest tõsi see ju oli, et ta oli põgenenud võlgnikule raha avansiks andnud, ja meie tegime ettepaneku, et me maksame selle raha talle tagasi. Me oleksime poole oma varandusest maha müünud ja sellest oleks võla tasumiseks jätkunud. Aga tema ei tundnud halastust. Ta nõudis kogu lepingu täitmist. Tähtis polnud see, kui palju raha tema oli andnud, vaid see, kui palju temale oldi kohustatud andma. Ta nõudis viiekordset summat. Ja kirjatäht andis talle selleks ka õiguse. Me palusime, anusime teda jumalakeeli, et ta väiksema summaga lepiks; asi oli ju ainult selles, et ta oleks vähem kasu saanud. Aga ta oli järeleandmatu. Ta nõudis lõksu sattunud käendajatelt kõigi nõudmiste täitmist.

Aga milleks on siis olemas usk, kõik kristlaste ja juutide usulahud, kui niisuguseid nõudmisi võib esitada?

Asi läks kohtusse: kohtunik langetas otsuse, meilt võeti ära, pitseeriti kinni, müüdi oksjonil maha maja, maa, viimane kui leivapala.

Aga milleks on siis olemas seadus ja inimeste seltskond, kui võib juhtuda niisugune asi, et inimene riisutakse puupaljaks võla pärast, mida tema ise pole teinud, ja saadetakse kerjama kolmanda inimese pärast, kes naerdes minema putkab?

Me tegime kõik, mis võimalik, et ennast lõplikust hukatusest päästa; mu mees läks ise Budasse, Viini, palus audientsi. See alatu petis, kes rahadega ära põgenes, elas siinsamas Türgimaal; me uurisime selle välja; palusime, et ta võetaks kinni ja toodaks tagasi; rahuldagu ta ise need nõudmised, mis tema vastu on tõstetud. Selle peale vastati igalt poolt, et «see ei seisa meie võimuses».

Aga milleks on siis olemas keisrid, ministrid ja suured võimsad riigid, kui nad üksteise viletsaid orjasidki ei suuda kaitsta?

Selle kohutava löögi mõjul, mis meid kõiki kerjama saatis, laskis mu vaene mees endale ühel ööl kuuli südamesse.

Ta ei tahtnud näha oma perekonna viletsust, oma abikaasa pisaraid, oma lapse vaesust, ennem põgenes ta nende eest maa alla.

Oo, meie eest maa alla!

Aga milleks on siis üldse olemas mees, kui ta suure õnnetuse puhul ei leia muud abi kui naine ja laps iseenda hooleks jätta ja oma süda tükkideks rebida?

Ja sellega ei olnud need õudused veel lõppenud. Kodutuks kerjuseks ma olin juba tehtud, ja nüüd taheti minust ka veel jumalasalgaja teha. Enesetapja lesk palus asjata pappi, et see tema õnnetu mehe maha mataks. Piiskop ei andnud järele, ta oli väga püha mees, kes usust kinni pidas; ta keeldus minu abikaasat korralikult maha matmast, ja ma pidin nägema, kuidas linna nülgija vedas selle, keda ma peaaegu jumaldasin, raipevankril surnuaia müüri taha, ajas auku ja trampis maa pealt siledaks.

Aga milleks on siis üldse olemas papp, kui ta niisuguse kannatuse vastu rohtu ei leia?

Milleks on siis olemas kogu see maailm?

Nüüd puudus veel ainult, et nad minust enesetapja ja lapsetapja oleksid teinud. Korraga nii lapsetapja kui

enesetapja. Ma sidusin oma maimukese rätikuga rinnale ja läksin temaga Doonau kaldale.

Ma olin ihuüksi, ükski hing ei saatnud mind.

Ma käisin paar korda mööda kallast üles-alla, otsides kohta, kus vesi on kõige sügavam.

Siis haaras mul keegi seelikusabast kinni ja tõmbas mind tagasi.

Ma vaatasin selja taha: kes see on?

See oli seesama koer siin.

Viimane sõber kõigist hingelistest.

See oli Osztrova saare kaldal, kus see lugu juhtus. Meil oli seal ilus puuviljaaed väikese suvemajaga. Sellegi uksed olid nüüd kõik kohtuniku pitsatiga kinni pitseeritud, ja ma tohtisin veel ainult köögis ja aias liikuda.

Ma istusin Doonau kaldale maha ja jäin mõtlema. Mis ma siis olen? Inimene? Naine? Kas ma olen halvem kui loom? On keegi kunagi näinud koera, kes oma kutsika ära uputab ja siis ka endale otsa peale teeb? Ei, olgu mis on, ma ei tapa ennast, ma ei tapa oma last! Ma elan kõigest hoolimata edasi ja kasvatan ta üles! Kuidas ma elama hakkan? Nii, nagu elavad hundid ja mustlased, kellel pole peavarju ega leivatükki. Ma kerjan maalt, ma kerjan jõelt, ma kerjan puuokstelt; aga inimestelt ei kerja ma iial midagi!

Mu vaene mees oli mulle palju rääkinud ühest väikesest saarest, mille Doonau oli mitmekümne aasta jooksul Osztrova saare alla roostikku kokku kuhjanud. Ta käis seal sügiseti jahil ja rääkis pikalt-laialt ühest koobastega kaljust, kus ta tormi ajal varju oli leidnud. Ta ütles, et see saar ei ole kellegi oma. Doonau on selle kokku kandnud, ilma et see kellelegi kuuluks. Ühelgi valitsusel pole õigust seda oma territooriumiks lugeda. Seal ei künna ega külva keegi. Maa, puud ja rohi ei kuulu kellelegi. Ja kui see nii on, miks ei võiks siis mina seda saart endale võtta? Palun Jumalalt. Palun Doonault. Miks nad ei võiks seda mulle anda? Ma hakkan seal leiba kasvatama. Kuidas ma kasvatan, missugust leiba? Seda ma veel ei tea. Küll häda õpetab.

Mulle oli alles jäänud üks paat. Kohtunik polnud seda märganud ja see oli jäänud aresti alla panemata. Sellesse me siis istusimegi. Noémi, mina ja Almira. Ma

sõudsin eikellegi-saarele. Ma polnud eluilmas sõuda proovinud; aga häda õpetas.

Ja niipea kui ma siin maale astusin, haaras mind imeline tunne. Nagu oleksin ma korraga kõik ära unustanud, mis minuga väljas oli juhtunud. Mind võttis siin vastu mingi kutsuv, rahustav vaikus. Kui ma salus, metsatukas, aasal ringi käisin, teadsin ma juba, mida ma siin tegema hakkan. Salus sumisesid mesilased, metsatukas õitses maapähkel, veepinnal ujusid vesipähkli õied, kaldal peesitasid kilpkonnad, puutüvedel roomasid teod, rabavõserikus küpses kastekaer. Taevane Isa, see on sinu kaetud laud! — Ja varik oli täis noori metsviljapuid. Peoleod olid naabersaarelt nende seemneid toonud, metsõunapuud kollendasid õuntest ja vaarikapõõsad kandsid veel hiliseid vilju. Ma teadsin juba, mida ma sellel saarel teen! Ma teen temast paradiisi. Mina ise, ihuüksi. Ma saan hakkama kõigega, milleks inimkäed, olgu need ka naise käed, võimelised on. Ja elan siin siis nagu ürginimene paradiisis.

Ma leidsin üles kalju ja selle looduse poolt uuristatud koopad. Kõige suuremas koopas oli sületäis heinu maha laotatud, see oli minu vaese mehe kunagine puhkepaik. Ma olin siin seaduslik pärija. Lese õigustega. Ma imetasin oma lapsukest, uinutasin ta magama ja tegin talle heinte sisse aseme, kattes ta oma suurrätiga. Almirale ma ütlesin: «Sina jääd siia ja valvad Noémit, kuni ma tagasi tulen.» Siis sõudsin ma uuesti suuremale saarele. Läksin veel kord meie aeda. Suvemaja rõdul oli suur puldankatus, selle ma võtsin maha. See kõlbab meile telgiks, võib-olla ka talverõivasteks. Ja ma pakkisin sinna kõik, mis ma sealt veel leidsin, köögi- ja aiatööriistu, ja tegin neist nii suure kompsu, kui ma vähegi selga jaksasin võtta. Rikkana, neljahobuse-tõllaga olin ma oma mehe majja tulnud, ja komps seljas, läksin ma sealt minema: kuigi ma polnud pillaja, polnud halb perenaine. Ja võib-olla oli seegi komps juba varastatud kraam; kõik oli küll minu jagu, mis seal oli, ja ometi oli see vargus, et ma selle nüüd kaasa võtsin. Ma ei tea. Mul oli peas kõik segi, mis on õige ja mis vale, mida tohib ja mida ei tohi. Ma põgenesin selle kompsuga oma kodunt. Aiast läbi minnes lõikasin ma kõigi oma imeilusate viljapuude küljest paar oksa ja viigipuudelt ning

marjapõõsastelt paar võsu, korjasin põlle sisse mahakukkunud seemneid, ja siis — suudlesin leinapaju oksa, mille all ma nii sageli ilusaid unenägusid olin näinud. See oli lõpp. Enam ma pole sinna oma jalga tõstnud. Paat viis mind viimast korda üle Doonau. Kuni ma uuesti tagasi sõudsin, vaevasid mind kaks asja. Esiteks: et saarel on ka soovimatuid elanikke: usse. Kindlasti on mõni pugenud kaljukoopassegi, ja mina jälestasin neid, ja ma kartsin Noémi pärast. Teine oli aga see, et kuigi mina ise võin aastate kaupa elada metsmeest, vesipähklitest ja kastekaerast, ja Noémit toidab minu rinnapiim, siis millega ma Almirat üleval pean? See suur truu loom ei ela sellest ära, mis mind toidab. Ja ometi on mul teda vaja; ilma temata sureksin ma siin üksinduses hirmu kätte. Kui ma aga oma kompsuga kaljukoopa juurde tagasi jõudsin, nägin ma koopalävel suurt ussisaba vingerdamas, ja kaugemal vedeles selle küljest ärahammustatud pea. Vahepealse, puuduva osa oli Almira ära söönud. See tark loom lamas lapse kõrval, liputas saba ja lakkus suud, nagu tahaks ta öelda: mina olen juba lõunat söönud. Ja sestpeale jahtis ta pidevalt usse. See oli tema igapäevane söömaaeg. Talvel kaevas ta neid nende urgudest välja. Minu sõber — nii ma teda hüüan — leidis endale siin saarel peatoiduse ja vabastas mind minu jälestuse objektidest.

Oo, mu härra, see oli mingi kirjeldamatu tunne, kui me siin üksinda oma esimese öö veetsime. Kui mul ei olnud kaaslaseks kedagi peale Jumala, lapse ja koera. Ma ei söanda seda masenduseks nimetada, pigem oli see õndsus. Kaasatoodud puldan kattis meid kõiki kolme, ja me ärkasime siis, kui linnud hakkasid laulma.

Algas töö. Metsinimeste töö. Häda õpetas. Kastekaera tuleb korjata enne koitu, sellepärast teda niimoodi hüütaksegi. Vaesema rahva naised lähevad soisesse võserikku, kus see magusa seemnega taim kasvab; pealmise seeliku saba tõstetakse üles, hoitakse seda kahe käega laiali, tiirutatakse võserikus ringi, ja küps seeme kukub sülle. See on taevamanna! Jumalast saadetud prii leib, mida «taeva teolised» söövad.

Mu härra! Ma elasin kaks aastat sellest leivast, ja tänasin iga päev põlvili maas seda, kes hoolitseb lindude eest väljal!

Metsamarjad ja puuviljad, mesi, maapähklid, kilpkonnad, metspartide munad, talveks tallelepandud vesipähklid, teod ja kuivatatud seened olid minu igapäevane toit. Olgu õnnistatud Issand Jumal, kes oma vaestele nii rikkaliku laua on katnud!

Ja samal ajal rügasin ma ööd kui päevad tööd teha. Pookisin metsikutele viljapuudele sordiviljapuude oksi, istutasin ülesharitud maale marjapõõsaid, viinamarja, kasulikke taimi. Kasvatasin kalju lõunapoolsel küljel puuvillataimi ja siidkrepiini, kudusin nende saagist paju-kangaspuudel jämedat riiet, ja seda me kandsime. Niinest ja tarnast punusin mesilastarusid, kogusin neisse metsmesilaste peresid; ja juba esimesel aastal oli mul mett ja vaha vahetuskaubaks. Aeg-ajalt käisid saarel möldrid ja salakaubavedajad; need aitasid mind raskemate tööde juures, ja keegi ei teinud meile liiga. Teati, et mul raha ei ole, ja maksti tööga, vajalike riistadega, teati, et ma ei võta raha vastu. Kui aga mu viljapuud lõpuks kandma hakkasid, ah! Siis ma olin juba rikas. Selle saare viljakandval mullal kasvavad kõik puud kahekordse jõuga. Mul on pirnipuid, mis annavad ühe aasta jooksul kaks korda saaki; ja kõik noored puud hakkavad pärast jaanipäeva uuesti õitsema. Minul kannavad puud iga aasta. Ma olen elu jooksul nende saladusi tundma õppinud ja leian, et aednikul ei tohi liiga häid ega liiga halbu aastaid olla. Loom saab aru, kui me temaga nagu inimesega räägime, ja mina usun, et ka puud kuulavad ja vaatavad seda, kes neid armastusega hooldab, ja mõistavad tema salajasi lootusi ja on uhked, et nemadki võivad meile rõõmu valmistada. Oo, puud on nii targad olevused! Neil on hing sees. Mina pean seda inimest mõrtsukaks, kes viljapuu maha raiub.

Need siin on minu sõbrad!

Ma armastan neid! Ma elan keset neid ja ma elan neist!

Selle eest, mida nad aastast aastasse annavad, tuuakse mulle naaberküladest ja veskitest vahetuskaubaks kõike, mida mul majapidamises tarvis läheb. Raha eest ma ei anna midagi! Ma jälestan raha. Seda neetud raha, mis mind maailmast välja tõukas ja mu mehe surma ajas. Ma ei taha iial enam raha näha.

Aga nii rumal ma ka ei ole, et ma poleks igaks juhuks

valmis selle vastu, et ükskord võivad tulla halvad aastad, mis kõik inimese hoole ja vaeva tühjaks teevad; võib tulla varane külm või rahe; kogu saak võib hävida. Ma olen mõelnud ka mustadele päevadele. Minu kalju keldrikoopasse ja õhurikastesse lõhedesse on tallele pandud igasugust kraami, mis säilib; vaatides on nii palju veini, karpides vaha, pakkides villa ja puuvilla, et me ühel või isegi paaril viletsamal aastal puudust ei pea kannatama. — Niisiis on mul ka oma varaait; aga raha mul ei ole. Ma võin ennast rikkaks nimetada — ja ma ei ole kaheteistkümne aasta jooksul ühtegi fillerit käes hoidnud!

Sest ma elan siin saarel juba kaksteist aastat, mu härra; — üksi, kolmekesi. Almirat olen ma alati inimeseks lugenud. Noémi küll ütleb, et me oleme neljakesi. Temal käib ka Narcissza täie ette. Narrike.

Väga paljud teavad meie olemasolust, aga siinkandis ei ole pealekaebajaid. See kunstlik riiv, mida kahe riigi piiril ees hoitakse, on harjutanud inimesi keelt hammaste taga pidama. Keegi ei uuri teise asju ja kõik hoiavad nagu vaistlikult saladust. Viini, Budasse, Stambulisse ei kosta siit midagi.

Ja miks nad peaksidki mind üles andma? Ma ei tee ju midagi halba, ei tee kellelegi kurja. Kasvatan ühel tühjal maatükil puuvilja, ja see maatükk ei kuulu kellelegi. Selle on andnud mulle Jumal taevas ja kuninglik Doonau, ja ma tänan neid selle eest iga päev. Ole tänatud, armas Jumal, ole tänatud, mu kuningas!

Ja ma ei tea, kas ma olengi enam mingit usku. Kaksteist aastat pole ma pappi ega kirikut näinud. Noémi ei tea neist midagi. Mina olen teda õpetanud lugema ja kirjutama; mina olen talle rääkinud Jumalast, Jeesusest ja Moosesest, nii nagu mina neid tunnen. Olen rääkinud heasüdamlikust, kõiki oma loomukesi armastavast, halastusrikkast, andestavast, kõikjal elavast Jumalast, oma alandlikkuses üllast, oma kannatustes hiilgavast, oma inimlikkuses jumalikust Jeesusest, ja rahva vabaduse eest võitlejast Moosesest, näljas ja janus mööda kõrbe redutavast, aga vabadust tulusa ameti vastu vahetamast keelduvast, headust ja vennaarmu kuulutavast Moosesest, kellena mina neid tunnen; — aga sellest julmast kättemaksuhimulisest Jumalast, sellest erapoolikust Jumalast, sellest ohvreid nõudvast ja hiilgavates templites elavast Jumalast, ja sellest maksumaksmist ja vennaviha jutlustavast Jeesusest, ja sellest rahaahnest Moosesest, sellest vihkamist kuulutavast Moosesest, sellest isekast Moosesest, kellest räägivad raamatud ja kantslid ja kirikukellad ja laulud, ei tea tema midagi.

Nüüd te siis teate, kes me oleme ja mida me siin teeme. Teadke siis ka seda, millega see mees meid ähvardab. Tema on selle mehe poeg, keda mu abikaasa käendas, kelle pärast ta end ära tappis ja kelle süü läbi me maailma ja inimeste seltskonna maha pidime jätma.

Ta oli siis kolmeteistkümne-aastane poisike, kui me laostusime, ja see löök tabas ka teda, sest isa jättis ka teda saatuse hooleks.

Ma ei imesta sugugi, et sellest poisist nii närune inimene sai.

Oma lihase isa poolt maha jäetud, lageda taeva alla, porisse tõugatud, võõraste inimeste armuleivale määratud, selle poolt, keda ta oma pojaaustuses jumaldama oleks pidanud, petetud ja paljaks riisutud, õrnas kasvueas häbimärgistatud kui petise poeg: ime siis, et ta pidi tahes-tahtmata selleks saama, milleks ta sai.

Kuigi ega minagi päriselt ei tea, mis ta on. Aga ma tean temast üsna palju.

Inimesed, kes siin saarel käivad, teavad temast üht kui teist rääkida.

Varsti pärast isa põgenemist läks ka tema Türgimaale. Ütles, et läheb oma isa otsima. Ühed kinnitavad, et ta leidiski isa üles, teised jälle, et ta ei sattunud talle jälile. Mõned ütlevad, et ta riisus isa paljaks, põgenes rahaga ära ja praaseldas selle läbi. Aga see jääbki teadmata. Tema enda käest pole mõtet küsida, sest tema ei räägi iial tõtt. Kus ta käis ja mida tegi? Ta räägib sellest imelugusid, mida ta oskab nii osavalt ette kanda, et ajab segadusse isegi inimese, kes oma silmaga vastupidist on näinud, ja paneb kahtlema, kas see pole mitte tõsi, mida ta räägib. Täna nähakse teda siin, homme seal. Teda võib kohata Türgimaal, Itaalias, Ungaris, ja ei ole ühtki nimekat isikut nendes riikides, keda ta ei tunneks; ja kellega ta üks kord kokku saab, seda ta petab, ja keda ta üks kord on petnud, see võib kindel

olla, et ta tuleb uuesti tagasi ja petab veel kord. Ta räägib kümmet keelt, ja mis rahvusest ta ütleb enda olevat, sellena teda ka võetakse. Kord ta esineb kaupmehena, teine kord sõdurina, siis jälle meremehena, täna on ta türklane, homme kreeklane. Teda on nähtud ringi liikumas poola krahvina, vene hertsoginna peigmehena ja saksa imearstina, kes müüb kõiki tõbesid parandavaid pille. Mis asju ta tegelikult ajab? Seda on võimatu öelda. Üks asi on aga päris kindel. Ta on kinnimakstud nuhk. Kelle nuhk? Türklaste? Austerlaste? Venelaste? Kõigi kolme! Ja võib-olla veel kellegi. Ta teenib kõiki, ja petab kõiki. Siin saarel käib ta mitu korda aastas. Tuleb paadiga Türgi kaldalt ja läheb sellega Ungari kaldale. Mis asju ta siin või seal ajab, seda ei oska ma aimatagi. Et ta sellest meelekibedusest, mida ta oma ilmumisega mulle valmistab, suurt lõbu tunneb, seda ma usun. Ma tean ka, et ta on maiasmokk ja liiderdaja. Ja minul on head toidud ja noor murdeeas tütar, keda ta armastab narrida, nimetades teda oma pruudiks. Noémi vihkab teda. Kusjuures ta ei aimagi, kui õigustatud see vihkamine on. Aga ma ei usu, et Tódor Krisztyán ainult sellepärast siin saarel käib. Sellel saarel võivad olla omad saladused, mis minusse ei puutu. Ta on kinnimakstud nuhk. Ja peale selle halva südamega inimene. Juuksejuurtest küüneotsteni rikutud. Temast võib kõike halba oodata. Ta teab, et ma elan koos oma tütrega siin saarel omavoliliselt, et mul pole selleks mingit õigust. Ja seda teades pitsitab, õrritab ja piinab ta meid mõlemat. Ta ähvardab meid, et kui me talle ei anna ja ei tee kõike, mida ta tahab, siis ta kaebab meie peale Austria valitsusele ja Türgi valitsusele, ja kui need kuulevad, et keset Doonaud on tekkinud uus maatükk, mida pole senistes rahulepingutes arvesse võetud, kujuneb sellest otsekohe riikidevaheline tüliküsimus, ja kuni seda lahendatakse, saadetakse siit kõik elanikud välja, nagu juhtus Albioni mäe ja Cserna jõe vahelise alaga, mis kuulutati eikellegi-maaks.

Aitab selle mehe ainsast sõnast, et kõike seda, mis ma siin tühjal saarel kaheteistkümne aasta jooksul higi ja vaevaga olen loonud, ära hävitada, et seda paradiisi, kus me õnnelikud oleme, jälle tühermaaks muuta ja meid jälle kodututeks hulgusteks teha. Ja veel üks

asi! Me ei pea värisema mitte ainult sellepärast, et keisrite ametimehed meid avastavad, vaid meil tuleb karta ka pappe. Kui peapiiskopid, patriarhid, arhimandriidid ja dekaanid kuulevad, et siin saarel kasvab üks tütarlaps, kes pole pärast ristimist kordagi kirikus käinud, võtavad nad ta minu käest jõuga ära ja panevad kloostrisse. Kas te nüüd mõistate, mu härra, seda kibedat ohkamist, mis teid täna öösel magada ei lasknud?

Timár vaatas kuu liuda, mis hakkas vilajate paplite taha vajuma.

«Miks ma ei ole praegu mõni vägev isand?» — mõtles ta endamisi.

— See mees võib meid iga hetk hukutada — jätkas Teréza. — Pruugib tal ainult Viinis või Stambulis teada anda, et siin on üks uus maatükk keset Doonaud, ja me oleme kadunud. Ükski inimene siinkandis ei anna meid üles, ainult tema. Aga ma olen kõigeks ette valmistatud. See saar on olemas ainult tänu sellele kaljule siin saare tipus. See hoiab Doonau voogusid kinni. — Mõni aasta tagasi, kui türklased Serbia Milosega sõdisid, peitsid serbia salakaubavedajad siia leetpõõsastesse kolm kasti püssirohtu. Neile ei tulnud aga pärast enam keegi järele. Võib-olla võeti need mehed kinni ja tapeti ära, kes selle püssirohu siia peitsid. Mina leidsin ta juhuslikult. Ja tõin siia selle suure kalju kõige sügavamasse õõnde. — Mu härra! — Kui mind tahetakse siit saarelt minema ajada, mis praegu ei ole kellegi oma, panen ma sellele püssirohule tule otsa ja lasen selle kalju õhku koos kõigi meiega, kes me siin oleme, ja järgmisel kevadel pärast jääminekut ei ole sellest saarest siin enam jälgegi järel! — Nüüd te siis teate, miks te siin und ei saanud!

Timár toetas pea käe najale ja jäi enda ette vahtima.

— Ja ma ütlen teile veel midagi! — jätkas proua Teréza, Timári poole kummardudes, et sosinaks surutud häält kuulda oleks. — Ma usun ka praegu, et sel mehel oli muudki põhjust just täna siia saarele ilmuda ja siit jälle kaduda kui see, et ta oli viimases kõrtsis kõik oma raha kaartidega maha mänginud ja tahtis minult midagi välja pressida. See külaskäik puudutas kas teid või seda teist isandat. Olgu ettevaatlik, kellel mõni saladus hinge peal on!

Kuu kadus paplite taha ja idas lõi taevas hahetama. Peoleod hakkasid metsatukas vilistama. Hommik oli käes.

Osztrova saare poolt kostis üle jõe pikk veniv huile. Äratus laevameestele.

Liival krudisesid sammud. Üks madrus tuli kalda poolt teatega, et laev on valmis ankrut hiivama, tuul on vaibunud, võib minema hakata.

Väikesest majast tuli välja külaline, Euthym Trikalis, ja tema tütar, ilus valgenäoline Timéa.

Noémigi oli juba jalul ja keetis köögis külalistele värskelt lüpstud kitsepiimast pruukosti, kus praetud maisiterad täitsid kohvi ja kärjemesi suhkru aset. Timéa ei proovinudki seda. Ta andis oma jao Narcisszale ja see võttis võõra tütarlapse kostituse vastu. Noémi suureks meelehärmiks.

Euthym Trikalis küsis Timári käest, et kuhu siis see teine härra on jäänud, kes õhtul siia jõudis. Timár vastas talle, et see mees läks juba öösel minema.

Selle peale tõmbus Euthym Trikalise nägu veelgi süngemaks.

Siis jätsid kõik majaperenaisega jumalaga. Timéa oli tujust ära; ta kaebas, et tunneb end ikka veel halvasti. Timár jäi kõige viimaseks, ja lahkudes andis ta Terézale Noémi jaoks ühe Türgimaalt toodud kirju siidräti, mille Teréza tänuga vastu võttis ja lubas, et Noémi hakkab seda kandma.

— Ma tulen siia veel tagasi! — ütles Timár Teréza kätt surudes.

Ja siis läksid nad mööda rohtunud teerada oma paadi juurde. Teréza ja Almira saatsid nad jõekaldale.

Noémi aga ronis rändkalju tippu ja jäi tihedate sambalalillede, paksuleheliste kukeharjade (Sedum) keskel istudes oma suurte unistavate sinisilmadega nagu sügavasti mõttesse vajunult kaugenevale paadile järele vaatama.

Narcissza hiilis tema juurde, ronis talle sülle ja hõõrus oma nõtket kaela vastu tema rinda.

— Mine minema, va tänamatu loom! Ah nii sa siis armastad mind? Pidid mulle tingimata truudust murdma ja selle teise tüdruku juurde jooksma? Ainult sellepärast, et tema on ilus ja mina ei ole. Ja nüüd siis

tuled jälle minu juurde tagasi, eks ole, kui ta on läinud, nüüd kõlban ma sulle küll? Mine! Ma ei armasta sind enam!

Ja selle peale surus ta väikese rumala meelitava looma kahe käega endale õrnalt vastu rinda, paitas oma sileda lõuaga tema meelitavat valget pead — ja vaatas paadile järele. Tema mõlemas silmas sädeles pisar.

Ali Tšorbadži

Järgmisel päeval liikus «Püha Barbara» hea ilmaga päev läbi mööda Doonau Ungari-poolset haru üles. Õhtuni ei juhtunud midagi nimetamisväärset.

Õhtul läksid kõik aegsasti magama. Selles olid kõik ühel arvamisel, et eelmisel ööl oli saanud vähe magada.

Aga Timárile ei olnud ka see öö veel puhkuseks määratud.

Laev õõtsus vaikselt ankrus, ainult vastu külgi veerevate lainete ühetooniline loksumine hoidis ööd ärkvel; aga läbi selle vaikuse tundus Timárile, nagu oleksid tema naabrid mingi raske ja vaevalise tööga ametis. Kõrvalkajutist, mida tema omast lahutas ainult õhuke laudsein, puutusid talle kõrva igasugused hääled, nagu kõliseks raha, nagu tõmmataks pudelil korki pealt, nagu lööks keegi käsi kokku, nagu liigutataks midagi lusikaga klaasis, nagu hakataks end öösel pesema; ja siis jälle see ohe möödunud ööst: «Oh, Allah!»

Lõpuks kuulis ta tasast koputust vastu tubasid lahutavat seina.

Euthym Trikalis kutsus teda.

— Kallis mees, tule korraks siia!

Timár tõmbas kähku riided selga ja läks naaberkajutisse.

Seal oli kaks voodit ja nende vahel väike laud.

Ühele voodile oli kardin ette tõmmatud, teises lamas Euthym. Laual oli üks laegas ja kaks väikest pudelit.

— Mida käsite, mu härra? — küsis Timár.

— Ma ei käsi, ma palun.

— On teil midagi viga?

— Kohe on kõik möödas. Ma suren. Omal vabal tah-

tel. Ma võtsin mürki. Ära tee häält. Istu minu kõrvale ja kuula, mis ma sulle räägin. Timéa ei ärka üles; ma andsin talle unerohtu, et ta raskesti magaks. Sest ta ei tohi praegu ärkvel olla. Ära räägi vahele. Sellest, mis sina mulle ütled, pole mul juba tunni aja pärast enam mingit kasu; minul on sulle aga väga palju rääkida, ja mu aeg on napp, see mürk tapab kiiresti. Ära katsugi midagi ette võtta. Mul on siin teises pudelis vastumürk, kui ma kahetseksin, võiksin ma veel tagasi pöörata. Aga ma ei taha. Ja mul on õigus. Nii et istu maha ja kuula, mis ma räägin.

Minu nimi ei ole mitte Euthym Trikalis, vaid Ali Tšorbadži, ja ma olin omal ajal Candia asevalitseja ja hiljem khazniar Stambulis. Sa tead, mis Türgimaal sünnib. Sultan viib uuendusi läbi, ja ulemaad, dere-beid ja sandžak-beid hakkavad vastu. Niisugustel aegadel on inimelu väga odav. Üks leer laseb tuhandete kaupa tappa neid, kes temaga ühel meelel ei ole, ja teine leer paneb tuhandete kaupa võimulolijate maju põlema, ja ükski kõrgemä positsiooniga isik ei või oma valitseja kätt või oma orja kätt kartmata rahulikult magada. Stambuli kajmakam laskis nüüdsama Stambulis kuussada türgi ülikut ära kägistada, talle endale aga tegi otsa peale tema oma ori Sophia kirikus. Isegi sultanile tungis derviš Šeik Satši Galata sillal kallale ja ähvardas teda tappa. Iga uuendus nõuab inimverd; esimese inglise aurulaeva ilmumist Bosporuse väina tervitasid kahesaja kaikdži (paadimehe) maharaiutud pead. Kui sultan Edirnéd külastas, võeti kinni kakskümmend kuus ülikut, kahekümnel lendas pea otsast, kuus tõmmati piinapingile, need tunnistasid võimumeeste vastu kohutavaid asju. Lõpuks nad kägistati ära. Ja siis asuti arveid õiendama nendega, kelle peale nad olid tunnistanud: ulemaadega, kõrgemate ohvitseridega, pašadega, ministritega; see arveteõiendamine ei olnud avalik. Kahtluse alla sattunud võimumehed kadusid ilma suurema kärata. Sultani sekretär Waffát efendi saadeti Süüriasse, ja tee peal lõid druusid ta maha; Petrew paša kutsuti Edirné asevalitseja Emin paša juurde lõunasöögile, ja kui lõunasöögi lõpul kohvi pakuti, teatas peremees külalisele, et sel tuleb sultani soovil findžaba mürki võtta. Petrew palus ainult, et ta võiks endal kaa-

sasolevat mürki kohvi sisse segada, sest see tapab kindlamini; ja siis palus ta sultanile õnnistust, pesi käsi, palvetas ja suri. Tänase päevani kannab iga türgi isand pitsatsõrmuses mürki, et see käepärast oleks, kui tema kord tuleb.

Mina sain juba aegsasti teada, et nüüd on minu kord käes.

Ma ei olnud vandeseltslane; aga oli kaks põhjust, miks mind surmale oli määratud. Üks oli mu raha ja teine mu tütar. Mu raha läks khaznale tarvis, mu tütart läks serailile tarvis.

Surra pole raske, ma olen selleks valmis; aga oma tütart ma seraili ei anna ja ei lase teda ka kerjuseks teha.

Ma otsustasin, et vean oma vaenlasi ninapidi ja põgenen koos tütre ja varandusega ära.

Merele ma ei saanud põgeneda, sest seal püüavad need uued rataslaevad sind kohe kinni. Panin siis valmis oma kreeka kaupmehe nimele väljaantud Ungari sõiduloa, ajasin oma pika täishabeme maha ja sõitsin kõrvalisi teid kaudu Galacisse. Sealt aga oli juba võimatu kuiva maad mööda edasi pääseda. Sellepärast ma üürisin sinu laeva, ostsin oma raha eest nisu ja võtsin ta sel kujul kaasa; nii on teda kõige raskem ära varastada. Kui sa oma laevaomaniku nime nimetasid, olin ma väga rõõmus. Athanáz Brazovics on mulle sugulane; Timéa ema oli ka kreeklane, samast suguvõsast. Ma olen sellele mehele korduvalt teeneid osutanud, ja nüüd ma palun seda tagasi teha. Allah on suur ja tark! Oma saatusest ei pääse keegi. Sina aimasid kohe, et ma olen põgenik, kuigi sa ei teadnud, kas ma olen kurjategija või poliitiline pagulane; aga sa aitasid mul sellegipoolest kiiresti põgeneda, täites laevajuhina oma kohustust end sinu hoole alla andnud reisija vastu. Me loovisime imekombel Raudväravate kaljudest ja võrendikest mööda; me põgenesime hulljulgelt meid jälitava suurtükipaadi käest; me pääsesime mängides Orsova karantiinist ja ülevaatusest, ja siis, kui kõik vägevad nuhid meil juba selja taha olid jäänud, komistasin ma üle ühe teele ettejäänud õlekõrre otse hauda.

See mees, kes eile õhtul pärast meid sinna peidetud saarele tuli, on Türgi valitsuse nuhk. Mina tunnen

teda, ja kindlasti tundis ka tema mind ära. Keegi ei suutnud mu jälgi avastada, ainult tema. Nüüd ta läks minust ette, ja Pancsova all on kindlasti juba valve väljas. — Ära räägi vahele, ma tean, mida sa tahad öelda. Seda, et see on juba Ungari maa ja et ühegi riigi valitsus ei anna teisele poliitilist põgenikku välja. Ainult et mind ei jälitata kui poliitilist põgenikku, vaid kui varast. See on muidugi vale. Ma tõin kaasa ainult selle, mis minule kuulub, ja kui riigil on minu vastu nõudmisi, siis ma jätsin Galatasse maha oma kakskümmend seitse maja, võtku need, kui tahab; aga mind süüdistatakse siiski selles, et ma olen varas, et ma röövisin khazna raha, ja põgenenud vargaid annab ka Austria Türgimaale välja, kui Türgi nuhid neile peale satuvad. See mees tundis mind ära, ja sellega on mu laul lauldud.

(Rääkijal pärlendasid rasked higitilgad kollaseks tõmbunud otsaesisel. Tema nägu oli nagu vahast.)

— Anna mulle lonks vett, et ma saaksin edasi rääkida. Mul on veel palju ütelda.

Ennast ma enam päästa ei saa, aga sellega, et ma suren, päästan ma oma tütre ja tema varanduse. See on Allahi tahtmine, ja kes pääseb tema varjust?

Sellepärast tõota mulle oma usu ja au nimel, et sa teed kõik, mida ma sult palun.

Kõigepealt, kui ma olen surnud, ära lase mind kuhugi kaldale maha matta. Ükski musulman ei taha, et teda kristlaste moel maha maetakse; vaid lase mind matta laevameeste kombe kohaselt, puldanisse õmmeldult, rasked kivid pea ja jalgade küljes, ja seal, kus Doonau on kõige sügavam. Nii tee, mu poeg, minuga.

Ja siis juhi laev ilusti Komáromi. Ja hoolitse Timéa eest.

Siin selles väikeses laekas on mu sularaha. Seda on kokku tuhat kuldmünti. Minu ülejäänud varandus on nisu kujul kottides. Ma jätsin siia lauale ühe kirja, see pane oma käe järgi ära; sest selles ma tõendan ja tunnistan esiteks seda, et ma sain suurest melonisöömisest verise kõhutõve, millesse ma ka suren, ja teiseks seda, et mul on sularaha ainult tuhat kuldmünti; et mitte sind keegi süüdistama ei hakkaks, et sina mind oled tapnud või et sa mu raha oled kõrvaldanud.

Sulle ma ei kingi midagi. Sina teed seda omast heast südamest, ja selle eest tasub sulle sinu Jumal. Paremat võlgnikku sa ei või soovidagi. Ja siis viid sa Timéa Athanáz Brazovicsi juurde ja palud, et ta teda oma tütreks võtaks. Üks tütar tal juba on; saagu see siis endale õe. Anna talle see raha üle, et ta seda lapse heaks kasutaks. Ja anna talle laevalaadung üle ja palu, et ta ise juures oleks, kui kotid tühjaks kallatakse, sest mina tõin ilusat puhast nisu ja ei taha, et keegi seda ära vahetaks. Saad aru?

(Surija vaatas põlevi silmi Timárile otsa ja võitles endaga.)

— Sest . . .

(Ta vakatas jälle.)

— Ütlesin ma midagi? Ma tahtsin midagi öelda, aga mu mõistus kipub segi minema. Kui punane on see öö! Kui punane on see kuu taevas. Õigus, «punane poolkuu» . . .

(Siinkohal tõmbas tema tähelepanu endale sügav oie, mis tuli Timéa voodi poolt ja mis viis tema mõtted mujale. Kohkunult ajas ta end voodis istukile ja hakkas värisevate kätega midagi padja alt otsima, vahtides klaasistunud pilguga enda ette.)

— Ah! Ma pidin juba unustama! Timéa! Ma andsin ju Timéale unejooki; kui sa teda õigel ajal üles ei ärata, uinub ta igaveseks. Siin selles pudelis on vastumürk. Kui ma suren, võta see ja hõõru sellega tema otsaesist, meelekohti ja rindealust, kuni ta üles ärkab! — Ah! Ma oleksin ta äärepealt endaga kaasa viinud. Aga seda ma ei taha. Tema peab elama. Eks ole? Tõota oma usu ja au nimel, et sa äratad ta üles, et sa tood ta ellu tagasi, et sa ei lase tal igavesti uinuda!

Surija surus Timári käe kramplikult oma rinnale; tema moondunud näojooned lasksid juba surmaheitlust aimata.

— Millest ma enne rääkisin? . . . Mida ma veel tahtsin öelda? . . . Mis mu viimane sõna oli? . . . Ah? Õigus, «punane poolkuu»!

Avatud aknast paistis läbi udu kajutisse kahaneva kuu punetav ketas.

Kas surija rääkis oma meeltesegaduses sellest?

Või tõi see talle midagi meelde? — Õigus: «Punane poolkuu!» — sosistas ta veel kord. Tõmbas Timári oma rinnale, ja siis sulges surmakramp igavesti tema suu; ta piinles mõne silmapilgu ja suri.

Elav alabaster

Timár jäi üksi ühe surnuga, ühe surmaunes magajaga ja ühe mahamaetud saladusega.

Kõiki neid varjas vaikne öö.

Ja öövarjud sosistasid talle:

«Pane tähele! Kui sa nüüd seda ei tee, mis sinu hooleks jäeti, kui sa seda surnut Doonausse ei viska; kui sa seda magajat üles ei ärata, kui sa lased tal unes vaikselt teise ilma rännata, mis siis saab? See äraandja on põgenik Tšorbadži vahepeal Pancsovas juba üles andnud; kui sa temast ette jõuad ja Pancsova asemel Belgradis ankrusse heidad, võid sa ta ise seal üles anda; üks kolmandik põgeniku varandusest langeb seaduse järgi sulle. See ei ole nagunii enam kellegi oma, isa on surnud, tütar, kui sa teda üles ei ärata, suigub igavesele unele. Sa saaksid korrapealt rikkaks! Rikas mees on auväärt mees, vaene mees on ikka alatu!

Timár aga vastas öövarjudele: «Las ma olen siis pealegi alatu,» ja et neid sosistavaid varjusid mitte enam kuulda, pani ta kajutiakna kinni. Teda haaras mingi hirm, kui ta seda punast kuud vaatas. Ta uskus, et sealt need kurjad sosinad tulevadki. Nagu selgitaks see talle surnud mehe viimaseid sõnu «punasest kuust».

Ta tõmbas kardina Timéa aseme eest kõrvale.

Tütarlaps lamas seal nagu elav alabasterkuju, huuled paokil, silmad suletud; tema rind tõusis ja vajus hingamise taktis ja tema näol oli hauatagune surmatõsidus.

Üks käsi oli tal tõstetud pea ümber lainetavate lokkide juurde ja teisega hoidis ta öösärgi volte rinnal koos.

Timár puudutas teda pelglikult, nagu oleks tema ees mõni võlutud haldjas, kelle puudutusest vaene lihtsurelik saab eluohtlikud hingehaavad. Ta hakkas pudelis oleva vedelikuga magaja meelekohti hõõruma. Seejuures vahtis ta üksisilmi magaja nägu ja mõtles endamisi:

«Ja sind peaksin ma surra laskma, sa imekaunis olend? Kui see laev ka ehtsaid kalliskive täis oleks ja see kõik pärast sinu surma mulle jääks, ka siis ei laseks ma sind igavesele unele suikuda. Terves ilmas pole ühtegi teemanti, mida ma suurema rõõmuga vaataksin kui sinu silmi, kui need ükskord lahti lähevad.»

Magaja nägu ei muutunud aga otsaesise ja meelekohtade hõõrumisest mitte põrmugi; kaks peenikest kokkukasvanud kulmu ei tõmbunud kortsugi, kui võõra mehe käed neid puudutasid.

Teda oli kästud vastumürgiga ka rindealune sisse hõõruda.

Timár oli sunnitud tütrlapse käe võtma ja selle rinnalt ära tõstma. Käsi ei osutanud vähimatki vastupanu. See oli elutu ja külm.

Ja niisama külm oli kogu see keha. Ilus ja külm nagu alabaster.

Öövarjud sosistasid:

«Vaata, millised imekaunid vormid! Iial ei ole huuled midagi ilusamat puudutanud. Keegi ei saa teada, kui sa neid suudled!»

Aga Timár vastas keset öövarjusid iseendale: «Ei, sa ei ole eluilmas midagi varastanud; see suudlus oleks aga vargus.» Ja ta võttis pärsia vaipteki, mille tütarlaps unes pealt ära oli visanud, kattis sellega kogu keha kuni õlgadeni ja hõõrus vaiba all sõrmeotstega seda vedelikku magaja rinde alla, ja et vähimastki kiusatusest hoiduda, vaatas samal ajal üksisilmi tüdruku nägu. Tal oli tunne, nagu vaataks ta mõnd altaripilti, millest õhkub külma.

Äkki aga läksid tumedad silmaripsmed lahti ja sealt vaatas tumedalt, ilma särata vastu kaks silma. Hingamine muutus rahulikumaks ja Timár tundis, et süda tema käe all hakkab tugevamini lööma.

Siis ta tõmbas oma käe tagasi.

Ta hoidis selle kange vedeliku pudelit tütarlapsel nina all.

Timéa ärkas üles, sest ta keeras pea ära ja kortsutas kulmu.

Timár kõnetas teda vaikselt nimepidi.

Selle peale kargas tütarlaps äkki üles, hüüdis: «Isa!»

ja jäi voodiservale istuma. Ta vahtis liikumatult enda ette.

Vaiptekk vajus talle sülle ja öösärk libises tal õlgadelt maha; ta oli nagu mõni antiikne rinnakuju.

— Timéa! — kõnetas teda Timár ja tõmbas allavajunud batistsärgi talle paljastele õlgadele. Tütarlaps ei pannud seda tähelegi.

— Timéa, teie isa on surnud! — ütles talle Timár, aga ei tüdruku nägu ega tema keha ei liigatanud ei nende sõnade peale ega ka selle peale, et särk jättis ta rinnad katmata. Ta ei tundnud midagi.

Timár jooksis oma kajutisse ja tuli otsekohe kohvikeetmise masinaga tagasi; suure rutuga keetis ta kanget musta kohvi; põletas oma käedki veel ära, ja kui kohv valmis sai, läks tütarlapse juurde, võttis ta pea kaenlasse, kangutas tal suu lahti, surus ta pea kuklasse ja sundis teda kohvi jooma.

Siiani oli tal tegemist ainult jäiga vastupanuga; aga niipea kui tütarlaps selle mõru ja kuuma joogi alla neelas, tõukas ta Timári endast niisuguse jõuga eemale, et sel kukkus tass käest maha, ja siis heitis tütarlaps voodisse pikali, tõmbas endale teki peale ja tema hambad hakkasid valjusti plagisema.

— Noh, tänu Jumalale, nüüd on tal elu sees, sest ta tunneb juba külma! — ohkas Timar. — Nüüd asume siis meremehe-matuste juurde.

Meremehe-matused

Ookeanil käib see lihtsalt. Kui mõni sureb, õmmeldakse ta puldani sisse, seotakse kuul jalgade külge ja visatakse vette. Ja korallid teevad talle hauakünka.

Aga Doonaul sõitval laeval surnud inimese vette viskamine võib sekeldusi kaasa tuua. Siin on ju kallas lähedal; kaldal on külad ja linnad, nendes papid ja kirikukellad, et surnut pühitsetud maasse maha matta ja talle hingekella lüüa; teda ei tohi lihtsalt niisama omapead vette visata.

Kuigi Timár sai väga hästi aru, miks see siiski tarvilik on.

Ja ei sattunud sellepärast segadusse.

Enne kui laev ankru hiivas, andis ta tüürimehele teada, et laeval on surnu, Trikalis on surnud.

— Ma teadsin kohe, et mingi õnnetus on tulemas — ütles János Fabula —, niipea kui ma seda beluugat laevaga võidu ujumas nägin; see tähendab surma.

— Lähme siin küla all maale ja palume, et papp ta maha mataks. Me ei saa surnut laeva jätta, nagunii me oleme katkukahtluse all.

Isand Fabula kõhatas selle peale kurgupõhjast ja ütles, et võib ju proovida.

See küla, mis laevale kõige lähemale jäi, oli Pleszkovác, jõukas paik, kus oli piiskop ja kahe torniga kirik. Piiskop oli ilus pikk sirge mees, suure musta habemega, sõrmepaksuste kulmudega ja väga ilusa laulva häälega.

Nad olid Timáriga tuttavad.

Timár oli sageli tema käest nisu ostmas käinud; piiskopil oli alati nisu müüa.

— Noh, mu poeg, nüüd tuled sa küll halval ajal! — hüüdis piiskop talle, kui ta teda oma õuel nägi. — Saak oli väga vilets, ja ma olen sellegi juba ammu kõik maha müünud. (Kuigi õuel ja rehe all peksti veel praegugi vilja.)

— Seekord toon mina saaki! — ütles Timár. — Meil on surnu laevas; me palume teie auväärsust tulla ja ta kombekohaselt maha matta.

— Hja, mu poeg, ega see nii lihtsalt ei lähe! — vastas piiskop talle. — Kas see ristiinimene ka pihtis? Kas ta viimast armulauda sai? Oled sa kindel, et ta uniaat ei olnud? Sest muidu ma teda maha ei mata.

— See kõik on muidugi olemata. Meil ei ole laevas pappi, kellele pihtida; ta vaeseke suri lihtsalt omast jõust, ilma igasuguse abita, nagu laevamehed surevad. Aga, nojah, kui teie auväärsus ei taha teda kombekohaselt maha matta, andke siis mulle vähemalt selle kohta kirjalik tõend, et ma saaksin ennast kadunud sugulaste ees vabandada, miks ma ei näidanud tema vastu viimast austust üles, ja me matame ta ise kuhugi siia kaldale maha.

Piiskop andis talle tõendi matmisest keeldumise

kohta; selle peale tõstsid aga hobustega reht peksvad talumehed kisa.

«Misasi? Või üht pühitsemata surnut siia nende kanti maha matma? Siis on ju kindel nagu aamen kirikus, et seda kanti tabab rahe. Ja ei maksa proovida seda surnut ka mõnele teisele külale kaela sokutada, ükskõik kust ta on toodud, seda ei ole kellelegi vaja. Esiteks tõmbab ta rahe kaela, ja viinamarjalõikus on just algamas, see on peremeeste viimane lootus; ja teiseks moondub sel moel mahamaetud surnu tuleval suvel vampiiriks, kes kõik vihma ja kaste endasse imeb.»

Nad kinnitasid Timárile, et löövad ta maha, kui ta peaks oma surnu laevalt maale tooma.

Ja et ta seda salaja kuhugi kaldale maha matta ei saaks, valisid nad välja neli tugevat poissi, kes läheksid laevale ja saadaksid teda päevateekonna kaugusele, kuni ta nende kandist väljas on, pangu siis seal oma surnu, kuhu tahab.

Timár tegi näo, nagu oleks ta maruvihane, ja laskis neil neljal saatjal laevale tulla.

Pardale jäänud madrused olid vahepeal juba kirstu kokku klopsinud ja surnu sinna sisse pannud; jäi ainult veel kaas naeltega kinni lüüa.

Timáril oli esimene asi Timéad vaatama minna. Tütarlapsel oli kõrge palavik; tema otsaesine oli tulikuum, aga nägu oli sellest hoolimata valge. Ta ei olnud meelemärkusel. Ta ei teadnud kõigist neist matusteettevalmistustest mitte midagi.

— Nii ongi parem! — ütles Timár, võttis selle peale värvipoti ja asus kirstukaanele ilusate kirillitsatähtedega Euthym Trikalise nime ja surmakuupäeva maalima. Neli serbia poissi seisid tema selja taga ja veerisid, mida ta kirjutab.

— Noh, maali sina ka siia üks täht, kuni ma ära käin! — pakkus Timár pintslit ühele uudistajale. See kasutas võimalust, et oma oskusi näidata, ja maalis kaanele suure C, mida serblased S-iks loevad.

— Näed, kui ilusti sa oskad! — kiitis Timár tähemaalijat, ja pakkus siis pintslit teisele poisile. — Sina oled ka tubli poiss. Mis su nimi on?

— Jozo Berkitš.

— Ja kuidas sind hüütakse?

— Mirko Jakšitš.

— Noh, andku Jumal sulle pikka iga! Joome koos ühe klaasi slivovitsi.

Seda tehtigi vastu punnimata.

— Minu nimi on Mihály ja perekonnanimi on Timár. Hea nimi; kui tahan, võin olla ungarlane, türklane või kreeklane. Teie kutsuge mind lihtsalt Mihály.

— Zbogom, Mihály!

Nii et Mihály jooksis iga hetk kajutisse vaatama, kuidas Timéa tervis on. Tütarlapsel oli palavik ja ta ei olnud meelemärkusel. Timár ei kaotanud aga pead; ta uskus, et see, kes Doonaul sõidab, kannab endaga kaasas tervet apteeki, sest külm vesi arstib kõiki tõbesid. Kogu tema ravitsemiskunst seisis selles, et ta hoidis tütarlapse otsaesisel ja jalgadel külma vee kompresse, vahetades neid hoolega, kui need soojaks läksid. Seda kunsti tundsid laevamehed juba enne Priessnitzit.

«Püha Barbara» aga liikus piki Ungari-poolset kallast päev läbi vaikselt ülesvoolu. Serbia poisid said kähku madrustega sõbraks ja aitasid neil sõuda, madrused omakorda aga küpsetasid neile laevaleel röövlipraadi.

Surnu lamas väljas tekil, puhta palakaga kaetud; see oli tema surilina.

Õhtu poole ütles Mihály oma meestele, et tema heidab nüüd magama, sest ta pole kaks ööd sõba silmale saanud; liikugu nad aga edasi, kuni päris pimedaks läheb, ja heitku siis ankrusse.

Ometi ei maganud ta ka veel sel ööl; selle asemel et oma kajutisse minna, hiilis ta Timéa poolele, ja peitnud öölambi tühja kasti, et valgus välja ei paistaks, istus ta öö otsa tütarlapse voodi ees, kuulas tema sonimist ja jahutas ennakult valmispandud külma veega tema kuumavaid ihuliikmeid. Ta ei pannud hetkekski silmi kinni.

Ta kuulis selgesti, kui ankur vette lasti ja laev seisma jäi, ja siis hakkasid lained jälle vastu laevakülgi loksuma. Mehed mõmisesid veel tükk aega tekil ja läksid siis vähehaaval magama.

Kesköö paiku aga kuulis ta, nagu oleks vasaraga mingit pehmet asja taotud.

— See on naelapea, millele on tükk puldanit pandud! — ütles ta endamisi.

Seejärel kostis raske mütsatus, mingi vette kukkuva suure asja plartsatus.

Ja siis jäi kõik vakka.

Mihály ootas ärkvel olles, kuni hakkas koitma ja laev jälle ankru hiivas. Kui juba umbes tund aega teel oli oldud, tuli ta kajutist välja. Tütarlaps magas rahulikult, palavik oli alanenud.

— Kuhu kirst on jäänud? — oli Mihály esimene küsimus, kui ta tekile astus.

Serbia poisid ajasid trotslikult rinna ette.

— Me ladusime selle kive täis ja viskasime koos surnuga jõkke, et te ei saaks seda kaldale maha matta ja inimesi õnnetuks teha.

— Mida te tegite? Võllaroad! Selle eest võtavad võimud mind nüüd vastutusele; küsivad, kuhu ma reisija olen pannud; hakkavad veel mind süüdistama, et mina olen ta kõrvale toimetanud. Te annate mulle nüüd selle kohta kirjaliku tõendi, et teie seda tegite. Kes teist kirjutada oskab?

Muidugi ei osanud ükski neist kirjutada.

— Sina, Berkitš, ja sina, Jakšitš, aitasite mul ju veel kirstukaanele tähti kirjutada.

Aga nüüd selgus, et kumbki neist oskab ainult seda ühte tähte kirjutada, ja sedagi ainult pintsliga ja lauatükile.

— Noh, hea küll. Siis ma viin teid Pancsovasse, ja seal te tunnistate oobersti ees suusõnaliselt, et mina ei ole süüdi. Küll tema teid rääkima paneb, ärge kartke! Selle ähvarduse peale õppisid otsekohe kirjutama mitte ainult need kaks, vaid ka teised kaks poissi. Nad ütlesid, et nad annavad pigem tõendi, ainult ärgu ta neid Pancsovasse viigu.

Mihály tõi tindi, sule ja paberi, laskis ühel kirjaoskajal laevalaele kõhuli heita ja dikteeris talle tõendi, millega nad tunnistasid, et nemad viskasid surnud Euthym Trikalise öösel, kui laevameeskond magas, ilma selle teadmata ja kaasabita, hirmust rahe ees Doonausse.

— Kirjutage oma nimed alla. Ja kus te elate. Et sandarmid teid üles leiaksid, kui asja uurima hakatakse.

Üks tunnismees kirjutas, et tema on «Iksa Karakasalovitš» ja elab «Gunerovácis»; teine, et tema on «Njego Stiriopitsa» ja elab «Medvelincis».

Ja seejärel jäeti üksteisega surmtõsiselt hüvasti: nii Mihály kui ka need neli pidasid vastu ega irvitanud üksteisele näkku.

Selle peale laskis Mihály nad kaldale viia.

... Ali Tšorbadži puhkas nüüd Doonau põhjas, nagu ta seda oli soovinud.

Naermaajav nali

Hommikul, kui Timéa üles ärkas, ei olnud haigusest enam jälgegi järel. Noor organism oli võitjaks jäänud.

Ta pani end riidesse, tuli kajutist välja, ja nähes Timárit laeva ninas, küsis temalt:

— Kus mu isa on?

— Preili, teie isa on surnud.

Timéa jäi talle oma suurte kurbtõsiste silmadega otsa vaatama; tema nägu ei saanud enam valgemaks minna, kui see juba oli.

— Ja kuhu ta pandi?

— Preili, teie isa puhkab Doonau põhjas.

Nüüd istus Timéa reelingu äärde maha ja jäi tummalt vette vahtima. Ta ei öelnud midagi, ei nutnud, vaatas ainult üksisilmi vette.

Timár arvas, et oleks hea, kui ta teda lohutada püüaks.

— Kuni teie haige olite ja meelemärkusetult voodis lamasite, kutsus Jumal teie isa äkki enda juurde. Mina olin tema viimastel tundidel tema juures. Ta rääkis mulle teist; saatis minu kaudu teile oma viimase õnnistuse. Tema soovil viin ma teid ühe teie isa vana sõbra juurde, kes on teile ema poolt sugulane. Tema võtab teid oma tütreks ja saab olema teile isaks. Tal on üks ilus noor tütar, teist natuke vanem, see saab olema teile õeks. Teid võetakse seal hästi vastu. Ja see, mis siin laeval on, on kõik teie varandus, mis isa teile pärandas; te saate rikkaks ja mäletate elu lõpuni tänulikult oma head isa, kes teie eest nii hästi hoolitses.

Timár tundis kurgus pitsitust, kui ta endamisi mõtles: «Ja kes suri selle nimel, et sina pääseksid, kes läks meelega surma, et sina võiksid õnnelikult elada!»

Ja siis jäi ta üllatunult tütarlapsele otsa vahtima.

Tütarlapse nägu ei liigatanud kogu selle jutu ajal kordagi ja ta ei pillanud ühtegi pisarat. Mihály arvas, et ta häbeneb võõra ees nutta, ja tõmbus kõrvale; aga tütarlaps ei hakanud ka siis nutma, kui ta üksi jäi.

Väga imelik! Kui ta seda valget kassi uppumas nägi, voolasid tal pisarad ojana, ja nüüd, kus talle öeldakse, et tema isa puhkab Doonau põhjas, ei vala ta ühtegi pisarat.

Või on ehk asi nii, et need, kes väikeste asjade puhul kergesti nutma hakkavad, ei oska suure mure puhul muud teha kui vaikida ja ühte punkti vahtida.

Võib olla. Timáril oli aga praegu muudki teha kui hingeeluliste mõistatuste kallal pead murda. Loode poolt hakkasid paistma Pancsova tornid, ja mööda jõge tuli otse «Püha Barbara» suunas üks keiserlik-kuninglik purjepaat, kus oli kaheksa sõjariistus madrust, kapten ja üks vangivalvur.

Laeva juurde jõudes lõid nad sõnalausumata pootshaagi laevapardasse ja hüppasid paadist laevale.

Kapten tuli kähku Timári juurde, kes kajutiukse ees teda ootas.

— Teie olete laevaagent?

— Millega ma võin teile kasulik olla?

— Sellel laeval sõidab üks Euthym Trikalise nime all ärapõgenenud türgi paša röövitud varandusega.

— Sellel laeval sõitis üks Euthym Trikalise nimeline kreeka nisukaupmees, ja mitte röövitud varandusega, vaid puhta nisuga, nagu Orsovas ülevaatusel ametlikult kindlaks tehti, mille kohta mul on olemas tõend, siin see esimene paber, palun lugege. Türgi pašast ei tea ma midagi.

— Kus see mees on?

— Kui ta oli kreeklane, siis Aabrahami juures; kui türklane, siis Muhamedi juures.

— Ega ta siis surnud ei ole?

— Just seda ta on. Siin see teine paber on tema testament, kus ta oma viimase tahte kirja pani; ta suri verisesse kõhutõppe.

Kapten luges selle paberi läbi, heites kõrvalpilke Timéale, kes istus ikka veel samal kohal, kus ta isa surmateadet oli kuulnud. Ta ei saanud aru, millest räägitakse; see oli tema jaoks võõras keel.

— Minu kuus madrust ja minu tüürimees võivad tunnistada, et ta on surnud.

— Noh, see on tema õnnetus; meid see ei puuduta. Kui ta ära suri, maeti ta maha. Teie ütlete, kuhu kohta, ja me laseme surnukeha välja kaevata. Siin on mees, kes ta ära tunneb ja tõendab, et Trikalis ja Ali Tšorbadži on üks ja seesama isik, ja nii me saame vähemasti röövitud varanduse aresti alla panna. Kuhu ta maeti?

— Doonau põhja.

— Mis? Vaat sulle lopsu! Ja mispärast sinna?

— Rahu, rahu! Siin on kolmas paber, mis pärineb Pleszkováci piiskopilt, kelle võimupiirkonnas Trikalis hinge heitis ja kes mitte ainult ei keeldunud teda kombekohaselt mulda sängitamast, vaid ei lubanud ka surnukeha kaldale tuua; inimesed ütlesid, et visaku me ta vette.

Kapten laksas vihaselt vastu mõõga käepidet.

— Pagan võtaks! Neetud papid! Nendega on alati üks häda. Aga seda te ikka teate, kus kohal ta vette visati?

— Ärme ette ruttame, härra kapten. Pleszkovácist anti meile neli valvurit kaasa, kes pidid vaatama, et ma surnukeha kuivale maale ei saaks jätta, ja need viskasid öösel, kui me kõik magasime, kividega koormatud kirstu laevameeskonna teadmata Doonausse. Siin on asjaosaliste endi kirjalik tõend selle kohta, võtke see kaasa, otsige nad üles, kuulake üle ja karistage neid, nagu nad seda väärivad.

Kui kapten oli selle paberi läbi lugenud ja Timárile tagasi viskas, hakkas ta jalgadega trampima ja koleerilselt naeru lagistades viha pärast köhima.

— Noh, see on küll neetult ilus lugu! Avastatud põgenik on surnud, temaga ei saa enam rääkida; papp ei lase teda mulda panna, talumehed viskavad ta vette ja annavad siis selle kohta tõendi, kirjutades alla kaks niisugust nime, mida ükski inimene pole iial kandnud, kahe niisuguse küla nimega, mida pole iial maamunal olnud. Põgenik kaob Doonau põhja, ja nüüd pean mina kas kogu Doonau Pancsovast Szendrőni rehaga läbi kammima või minema kaht täikraed otsima, kellest ühte hüütakse Karakasalovitšiks ja teist Stiriopitsaks. Laevalaadungit ei saa ma aga põgeniku isikut kindlaks

tegemata konfiskeerida. Noh, see on teil hästi välja mõeldud, härra agent! See on teil hästi klappima pandud! Ja iga asja kohta on teil paber. Üks, kaks, kolm, neli. Ma vean kihla, et kui ma selle preili ristimistunnistust küsiksin, võiksite mulle sellegi ette näidata.

— Kui te soovite.

Seda poleks Timár muidugi saanud ette näidata; aga ta oskas kaptenile nii süütut tallekesenägu teha, et kapten vangutas ainult pead, puhkes täiest kõrist naerma ja patsutas siis Timárile õlale.

— Te olete kuldaväärt mees, härra agent! Te päästsite selle preili varanduse; sest ilma tema isata ei saa ma ei teda ega tema vara aresti alla panna. Te võite oma teed minna. Te olete kuldaväärt mees!

Ja selle peale pööras ta ringi, virutas viimasele madrusele, kes end küllalt kiiresti ei liigutanud, vastu kõrvu, nii et see äärepealt vette oleks kukkunud, ja andis käsu, et nad end laevalt koristaksid.

Aga kui ta paati ronis, vaatas ta veel kord läbitungiva pilguga tagasi.

Laevaagent vaatas talle ikka veel selle ilmsüütu tallekesenäoga järele.

«Püha Barbara» laadung oli nüüd päästetud.

«Püha Barbara» lõpp

«Püha Barbara» võis nüüd takistamatult oma teed jätkata, ja Timáril polnud muud muret kui igapäevane sekeldamine vedajatega.

Doonau veetee muutub Ungari Alföldi tasandikul üpris igavaks; ei ole enam kaljusid, koskesid ega ajaloolisi varemeid; ei ole muud kui kogu aeg pajusid või papleid täiskasvanud kaldad mõlemat kätt.

Nende kohta ei olnud Timéale kuigi palju huvitavat rääkida.

Tütarlaps ei tulnud vahel päev otsa oma kajutist välja ja temaga ei saanud sõnagi vahetada. Seal ta istus üksinda, ja vahel toodi söök tema toast niisama puutumatult tagasi, nagu see sinna viidi.

Ka õhtud hakkasid juba pikemaks venima ja oktoobri

lõpu poole muutusid ilusad sügisesed ilmad vihmaseks; tütarlaps tõmbus täielikult oma üksildasse kambrisse, ja Mihály ei teadnud temast enam muud kui seda, et öösiti kostab läbi õhukese laudvaheseina rasket ohkamist. Aga nutmas ei kuulnud ta teda iial.

Võib-olla oli see raske löök tema südame igaveseks ära jäätanud.

Missugune soojus see peab küll olema, mis selle üles sulatab?

Oi, vaene mees, milleks sina selle peale mõtled?

Mis sa unistad ilmsi ja unes sellest valgest näost? Kui ta ka nii ilus ei oleks, rikas on ta ikka; sina aga oled vaene nagu kirikurott. Milleks ühel seda sorti vennikesel, nagu sina oled, niisuguse rikka preili näoga oma mõtteid täita?

Aga kui see vastupidi oleks, ja sina oleksid nii rikas nagu tema, ja tema oleks vaene?

— Kui rikas Timéa võib olla? — arutab laevaagent, et endalt lootusi võtta ja ennast asjata unistustest võõrutada.

Isa jättis talle tuhat kuldmünti sularaha ja laevalaadungi, mille väärtus on praegustes oludes kümme tuhat kuldmünti. Tal võib olla ka ehteasju, ja nii kuulub tütarlaps rahasse ümberarvestatult sajatuhandeliste hulka. Niisuguseid tütarlapsi loetakse Ungari väikelinnades juba rikasteks pruutideks.

Siinkohal kerkis aga Timári ette üks mõistatus, mida ta ei suutnud ära lahendada.

Kui Ali Tšorbadži ärapäästetud varandus oli kokku üksteistkümmend tuhat kuldmünti, siis polnud seda kaalu järgi rohkem kui kuuskümmend kuus naela; kuld võtab kõigist metallidest kõige vähem ruumi. Kuuskümmend kuus naela kulda võib pauna pista, õlale visata ja jalgsi minema viia. Milleks oli Ali Tšorbadžil vaja seda nisu alla kinni panna, mis nõuab tervet suurt tammepuust laeva ja millega tuleb poolteist kuud teel olla, mida ähvardavad tuuled, võrendikud, kaljud ja neelukohad, mida võib karantiin ja piirivalve kinni pidada, kui ometi oleks võinud sellesama varanduse kotti panna ja üle mägede ja jõgede paari nädalaga rahulikult Ungarisse jõuda?

Ta ei suutnud selle küsimuse võtit leida.

Pealegi liitus sellega veel üks teine mõistatus.

Kui Ali Tšorbadži varandus (olgu see siis ausalt teenitud või mitte) on kokku ainult üksteistkümmend-kaksteistkümmend tuhat kuldmünti, miks korraldas siis Türgi valitsus selle peale nii suure ajujahi? Kas tal ei ole piinlik sellepärast kahekümne nelja sõudjaga suurtükipaati mööda Doonaud üles saata ja põgenikule nuhke ja kullereid jälile ässitada? Sest see, mis ühe vaese laevaagendi jaoks on suur raha, on hiilgavale padišahhile lihtsalt sandikopikad; kui see kümne tuhande kuldmündi suurune varandus ka otsekohe oleks rekvireeritud, poleks sellest sultanile pärast ülesandjate, kinnivõtjate ja igasuguste ametlike kõrilõikajate käest läbikäimist rohkem kui piibutubaka raha järele jäänud.

Kuidas neil ei olnud piinlik nii tühise saagi pärast nii suurt masinavärki käima panna?

Või oli ehk Timéa nende peaeesmärk? Timár oli küllalt romantilise meelelaadiga, et seda vaatekohta omaks võtta; kuigi laevaagendi ükskordüks näitas selle matemaatilist alusetust.

Ühel õhtul ajas tuul pilved laiali, ja kui Timár kajutiaknast välja vaatas, nägi ta läänetaevas noort kuud.

«Punast kuud».

Hõõguv kuusirp puudutas Doonau pinda.

Timárile paistis, nagu oleks see kuu tõepoolest inimese nägu, nii nagu teda kalendris kujutatakse, ja kõneleks oma kõvera suuga talle midagi.

Ainult et kuu kõnet on võimatu mõista; see on võõras keel.

Kuutõbised ehk mõistavad seda, sest nad lähevad talle järele; aga kui nad üles ärkavad, on nemadki unustanud, mida ta neile rääkis.

Timár saaks nagu vastuseid oma küsimustele. Missugustele? Igasugustele. Kas oma südame põksumisele või oma kainetele kaalutlustele? Kõigele.

Ainult et ta ei oska veel neid vastuseid kokku veerida.

Punane poolkuu laskus tasakesi Doonausse ja saatis oma jõepinnal peegelduva vastuhelgi otse laeva ninani, nagu küsides: kas sa tõesti ei mõista? Siis tõmbas ta aeglaselt viimasedki valgustäpid vee alla, nagu öeldes: homme ma tulen tagasi, siis sa mõistad.

Tüürimees oli arvamisel, et tuleb loojanguaegset tuulevaikust ära kasutada ja edasi liikuda, kuni pimedaks läheb. Sest nad olid juba päris Komáromi lähedal, Almásist möödas. Siinkandis oli Doonau talle juba nii tuttav, et ta oleks võinud kas või kinnisilmi laeva tüürida. Kuni Győri Doonau-haruni ei ole teel nüüd enam ühtegi ohtu.

Aga on siiski!

Füzitő kohal kostis vee alt kerget raginat; selle ragina peale röögatas tüürimees vedajatele hirmunult: «Seis!»

Timár läks näost kahvatuks ja kangestus hetkeks. Esimest korda kogu selle teekonna jooksul peegeldus tema näol hirm.

— Me jooksime tüüka otsa? — hüüdis ta tüürimehele.

Tüürimees, suur tugev mees, jättis tüüri meeleheitel sinnapaika ja tormas nuttes nagu väike laps üle teki kajuti poole.

— Me jooksime tüüka otsa!

Ja nii see oligi. Doonau lõhub tulvaveega oma kaldaid ja veeretab sealt lahtikistud suuri puid oma sängi; juurte külge jäänud mullakamakad tõmbavad need vee alla, ja ülesjõge liikuv lastis laev jookseb rondi otsa ja lööb endale põhja augu.

Kaljude ja kärestike eest võib tüürimees oma laeva hoida, aga vee all varitseva tüüka vastu ei aita ei teadmised, kogemused ega osavus; enamik Doonau laevu hukkub just niisuguste peidetud puurontide tõttu.

— Me upume! — karjus tüürimees koos madrustega, ja kõik jätsid töö sinnapaika ja jooksid oma kotti või kasti päästma.

Laev keeras ennast poolpõiki ja hakkas, nina ees, põhja vajuma.

Päästmisele ei saanud mõeldagi. See oli täiesti võimatu. Laev on kotte täis, selle aja peale, kui need eest ära saab, et põhja tekkinud auku kinni toppida, on kogu see kupatus juba ammu põhja läinud.

Timár kiskus Timéa kajuti ukse lahti.

— Preili! Pange endale kiiresti mantel selga ja võtke see kast kaenlasse, mis seal laual on; meie laev läheb põhja. Me peame põgenema.

Ja seepeale aitas ta kohkunud tütarlapsele sooja kaf-

tani selga ja käskis tal paati minna; küll tüürimees talle abiks on.

Ta ise jooksis oma kajutisse, laevapabereid ja laevakassat päästma.

Aga János Fabula ei olnud Timéale abiks. Ta sai hoopis vihaseks, kui tütarlast nägi.

— Ma ütlesin, et see valgenäoline, kokkukasvanud kulmudega nõid toob meile õnnetuse kaela. Teda oleks tulnud juba ammu jõkke visata.

Timéa ei saanud tüürimehe jutust aru, aga ta kohkus tema verd täisvalgunud silmi nähes nii ära, et läks pigem tagasi oma kajutisse, heitis voodisse pikali ja vaatas, kuidas vesi kajutiuksest sisse voolab, kuidas see vähehaaval voodiservani tõuseb, ja mõtles sellele, et kui vesi teda nüüd siit minema viib, kannab see teda allavoolu, kuni ta jõuab sinna, kus tema isa Doonau põhjas puhkab, ja siis on nad jälle koos.

Ka Timár ise kahlas juba põlvist saadik vees, kui ta oma kajutist kõik tarvilikud asjad ühte kasti oli korjanud ja selle õlale võttis ning paati ruttas.

— Kus siis Timéa on? — hüüdis ta, kui ta tüdruku puudumist märkas.

— Kurat seda teab! — uratas tüürimees. — Parem, kui teda poleks siia ilma sündinudki.

Timár sumas vööni ulatuvas vees tagasi Timéa kajutisse ja haaras ta kõige täiega sülle.

— Kas teil kast on kaasas?

— Jah! — habises tütarlaps.

Selle peale ei küsinud Timár temalt enam midagi, vaid sumas temaga tekile, viis ta süles paati ja pani keskmisele pingile istuma.

«Püha Barbara» lõpp saabus kohutava kiirusega. Laev vajus, nina ees, vee alla, ja mõne minuti pärast paistis veest veel ainult ülemine tekk ja mast katkenud veokõiega.

— Lähme ära! — andis Timár sõudjatele käsu, ja paat hakkas kalda poole liikuma.

— Kus te kast on? — küsis Timár tütarlapselt, kui juba tükk maad oli sõutud.

— Siin! — näitas Timéa kaasavõetud karpi.

— Õnnetuke! See on ju türgi maiustuste karp, ja mitte see kast.

Timéa oli muidugi maiustustekarbi ära päästnud, mis ta oma uuele õele, sellele teisele tüdrukule kingituseks viis, ja jätnud selle asemel maha kasti, kus oli kogu tema varandus. See oli nüüd seal vee alla vajunud kajutis.

— Tagasi laeva juurde! — hüüdis Timár tüürimehele.

— Ega keegi äkki peast põrunud ei ole, et läheb veel vee alla midagi otsima? — mörises János Fabula.

— Keera ringi! Ära sega vahele! Mina käsutan!

Paat pöördus uppunud laeva juurde tagasi.

Timár ei hakanud kedagi keelitama, hüppas ise ülemisele tekile ja läks sealt treppi mööda vee alla vajunud kajutisse.

Timéa vaatas talle oma suurte tumedate silmadega järele, kui ta voogudesse kadus, nagu tahaks öelda:

— Nüüd põgened siis sina ka minu eest vee alla?

Timár jõudis vee all laevapardale, aga siin tuli väga ettevaatlik olla, sest laev oli kiiva vajunud, ja just sellele küljele, kus oli Timéa kajut; tuli ülemise teki laudade külge klammerduda, et mitte siledalt pardalt alla libiseda.

Ta leidis kajutiukse üles; õnn, et vool polnud seda kinni lükanud, sest ukse avamisega oleks tükk aega kaotsi läinud.

Kajutis oli pime. Vesi täitis seda laeni. Timár astus kobamisi laua juurde. Sealt ta kasti ei leidnud. Võib-olla unustas tüdruk selle voodisse. Vesi oli voodi juba vastu lage kergitanud. See tuli sealt alla tõmmata. Kasti seal ei olnud. Võib-olla libises see põrandale, kui laev küljeli vajus? Timári käed ei leidnud seda kuskilt. Lõpuks leidsid jalad. Ta komistas sellé otsa. See oli ikkagi maha kukkunud. Ta võttis kasti kaenlasse ja läks tagasi mööda teist parrast, kus polnud tarvis nii kramplikult klammerduda.

Timéale tundus see minut igavikuna, mis Timár vee all veetis. Ta oli seal terve minuti. Ka Timéa hoidis kogu selle aja hinge tagasi, nagu tahaks ta teada, kui kaua võib hingamata vastu pidada.

Siis aga ohkas ta sügavalt, kui nägi Mihály pead jälle veest tõusmas.

Ja tema nägu tõmbus naerule, kui Timár talle päästetud laeka ulatas. Mitte laeka pärast.

— Noh, härra agent — hüüdis tüürimees, kui ta Timári paati aitas —, te olete nende kokkukasvanud kulmude pärast juba kolm korda läbimärjaks saanud! Kolm korda!

Timéa küsis Timárilt vaikselt, mida tähendab kreeka keeles see «kolm korda».

Mihály ütles talle seda kreeka keeles.

Ja siis vaatas Timéa talle tükk aega otsa ja kordas vaikselt:

«Kolm korda.»

Paat liikus kalda poole, Almási suunas. Ehakumas paistis raudhalli jõe pinnal pikk must joon; ahastav hüüumärk või eluaegne küsimärk — uppunud «Püha Barbara» katusehari . . .

Kasuisa

Õhtul kella kuue paiku lahkus «Püha Barbara» meeskond uppunud laevalt, ja juba pool kaheksa oli Timár Timéaga Komáromis. Almási postipoiss teadis hästi Brazovicsi maja ja kihutas nelja hobusega kuljuste kõlinal ja metsikult piitsa plaksutades mööda Ráci tänavat turuplatsile, kuna talle oli kiiruse eest suurt jootraha lubatud.

Mihály tõstis tütarlapse vankrist maha ja ütles talle, et nad on kohal.

Siis pistis ta rahalaeka mantlihõlma alla ja juhtis tütarlapse trepist üles.

Athanáz Brazovicsil oli kahekordne maja, mis on väga haruldane Komáromis, kus eelmise sajandi maavärisemise mälestuse põhjal ainult ühekordseid maju ehitatakse.

Alumise korra võttis enda alla suur kohvik, see oli kohalike kaupmeeste kooskäimiskoht; ülemisel korral elas kaupmehe perekond; trepikojas oli kaks eraldi sissekäiku, ja veel kolmas köögi poolt.

Athanáz Brazovicsi ei olnud sel kellajal tavaliselt kunagi kodus, mida Timár hästi teadis; sellepärast juhtis ta Timéa otsejoones parempoolsest uksest sisse, kust kaudu pääses daamide eluruumidesse.

Nendes tubades valitses igal pool moodne luksus, ja esikus konutas teener. Sellel palus Timár aulise isanda kohvikust üles kutsuda.

Teatavasti kasutatakse seda tiitlit «auline isand» nii Komáromis kui ka Stambulis, ainult selle vahega, et kui viimati nimetatud paigas käib see üksnes sultani kohta, siis meil ja meie ajal on see tavaliselt kaupmeeste ja

igasuguste ametimeeste tiitel, kelle kohta ei saa öelda «auväärne».

Timár viis tütarlapse seniks daamide poole.

Tema ise ei olnud küll just eriti salongikõlblikus rõivastuses, kui me mõtleme, missugusest veest ja porist ta läbi oli käinud, aga ta oli maja juurde kuuluv isik, keda igal ajal ja igal kujul vastu võetakse ega peeta millekski muuks kui palgaliseks. Ja nende kohta etiketireeglid ei käi.

Teatamist asendas siin majaperenaise kena komme, kes, niipea kui kuulis välisust avanemas, pistis kohe pea toaukse vahelt välja, et näha, kes see tuli.

See komme oli proua Zófiale toatüdruku-põlvest külge jäänud. (Vabandust! See lipsas meil kogemata sulest!) Aga mis tõsi, see tõsi. Härra Athanáz oli teda alamast seisusest endaga ühele pulgale tõstnud; see oli armastusabieku. Selle kohta pole kellelgi midagi ütlemist.

Ja mitte tagarääkimiseks, vaid ainult iseloomustuse mõttes märgime ära, et proua Zófia polnud ka emanda-põlves suutnud oma vanadest harjumustest lahti ütelda. Kleidid istusid tal seljas, nagu kannaks ta proua kingitud rõivaid, ees ja taga tolknes alati mõni vallapääsenud juuksesalk, kõige uhkema kleidi juurde pidi tal ikka midagi kortsunut seljas olema; ja kui mitte muuga, siis vähemasti lääpatallatud tuhvlipaariga pidi ta oma kalduvustele järele andma. Uudishimu ja keelepeks olid kõigi tema juttude aluseks, mis kirendasid nii vales kohas kasutatud võõrsõnadest, et kui ta neid suures seltskonnas kuuldavale tõi, pidid külalised (s. t. muidugi need, kes istusid) pealetükkiva naeru pärast toolilt maha kukkuma. Ja lisaks oli tal veel see kena komme, et ta ei osanud vaikselt rääkida; see, mis tema suust kostis, ei olnud isegi mitte karjumine, vaid pidev kriiskamine, nagu oleks teda nugadega torgitud ja nagu karjuks ta appi.

— Oi, see olete teie, Mihály? — kriiskas emand, endal alles pea ukse vahelt väljas. — Ja kust te selle ilusa preili olete võtnud? Ja mis laegas see teil kaenla all on? Tulge aga sisse. Vaata, vaata, Athalie, mis Timár tõi!

Mihály laskis Timéal ees minna ja astus ka ise

tema kannul tuppa, viisakalt, toasolijatele tere õhtut öeldes.

Timéa vaatas esimeses kohmetuses arglikult ringi.

Peale majaproua oli toas veel üks tütarlaps ja üks mees.

Üks väljakujunenud vormidega uhke kaunitar, kelle saledust veelgi rõhutab korsett; kõrged kontsad ja diadeem pikendavad ta kuju, käes on tal sõrmedeta kindad ja ta on lasknud oma küüned pikaks ja teravaks kasvada. Tema hoolitsetud nägu on võluv — punased, paokil, meelad huuled, roosa jume, kaks vaatamiseks väljapandud valget hambarida, naeratavad lohud põskedes, peen kongus nina, mustad kulmud ja välkuvad silmad, mille sädelust tõstab veel see, et nad on tugevasti, nagu pealetükkivalt laiali. Ja see ilus kuju oma kuklasseheidetud peaga ja trotslike rindadega oskab nii uhke hoiaku võtta.

See on preili Athalie.

Mees aga on üks noor ohvitser, umbes kolmekümneaastane, lõbusa, avala näoga ja säravate mustade silmadega; tema nägu on selleaegse sõjaväemäärustiku järgi üleni paljaks aetud, välja arvatud väike poolkuukujuline põskhabe. Sõjamehel on seljas kannikesekarva frakk, roosa sametkrae ja varrukakäänistega. See on geniecorpsi munder.

Timár tunneb ka teda. See on härra Kacsuka, ülemleitnant fortifikatsiooni alal ja ühtlasi moonamuretseja. Veidi ebaharilik hübriid, aga nii see on.

Ülemleitnandil on parajasti väga meeldiv ajaviide käsil, nimelt joonistab ta pastellidega tema ees istuva ilusa preili portreed. Ühe portree on ta hommikuvalguses juba teinud, nüüd katsetab ta lambivalgel uuesti.

Timéa sisseastumine häiris seda kunstilist tegevust.

Selle sihvaka ja saleda lapse nägu ja kuju oli sel hetkel kuidagi viirastuslik. Nagu oleks mingi vaim, mingi nägemus, mingi unenäokuju pimedusest esile astunud.

Kui härra Kacsuka oma joonistustahvli tagant üle õla tema poole vaatas, tõmbas ta draakonivere-pastelliga nii jämeda joone üle portree otsaesise, et leivasisul on tublisti tegemist, enne kui see sealt kaob. Ja siis tõusis temagi tahtmatult Timéa ees püsti.

Kõik tõusid seda tütarlast nähes püsti, isegi Athalie.

Kes see küll on?

Timár sosistas Timéale kreeka keeles midagi kõrva, mille peale tütarlaps suudles aupaklikult proua Zófia kätt, ja proua Zófia suudles omakorda suure õhinaga tema nägu.

Siis ütles Timár talle jälle midagi, mille peale tütarlaps pöördus pelglikult ja kuulekalt Athalie poole ja jäi talle tähelepanelikult otsa vaatama. Kas suudelda teda? Või langeda oma uuele õele kaela? Athalie pea kerkis nagu veelgi rohkem kuklasse; siis kummardus Timéa tema käe kohale ja suudles tõredat seemisnahka tema käel. Athalie laskis sel sündida, tema silmad saatsid välke Timéa näole ja ohvitserile, ja ta ajas oma huuled veel rohkem prunti. Härra Kacsuka oli imetlusest täitsa tumm.

Aga Timéa nägu ei hakanud ei sellest imetlusest ega nendest välkudest õhetama. See jäi valgeks, nagu oleks ta vaim.

Kõige suuremas kimbatuses oli aga Timár. Kuidas esitleda nüüd seda tütarlast, kuidas seletada, mis kombel ta temaga kokku sai, — selle ohvitseri kuuldes?

Talle tuli appi härra Brazovics, kes suure müdinaga tuppa tormas.

Ta oli all kohvikus just parajasti kõigi igapäevaste külaliste hämmastuseks «Allgemeine Zeitungist» valjusti ette lugenud uudist, et jalgalasknud khazniar Ali Tšorbadži paša oli end koos oma tütrega «Püha Barbara» nimelisele viljaveolaevale peites Türgi võimusid ninapidi vedanud ja Ungarisse põgenenud.

«Püha Barbara» on ju tema laev! Ali Tšorbadži on ju tema vana hea tuttav; ja vähe sellest, naise kaudu ka sugulane. See on alles sündmus!

Võib siis ette kujutada, kuidas härra Athanáz tooli uppi lüües püsti kargas, kui teener tuli talle teatama, et just praegu jõudis kohale härra Timár ühe ilusa preiliga ja ühe vasklaekaga.

— Nii et see on siis tõsi! — röögatas härra Athanáz ja tormas koju, paisates paar teele ettejäänud kaardimängijat koos tooliga pikali.

Härra Brazovics oli paks, rasvunud mees, tema vats liikus temast alati pool sammu eespool; kui tema nägu oli kahvatu, oli see vaskpunane, ja kui see punetas, oli

see sinine; paljaksaetud lõug oli vastu õhtut juba habemetüükais, sassis vuntsid leemendasid suitsetamisest, nuusktubakast ja igasugustest vägijookidest, ja kulmud alati veripunaste, laia vahega silmade kohal olid puhmas. (Hirmus on mõelda, et ka ilusa Athalie silmad muutuvad samasuguseks, kui ta ükskord vana on!)

Kes aga härra Brazovicsi rääkimas kuulis, see sai väga hästi aru, miks proua Zófia nii valjusti kriiskab. Ka härra Athanáz ei osanud muud moodi rääkida kui karjudes. Ainult et tema hääl oli jäme nagu jõehobu möirgamine. Loomulikult pidi proua Zófia kriiskama, kui ta tahtis selle hääle kõrval oma häält kuuldavale tuua. Need kaks inimest olid nagu omavahel kihla vedanud, kumb jaksab teise enne kurgutiisikusse või ajurabandusse karjuda. Selle võitluse tulemus oli esialgu veel lahtine. Aga härra Brazovicsi kõrvad olid vahetpidamata vatti täis ja proua Zófia kaela ümber oli alatasa linane rätik mähitud.

Härra Brazovics tormas lõõtsutades daamide tuppa ja saatis oma kõmiseva möirge juba kaugele ette.

— Kas Mihály oma preiliga on siin? Kus see preili on? Kus Mihály on?

Mihály ruttas talle vastu, et teda uksel peatada. Ja võib-olla ta oleks härra Brazovicsist endast isegi jagu saanud; aga seda kõhtu, mis ees tuli, oli võimatu peatada, kui see kord juba kuhugi liikuma oli hakanud.

Mihály andis talle siis pilguga märku, et siin on veel teisi inimesi.

— Ah, sellest pole midagi! — ütles härra Brazovics. — Tema ees sa võid vabalt rääkida. Me oleme kõik üks vahmiil. Härra ülemleitnant kuulub ka meie perekonda. Hahahaa! No, ära pahanda, Athalie. Seda teavad juba kõik. Sa võid vabalt rääkida, Mihály! Sellest kirjutab juba lehtki.

— Millest? — hüüdis Athalie ärritatult.

— Ah, mitte sinust, vaid sellest, et minu sõber ja kallis sugulane Ali Tšorbadži paša, khazniar, on minu laeval, «Pühal Barbaral», oma tütre ja varandusega Ungarisse põgenenud. See on tema tütar, eks ole? See imekaunis olevus!

Ja selle peale kahmas härra Brazovics Timéal ümbert kinni ja vajutas talle kaks musi valgetele põskedele;

kaks matsuvat, haisvat ja niisket musi, mis tütarlapse ülimalt kohmetuma panid.

— Sa oled tubli poiss, Mihály, et sa ta õnnelikult siia tõid! Kas te andsite talle juba klaasi veini? Zófia, jookse, too ruttu üks klaas veini!

Proua Zófia ei kuulnudki seda käsku, härra Brazovics aga prantsatas tugitooli istuma ja tõmbas Timéa põlvede vahele, silitades oma rasvaste kätega lahkelt tema pead.

— Ja kus on siis minu kallis sõber, vahva khazniar paša?

— Ta suri teel ära — vastas Timár vaikselt.

— Mis? Vaat kus lugu! — ütles härra Brazovics, püüdes oma ümmargust nägu viisnurkseks vedada, ja võttis äkki oma käe lapse pea pealt ära. — Ega ometi mõnda muud õnnetust ei juhtunud?

Imelik küsimus!

Aga Timár sai sellest aru.

— Oma varanduse ta jättis minu hoolde, et ma selle koos tütrega teile üle annaksin; et te oleksite tema tütrele kasuisaks ja tema varanduse hooldajaks.

Selle jutu peale heldis härra Brazovics uuesti, võttis kahe käega Timéa pea ja tõmbas selle oma rinnale.

— Nagu oleks ta mu oma laps! Ma võtan ta oma armsaks tütreks.

Ja jälle käis mats, mats! Jälle musutas ta kõigest väest oma süütut ohvrit.

— Ja mis selles laekas on?

— Minu hoolde jäetud sularaha, mis mul tuleb üle anda.

— Oo, Mihály, see on väga hea. Palju seal on?

— Tuhat kuldmünti.

— Misasi? — hüüdis härra Brazovics ja lükkas Timéa oma põlvede vahelt välja —, ainult tuhat kuldmünti? Mihály, sa oled kõik muu ära varastanud!

Üle Timári näo käis mingi tuksatus.

— Siin on kadunu oma käega kirjutatud testament. Ta ise kirjutab, et ta jätab maha tuhat kuldmünti sularaha; ülejäänud varandus oli laevalaadungis, ja seda on kümme tuhat vakka puhast nisu.

— Oo! See on juba teine jutt! Kümme tuhat vakka puhast nisu, kaksteist forinti kolmkümmend kroitserit vakk: see on sada kakskümmend viis tuhat forinti. Tule

siia, tütreke, istu aga mu põlvele, sa oled väsinud, eks ole? Kas minu armas, kallis, unustamatu sõber ei käskinud mul midagi teha?

— Ta pani mulle südamele, et ma teile edasi ütleksin, et te oleksite isiklikult kottide tühjendamise juures, et vilja ära ei vahetataks, sest temal oli puhas nisu.

— Oo, ma olen kohal, isiklikult, ise! Tingimata! Ja kus see laev selle nisuga siis on?

— Almási all, jõepõhjas.

— Misasi? Mis sa räägid, Mihály, ah?

— Laev jooksis tüüka otsa ja läks põhja.

Nüüd lükkas härra Brazovics Timéa endast eemale ja kargas vihaselt püsti.

— Minu ilus laev kümne tuhande vaka puhta nisuga jõepõhjas! Oh, te võllaroad, oh, te närukaelad! Kindlasti olite kõik juua täis! Ma peksan teid kõiki minema! Ma lasen tüürimehe raudu panna! Ma ei maksa teile kellelegi palka välja. Sinul aga pean kinni su kümne tuhande forindise kautsjoni! Seda sa enam ei näe, nõua või kohtuga!

Timár vastas talle rahulikult:

— Teie laev maksis ju ainult kuus tuhat forinti ja on Triesti kindlustusseltsis täies väärtuses kindlustatud. Teie kahju ei saa.

— Mis see sinusse puutub! Sellest hoolimata nõuan ma sinult lucrum cessansi alusel kahjutasu! Tead, mis on lucrum cessans? No vaat, kui tead, siis peaks sul selge olema, et see kümne tuhane forindine kautsjon läheb sul viimase kroitserini ära.

— Hea küll, see on juba minu mure! — ütles Timár rahulikult. — Sellest räägime teine kord. Sellega on aega. Praegu tuleb aga kiiresti otsustada, mis sellest põhjavajunud laevalaadungist saab, sest mida kauemaks ta vee alla jääb, seda rohkem ta oma väärtusest kaotab.

— Minul ükskõik, mis tast saab!

— Nii et te ei taha siis teda vastu võtta? Ei taha isiklikult kottide tühjendamise juures olla?

— Kuradile need kotid! Kellel neid vaja on! Mida ma kümne tuhande vaka läbiligunenud nisuga peale hakkan! Ma ei saa ju ometi kümnest tuhandest vakast nisust tärklist teha või karaskit küpsetada. Võtku vanakurat, kui tahab.

— Temal seda vaevalt vaja on; aga see nisu tuleb igal juhul oksjonile lasta; küll ümberkaudsed möldrid, vabrikandid, loomakasvatajad ja talumehed, kellel on seemnevilja vaja, ta mingi hinna eest ära ostavad, laev tuleb ju nagunii tühjaks teha. Nii et mingi raha ikka tagasi saab.

— Raha! (See sõna tungis isegi läbi vatitropi kaupmehe kõrva.) Hea küll. Ma annan sulle homme hommikul volituse, nii et sa võid kogu selle krempli ühes tükis oksjonile lasta.

— Seda on juba täna vaja; see kaup rikneb iga tunniga.

— Mina ei kirjuta õhtul mitte tähepoegagi.

— Mul on siin volitus valmis; ma mõtlesin juba selle peale; ainult allkiri puudub. Mul on ka tint ja sulg kaasas.

Nüüd pistis aga proua Zófia kriiskama:

— Minu toas te tindiga ei plätserda! Siin on vaip maas! Mine oma tuppa, kui tahad kirjutada! Minu toas ära oma teenijatega sõimle. Mina ei kannata siin teenijate sõimu. See on minu tuba.

— Aga minu maja! — röögatas selle peale auline isand. — «Aga minu tuba!» — «Mina olen siin peremees!» — «Aga mina olen perenaine!»

Sellest röökimisest ja kriiskamisest oli Timáril nii palju kasu, et härra Brazovics võttis nüüd vihaga sule, lihtsalt selleks, et näidata, kes on majas peremees, ja kirjutas oksjonivolitusele alla.

Niipea aga, kui Timár oli allkirja kätte saanud, kargasid mõlemad talle kallale, üks jämeda, teine peenikese häälega, ja valasid ta niisuguse sõimu ja sopaga üle, et ta oleks võinud tagasi Doonausse ennast puhtaks küürima minna.

Seejuures sõimas proua Zófia Timárit küll ainult kaudselt, nagu süüdistaks ta oma meest, kuidas see võib niisugusele räpasele kaltsakale, niisugusele joodikule, närukaelale ja kerjusele volitust anda. Miks ta ei saada sinna mõnd teist agenti? See laseb ju saadud rahadega jalga, prassib läbi, mängib maha, kuidas ta võib teda usaldada!

Timár aga seisis seal keset seda rajuhoogu just niisama rahuliku näoga, nagu ta Raudväravatest läbi

sõites oli trotsinud vihisevat tuult ja märatsevaid laineid.

Siis korraga tegi ka tema suu lahti:

— Kas peremees tahab seda sularaha vastu võtta, mis orvule kuulub, või annan ma selle linna hoolekandeametile? (Nüüd kohkus härra Brazovics ära.) Noh, kui te tahate, siis lähme teie kabinetti ja ajame seal selle asja joonde; — sest ka mina ei armasta teenijate sõimu.

See saja kuuekümne naelane jämedus pani korrapealt suu kinni nii härral kui ka proual. Niisugustele rämedatele inimestele mõjub tavaliselt kõige paremini, kui neile mõni ülim jämedus sisse sööta. Mõlemad jäid korrapealt vait. Brazovics võttis küünlajala ja ütles Timárile: «Noh, hea küll, võta see raha kaasa.» Proua Zófia aga tahtis teha näo, nagu oleks ta väga heas tujus, ja ütles Timárile: «Oodake nüüd, Mihály, kas te ei jooks enne üks klaas veini ära?»

Timéa jälgis oimetult seda stseeni, mille konversatsioonikeelt ta ei mõistnud; sinna juurde käivaid liigutusi ja näoilmeid ei olnud ta aga võimeline endale ära seletama.

Miks kallistab ja suudleb kasuisa teda, vaeslast, ja miks tõukab järgmisel hetkel endast ära? Miks tõmbab uuesti endale sülle? Miks lükkab jälle eemale? Miks karjuvad nad kahekesi koos selle mehe peale, keda ta oli näinud tuules ja tormis just niisama rahulikult seismas, ja kes siis äkki midagi ütleb: häält tõstmata, vaikselt, ja need kaks vihast inimest taltuvad korrapealt ja jäävad vait ega tee talle midagi, nagu ei teinud talle midagi võrendikud, kaljud ja sõjariistus isandad.

Temal aga ei ole aimugi, millest nad omavahel räägivad. Ja nüüd seab see mees, kes on kuude kaupa tema truu saatja olnud, kes on «kolm korda» tema pärast vee all käinud ja kellega ta ainsana võib omas keeles rääkida, ennast minekule ja ta ei kuule tema suust enam iial ühtki sõna.

Aga ta kuulis siiski veel kord.

Enne kui Timár üle ukseläve astus, pöördus ta Timéa poole ja ütles talle kreeka keeles:

— Preili Timéa, siin on teie külakost.

Ja seda öeldes tõmbas ta mantlitaskust maiustustekarbi välja.

Timéa jooksis tema juurde ja võttis selle enda kätte; siis tõttas ta Athalie juurde ja ulatas talle armsalt naeratades kingituse, mille ta tema jaoks kaugelt maalt kaasa oli toonud.

Athalie tegi karbi lahti ja ütles:

— Fi donc! Sellel on ju roosivee lõhn; just niisugune lõhn nagu teenijate taskurätikutel, kui nad pühapäeval kirikusse minnes neid roosiveega piserdavad.

Sõnade tähendust Timéa ei mõistnud, aga huulepunditamisest ja ninakrimpsutamisest ta sai aru — ja jäi väga kurvaks. Ta katsus proua Zófiale neid türgi maiustusi pakkuda. Aga proua ütles, et tal on hambad katki ja et ta ei või magusat süüa. Siis pöördus Timéa oma maiustustega juba päris kurvalt ülemleitnandi poole. Ja, oh: see leidis, et need on suurepärased, ja pistis endale koguni kolm tükki suhu; mille eest Timéa talle väga tänulikult naeratas.

Timár aga seisis uksel ja vaatas, kuidas Timéa naeratab.

Korraga tuli Timéale meelde, et ka Timárile tuleks türgi maiust pakkuda. Aga selle aja peale oli Timár ukselt juba kadunud.

Varsti pärast seda jättis ka ülemleitnant jumalaga ja lahkus.

Taipliku, viisaka mehena tegi ta ka Timéale kummarduse, mis tütarlapsele väga meeldis.

Varsti tuli härra Brazovics tagasi ja nad olid nüüd neljakesi toas.

Härra Brazovics hakkas proua Zófiaga mingis kreeka keele taolises keeles rääkima. Timéa sai aeg-ajalt mõnest sõnast isegi aru; aga kokku oli see talle veelgi võõram kui need keeled, millest ta sõnagi ei taibanud.

Nad arutasid omavahel, mida nüüd selle neile ootamatult kaelalangenud tüdrukuga peale hakata. Kogu tema pärandus teeb välja kaksteist tuhat forinti kullas, ja võib-olla et saab veel midagi ka läbiligunenud viljalaadungi eest. Seda on liiga vähe, et temast niisugust preilit kasvatada nagu Athalie. Proua Zófia avaldas arvamist, et teda tuleb päris teenija moel elama harjutada; harjugu köögiga, põrandapühkimisega, pesupesemisega, triikimisega: see tuleb talle kasuks. Nagunii ei võta teda selle vähese rahaga keegi muu ära kui mõni «Schreiber», mõni laevaagent; ja selles mõttes on parem, kui ta on harjunud teenija-, ja mitte preilieluga. Aga härra Brazovics ei olnud sellega nõus, sest mida inimesed selle kohta ütleksid! Lõpuks tehti kirik keset küla ja lepiti kokku, et Timéad ei arvata tavaliste teenijate hulka, vaid et ta jääb kasutütre seisusse. Sööb koos perekonnaga, aga aitab teenijaid lauakatmisel. Teda ei panda pesupali taha, aga oma rõivaste ja Athalie tikitud pesu eest kannab tema hoolt. Ömbleb, mida majapidamises vaja läheb, aga pererahva tubades, mitte toatüdruku kambris. Aitab Athaliel tualetti teha, mis on ju tegelikult omaette lõbu. Ja ei maga mitte teenijatoas, vaid Athaliega ühes toas. Athaliel ongi vaja kedagi, kes tal alati käepärast oleks. Ja selle eest saab Timéa endale need kleidid, mida Athalie enam ei kanna.

Kaheteistkümne tuhande forindine piiga võib muidugi taevast tänada, kui talle nii hea saatus osaks langeb.

Ja Timéa oli oma saatusega rahul.

Pärast seda suurt, talle arusaamatut katastroofi, mis teda võõrale maale oli paisanud, kiindus ta nagu mahajäetud laps kõikidesse inimestesse, kelle lähedale ta sattus. Ta oli usaldav ja teenistusvalmis. Niisugune on türgi neidude saatus.

Teda rõõmustas väga, et ta võis õhtulauas Athalie kõrval istuda, ja talle ei pruukinud poolt sõnagi öelda: ta tõusis ise, et taldrikut vahetada või kahvlit-nuga pühkida, ja tegi seda hea meelega, lahkelt ja viisakalt. — Ta hoidus oma kasuvanemate tuju rikkumast ega näidanud neile kurba nägu, kuigi selleks oleks küllalt põhjust olnud. Ja eeskätt püüdis ta Athaliele meele järgi olla. Ta ilmutas kogu oma olekuga seda siirast imetlust, mida noored tütarlapsed tavaliselt täiskasvanud kaunitaride vastu tunnevad. Ikka ja jälle unustas ta oma pilgu Athalie roosadele põskedele ja säravatele silmadele!

Noored tütarlapsed kujutavad ette, et kes on väga ilus, see on ka väga hea.

Athalie jutust ta ei saanud muidugi aru, sest Athalie

ei rääkinud sõnagi kreeka keelt; aga ta püüdis viibetest ja pilkudest välja lugeda, mida sel vaja on.

Pärast õhtusööki, kus Timéa ei söönud peaaegu midagi peale leiva ja puuvilja, sest ta polnud rasvaste toitudega harjunud, mindi salongi ja Athalie istus klaveri taha. Timéa kükitas tema kõrvale jalapingile ja vaatas vaimustunult tema kiiresti liikuvaid sõrmi.

Siis näitas Athalie talle oma portreed, mis ülemleitnant oli maalinud. Timéa lõi kaht kätt kokku, nii suur oli tema imestus.

— Kas sa enne niisugust asja ei ole näinud?

Härra Brazovics seletas talle:

— Kus ta pidi seda nägema! Türklaste usk ei luba inimese nägu maalida. Just sellepärast nad praegu mässavadki, et sultan laskis ennast maalida ja oma portree diivanisse üles riputada. Vaene Ali Tšorbadžigi sattus selle tõttu mässajate kirja; sellepärast ta pidigi põgenema. Oh, küll sa olid rumal, vaene Ali Tšorbadži!

Timéa suudles isa nime kuuldes tänulikult härra Brazovicsi kätt. Ta arvas, et härra Brazovics meenutas lahkunut mõne hea sõnaga.

Siis läks Athalie magama, Timéa näitas talle küünlaga teed. Athalie istus tualettlaua taha, ohkas peeglisse vaadates südamepõhjast ja jäi sünge näoga, väsinult ja losakil tugitooli istuma. Timéa oleks väga teada tahtnud, miks see ilus nägu küll nii õnnetu võib olla.

Ta võttis Athaliel kammi juustest, harutas juuksepalmikud osava käega lahti ja põimis siis lahtiharutatud paksud kastanpruunid juuksed ööseks suure mõnuga uuesti ühte pikka palmikusse. Ta võttis tal kõrvarõngad kõrvast, ja seejuures sattus tema nägu nii lähedale Athalie näole, et see pidi peeglist tahtmatult nägema neid kaht vastandlikku palet. Üks nii särav, nii rõõsk, nii kütkestav; teine nii kahvatu, nii vagur. Ja ometi hüppas Athalie ärritatult püsti ja tõukas peegli jalaga eemale. «Lähme magama!» — See valge nägu heitis tema näole varju. Timéa korjas Athalie laialiloobitud riided ilusti üles ja pani need loomupärase korrameelega kokku.

Siis põlvitas ta tema ette maha, et tal sukki jalast võtta.

Athalie laskis tal seda teha.

Ja kui Timéa oli peened siidsukad maha koorinud ja nagu kujuri voolitud lumivalgeid jalgu süles hoidis, kummardus ta nende ilusate jalgade kohale ja suudles neid.

. . . Ja Athalie laskis tal seda teha.

Hea nõu

Ülemleitnant Kacsuka läks läbi kohviku ja nägi seal Timárit, kes parajasti kiiruga kohvi jõi.

— Ma olen läbi ligunenud, läbi külmanud, ja pean veel täna pika teekonna ette võtma! — ütles Timár, surudes ohvitseri kätt, kes sõbralikult tema juurde astus.

— Tule, joome minu juures klaasi punši.

— Tänan väga, aga mul pole aega, ma pean otsekohe kindlustusseltsi minema, et nad mulle laeva lossimiseks abilisi saadaksid; sest mida kauem see laev vee all on, seda suurem on nende kahju. Ja sealt ma pean kohtuniku juurde jooksma, et ta saadaks hommikul vara kedagi Almásisse oksjonit pidama, ja siis ma pean seakaupmeeste ja voorimeeste juurde jooksma, et nad oksjonile tuleksid, ja veel täna öösel postipoisiga Tatasse tärklisevabrikandi juurde kihutama; temale peaks see läbiligunenud nisu väga kasulik kaup olema; et selle vaese tütarlapse varandusest vähemalt murdosagi ära päästa. Sinule aga on mul siin üks kiri, mis mulle Orsovas anti.

Härra Kacsuka luges selle kirja läbi ja ütles siis Timárile:

— Hea küll, kulla sõber! Aja pealegi linnas oma asjad joonde; aga pärast võid ikka korraks minu poole sisse astuda, kui su käimised käidud on; ma elan siinsamas «Inglismaa» taga, mu ukse kohale on maalitud suur kahe peaga kotkas. Joome klaasi punši, kuni postipoiss hobusele süüa annab, ja räägime ühe asjaliku jutu; aga tule tingimata!

Timár lubas minna ja tõttas siis oma asju ajama.

Kell võis olla umbes üksteist, kui ta linnapargi taga, mida Komáromis «Inglismaaks» kutsuti, kahepealise

kotkaga uksest sisse astus. Härra Kacsuka juba ootas teda, tentsik viis Timári otseteed tema tuppa.

— Mina arvasin, et sa oled selle aja peale, kui ma tagasi jõuan, juba ammu preili Athalie ära võtnud! — alustas Timár juttu.

— Tont sellest aru saab, kulla sõber, ei klapi meil see värk. Kord leiab üks, kord teine põhjust viivitada. Paistab, nagu poleks see asi meile just päris meelt mööda.

— Oo, preili Athaliele on küll, selles sa võid kindel olla.

— Miski pole kindel siin ilmas, kõige vähem naisesüda. Ma ei ütle muud, kui et inimestel ei ole hea liiga kaua kihlatud olla, sest see mitte ei lähenda, vaid pigem võõrutab teineteisest. Inimesed õpivad teineteise pisivigu tundma, mille kohta nad pärast pulmi ütleksid: Jumal temaga, nüüd pole enam midagi parata! Igatahes ma soovitan sul, kulla sõber, et kui sa kunagi tahad naist võtta ja kellegi otsa komistad, siis ära pikalt mõtlema jää, sest kui sa kalkuleerima hakkad, lõpetad sa murdarvudega.

— Aga ma arvan, et siin, kus on tegemist nii rikka tütarlapsega, ei ole kalkuleerimine mitte tänamatu töö.

— Rikkus, mu sõber, on väga suhteline asi. Ma ütlen sulle, et iga naine oskab selle kapitali protsendid ära kulutada, mis ta mehele kaasavaraks toob. Pealegi ei ole härra Brazovicsi rikkusest kellelgi mingit ülevaadet. Ta võtab pidevalt ette tehinguid, millest ta midagi ei taipa ja mida ta ei kontrolli. Tema käest käivad läbi kohutavad summad, aga et ta aasta lõpul suudaks korraliku kaupmehe kombel vaagida, kas ta on kõigi oma tehingutega võitnud või kaotanud, selleks ta võimeline ei ole.

— Mina arvan, et ta seisab kindlalt jalul. Ja Athalie on väga ilus ja haritud daam.

— Hästi, hästi; aga mis häda on sul siin praegu Athaliet niimoodi mulle üles kiita nagu hobust laadal? Räägime parem sinu asjadest.

Oleks härra Kacsuka ainult võinud Timári südamesse vaadata, siis ta oleks näinud, et ka see on tema asi. Timár rääkis Athaliest selle tõttu, et ta — kadestas

ohvitserihärrat Timéa naeratuse pärast. Timéal pole tarvis sulle naeratada! Võta oma Athalie ära!

— Räägime parem ühe asjalikuma jutu! Mu sõber Orsovast soovitab mul sind protežeerida. Hea küll. Ma proovin. Sinu olukord ei ole praegu sugugi kiita. Sulle usaldatud laev on jõepõhjas; see ei ole küll sinu süü, aga kannatad sa selle all ikka, sest nüüd ei julge enam keegi sinu kätte oma laeva anda. Sinu peremees peab su kautsjoni kinni, ja kes teab, kas sul õnnestub seda tema käest välja protsessida. Ja siis tahaksid sa veel seda vaest orvuks jäänud tütarlast aidata. Ma näen su näost, kuidas see su südant vaevab, et ta nii suure varanduse kaotas. Ja kust nüüd ühel hoobil kõigi nende hädade vastu rohtu leida?

— Seda mina ei tea.

— Aga mina tean. Sa kuula mind. Nädala pärast algavad Komáromi all iga-aastased sõjaväemanöövrid. Siin on kolm nädalat laagris umbes kakskümmend tuhat meest. Nende leivaga varustamine on vähempakkumisele pandud. Välja makstakse suured summad, ja tark mees võib nende pealt ilusa kopika kokku hoida. Kõik kirjalikud pakkumised käivad minu käest läbi, ja ma võin juba ette öelda, kellega leping tehakse, sest otsus ei olene mitte sellest, mis kirja on pandud, vaid sellest, mis ei ole kirja pandud. Siiani on Brazovicsi pakkumine kõige soodsam. Tema on nõus leivaga varustamise saja neljakümne tuhande forindi eest enda peale võtma, ja lubab «vastavatele» ametiisikutele kakskümmend tuhat forinti.

— Tohoh! Vastavatele ametiisikutele?

— Aga see on ju loomulik. Niisuguse suure äri puhul peavad ka vahendajad midagi saama. See on alati nii olnud. Millest meie siis elame? Sa tead seda väga hästi.

— Tean küll. Aga pole oma huvides veel proovinud.

— See on suur rumalus. Sa tahmad teise pärast oma küüsi, kuigi võiksid sama hästi endale kastaneid välja tuua, kui sul asi juba selge on. Anna praegu avaldus sisse, et sa oled valmis leivaga varustamise saja kolmekümne tuhande forindi eest enda peale võtma, ja luba vastavatele isikutele kolmkümmend tuhat forinti dividendi.

— Seda ma ei saa mitmel põhjusel teha. Esiteks pole

mul tagatist, mida oma pakkumisele lisada, ega kapitali, millega nii palju vilja või jahu kokku osta, samuti pole mul isu altkäemaksu maksta ega ole ma ka nii halb arvutaja, et ma loodaksin selle saja kolmekümne tuhande forindiga enda peale võetud kohustuse täita ja veel kolmekümne tuhande forindise dividendi välja maksta.

Härra Kacsukat ajas see asi naerma.

— Oi, Miska, kui halb kaupmees sinust tuleb! Meil ei saa teisiti. Armetu on tahta niimoodi äri ajada, et sa iga oma forindi pealt krossi teenid nagu vürtspoodnik. Peaasi on protektsioon, ja see saab sul olema. Selle eest seisan mina hea. Me olime juba koolipõlves head sõbrad. Usalda end minu hoolde. Ja kuidas sul tagatist ei ole? Lisa pakkumisele kviitung Brazovicsi kätte antud kümne tuhande forindi kohta. See käib tagatiseks küll. Ja ma ütlen ka, mis sa edasi pead tegema. Kihuta kohe Almásisse ja osta see põhjavajunud laevatäis vilja ise oksjonil ära. Sa saad selle saja tuhande forindise nisulaadungi kindlasti kümne tuhandega kätte. Siis on sul kümme tuhat vakka nisu. Brazovicsi maksad selle oma luku taha pandud kümne tuhande forindiga kinni, ja niimoodi on su arved temaga ilma pikema jututa klaarid. Siis lubad Almási, Neszmélyi, Füzitő ja Izsa möldritele topeltmatti, et nad su nisu kiiresti läbi jahvataksid. Ja siis lased ahjud üles seada, kus see jahu otsekohe sõdurileivaks küpsetatakse. Kolme nädala pärast on kõik söödud, ja kui siin-seal satubki mõni tegu teiste hulgas viletsam olema, siis selle ärasilumine on sõprade töö. Ja kolme nädala pärast on sul sellest ärist vähemalt seitsekümmend tuhat forinti puhaskasu järel. Usu mind, kui ma sinu peremehele seda räägiksin, haaraks ta sellest kahe käega kinni. Ma imestan, et ta ise selle peale pole tulnud.

Timár jäi mõtlema.

See oli muidugi ahvatlev ettepanek.

Kolme nädalaga kuuskümmend-seitsekümmend tuhat forinti teenida, ilma suurema vaevata, kindla peale. Esimesel nädalal on soldatileib natuke magusam kui tavaliselt, teisel nädalal natuke kibedam, kolmandal natuke hallitanum; aga kes võtab seda sõjaväes nii rangelt? Soldatid on kõigega harjunud.

Siiski pani see kibe karikas teda võpatama.

— Oh, Imre — ütles ta kätt oma kunagise koolivenna käele pannes. — Kust sa oled seda tarkust õppinud?

— Hm! — ütles koolivend tõsiseks muutudes. — Sealt, kus seda õpetatakse. Sa imestad mu üle, eks ole? Mina pean kõike seda juba loomulikuks. Kui ma oma sõjamehekarjääri alustasin, olin ma täis unistusi ja illusioone. Neist ei ole nüüd enam tuhkagi järel. Ma uskusin, et see on kangelaslik ja rüütellik elukutse, mis mu südame põksuma pani, ja nägin siis, et kogu maailm toetub spekulatsioonile ja et kõiki riiklikke asju panevad liikuma erahuvid. Ma lõpetasin inseneriteaduskonna, erakordse, hiilgava eduga. Kui mind Komáromi saadeti, paisus mu rind uhkusest, missugune avar tegevusväli avaneb siin mu teadmistele ja oskustele. Oi jah, paraku spekulatsioonile. Minu esimest plaani, mis ma kindlustuste tugevdamiseks esitasin, nimetasid asjatundjad meistritööks, aga ometi ei võetud seda vastu, vaid tehti mulle selgeks, et ma koostaksin niisuguse plaani, mis nõuab teatavate kruntide võõrandamist. Ja ma koostasin selle. Sa kindlasti mäletad seda linnaosa, mille kohal on praegu tühi plats. See läks maksma pool miljonit. Ka sinu peremehel oli seal niisuguseid lobudikke, mis ta maha müüs, nagu oleksid need paleed. Ja seda nimetatakse fortifikatsiooniks! Sellepärast õppisin ma sõjaväeinseneriks! Inimene paadub vähehaaval ja harjub olukorraga. Sa oled ehk juba kuulnud seda anekdooti, see on laialt levinud, et kui Tema Hiilgus troonipärija Ferdinand meil möödunud aastal külas käis, ütles ta kindluseülemale: «Mina arvasin, et see kindlus on must.» — «Miks peaks see kindlus must olema, Teie Hiilgus?» — «Sellepärast, et fortifikatsioonikuludes on aastas kümme tuhat forinti ette nähtud — tindi peale. Mina arvasin, et siin tindiga kindlusemüüre võõbatakse!» — Kõik naersid. Ja lõpp lool. Kui asi välja ei tule, vaikitakse sellest; kui välja tuleb, naerdakse selle üle. — Miks ei peaks siis ka mina naerma? — Naera ka sina! — Või meeldib sulle rohkem vürtspoe lävelt kogu maailma kiruda ja taela müümise pealt paar krossi päevas puhaskasu lõigata? Mina olen juba unistuste maailmale selja pööranud. Mine, kulla sõber, Almásisse ja osta see põhjavajunud nisu ära. Sul on aega homme

kella kümneni õhtul avaldust sisse anda. Noh, postipoisi piits juba plaksub, asu teele, mine. Ja tule ruttu tagasi.

— Ma mõtlen järele — ütles Timár mõtlikult.

— Mõtle, mõtle! See on ju heategu ka selle vaese tütarlapse vastu, kui ta oma kaotsiläinud varandusest kümme tuhat forintigi tagasi saab. Muidu ei jää sellest midagi järele, kui lossimise kulud maha arvatakse.

See mõte jäi Timári kõrvu kõlama.

Üks käsi tõukas teda edasi. Fata nolentem trahunt. (Kõhklejat veab saatus.)

Peagi istus ta, mantlihõlmad vaheliti, kalessis, mida neli Nyergesújfalu traavlit tuule kiirul mööda auklikku tänavat lennutasid. Kogu linn magas juba. Kõlas ainult öövahi hüüe raekoja tagant: «Ei sa seda tea, mees, mis sind homme ootab ees!» Ja tornidest hüüdsid ridamisi sügiseses vihmas vahipostil seisvad soldatid: «Kes on? Patrull! Lase käia!»

Missugust leiba nad täna küll võisid saada?

Punane poolkuu

Järgmisel päeval võttiski Timár koos kaupmeeste ja möldritega põhjavajunud vilja oksjonist osa.

Need pakkusid võileivahinda: paar krossi vakast. Timár tüdines sellest närutamisest ära ja hüüdis vahele, et annab kogu laevalaadungi eest kümme tuhat forinti; selle peale jooksid kõik teised oksjonilised laiali, ja neid ei oleks enam ükski vägi tagasi toonud. Oksjonipidaja koputas kolm korda vasaraga, ja kogu laevalaadung kuulus nüüd Timárile.

Kõik ütlesid Timári kohta, et ta on hulluks läinud; mida ta niisuguse hulga läbiligunenud viljaga peale hakkab?

Tema aga laskis kaks paati kokku siduda, kinnitas need haakidega põhjavajunud laeva ülemise teki külge ja asus laeva tühjaks laadima.

Öö jooksul oli niisugune muutus toimunud, et laeva tagumine ots oli sügavamale vajunud ja esimene ots selle tõttu veepinnale kerkinud; üks kahest kajutist oli nüüd täiesti veest väljas.

Timár kolis sellesse kajutisse ja asus tööle.

Laeva tekk kisti üles, kotid tõmmati vintsi abil ühekaupa välja ja laoti kõigepealt kajuti kõrvale virna, et vesi neist ära nõrguks, siis tõsteti nad kolmandasse paati, viidi kaldale, ja seal kallati nisu kõrkjamattidele kuivama. Samal ajal tegi Timár möldritega kaupa, et saaks selle vilja kiiresti läbi jahvatada.

Ilm oli ilus, tuul puhus, nisu kuivas varsti ära. Kui ainult töö küllalt kiiresti läheks!

Ja siis hakkas Timár mõttes arvutama. See vähene sularaha, mis tal on, läheb praegu kõik tööliste kinnimaksmiseks, ja kui see äri tal ei õnnestu, on ta puupaljas.

János Fabula ennustaski juba, et pärast niisugust hullumeelset kaupa ei jää agendil muud üle kui viimane kott endale pähe tõmmata ja jõkke hüpata.

Timáril käisid igasugused mõtted peast läbi. Tuhanded rahutud mõtted, millel polnud algust ega otsa.

Ta vaatas õhtuni, kuidas üks kott teise järel vastu kajutiseina toetati. Kõigile kottidele oli ühtemoodi märk, viie kodaraga ratas, musta värviga peale trükitud.

Põgenikul oleks siiski targem olnud kogu selle nisu väärtus kulla kujul oma pauna peita. Ja kas siis tõesti teda ainult sellepärast nii visalt jälitati? Kas tasus sellepärast põgeneda ja mürki võtta?

Nii käis see töö hilise õhtupoolikuni, ja ikka ei olnud kuivale veetud rohkem kui kolm tuhat kotti.

Timár lubas töölistele kahekordset tasu maksta, kui nad päeva pikemaks venitavad. Sellest nisust, mis veel üheks ööks vee alla jääb, vaevalt enam leiba saab. Mehed asusid uue innuga tööle.

Tuul ajas pilved laiali ja õhtutaevasse ilmus jälle poolkuu. Nii taevas kui ka kuu oli punane.

«Mis sa mind jälitad?» — ütles Timár endamisi ja pööras kuule selja, et teda mitte näha.

Ja kui ta, seljaga kuu poole, vee alt väljatõmmatud kotte loendas, ilmus tema ette jälle punane kuu.

See punane poolkuu oli ühe koti küljele maalitud.

Seal, kus teistel oli viie kodaraga ratas, oli sellel kaubamärgiks tsinnooberiga maalitud poolkuu.

Timár võpatas üle kogu keha. Tema hing, ihu, süda tõmbus külmaks.

See see oli!

Seda mõtleski surija oma viimaste sõnadega.

Aga tal ei jätkunud usaldust või aega lõpuni ütelda, mida ta tahtis.

Mida see poolkuu siis varjab?

Kui laadijad kaugemale läksid, võttis Timár selle koti ja viis kajutisse.

Keegi ei märganud seda.

Siis pani ta kajutiukse lukku.

Töölised töötasid veel paar tundi, aga siis olid nad ka surmani väsinud, veest ja tuulest läbi ligunenud ja läbi külmanud; nad ei jaksanud end enam liigutada. Lõpp jäi teiseks päevaks.

Väsinud mehed tõttasid lähemasse kõrtsi, et saada sooja ja kehakinnitust. Timár jäi üksi laevale. Ta ütles, et loeb kaldale viidud kotid üle ja tuleb siis väikese paadiga neile järele.

Kuu riivas jälle oma alumise servaga veepinda ja paistis kajutiaknast sisse.

Timári käed värisesid ärevusest.

Kui ta noa lahti tegi, torkas ta sellega endale kõigepealt sõrme ja maalis oma verega kotile punase poolkuu kõrvale ka veel punaseid tähti.

Ta lõikas paela kotisuu ümbert katki; — pistis käe sügavale kotti; seal oli ilus puhas nisu.

Siis harutas ta kotisopid lahti. Sealt voolas välja ilus puhas nisu. Lõpuks tõmbas ta koti noaga ülalt alla lõhki; ja koos laialivalguva nisuga kukkus tema jalge ette üks piklik nahkkott.

Sel kotil oli lukk ees. Ta murdis selle lahti.

Ja siis kallas ta koti sisu voodile. Samale voodile, kus too elav alabasterkuju oli lamanud.

Missugune vaatepilt talle kuuvalgel avanes! Terved vanikud paela otsa aetud sõrmuseid, millel kivideks briljandid, safiirid ja smaragdid; — opaalide, türkiisidega kaunistatud käevõrud; pähklisuuruste pärlite vanikud, üks üleni solitäärteemantidest kaelakee, ja siis üks ahhaatlaegas, kust säras vastu terve kuhi teemante ja rubiine, kui ta selle avas; terve virn prosse ja pandlaid juveliirsete haruldustega, mida asjaarmastajad oksjonitelt kokku ostavad, kvartsiläikelised sideriidid, kameena lihvitud plasmad, tuliopaalid, tumesinised

hommikumaa-akvamariinid, punased topaasid, haruldane roosikarva püroop, päevakiviks hüütud pärlmutriläikeline adulaar, veiklev labrador, karmuasiinpunane spinell, haruldased antiiksed kunstiesemed korallist, merevaigust ja pietra d'Egiptost. Vürstlik kogu! Ühes kristalltoosis olid mõned harvanähtud plaatinataalrid, mis Vene tsaar kunagi Stambulisse oli saatnud. Ja lõpuks veeres kotipõhjast välja neli rulli; Timár tegi ühe neist lahti; seal oli viissada luidoori.

See oli terve aardekamber. Miljoniline varandus!

Sellepärast tasus juba põgenikule suurtükipaate ja nuuskivaid nuhke jälile saata! Sellepärast tasus Ali Tšorbadžil Doonau põhja põgeneda, et see jälitajate kätte ei satuks!

Sellepärast võis tormiga läbi Raudväravate trügida.

«Püha Barbara» pardal oli terve miljon.

See ei ole silmapete, ei ole unenägu; see on tõsi. Ali Tšorbadži aarded lamavad niiskel vaibal, mille all Timéa magas. Kes tunneb pärlite ja kalliskivide väärtust, see võib öelda, et Ali Tšorbadži ei olnud mitte ilmaasjata Candia asevalitseja ja khazna valvur!

Timár istus oimetult voodiservale, hoides värisevate kätega ahhaatlaegast, kus teemandikuhi kuukiirtes säädeles.

Ta jäi üksisilmi aknast sissepaistvat kuud vahtima.

Sellel oleksid jälle nagu silmad ja suu olnud, mida kalendris kujutatakse, ja ta oleks nagu sureliku inimesega jutuajamisse laskunud.

«Kellele see määratu varandus siis nüüd kuulub?»

«Kellele ta veel peaks kuuluma, kui mitte sulle? Sa ostsid ju terve selle põhjavajunud laevalaadungi ära, kõigi kottide ja nisuga. Sa riskeerisid, et see sulle kaela jääb ja muutub kõdunenud rämpsuks, haisvaks sõnnikuks. Aga see muutus kullaks ja kalliskivideks.»

«See, mis sa ostsid, kuulub sulle. Sa tulid puhtsüdamlikult oksjonile. Sa ei võinud ju teada, mida see laev endas peidab.»

«Surija rääkis sulle küll midagi punasest poolkuust, ja sina mõtlesid, mida see võiks tähendada. Ja sa arutasid ka endamisi, et kas põgenikul oli tõesti ainult nii palju varandust, kui näha on. Nüüd sa mõistad seost oma aimuste vahel; aga siis, kui sa laevalaadungi ära

ostsid, ei mõistnud sa seda veel. Sa ostsid kogu selle läbiligunenud nisumäe hoopis teisel eesmärgil ära. Sa tahtsid sellest vaestele soldatitele magusat ja kibedat leiba lasta küpsetada. Saatus keeras aga asja teiseks. Kas sa ei näe, et see on saatuse näpunäide? Saatus ei tahtnud lubada, et sa kahekümne tuhande vaese soldati arvel armetut vaheltkasu lõikaksid; ta tõi sulle midagi muud. Ja kuivõrd saatus takistas sind halba tegemast, on see, mis ta ette keeras, kahtlemata hea.»

«Kust need aarded õieti pärit on?»

«Sultan röövis need kindlasti oma sõjaretkedelt kokku.»

«Varahoidja röövis need usutavasti sultani tagant.»

«Ja Doonau röövis need nende mõlema käest.»

«Nüüd ei kuulu nad m i t t e k e l l e l e g i.»

«Nad kuuluvad sulle.»

«Sama õigusega küll, nagu nad kuulusid sultanile, khazniarile ja Doonaule.»

«Aga Timéale?»

Selle küsimuse juures jäi üks pikk peenike must pilv põiki kuu ette, nagu lõigates selle pooleks.

Timár vajus tükiks ajaks mõttesse.

Kuu puges pilvekriipsu alt välja.

«Seda parem sulle.»

«Eks ole, vaene mees on nii alatu mees.»

«Teda sõimatakse, kui ta oma kohustusi täidab, teda nimetatakse närukaelaks, kui teda õnnetus tabab; tal lastakse ennast oksa tõmmata, kui ta ei oska elada; teda ei lohuta ilusad tütarlapsed, kui ta süda valutab. Vaene mees on alatu mees.»

«Aga kui austatud on rikas mees. Kuidas teda kiidetakse! Kuidas tema sõprust otsitakse! Kuidas tema tarka nõu hinnatakse! Kuidas tema kätte riigi saatus usaldatakse, ja kuidas naised on tema järele nagu hullud!»

«Eks ole, ta pole sulle õieti a i t ä h k i öelnud?»

«Mis sellest välja tuleks, kui sa võtaksid praegu selle varanduse, nii nagu sa ta leidsid, paneksid tema jalge ette ja ütleksid: näed, see kuulub sulle, ma tõin selle jõepõhjast välja!»

«Kõigepealt ei mõistakski ta, mis see on. Kas tema teab, mis maksab rohkem, karp teemante või karp suhkruküpsiseid! Ta on ju laps.»

«Pealegi ei saaks ta seda ju enda kätte, sest kasuisa paneks sellele otsekohe käpa peale ja pistaks üheksa kümnendikku oma taskusse, — keegi ei saa teda ju kontrollida, see on niisugune kaup, mida tuleb salaja realiseerida.»

«Ja lõpuks, kui Timéa saakski kõik endale, mis siis tulemus oleks? Temast saab rikas daam, kes sind oma hiilgavalt positsioonilt enam ei näegi; sina aga jääd vaeseks viletsaks laeva-Schreiberiks, kes ei julge temast isegi enam unistada.»

«Nüüd aga on tulemus vastupidine. Sinust saab rikas mees, ja tema on vaene.»

«Eks sa seda soovinudki ju saatuselt?»

«Noh, nii see nüüd siis läkski.»

«Kas sina panid laeva teele selle ohtliku tüüka, mis ta põhja ajas?»

«Ei.»

«Kas sa tahad Timéale halba?»

«Ei.»

«Sa ei taha ju neid aardeid, mis sa leidsid, endale pidada. Sa tahad neid ära kasutada, rohkendada, kasvatada, ja kui sa oled nende abil veel teise, kolmanda miljoni kokku saanud, siis astud sa selle vaese tütarlapse ette ja ütled talle: olgu see kõik ka sinu oma — ja mina koos sellega!»

«Kas selles on siis midagi halba?»

«Sa tahad ainult sellepärast rikkaks saada, et teda õnnelikuks teha.»

«Tänu sellele eesmärgile võid sa rahuliku südametunnistusega magada.»

Kuu oli juba pooleldi Doonausse vajunud, ainult üks ots oli veel veest väljas nagu mõni tuletorn; tema kiirte peegeldus ulatus üle voogude laeva ninani, ja iga kiir, iga laine rääkis Timáriga.

Ja kõik nad ütlesid talle, et «õnn on sul käes, haara sellest kinni; peida ära. Keegi ei tea sellest midagi. Ainus inimene, kes teadis, puhkab Doonau põhjas.»

Timár kuulas kuu juttu, lainete kõnet ja seda salajast manitsust, mis kuskil sisimas tuksus, — ja tema otsaesist mööda voolas higi alla.

Kuu tõmbas ka oma hõõguva tipu vee alla ja ütles oma viimase kiirega Timárile:

«Sa oled rikas! Sa oled härra!»
Kui aga päris pimedaks läks, sosistas üks hääl keset seda tumma pimedust, üks hääl sisimast talle kõrva:
«Sa oled varas!»

Tunni aja pärast kihutas postipoisi neljahobusekaless hingpakkis mööda Szőnyi maanteed, ja kui Püha Andrease tornikell lõi üksteist, peatus kaless «Inglismaa» taga, kahepealise kotkaga ukse ees. Timár hüppas kähku maha ja jooksis majja.
Teda oodati juba.

Kullakaevandus

Ma käisin kord Csetátye-Máres.
Kui ma seda vaatepilti meenutan, võtab mõte, et ma peaksin seda kirjeldama, mul rinde alt õõnsaks. Meelekujutus variseb kokku, kui ta püüab kõike seda esile tuua, mida silm elusalt nägi, ja keel jääb kammitsasse, kui ta katsub tõde tajutavaks teha.
Ma leian sellele ainult kaudse võrdluse.
Kujutleme end mõnda tohutusse mäeõõnde, mida meile näitab kuu pind, kui me läbi suurte pikksilmade tema teravatest tumedatest varjudest piiratud lehtritesse vaatame. Nendesse kõledatesse, elututesse, öistesse kõrbekindlustesse. Kujutleme, et me oleme Plutarchose põhjas, millest arvatakse, et see kunagi tuld purskas.
Csetátye-Máre on üks niisugune tohutu õõnes mägi. Kohutav toomkirik, millel puudub ainult kuppel. Kaljud, mis moodustavad nagu ringmüüri, toetuvad oma titaansete massidega üksteise najale, nagu oleksid tornid risti-rästi üksteise otsa lükatud. See võigas kraater ei lase — üles sadade süldade kõrguse servani ja alla tuhandesüllase ümbermõõduga põhjani — kanda kinnitada ühelgi rohuliblel ega põõsanutil; seal pole midagi muud kui kivi. Kolossid ja obeliskid, püramiidid ja kuubid. Siin-seal lõhestab mõni haigutav pragu mäeseina ja kaob all sügavasse uurdesse. Ja selle õudse kaljumäe ühes küljes on nagu viltune väravaauk; kohane sissekäik sellesse gigantide lossisaali. Sellest väravast välja

vaadates näeme all laiuvast sügavast orust taeva poole tõusmas teravatipulist mäge, kus pole samuti ühtki rohelist laiku, ainult kivi. Ja see kivi koosneb läbinisti nii väikeseks lõhutud tükkidest, et kõige suurem neist on sädelev ametüst.
See on Csetátye-Máre.
Ja see kustunud vulkaan, see kuu rõngasmägesid meenutav kaljuõõs ei ole loomulikult tekkinud: see on inimese kätetöö. Roomlaste mälestusmärk. See mägi sisaldas kulda; Rooma vallutajad ajasid siia allaheidetud daaklastest orjasid ja lasksid selle mäe seest õõnsaks kaevata. Sissekäigu juures on kaljuseintel praegugi veel tule jälgi näha. Tollal polnud veel püssirohtu, kaljud aeti tulega kuumaks ja valati neile siis äädikat peale, et nad lõhki läheksid.
See teravatipuline mägi, mis seal orus kõrgub, on tekkinud purustatud kividest, kust kuld on välja korjatud. See on üks põrmuks jahvatatud mägi.
Ükskord aga hakkas Csetátye-Máre tipp varisema ja mattis kaevanduse enda alla. Räägitakse, et see ulatub veel teist nii palju maa sügavusse, kui nähtavale on jäänud.
Kinnimattunud kaljukäikudest leitakse praegugi veel Rooma aja mälestisi. Kullakaevaja orja vabakslaskmist tõendav tabula ceratica, mille kahe vahalehe vahele on pressitud ka veel orja kallima kuude harusse palmitud juuksesalk.
Ümberkaudne rahvas kaevab praegugi veel kulda, murrab kivist kulda.
See on kohutav töö!
Kuld on kuningas! Ta laseb ennast armutult orjata. Kalju ise on «kurt kivi», ja ainult üksikuid kihte hüütakse «soonteks»; nendesse on kuld laiali puistatud nagu tolm, nagu vilgukivi. Mõnikord tuleb aastaid ahtras kivis kaevata, enne kui soon ennast kätte annab, ja mõnikord ta kaob, ilma et tal oleks jätku, ja tööd tuleb otsast peale hakata. Kuld mängib peitust: otsija peab teda taga ajama — läbi kalju.
Soonekivi aga sorteeritakse ja liigitatakse, parem osa läheb kuivalt kolusse, kehvem märjalt; see jahvatatakse läbi, sõelutakse; kurnatakse; kogu Verespataki pikkuselt kolisevad veejõul töötavad kaadervärgid, mis kulda

kivist eraldavad; kallis maak jääb pikkade künade, mollide põhja, peeneks jahvatatud muda juhitakse aukudesse; «lõks», «kolle», «lava» on nende asjade nimi, kust sel tuleb läbi minna, ja ka siis veel ei usuta teda, pannakse elavhõbedasse, kullaveskid segavad teda suurtes tõrtes elavhõbedaga, kuni see tõmbab viimase kui kullatolmukübeme endasse. Siis kallatakse see elavhõbe suurtesse veisenahast kottidesse, pressitakse teda, elavhõbe tungib läbi nahapooride ja kuld jääb tuhmi kollase tolmuna koti põhja. Selle viib Csetátye-Máre kullakaevaja igal laupäeval Gyulafehérvári ja vahetab rahaks.

Ja seda nimetataksegi kullakaevanduseks.

Aga ärge laske end sellest sõnast petta! See ei ole kullakaevandus, vaid näljatorn. Need, kes siin kividest kulda jahvatavad, käivad närustes kaltsudes, söövad aganaleiba, elavad viletsates hurtsikutes ja surevad noorelt; need on kõige vaesemad inimesed maailmas.

Kullakaevandus on hoopis mujal!

Pärast Komáromi sõjaväemanöövreid sai Timárist korrapealt jõukas mees ja ta ostis endale Komáromi kaupmeeste citys, Ráci tänavas, isegi maja.

Keegi ei pannud seda imeks.

Ma usun, et iga moonamuretseja salmialbumisse on kirjutatud õndsa keisri Franz I kuldsed sõnad, mis Tema Majesteet ühele vaesuses virelevale toitlustusagendile ütles: «Härg oli sõime külge seotud, miks ta ei söönud?»

Kui palju Timár selle toitlustusäri pealt teenis, seda oli võimatu öelda, aga et temast korraga suur härra oli saanud, seda oli näha. Ta haaras kõigest kinni ja tal oli raha laialt.

Kaupmeeste ja ettevõtjate juures ei torka niisugune asi silma. Siin on ainult nurgakivi panemine raske. Esimest sada tuhat forinti on raske hankida; kui need on käes, tulevad järgmised juba iseenesest. Krediit on olemas.

Aga härra Brazovics imestas siiski ühte asja.

Seda ta aimas õigesti, et Timár oli «vastavatele isikutele» puhaskasust suurema protsendi andnud kui

tema siiani, ja oli niimoodi selle kasuliku varustustehingu enda kätte saanud, mille pealt tema tavaliselt oli lõiganud. Aga kuidas ta siiski nii palju võis teenida?

Sestpeale, kui Timár jalad alla sai ja iseseisvaks härraks muutus, otsis härra Brazovics oma endise laevaagendi sõprust ja kutsus teda oma õhtusöökidele, kuhu Timár tavaliselt ka hea meelega läks. Seal võis ta ju näha Timéad, kes seltskondlikust jutust juba mõne sõna aru sai.

Nüüd oli ka proua Zófia Timári vastu väga lahke ja ütles kord koguni Athaliele, pooleldi sosinal, pooleldi kriisates, et ei teeks sugugi paha, kui temagi Timárile lahkemat nägu näitaks; see on nüüd ju rikas isand, arvessetulev partii, ja kaalub üles kolm ohvitseri, kellel pole midagi muud kui kirev munder ja võlad. Mille peale preili Athalie vastas, et «... ei tähenda veel, et mina oma isa teenijale mehele pean minema». Proua Zófia luges sellest välja lause alguse: «See, et mu isa oma teenija ära võttis!» mis oli proua Zófia suhtes täiesti teenitud etteheide: kuidas ta oli julgenud nii suursuguse preili emaks trügida!

Härra Brazovics hakkas Timáriga kord pärast õhtusööki, kui nad kahekesi laua taha jäid, klaasi tõstma. Härra Brazovics oli joomises virtuoos, see vaene poiss polnud aga eales priipärast veini saanud.

Ja kui nad siis juba küllalt head semud olid, võttis härra Brazovics selle küsimuse suure nalja ja naeruga üles.

— Kuule, Miska, ütle nüüd päris ausalt, kuidas sa oskasid selle leivaäri pealt nii palju teenida? Ma olen ju ise ka proovinud ja tean, mida sealt annab välja pigistada. Ma olen seganud jahu hulka kesti, kliisid, tusti; ma tean, kuidas saab puhta nisu asemel aganaid jahvatada; ma tean ka seda, mis vahe on rukkijahul ja nisujahul; aga nii palju nagu sina pole ma siiski iial teeninud. Mis nõiatemp see sul oli? Tunnista üles! Nüüd on see ju tehtud.

Timár kissitas silmi, nagu joobnud inimene ikka, kellel läheb kuue hobuse jõudu vaja, et oma laugusid kergitada, ja vastas naerdes, takerduva keelega:

— Teate, auline isand...

— Ütle mulle «sina», pagan võtaks, mul on ju ka eesnimi.

— Tead, Tanaszi, see ei olnud üldse mingi nõiatemp. Mäletad, ma ostsin «Püha Barbara» läbiligunenud nisulaadungi ära, võileivahinnaga, üks forint vakk. Ja ma ei parseldanud seda näruse vaheltkasuga möldritele, loomapidajatele ja talumeestele maha, nagu inimesed tol korral arvasid, vaid lasksin selle kähku ära jahvatada, ja see läks mul poole vähem maksma kui kõige odavam ja mustem vili.

— Ah, sa mait! Mida ma pean veel enne surma sinu käest õppima! Vaat kus Miska! Aga kas see leib kõlbas siis üldse soldatitel süüa?

Mihály hakkas naerma, nii et oleks peaaegu suhuvõetud veini laiali pritsinud.

— Muidugi ei kõlvanud! See ei kõlvanud mitte kuskile!

— Aga kas nad siis Verpflegscommissiole ei kaevanud?

— Mis sellest kasu oli? Kogu Verpflegscommissio oli mul taskus.

— Aga kindlusekomandandile, Feldzeugmeisterile?

— Ka need olid mul taskus — ütles Mihály, patsutades ülbelt oma taskutele, kuhu mahtus nii palju suuri isandaid.

Härra Brazovicsi silmad lõid iseäralikult kilama. Tundus, nagu oleksid need praegu veel rohkem punetanud kui tavaliselt.

— Ja sa söötsid selle läbiligunenud nisust tehtud leiva soldatitele sisse?

— Just nimelt. Ja allaneelatud leib ei lobise!

— Hea küll, Miska, hea küll, aga ära ka sina nüüd enam lobise; sest mulle sa võid sellest rääkida, mina olen su sõber, aga kui mõni su vaenlane sellest juhuslikult teada saab, siis tehakse sul jalgealune kuumaks. Ja selle nahka läheb ka su Ráci tänava maja. Nii et ära sellest kellelegi teisele räägi!

Nüüd hakkas Timár nagu äkki kohkunud purjus inimene ikka härra Brazovicsi jumalakeeli paluma ja suudles tal isegi kätt, et ta tema saladust välja ei annaks ja teda õnnetuks ei teeks. Brazovics rahustas teda, et tema vaikib nagu haud, olgu selle poolest päris rahulik, ainult ärgu enam kellelegi teisele oma saladust usaldagu.

Siis kutsus ta teenri ja käskis Timári-härra laternaga koju saata; vaadaku, et temaga tee peal midagi ei juhtuks, ja toetagu teda, kui tal halb hakkab.

Teener tuli tagasi jutuga, et ta oli suurivaevu Timári koju saanud, see oli tahtnud igasse majja sisse minna, polnud oma koduust ära tundnud ja oli teel isegi natuke laulu jorutanud. Kodus oli see hea isand ilusti voodisse pandud ja ta oli kohe magama jäänud.

Timár aga tõusis, niipea kui Brazovicsi teener minema läks, voodist üles ja kirjutas kuni hommikuni kirju. Ta ei olnud purjus. Timár oli niisama kindel nagu kalender homses päevas, et Brazovics annab kogu selle loo otsekohe üles, ja ta teadis ka juba ette, kellele.

Sel ajal, võib-olla praegu enam mitte, oli riigimajanduse põhimõtteks «stehlen und stehlen lassen». Varasta ise ja lase ka teistel varastada.

Mugav ja rahuarmastav põhimõte.

Aga ka sellel heal süsteemil oli oma vaenlane, üks prantsuse juhtmõte. Jah, see prantslane on ka igas asjas sakslase vaenlane.

Ja see juhtmõte oli: «Ôte toi, que je m'y mette.»

Vabalt tõlkides: «Mine nüüd eest ära, las mina ka varastan!»

Kõik valitsevad õukonnainstantsid võistlesid omavahel, ja niipea kui mõni neist lüpsilehma enda poole pööras, püüti nii teha, et see lüpsjat oma sarvedega puskima hakkab, ja katsuti bona vaccat uuesti oma mõjupiirkonda tõmmata.

Oli olemas kolm õukonnakantseleid — ja peale selle Allgemeine Hofkammer für Finanz und Handelsangelegenheiten, ja Oberste Justizstelle, ja Hofkriegsrath, ja Zensur- und Polizeihofstelle, ja Geheime Haus-, Hof- und Staatskanzlei, ja lõpuks veel Generalrechnungsdirectorium.

Tarkade kiviks oli nüüd siis ainult teadmine, missugust selle keerulise ja läbipõimunud masinavärgi ratast liigutada, et avaneks see laegas, kuhu aus riigialam oma käe võib pista. Mida on saada, ja kust, ja kelle käest, ja mille abil, ja mis alusel, ja mis moodi, ja millal. Ja kes on kelle sõber, ja kes kelle vaenlane, ja missugune nõrkus kellelgi on, ja kes on see, kellest selles või teises asjas kõik sõltub.

See oli põhiline tarkus.

Ja niisiis ei olnud Timárile mingiks üllatuseks, et teda paar päeva pärast Brazovicsi juures veedetud õhtut kindlusesse kutsuti, kus üks isand, kes tituleeris end Oberstfinanzgeheimrathiks, talle teatas, et tal tuleb esialgu sinna jääda, ja nimelt eeluurimisvangistusse, ja oma võtmed üle anda, et oleks võimalik tema äripaberid ja raamatud aresti alla panna.

Sellest kujunes suursündmus.

Timári saladusest oli teada saanud Allgemeine Hofkammer für Finanzen. See vedas pidevalt vägikaigast Hofkriegsrathi juhtkonnaga. Nüüd avanes hiilgav võimalus valgust heita neile salajastele õudustele, mis viimati nimetatud asutuse tiiva all toime pandi, ja kogu sõjaväetoitlustuse ala oma mõjupiirkonda tõmmata. Seda kallaletungi toetasid kolm õukonnakantseleid, Hofkriegsrathi kaitses ainult Polizeihofstelle, Staatskanzler otsustas asja Hofkriegsrathi kahjuks, ja otsekohe saadeti välja komisjon, kellele anti juhtnöörid mitte kedagi säästa, kogu Verpflegscommissio tegevus peatada, komandant, garnisoniülem aru andma kutsuda, varustaja vahi alla võtta, juurdlust alustada ja kõik välja selgitada.

Pealekaebuses olid ju kõik asjaolud nii selgelt ette toodud. Kui Timárile üksainuski suutäis kopitanud leiba kaela jääb, on ta kadunud.

Aga ei jäänud.

Komisjon töötas nädal aega hommikust õhtuni. Kuulati tunnistajaid üle, uuriti ja puuriti, kutsuti linnaisad appi; keegi ei tunnistanud Timári vastu.

Kõigist tunnistustest selgus, et Timár oli kogu selle läbiligunenud laevalaadungi möldritele, põllumeestele, vabrikantidele ja loomakasvatajatele maha müünud; et sellest ei olnud näputäitki soldatitele määratud leiva sisse segatud. Võeti ette ka soldatid, ja need tunnistasid kõik nagu ühest suust, et nad pole eluilmas paremat leiba saanud kui see, millega Timár neid kolme nädala jooksul toitis. Nii ei leitudki kedagi, kes oleks teda milleski süüdistanud või talle midagi ette heitnud, ja seda vähem oli siis põhjust sõjaväevõimusid kuritarvituses kahtlustada. Nad olid andnud tellimise sellele, kes kõige odavama hinnaga kõige paremat kaupa oli pakkunud.

Neil jäi õigust veel ülegi. Nad tundsid end sellest juurdlusest sõlvatuna, ähvardasid, täristasid mööka, ja lõpuks võttis ummikusse jooksnud komisjon oma süüdistused tagasi, rehabiliteeris kahtlusalused ja põgenes ülepeakaela Komáromist; Timár aga lasti vabandustega lahti ja tema kohta öeldi, et see on ju kuldaväärt mees!

Kui ta lahti sai, oli härra Kacsuka esimene, kes teda õnnitlema ruttas ja tal kõigi nähes demonstratiivselt kätt surus.

— Kallis sõber! Nüüd sa ei tohi seda asja niisama jätta! Sa pead selle eest hiilgava hüvituse saama. Kujuta ette, isegi mind kahtlustati, et ma olen oma positsiooni kuritarvitanud. Mine Viini ja nõua hüvitust. Pealekaebajale tuleb valus õppetund anda. — Ja nüüdsest peale (seda ütles ta juba sosinal) võid sa kindel olla, et me püsime kindlalt sadulas. Tao nüüd rauda!

Timár ütles, et seda ta teeb.

Ja kui ta härra Brazovicsi kohtas, ütles ta seda ka temale.

Härra Brazovics avaldas oma nördimust selle ülekohtu pärast, mis sõber Miskat oli tabanud. Kes küll see õel inimene võis olla, kes tema peale keelt oli kandnud?

— Oli see, kes ta oli — ähvardas Timár —, tal tehakse nüüd jalgealune kuumaks! Ja ma annan ausõna, et kui tal Komáromis maja on, siis läheb ka see selle nalja nahka. Ma lähen ülehomme ise Viini ja nõuan õukonnakantseleilt hüvitust.

— Mine, mine! — ütles talle Brazovics, ja lisas mõttes juurde: — Ka mina olen seal!

Ja ta läks üks päev enne Timárit Viini.

Ja valmistas talle seal oma vanu sidemeid kasutades teed ette (tõsi küll, see läks maksma meeletuid summasid!), nii et Timáril oleks pruukinud vaid sellesse labürinti astuda, ja ta ei oleks sealt enam iial väljapääsu leidnud.

Õukonnakantseleist juhatatakse teda Hofkammerisse, sealt saadetakse see küsimus edasi Oberste Justizstellesse, see segab asjasse Polizeihofstelle, sealt sokutatakse ta Geheime Staatskanzleisse; ettevaatamatu inimene saab pikapeale vihaseks, pillab mõne läbimõtlemata sõna; paneb selle loo võib-olla lehtegi, ja siis võtab Hof-Zensurstelle tal kraest kinni; lõpuks palub ta põl-

vili, et teda minema lastaks, ja ei tõsta enam elu sees oma jalga üle ühegi Hofstelle läve.

Nii et mingu pealegi oma õigust otsima, kui ta loll on. Aga Timár ei olnud loll, ta oli ammu oma nõuandjatest üle kasvanud. Mõlemast.

Juba esimese sammu juures pääses valla tema loomuses varjul olev rebane.

Ta muutus kavalaks ja teadis juba, pärast seda kui ta oli lasknud selle esimese sammu endale peale sundida, et ei tohi iial rääkida sellest, mida sa teha tahad.

See on nagu naise häbelikkus. Esimese langemiseni on kogu tema loomus põhjani puhas, teadmatu, süütu; kui aga see tal seljataga on, hakkab tema kristalselt läbipaistev loomus korraga elama ja ta ei vaja enam õpetajat; ta teab juba kõike; ja võib palju uut avastada.

Timár laskis juba siis aimata, missugune talent tema loomuses peitub, kui ta Pancsova all ametivõimudele puru silma puistas; see sündis aga siiski veel teise inimese huvides; temal ei olnud sellest mingit tulu. Ta tegi, mida temalt oodati. Vedas jälitajaid ninapidi.

Nüüd tegi ta seda oma huvides.

Süllelangenud varanduse omanikuna tuli tal leida mingi põhjendus, mis annaks talle võimaluse inimeste ees rikka mehena esineda. Tal tuli jätta mulje, et ta on edukas ärimees.

Juba oma esimese tehinguga ajas ta hunniku raha kokku.

Sellest pole midagi, kui inimesed arvavad, et see oli must äri. Seda ei saa tõendada, sest see pole tõsi. Ta oli selle toitlustusettevõtte peale nii palju kulutanud, et see polnud talle peaaegu midagi sisse toonud. Aga ta võis maju ja laevu osta ja võis kullaga maksta: ja kõik uskusid, et see ettevõte oli talle kõvasti sisse toonud.

Tal oli tarvis ettekäänet, silti, maski, et Ali Tšorbadži varandusega vähehaaval inimeste ette tulla. Mida ta siis tegi, kui ta Viini läks?

Timár pidi Hofkammerilt hüvitust nõudma, ja selles suhtes võis ta Hofkriegsrathi toetust arvestada. Tal olid oma Komáromi soosijatelt kaasas soovituskirjad kõige mõjukamatele isikutele.

Tema jättis aga kõik need soovituskirjad kohvripõhja,

läks otseteed Hofkammeri ülema juurde ja palus temalt audientsi.

Ministrile meeldis, et see mees ei piilu akna taga, vaid tuleb otse uksest sisse. Ta võttis Timári vastu.

Ministrihärra oli siledaks aetud näoga, pikka kasvu mees, lugupidamist äratava topeltlõuaga, võimukate kulmudega ja kiilaspeaga; tema rind kirendas aumärkidest; ta pani kaks kätt frakisaba alla, kui ta selle pikkade vuntsidega lihtsureliku vastu võttis. Timáril oli seljas lihtne must ungari kuub.

Tema ekstsellentsi esimene küsimus Timárile oli:

— Miks härral audientsile tulles mõõka vööl ei ole?

— Ma ei ole aadlimees, kõrgeauline härra.

— Kuidas? Te tulite ju selleks minu juurde, et teie suhtes toimepandud juurdluse ja vahi alla võtmise eest hüvitust nõuda!

— Ma olen sellest kaugel, kõrgeauline härra — vastas Timár. — Valitsus täitis oma kohust, kui ta esimesel pilgul täiesti põhjendatud pealekaebuse põhjal täie rangusega välja astus mitte ainult minu vastu, vaid ka minust palju tähtsamate isikute vastu. Ja kuivõrd ma ei ole aadliseisusest, ei ole mul põhjust ka primae nonuse rikkumise pärast kaebust tõsta. Vastupidi, ma olen nii pealekaebajale kui ka juurdluskomisjonile veel tänu võlgu, kuna see range juurdlus näitas selgesti, et ma täitsin mulle usaldatud ülesande puhaste kätega.

— Oo, tähendab te ei kavatsegi pealekaebajalt hüvitust nõuda?

— Ei, ja minu meelest oleks see koguni kahjulik, sest sellega ma võiksin ära hirmutada ka teised ausad inimesed, kes tahavad tõelisi kuritegusid päevavalgele tuua. Minu au on jalule seatud, ja kättemaks ei käi minu iseloomuga kokku. Pealegi pole mul selleks aega ega tahtmist. Oli, mis oli, olgu see nüüd kõik unustatud.

Selle jutu peale võttis härra ekstsellents juba ühe käe frakisaba alt välja, et sellega Timárile õlale patsutada.

— Kuulge, see on teil väga asjalik vaatekoht. Teie leiate, et teil pole aega satisfikatsiooni taotledes mööda ametiasutusi joosta. See on väga arukas põhimõte. Mis teid siis aga minu juurde tõi?

— Mul on üks ettepanek.

— Oo, üks ettepanek?

— Mille puhul ma vajaksin kõrgeaulise härra protektsiooni.

Kõrgeauline härra pistis oma käe uuesti frakisaba alla.

— Kroonil on Illüüria piirivalveprovintsis Levetincis üks mõis.

— Khm! — kraaksatas kõrge isand ja tõmbas otsaesise kortsu. — Mida te sellest tahate?

— Ma olen sealkandis viljakokkuostuagendina palju ringi liikunud ja tunnen selle tõttu sealseid olusid. See mõis, kus on kolmkümmend tuhat holdi põllumaad, on praegu Viini pankuri Silbermanni käes rendil. Lepingu sõlmimise õigus kuulub Hofkammerile, rendirahad, nelikümmend kroitserit holdilt, lähevad aga Hofkriegsrathi käsutusse. See teeb välja kakskümmend tuhat forinti. Silbermann on selle mõisa kolmeks osaks jagatult allrentnikele välja rentinud, kes maksavad talle üks forint holdilt.

— Nojah. Tema peab sellest ju ka midagi saama.

— Loomulikult. Ja allrentnikud omakorda on selle maa ümberkaudsele rahvale väiksemate lappidena pooleterale andnud. Nüüd aga ei ole Banaadi põllud kahel teineteisele järgnenud halval aastal, eriti aga tänavu suure põua tõttu, seemetki tagasi andnud. Põllupidajatel pole midagi kasvanud; nad pole saanud midagi allrentnikele anda, allrentnikud pole midagi põhirentnikule maksnud, ja põhirentnik on end maksujõuetuks kuulutanud, et lepingu täitmisest pääseda, ja on tänavuse rendi võlgu.

Selle jutu peale ilmusid juba kõrgeaulise härra mõlemad käed frakisaba alt välja ja hakkasid kümne sõrme peal seletama.

— Nojah, sest ta, nadikael, ajas hiilgust taga nagu mõni vürst! Palun väga, ta pidas kaheksa tuhande forindiseid hobuseid ja uhkeldas nendega. Nüüd lähevad need oksjonile. Mina olen aupärast ekstsellents, aga ma ei ole võimeline kaheksa tuhande forindiseid hobuseid pidama.

Timár tegi, nagu ei oleks midagi kuulnud. Ta jätkas:

— Hofkammeril jääb praegu rent saamata, sest seda pole millestki sisse nõuda; rentnikel, allrentnikel on abi-

kaasad, ja kogu nende varandus on naiste kaasavara. Puuduv kakskümmend tuhat forinti puudub aga Hofkriegsrathi kassast. Ja nagu ma tean, tahab Hofkriegsrath lasta nüüd Hofkammeril selle summa kinni maksta.

Tema ekstsellents avas ninatubakatoosi, ja samal ajal kui ta näpuotsaga sealt tubakat võttis, püüdis ta rääkijat teise silmaga läbi puurida.

— Minu kõige alandlikum ettepanek oleks niisiis järgmine — jätkas Timár, võttes taskust ühe kokkumurtud paberi —, mina võtan Levetinci mõisa kümneks aastaks rendile selle hinnaga, mida allrentnikud põhirentnikule maksid, see tähendab üks forint holdilt.

— Hm! See on ilus.

— Uuele rendilepingule on üks aasta juba kaotsi läinud, kuivõrd meil praegu on novembri lõpp käes; põllud on kõik söötis. Mina aga ei soostu mitte ainult selle kaotsiläinud aasta rendilepingusse sissevõtmisega, vaid kohustun ka möödunud aasta laekumata jäänud rendisumma kinni maksma.

Kõrgeauline härra kopsas kaks korda näpuotstega vastu oma kullast nuusktubakatoosi kaant ja surus huuled kõvasti kokku.

«Hm! — mõtles ta endamisi. — See on üks kuldaväärt mees! Ta teab rohkem, kui tema rumal nägu välja näitab. Ta aimab, et Hofkammer tahab Hofkriegsrathi käest sõjaväetoitlustuse ala ära võtta ja et selleks oligi see Komáromi juurdlus ette võetud. Kuna see armetul kombel läbi kukkus, jäid Hofkriegsrath ja tema mõõkatäristavad poolehoidjad peale, ja nüüd tahavad nemad Hofkammeri käest piirivalveprovintside rendimaade haldamist ära kiskuda. Ka see on bona vacca! Ning siin on omakorda väga heaks ettekäändeks Levetinci mõisa pankrottijäänud rentniku poolt tekitatud kahju. — Ja nüüd ei löö see mees, keda Hofkammer laskis vintsutada ja kes auga pääses, mitte Hofkammeri vaenlastega kampa, vaid pöördub hoopis tema poole, et teda kitsikusest välja aidata ja tema positsioone kindlustada. Kuldaväärt mees! Seda tuleb hinnata!»

— Hea küll! — ütles kõrgeauline härra. — Ma näen, et te olete tubli mees; teile sai osaks solvamine, aga te olete valmis seda unustama, ja te peate nägema, et see on õige tee, mida tulebki ühel aruka riigialamal käia.

Juba üksnes sellepärast, et näidata, kuidas riik oskab niisuguseid kaine mõistusega riigialamaid hinnata, luban ma teile, et teie ettepanek võetakse vastu. Tulge veel täna õhtul tagasi. Ma luban teile, et see asi aetakse korda.

Timár andis kõrgeaulisele härrale kirjaliku ettepaneku, kummardas aupaklikult ja lahkus.

Kõrgeaulisele härrale meeldis see mees.

Esiteks kingib ja andestab ta valitsusele suure ülekohtu, mis oleks võinud endaga kaasa tuua suuri ebameeldivusi, kui ta oleks visalt peale käinud. Teiseks pakub ta riigile soodsat lepingut, mis on viiskümmend protsenti parem kui senine. Kolmandaks tuleb ta suuremeelse ohvriga appi kitsikusse sattunud Hofkammerile ja annab talle võimaluse Hofkriegsrathi rünnakut edukalt tagasi tõrjuda. Kolmekordselt kuldaväärt mees!

Ja veel neljakordseltki! Seda kõrgeauline härra ei teadnudki. Seda sai ta alles siis teada, kui ta läks koju oma paleesse lõunat sööma ja tema tallmeister teatas, et see ungari isand, keda tema kõrgeaulisus oli volitanud enda nimel oksjonilt Silbermanni kaheksa tuhande forindiseid hobuseid ostma, tõi need hobused ära ja tuleb hinna kohta isiklikult aru andma.

Neljakordselt kuldaväärt mees!

Kui Timár õhtupoolikul kõrgeaulise härra ametiruumidesse ilmus, võis ta juba kõikidel nägudel lahket naeratust märgata. Niisugune on kulla peegeldus!

Tema kõrgeaulisus tuli talle aga lävele vastu.

Ja viis ta oma kirjutuslaua taha. Seal ootas teda juba valmis leping, kõigi allkirjadega, tempelmarkidega ja suure pitseriga.

— Lugege läbi, kas see rahuldab teid.

Esimene asi, mis Timárit üllatas, oli see, et lepingu tähtajaks ei olnud märgitud mitte kümme, vaid kakskümmend aastat.

— Kas see tähtaeg rahuldab teid?

Miks see ei peaks rahuldama!

Teine asi, mis Timárit üllatas, oli tema enda nimi, mis kõlas niimoodi: «Aadlik Mihály Timár Levetinczy».

— Kuidas see tiitel teile meeldib?

«Aadlik Mihály Timár Levetinczy.» See kõlab muidugi üsna ilusasti.

— Aadlikiri saadetakse teile koju järele! — ütles kõrge isand lahkusest särava näoga.

Timár kirjutas lepingule alla oma nime koos tiitliga.

— Ärge veel ära minge — ütles härra ekstsellents, kui see oli tehtud —, ma tahan teile veel midagi öelda. Valitsuse kohus on autasustada niisuguseid tublisid alamaid, kes on oma kohuse täitmisel kodumaa vastu erilisi teeneid üles näidanud. Seejuures peetakse silmas eeskätt neid, kes on rahvamajanduse ja kaubanduse alal üldise lugupidamise kätte võitnud. Kas teie ei teaks mulle kedagi nimetada, keda ma kõige kõrgemal pool näiteks Raudkrooni ordeniga autasustamiseks võiksin esitada?

Tema ekstsellents ei pidanud midagi loomulikumaks kui vastust, et «siin on minu nööpauk, kõrgeauline härra, paremat paika sa selle ordeni jaoks ei leia. Kui on tarvis tublit meest, siis mina see olen.»

Sest nii see pöördumine ju oligi mõeldud.

Seda suurem oli kõrge isanda imestus, kui Mihály Timár Levetinczy vastas tema küsimusele pärast lühikest järelemõtlemist:

— Jah, kõrgeauline härra, ma võtan endale julguse ühe niisuguse tubli mehe peale tähelepanu juhtida, kes on juba ammust ajast üldise lugupidamise ära teeninud, kes on salaja ümberkaudse rahva heategija — ja see on nimelt Pleszkováci piiskop Cyrill Sándorovics, kes seda autasu ülimal määral väärib.

Minister põrkas tagasi. Talle polnud niisugust meest veel ette sattunud, kes küsimuse peale: «Kellele me selle ordeni anname?» ei pöördu mitte peegli poole ja ei näita iseendale: «Sellele tublile mehele seal!» vaid ronib selle asemel teise ilma otsa, leiab sealt pärapõrgust ühe papi, kes pole talle ei sugulane ega tuttav, isegi mitte oma usu vaimulik, ja ütleb, et «seda meest peaks isegi endast tublimaks».

Noh, see on läbi ja läbi kuldaväärt mees! Sellele peab kullassepp vähemalt kolm karaati hõbedat lisama, et ta töödeldav oleks.

Aga küsimus oli juba esitatud ja seda tuli tõsiselt võtta.

— Hästi, hästi — ütles kõrge isand —, ainult et sel ordeniga autasustamisel on omad tseremoniaalsed eel-

astmed. Kroon ei või end tagasilükkamise ohtu seada; selle tõttu peab isik, kellele see autasu määratakse, vormitäiteks enne omalt poolt vastava esildise tegema.

— Tema auväärsus on ülimalt tagasihoidlik inimene, ta teeb seda ainult siis, kui ta selleks kõrgemalt poolt julgustust saab.

— Või nii? Ma mõistan. Tähendab paarist minu käega kirjutatud reast piisab. Hea küll. Kuivõrd teie teda soovitate, teen ma seda. Riik peab varjujäävaid teeneid tunnustama.

Ja suur isand kirjutas oma käega paar julgustavat rida härra piiskop Cyrill Sándorovicsile, teatades talle, et kui ta soovib, autasustatakse teda tema seniste väljapaistvate teenete eest Raudkrooni ordeniga.

Timár tänas kõrget isandat alandlikult tema lahkuse eest, see omakorda aga kinnitas talle, et ta võib edaspidigi tema protektsiooni arvestada.

Ja kogu selles tubadereas, kus lihtsurelikku ootavad kümmet seltsi asjaajamispiinad, ruttasid kõik otsekohe Timárile teeneid osutama, ja ta tuli sellega, milleks teistel selles bürokraatlikus labürindis nädalaid oleks kulunud, tunni aja jooksul toime.

Orsova puhastaja-veekann esines siin nähtamatul kujul.

Vastu õhtut võis ta kõik kordaseatud lepingupaberid oma nahkmappi laduda.

Ja siis rúttas ta minema.

Aga mitte õhtust sööma, ja ka mitte magama, vaid ta kihutas otsejoones «Kuldsesse Talle», mis oli Nyergesújfalu postipoiste peatuspaik. Võttis kõrtsist ühe saia ja jupi suitsuvorsti ja pistis need taskusse; küll tee peal jõuab süüa.

Ja hõikas siis kutsari.

— Hakkame kohe minema. Ära piitsa ega hobust säästa. Üks forint jootraha iga penikoorma peale. Kiiruse eest kahekordne tasu.

Kutsar võttis sellest märku.

Paari minuti pärast kihutas tilisang piitsa plaksudes läbi Viini tänavate. Asjata karjus politsei talle järele, et Viinis on piitsa plaksutamine keelatud!

Kiiret liiklust pidas sel ajal ülal postijaamade süsteem, mis moodustas tiheda võrgu Viinist Zimonyini.

Postijaamades olid hobused ööl kui päeval etterakendamiseks valmis, ja kui küla servast hakkas kostma piitsa plaksumist, tõi postijaamapidaja neli puhanud hobust tallist välja, paari minuti jooksul oli vankri ees uus rakend ja sõit läks edasi, vihmas ja poris, täie vaardiga, ülesmäge, allamäge, sammu aeglustamata; kui kaks postitõlda poolel teel kokku said, võeti hobused eest, vahetati ära, ja nii sõitsid mõlemad ainult pool teed. Kiiruse kvaliteedi määras tasu kvantiteet.

Timár istus kaks päeva ja kaks ööd ratastel, kordagi maha tulemata, et süüa; ja magada sai ka tõllas, kuigi ta tagus oma pea vastu raami ära. Aga ta oli sellega juba harjunud.

Teise päeva õhtul oli Timár juba Zimonyis, sealt kihutas ta öösel Levetinci mõisa esimesse külla.

Ilmad olid ilusad pehmed. Ja käes oli juba esimene detsember.

Timár sõitis külla sisse ja laskis külavanema enda juurde kutsuda. Ta ütles talle, et on uus mõisarentnik, ja palus tal peremeestele teatada, et nad võivad mõisa maad ka tulevaks aastaks pooleterale saada.

Kahel aastal pole põld saaki andnud; see on niisama hea, nagu oleks ta söötis olnud; tuleval aastal peaks vägev lõikus tulema. Ilmad on ilusad, sügis venib pikale, jõuab veel künda-külvata küll, kui kohe peale hakata. — See on kõik väga kena — öeldi talle —, kündmisega nad tulevad toime, aga asi on selles, et pole seemet. Ka kalli raha eest mitte. Peremehed said omadki põllud sügisel patuga pooleks täis külvatud. Vaesem rahvas peab selle talve maisiga läbi ajama. — Küll saab ka seemet, rahustas Timár talumehi, selle eest muretseb juba tema.

Ja niimoodi käis ta läbi ka teised külad, kus elas pooleteramehi, ja tema sõna peale löödi otsekohe ader maasse ja asuti seda tohutut maalahmakat äärest ääreni üles kündma, mis muidu oleks terveks aastaks sööti jäänud ja ainult karuohakaid kasvatanud.

Kust see seemnevili siis välja võetakse? Valahhiast laevaga tuua on juba hilja, ja siit lähemalt pole kuskilt saada.

Aga Timár teadis, kust seda saab.

Teise detsembri õhtul ilmus ta Pleszkováci, kus teda selsamal sügisel oli tahetud maha lüüa.

Ja läks tema auväärsuse härra Cyrill Sándorovicsi juurde, kes teda tol korral uksest välja oli visanud.

— Noh, mu poeg, sa oled jälle siin? — Nende sõnadega võttis teda vastu tema auväärsus, kes oli nii suur rahva sõber ja heategija, et oleks ammu juba ära teeninud Raudkrooni ordeni, kui ta poleks nii tagasihoidlik olnud. — Mida sa jälle tahad? Tahad minult nisu osta? Ma ütlesin juba siis, kahe kuu eest, et mul ei ole; ma ei anna; mida sa tahad öelda? Ära valeta, ma ei usu sind mitte üks põrm. Sul on kreeka nimi ja pikad vuntsid; ma ei usalda su lõusta.

Timár muigas.

— Seekord on mul tõsi taga.

— See on võimatu! Te, ülemjooksu kaupmehed, petate meid alati, püüate meid nisuhinna allalöömiseks uskuma panna, et mujal oli hea saak. Või kui tahate meilt kaera osta, siis lasete liikvele jutu, et valitsus müüb kõik oma hobused maha. Te olete üdini valelikud.

— Praegu aga räägin ma tõtt. Ma tulin siia valitsuse ülesandel ja palun tema nimel alandlikult teie auväärsust, et te avaksite meile oma salved. Valitsus, teada saanud, et siitkandi rahval ei ole seemnevilja, tahab seda talle laenuks anda. See on õilis eesmärk ja suur heategu rahva suhtes, ja kes valitsusele selles asjas appi tuleb, osutab talle hindamatu teene. See nisu ei lähe mitte minule, vaid talumeestele, kes selle maha külvavad.

— Hja, mu poeg, see kõik on õige, ka mina tunnen vaesele rahvale kaasa, aga mul ei ole. Kust ma võtan? Mul ei jätku endalegi. Siin on see päratu suur mitmekordne viljaait, aga kõik tema neli korrust on tühjad.

— Ei ole tühjad, mu isa, ma tean, et isegi tunamullune saak on kõik alles, ma saan siit veel vähemalt kümme tuhat vakka nisu.

— Tuhkagi sa ei saa! Ära loodagi. Ma ei anna ka viie forindi eest. Kevadeks on nisu hind seitse forinti, küll ma siis annan. Ja sa valetad, et valitsus sind saatis. Sa tahad seda endale rabada. Mitte teragi ma ei anna. Teab, jah, valitsus, kas sina oled üldse olemas või kas mina olen üldse olemas. Meie oleme tema jaoks konnad.

Torn pidas kergele suurtükitulele kindlalt vastu. Timár pistis käe taskusse ja võttis välja kahekümne nelja naelase, ministri kirja.

Kui tema auväärsus selle kirja läbi oli lugenud, ei teadnud ta äkki, kas umbusaldada oma silmi või Timárit. Aga suur kahepealise kotkaga pitser kirja peal ja Hofkammeri ametlik tempel kirja sees veensid teda, et see ei ole pettus, vaid tõesti tõsi.

See oli aga tema unistuste ülim tipp. Niisugust hiilgavat aumärki rinnas kanda. Timár teadis hästi seda tema nõrkust, sest ta oli korduvalt kuulnud teda kaebamas, kui nad olid pärast äritehingut klaasi tõstma jäänud, kui valesti valitsus teeb, et järjest Karlóca patriarhi rinda ordeneid riputab: milleks ühele inimesele nii palju, ja teisele mitte midagi?

See oli tema auväärsuse südamesoov. Niisugune orden endale rinda panna, et talupojad seda seal imetleksid, ja piirivalvemajor, kellel seda veel pole, kadedust tunneks; ning küllap muutuks patriarhki siis tema suhtes kohe kraadi võrra lahkemaks.

Ja tema vimm Timári vastu oli äkki nagu käega pühitud.

— Võta istet, kallis mees! (Siiani ta oli lasknud tal püsti seista.) Räägi mulle, kuidas sa niisuguse kõrge aukandjaga tuttavaks said? Kuidas see kiri sinu kätte sattus?

Timár luuletas talle ühe loo kokku, nagu oleks raamatust maha lugenud. Et ta on Brazovicsi juurest ära tulnud ja valitsuse teenistusse astunud, et tal on ministrihärra peale suur mõju ja et seegi autasu tema auväärsusele on vana tutvuse poolest tema välja kaubeldud.

— Ma teadsin kohe, et sa ei ole nii rumal, nagu sa välja näed. Sellepärast ma sind nii väga armastangi. Hea küll, mu poeg, kuna sul on nii kreeka moodi nimi ja nii hea aus nägu, annan ma sulle nisu. Palju sul tarvis on? Kümme tuhat, kaksteist tuhat vakka? Ma annan nii palju, kui mul on. Mitte ministri pärast, ära seda arva, vaid sinu ausa näo pärast, ja selleks, et vaesele rahvale head teha. Mis ma ütlesingi? Viis forinti vakk? Hea küll, sulle ma annan nelja forindi ja üheksateistkümne krossiga. Aga kas sa maksad mulle peo peale? Või tuleb mul Viini minna? Ma võin need asjad ühen-

dada. Sest ma lähen muidugi isiklikult tema ekstsellentsi selle armulikkuse eest tänama. Sina tuled ka kaasa, eks ole? Viid mind kohale. Aga sa jääd muidugi ukse taha ootama. Ütle mulle, mismoodi see ministrihärra välja näeb? On ta pikk? Lühike? Lahke? Kuri? Annab ta mulle kohe selle ordeni kätte? Kas ta armastab head Karlóca vermutit? Noh, sinagi pead seda kohe maitsta saama.

Asjata püüdis Timár seletada, et ta tahab veel täna õhtul Levetinci tagasi minna, mõisaametnikele käsku viima, et nad saadaksid pooleteramehed otsekohe seemnevilja järele; südamlik majaperemees ei lasknud teda ära, vaid kutsus kohale ratsakäskjalad, kellega Timár selle sõnumi laiali saatis; ja Miskal tuli ööseks tema juurde jääda.

Tema auväärsusel olid niisugused ümmargused, jalata veiniklaasid, mida ei saa käest panna, enne kui need on tühjaks joodud, sest need ei seisa püsti. Ühe niisuguse andis ta Timárile, teise võttis endale, ja nii ajasid nad hommikuni juttu. Timári pealt ei olnud nähagi, et ta on veini joonud. Tal oli see amet selge. Ta oli tihti Bácskas käinud.

Järgmisel päeval ilmusid taluperemehed vankritega piiskopi õuele.

Kui nad nägid, et neljakordse viljaaida uksed on ikka tõepoolest lahti, ütlesid nad Timárile, et nüüdsest peale on küll tema nende imettegev pühak. Piiskopi aidas oli rohkem tunamullust vilja, kui nad enne talve maha oleksid jõudnud külvata.

Timár ei lahkunud oma rendimõisast enne, kui külm sügisesele nisukülvile piiri pani. Aga esialgu aitas ka sellest. Osa maad jäi kevadeks; või sööti, heinamaaks. Kolmekümne tuhande holdisest maalahmakast oli vaevalt mõnisada holdi karjamaa all, ülejäänu oli kõik esmaklassiline tasane mustmullamaa. Kui siin järgmine aasta õnnistab, siis saab siit metsiku saagi. Külv **sattus just õigele ajale.** Sügis oli algusest peale kuni oktoobri lõpuni kuiv ja tuuline; neil, kes sel ajal külvasid, jääb tuleval aastal saak jälle viletsaks, sest sajad tuhanded rändavad hamstrid sõid terad ära, enne kui need jõudsid idanema minna. Neile aga, kes novembris porisse külvasid, tegi kahju varakult mahasadanud

lumi, sest tärganud oras määndus lume all pehmel põllul; kui see lumi aga jälle ära sulas, pidas kuni jõuludeni sooja ilma, ja neil, kes sel ajal külvasid, läks väga hästi: hamstrid olid juba kadunud, külm tuli enne kui lumi, ja see ilus valge vaip kattis nende varanduse kõigi ohtlike vaenlaste eest kuni kevadeni kinni.

Põlluharimine on suur õnnemäng! Kas käsi kullas või ise mullas.

Timáril oli käsi kullas.

Järgmine aasta oli Banaadis nii õnnistusrikas, et kes õigel ajal oli külvanud, see sai lõikusel tasuks kakskümmend seemet.

Levetinci põlluharijad õnnistasid uut rentnikku, kes polnud lasknud sellel aastal kaotsi minna. Nende omad põllud andsid viletsa, umbrohtunud, nõgitõbise saagi, pooleteramaad aga kallasid puhast nisu nagu külluseaarvest.

Ja sel aastal vedas Timár kolmkümmend laevatäit kõige ilusamat teravilja Komáromi ja Győri, ja selle kolmekümne laeva laadung oli talle niisama palju maksma läinud kui teistele kolme laeva laadung.

Ta võis vabalt otsustada, kas ta teenib selle ühe aastaga pool miljonit, või lükkab sellele veel sada tuhat otsa, või laseb sellest poolest miljonist sada tuhat alla, kas siis selleks, et vaesele rahvale leiba odavamaks teha, või selleks, et oma vaestele võistlejatele nuga kõri peale panna.

Sest ta võis nendega mängida nagu kass hiirega. Võis viljahinna nii alla lüüa, nagu ise tahtis.

Brazovicsi kohvikus olid viljakaupmehed õhtuti tulivihased. See ühe aasta jooksul ülestrüginud Timár talab kõik kaupmehed jalge alla. Võimatu on tema kõrval vastu pidada. Tal on raha nagu raba ja ta loobib oma kaupa, nagu oleks see varastatud. Nad näriksid tal kõri läbi, kui ta nende hulka läheks.

Aga ta ei lähe.

Seda pole veel nähtud, et ta kellegagi tutvust püüaks sobitada. Ta ei räägi kellelegi, mida ta kavatseb ette võtta. Aga mida ta ka ette ei võtaks, kõik muutub tema käes kullaks. Ta rakendab ellu ühe idee teise järel, mille peale ka teised oleksid võinud tulla; mis oli kõigil peo peal, oleks pidanud ainult käe rusikasse suruma; aga

seda märgatakse alles siis, kui ta on teistest jälle ette jõudnud. Ja ta ei puhka iial; muudkui sõidab, kihutab ringi, tuleb-läheb; ime, et ta veel siin linnas elab. Miks ta Viini ei koli? Milleks peab nii rikas inimene oma peakontorit Komáromis? (Kuigi see oli tollal tähtis kaubanduskeskus.)

Aga Timár teadis, mis teda siin kinni hoiab. Ta teadis, miks ta elab selles linnas, kus kõik kaaskaupmehed on tema surmavaenlased ja kus talle Brazovicsi kohvikust, kui ta sealt mööda sõidab, kostab järele südamest tulev soov: «Et sa oma kaela murraksid!»

Ükskord peab ka see maja kõigi oma kodakondsetega talle sülle langema!

See hoidis teda Komáromis kinni, kui ta juba poolteisekordne miljonär oli; ta jäi sinna, kus teda ikka veel Timáriks hüüti ega tahetud kuidagi harjuda tema uue õilsa nimega: «Levetinczy».

Kuigi ta oskas sellele õilsale nimele ka õilsaid tegusid liita. Ta asutas linna vaeste jaoks haigemaja, määras protestantide koolile stipendiumid, ja armulauakarikaski muutus tema käes kullaks; ta laskis vana hõbekarika asemel kirikule kullast karika teha. Tema uks oli vaestele alati avatud, ja igal reedel oli kogu tänav kerjuseid täis, kes olid tulnud oma raha saama, kõige suuremat vaskraha maailmas, mida hüütakse kingsepataalriks. Ja liikusid visad jutud, et kui mõni laevamees ära upub, kasvatab tema orvud üles ja maksab lesele pensioni. Kuldaväärt mees! Kuldaväärt mees!

Ainult üks hääl tema sisimas kordas lakkamata: «See pole tõsi! See kõik pole tõsi!»

Naiste nali

Härra Brazovicsil oli kombeks pärast lõunat oma abikaasa toas kohvi juua, levitades enda ümber paksu Latakia tubaka suitsu.

Härra Kacsuka sosistas Athaliega väikese laua taga, mille teises otsas tegi emand Zófia, nagu õmbleks midagi. (Juba aasta otsa oli sellele väikesele lauale silmatorkavalt laiali laotatud mõni õmblustöö või tikand, et kõik külalised näeksid, et siin valmistatakse veimevakka.)

Härra Kacsuka peaaegu juba elaski nüüd siin majas; tuli hommikul, jäeti lõunale ja läks alles õhtul hilja koju.

Nähtavasti oli Komárom igast kandist juba nii kindlustatud, et insenerihärra võis päevad läbi preili Athaliega tegelda.

Seda viletsamas seisukorras olid aga härra Kacsuka enda kindluse kaitseehitised. Kätte jõudis aeg, kus ta pidi abielluma. Kuigi ta oli end kaitsnud nagu mõni Zrinyi. Kui teda vallidelt taganema löödi, tõmbus ta kindlustorni. Tal oli ikka käepärast mõni ettekääne, et seda abielu edasi lükata. Aga juba olid viimasedki miinid tema vastu lõhkema pandud; juba oli Brazovicsi maja peale obligatsioon tehtud ja Hofkriegsrath oli selle sularaha asemel vastu võtnud; juba oli noorpaari jaoks kortergi valmis vaadatud, ja siis tuli viimane hoop: härra Kacsuka ülendati kapteniks. See oli lõpp. Viimanegi päästev laeng oli välja lastud ja ei jäänud enam muud kui kapituleeruda ja see ilus ja rikas tütarlaps ära võtta.

Härra Brazovics aga muutus päevast päeva ikka mürgisemaks, kui ta naiste toas oma kohvi jõi, ja see, kes talle seda mürki sisse jootis, oli muidugi Timár.

See oli tema igapäevane Kartaago!

— Mis põrgut see mees jälle välja on mõtelnud! Teised ausad viljakaupmehed rõõmustavad, kui talv tuleb, et saab puhata; tema aga võtab ette niisuguse asja, millest teised inimesed pole iial kuulnudki. Rendib endale Balatoni ja hakkab talvel jää alt kala püüdma! Viimati tõmmati talle Kenese neemel ühe loomusega kolmsada tsentnerit välja. See on ju tõeline röövpüük! Kevadeks ta teeb Balatoni nii tühjaks, et sinna ei jää enam kalapoegagi, ühtegi ahvenat, ühtegi haugi, ühtegi rääbist, isegi mitte viidikat, kohast rääkimata. Ja ta veab kõik Viini. Kas Balatoni koha on selleks loodud, et sakslane seda õgiks? Olgu ta neetud! Niisugune inimene tuleks maa pealt ära hävitada. Varem või hiljem ma selle mehe tapan, see on kindel. Lasen ta madrustel kinni võtta, kui ta üle silla läheb, ja Doonausse visata. Annan mõnele vahisoldatile sada forinti, et see ta kogemata maha laseks, kui ta öösel vahiputkast mööda läheb. — Viskan talle õue marutõbise koera, et see teda hammus-

taks, kui ta hommikul välja tuleb. — Ta peaks õigupoolest võllas rippuma! Ennem kui Ingli-Bandi või Võsa-Marci. Sest Võsa-Marci teeb mul ainult taskud tühjaks, see suli aga varastab mul katuse pea kohalt ära. Ma lasen ükskord ta majale tule otsa panna, et ta sisse põleks! — Ja niisugune tehakse veel aadlikuks! Ja nimetatakse komitaadivolikogu liikmeks, ja see lurjus istub seal minuga ühes reas. Niisugune täikrae, minuga, kelle vanaisagi oli juba puhastverd ungari aadlik! Tulgu veel kord restauratsioon ja julgegu ta seal oma nägu näidata, ma ässitan talle põlisaadlikud kallale ja lasen ta aknast välja visata, nii et ta oma kaela murrab! Las ma ainult saan temaga mõnel lõunasöögil kokku, ma raputan talle supi sisse mürki, nii et ta on siruli nagu kärvanud silk. — Ja nüüd ma kuulen veel, et see kabajantsik käib härrasrahva preilidel külas. See Timár! See laeva-Schreiber! Kelle õige nimi on «poritallukas». Oi, küll ma tahaksin, et ta ükskord mõnda niisugusse majja satuks, kus mõni tubli ja mehine ohvitser käib, kes ta duellile kutsuks ja läbi torkaks nagu konna!

Härra Brazovics vaatas mõistaandvalt härra Kacsuka poole, see aga tegi, nagu poleks ta kuulnudki.

Muidugi ta kuulis, aga ta sai härra Brazovicsi jutust aru, et see ülestrüginud miljonär on siin linnas härra Brazovicsi majapidamisele ränga hoobi andnud, et ta ei vanguta, raevust hoolimata, mitte ainult härra Brazovicsi positsioone, vaid ka selle kahekordse maja alusmüüre, ja niisugune väljavaade ei süvendanud Kacsuka rõõmu lähenevale pulmapäevale mõeldes.

— Aga ega ma ei jäägi ootama, et mõni teine selle kaabaka maha lööks! — ütles lõpuks härra Brazovics, tõustes oma kohvitassi tagant, pannes piibu käest ja võttes nurgast pillirookepi. — Mul on siin endal üks stiletiga kepp. Ma ostsin selle pärast seda, kui see mees siin sehkendama hakkas; justament tema jaoks. (Ja et kellelgi kahtlust ei jääks, tõmbas ta pilliroovarrest vaheda mõõgatera välja.) Palun väga! Las ma ainult saan temaga ükskord nelja silma all kokku! Ma torkan selle riista talle pidemest saadik keresse! Naelutan ta seina külge kinni nagu nahkhiire, ausõna!

Ja ta püüdis oma tõotusele veripunaseid silmi pööritades suuremat kaalu anda.

Siis jõi ta oma kohvitassi tühjaks ja ütles talvemantlit selga pannes, et läheb nüüd sehvti tegema. Jah: kaarte mängima. Ja tuleb varsti tagasi. See tähendab: vastu hommikut.

Tal lasti minna.

Kui aga härra Brazovics siis oma maja kitsast trepist alla on astumas — väga ettevaatlikult, sest tema toekas kere ei ole mõeldud trepist allajooksmiseks —, kes talle sealt vastu tuleb? Timár . . .

Noh, nüüd on ta tal peos! Nad on noatorke kaugusel teineteisest. Kitsas pimedas paigas, kus keegi neid ei näe. Enamik salamõrvu on toime pandud trepikojas. Timáril ei ole mingit terariista, isegi keppi mitte, härra Athanázil on aga kahe jala pikkune keppmõõk.

Niipea kui härra Athanáz Timárit näeb, pistab ta paremas käes oleva mõõkkepi kaenla alla ja hüüab talle oma lärmakal moel, kaabut kergitades: «Minu kummardus, auväärt härra Levetinczy, tere õhtust!» Mille peale Timár vastab: «Tere, Tanaszi! Lähed aga jälle sehvti tegema?»

— Hehehee! — kihistab härra Athanáz naerda nagu koeruselt tabatud poisike. — Kas sina, Miska, ei tule ka vahel meie hulka?

— Ei tule mina. Kui te tahate, et ma paarsada forinti kaotan, siis ma laon selle juba parem kohe laua peale; aga et ma seal öö läbi higistan ja tihisid kokku loen, see ei paku mulle mingit lõbu.

— Hehehee! Noh, mine siis aga üles naiste juurde, nad on seal. Lõbutse hästi! Mina sind täna enam ei näe.

Ja selle peale läksid nad, teineteisel südamlikult kätt surudes, kumbki oma teed.

Sest härra Athanázi ähvardusi ei tule ju tõsiselt võtta. Tal on ainult kohutav hääl ja väljanägemine. Ja ega teda keegi õieti ei kardagi. Isegi oma naine mitte. Tema veel kõige vähem.

Härra Athanáz teab väga hästi, et Mihály käib sageli tema majas; ja ta seab asjad nii, et teda sel ajal kodus ei oleks. Proua Zófia on talle ka mõista andnud, et küllap käib Timár seal Athalie ilusate silmade pärast. Aga see on härra Kacsuka asi. Kui härra Kacsuka Timárit nagu konna läbi ei torka, siis on see tema enda viga. Talle on

märku antud. Ja paistab, et ta ei torka! Kuigi ta kohtab Timárit ühtelugu Athalie juures.

Kaptenil ei tulnud mõttessegi Timárit kahevõitlusele kutsuda! Nad olid niisama head sõbrad nagu ennegi.

Iial pole nii sõbralikku ja üksmeelset seltskonda nähtud nagu selle maja elanikud ja külalised.

Härra Brazovics aimas küll, ja ta võis oma sidemete tõttu ka kindel olla, et see, kes Timárile esimese ukse oli avanud ja teda haljale oksale aidanud, polnud keegi muu kui kapten Kacsuka. Ta taipas ka, miks kapten seda oli teinud. Sest ta tahaks pääseda Athaliega sõlmitud vahekorrast. Talle meeldiks väga, kui härra Brazovics vihastaks ja talle ust näitaks. Aga sellest hoolimata armastab härra Brazovics kaptenit nagu oma poega, päris nagu lihane isa; ja sel tuleb nüüd Athalie ära võtta; ta ei pääse kuhugi.

Kapten Kacsuka on preili Athalie ammune peigmees, ja nagu ta päevast päeva näha võib, piirab preilit nüüd üks ohtlik võistleja. Üks rikas mees, keda ta peaks juba sellepärast vihkama, et ta teab väga hästi, kuidas see Hofkriegsrathi jõukatsumises Hofkammeriga oma toetajatele selja pööras; ja ometi armastab kapten oma vana head semu niivõrd, et oleks valmis talle andestama, kui see tal pruudi käest ära võtaks.

Athalie põlgab Timárit, oma isa endist kirjutajat, aga kohtleb teda ometi väga lahkelt; kaptenit armastab ta kirglikult, aga ometi pöörab ta tema juuresolekul rohkem tähelepanu Timárile, et oma kallimat armukadedaks teha.

Proua Zófia vihkab Timárit, ja võtab teda ometi nii mesimagusa näoga vastu, nagu sooviks ta kõigest hingest tema ämmamammaks hakata ja temaga ühe katuse all elada!

Timár aga on neile kõigile hukatust vandunud. Ta tahab nad kõik, aulise isanda, vanamoori, ilusa peretütre, peigmehe, sellest majast välja tõsta; ja siiski käib ta seal külas, suudleb daamide kätt, surub meestel kätt ja püüab meeldivalt käituda.

Ja ka nemad võtavad teda kõik väga lahkelt vastu, preili Athalie istub tema auks klaveri taha, proua Zófia aga palub teda jääda õhtust sööma; pakutakse kohvi ja

kompotti. Ja Timár joob seda kohvi teadmisega, et selles võib vabalt rotimürki olla.

Enne õhtusööki ilmub välja ka Timéa ja aitab lauda katta. Niisugusel puhul ei kuule Timár enam, mida preili Athalie räägib või mida ta mängib. Ta näeb ainult Timéad.

Ja on ka, mida vaadata.

Tütarlaps on varsti juba viieteistkümne-aastane, täiesti küps neiu. Tema pilk ja naiivne kohmakus näitavad aga, et ta on ikka veel laps.

Ta räägib juba ungari keelt, aga võõrapärase aktsendiga, ja väänab vahel mõnd sõna või kasutab seda valesti, mille puhul meil inimene armutult välja naerdakse. (Isegi riigikogus, keset kõige tõsisemaid vaidlusi.)

Athaliel on Timéaga vedanud. Tal on nüüd keegi, keda narriks teha.

Vaene laps, tema arvel tehakse kõige õelamat nalja.

Athalie annab talle kanda oma kleite, mis neli aastat tagasi moes olid. Mood aga muutub meil, haritud rahvastel, pöörase kiirusega; missugune irvitamine algaks, kui keegi julgeks praegu päise päeva ajal laia krinoliiniga tänavale ilmuda; ometi oli see alles hiljaaegu valitsev mood.

Üksvahe jälle ei kantud krinoliini mitte puusade, vaid õlgade ümber. Kleidikäised olid laiade võrudega puhevile tõmmatud nagu herilasepesad, ja et nad ei kortsuks, olid nad udusulgi täis topitud nagu padjad; volangidega ääristatud kleit ulatus peaaegu maani; ja seda moodi täiendas kõrge kaarjas kamm, kuhu juuksed peale kammiti, ja selle kuhila külge kinnitati hiiglasuur lehv.

Niisugune tualett oli väga ilus, kuni ta moes oli, aga kui keegi selle veel nelja aasta pärast selga pani, siis nägi ta välja nagu mardisant.

Athalie aga tundis lõbu, et sai Timéast niisuguse mardisandi teha.

See vaene tütarlaps, kes polnud iial Euroopa moode näinud, suhtus hilpudesse nagu loodusrahvaste naissugu ikka: talle meeldis kõik silmatorkav. Ta oli nii rõõmus, kui Athalie talle oma moest läinud karjuvad siidkleidid selga pani; ja eriti veel, kui ta torkas tema juustesse suure kammi ja sidus selle külge kirju lehvi.

Ta, vaene laps, uskus, et see teeb teda väga ilusaks. Ja kui inimesed teda nähes naerma hakkasid, arvas ta, et kõik imetlevad teda, ja pistis mööda tänavat jooksma, et nad teda ei imetleks. Tal ei olnudki muud nime kui «see loll türgi plika».

Üldse oli võimalik teda igate moodi narriks teha, ilma et ta oleks solvunud: Ta oli selleks veel liiga lapsik, et solvuda. Ta võttis ka kõige läbipaistvamat nöökimist tõsiselt.

Ja Athalie armastas teda väga nöökida, eriti meesterahvaste juuresolekul. Kui majas oli noori meeskülalisi, õhutas ta neid Timéaga flirtima. Talle tegi suurt lõbu näha, kui tõsiselt Timéa seda võtab, kuidas talle meeldib, kui teda täiskasvanud preiliks peetakse; kui teda tantsuõhtutel nurgast üles otsitakse ja tantsima viiakse; kui ülemeelikud kavalerid ulatavad talle tohutu suuri lillekimpe valitud, aga kandmiseks kõlbmatuist aialilledest ja panevad teda midagi naljakat ütlema, mille peale kogu seltskond naerma pahvatab. Ah, kuidas siis Athalie imekaunis helisev hääl kõrgelt üle selle naerulagina kostab!

Proua Zófia aga läheneb Timéale tõsisemast vaatepunktist lähtudes. Ta sõimab teda vahetpidamata.

Mida tütarlaps ka ei tee, ikka pragab ta temaga. Timéa on aga, nagu kõik kasvueas tütarlapsed, iseenesestki juba kohmakas, ja mida rohkem teda sõimatakse, seda kohmakamaks ta läheb.

— Kas siis niimoodi pannakse tass lauale, kummuli? Juhmakas! Sa ei tea ikka veel, missugune Athalie lusikas on? Kes neid küpsiseid on näkkinud? Sina või? Katsu sa mul nohistada! Millega sa jälle oma kleidi ära oled määrinud? Sa mõtled, et sa saad iga päev uue? Kas niimoodi pühitakse nuga, ah? Kes sellel kannul kõrva ära murdis? Sina, jah? Sa võtad ainult sellepärast süü enda peale, et ma seda teenija palgast maha ei arvaks; sinu palgast ma ei saa ju maha arvata, sest sul ei ole ju palka.

Athalie aga võtab Timéa oma kaitse alla.

— No kuule, mamma, ära riidle kogu aeg selle tüdrukuga! Sa kohtled teda, nagu oleks ta teenija; kuigi sa tead, et Timéa ei ole teenija; mulle ei meeldi, et sa tema peale niimoodi karjud.

Timéa suudleb kätt proua Zófial, et see tema peale pahane ei oleks, ja Athaliel, kuna see tema kaitseks välja astus, ja siis uuesti neil mõlemal, et nad tema pärast tülli ei läheks.

Ta on nii alandlik, nii tänulik loomus.

Proua Zófia aga ootab, et Timéa korraks toast välja läheks ja ta saaks tütrele öelda, mis tal keelel kibeleb; aga nii, et ka külalised kuuleksid; Timár ja kapten Kacsuka.

— Tegelikult on just õige teda teenija-eluga ära harjutada. Sa tead, missugune õnnetus teda tabas. Kõik selle raha, mis Timár... ma tahtsin öelda härra Levetinczy tal ära päästis, võttis üks mõisnik laenuks, kõrbes aga põhja ja see raha läks vett vedama; nüüd pole tal muud järel kui seljariided.

(Ah! Nii et nad on ta puupaljaks teinud! — mõtles Timár selle peale, ja tundis niisugust kergendust, nagu oleks talle koolikursusest terve kooliaasta kingitud.)

— Mulle käib närvidele ainult see — ütles Athalie —, et ta nii tuim on. Sõimatakse teda või naerdakse, tema nägu ei muuda iial värvi.

— See on kreeka tõu eripära! — märkis Timár.

— Ah, ei ole midagi! — ütles Athalie põlglikult. — See on haigluse tundemärk. Kui me pansionis olime, võis iga tüdruk, kes kriiti ja kohviube sõi, endale niisuguse kunstliku valge jume teha.

Athalie rääkis Timáriga, aga tema pilk oli pööratud härra Kacsuka poole.

Härra Kacsuka aga vaatas suurde seinapeeglisse, kust võis näha, millal Timéa jälle uksest sisse tuleb. Athalie märkas seda.

Ja ka Timár märkas seda.

Timéa tuli tagasi, käes kandik kõlisevate klaasidega, ja kogu tema tähelepanu oli pööratud sellele, et ta jumalapärast mõnda neist maha ei pillaks. Mille tõttu ta, kui proua Zófia kriiskama pistis: «Ettevaatust, ära sa nüüd midagi pilla!» muidugi kogu selle kandiku maha pillas; õnneks kukkusid klaasid pehmele vaibale, ükski ei läinud katki, aga kõik veeresid laiali.

Proua Zófia tahtis korrapealt lohemaoks muutuda, aga Athalie lõikas tal tee ära: «Praegu olid sina ise sel-

les süüdi! Milleks sa karjusid ta peale? Timéa jääb siia minu juurde; las teenija katab laua!»

Selle peale tõmbas proua Zófia nina vingu, läks kööki ja tõi ise söögi lauale.

Härra Kacsuka hüppas otsekohe, kui Timéa klaasid maha pillas, sõjamehe kärmusega püsti, korjas silmapilk klaasid kokku ja pani kandikule, mida Timéa oma värisevas käes hoidis.

Tütarlapse suurte tumedate silmade tänulik pilk ei jäänud ei Athaliel ega Timáril tähele panemata.

— Õige jah, härra kapten — sosistas Athalie oma peigmehele —, tehke natuke nalja; narritage natuke seda last. Hakake temaga flirtima. Meil saab sellest palju lõbu olema. Timéa, sa sööd täna koos meiega; istud siia härra kapteni kõrvale.

See võis olla kibe nali, võis olla irooniline torge, võis olla tühine armukadedus, võis olla õelus. Vaatame, mis sellest välja tuleb.

Laps istus lauda väriseva südamega ja halvasti varjatud rõõmuga; vallutavalt ilusa Athalie vastu, kes, käskides oma peigmehel ka Timéale korraks tähelepanu pöörata, käitus nagu kuninganna, kes annab kerjuslapsele kuldraha. Kerjuse teeb see õnnelikuks — üheks päevaks, temale aga ei tähenda see midagi.

Kapten pakkus Timéale suhkrut; hõbedast suhkrutangid ei tahtnud aga Timéa käes sõna kuulda.

— Võtke oma ilusa väikese valge käega! — soovitas talle kapten.

Selle peale sattus Timéa nii suurde segadusse, et pani võetud suhkrutüki kohvitassi asemel veeklaasi.

Seda polnud talle veel keegi iial öelnud, et tal on ilusad valged käed.

Kuigi on võimalik, et kapten ei öelnudki seda talle meelituseks, vaid ainult julguse andmiseks, et ta näpuga suhkrut võtaks, sest see pole sugugi ebaesteetiline, kui niisugune puhas lapsekäsi seda teeb.

Lapse hinge jätsid need sõnad aga jälje, ja ta piilus ühtelugu vargsi oma käsi, kas nad on siis tõesti nii ilusad ja valged.

Athaliel oli raske naeru pidada. Ta jätkas lapse torkimist suure lõbuga.

— Timéa, paku härra kaptenile neid suhkruküpsiseid.

Tütarlaps võttis hõbealuselt kristall-liua ja ulatas selle härra Kacsukale.

— Sa vali ise talle midagi välja.

Timéa valis juhuslikult ühe südamekujulise küpsise. Tal vaesel lapsel polnud kindlasti aimugi, et seda hüütakse südameks ja et sel on oma tähendus.

— Oo! Seda on minu jaoks liiga palju! — naljatas kapten. — Kui just teie, ilus preili Timéa, seda minuga jagada ei taha?

Ja seda öeldes murdis ta suhkrusüdame pooleks ja andis poole Timéale tagasi.

Laps jättis selle taldrikule, ja oli näha, et ta ei oleks seda mingi hinna eest ära söönud. Ta valvas seda nagu hingeõnnistust ega jäänud ootama, kuni proua Zófia või toatüdruk tuleb taldrikuid vahetama, vaid korjas ise kähku magussöögitaldrikud kokku ja kadus nendega kööki. Küllap leitakse see poolik süda varsti tema asjade hulgast. Siis saab alles naerda!

Sest pole midagi lihtsamat kui üht viieteistkümneaastast tüdrukut narritada.

Ta usub veel kõike, ja usub kõige esimest meest, kes talle ütleb: küll teil on ilusad valged käed!

Härra Kacsuka oli aga just see mees, kes ei anna endale iial andeks, kui tal mõnele ilusale tütarlapsele kompliment ütlemata jääb. Ta flirtis isegi vanade daamidega. Noh, nendega ta võiks ju flirtida. Aga ta ei lase mööda ka võimalust trepil tuld näitavale toatüdrukule midagi armastusväärset öelda. Tema auahnuseks on, et iga neiusüda tema sinist mundrit nähes kiiremini põksuma lööks. Ja siiski võib Athalie kindel olla, et tema on valitsev planeet. Aga ega Timéagagi tegelemine pole mahavisatud vaev. Praegu ta on küll veel laps, aga temast tuleb silmanähtavalt väga ilus neiu. Pealegi on ta orb ja türklane, esialgu isegi veel ristimata, ja pealegi on ta veidi imelik; mis kõik on põhjuseks, et talle südametunnistusepiinadeta meelitusi öelda.

Härra Kacsuka ei jätnud ühtki võimalust kasutamata. Ja valmistas sellega oma pruudile suurt lõbu.

Ükskord ütles Athalie Timéale, kui nad magama läksid:

— Kuule, Timéa, kapten käis sinu kätt palumas. Kas sa lähed talle?

Laps jäi kohkunult Athaliele otsa vaatama ja jooksis siis voodisse ning tõmbas teki üle pea; ta puges peitu, et keegi teda ei näeks.

Athaliele valmistas ääretut lõbu, et see jutt, mis ta lapsele rääkis, ei lase tal magama jääda, et ta vähkreb rahutult asemel ja ohkab poole ööni.

See naiste nali õnnestus tal.

Järgmisel päeval oli Timéa imelikult tõsine ega kepselnud enam muretult ringi; tema pilk oli mõtlik ja endassepöördunud ja ta oli äkki peaaegu tummaks muutunud.

Salarohi mõjus hästi.

Athalie pühendas sellesse nalja kogu majarahva. Kohelgu nad Timéad, nagu oleks see tulevane pruut, härra Kacsuka kihlatu. Teenijad, vanaperenaine, kõik võtsid sellest mängust osa.

Ja keegi ei tohi öelda, et see oli paganlik nali. Vastupidi. See oli kristlik nali.

Athalie ütles Timéale:

— Näed sa, kapten saatis sulle ka kihlasõrmuse. Aga sa ei saa seda sõrme panna, niikaua kui sa pagan oled. Sa pead enne kristlaseks saama. Kas sa tahad, et sind ristitakse?

Timéa pani käed rinnale ja langetas pea.

— Nii et enne sind ristitakse. Aga selleks jälle on vaja, et sa enne ära õpiksid usuõpetuse, katekismuse ja piiblilood, ja veel laulud ja palved; sa pead preestri ja diakoni juurde minema, kes sind õpetama hakkavad. Tahad sa?

Timéa noogutas ainult pead.

Ja nüüd käis ta iga päev preestri ja diakoni juures, ning kandis kaenla all laulu- ja palveraamatut nagu väikesed kooliplikad; ja õhtul hilja, kui kõik olid juba magama heitnud, läks ta tühja esikusse ja õppis seal pominal poole ööni kümne Egiptuse nuhtluse, Simsoni ja Delila, Joosepi ja Potivari naise jumalat ülistavaid ja südant õilistavaid lugusid. Õppimine läks tal visalt, sest see oli talle täiesti harjumatu tegevus. Abstraktsete, arusaamatute katehheetiliste dogmade päheõppimine nõudis talt kohutavat vaeva. Aga ta oleks teab mis ära teinud, et teda saaks ristida.

— No näete! — ütles Athalie, kui Timár ka kohal

oli. — Ilma selle tõuketa poleks teda iial nii kaugele saanud, et ta ennast pööraks, midagi õpiks ja end ristida laseks. Nüüd aga püüab ta kõigest väest sellega nii kiiresti kui võimalik hakkama saada.

Nii et see oli koguni armuline tegu lapse pead segi ajada ja teda uskuma panna, et ta on nüüd pruut. Ja Timár nägi, missugust armutut mängu selle vaese lapsega mängitakse, ja ei saanud seda talle öelda. Kuidas olekski ta saanud öelda? Laps poleks seda mõistnud.

Asja rikkus veel see, et tema seal majas käis, sest see täiendas Timéa silmis seda lugu. Laps kuulis kõigi käest, isegi tõsine härra Athanáz pillas aeg-ajalt mõne sellesuunalise vihje, et see rikas härra Levetinczy käib siin Athalie pärast. Ja Timéa leidis, et see on ka täiesti loomulik. Rikas härra otsib rikast neiut. Nad sobivad teineteisega hästi kokku. Aga kes sobiks siis vaese ungari ohvitseriga paremini kokku kui mitte üks just niisama vaene türgi sõjamehe tütar? Ta pidas seda ülimalt loomulikuks.

Nii et ta õppis ööd kui päevad.

Katekismus, lauluraamat, piibel hakkasid juba läbi saama; siis mõeldi tema jaoks üks uus nali välja. Talle öeldi, et laulatuse päev on juba kindlaks määratud; aga enne seda päeva tuleb tal veel palju õmmelda. Palju pesu, palju igasugust nipet-näpet ja pudi-padi peab selleks ajaks valmis olema. Ja siis veel pruudikleit, millega ta laulatusele läheb! See tuleb pruudil endal oma käega välja tikkida. Sellest sai Timéa kohe aru; see on ka Türgimaal nii. Ja ta oskas imeilusasti siidi, hõbeda ja kullaga tikkida. Seda oli talle juba kodus haaremis õpetatud.

Nõnda siis anti talle Athalie pruudikleit, et ta tikiks sinna uhkeid mustreid, mida talle kodus oli õpetatud. Talle öeldi, et sellest tuleb tema enda pruudikleit. Timéa joonistas kleidi slepi ja servad otsast otsani imekauneid arabeske täis ja asus neid siis välja tikkima.

Tema käte vahel valmis meistritöö. Ta töötas selle kallal varahommikust hilisõhtuni ega pannud seda käest isegi siis, kui külalised tulid; ta rääkis nendega tööd katkestamata, ja oli hea, et ta võis oma pilku kogu aeg tikandil hoida; nii ei pidanud ta kellelegi otsa vaatama.

Ja see oli hea ka veel selle poolest, et nii ta ei näinud,

kuidas teda selja taga naerdi. Naisterahvad noogutasid üksteisele ja küllatulnud meestele, et näe, see plika on nüüd sellepärast nii hoolega ametis, et ta arvab, et see on tema kleit, mida ta tikib. Lollike! Timár nägi seda kõike.

Oh! Ta lahkus sellest majast iga kord nii suure kibedusega, et kui ta all trepi otsal kahest marmorsambast kahe käega kinni võttis, tuli talle meelde Simson, kes vilistide palee endale kaela tõmbas.

Millal tema seda teeb?

Seejuures oli see päev, mille kättejõudmist Timéa salajase värinaga ootas, tõepoolest härra Kacsuka laulatuse päev, ainult et preili Athaliega.

Aga sellel päeval olid siiski ka veel omad takistused ees, Mitte taevases plaanis ja mitte ka armastajate südames (sest nad ju armastasid teineteist, niipalju kui tarvis oli), vaid — härra Brazovicsi rahalises olukorras.

Kui härra Kacsuka härra Brazovicsilt tema tütre kätt palus, mängis ta täiesti lahtiste kaartidega. Ta on vaene mees ja tema sissetulekust piisab just parajasti selleks, et poissmehena oma sõjaväelisele auastmele vastavalt seltskonnas esineda; aga üht naist sellega ülal pidada ei saa, ja eriti veel niisugust naist, kes on mugavuse ja luksusega harjunud; sellepärast ütleb ta oma tulevasele äiapapale lühidalt ja selgelt ära, et ta saab ainult sel juhul abielluda, kui tema naise kaasavara võimaldab tal majapidamiskulusid katta. Noh, selles suhtes ei olnud härra Brazovicsil mingeid vastuväiteid. Tema annab oma tütrele laulatuse päeval sada tuhat forinti sularahas pulmakingiks, ja sellega nad võivad teha, mida tahavad.

Ja tollal, kui härra Brazovics seda lubas, oli ta võimeline oma lubadust ka täitma. Siis aga tuli vahele see Timár. See tekitas härra Brazovicsi spekulatsioonides ennekuulmatul moel ja kombel nii palju segadust, ajas nurja tema kõige kindlamad lootused, murdis tema jõu viljaturul, tõrjus ta võistluses kõrvale, sulges tema ees kõik uksed, mis viisid mõjukate ringkondade juurde, nii et härra Brazovics ei leidnud praegu enam mingit võimalust kuskilt seda sada tuhat forinti välja võluda.

Ja õige oli ka see, mis härra Kacsuka Timárile oli öelnud, et härra Brazovics ei tea ise iial, kuidas ta äri

läheb, kas ta ujub vee peal või vee all. Seal on nii segi uued tehingud vanadega ja kasulikud kahjulikega, seal on nii läbi põimunud kujuteldavad tulud ja põhjendamata nõudmised iseenda eest varjatud võlgadega, käsist ja jalust siduvate lepingutega ja kohtusseantud kahtlaste asjadega, et keegi ei tea härra Brazovicsi kohta öelda, tema ise kõige vähem, millal ta on Kroisos, millal Kyros. Ja sellepärast tahaks iga inimene, kellel tema käest sada tuhat forinti saada on, seda pigem täna kui homme näha, kui tal vähegi aru peas on.

Ja härra Kacsukal oli niipalju aru peas.

Härra Athanáz püüdis paar korda insenerihärra kaitsevalle rünnata; tegi talle soodsamaid ettepanekuid; milleks ta tahab seda raha korraga kätte saada? Naine raiskab selle kohe ära; selle protsent on ainult kuus tuhat forinti. Kas ei oleks parem, kui härra Athanáz asendaks selle kaheksa tuhande forindise aastase toetusega, ja kapital jääks tema kätte? Kas ei oleks parem, kui ta kirjutaks noorpaari nimele mõne mõisa, mis toob seitse tuhat forinti sisse? Aga insenerihärra ei lasknud oma viimast reduuti ära võtta. Ta ajas kähku vallikraavi täis ja ähvardas kogu selle abielutsitadelli õhku lasta, kui talle enne pulmi sada tuhat forinti välja ei maksta.

Nii et härra Brazovics oli suures kimbatuses, ja kui oli keegi, kes vaatas Timéa käte vahel valmivat laulatuskleiti veel kibestunumalt kui Timár, siis oli see kindlasti Brazovics.

Ad vocem Timár! Härra Brazovicsi peast käis läbi üks päästev mõte. Ta vihkab seda Timárit südamepõhjast. Uputaks ta kas või lusikatäie vee sisse ära. Aga mis oleks, kui ta oma tütre talle mehele paneks?

Athalie ei ole ju härra Kacsuka külge needitud. Kui kapten ei taha abielluda, mingu siis oma kraave kaevama: küsimus on ju selles, et Athalie mehele saaks.

Ja see vahetus ei oleks sugugi halb. Timár on muidugi viimane lurjus ja röövel, keda tuleks üles puua, aga ta ei oleks seda enam, niipea kui ta Athalie ära võtab. Jah, ta muutuks selle läbi otsekohe ausaks meheks. Lõpeks igasugune vaen ja võitlus; temast saaks äriosanik; kõik oleks jälle korras.

Ja see polegi nii võimatu. Timár käib ühtelugu neil

külas. Ega ta ometi mõne teenija pärast ei käi! Viga on ainult selles, et ta on nii häbelik. Ei julge tunnistada, et ta on söandanud oma endise leivaisa tütrele silma heita. Ja arvestab ka seda ohvitseri; kardab, et see tal kõri läbi lõikab. Noh, seda argpüksi tuleb aidata.

Ühel õhtupoolikul valas härra Athanáz oma kohvi sisse topeltportsjoni aniisiviina (mis annab julgust), läks sellega oma tuppa ja ütles naistele, et tal on Timárile üks jutt rääkida, kui see tuleb.

Oma toas pani ta türgi tubaka tossama ja laotas suitsust enda ümber niisuguse viienda elemendi, et kui ta toas edasi-tagasi käis, kadus ta sellesse ära ja ujus oma suurte punaste laialiasetsevate silmadega jälle välja nagu hiiglaslik tindikala, kes luurab merre langevat saaki, et seda verest tühjaks imeda.

Varsti see saak tuligi.

Niipea kui Timár proua Zófia käest kuulis, et härra Athanáz tahab temaga rääkida, läks ta tema juurde.

Suur tindikala ujus talle läbi suitsumere vastu, haakides temasse oma kaks hirmuäratavat polüübisilma, ja ründas merekoletise kombel viivitamata oma ohvrit, karjudes talle suu sisse:

— Kuulge, härra! Mis eesmärgiga te siin majas käite? Mis plaanid teil minu tütrega on?

See on parim moodus sihukest arga vennikest rääkima panna. Niisugune jutt ajab talle hirmu nahka, tal hakkab pea ringi käima, ja enne kui ta arugi saab, on ta sisse kukkunud, ja kuhu? Pühasse abiellu!

Niisugusele küsimusele vastamine võtab jalad nõrgaks.

Timár sai aga härra Athanázi jutust kohe aru, et see on täna kõvasti aniisitilku joonud. Selle tõttu ta ongi nii uljas.

— Mu härra — ütles ta talle rahuliku häälega —, minul ei ole teie tütrega mingisuguseid plaane. Liiatigi, et teie tütrel on juba peigmees, kes on minu hea sõber. Miks ma aga teie majas käin? Ma ütlen seda teile. Kui te poleks küsinud, poleks ma sellest rääkima hakanud, aga kuna te küsisite, siis olgu see teil teada. Ma käin sellepärast siin, et ma lubasin teie õnnetul kombel surnud sõbrale ja sugulasele, et ma hoolitsen tema orvuks jäänud lapse eest. Ma olen siin sellepärast käinud, et

näha, kuidas te teie kätte usaldatud vaest last kohtlete. Te kohtlete teda alatult, härra Brazovics, alatult! Ma ütlen seda teile näkku, ja teie omas majas. Te vehkisite orvult tema viimase varanduse sisse! Jah! Vehkisite sisse; see on selle kohta just õige sõna. Ja kogu teie perekond irvitab julmalt selle vaese lapse üle. Mürgitab tema hinge eluks ajaks ära. Küll Jumal teid selle eest karistab! Ja täna me saime teiega viimast korda siin majas kokku, härra Brazovics, ja parem on, kui te ei jää seda päeva ootama, kus ma veel kord siia tagasi tulen!

Timár keeras kannapealt ringi ja lõi ukse enda järel kinni. Tindikala aga laskus tagasi tubakasuitsumuda hämarasse sügavikku ja arutas kolmandat aniisikohvi lürpides endamisi, et selle peale oleks nüüd pidanud midagi ütlema, ainult et mida?

Timár aga läks tagasi saali. Mitte ainult mütsi pärast, mille ta sinna oli jätnud, vaid ka millegi muu pärast.

Saalis ei olnud kedagi peale Timéa. Athalie ja tema peigmees olid kõrvaltoas.

Timéa märkas Timári õhetavas näos suurt muutust. See alati vagur ja alandlik nägu oli nüüd uhke ja vihast hingestatud, mis teda korrapealt ilusaks tegi. Paljud näod muutuvad ilusaks, kui kirg neist üle käib.

Timár läks otsejoones Timéa juurde, kes laulatuskleidile hõbedaste lehtedega kuldseid roose tikkis.

— Preili Timéa! — ütles ta sügava, kumeda häälega. — Ma jätan teid nüüd jumalaga. Olge õnnelik; jääge veel kaua lapseks. Aga kui ükskord tuleb tund, kus te tunnete, et te olete õnnetu, siis mõelge selle peale, et on üks inimene, kes teie pärast . . .

Ta ei suutnud enam jätkata. Tema hääl katkes, süda tõmbus kokku.

Timéa lõpetas katkenud lause.

«Kolm korda . . .»

Timár surus Timéa kätt ja sosistas habisedes:

«Igavesti.»

Ja siis ta kummardas ja lahkus, ilma et oleks kõrvaltoas olijaid tülitanud.

Ta ei oleks suutnud neile öelda: «Jumalaga!» Oo! Ta mõtles ju sel hetkel endamisi: võtku Jumal oma õnnistav käsi sellelt majalt ära!

Timéa pillas tikandi käest ja jäi enda ette vaatama,

veel kord ohates: «Kolm korda.» Kuldne lõng tuli nõelasilmast välja.

Kui Timár trepist alla läks, möödus ta jälle neist kahest marmorsambast, mis trepikaart kandsid.

Tulivihaselt virutas ta rusikaga vastu sammast!

Kas need seal ülal tundsid seda hoopi? Kas värisev hoone ei öelnud neile, et nad ruttaksid palvetama, sest kohe langeb katus kaela? Need ainult naeravad narriks-tehtud lapse üle, kes nii suure innuga oma pruudikleiti tikib.

Ka üks nali

Uus aadlik Levetinczy ei olnud kuulus enam mitte ainult Ungaris, vaid ka Viinis.

Tema kohta öeldi, et ta on «kuldaväärt mees!», kõik, mida ta puudutab, muutub kullaks! Kui ta midagi ette võtab, tuleb sellest kullakaevandus. Jah, kullakaevandus on siin, mitte Csetátye-Máres, mitte Selmeci all, mitte Verespataki kaldal.

Kogu tarkus on selles, et kullakaevaja teab «enne» kui tema võistlejad, missugused suured ettevõtted kõrgel valitsusel plaanis on. Ja see tarkus on Timáril täiuslik.

Niipea kui Timár midagi ette võttis, oli tal otsekohe parv väiksemaid vendi rüsinal kannul, sest kõik teadsid, et seal peab olema kulda, ole ainult mees ja korja üles.

Aga Timárit ei nimetatud mitte ainult sellepärast kuldaväärt meheks, vaid veel millegi muu pärast.

Ja nimelt sellepärast, et ta iial ei petnud, ei kasutanud kõveraid teid.

Suurte ettevõtete puhul on ka aus teenistus küllalt suur; kes peale selle veel varastab ja petab, see on lihtsalt rumal, sest ta paneb kullakaevandusse viiva tee kinni ja kaotab paljaks röövitud soone. Tubli ja aus mees lepib sellega, et ta teenib forindi pealt krossi; ühe miljoni puhul on see aga viiskümmend tuhat forinti, ja nii on varsti teine miljon koos. Peab ainult oskama sellega viisakalt ümber käia. Vastutulelik õnnejumalanna on nagunii küllalt dekolteeritud, ei maksa katsuda temalt veel viimastki väikest tuunikat maha rebida, sest siis ta hakkab protesteerima.

Ja Timáril oli selles suhtes taktitunnet. Ta teenis

suuri summasid, sest ta võttis suuri asju ette; aga ta ei petnud ega varastanud iial, sest ta ka ei riskeerinud iial. Tema teenistusest said alati oma osa ka need, kellest olenes, et ta selle või teise ettevõtte endale saaks, ja saaks soodsatel tingimustel, ja sel kombel hoidis ta endal tee kullakaevandusse pidevalt lahti.

Vähe sellest, aeg-ajalt tõi ta ka riigile suurt tulu niisuguste salasepitsuste paljastamisega, mis tema võistlejatele, kes riigikassa vastu vandenõu olid sõlminud, kalliks maksma läksid. Muidugi oli ka temal endal võistlejate sissekukkumisest kasu. Ja need ka ei öelnud, et ta on kuldaväärt mees; aga valitsuse ringkondades, ja samuti lihtrahva hulgas tal muud nime ei olnudki.

Korraga hakkas ta Monostoril viinapuuistandikke ostma.

Monostor on üks kõrge küngas Új-Szőnyi kandis, mida saksa kaluritest uusasunikud nimetavad «Sandhügeliks»: liivakünkaks. Sellestki juba võib aimata, et see ei kasvatanud just esimese sordi viinamarja. Viletsamat sorti viinamarja kasvatav viinamägi ei oleks tohtinud härraseid aga huvitada, sest selle harimine ei tasu ennast ära. Ja ometi ostis Timár sealt umbes kümme holdi kokku.

See ei andnud ärimeestele rahu. Mida ta sealt otsib? Kas sinna tuleb mõni kullakaevandus?

Härra Brazovics uskus, et ta on õigetele jälgedele sattunud; ta ründas härra Kacsukat tema enda urus.

— Noh, noorsand, näidake nüüd, et te olete mulle truu ja ustav, et te mind tõesti oma äiapapaks peate. Tunnistage üles, et valitsus tahab Monostorile kindlust hakata ehitama. No ärge punnige vastu. Ma tean, et te panete oma karjääri kaalule, kui te niisuguse saladuse välja annate. Ma tean, et see on auasi. Aga ma vannun teile pühalikult oma hingeõnnistuse nimel, et ma ei räägi kellelegi mitte üht sõna. Öelge ainult mulle. Ma ei lase seda saladust ka tuliste tangidega endast välja kiskuda. See Timár, kaabakas, ostab sealt praegu ülepeakaela maad kokku, talle on juba keegi öelnud. Ei maksa lasta tal kogu seda rasvast pala alla kugistada. Noh, eks ole tõsi, et Monostorile hakatakse kindlust ehitama?

Ja härra Kacsuka laskiski endalt lõpuks välja pres-

sida, et, jah, nii see on. Hofkriegsrath on otsustanud Komáromi kindlustusi sinnamaani laiendada.

Oo! See teade oli härra Athanázile väga konti mööda! Ta oli oma elus juba õige mitmed sajad tuhanded forindid sel kombel taskusse pistnud, et ostis ennakult kokku võõrandamisele kuuluvaid majapugerikke ja müüs need valitsusele paleede pähe maha.

Ta oleks veel ainult kindlustuste plaani tahtnud näha; sellepärast palus ta oma tulevast väimeespoega nii ilusasti kui oskas, et see talle plaani näitaks, ainult silmapilguks.

Ja härra Kacsuka laskis tal ka seda vaadata.

Siit aga sai härra Athanáz kõik teada. Missuguse maatüki valitsus võõrandab ja missugused krundid kindlustuste liinile jäävad. See Timár, lurjus, oli endale just selle koha välja nuuskinud, kuhu tuleb kindlustorn.

«Ja missugune koefitsient on võõrandamisel hinna suhtes kindlaks määratud?» See on nüüd peaküsimus.

Niisuguse saladuse avaldamine oli härra Kacsuka poolt tõesti juba kuritegu. Aga ta ütles ka selle härra Athanázile ära.

Koefitsiendi asjus on kindlaks määratud, et valitsus maksab välja viimase ostuhinna kahekordse summa.

— Aitab! — hüüdis härra Athanáz, suudeldes oma tulevast väimeespoega. — Aitab! Kõik muu on juba minu mure! Sa võid kindel olla, et see sada tuhat forinti on sul laulatuse päeval laual. Aitab!

Ja ta tormas minema.

Aga sellest, mida ta teada oli saanud, ei aidanud, tal oleks kasulik olnud veel midagi härra Kacsuka käest välja pinnida; ja härra Kacsuka oleks seda talle ka öelnud, kui ta juba rääkima oli hakanud; aga härra Athanáz ei küsinud, ja nii jäigi see tal teadmata, ja ta käsi käis nagu kärbsel, kes lendab pimesi vastu akent. Härra Kacsuka aga ei tahtnudki enam ei seda sada tuhat forinti ega muud, mis sinna juurde kuulus. Kui saab, siis saab, ja kui ei saa, siis ei saa.

Härra Brazovics kihutas otsekohe Új-Szőnyisse ja käis järjest kõik viinamäeomanikud läbi: kes müüb oma viinamäe maha? Ta maksis nii palju, kui talt küsiti, ja pakkus neile, kes ei tahtnud müüa, kolmekordset hinda.

Temal seda parem, mida kallimalt ta ostab; koefitsienti arvestades on ka vaheltkasu vastavalt suurem.

See aga äratas ka teiste spekulantide tähelepanu. Ja nüüd tulid võistlejadki üksteisest üle pakkuma; vaene Monostori porihall ja lambavillane poleks iial osanud arvata, et temast nii kuulus vein on saanud, mis juba enne lõikust ära ostetakse. Viinapuuistandike hinnad tõusid lõpuks nii kõrgele, et kruntide eest, mis valitsus enne selle plaani väljalobisemist umbes saja tuhande forindiga kätte oleks saanud, oleks ta nüüd uutele omanikele juba viissada tuhat pidanud maksma. Härra Brazovics ostis ligi saja tuhande forindi eest maad, kuigi ta nägi selle raha kokkukraapimisega verist vaeva; ta andis oma vilja võileivahinnaga ära; müüs laevad maha, laenas kõrge protsendiga, laskis käiku tema kätte usaldatud raha. Aga seekord ta mängis ju kindla peale. Timár ise on kambas! Tema käsi käib küll kõige halvemini, sest ta ostis veel väga odavalt: ta ei võida suurt midagi. Aga kuivõrd ta on kambas, siis on asi kindel ja spekulandid saavad oma vaheltkasu veel sel aastal kätte. Maksja on ju riik, ja riigile anname meie raha; nii et tegelikult me saame ainult oma raha tagasi.

Timár aga kavaldas ka seekord. See oli väljarihitud hoop otse Athanáz Brazovicsile lagipähe.

Timár teadis ka seda, mida härra Athanáz polnud taibanud härra Kacsuka käest küsida.

Sest see oli kõik õige, et valitsus kavatseb Komáromi kindlustusi ulatuslikult laiendada ja et tööga tehakse algust veel sel aastal. Aga küsimus oli selles, kust otsast alustatakse.

Sest tööd jätkus kolmekümneks aastaks.

Timár vedas oma võistlejaid julmalt ninapidi. Küll need teda veel neavad.

Aga nagu hea ärimees kunagi, vaatas ta alati, et kui ta millegi niisugusega hakkama saab, mille eest teda neetakse, et ta siis samal ajal teeks midagi niisugust, mille eest teda veel rohkem õnnistatakse, nii et talle pärast needmiste ja õnnistuste üleskaalumist jääks ikkagi väike «Saldo-Vortrag» õnnistuste lahtrisse.

Timár kutsus János Fabula enda juurde.

— János! — ütles ta talle. — Te olete vana mees,

kindlasti juba väsinud sellest rassimisest; kas teil ei oleks aeg hakata ka puhkusele mõtlema?

János Fabula oli juba peaaegu hääletu, ta rääkis nii, nagu sosistaks etteütleja kastist näitlejatele osa ette.

— Tõsi jah, auline isand, ma olen ise ka selle peale mõelnud, et jätta see vesi sinnapaika ja otsida endale mõni kuivamaa-amet. Mu silmad jäävad iga päevaga viletsamaks. Hea oleks, kui auline isand võtaks mind oma mõisa kupjaks või aidameheks.

— Mul on teile parem ettepanek, János! Vaevalt, et te seal serblaste hulgas enam kodunete. Te olete juba siin Komáromi valge leivaga ära harjunud. Hakake parem posthobuseid pidama.

— See oleks tore küll; aga selleks on vaja kahte asja: postijaama ja hobuseid.

— Küllap need ka tulevad. Mul on üks plaan. Linn müüb praegu oksjonil maha vana Väike-Doonau äärse karjamaa. Minge ja ostke see ära.

— Ohoo, auline isand! — hakkas János Fabula kähedalt naerma. — Kui ma selle ära ostan, siis ma olen küll niisugune sarviline loom, missugust seal karjamaal veel pole nähtud. See on ju jumala tühi maa, see ei kasvata muud kui kummeliteed; ma ei saa seda apteegiski maha müüa; pealegi on seal ilmatu lahmakas maad; selle jaoks on tarvis mitukümmend tuhat forinti.

— Ärge selle kallal oma pead vaevake, vaid tehke, mis ma ütlen. Minge oksjonile. Siin on kaks tuhat forinti käsiraha; makske see sisse, ja siis pakkuge juurde, kuni peale jääte; ärge seda maatükki kellelegi teisele jätke; võtke ta ära, olgu hind missugune tahes; ja ärge teda kellegagi jagage, ükskõik kes ennast ka osanikuks ei paku. Selle raha, mis tema eest välja tuleb panna, ma laenan teile; tagasi maksate siis, kui saate, ma ei taha selle pealt protsente ja ei taha ka võla kohta mingit paberit; kogu see kaup käib ausõna peale. Noh, lööme käed kokku.

János Fabula vangutas pead.

— Ei mingeid protsente; ei mingit paberit; suur hunnik raha, vilets, ülesharimata maa! See lõpeb kindlasti sellega, et mind pannakse ühel heal päeval kinni ja tõmmatakse mul saapad jalast.

— Ärge kartke midagi, János. See maa jääb aastaks

tele kätte, ja kõik, mis ta selle aja jooksul sisse toob, jääb teile.

— Aga millega ma ta üles künnan ja mida ma sinna maha külvan?

— Teil pole seda üldse vaja üles künda ja ei ole ka vaja sinna midagi maha külvata! Minge lihtsalt ja tehke, nagu ma ütlesin. Ja saak ei jää teil saamata. Aga ärge sellest kellelegi rääkige.

János Fabula oli juba harjunud kõiki Timári tegusid ja ütlemisi a priori suurimaks lolluseks pidama, aga seejuures siiski vastuvaidlematult tema sõna kuulama, kuivõrd tal a posteriori tuli veenduda, et kõik need ennekuulmatud lollused tõid endaga kaasa erakordselt tarku tulemusi. Muidugi jäid nad kõigest hoolimata lollusteks; aga sel mehel oli mingi eriline anne.

Selle tõttu talitas János Fabula nii, nagu Timár oli soovitanud.

Ja nüüd anname ruumi selle iseäraliku teguviisi selgitusele.

Kogu see Komáromi kindluse laiendamise plaan oli õige ja pidas paika.

Õukonna sõjanõukogu oli otsustanud selle kindluse suurejooneliseks kindluslaagriks kujundada. Ja sel eesmärgil koostati üksikasjaline plaan, mis nägi ette Monostori tsitadelli ja pika kindlustusteliini ehitamise, mille ülesandeks oli ühendada Väike-Doonau Győripoolse Doonau-haruga — praegu nimetatakse seda Nádori liiniks — ja mille esikülg pidi koostöös Monostori torni suurtükkidega kindluse ja linna ühte kaitserõngasse sulgema.

Kogu selle töö kestuseks oli arvestatud kolmkümmend-nelikümmend aastat. Ja kuludeks niisama palju miljoneid.

Selle plaani teokstegemine oli valitsuse nõukogus juba ära otsustatud. Nii et selle peale võis täiesti kindel olla.

Ainult et asjal oli oma konks juures, mille üks salakaebaja Hofkammerile pähe oli pistnud.

Ja nimelt see, et kui kõiki kindlustustööde järkusid korraga käsile ei võeta, siis ei ole ka tarvis korraga kõiki plaanis ettenähtud krunte võõrandada. Aitab esialgu kahe Doonau-haru vahelise Nádori liini jaoks tar-

vismineva maa võõrandamisest, Monostori võõrandamisega on veel paarkümmend aastat aega.

Spekulandid aga, kes nendest uutest kindlustustest haisu ninna olid saanud, hakkasid kõik just nimelt Monostori liivakünka ümber sagima, kahe Doonau-haru vahelisele maa-alale ei mõelnud keegi; ja nii sai isand János Fabula seal kahekümne tuhande forindi eest osta tohutu maatüki, mille linn oksjonile laskis.

Kui aga nüüd Monostori võõrandamine edasi lükatakse, siis tuleb see uuesti kõne alla alles paarikümne aasta pärast, ja selle ajaga sööb see raha, mis spekulandid täiesti kasututesse viinapuuistandikesse olid matnud, ennast kaotsiläinud protsentide arvel poolteisekordselt ära.

Vaat missuguse vembu mängis Timár oma võistlejatele ja nende hulgas oma kõige vihasemale vaenlasele Athanáz Brazovicsile; sest niipea kui ta oma Monostori krundid ära oli ostnud, pani ta otsekohe kõik rattad käima, et Viini valitsuses ei läheks läbi Hofkriegsrathi kavatsus kindlustuste väljaehitamise plaani korraga kõigis punktides ellu viima hakata.

Niisugune oli asjade seis kolm päeva enne Athalie laulatuseks määratud päeva.

Kaks päeva enne laulatuse päeva lendas isand János Fabula härra Timári koridori.

Just nimelt lendas. Tal oli seljas keep, mille hõlmad lehvisid õhus nagu tiivad.

«Kümme tuhat! Kakskümmend tuhat! Nelikümmend tuhat! Komisjon! Väljamaks! Keiser, kuningas! Tühi karjamaa! Lõikus!»

See purskas tal kõik korraga välja; hunnik seosetuid sõnu, mis Timár lõpuks sel kombel ritta seadis:

— Hea küll, János. Ma tean, mida te tahate öelda. Täna käis komisjon nende maade hinda kindlaks määramas, mis jäävad uute kindlustuste vööndisse. Teie maavaldus, mille te kahekümne tuhande forindi eest ostsite, võõrandati neljakümne tuhande forindi eest. Vaheltkasu jääb teile. See oligi see lõikus. Kas ma ei rääkinud tõtt?

— Rääkisid küll, auline isand, olgu su «kuldsuu Püha

Johannese» suuvärk õnnistatud! See kõik oli tõsi, nüüd ma näen seda. Ma saan jumala muidu kakskümmend tuhat forinti, nüüd ma näen seda; ma pole oma kahe käega elu seeski nii palju raha teeninud. Kakskümmend tuhat forinti! Ma lähen lolliks! See käib mul üle mõistuse. Lubage, auline isand, et ma viskan ühe hundiratta.

Timár lubas.

Aga János Fabula ei visanud mitte ühe, vaid kolm hundiratast, koridori teise otsa. Ja siis tagasi veel kolm hundiratast, mille peale ta jäi jälle püstijalu Timári ette seisma.

— Nii! Nüüd ma saan asjast aru! Tähendab, see hunnik raha on nüüd minu oma! Ma siis lähen. Ostan juudi kiriku ära.

(Ja et keegi ei arvaks, et see viimane lause oli János Fabula poolt mingi rumal nali, tuleb meil öelda, et kuna juudiusulised linnakodanikud olid parajasti sunnitud endale krahv Zichy krundile uue sünagoogi ehitama, müüdi endine juudi sünagoog tõepoolest oksjonil maha, ja see oli János Fabulale väga meeldima hakanud.)

Aga enne kui ta selle ära ostis, käis ta sel päeval veel kuus korda Timári juures; esimene kord tõi ta sinna oma naise, teine kord meheleminekuealise tütre, kolmas kord noorikust tütre, neljas kord kooli lõpetanud poja, viies kord koolis käiva poja; naine tõi Timári-härrale toreda ümariku, ruske koorukesega Komáromi valge leiva, millel oli kuldselt naeratav praguline serv; noorikust tütar tõi talle vaagnatäie haruldasi mesimagusaid küpsiseid; meheleminekuealine tütar mesikookidest, punaseks värvitud munadest, kullakarva pähklitest ja igasugustest kirjutest paberitükkidest hoolega kokkuseatud «mõrsjavaagna»; vanem poiss oli kuulus linnupüüdja, see tõi talle puuritäie tiglitsaid ja punarindasid; koolipoiss tõi talle aga omatehtud tervitussalmi. Niinad käisid tal päev läbi tänu avaldamas, ja õhtul hilja tulid kõik kuuekesi tema akna alla laulma: «Oh, kui õnnelik on selle mehe elu!»

... Aga mida veel tema võistlejad, ja nende hulgas härra Brazovics, talle toovad ja laulavad, kui nad teada saavad, kuidas ta neid selle Monostori-äriga alt vedas!

Laulatuseni oli jäänud veel ainult kolm päeva.

Pühapäeva õhtupoolikul läks preili Athalie oma neiupõlve-sõbrannasid külastama. Niisugusel puhul on preilidel see eesõigus, et nad võivad üksi külla minna, ilma et ema neid saadaks; tüdrukutel on ju omavahel kindlasti nii palju sosistamist, veel viimast korda neiupõlves.

Niisiis võis ka proua Zófia täna koju jääda. Ja tal oli selle üle väga hea meel, et tal on ka ometi üks päev aastas, kus ei tule külla minna, külalisi oodata, tütart valvata ja saksakeelset vestlust kuulata, millest ta sõnagi aru ei saanud, vaid et ta võib selle asemel koju jääda ja meelde tuletada oma õnnelikku toatüdrukupõlve, kus ta niisugusel vabal pühapäevaõhtupoolikul kallas põllesaba keedetud maisi täis, näris aga seemneid ja peksis sinna juurde teiste lõbusate teenijapiigadega keelt.

Vaba päev ja keedetud mais olid nüüd olemas, puudus ainult teine teenijahing köögipingilt. Proua Zófia oli ka toatüdrukul ja köögitüdrukul lubanud jalutama minna, et üksinda kööki jääda, sest keedetud maisi ei saa mahapudenevate kestade pärast toas süüa.

Siis aga ilmus talle ka seisusekohane seltsiline. Kööki tuli vaikselt Timéa. Temalgi ei olnud enam midagi teha; pruudirüü oli välja tikitud, ja nüüd on see õmbleja käes, kes selle kindlasti alles viimasel päeval viimaseks silmapilguks valmis teeb.

Timéa sobis just parajasti proua Zófia kõrvale pingile. Ta oli majas samasugune hädaga talutud olend. Erinevus nende kahe vahel oli ainult selles, et Timéa arvas, et ta on preili, kuna kõik teadsid, et ta on teenija; proua Zófiast aga teadsid kõik, et ta on proua, tema ise aga arvas, et ta on ainult teenija.

Ühe sõnaga, Timéa poetas end vaikselt proua Zófia kõrvale väikesele pingile istuma, nagu oleksid nad lapsehoidja ja köögitüdruk, kes nädal otsa tüli kisuvad ja selle all kannatavad, pühapäeval aga istuvad teineteise kõrvale ja peksavad keelt.

Laulatuseni oli jäänud veel ainult kolm päeva.

Timéa vaatas vargsi ringi, ega keegi neid pealt ei kuula, ja küsis siis proua Zófia käest sosinal:

— Mamma Zófia, öelge mulle, mismoodi see laulatus käib?

Proua Zófia tõmbas pea võbinal õlgade vahele, nagu sissepoole naerdes, ja heitis lapsele altkulmu salakavala pilgu. Tõelise vana teenijatüdruku rikutusega haaras ta jalamaid kinni noore teenijatüdruku naeruväärsest nõrkusest, et seda oma lõbuks ära kasutada.

— Oi jah, Timéa — alustas ta muinasjutuvestja õhinaga, — see on väga ilus asi; küll sa näed.

— Ma ükskord juba tahtsin kiriku ukse vahelt piiluda — pihtis tütarlaps puhtsüdamlikult —, hiilisin vaatama, kui seal parajasti laulatus algas; aga ma ei näinud muud, kui et peigmees ja pruut läksid ühe ilusa kullatud kapi ette.

— See on altar!

— Siis märkas mind üks paha laps ja ajas kirikust välja! «Mine siit minema, türgi plika!» Ja ma jooksin ära.

— Vaata — hakkas proua Zófia seletama, seemnekaupa keedetud maisi lüdides ja suhu pistes, — siis tehakse nii, et tuleb välja auväärne preestrihärra, peas on tal kuldne müts, seljas suur, väljaõmmeldud, kuldpannaldega siidkeep; käes aga suur lukuga raamat. Sealt ta loeb ja laulab imeilusasti. Peigmees ja pruut põlvitavad altari ette. Ja siis ta küsib peigmehe ja pruudi käest, kas nad armastavad teineteist.

— Ja selle peale tuleb vastata?

— No muidugi! Ja ei tule öelda mitte ainult seda, et armastan, vaid selle peale loeb popp oma raamatust esiteks peigmehe ees ja siis pruudi ees tõotuse, et nad saavad teineteist nüüdsest peale igavesti armastama, ei jäta ilal maha, jäävad surmani truuks ja tõotavad seda Isa, Poja, Püha Vaimu, õndsa Neitsi ja kõigi pühakute nimel, igavesest ajast igavesti, aamen. Ja koor laulab selle peale: «Aamen.»

Timéa tõmbus nagu külmast vabisedes kössi.

— Ja siis võtab popp hõbetaldrikult kaks laulatussõrmust, paneb ühe pruudile, teise peigmehele sõrme ja ühendab nende käed, seob need kuldse vööga kokku. Diakon ja koor aga laulavad samal ajal oreli saatel: «Gospodi pomilui, Gospodi pomilui.»

Ah! Kui imeline kõla oli neil sõnadel Timéa kõrvus!

Gospodi pomilui! Need on kindlasti mõned õnnistust-toovad võlusõnad.

— Siis kaetakse nii peigmees kui ka pruut pealaest jalatallani raske lillelisest siidist linikuga, ja samal ajal, kui popp neile õnnistust peale loeb, hoiavad kaks pulmavanemat kahte hõbekrooni nende pea kohal.

— Oh!

Proua Zófia haaras kinni lapse innukast huvist ja sütitas tema kujutlusvõimet altariküünaldega.

— Sinna juurde laulab koor kogu aeg «Gospodi pomilui». Siis võtab preester kätte ühe hõbekrooni ja ulatab selle peigmehele, et see seda suudleks. Ja kui peigmees on seda suudelnud, paneb ta selle talle pähe ja ütleb ise: «Mina kroonin sind, Jumala orja, selle Jumala orja meheks.» Ja selle peale võtab ta teise hõbekrooni ja laseb seda pruudil suudelda.

— Ja kroonib ka teda?

— Jah.

— Ja mida ta temale ütleb?

— Temale ütleb ta nii: «Mina kroonin sind, Jumala orja, selle Jumala orja naiseks.»

— Väga ilus! Küll see on ilus!

— Ja siis hakkab diakon noorpaari eest palvetama, ja preester võtab samal ajal neil käest kinni ja käib nendega kolm korda ümber altari. Kui see on tehtud, võtavad pulmavanemad selle siidliniku ära, millega nad mõlemad olid kaetud. Puupüsti täis kirik vaatab seda pealt ja inimesed sosistavad: «Oi, kui ilus armas pruut! Oi, kui haruldane paar!»

Timéa noogutas oma neitsilikes unelmates, nagu leides, et nii see peabki olema ja et see on kõik väga ilus.

Proua Zófia tõmbas sügavalt hinge, et oma juttu jätkata.

— Siis aga võtab preester ühe kuldkarika, kus sees on vein. Ja peigmees ja pruut joovad sealt seest.

— Kas seal on päris vein? — küsis Timéa kohkunult. Tütarlapselik jälestus veini vastu segunes temas korrapealt muhameedliku veinikeelu kauge kajaga.

— No muidugi, päris vein. Nad peavad selle ära jooma. Ja samal ajal puistavad peiupoisid ja pruutneitsid neile kaela mee sees keedetud nisu. See toob õnnistust. Oi, tead, kui ilus see on!

Timéa silmad särasid nagu hüpnootilise une nägemuslikus lõõmas. Ta kujutles selgesti seda salapärast talitust, mis oli pooleldi nagu usuline müsteerium, pooleldi nagu salajane unistus, ja see pani teda üle keha värisema.

Proua Zófia aga kõhistas endamisi naerda ja surus oma naeruhimu keedetud maisiga alla. See oli väga lõbus nali.

Kahju ainult, et see katkestati. Köögiuksele lähenesid mehesammud, ja keegi astus uksest sisse.

Missugune ehmatus! See keegi oli härra Kacsuka.

Huh, küll proua Zófia kohkus. Sest tal olid ainult tuhvlid jalas ja põll oli maisi täis. Mida peita ja mida peitmata jätta? Aga veel rohkem kohkus Timéa; kuigi temal polnud midagi peita.

— Vabandust! — ütles härra Kacsuka perekondliku kodususega. — Tänava poolt olid kõik uksed lukus, sellepärast ma tulin köögi poolt sisse.

— Õige küll! — kriiskas proua Zófia. — Tütar läks sõbrannasid vaatama, teenijad ma lasksin kirikusse minna; me oleme siin päris üksi. Sellepärast me istumegi siin köögis, kuni teenijad tagasi tulevad. Andke andeks, kaptenihärra, et me nii koduselt riides oleme.

— Pole midagi, mamma Zófia — ütles kapten lahkelt —, ma olen siis ka siin köögis.

— Oi, palun! Seda ma küll ei või lubada. Siin köögis! Meil pole kaptenihärrat kuhugi istumagi panna . . .

Proua Zófia oli tõesti suures kimbatuses. Külalistetuppa ta kaptenit viia ei saa, sest tal endal on liiga kodused riided seljas. Ja ka Timéad ei või temaga sinna saata, kuni ta ise ümber riietub, sest see ei sobiks; aga kapten oli hakkaja sõjamees, kes kohanes iga olukorraga.

— Ärge ilmaaegu muretsege, mamma Zófia, näete, ma istun siia püti peale, see on väga hea iste.

Ja ta istus Timéa vastu puust püti peale.

Aga nüüd oli veel selle maisiga häda. Ja sellestki aitas kapten proua Zófia välja.

— Mamma Zófia, ma näen, te sööte maisi? Ärge häbenege midagi. See maitseb pühapäeva õhtupoolikul nii hästi. Andke mulle ka siia mütsi sisse üks peotäis, ma närin seda hea meelega.

Proua Zófia oli täiesti rabatud, kui nägi, et kapten tõesti sööb talle mütsi sisse kallatud lihtrahva maiust, ja pealegi lüdimata ja peotäite kaupa. See tegi kapteni vanaproua silmis päris omainimeseks.

— Ma rääkisin siin parajasti Timéale, Timéa tahtis teada — alustas proua Zófia vestlust —, et mismoodi see ristimine õieti käib.

Timéa mõtles juba ära joosta, kui proua Zófia tõtt räägib, aga proua Zófia polnud mitte asjata mehelemineku-ealise tütre ema, et poleks osanud ootamatult sisse-astunud külalise ees käigu pealt juttu ära keerata.

— Ma seletasin talle, mismoodi see ristimine käib. Ta kohkus sellest nii ära. Näete, kuidas ta väriseb! Ma hirmutasin teda sellega, et ta pannakse mähkmetesse nagu väike beebi, keda ristimisele viiakse, ja et ta peab siis ka nutma. Ära karda, ega see nii ei ole. Ma tegin nalja. Kõige rohkem hirmutab teda aga see, et ristimisel rikutakse tema soeng ära.

Siinkohal tuleks nüüd paari sõnaga Timéa soengust juttu teha.

Tal olid imeilusad, pikad ja tihedad juuksed. Ja Athalie lõbustas ennast nende ilusate juustega, lastes oma lokkijal nendest igasuguseid pentsikuid keerutisi moodustada. Kord kammiti Timéal kõik juuksed üles, nii et meelekohad jäid paljaks, ja ehitati pealaele kõrge torn; teine kord aeti juuksed keskelt lahku nagu nahkhiire tiivad või keerati kahele poole oinasarved, jättes kuklataguse sassi ja tõmmates kõik juuksed kõrvade peale; laps pidi kandma niisuguseid soenguid, mida keegi iial polnud näinud, naeruväärseid, veidraid, silmatorkavaid frisuure, ja nende ilmaletoomisel ei säästetud kuumaksaetud tange, traadist rulle, papiljotte, kammi ja vahakreemi. See kõik käis õeliku armastuse pähe, ja laps ei teadnud, et see talle põrmugi ei sobi.

Härra Kacsuka avas nüüd ta silmad.

— Ei maksa teil, preili Timéa, seda soengut nii väga hoida. Teile sobiks palju paremini, kui te oma juukseid päris loomulikult kannaksite. Teil on nii ilusad juuksed, et on lihtsalt patt Jumala vastu neid tangidega kõrvetada ja vahaga üles mukkida. Ärge laske seda enam teha. Nii ilusate juuste puhul on kahju igast karvast, mis kannatada saab. Ja see juuksepiinamine, mida te

omavahel lokkimiseks nimetate, ainult rikub juukseid. Nad kaotavad läike, hargnevad otstest, lähevad rabedaks ja hakkavad varsti välja langema. Kogu seda juuksurikunsti ei ole teile üldse tarvis. Teil on ju nii imeilusad tihedad juuksed, et kui te nad patsi punute ja kuklasse rulli keerate, siis ilusamat peaehet te ei või tahtagi.

Võib-olla et härra Kacsuka ütles seda lihtsalt puhtinimlikust sümpaatiast ilusate piinatud juuste vastu ja et tal ei olnud muud kavatsust kui vabastada Timéa imekaunid juuksed pealesunnitud veidrustest, aga mõju, mida tema sõnad avaldasid, oli sügavam, kui ta oleks osanud arvata.

Sellest silmapilgust peale oli Timéal tunne, nagu tahaks see tema pähe torgatud kamm tal pead paigast ära väänata, ja ta ootas kannatamatult, millal härra Kacsuka minema läheb.

Kapten ei viivitanud ka kuigi kaua; ta halastas proua Zófia peale, kes kogu tema sealoleku aja oli ametis sellega, et püüdis oma närustes tuhvlites jalgu ära peita; härra Kacsuka lubas õhtul veel kord läbi astuda; ja siis ta jättis jumalaga ja läks minema. Mamma Zófil suudles kätt, Timéale aga tegi sügava kummarduse.

Vaevalt oli kapten uksest välja saanud, kui Timéa tõmbas peast kõrge kammi, kiskus üleskuhjatud juuksed laiali, harutas ühe minutiga kogu soengu lahti ja läks siis toobri juurde ning asus oma juukseid ja kogu pead puhtaks pesema.

— Mis sa teed, tüdruk? — pistis proua Zófia kriiskama. — Jäta kohe järele. Lase juuksed olla, nagu nad on. Sa tead, kuidas Athalie vihastab, kui ta koju tuleb ja seda näeb.

— Las vihastab! — ütles laps trotslikult, oma märgi juukseid välja väänates, ja istus siis proua Zófia kõrvale pingile ja asus oma lahtikammitud juukseid lihtsasse patsi punuma.

Tema südames oli ärganud trots. Ta läks juba julgemaks. Härra Kacsuka sõnad olid tema hinge uut jõudu valanud. Kapteni arvamine ja maitse olid talle seaduseks. Ta keeras oma patsi lihtsalt rulli ja kinnitas selle loomuliku soenguna kuklasse, nagu kapten oli soovitanud.

Proua Zófia itsitas endamisi naerda. See plika on päris lolliks läinud!

Ja kuni Timéa juukseid keeras, nihkus proua Zófia talle lähemale ja katsus ennast heaks teha.

— Noh, kas ma räägin edasi, mismoodi see laulatus käib? Kuhu me jäimegi, kui see va Kacsuka tuli? Oi, kui ta teaks, millest me rääkisime. Nojah, me jõudsime sinna, et pruut ja peigmees joovad karikast veini. Koor ja diakon aga laulavad samal ajal kogu aeg: «Gospodi pomilui!» Siis loeb preester evangeeliumi ette, ja sel ajal hoiavad pulmavanemad krooni uue abielupaari pea kohal. Siis aga võtab preester kroonid oma kätte, paneb need hõbeliuale tagasi ja ütleb peigmehele: «Ole austatud nagu Aabraham, õnnistatud nagu Iisak ja viljakas nagu Jaakob!» Siis pöördub ta pruudi poole ja ütleb: «Ole ülistatud nagu Saara, rõõmusta nagu Rebeka ja sigi nagu Raahel!» Ja pärast seda õnnistust suudlevad pruut ja peigmees teineteist kolm korda pulmarahva ees ja altari ees...

Timéa lõi silmad maha, et mitte seda pilti näha.

Athalie oli väga imestunud, kui ta koju tuli ja Timéa lahtikammitud juukseid nägi.

— Mis see siis tähendab, kes lubas sul juuksed lahti teha? Kus su kaelkirjaku-kamm on? Kus su lehv on? Pane kohe tagasi!

Timéa surus huuled kokku ja raputas pead.

— Tee kohe, mis ma ütlesin!

— Ei!

Athalie ajas seda ootamatut kangekaelsust nähes silmad pärani. See oli midagi ennekuulmatut, et keegi julgeb talle vastu rääkida! Ja pealegi veel see armuleivale võetud plika, kes oli alati nii alandlik olnud ja kes oli tal ükskord isegi jalgu suudelnud.

— Ei? — küsis ta Timéa ette astudes ja oma vihast moondunud nägu tema valgele näole lähendades, nagu tahaks ta seda tuhaks põletada.

Proua Zófia vaatas seda kööginurgast suure kahjurõõmuga pealt.

— Kas ma ei öelnud, et sa veel saad, kui Athalie tuleb!

Timéa aga vaatas otse Athalie sädemeid pilduvatesse silmadesse ja kordas veel kord:

— Ei!

— Mispärast? — hüüdis Athalie (nüüd sarnanes ta hääl ema häälega ja silmad isa silmadega).

— Sest nii ma olen ilusam! — vastas Timéa.

— Kes sulle seda ütles?

— Tema...

Athalie mõlema käe sõrmed tõmbusid konksu nagu kulliküüned ja tema ilusate huulte vahelt välgatasid kokkusurutud hambad. Kohe kisub ta selle tüdruku tükkideks.

Siis aga puhkes ta naerma.

Tema talitsematu viha muutus pilklikuks naerulaginaks. Ta jättis Timéa sinnapaika ja läks oma tuppa.

Härra Kacsuka tuli veel sama päeva õhtul tagasi. Tal paluti õhtusöögile jääda. Lauas ujutas Athalie Timéa harjumatu lahkusega üle.

— Kas te ei märka, härra kapten, et Timéa on niimoodi lahtikammitud juustega palju ilusam?

— See on tõsi! — kinnitas kapten.

Athalie muigas.

Nüüd see ei olnud enam nali, vaid kättemaksuhimu, mida ta lapse arvel rahuldas.

Laulatuseni oli jäänud ainult kaks päeva.

Nende kahe päeva jooksul oli Athalie Timéa suhtes tähelepanelikkus ja õrnus ise. Ta ei lasknud tal majapidamistöid teha, ja teenijatel oli kästud tuppa tulles ka Timéa kätt suudelda.

Proua Zófia nimetas teda ühtelugu väikeseks pruudiks.

Ja õmbleja tõi ka pruudikleidi ära.

Missugune lapselik rõõm haaras Timéad, kui ta seda nägi!

Kuidas ta tantsis, kuidas ta käsi plaksutas!

— Noh, tule, proovi oma pruudikleiti selga! — ütles Athalie julma muigega.

Tütarlaps laskis endale selle uhke pruudikleidi selga panna, mille ta oma käega välja oli tikkinud. Ta ei kandnud korsetti ja oli oma ea kohta küllalt arenenud kehaga; kleit istus talle nagu valatud.

Missuguse häbeliku eneseimetlusega ta ennast suure

seinapeegli ees keerutas. Ah, kui ilus ta oma mõrsjakleidis saab olema! Võib-olla mõtles ta ka sellele, et teda hakatakse armastama. Võib-olla lõi ta süda kiiremini põksuma. Võib-olla lahvatas seal üks leek lõõmama, mis toob hurma ja valu.

Oo! Need, kes temaga mängisid, selle peale ei mõelnud.

Toatüdruk, kes teda riidesse pani, hammustas huulde, et mitte naerma puhkeda.

Athalie aga mukkis teda julma silmakirjalikkusega, ja laps ei osanud oma rõõmu varjata: ta oli seniaimamatute tunnete kütkes, mis peegeldusid tema marmorvalgel näol.

Athalie tõi ka pruudipärja välja ja proovis seda Timéale pähe. Mirt ja valged jasmiinid sobisid talle nii ilusasti.

— Oh, küll sa oled ülehomme ilus!

Siis lasti Timéal pruudikleit seljast ära võtta.

— Las mina proovin nüüd ka — ütles Athalie —, kuidas ta mulle sobib.

Temale sobitati pihikuosa selga korseti abil, ja tema ilus uhke kuju andis rüüle juba rõhutatuma ilme. Ka talle pandi pruudipärg pähe ja temagi keerutas end seinapeegli ees.

Timéa ohkas südamepõhjast ja sosistas Athaliele võltsimatu imetlusega:

— Oo! Sa oled väga ilus! Sa oled imeilus!

Võib-olla oleks nüüd võinud selle nalja juba ära lõpetada?

Ei! Ta peab seda põhjani maitsta saama; ta peab selle eest, et ta nii loll on, karistust kandma.

See pilklik pimesikumäng kestis kogu päeva ja sellest võtsid kõik osa. Laps oli kogu sellest hullutamisest juba täiesti segane. Ta valvas härra Kacsukat uksel ja jooksis minema, kui nägi teda tulemas. Ta hakkas värisema, kui tema kuuldes kapteni nime nimetati, ja andis küsimustele äraspidiseid vastuseid. Teised aga lõbutsesid tema arvel.

Kas härra Kacsukal oli sellest üldse aimu?

Võib-olla oli.

Kas ta kahetses seda? Võib-olla ei kahetsenudki.

Võib-olla aimas ta ka veel niisuguseid asju, millest

naerjad polnud undki näinud, ja ootas täiesti külmaverelselt seda saatuslikku päeva.

Viimasel päeval enne laulatust ütles Athalie Timéale:

— Tänase päeva pead sa paastu pidama. Homme on sul püha ja pidulik päev. Sind viiakse altari ette; ristitakse ja siis laulatatakse. Sellepärast pead sa eelmise päeva paastu pidama, et puhtana altari ette astuda.

Timéa võttis seda manitsust kuulda ega söönud kogu päeva ühtki suutäit.

Kuigi niisugusel kasvueas tütarlapsel on väga hea söögiisu. Arenev organism nõuab oma õigusi: söömine on ainus talle tuntud himu, mille rahuldamisest ta midagi juba teab. Aga Timéa surus selle himu alla. Ta istus söömata kaasa lõuna ja õhtusöögi. Kuigi lauale toodi meelega niisuguseid toitusid, mida ta väga armastas. Esikus keelitasid teenijad ja köögitüdruk teda salaja tema jaoks kõrvalepandud paremaid palu sööma, sest paastu võib ju ka petta; sellest ei saa keegi teada. Aga ta ei lasknud end eksitada; ta pidas selle nälgimise vastu. Seejuures aitas ta veel pulmalauale torte küpsetada ja sülti keeta, ja tema ees kuhjusid terved mäed isuäratavaid maiuspalu, mida ta isegi ei maitsnud. Kuigi ta võis Athalie pealt näha, kes ise ka pidusöögi ettevalmistusest osa võttis, et niisugusel puhul võib siit ja sealt näksida. Aga tema pidi paastuma! Õhtul heitis ta varakult magama, ütles, et tal on külm. Mis oli ka tõsi. Ta värises ja lõdises veel teki allgi, ja tal ei tulnud und. Athalie kuulis magama minnes, kuidas ta vabiseb, kuidas ta hambad plagisevad, ja tal jätkus julmust teisele kõrva sosistada: «Oi jah, kus sa homme sel ajal juba oled.»

Vaene laps! Kuidas ta saigi magama jääda, kui kõik ülnuvad tunded, mis selles eas tavaliselt alles nukuund magavad, olid tema lapsesüdames enneaegselt ärkvele aetud!

Ta ei saanud oma asemel tundide viisi rahu; hirmud, mis sarnanesid rõõmudega, ihad, mis kandsid salajase jälestuse maski, viirastusid tema suletud silmade ees. Ta tahtis palvetada, aga ei osanud oma meeleheites kõikidest pühadest raamatutest välja valida, missugune on see õige palve, sest seda polnud talle keegi seletanud (seegi oli ju ainult nali), ja hakkas valjusti lugema küm-

nest Egiptuse nuhtlusest kirjutatud laulu, seda vapustavat luuletust, mis algab sellega, et «Kõigepealt muutus vesi vereks», ja lõpeb sellega, et «Lõpuks said otsa kõik esmasündinud!»

Ja Athalie oli küllalt südametu endamisi lapse üle naerma; ja oli küllalt südametu tema eksitust parandamata jätma, et oleks talle öelnud: «Mitte see ei ole õige palve, vaid hoopis see teine, mis algab sõnadega «Meie isa», loeme seda koos!» ja oleks seda otsast lõpuni koos lapsega lugenud, kuni sinnamaani, et «päästa meid kurjast ära». Sest tegelikult oli see ju t e m a laulatuse eelõhtu, ja niisugusel puhul peaks iga pruut palvetama, olgu ta nii ilus ja rikas kui tahes.

Timéal olid kuni koiduni kõik närvid pingul; ta ei saanud sõba silmale; koidu eel aga jäi ta seda raskemini magama, rammestavalt raske uni halvas ta teadvuse; ta ei ärganud ka hommikuse sagina peale, mis tema ümber tõusis.

Kuigi see oli laulatuse päev!

Athalie hoiatas teenijaid, et nad laseksid Timéal magada, ja käskis ka veel kardinad akna ette tõmmata, et magamistoas oleks pime; ärgu nad teda enne üles äratagu, kui Athalie on oma pruuditualetiga valmis saanud.

See võttis aga tublisti aega. Athalie tahtis täna oma ilu täies lahingukorras välja panna. Selleks päevaks oli üle kogu maa kokku tulnud tohutu hulk sugulasi ja ärisõpru, et näha rikka Brazovicsi ainsa tütre hiilgavat laulatust; kõige ilusama tütarlapse laulatust üle seitsme komitaadi.

Pulmarahvas hakkas juba pidumajja kogunema. Ka pruudiema, proua Zófia, oli juba uude kleiti, ja mis veel hullem, ka uutesse kingadesse pressitud, mis panid teda südamest soovima, et oh, oleks see tänane päev juba ükskord möödas!

Kohale ilmus ka peigmees; naeratava näoga, viisakas nagu alati, aga sellest naeratavast näost ei saanud iial midagi välja lugeda, ja viisakus oli tema puhul lihtsalt loomulik käitumisviis.

Ta tõi kaasa ka pruudikimbu. Sel ajal ei tuntud veel kameeliat; pruudikimp oli kokku seatud mitut värvi roosidest. Härra Kacsuka ütles, et ta tõi roosile roose,

mille eest see särav nägu tasus talle uhke naeratusega.

Puudus veel ainult kaks inimest: Timéa ja härra Brazovics, ja seda kärsitumalt ootasid kõik härra Brazovicsi.

Öeldi, et ta on juba varahommikul kindlusse komandandi juurde sõitnud, ja oodati kannatamatult tema tagasijõudmist. Isegi pruut käis ühtelugu akna all vaatamas, kas isa tõld ei tule juba.

Ainult peigmees paistis rahulik olevat.

Ja kuhu see härra Brazovics siis võis jääda?

Eile õhtul oli ta väga heas tujus. Lõbutses koos oma sõpradega ja kutsus kõiki tuttavaid pulma; veel õhtul hilja koputas ta härra Kacsuka aknale ja hüüdis talle läbi klaasi «head ööd» asemel: «Sada tuhat forinti on homme platsis!»

Ja tal oli ka põhjust heas tujus olla.

Kindlusekomandant oli talle teatanud, et kindlustustööde plaan on ministrite nõukogu poolt tervikuna vastu võetud ja et võõrandamiste kohta on juba korraldus antud; Csallóközi kruntide eest on summad isegi juba välja makstud; ka ülejäänutele on maksukäsud juba välja kirjutatud, need peaksid öösel ministri allkirjaga tagasi jõudma. See on niisama hea, nagu oleks raha juba taskus.

Hommikul ei jõudnud härra Brazovics kuidagi kõnetundide algust ära oodata, ta ilmus juba aegsasti komandandi ooteruumi, et esimesena tema jutule pääseda.

Ja komandant ei lasknud teda kaua oodata, vaid võttis ta kohe vastu.

— Asjal on üks väike viga juures — ütles ta sisseastujale.

— Noh, peaasi, et see viga suur ei ole.

— Olete te kunagi midagi Staatsrathist kuulnud?

— Ei ole, mitte iial.

— Ka mina mitte. Ma ei ole viieteistkümne aasta jooksul kuulnud, et keegi temast oleks rääkinud. Aga niisugune asjandus on sellest hoolimata siiski olemas ja annab endast just praegu elumärki. Nagu ma juba ütlesin, võttis ministrite nõukogu vastu otsuse kogu selle kindlustustööde plaani ellurakendamise ja sellega seotud võõrandamiste kohta. Siis aga laekus teadmata

allikast üks märgukiri, mis juhtis tähelepanu mõnesugustele riigi huvisid kahjustavatele asjaoludele. Ministrite nõukogu ei saanud enam oma otsust muuta. Niisiis kutsuti kokku Staatsrath, millest juba viisteistkümmend aastat rohkem midagi ei teata, kui et tema liikmed said oma aastapalga ja kantseleitarvete rahad. Küsimusesolev asi anti sinna arutada. Ja seal lahendati see nii targalt, et jäeti valitsuse otsus põhimõtteliselt jõusse, jaotati see aga praktiliselt kahte ossa, Csallóközi kindlustuste krundid võõrandatakse otsekohe, Monostori kindlustuste krundid aga alles siis, kui kindlustuste esimene järk on valmis saanud; see võtab aga oma kaheksateist kuni kakskümmend aastat aega. Niisiis tuleb omanikel seniks maksukäske ootama jääda. Head päeva, härra Brazovics.

Härra Brazovics ei mõistnud selle peale midagi öelda. Kellele oleks võinud pähe tulla, et pärast seda, kui kõik ministrid on nõusse saadud, annab endast äkki märku mingi Staatsrath, ja et kui igamehe huvides on riigil verd lasta, ilmub äkki kuskilt välja keegi, kes omaenda huvide vastu hakkab sõdima!

Selle vastu ei olnud mingit abi!

Kindel lootus saja tuhande forindi peale oli luhta läinud; peale selle oli aga kaotsi läinud ka see teine sada tuhat forinti, mille ta oli matnud kõlbmatutesse ja tulututesse söötis viinamägedesse, mis nüüd täiesti väärtusetuks olid muutunud. Ja koos selle lootuse haihtumisega nägi härra Brazovics kõiki oma õhulosse kokku varisevat. Uhke kahekordne härrasmaja, Doonaul purjetavad lastis laevad ja tuledes särav kirik hiilgava pulmarahvaga, kõik, kõik on ainult miraaž, mis koos Monostori kantsi uduse terendusega ootab ainult tuulehoogu, mis selle laiali ajab, ainult üht pilve, mis päikese ära varjab, ja polegi sellest enam midagi järel!

Kui härra Brazovics komandandi kabinetist välja tuli, paistis talle, et vahipostil seisval soldatil on peas kaks mütsi ja õlal kaks püssi, et tiibhoone aknad tantsivad, et pikk koridor tõuseb tema ees püstloodis nagu järsk mägirada ja et seinad ähvardavad talle kaela langeda . . .

Ah! Sealt tulebki Timéa!

Lõpuks oli ta end siiski välja maganud; ta ärkas ettetõmmatud kardinatega hämaras toas, painajalikust unest ikka veel nagu purjus, tõmbas endale kuidagimoodi riided selga, ja kuna ta lähemates tubades kedagi ei leidnud, komberdas ta sinna kambrisse, kus Athaliet riietati.

Kui ta sellesse heledasti valgustatud tuppa astus, mis oli täis lillepotte ja pulmakinke, tuli ta korraga teadvusele, et täna on ju laulatuse päev.

Kui ta silmas härra Kacsukat, kellel oli käes pruudikimp, sähvas tal südamest läbi, et see on ju peigmees.

Ja siis, kui ta Athaliele pilgu heitis, mõtles ta, et ennäe, see on minu pruudikleit.

Tema jahmatuses, pärani aetud silmades ja paokil huultes oli midagi naerma ja midagi nutma panevat.

Teenijad, külalised ja proua Zófia ei suutnud oma lõbusat tuju maha suruda.

Athalie aga astus haldjaliku kõrkusega talle vastu, võttis oma valges kindas käega tema õrnast lõuast kinni ja ütles talle muiates:

— Ongi tänane päev käes, kullake, ainult et esialgu olen mina see, kes laulatusele läheb, sinul aga tuleb veel koolis käia ja viis aastat oodata, ja siis ehk võid ka sina mehele minna, kui keegi sind ära võtab.

Selle jutu peale ei suutnud nüüd naiste vägi enam naeru pidada. Oh, kuidas itsitas noor ja vana selle vaese petetud narrikese üle, kes oli lasknud ennast nii haledalt ninapidi vedada!

Timéa aga seisis seal nagu soolasammas, kaks kokkupandud kätt ripakil. Ta ei punastanud ega läinud ka kahvatumaks. Ta poleks osanud sellele nimegi anda, mida ta praegu tundis.

Athalie nagu aimas, et see julm nali ei tõsta tema ilu; ta tahtis selle mõju natuke pehmendada.

— Noh, tule siia, Timéa! — ütles ta lapsele. — Näed, ma ootasin sind. Tule kinnita mulle loor pähe.

Pruudiloor!

Timéa võttis oma kangete kätega loori ja läks sellega Athalie juurde. Tal tuli see ühe kullast noolega Athalie juuste külge kinnitada.

Timéa käed värisesid, ja see nool ise oli ka kohmakas

tööriist. Ei tahtnud kuidagi juustest läbi minna. Ühe Athalie kärsitu liigutuse juures riivas Timéa tömbi nooleotsaga kogemata ilusa pruudi pead.

— Ah, kui kohmakas sa oled! — hüüdis Athalie ärritatult ja lõi esimese valuga Timéale vastu kätt.

Timéa kulmud tõmbusid hetkeks kokku. Sõimata ja lüüa teda tänasel päeval, ja just selle inimese ees! Tema silmadesse valgus kaks rasket pisarat. Need pisarad veeresid üle ta valge näo.

Ja kindlasti vajutasid need kaks pisarat alla kaalukausi, mida hoiab üks õigustmõistev käsi, mis mõõdab õnne ja õnnetust.

Athalie tahtis oma ägestumist palavikulise ärevusega mõistetavaks teha. Pruut võib ju viimasel hetkel tujukas ja närviline olla. Näe, pulmavanemad ja pruutneitsid on juba siin, aga pruudiisa ei ole ikka veel näha!

Kõik on juba rahutud, ainult peigmehel jätkub enesevalitsust.

Juba saadeti kirikustki sõna, et preester on valmis ja ootab noorpaari; kirik on juba sissegi löödud, nagu see suurte patroonide puhul kombeks on. Athalie rind voogab närvilisusest, et isa ikka veel ei tule. Üks käskjalg teise järel saadetakse kindlusse härra Brazovicsi otsima.

Ja siis lõpuks nähakse aknast tema klaasitud tõlda tulemas.

Lõpuks ometi!

Pruut jääb veel kord peegli ette seisma ja vaatab, kas loori voldid kukuvad õigesti. Ta kohendab oma käevõrusid ja pärlikeesid Juno-kaela ümber. Samal ajal hakkab trepikojast kostma iseäralikku müdinat, nagu tuleks korraga hulk inimesi raskelt tammudes trepist üles. Selle peale kostab tubadest kohutavaid hääli, milles allasurutud õudus sureb enne, kui jõuab esile murda; inimesed trügivad jahmunult ukse poole.

Ka Athalie toast jooksevad pruutneitsid ja sõbrannad vaatama, mis seal lahti on. Ja imelik küll, aga ükski neist ei tule tagasi teadet tooma.

Athalie kuuleb teisest toast proua Zófia kriiskamist. Aga see kriiskab ju alati, ka siis, kui ta rahulikult räägib.

— Minge vaadake, mis seal on — ütleb Athalie peigmehele.

Ka kapten läheb välja ja pruut jääb Timéaga üksi tuppa.

Salapärane, summutatud, viirastuslik sosin tubades üha valjeneb.

Athalie muutub juba rahutuks.

Peigmees tuleb tagasi.

Jääb uksele seisma ja ütleb sealt pruudile:

— Härra Brazovics on surnud! . . .

Pruut viskab kohkunult käed õhku ja langeb meelemärkusetult selili. Kui Timéa teda õigel ajal kinni ei püüaks, lööks ta oma pea vastu marmormosaiiklauda lõhki.

Ilusa uhke pruudi nägu on praegu valgem kui Timéal.

Ja Timéa mõtleb Athalie pead süles hoides: «Näed nüüd, kuidas see pruudikleit põrmus lamab!»

Peigmees seisab ikka veel uksel ja vaatab tükk aega Timéa nägu, siis keerab ta ringi ja lahkub tekkinud segaduses majast.

Ilma et oleks oma pruuti maast üleski tõstnud.

Timéa

Jah, põrmus lamab see pruudikleit! . . .

Laulatuse asemel tulid hoopis peied.

Ja tikitud mõrsjakleidi asemel leinarüü.

Must värv, mis teeb vaese ja rikka võrdseks. Athalie ja Timéa said ühtemoodi kleidi.

Ja oleks see lein ainult musta kleidi kandmisega piirdunud.

Aga pärast Athanázi äkilist surma ründasid õnnetusekuulutajad parves seda maja nagu mustad varesed, kes talvel enne ränka tuisku majakatusele istuvad.

Esimene kaarnakraaksatus oli see, et peigmees saatis kihlasõrmuse tagasi: ta ei ilmunud isegi matusetalitusele, et nõrkevale pruudile käsivart ulatada, kui see kirstu surnuaiale saadab; sest selles väikelinnas valitseb komme, et leinajad, olgu rikkad või vaesed, saadavad oma lahkunu jalgsi, alandlikult, paljapäi surnuaiale.

Oli neidki, kes härra Kacsukat selle eest hukka mõistsid ega pidanud kuulikindlaks vabanduseks seda asjalikku põhjendust, et kuna härra Brazovics polnud täit-

nud omapoolset eeltingimust saja tuhande forindise kaasavara üleandmise kohta, siis võis ka peigmees end õigusega oma kohustustest vabastatuks lugeda. Inimesed on liiga kitsarinnalised, et niisuguse tagasiastumise puhul mingeid vabandusi arvesse võtta.

Kaarnad aga muudkui lendasid Brazovicsi maja katusele. Võlausaldajad hakkasid oma raha tagasi nõudma.

Ja siis varises kogu see kaardimaja kokku.

Niipea kui esimene võlausaldaja asja kohtusse andis, oli Brazovicsi maja saatus otsustatud. Laviin läks liikvele ega peatunud enne, kui oli päris alla jõudnud. Selgus, et see oli õige, mida põgenenud peigmees oli aimanud: härra Brazovicsi äri oli nii läbi põimunud pealtnäha kasulike, tegelikult aga kahjutoovate tehingutega, valearvestustega, varjatud võlgadega ja kujuteldud tuludega, et lähemal vaatlusel ei jätkunud ka kogu tema varandusest kõigi nõudmiste rahuldamiseks; pealegi selgus, et ta oli ära raisanud ka niisugused summad, mis olid usaldatud tema kui innuka kristlase ja aumehe kätte: orbude varanduse, kogudusefondide kapitali, haigemajade rahad, oma agentide kautsjonisummad ja kogukonna fideikomissid; lained lõid üle maja katuse, ja need lained olid täis pori ja muda — häbi ja alandust.

Ka Timéa kaotas kogu oma varanduse. Orvu käest hoiulevõetud rahasumma ei olnud ühegi kinnisvara kinnistusregistrisse kantud.

Ja siis hakkas ridamisi tulema advokaate, linnanõunikke ja kohtupristaveid, kes pitseerisid kõik kapid ja kummutid kinni ega küsinud pirtsakate daamide käest, millal neid võib külastada, vaid murdsid ükskõik mis kellaajal sisse, trampisid tubades ringi ja kirusid ning vandusid kadunut leinavate daamide kuuldes, küsimata, kas siin võib valjusti rääkida. Võtsid järjest ette, mis nad majast leidsid, ja takseerisid, palju see või teine asi väärt on, maalid koos raamiga või ilma raamita ja pruudikleit ilma pruudita.

Ja lõpuks määrati kindlaks tähtaeg ja kleebiti ka ukse peale teadaanne, millal kõik see kraam ametivõimude poolt oksjonil maha müüakse, jah, kõik, ka see ilus tikitud pruudikleit. Ja tagatipuks ka maja ise, ja kui see on müüdud, võivad tema senised elanikud minna,

kuhu jalad kannavad, ja ilus Athalie võib oma pilgu taeva poole tõsta ja küsida, kus on see paik, kuhu ta nüüd oma pea paneb.

Jah, kuhu peab Athalie oma pea panema?

Läbipõlenud petise orvust tütar, kellelt on kõik ära võetud, ka tema hea nimi, ja kellele pole jäänud ühtki inimest, kes talle head sooviks; tema ise kaasa arvatud.

Kõigist tema aaretest oli talle alles jäänud ainult kaks hinnalist asja, mis ta arestijate eest ära oli peitnud: üks kaltsedontoos ja tagasisaadetud kihlasõrmus.

Selle kaltsedontoosi oli ta salaja kleiditaskusse pistnud, ja öösel, kui ta üksi jäi, võttis ta selle välja ja vaatas seal sees olevaid aardeid.

Need aarded olid igate sorti mürgid. Athalie oli selle mürgikogu ostnud ühel Itaalia-reisil, mingis veidras tujus, ja oli selle aarde omanikuna trotslikuks muutunud. Ta kujutles endamisi, et ta on võimeline kõige väiksemagi kibestumise puhul end tapma. Ja see kujutlus tegi teda oma vanemate ja kallima suhtes türanniks. Kui nad kõiki tema soove ei täida, siis siin on mürgitoos: pruugib ainult valida, missugune mürk kiiremini tapab, ja nad leiavad ta surnult.

Ja nüüd oli see suur kiusatuse silmapilk käes! Teda ootas ees kõle ja ahastamapanev elu ilma mingi lohutuseta. Isa oli oma lapse kerjuseks teinud ja peigmees oma pruudi maha jätnud.

Athalie tõusis voodist üles, vaatas avatud toosi ja hakkas mürki valima.

Ja siis ta jõudis äkki arusaamisele, et kardab surra!

Pole veel ta südames seda jõudu, mis hauda viiks.

Ta vaatas üksisilmi peeglisse. Kui ilus! Tal pole jõudu niisugust ilu hävitada.

Ta sulges toosi ja peitis selle jälle ära. Ei ole ta võimeline neist mürkidest ühtki sisse võtma.

Ta võttis välja teise kallisvara: kihlasõrmuse. Ja seegi sisaldas mürki.

Veel tapvamat mürki. Mis tapab hinge. Aga seda mürki oli ta valmis joovastuseni sisse imema. Ta armastas seda meest, kellele ta selle sõrmuse oli andnud. Ja mitte ainult, et armastas: ta oli temasse armunud.

Mürgitoos andis halba nõu, sõrmus veel halvemat.

Athalie hakkab end riidesse panema. Pole enam kedagi, kes teda selle juures aitaks, kõik teenijad on juba laiali jooksnud. Proua Zófia ja Timéa magavad teenijatoas; elutubade uksel on kohtu pitser. Athalie ei ärata magajaid üles, vaid paneb üksi riidesse.

On vist juba kesköö? Ta ei tea seda; uhkeid lauakelli ei keera enam keegi üles, sestpeale kui on teada, et ka need lähevad oksjonile. Ühed näitavad hommikut, teised õhtut.

Ükskõik, olgu kell mis tahes, Athalie võtab välisukse võtme ja hiilib üksi majast välja; ta jätab kõik uksed enda järel lahti. Keda on siit varastada?

Ja siis hakkab ta üksi mööda pimedat tänavat minema. Sest Komáromi tänavad olid neil aegadel tõesti pimedad. Püha Kolmainsuse kuju ees vilgub üks latern, teine raekoja ees, kolmas peavahi uksel: ja see on ka kõik.

Athalie ruttab «Inglismaa» poole. See on aga halva kuulsusega koht. Pime park linna ja kindluse vahel, kuhu öösiti poevad peitu värvitud näoga ja sassis juustega peavarjuta naisterahvad, kui neid turutrahteritest välja on visatud. Athalie kohtab tingimata niisuguseid naisterahvaid, kui ta sealt läbi läheb. Aga ta ei pelga neid praegu. See mürk, mida ta sellest kuldrõngast imes, võtab hirmu kohtumise ees nende räpaste tüüpidega. Inimene kardab pori ainult niikaua, kuni ta sinna sisse pole astunud.

«Inglismaa» nurgal seisab vahisoldat. Sellest peab tähelepanu äratamata mööda pääsema, et ta tulijale ei hüüaks: kes seal on?

Nurgamajal on turu pool küljes sammastega käik; päeval on see leivamüüjate muttide päralt. Nende sammaste varjus liikus Athalie edasi. Kiiruga komistas ta millegi otsa. Põiki üle sammaskäigu lamas üks kaltsudes naisterahvas: juua täis. Jalahoobi saanud poolloom võttis Athalie vastu rämeda sõimuga. Athalie aga astus temast üle ega teinud sellest väljagi.

Ta hingas kergemalt, kui oli ümber nurga parki keeranud ja puudealusesse pimedusse jõudnud, kus peavahi latern tal silmist kadus.

Keset sirelipõõsaid kumas üks valgustatud aken. Athaliele oli see kuma teejuhiks. See oli kapteni aken.

Athalie haaras kinni lõvipeaga koputist kahepealise kotkaga uksel; ta käsi värises, kui ta end vaikselt märku andma seadis. Siis ta koputas.

Selle peale tuli ohvitseri tentsik ja avas ukse.

— Kas kapten on kodus? — küsis Athalie.

Poiss tõmbas näo naerule ja noogutas, et on küll. Ta teadis, kes Athalie on. Need ilusad käed olid tema pihku poetanud palju ilusaid hõbemünte, kui ta oma isanda nimel oli sellele ilusale preilile lillekimpe või varaseid puuvilju kingituseks viinud.

Kapten oli veel üleval ja töötas.

Tema tuba oli lihtsalt sisustatud, ilma vähemagi luksuseta. Seintel maakaardid, laudadel raamatud ja inseneri-tööriistad; sisseastujat üllatas karm sõjamehelik lihtsus ja peale selle piibusuitsulõhn, mis oli imbunud mööblisse, raamatutesse ja isegi põrandasse ja mis lõi ninna ka siis, kui parajasti ei suitsetatud.

Athalie polnud kapteni toas veel kordagi käinud. See teine korter, kuhu peigmees pidi teda laulatuse päeval viima, oli muidugi hoopis teistmoodi sisse seatud, aga selle olid võlausaldajad veel samal päeval koos mööbliga aresti alla lasknud panna. Siia oli Athalie ainult aeg-ajalt läbi akna sisse vaadanud, kui ta siit ema saatel mõnel pärastlõunal Platzmusik'i ajal mööda oli jalutanud.

Härra Kacsuka oli väga üllatunud. Ta polnud naiskülalist oodanud; tema lillakassinisel mundril oli kolm ülemist nööpi sõjaväemäärustiku vastaselt lahti ja ta oli töötades isegi hobusesabajõhvidest kravati ära võtnud.

Athalie jäi lävele seisma ja laskis käed rippu ning pea longu.

Kapten ruttas talle vastu.

— Jumala pärast, preili! Mida te teete? Miks te siia tulite?

Athalie ei saanud sõnagi suust; ta langes mehe rinnale ja hakkas kibedasti nuuksuma.

Kapten aga ei emmanud teda.

— Võtke istet, preili — ütles ta, Athaliet lihtsa nahkdiivani juurde viies, ja seejärel oli kaptenil esimene mure äravõetud hobusesabajõhvidest kravatt kaela panna ja mundrikuub kurguni kinni nööpida. Siis tõm-

bas ta ühe tooli diivani ette ja võttis Athalie vastas istet.

— Mida te teete, preili?

Athalie pühkis pisarad ära ja vaatas kaptenile tükk aega särava pilguga silma, nagu katsuks ta kõigepealt pilguga talle selgeks teha, miks ta siia tuli. Kas ta tõesti ei saa sellest aru?

Ei, ta ei saanud sellest aru.

Ja kui Athaliel siis rääkima tuli hakata, haaras teda niisugune värin, et tema hääles oli raske vahet teha, mis on ägamine ja mis sõnad.

— Mu härra! Kuni ma õnnelik olin, olite teie minu vastu väga hea. Kas teil on sellest headusest veel midagi järele jäänud?

— Jah, preili — ütles Kacsuka jaheda viisakusega. — Ma jään igavesti teie austajaks ja sõbraks. Õnnetus, mis teid tabas, tabas ka mind, sest me kaotasime koos kõik, mis meil oli. Ka mina olen meeleheitele viidud, sest ma ei leia ühtegi päästvat ideed, mis minu põrmu tallatud lootused uuesti ellu ärataks. Minu elukutse, kus ma edasist tõusu ootan, kirjutab mulle nii ranged tingimused ette, et ma ei suuda neid täita. Meil ei tohi vaene mees abielluda.

— Ma tean — ütles Athalie —, ma ei tahtnudki seda teile meelde tuletada. Me oleme praegu väga vaesed, aga meie saatus võib veel õnnelikuma pöörde võtta. Mul on üks isapoolne rikas onu Belgradis, kelle varanduse me pärime, ja siis me oleme jälle rikkad. Mina jään teid seni ootama, jääge ka teie mind ootama. Võtke oma kihlasõrmus tagasi, viige mind oma ema juurde ja jätke mind oma kihlatuna sinna; ma jään teid ootama, kuni te mulle järele saate tulla, ja olen seni teie emale sõnakuulelik tütar.

Härra Kacsuka ohkas südamepõhjast, puhus küünla ära ja võttis lauale pandud sirkli kätte.

— Tjaa, preili, see on võimatu. Teie ei tunne minu ema. Ta on auahne naine, ja väga raske iseloomuga. Ta elab oma napist pensionist ja ei salli mitte kedagi. Te ei oska aimatagi, kui palju pahandust mul on emaga selle kiindumuse pärast olnud. Ta on sündinud baroness ja ei ole selle vahekorraga kunagi päri olnud. Ta ei tulnud meie laulatuselegi. Tema juurde

ma teid viia ei saa. Ma olen teie pärast oma ema trotsinud.

Athalie rind voogas ägedalt; tema nägu lõkendas; ta haaras nüüd mõlema käega oma truudusetu peigmehe vasaku käe, kust puudus kihlasõrmus, ja sosistas talle, et seinad ei kuuleks ja raamatud edasi ei räägiks:

— Kui teie olete minu pärast oma ema trotsinud, trotsin mina teie pärast kogu maailma!

Härra Kacsuka ei vaadanud ilusa daami kõikeütlevatesse silmadesse, vaid võttis laualt sirkliga tehtud geomeetrilised joonised, nagu võiksid siinused ja koosinused anda vastust küsimusele, mis vahe on hullumeelsuse ja armastuse vahel. Tütarlaps jätkas sosinal:

— Mind on juba nii sügavalt alandatud, et ükski alandus ei suuda mind enam madalamale kiskuda. Mul ei ole siin ilmas enam midagi kaotada, peale teie. Ma oleksin ennast juba ära tapnud, kui teid poleks. Ma ei kuulu endale, ma kuulun teile. Tehke minuga, mida te heaks arvate. Ma olen aru kaotanud ja ma ei hooli enam millestki. Tapke mind ära, kui tahate, ja ma ei piiksatagi.

Härra Kacsuka mõtles selle kirgliku tiraadi ajal, mida talle vastata.

— Preili Athalie, ma räägin teiega siiralt ja otsekoheselt. Te teate, et ma olen aus mees.

Mitte seda polnud Athalie temalt küsinud.

— Aus, rüütellik mees ei kasuta daami õnnetust ära oma madalate kirgede rahuldamiseks. Ma olen valmis teile head nõu andma kui teie hea sõber, kui teie truu austaja. Te ütlesite, et teil on Belgradis onu. Minge tema juurde. Veresugulane peaks teid lahkelt vastu võtma. Mina annan oma ausõna, et ma ei abiellu, ja kui me kunagi veel kohtume, kannan ma oma rinnas alati sedasama tunnet teie vastu, mis praegu ja kõik need aastad.

Härra Kacsuka ei valetanud, kui ta seda tõotas.

Aga tema näoilmest luges Athalie välja selle, mida ta ütlemata oli jätnud, ja nimelt, et kapten pole teda iial armastanud, ei praegu ega kõik need aastad, vaid armastab kedagi teist; ja kuna see teinegi on vaene, kerjuseks tehtud tütarlaps, siis on kaptenil küllalt põhjust ausõna anda, et ta ei abiellu.

Seda luges Athalie oma endise peigmehe jahedast pilgust välja.

Ja siis sähvatas tal üks mõte peast läbi. Ta silmadki välgatasid. Ta küsis mehelt:

— Kas te tulete homme meile ja viite mind ise Belgradi, onu juurde?

Härra Kacsuka kiirustas vastama:

— Tulen küll. Aga nüüd te peate koju minema. Kas keegi saatis teid, kui te siia tulite?

— Ei, ma tulin üksi.

— Missugune hulljulgus! Kes teid tagasi saadab?

— Teie ei saa seda teha! — ütles Athalie kibestunult. — See oleks väga alandav, kui keegi meid sel kellaajal koos näeks, — teile, ma mõtlen! Aga ega ma ei karda! Mul pole ju enam midagi kaotada.

— Mu tentsik saadab teid.

— Pole tarvis. Patrull võtab ta vaesekese veel kinni, lihtsoldat ei või pärast öörahusignaali enam väljas käia. Küll ma saan üksigi koju. Niisiis homseni!

— Hommikul kell kaheksa ma olen kohal.

Athalie tõmbas oma musta mantli hõlmad koomale ja ruttas minema, enne kui härra Kacsuka jõudis talle ustki avada.

Tal oli tunne, nagu oleks kapten pärast seda, kui ta uksest välja astus, rutanud mõõka vööle siduma; võib-olla mõtleb ta teda eemalt saata? «Inglismaa» nurgal ta seisatas korraks; ei olnud sealt kedagi tulemas.

Ta ruttas pimedas kodu poole.

Ja rutates haudus ta oma peas üht plaani. Kui kapten kord juba temaga tõllas istub, kui ta kord juba temaga Belgradi tuleb, küll ta siis näeb, et ükski vägi ei suuda teda enam vabaks päästa.

Mööda pikka sammaskäiku joostes komistas ta jälle sellesama naisterahva otsa, kes seal kivipõrandal lamas. Nüüd see ei ärganud isegi enam üles ega pistnud sõimama. Küll on tal õnnetukesel hea uni!

Kui aga Athalie oma kodu ukse ette jõudis, rabas tema lõõmavat hinge äkki mõte, et võib-olla ruttas kapten ainult sellepärast seda Belgradi-saatmist lubama, et temast vabaneda; võib-olla ei tulegi ta homme, ei kell kaheksa ega ka hiljem.

See mõte keerutas nagu nahkhiireparv ta pea ümber,

kui ta pimedast trepist üles komberdas ja kobamisi läbi pimeda rõdu läks. «Võib-olla ta ei tulegi!»

Piinav eelaimdus piitsutas ta närve.

Esikusse jõudes otsis ta pimedas lauale jäetud küünalt ja tuletikke. Selle asemel sattus talle pihku nuga.

Terav luupeaga kööginuga.

Seegi on pimedas hea valgusallikas.

Ta surus noa pihku ja läks läbi pimeda toa.

Ta hambad plagisesid.

Tal tiirutas peas mõte, et kui ta nüüd selle noa selle valge näoga tütarlapse südamesse torkab, kes seal tema kõrval teises voodis magab, siis oleksid nad mõlemad kodus. Siis hukatakse ka tema ja ta pääseks sellest maailmast.

Ah! Aitaks ainult ühest torkest selle noaga, sinna, kus see valge kogu valgete linade vahel magab.

Ainult et ta ei maga seal.

Athalie tuli alles siis teadvusele, kui ta magamistuppa jõudes Timéa voodi juurde astus ja talle meenus, et Timéa magab ju nüüd koos proua Zófiaga teenijatoas.

Siis pillas ta noa käest ja teda haaras hirm.

Ta tundis nüüd äkki, kui üksi ta on; ja samasugune pimedus, nagu teda ümbritses, valitses ka tema hinges.

Ta heitis koos riietega voodisse ja tahtis palvetada.

Aga palvesõnade asemel tulid talle meelde need Egiptuse nuhtlustest kirjutatud värsid, mida laps oli laulatuseelsel ööl hirmuga lugenud ja mille pärast ta oli tema üle nii õelalt irvitanud. Need värsid kumisesid tal kõrvus: vereojad, libedad konnad, rohutirtsuparved, rahe, katk, paised!

«Pilkane pimedus kattis siis taevast ja maad.»

«Lõpuks said otsa kõik esmasündinud.»

Ja olgugi et ta oma silmad kinni pani, nägi ta ikka neidsamu pilte, ja kui lõpuks uimastav uni ta oma hõlma võttis, keerlesid needsamad unenäopildid ta ümber: vereojad, libedad konnad, rohutirtsupilved, rahe, katk, paised, roomav, kleepuv, tinane pimedus, esmasündinute mahatapmine! . . .

Sellest raskest, roiutavast unest äratas Athalie üles trummipõrin.

Ta nägi just parajasti unes, et üks noor daam, kes oli

oma võistleja tapnud, viidi hukkamispaigale, ta põlvitas juba tapalaval, mõõk oli juba tõstetud, kohtunik luges kohtuotsuse ette: «Jumal olgu talle armuline!» ja siis hakkas trumm põrisema... Selle peale ta ärkas üles.

See oli oksjoni-trummipõrin.

Algas ametlik enampakkumine.

Ah! See oli veel kurvem hääl, kui et mõõgahoobiks märku oleks antud.

Kuulda, kuidas üle kogu tänava hüütakse üksteise järel välja tuttavaid, koduseid, armsakssaanud asju, mida sa veel eile omaks nimetasid: «Esimest korda, teist korda! Kes pakub üle?» Ja siis «kolmandat korda!», trumm põriseb ja mõõk ongi juba langenud!

Ja kohe järgneb uus: «Esimest korda, teist korda: kes pakub üle?»

Athalie pani selga leinakleidi, see oli ainus, mis talle oli jäetud, ja läks — kedagi otsima. Kogu majas olid veel ainult ema ja Timéa, keda ta võis otsida. Need olid praegu kindlasti köögis.

Nad olid juba ammu üleval, juba ammu riides.

Proua Zófia oli jäme nagu tünn.

Teades, et seljariideid kelleltki ära ei võeta, oli ta endale kümmekond kleiti selga ajanud ja mõned salvrätid ja hõbelusikadki taskusse pistnud. Ta ei saanud end hästi liigutadagi. Timéa oli igapäevases kleidis, lihtsas, vaeses rüüs. Ta keetis pliidil perele piima ja kohvi.

Proua Zófia puhkes Athaliet nähes valjusti kriiskama ja langes talle kaela.

— Oi, mu ilus armas kallis tütreke! Mis meist on saanud, mis meist nüüd saab! Miks me pidime küll selle päevani elama! Eks ole, sa ärkasid selle koleda trummipõrina peale üles?

— Ega kell veel kaheksa ei ole? — küsis Athalie. Köögikell käis veel.

— Kuidas ei ole? Kell üheksa algab ju oksjon; kas sa ei kuule?

— Ega siin kedagi pole käinud?

— Ei ole, ei ole! Kes siia niisugusel päeval peaks tulema?

Nüüd istus Athalie köögipingile. Sellelesamale väike-

sele puupingile, kus proua Zófia oli Timéale ilusast lauatustseremooniast rääkinud.

Timéa tegi hommikuks süüa, praadis sütel saiaviilakaid ja kattis prouale-preilile laua.

Athalie ei pannud pakkumist tähelegi, kuigi proua Zófia teda härdalt palus.

— Sõõ, mu ilus ainus kallis tütreke! Kes teab, kas homme annabki meile keegi kohvi! Kõik on nüüd meie vaenlased! Kõik meie tuttavad kiruvad ja vannuvad meid. Mis meist saab, mis meist küll saab?

Tema ise igatahes jõi oma kohvi ära.

Athalie aga mõtles Belgradi-teekonnale ja oodatud teekaaslasele.

Proua Zófial jälle tiirutasid peas iseäralikud enesetapu ja kerge surma mõtted.

«Oh, oleks selle tassi põhjas ometi üks nööpnõel, mis jääks mulle kurku kinni, nii et ma ära lämbuksin!» Siis hakkas ta soovima, et kukuks ometi see triikraud köögiriiulilt alla, kui ta parajasti sealt alt läbi läheb, ja langeks talle otse lagipähe. Ja lõpuks leidis ta, et oleks väga hea, kui praegu algaks see kurikuulus ja kardetud maavärisemine, nii et maja kokku variseks ja kõik, kes seal sees on, surma saaksid.

Kui aga kõik need surmaliigid tulemata jäid ja ka Athalie teda jutule ei võtnud, oli ta tahes-tahtmata sunnitud oma vimma Timéa peale välja valama.

— See võtab asja nii kergelt! Tänamatu loom. Ta isegi ei nuta. Muidugi, mis tal viga. Ta võib teenijaks minna ja elab sellest ära. Ta võib ka õmblejaks hakata. Küllap ta on isegi rõõmus, et ta siit pääseb, saab oma leiva peale ja võib lõbusalt elada! Nonoh! Küll sa tuletad meid veel meelde, oota sa ainult! Küll sa veel kahetsed seda! Küll sa veel kahetsed seda, nii et aitab!

Timéa ei olnud küll veel midagi teinud, mida tal oleks tulnud kahetseda, aga proua Zófia nägi seda kõike juba ette, ja meelekibedusest, mida ta sel puhul tundis, käis üle ainult südamevalu Athalie pärast.

— Aga mis sinust küll saab, mu ilus armas kallis tütreke? Kes sind toetama hakkab? Mis sinu ilusatest valgetest kätest saab?

— Ah, mine, jäta mind rahule! — ütles Athalie, rapu-

tades soiguva ema oma kaelast maha. — Vaata parem aknast, kas keegi meile ei tule!

— Ei tule, ei tule. Kes meile peaks tulema?

Aeg aga läks ja trummipõrin ning hüüded muudkui vaheldusid; Athalie võpatas iga kord, kui köögikell lööma hakkas, ja toetas siis jälle pea käe najale ning jäi tühjusse vahtima. Tema ilusa näo õrn puna tõmbus lillakaks ja huuled läksid siniseks; rohekas, tinahall, sapine jume varjutas tema särava ilu; liikumatud, tinarõngastes silmad, punsunud huuled, ussina siuglevad kulmud, mis kahvatule otsaesisele sügavaid kortsusid vedasid, moonutasid selle ideaalse iluduse kohutavaks karikatuuriks. Ta istus seal nagu langenud ingel, keda on taevast kõrbe aetud.

Lõuna hakkas juba kätte jõudma, ja see, keda ta ootas, ei tulnud ikka veel.

Kurva enampakkumise hääled tulid aga ikka lähemale. Oksjon liikus toast tuppa. Alustati tänavapoolsetest tubadest ja liiguti sealt õuepoolsete tubade poole, mille lõpus oli köök.

Proua Zófial jätkus kõigest oma meeleheitest hoolimata nii palju tähelepanuvõimet, et märgata, kui kiiresti see oksjon käib. Vaevalt hüütakse midagi välja, kui juba lüüakse trummi: «Üle keegi ei paku?» Oksjonile tulnud inimesed aga avaldavad salguti seistes valjusti oma pahameelt: «Siit ei saa ju midagi osta, see mees on ju hull!»

Kes see hull küll võiks olla?

Nüüd on veel ainult köögisisustus järele jäänud; aga kööki ei tuldagi sisse. Trummipõrin kostab eestoast. «Üle keegi ei paku?» Selle ostis päris peale vaatamata ära — hull mis hull.

Ja seegi torkab proua Zófiale silma, et ostetud asju ei rutata tubadest ära viima, nagu muidu oksjonitel ikka, et niipea kui keegi on mõne voodi ära ostnud, võetakse see jalamaid koost lahti ja joostakse sellega minema. Siin ei liigu miski oma kohalt.

Nüüd järgneb kõige tähtsam. Kõik lähevad õue. Enampakkumisele tuleb maja. Ostasoovijad tunglevad oksjonipidaja laua ümber. Kuulutatakse välja algsumma. Selle peale teeb keegi vaikselt mingi pakkumise. Ja selle peale tõuseb rahva hulgas segane jahmatuse,

naeru ja vandumise rüma; inimesed jooksevad laiali, ja jälle hüütakse: «See mees on ju hull!» Ja kõik tormavad kirudes ja vandudes väravast välja. «Esimest korda! Teist korda! Üle keegi ei paku? Kolmandat korda!» Trumm põriseb viimast korda: ka maja on ostja leidnud.

— Noh, mu ilus armas tütreke, nüüd me võime siit minema minna. Vaatame veel viimast korda oma aknast välja, enam me ei saa seda iial teha. Oh, kui nüüd ometi Püha Johannese kiriku torn meile kaela langeks ja meid enda alla mataks, kuni me veel siin oleme!

Athalie aga istus puupingil ja ootas ikka veel ja vaatas seinakella. Kuigi see näitas juba kaheteistkümnendat tundi.

Teda peibutas ikka veel üks nõrk lootuskiir selles Egiptuse pimeduses.

Võib-olla et kapten ei tahtnud, et ta häbenes oksjonirahva hulgast läbi trügida: jäi ootama, kuni see kurb matusetalitus lõpeb; äkki ta siiski tuleb nüüd, kus õu on jälle tühi.

— Kas sa ei kuule, et keegi nagu tuleks?

— Ei mina kuule midagi, mu ilus armas tütreke.

— Jah, tõesti, mööda koridori. Keegi tuleb tasakesi, kikivarvul, mina kuulen.

Ja tõepoolest lähenesid kellegi vaiksed sammud ja keegi koputas köögiuksele, viisakalt, nagu külaline ikka, kes annab seesolijatele oma tulekust märku ja ootab, kuni talle «palun!» hüütakse, ja avab alles siis tasakesi ukse ja astub sisse, müts peos ja pea aupaklikult kummargil — Mihály Timár Levetinczy.

Mihály Timár tegi daamidele aupakliku kummarduse ja jäi ukse juurde seisma.

Athalie mõõtis teda püsti tõustes õela pilguga, milles välgatas pettumus ja vihkamine, proua Zófia piidles teda käsi murdes hirmu ja vankuva lootusega, Timéa vaatas talle rahulikult ja vaguralt otsa.

— Mina — alustas Timár, nagu Rooma paavst alustab oma bullat —, mina ostsin praegu oksjonil ära selle maja ja kõik, mis siin müüa oli. Aga mitte selleks, et endale pidada, vaid selleks, et üle anda sellele, keda siin majas ainsana ära ei saa osta, kes aga mulle on ainsam aare maailmas. Preili Timéa, teie olete nüüdsest peale

selle maja omanik. See kõik on teie oma, mis siin on. Rõivad, ehted kappides, hobused tallis, väärtpaberid kassas, nagu kohus nad aresti alla pani. Kõik see on teie nimele kirjutatud, ja Brazovicsi maja võlad on kõik kinni makstud. Nüüdsest peale olete teie selle maja omanik. Võtke see minult vastu . . . Ja kui siin majas on ehk üks nurgake, kuhu võiks ära mahtuda üks niisugune vaikne inimene nagu mina, kes teid ainult oma imetlusega ja austusega koormab, ja te selle nurgakese mulle loovutate, ja kui teie südames on ehk minu jaoks üks väike varjupaik, ja kui te minu kätt ära ei põlga, siis olen ma lõpmata õnnelik ja tõotan, et minu elul ei saa olema muud eesmärki kui teid niisama õnnelikuks teha nagu teie mind.

Timéa nägu lõi neid sõnu kuuldes neitsilikus aupaistes särama. Tema näost kiirgas sõnulväljendamatut kurbust, tütarlapselikku häbelikkust, üllast tänutunnet ja pühalikku ohvrivalmidust.

«Kolm korda . . . kolm korda . . .» habisesid ta huuled, aga hääletult, nii et ainult sisimas vastukajavad närvid mõistsid, mis ta endamisi ütles. See mees oli tema mitmekordne päästja. Ta oli tema vastu alati nii hea olnud. Polnud iial tema üle irvitanud. Polnud ka tema ümber lipitsenud. Ja nüüd annab ta talle kõik, mida süda ihkab.

— Kõik? Oo! Ainult ühte mitte.

Aga see on tema jaoks nagunii kadunud. See kuulub teisele.

Timár ootas rahulikult, kui oli oma jutu ära rääkinud; Timéa vaikis tükk aega.

— Ärge rutake oma vastusega, preili Timéa! — ütles Timár. — Ma jään ootama, kuni te olete otsusele jõudnud. Ma tulen homme, või nädala pärast, nagu te heaks arvate, et oma palvele vastust saada. Teie jääte kõige selle omanikuks, mis ma teile üle andsin: ma ei sea teile mingeid tingimusi, kõik on juba teie nimele kirjutatud. Te olete vaba ja ei sõltu enam kellestki. Kui te ei taha mind enam siin majas näha, pruugib teil vaid üks sõna öelda. Mõelge järele, kui soovite, nädal aega, kuu aega, kas või aasta aega, mida mulle vastata.

Nüüd astus Timéa otsusekindla pilguga pliidi juurest eemale, kuhu teised kaks naist ta siiani olid tõrjunud,

ja tuli Timárile lähemale. Tema pilgus oli mingi küps tõsidus, mis andis tema näole naiselikku väärikust. Ta oli lakanud sellest saatuslikust laulatuse päevast peale laps olemast ja oli muutunud tõsiseks ja vaikivaks. Ta vaatas rahulikult Timárile otsa ja ütles:

— Ma olen juba järele mõelnud.

Proua Zófia kikitas kiiva kahjurõõmuga kõrvu. Oi, kui ta nüüd Timárile ütleks: «Mul pole sind vaja, võid minna!» Sest selleks on niisugune loll tüdruk täiesti võimeline, kellel on pea ühe teise ilusa mehega segi aetud! Ja kui Timár siis äkki vihaga ütleks: «Noh, ole siis edasi see, kes sa oled, ei see maja ega mu käsi kuulu sulle, vaid ma annan nad mõlemad preili Athaliele!» Ja võtaks Athalie naiseks. Neid juhuseid on ju küll ja küll olnud, kus pirtsakas preili on tublile kosilasele korvi andnud ja see on sealsamas vihaga guvernandi või toaneitsi kätt palunud ja selle naiseks võtnud.

See lootus ei läinud aga proua Zófial täide. Timéa ulatas Timárile käe ja ütles vaikselt, aga kindla häälega:

— Ma tulen teile naiseks.

Mihály haaras talle ulatatud käe, mitte noore armunu tormakusega, vaid küpse mehe austusega, ja vaatas pikalt tütarlapse ebamaiselt ilusatesse silmadesse. Tütarlaps laskis tal oma hinge vaadata. Timéa kordas oma sõnu:

— Ma tulen teile naiseks, ma saan teile olema truu ja sõnakuulelik abikaasa. Aga mul on teile üks palve. Ma palun teid, ärge keelduge seda täitmast.

Õnn pani Timárit end unustama; ta unustas ära, et kaupmees ei tohi iial tühjale paberile allkirja anda.

— Oo, öelge ainult! Kõik, mida te soovite, on juba ette täidetud.

— Ma palun teilt — ütles Timéa —, et kui te mind naiseks võtate ja see saab olema teie maja ja mina saan olema teie majas perenaine, et siis mu kasuema, kes minu, orvu eest siiani on hoolitsenud, ja mu kasuõde, kellega koos ma olen üles kasvanud, jääksid siia meie juurde elama. Pidage neid minu emaks ja minu õeks ja kohelge neid hästi . . .

Timárile tulid neid sõnu kuuldes tahtmatult pisarad silma.

Timéa märkas neid äraandlikke pisaraid, võttis mõlema käega Timári käest kinni ja ründas õhinal tema ootamatult tabatud südant.

— Eks ole, te teete seda, mida ma palun? Ja annate Athaliele tagasi, mis talle kuulub? Ilusad kleidid ja ehted! Ja hakkate koos meiega elama, ja olete tema vastu niisama hea nagu minu lihase õe vastu? Ja hüüate ka mamma Zófiat nii nagu mina?

Selle peale puhkes proua Zófia valjusti nuuksuma, langes Timéa ette põlvili ja hakkas arusaamatu, segase halinaga ohjeldamatult tema kleiti, põlvi ja jalgu suudlema.

Timár pühkis pisarad silmist, ja järgmisel hetkel oli tema kaine mõistus jälle kohal, see läbinägelik, ettevaatlik, valvas pilk, mis teda kõigis kriitilistes olukordades juhtis ja võistlejatest kõrgemale tõstis. Talle tuli appi kiire taip, mis silmapilk dikteerib, mida tuleks teha, pika aja peale ette.

Ta võttis kahe käega Timéa kaks kätt pihku.

— Teil on õilis süda, Timéa! Lubage, et ma teid nüüdsest peale lühidalt eesnimepidi hüüan, eks ole? Ja mina ei taha teie südamele häbi teha. Tõuske üles, mamma Zófia; ärge nutke; öelge Athaliele, et ta mulle lähemale tuleks. Ma tahan tema heaks ja teie heaks veel rohkem teha, kui Timéa palus. Ma ei taha Athaliele mitte varjupaika, vaid õnnelikku kodu pakkuda. Ma panen peigmehe jaoks välja abielutagatise ja annan Athaliele selle summa, mis kadunud isa talle kaasavaraks lubas. Saagu nad omavahel õnnelikuks!

Timár nägi oma pilguga ka silmapiiri taga laiuvaid maastikke ja mõtles endamisi, et ükski ohver tema poolt ei ole liiga suur, kui ta ainult saaks need kaks naisterahvast siit majast ja Timéast eemale toimetada ja see uhke kapten selle ilusa Athalie naiseks võtaks!

Ja nüüd siis jõudis kord tema kätte, et proua Zófia teda oma tänupuhangu suudlustega pealaest jalatallani üle külvaks.

— Oo! härra Levetinczy, oo! armas kallis suuremeelne härra Levetinczy, las ma suudlen teie kätt, teie jalgu, seda tarka pead! — Ja ta tegigi, mis ta programmi oli võtnud, suudles ka veel Timári õlga, kraed ja selga, ja lükkas lõpuks Mihály ja Timéa teineteise

embusse, andes neile oma palava õnnistuse: «Saage õnnelikuks!»

Võimatu oli vaese naise rõõmupuhangut nähes naeratust tagasi hoida.

Aga Athalie rikkus nende kõigi rõõmu ära.

Uhkelt, nagu meeleparandusele manitsetud langenud ingel, kes valib pigem hukatuse, kui et laseb oma uhkust murda, pööras ta Timárist ära ja ütles vihast lämbudes:

— Ma tänan teid, mu härra. Aga mulle ei ole härra Kacsukat enam ei selles elus ega teises ilmas vaja. Ma ei lähe talle naiseks, vaid jään siia Timéa juurde — teenijaks!

Alabasterkuju laulatus

Timár oli üliõnnelik, et võis Timéaga kihluda.

Tütarlapse haldjalik ilu oli esimesest kohtumisest peale tema hinge kütkes hoidnud. Ta imetles teda. Timéa vagur iseloom, mida ta hiljem tundma oli õppinud, oli tema austuse võitnud. See õel mäng, mida Brazovicsid tütarlapse südamega mängisid, oli temas rüütellikku kaastunnet äratanud. Ja ilusa kapteni kergemeelne flirtimine oli tema armukadedust toitnud. See kõik kuulub armastuse juurde.

Nüüd lõpuks oli ta jõudnud oma ihalduste eesmärgini. See ilus tütarlaps kuulub talle. Saab tema naiseks.

Ja tema hing vabanes veel ühest raskest koormast: enesesüüdistusest.

Sest sellest päevast peale, kui Timár põhjavajunud laevast Ali Tšorbadži aarded leidis, oli tema hingerahu kadunud; kõigi hiilgavate võitude puhul, mis tema ettevõtmisi saatsid, kõlas süüdistaja hääl tema sisimas: see kõik ei ole sinu oma! See oli ühe orvust tütarlapse varandus, mille sina ebaseaduslikult omastasid. Sa oled õnnelik mees? — Valejutt! Sa oled kuldaväärt mees? Valejutt! — Sa oled varas!

Nüüd on see protsess lõpetatud. Kohtunik tema sisimas langetab õigeksmõistva otsuse. Paljaksvarastatud orvule antakse tema varandus tagasi. Ja veel koguni kahekordselt. Mis on tema mehe oma, see on ka tema oma. Ta ei saa iial teada, et selle suure varanduse põhi kuulus kunagi talle; ta teab nimelt, et nüüd see kuulub talle. Ja sellega on saatus lepitatud.

Aga kas ta on lepitatud?

Timár sellele sofismile ei mõelnud, et ta pakub Timéale koos tagasiantud varandusega ka lisa: iseennast, ja ootab selle eest vastutasu: tütarlapse südant. Ja et see on pettus, vägivald.

Timár tahtis seda paariminekut kiirendada. Temale ei olnud pruudivarustuse hankimine aeganõudvaks takistuseks. Ta ostis kõik Viinist valmis kujul, ja Timéa pruudikleit telliti kõige kuulsama Pariisi moekunstniku käest, pruudil ei tarvitsenud seda kuus nädalat välja õmmelda — nagu seda eelmist. — See eelmine, kahekordselt õnnetu laulatuskleit pandi ära ühte niisugusesse kappi, mida iial lahti ei tehta. Seda ei võta sealt enam iial keegi välja.

Aga siis kerkisid üles teised, pühad takistused.

Timéa oli ikka veel ristimata.

Timár tahtis loomulikult, et Timéast saaks, kui ta juba kord türgi usust ristiusku pöörab, protestant nagu tema meeski, et nad võiksid ühes kirikus käia.

Protestandi vaimulik aga kinnitas, et usuvahetuseks on tingimata soovitav, et neofüüt tutvuks selle konfessiooniga, mille rüppe ta tahab lasta end vastu võtta. Ja kuna siin ei aita nägemisest ja kuulmisest nagu kreeka-katoliku kirikus, vaid tuleb kõike ka mõista, sest see usk põhineb mõistusel ja arusaamisel, siis peab neiu tundmaõpitavates põhitõdedes tingimata mõnda aega õpetust saama, et ta võiks veenduda, kui palju need dogmad, mida ta siitpeale omaks võtab, on mõistuspärasemad, targemad ja vastuvõetavamad nendest, millest ta siiani ekslikult kinni pidas.

Aga siin oli üks suur konks. Ja nimelt see, et muhamedi usk ei anna naiste jaoks mingeid dogmasid. Muhameedlaste naised ei ole koguduseliikmed; nad ei tohi meeste jumalateenistusest osa võtta, neile ei ütle midagi Mekasse juhatav Mehrabi tahvel, neid ei kohusta millekski ei abdestani, ei güzüli ega thühareti pesemised; ei ramadaani paast ega buiraami püha; nad ei käi Mekas palverännakul, ei suudle pattusid kustutavat Kaaba kivi, ei joo Zenzemeti kaevust, neid ei laulatata, ei õpetata, ei leeritata, ei võeta pihile, neile ei ole isegi mitte hinge antud; nende jaoks ei ole teist ilma; neile ei tule surmatunnil järele hinge kehast lahutav ingel Azrael, nende käest ei küsi pärast surma ingel Monkar ja ingel Nakir, mis head ja mis halba nad oma maapealses elus on teinud, neid ei kasteta Izmaili kaevu, ei tõugata Mor-

huti koopasse, neid ei ärata surmast ingel Izrafili pasun; nende otsaesisele ei ole kirjutatud sõna «mumen» (usklik), nemad ei jookse üle Al Sirati silla ja ei kuku sealt seitset sorti põrgusse, millest kõige inimlikuma temperatuuriga on Gehenna, järgmised aga, Ladhana, Hotama, Saïr, Sakar, Jahim ja Al Havijat, on järjest kuumemad. Selle tõttu pole naistel midagi karta, aga teisest küljest ei pääse nad ka paradiisi, suure Tuba-puu varju, sest seal pole meestel nende järele mingit vajadust; mehi ootavad seal iginoored hurid, iga mehe jaoks seitsekümmend seitse. Muhameedlase naine ei ole mitte midagi — on ainult üks õis, mis närtsib ja kaob, ja tema hing on lillelõhn: tuul puhub selle ära, ja polegi teda enam.

Sellepärast puutus praostihärra kokku suurte raskustega, kui ta tahtis Timéad mõistuspärast usku mõistma panna. Juute ja paavstiusulisi oli ta küll ja küll pööranud, aga türgi tütarlapsega polnud ta veel katset teinud.

Esimesel päeval, kui praostihärra seletas Timéale teise ilma võlusid, öeldes, et kõik need, kes siin all maa peal kokku kuulusid ja üksteist armastasid, saavad ülal taevas jälle kokku, esitas tütarlaps talle niisuguse küsimuse:

— Kas inimene kohtab teises ilmas uuesti seda, keda ta armastas, või seda, kellega kirikuõpetaja teda paari pani?

See oli keeruline küsimus, aga praostihärra asus puritaanlikule seisukohale ja vastas selle peale väga hästi: «Kuna ei ole võimalik, et inimene armastaks kedagi teist kui seda, kellega kirikuõpetaja teda paari on pannud, teisi ta ei tohi armastada, siis on see tõotuse tees järelikult täiesti korrektne.»

Aga Timárile ta sellest küsimusest ei rääkinud.

Teise päeva õppetunnil küsis Timéa praostihärra käest, et kas ta Ali Tšorbadžit, oma isa, ka seal teises ilmas kohtab, kuhu ta läheb.

Sellele piinlikule küsimusele ei suutnud praostihärra muidugi rahuldavat vastust anda.

— Aga eks ole, mina olen seal jälle härra Levetinczy naine? — küsis Timéa apla uudishimuga.

Sellele küsimusele vastas praostihärra õndsa naeratusega, et see saab kindlasti nii olema.

— Siis ma palun härra Levetinczyt, kui me koos paradiisis oleme, et ta annaks ka minu vaesele isale ühe nurgakese, nii et ka tema võiks meiega koos olla; ja ta ei hakka seda mulle keelama, eks ole?

Praostihärra kratsis selle küsimuse peale tükk aega kõrvatagust ja ütles siis, et ta esitab selle skrupuloosse probleemi ökumeenilisele kirikukogule.

Kolmandal päeval aga ütles ta Timárile, et nüüd ta võiks preili küll juba ära ristida ja laulatada, ülejäänud dogmad tehku abikaasa talle ise selgeks.

Ja järgmisel pühapäeval toimuski siis see püha talitus. Timéa oli nüüd esimest korda protestantlikus kirikus.

See valgeks lubjatud seintega ja kullatiseta kantsliga lihtne hoone jättis talle hoopis teise mulje kui see kirik, kuhu ta ükskord sisse oli piilunud ja kust pahad lapsed ta välja olid ajanud. Seal oli kuldne altar, hõbedastes ühtrites põlesid suured vahaküünlad, seinad olid täis pilte, ninna lõi viirukilõhn, kostis salapärast laulu, rahvas langes kellukese helina peale põlvili; kujutlusvõimet erutavad pildid ja hääled. Siin aga istutakse pikkades pinkides, mehed omaette ja naised omaette, igaühel lauluraamat ees, ja kui köster peale hakkab, pistab terve kogudus üürgama ja laulab laulu otsast lõpuni läbi.

Ja siis jäävad kõik vait; õpetaja aga läheb kantslisse ja hakkab ilma igasuguse tseremooniata rääkima, ei laula, ei joo, ei näita midagi, muudkui aga räägib. Timéa ei saa midagi aru. Ta imestab ainult selle üle, et kuigi siin kirikus on kolm tihedat pinginelinurka naisterahvaid täis, ei räägi see tuhandepäine naistevägi kahe tunni jooksul mitte sõnagi, ei tee suudki lahti, ei sosista isegi oma naabrile midagi kõrva. Kohutav kombetalitus! Kolm leegioni naisi, kes peavad kaks tundi nagu tummad olema! Oleks neil lubatud vähemalt «aamengi» hüüda, kui jutlus lõpeb.

Timéa istub otse kantsli all esimeses reas kiriku-eestseisja proua kõrval, kéda on palutud talle ristiemaks; tema viib Timéa ristimisvaagna juurde, ristiisaks on aga kiriku-eestseisja ise.

Ja jälle ei mingit kujutlusvõimet erutavat kombetalitust: praostihärra räägib veevaagna kohal tarku asju;

siis on sellelgi lõpp; neofüüt kummardab pea veevaagna kohale ja õpetaja ristib ta Isa, Poja ja Püha Vaimu nimel Susánnaks. — Selle nime valisid talle ristivanemad.

Seejärel peab praostihärra ristivanematele lühikese manitsuskõne, lugedes üles nende kohustused, ja siis viib ristiema koguduseliikmeks vastuvõetud neiu uuesti pinki tagasi; siis tõusevad kõik püsti ja palvetavad; aga ainult õpetaja palvetab valjusti, teised palvetavad tummalt, ja Timéa mõtleb endamisi, et miks teda küll Susánnaks ristiti, kui ta oma senise nimega väga rahul oli.

Pärast palvetamist istutakse uuesti maha ja köster alustab nüüd 83. laulu: «Oo! Iisraeli Jumal!» millest Timéal tekib kerge kahtlus, et ega teda nüüd ometi israeliidiks ei ristitud.

Lõpuks aga hajutab kõik kõhklused üks teine õpetaja, palju noorem, kes omakorda kantslisse läheb, ja pidanud maha õige ilusa jutluse, võtab lõpuks raamatu vahelt ühe paberilehe ja loeb sealt ette kuulutuse, millega antakse teada, et auväärne, lugupeetud, vapper ja õilis aadlimees härra Mihály Timár Levetinczy, helveetsia usku tunnistav kristlik koguduseliige, on kihlanud end auväärse, lugupeetud, vapra ja õilsa aadlimehe, kadunud härra Ali Csorbaffy tütre, helveetsia usku tunnistava kristliku neiu, auväärse preili Susánna Timéa Csorbaffyga.

Ja need kolm leegioni naisi ei öelnud ka selle peale mitte üks sõna.

Timéa leppis sündmuste käiguga.

Esimesest mahakuulutamisest laulatuseni tuli kaks nädalat oodata, ja selle aja jooksul käis Mihály Timéal iga päev külas. Tütarlaps võttis teda alati siira rõõmuga vastu. Mihály oli oma tuleviku-eelaimdustes õnnelik.

Iga kord, kui ta Timéad vaatama tuli, leidis ta oma pruudi Athalie seltsist. Athalie otsis tavaliselt ikka mõne ettekääande, et toast lahkuda, ja tema asemele ilmus otsekohe proua Zófia.

Mamma Zófia laskis kohe lahti suure kiidulaulu, et kui armas laps see tema pruut on, kuidas ta kogu aeg oma head ja armast Mihályd meelde tuletab, kes tema eest nii hästi hoolitses, kui nad «Püha Barbaraga» siia

tulid, kuidas ta teda laevaga põhja minemast ja türklaste kätte vangi langemast päästis, kuidas ta tema pärast vette kukkus, kuidas ta teda põhjavajuvalt laevalt ära tõi, kuidas ta mahaunustatud varanduse pärast uuesti vee all käis; kuidas ta muinasjuttude vestmisega tema tähelepanu kõrvale tõmbas, kui nad ohtlikest kohtadest läbi sõitsid, ja kuidas ta talle ühel tühjal saarel õõnaja hankis. Ja kuidas ta siis laeval haiguse ajal tema eest hoolitses. Ilma Mihályta oleks ta kindlasti juba surnud.

Mamma Zófia oli kursis ka kõige pisemate asjadega, mida ei võinud teada keegi muu kui ainult Timéa, ja Mihály oli õnnelik, et Timéa neid veel mäletab. Ta uskus, et tütarlaps, kes neid proua Zófiale edasi räägib, tõendab sellega, et ta teda siiski armastab.

Oo! Kallis härra Levetinczy, kui te teaksite, kuidas see tüdruk teist sisse on võetud!

Ja Timéa ei sattunud segadusse, kui ta neid jutte kuulis. Ei püüdnud häbelikku nägu teha ja protesteerida. Ta oli tagasihoidlik, tõsine ja kuulekas. Laskis oma käe pihku võtta; laskis endale pikalt silma vaadata, ja kui tuppa tuli või ära läks, andis Timárile kätt ja naeratas.

Ja proua Zófia teadis Timárile iga päev midagi uut rääkida, mida Timéa talle oli jutustanud.

Timár jäi uskuma, et tema on see õnnelik mees, keda see naine armastab.

Ja siis saabuski laulatuse päev.

Igast ilmakaarest kokkusõitnud külalisteväe pikk tõllarida täitis kogu tänava, nii nagu tol õnnetul päeval, aga seekord läks kõik õnnelikult.

Peigmees viis pruudi kirikusse endisest Brazovicsi majast, mis nüüd oli tema oma; pulmapidu toimus aga peigmehe majas. Mamma Zófia ei nõustunud pulmapeo perenaise ametit kellelegi loovutama. Athalie aga jäi üksi koju, oma endisse isamajja, ja vaatas, end kardina varju peites, sama toa aknast, kus ta tol saatuslikul päeval oma peigmehe tulekut oli oodanud, kuidas läks liikvele pikk tõldade rida pruutneitsite, pulmavanemate, peiupoiste, pruudi ja peigmehega.

Ja ta ootas seal, kuni pulmalised kirikust tagasi tulid ja Brazovicsi majast mööda sõitsid, nüüd juba peigmees ja pruut ühes tõllas, ja jäi neile järele vaatama. Ja kui

kogu see seltskond mõttes noorpaari eest palus, siis, oo! küllap palus ka tema neile midagi!

Timéa ei leidnud, et see laulatus nii ilus oleks olnud, nagu mamma Zófia seda talle oli kirjeldanud. Vaimulikul ei olnud mingit kuldset rüüd ega kuldset mütsi; ta ei hoidnud noorpaari pea kohal hõbekroone, et neid teineteise meheks ja naiseks kroonida, ega lauldud neile ka midagi. Peigmehel oli seljas kalliskivide ja luigenahkadega kaunistatud sametülikond ja ta nägi üsna uhke välja, ainult et pead hoidis ta kogu aeg rinnal; ta ei osanud seda nii uhkelt püsti hoida, nagu aadliku paraadmunder nõuab.

Ei toimunud ka seda imekaunist tseremooniat, kus üle peigmehe ja pruudi laotatakse siidlinik ja nad jäävad sellesse pühalikku hämarusse esmakordselt kahekesi, ja papp võtab neil käest kinni ja talutab neid kolm korda ümber altari. Seegi jäi ära. Ja ära jäi ka ühest karikast joomine ja pühalik suudlus altari ees; siin pole ju altaritki. Siin pole midagi, peale mustas kuues papi, kes räägib väga tarku asju, mis ei kõla aga pooltki nii lummavalt nagu «Gospodi pomilui!» — Siin isegi ei põlvitata teineteise kõrvale, vaid öeldakse püsti oma «jaa»-sõna.

See ebatseremoniaalne protestantlik laulatus jättis Timéa üleskruvitud idamaise kujutlusvõime täiesti külmaks. Sest Timéa ei näinud ju kogu selles asjas midagi muud kui kombetalitust.

Võib-olla edaspidi?

Hiilgav pulm lõppes ära, külalised läksid koju, pruut jäi peigmehe majja.

Kui Mihály lõpuks Timéaga üksi jäi, kui ta tema kõrvale istus ja tema käe pihku võttis, tundis ta, et ta süda väriseb, ja see võbin haaras kogu tema olemuse.

See hindamatu aare, mida ta kõigest hingest oli ihaldanud, on nüüd tema valduses. Pruugib ainult kätt sirutada, et teda oma rinnale tõmmata. — Aga ta ei julge. Ta on nagu ära nõiutud.

Naine, abikaasa — ei tajugi tema lähedalolekut. Ei värise ega võta tuld.

Kui ta ainult korrakski oma silmad pelglikult maha lööks, sellal kui Mihály sõrmed tema õlga puudutavad, kui häbeliku puna leekiv vari ainult korrakski üle tema

valge näo libiseks, oleks see nõidus murtud, mis lähenejat tarduma paneb; aga ta on külm ja rahulik ja kiretu nagu kuutõbine.

Mihály näeb enda ees sedasama olendit, kelle ta tol saatuslikul ööl surmast üles äratas, kes istus tema ees voodi serval nagu altaripilt, millest uhkab vaatajale külma; kelle näoilme ei muutu, ei siis, kui öösärk tal õlalt maha libiseb, ega siis, kui talle öeldakse, et tema isa on surnud.

Ega nüüdki, kui talle kõrva sosistatakse: «Kallim!»

See on alabasterkuju.

Kuju, mis paindub, liibub, kuuletub, aga ei ela. Vaatab, aga ei kutsu ega keela. Sa võid temaga teha, mida tahad, ta kannatab kõik välja. Sa võid ta ilusad läikivad juuksed lahti harutada ja õlgadele laiali laotada; sa võid lähendada oma huuled tema valgele näole ja talle tuld näkku hingata, ta ei sütti põlema.

Mihály usub, et kui ta selle jääkülma olendi oma rinnale tõmbab, siis on nõidus murtud; aga siis haarab teda veel suurem värin. Talle tundub, nagu oleks ta toime pannud mingi kuriteo, mille vastu tõrgub loomus, kaitseingel ja iga tundlik närvikiud.

— Timéa! — sosistab ta talle õrnalt. — Tead sa, et sa oled mu naine?

Timéa vaatab talle silma ja vastab rahulikult:

— Jah, ma tean seda.

— Armastad sa mind?

Nüüd jääb daam talle oma suurte tumesiniste silmadega imestunult otsa vahtima, ja nende silmade pilgust loeb küsija niisama palju välja, nagu oleks teda hetkeks lastud vaadata tähistaeva suurimatesse saladustesse. Siis varjab daam oma silmad jälle pikkade siidiste ripsmetega.

— Sa ei tunne minu vastu armastust? — õhkab mees südamepõhjast.

Veel kord seesama pilk! Ja valge näoga naine küsib:

— Mis see on?

Mis see on? Mis see on? Sellele, kes seda ei mõista, ei oska seda ära seletada ka kõik maailma targad.

Mis see on? Mis see on? Sellele, kes seda oskab ära seletada, pole ühtki sõna vaja.

— Oh, kallis laps! — ohkas Timár püsti tõustes. Ka Timéa tõusis püsti.

— Ei, mu isand, ma ei ole laps. Ma tean, mis ma olen: teie naine. Ma tõotasin seda teile ja andsin Jumalale vande. Ma saan teile truu ja kuulekas naine olema. See on minu saatus. Te olete mulle nii palju head teinud, et ma jään elu lõpuni teie võlglaseks. Teie olete mu isand. Ja ma teen alati seda, mida te tahate, mida te käsite.

Mihály pööras näo ära ja tõstis käed silmade ette.

See kõiki hingepiinu mahasalgav, täielikku loobumust väljendav pilk pani tema veres tarretama kõik ihad. Kellel oleks julgust üht märtrit kallistada? Palmioksa ja okaskrooniga pühakuju? Kelle vere paneks kihama surnud, kodukäijast mõrsja?

«Ma teen, mida te käsite!»

Mihály hakkas nüüd aimama, kui viletsa võidu ta oli saavutanud!

Ta oli naiseks võtnud imeilusa alabasterkuju.

Kaitsesaatan

Küllap on seda ennegi juhtunud, et mees pole naise südant saavutanud.

Ja küllap on teisedki jäänud sel puhul tulevikule lootma. Mida saab talve vastu teha? Tuleb kevadet oodata.

Muhameedlastest vanemate tütar oli juba kodus niimoodi kasvatatud, et ta ei näe oma tulevast meest nägupidi enne pulmapäeva. Keegi ei küsi tema käest, kas ta armastab või ei armasta. Ei vanemad, ei vaimulik ega mees. Tema kohus on sõna kuulda. Mees kohtleb teda austusega, ja kui truudusemurdmiselt tabab, tapab ära. Peaasi, et tal oleks ilus nägu, elavad silmad, tihedad juuksed ja puhas hingeõhk: tema südame järele ei küsi keegi.

Kasuisa majas oli tütarlaps midagi muud õppinud. Ja nimelt seda, et kristlastel on unistamine lubatud, ja selleks on ka kõik võimalused olemas; teisest küljest aga, kes sellesse langeb, seda ei ravita mitte nagu haiget, vaid nuheldakse nagu kurjategijat. Tema oli oma karistuse kätte saanud.

Niisiis läks Timéa Timárile naiseks, pannes viimasel kui veretilgal keelu alla rääkida talle muust kui naisekohustustest; sest kui ta oleks lubanud neil oma unistustest rääkida, siis oleks viimane kui veretilk kisendanud, et — mingu ta seda teed, kus see teine tütarlaps pimedal ööl kahel korral magava lõbunaise otsa komistas, — ja tema komistamine oleks tähendanud tema hinge surma. Ta mattis selle tunde maha, laskis sel jäätuda. Ja läks naiseks mehele, keda ta austas, kellele ta tänu võlgnes ja kellele ta tahtis truu kaasa olla.

See on igapäevane lugu. Ja need, kellega seda juhtub, lohutavad end mõttega, et küllap tuleb kevad ja sulatab südamed üles.

Mihály viis oma noore naise kohe pärast pulmi reisima. Nad käisid Šveitsis, Itaalias. Ja tulid tagasi niisama targalt, nagu olid läinud. Ei Helveetsia unelevad orud ega Itaalia vürtsised salud ei pannud võrsuma seda, mis oli tema pärisosa.

Ta külvas oma noore naise üle kõige sellega, mis naisi tavaliselt rõõmustab, sitside-satside ja ehetega; tutvustas talle suurlinnade lõbustusi. Aga see ei avaldanud mingit mõju. Kuukiir ei anna ka nõguspeeglis sooja.

Naine oli vagur, leebe, tähelepanelik, tänulik ja kuulekas, aga tema südant ta ei leidnud kuskilt kätte: ei kodus ega võõrsil, ei rõõmus ega kurbuses. See süda oli maha maetud.

Timár oli abiellunud surnud naisega.

Selle teadmisega tuli ta välismaareisilt tagasi.

Mõnda aega kaalus ta, kas mitte Komáromist lahkuda ja Viini üle kolida. Võib-olla algab seal uus elu.

Aga siis tuli tal üks teine mõte.

Ta otsustas, et jääb Komáromi edasi ja seab oma elamise sisse Brazovicsi majas. Seal hakkab ta koos naisega elama. Oma majas aga seab ta sisse oma peakontori, et äriasjadel poleks midagi tegemist selle majaga, kus ta naine elab. Nii saab ta terve päeva kodunt ära olla, ja kellelegi ei torka silma, et ta naine on üksi.

Seltskonda aga ilmuvad nad alati koos. Külas käib naine koos mehega; tema tuletab mehele meelde, kui on aeg hakata koju minema, võtab tal käe alt kinni ja lahkub. Kõik kiidavad mehe saatust, kui õnnelik ta on! Milline ilus ja truu naine tal on!

Jah, kui ta nii truu ei oleks, kui ta nii hea ei oleks. Kui teda vähemalt vihatagi saaks!

Aga talle on võimatu midagi ette heita.

Ja kevad ei sulata tema jäätanud südant üles. Päevad kasvatavad jäämägesid ainult kõrgemaks.

Mihály neab oma saatust.

Ta ei ole võimeline ka kogu oma varanduse eest oma naise armastust ostma. See, et ta rikas on, teeb asja koguni halvemaks. Rikkus, luksus ainult suurendab kaugust nende vahel. Vaese inimese neli kitsast seina suruvad neid, kes kokku kuuluvad, teineteisele veel lähemale. Moonakas või laevamees, kellel on üks tuba, üks voodi ja üks laud, on palju õnnelikum. Puuraidur, kellel naine sae teisest otsast kinni hoiab, kui ta puid saeb, on õnnelik; kui nad töö lõpetavad, istuvad nad maha, söövad ühest potist oasuppi ja suudlevad siis teineteist.

Nii et oleme aga vaesed!

Timár hakkas rikkust vihkama ja võttis nõuks sellest lahti saada. Kui ta õnnetu on, kui ta vaeseks jääb, siis pääseb ta oma naisele lähemale. Nii ta kujutles.

Aga tal ei õnnestunud vaeseks jääda. Õnn soosib seda, kes teda põlgab. Ta võis ette võtta niisuguseid asju, millega iga teine oleks oma kaela murdnud, aga temal läks kõik hiilgavalt korda; ka kõige mõeldamatum asi sai tema käes võimalikuks ja reaalseks; tema täring näitas alati kuut; ja kui ta tahtis oma raha õnnemängus maha mängida, ajas ta panga lõhki. Raha voolas sinna, kus tema seisis, ja kui ta selle eest ära jooksis ja ennast ära peitis, läks raha talle järele ja otsis ta üles.

Ja kõik selle oleks ta andnud oma naisele ühe magusa suudluse eest.

Ometi on raha ju kõikvõimas. Kui palju armastust selle eest võib saada! Võltsi, teeseldud armastust, naeratavate nägude sära, kes seda ei tunne; keelatud, patust armastust, kes seda varjavad; ainult mitte selle ainsa armastust, kes tõeliselt, truult ja õnnelikult võiks armastada.

Timár oleks nüüd juba soovinud, et ta võiks oma naist pigem vihata. Kui ta võiks ometi puhtast südamest uskuda, et naine armastab teist, murrab talle truudust, ei täida oma naisekohustusi.

Aga ta ei leia vihkamiseks põhjust. Keegi ei näe seda naist iial teisiti kui oma mehe käevangus. Seltskonnas oskab ta nii väärika hoiaku võtta, mis tõrjub tagasi kõik vähegi julgemad lähenemiskatsed. Ballidel ta ei tantsi. Ta ütleb ka põhjuse, mispärast. Teda pole õpetatud tantsima ja ta ei taha nüüd naisest peast enam õppida. Ta otsib ainult elatanud daamide seltskonda. Ja kui tema mees on nädal aega kuskil ära, siis istub ta nädal aega üksi kodus.

Jah, aga kodus?! Sest seltskonnas on ta nagu peo peal, majaseinad aga ei paista läbi!

Oo! Sellele küsimusele oli Timáril veel kõige kaalukam vastus.

Selles maja elas koos Timéaga Athalie.

Athalie, mitte tema au kaitseingel, vaid kaitsesaatan.

Sest iga selle naise sammu, sõna, tegu, iga tema mõtet, iga ohet, iga pisarat ja isegi unes sonimist jälgib pidevalt üks teine naine, kes vihkab nii meest kui naist ja kes ruttaks kindlasti neid mõlemat õnnetuks tegema, kui ta nende seinte vahel patu varjugi võiks tabada.

Kui Timéa oleks sel hetkel, kus ta Mihály käest palus, et see laseks Athaliel ja Zófial siin majas koos temaga edasi elada, peale oma kaastundliku südame sisenduse veel muidki hääli kuulda võtnud, ka siis poleks ta võinud enesekaitseks midagi täiuslikumat välja mõelda kui seda, et ta hoiab enda kõrval tütarlast, kes oli selle mehe pruut, kellega ta enam iial ei tohi kokku saada.

See halastamatult vihkav silmapaar saadab teda igal pool. Kuni see kaitsesaatan vaikib, seni ei mõista ka Jumal Timéad hukka.

Athalie aga vaikib.

Athalie oli Timéale tõeline kodusaatan, mitte ainult suurtes, vaid ka väikestes asjades.

Ta ei jätnud ühtki pisiasja kahe silma vahele, et leiaks aga võimaluse midagi Timéa kiuste teha.

Ta taipas, et Timéa tahab oma suuremeelsusega hiilata ja näidata, et ta kohtleb selle maja endist peretütart nüüdki veel õena, nagu aadlidaami. Ja sellepärast püüdis Athalie kõigile demonstreerida, et ta on ainult teenija.

Timéa võttis tal iga päev vägisi harja käest ära, kui Athalie tuli tema tuba koristama, ja enne kui ta jõudis

ringigi vaadata, tabas ta tema oma kleite puhastamast; kui aga majja tulid külalised, ei saanud ta teda kuidagi köögist välja meelitada.

Athalie oli kogu oma kunagise garderoobi ja sitsidesatside arsenali Timéa käest tagasi saanud; tal olid terved kapitäied thübet-, meriino- ja gros de Naples-kleite, aga ta valis nende hulgast välja kõige vanemad ja võidunumad ihukatted, mida ta omal ajal ainult kammimisel selga oli pannud, ja kandis nüüd neid; ja ka siis veel oli talle suureks lohutuseks, kui ta sai neile köögis mõne augu sisse põletada või lambi täitmisel mõne õlipleki peale ajada. Ta teadis, kuidas see Timéal tuju rikub. Ta oli tagasi saanud ka oma ehted, mis maksid tuhandeid, aga ta ei kandnud neid, vaid ostis endale kümne kroitseri eest klaasist prossi ja pani selle rinda.

Timéa võttis siis kätte ja varastas tal selle prossi ära ja laskis sinna klaasi asemel kalli opaali panna; vanad ja võidunud rõivad aga viskas ükskord kõik tulle ja laskis Athaliele samast riidest kleidi teha, mida ta ise kandis.

Oo! Timéad oli võimalik kibestuma panna, aga mitte vihale ajada. Isegi oma rääkimisviisiga demonstreeris Athalie Timéale niisugust väljakannatamatut alandlikkust, millest ta teadis, et see teist haavab. Kui Timéa temalt midagi palus, tormas ta nii teenistusvalmilt käsku täitma nagu neegrinaine, keda piitsaga taga aetakse. Ta moonutas koguni oma häält, kui ta Timéaga rääkis. Ta ei rääkinud iial oma loomuliku häälega, vaid mingi kõrge, peenikese kohikukehäälega, mis oli üli-alandlik ja lipitsev, ta piinas Timéad ja susistas hellitleva õrnusega, kui Timéaga rääkis, öeldes «s» tähe asemel igal pool «š». «Kalliš Timéa!» «Armaš Timéa!» «Timéa, mu šüdameke!»

Teda oli võimatu Timéad sinatama panna.

Ja tema kõige rafineeritum kiusamisviis oli see, kuidas ta abikaasasid väsimatult teineteisele üles kiitis.

Kui ta Timéaga üksi jäi, ohkis ta muudkui: «Oo, kui õnnelik te olete, Timéa; kui tore mees teil on; kuidas ta teid armastab.» Kui aga Timár koju tuli, tegi ta talle naiivseid etteheiteid: «Kuhu te küll nii kauaks jäite? Timéa on juba meeleheitel. Oo, missuguse igatsusega ta teid ootab, minge tasakesi tema juurde ja üllatage teda!

Pange tal silmad kinni ja vaadake, kas ta arvab ära, kes tuli!»

Ja nemad pidid seda pilkamist taluma, mis neid alandlikkuse, lipitsemise ja õrnuse maski all südamepõhjani solvas. Sest nad ei olnud õnnelikud. Ja Athalie teadis seda väga hästi.

See häbitult lipitsev nägu jälitas neid nende omas kodus igal sammul nagu mingi iroonia ja tolknes neil jalus kõige varjatumatesse hingesoppidesse pugeva lipitsemisega, kiusliku alandlikkusega ja irvitava abivalmidusega.

Ja nemad talusid seda.

Kui aga Athalie lõpuks üksi jäi, kui ta võis selle ennast ja teisi piinava maski maha võtta, ah! missuguse mõnuga ta siis oma tagasihoitud vihale voli andis.

Kui ta üksi oma tuppa jäi, kuidas ta siis selle harja, mille ta oli lasknud endal käest ära võtta, vastu maad virutas ja asus seejärel harjavarrega toole ja diivaneid peksma; ta ütles, et ta klopib tolmu, tegelikult aga valas ta nende peale oma viha välja. Kui ta mõnest uksest käis ja ta kleidisaba ukse vahele või varrukas lingi taha jäi, siis rapsas ta korra hambaid kiristades, nii et kas rebenes kleit või murdus link, ja tema tundis sellest rõõmu. Purunenud nõud, pragunenud klaasid ja vigased mööbliesemed andsid tunnistust nendest õnnetutest hetkedest, kus nad Athaliega nelja silma alla olid jäänud.

Ja siis oli veel üks tumm ese, kelle peale ta oma piiskhaaval kogunenud viha välja valas; tumm mitte sellepärast, et poleks osanud rääkida, vaid sellepärast, et see oli tema lihane ema. Vaene mamma Zófi peitis end tütre eest ja kartis temaga üksi jääda. Tema oli ainuke, kes selles majas Athalie õiget häält kuulis ja kellele Athalie päevast päeva julges näidata, kui põhjatu sügav on tema vihkamise kuristik. Proua Zófi kartis oma tütrega ühes toas magada ja näitas oma ustavale köögitüdrukule ühel usalduslikul hetkel siniseid ja rohelisi plekke, mis ilusa Athalie sõrmed tema käsivarrele olid jätnud. Kui Athalie oma allasurutud vihaga õhtul proua Zófi juurde jõudis, näpistas ta teda täiest jõust ja sosistas talle kõrva: «Miks sa mind üldse sünnitasid!»

Ah! Millist rõõmu ta tundis, kui sai jalaga lüüa koera, kes oli proua lemmik!

Ja millist rõõmu ta tundis, kui sai Timéale ette kanda, missugused tema teenijad on, millega nad täna jälle hakkama said ja keda taga rääkisid. Timéa pidi seda iga päev kuulma.

Ja kui siis Athalie oli, avalikult lipitsedes ja salaja raevutsedes, päeva lõpetanud, läks ta lõpuks magama; tal ei olnud lahtiriietumisel kellegi abi tarvis, ta kiskus endal riided seljast; sõlmeläinud pael tõmmati katki, lahtihargnenud patsid said kannatada, ta kiskus oma vaeseid juukseid kammiga ja katkus peoga, nagu ei kuulukski need talle või nagu oleksid nad milleski süüdi, ja virutas siis mahavisatud riided jalaga nurka; ta puhus küünla ära, jättes lambarasvast läbiimbunud hõõguva tahi haisema, las täidab lämmatav rasvaving kogu toa, viskas end voodisse pikali, lõi hambad patja, kiskus seda kihvadega ja mõtles põrgupiinadele. Ja uni sulges ta silmad alles siis, kui ta kuulis öövaikuses üht ust majas sulguvat. Mees läheb oma üksildasse tuppa magama. See rõõmustas teda. Selle peale ta uinus.

Tema teadis väga hästi, et see noor abielumees ja see noor abielunaine ei ole õnnelikud.

Ja ta ootas kahjurõõmuga, mis sellest õnnetusest välja areneb.

Kumbki pool ei reeda end.

Nende vahel ei ole ägedaid sõnavahetusi; mitte mingit nägelemist. Ei kosta isegi ühtegi ettevaatamatut ohet.

Timéa on ikka see, kes ta oli; ainult mees muutub päevast päeva järjest süngemaks. Istub tundide kaupa naise kõrval, hoiab aeg-ajalt ka tema kätt peos, aga ei vaata talle otsa, ja tõuseb üles ja läheb minema, ilma et oleks midagi öelnud. Mehed ei suuda lõppude lõpuks siiski niimoodi oma saladusi hoida nagu naised.

Siis võtab Timár endale niisuguse kombe, et sõidab kuhugi ära, ütleb, millal teda oodata võib, ja tuleb enne määratud päeva koju. Teinekord jälle üllatab ta oma naist harjumatul ajal, kui keegi teda ei oota. Teeb näo, nagu oleks juhus teda koju toonud, ega taha näidata, mida ta otsib. Aga see on talle otsa ette kirjutatud. Ta kahtlustab. On armukade.

Ühel päeval ütles Mihály kodus, et ta peab Levetinci minema, kust ta alles kuu aja pärast tagasi tuleb. Kõik

reisiettevalmistused viitasid sellele, et ta jääb tükiks ajaks ära.

Kui abikaasad hüvastijätuks suudlesid — see oli külm, näiline, ametlik suudlus —, oli ka Athalie juures.

Athalie muigas.

Mõni teine poleks seda muiet ehk tähelegi pannud, mõni teine poleks ehk tajunudki seal pilget, mida Mihály tajus.

See oli kahjurõõmus, ninapidi veetud meest põlastav muie.

See oli niisugune muie, mis ütleb: «Mine aga peale!»

Ja Mihály võttis selle parastava muige mürginõela teele kaasa.

Ta sõitis selle nõelaga lõunani Levetinci poole, lõuna paiku aga keeras hobused ringi ja jõudis ööseks Komáromi tagasi.

Majal oli eraldi sissekäik, mis viis tema tuppa, ja selle võtit kandis ta alati kaasas. Ta võis oma tuppa minna, ilma et keegi oleks tema tagasitulekust teada saanud. Oma toast pääses ta aga ühise esiku kaudu Timéa magamistuppa.

Tema naine ei pannud iial oma magamistoa ust lukku. Ta armastas pärast voodisse heitmist veel tükk aega lugeda, ja toaneitsi pidi järele vaatama, ega küünal ei ole põlema jäänud.

Järgmine tuba oli Athalie ja proua Zófia magamistuba.

Mihály hiilis vaikselt naise ukse taha ja tegi selle ettevaatlikult lahti.

Oli vaikne, kõik magasid.

Läbi öölambi piimvalge kupli immitses tuppa ähmast valgust.

Mihály tõmbas voodi-eesriide kõrvale: tema ees lamas seesama magava pühaku kuju, kelle ta ükskord «Püha Barbara» kajutis, südame valjult põksudes, ellu oli äratanud. Ka praegu paistis ta niisama raskesti magavat. Ta ei tundnud, et Mihály on lähedal; ei näinud teda läbi suletud laugude. Ometi näeb magav naine isegi läbi une seda, keda ta armastab.

Mihály kummardus tema rinna kohale ja luges südamelööke. Süda tuksus rahulikult ja ühtlaselt.

Ei mingit reetlikku märki... Ei mingit toitu sellele näljasele koletisele, kes otsib saaki.

Ta seisis seal tükk aega ja vaatas seda magavat olendit.

Äkki ta võpatas — ja nägi enda ees Athaliet.

Athalie oli riides ja tal oli vahaküünal käes.

Ja jälle see ärritav muie huulil.

— Kas te unustasite midagi maha? — küsis ta sosinal. Mihály võpatas nagu teolt tabatud varas.

— Pst! — hoiatas ta Athaliet, magaja poole näidates, ja tuli kähku voodi juurest ära. — Ma unustasin oma paberid maha.

— Ma ajan Timéa üles, et ta need teile kätte annaks?

Timár oli vihane, et ta esimest korda elus oli lasknud end valetamiselt tabada. Tema paberid ei olnud ju Timéa käes, vaid tema oma toas.

— Ärge ajage. Need on minu sahtlis. Ma otsisin siit ainult oma võtmeid.

— Ja leidsite nad? — küsis Athalie pilkavalt, süütas siis oma küünla ja valgustas Timárile teenistusvalmilt teed tema tuppa, pani seal vahaküünla lauale ja — ei läinud ära.

Mihály tuhnis segase pilguga oma paberites, ei leidnud, mida ta otsis — ta ju ei teadnudki, mida ta otsib. Ja pani lõpuks kirjutuslaua sahtlid lukku, ilma et oleks sealt midagi välja võtnud.

Ja siis nägi ta jälle seda pilklikku muiet, mis Athalie suu ümber võruna tõmbles.

— On teil mõni soov? — küsis Athalie, vastates tema näkku naelutatud küsivale pilgule.

Mihály ei öelnud sõnagi.

— Tahate, et ma räägin teile midagi?

Mihály ümber lõi kõik äkki huugama. Ta ei suutnud midagi öelda.

— Tahate, et ma räägin teile Timéast? — sosistas Athalie, tema poole kummardudes ja oimetut meest oma ilusate maosilmadega nõiutud ringi meelitades.

— Mida te teate? — küsis Mihály ägedalt.

— Kõike. Tahate, et ma räägin?

Mihály kõhkles.

— Aga ma ütlen ette, et see teeb teid väga õnnetuks, kui te seda teada saate, mida mina tean.

— Rääkige!

— Hea küll. Eks siis kuulake. Mina tean niisama hästi nagu teie, et Timéa teid ei armasta. Ja teie teate niisama hästi nagu mina, keda Timéa armastab. Aga ühte asja te ei tea, seda tean ainult mina; ja nimelt, et Timéa on teile truu nagu ingel.

Timár võpatas selle peale.

— Eks ole, te ootasite minult midagi muud? Te oleksite hea meelega kuulnud, et teie naine väärib põlgust, et te võite teda vihata, endast ära tõugata? Ei, mu härra, te võtsite naiseks alabasterkuju, kes teid ei armasta, aga kes teid ka ei peta. Seda tean ainult mina, aga ma tean seda surmkindlalt! Oo! Teie mehelik au on hästi kaitstud. Kui te ka müütide sajasilmse Argose oleksite palganud, ei oleks teie au paremini kaitstud kui minu läbi. Mul on teada kõik, mida see naine teeb, räägib, mõtleb, ja ta ei saa ka oma südame sügavaimas sopis midagi niisugust tunda, mida mina ära ei aimaks. Te osutasite oma aule suure teene, kui te mind oma majja võtsite. Ja te ei aja mind siit minema, kuigi te mind vihkate, sest te teate väga hästi, et kuni mina siin olen, ei ole teil kartа, et see mees, kelle ees te värisete, teie perekonnaaretele läheneb. Mina olen teie maja teemantlukk. Saage siis kõik teada. Kui te linnast ära olete, on teie maja selle ajani, kuni te tagasi tulete, nagu klooster. Siin ei võeta ühtki külalist vastu, ei meest ega naist. Kõik kirjad, mis prouale tulevad, leiate te oma kirjutuslaualt — lahti tegemata. Te võite nad läbi lugeda või tulle visata, nagu teile meeldib. Teie naine ei käi sel ajal väljas, kui te ära olete, või siis ainult tõllaga ja minu saatel. Tema ainus jalutuskoht on saar, ja sinna lähen mina alati temaga kaasa. Ma näen teda kannatamas, aga ei kuule teda kaebamas. Kuidas saakski ta minule kaevata? Minule, kes ma neidsamu põrgupiinu olen kannatanud mis tema. Ja tema pärast kannatanud. Sest ma olen sellest ajast peale õnnetu, kui tema vaimunägu siia majja ilmus. Enne seda ma olin õnnelik. Ma armastasin. Ärge kartke, ma ei hakka nutma. Ma ei armasta enam, ainult vihkan, vihkan südamepõhjast. Te võite oma maja minu hoolde usaldada. Ja võite maailma ristipõiki läbi käia ja rahulik olla: te jätsite mind siia. Ja kuni te tagasi tulles oma naise elusana eest leiate, seni

te võite kindel olla, et ta on teile truuks jäänud. Sest teadke, mu härra, et kui ta selle mehega kunagi kas või üheainsagi magusa sõna vahetab, kui ta üheleainsalegi naeratusele lahkelt vastab või üheainsagi kirja läbi loeb, siis mina ei jää teid ootama, vaid tapan ta oma käega ära, ja teie jõuate alles tema matusteks koju. Nüüd te siis teate, mida te siia jätate. Teravaks ihutud pistoda, mida armukade viha teie abikaasa südame kohal hoiab. Ja selle pistoda varjus te võite õhtuti rahulikult oma pea padjale panna, ja olgugi et te mind vihkate, olete te sunnitud minust meeleheitlikult kinni hoidma.

Timár tundis, nagu halvaks selle hukutava kire esilepurse kogu tema hingejõu.

— Ma rääkisin teile kõik ära, mis ma Timéast, teist ja endast tean. Ma kordan seda veel kord. Te võtsite naiseks tütarlapse, kes armastab teist; see teine kuulus mulle. Te võtsite minult ära selle maja siin; mu isa, kogu mu varandus langes teie käe läbi põrmu; ja siis te tegite selles majas perenaiseks Timéa. Ja nüüd te võite näha, mida te tegite. Teie naine ei ole mitte naine, vaid märter. Ja teile on sellest vähe, et te ise kannatate, te peate sinna juurde veel teadma, et te olete õnnetuks teinud ka selle, kelle kättevõitmise eest te nii visalt võitlesite, et Timéa saab õnnetu olema nii kaua, kuni te elate. Selle mürginõelaga võite nüüd siit majast lahkuda, härra Levetinczy, ja te ei leia oma valule kuskilt rohtu, ja mina rõõmustan selle üle, rõõmustan kõigest südamest.

Daam kummardus lõkendava näoga, hambaid kiristades ja välkuvi silmi mehe kohale, kes jõuetult tugitooli vajus, ja tema rusikasse surutud käsi torkas nagu nähtamatu mõõga mehe südamesse.

— Ja nüüd... ajage mind oma majast välja, kui saate.

Neiu näost oli kadunud igasugune naiselikkus. Teeseldud alandlikkuse asemel valitses seal talitsemata raevu väljakutsuv ülbus.

«Ajage mind siit välja, kui saate!»

Ja uhkelt nagu võidukas deemon lahkus ta Mihály toast. Võttis veel põleva vahaküünlagi laualt ja viis minema, jättes masendatud mehe pimedasse. Ta oli ju

nüüd ära öelnud, et ta ei ole mitte alandlik teenija, vaid selle maja kaitsesaatan.

Ja miski nagu sosistas Timárile, kui ta nägi seda neiut põleva vahaküünlaga Timéa magamistoa ukse poole minemas, et ta hüppaks püsti, haaraks sel daamil käest kinni, ajaks jalad Timéa ukse ees harki ja ütleks talle:

«Eks jääge siis pealegi siia neetud majja, nagu mu tõotus mind kohustab; aga mitte koos meiega!»

Ja tormaks Timéa juurde, nagu tol saatuslikul õhtul, kui laev põhja vajus, haaraks ta asemelt sülle, hüüdes: «Maja vajub! Põgeneme!» Jookseks temaga siit majast välja ja viiks ta niisugusesse kohta, kus teda keegi ei valva...

See mõte huugas tal peas... Nii oleks tulnud praegu teha.

Nüüd avanes magamistoa uks, Athalie vaatas veel kord tagasi, astus üle läve, uks sulgus ja Mihály jäi üksinda pimedasse.

Oo, ja kui pimedasse veel!

Siis kuulis ta, kuidas võtit lukus kaks korda keerati. Ja sellega oli tema saatus otsustatud.

Ta tõusis pimedas püsti. Otsis käsikaudu kokku reisikraami, ei pannud tuld põlema, püüdis võimalikult vähe kära teha, et mitte veel kedagi siin majas üles äratada, jäägugi neil teadmata, et ta siin käis. Ja kui ta oli pimedas kõik asjad kokku korjanud, hiilis ta tasakesi välja, keeras ukse vaikselt lukku, nagu varas, nagu põgenik, ja lahkus kikivarvul majast. See neiu oli ta siit minema ajanud!

Väljas tänaval võttis teda vastu aprillitorm lumetuisuga. Väga sobiv ilm inimesele, kes ei taha, et teda nähakse.

Tuul ulus tänavatel, lumi tuiskas otse näkku, ja Mihály Timár asus teele lahtise kalessiga, niisuguse ilmaga, kus õiget koeragi ei tohiks toast välja ajada.

Kõle talvelõpu ilm saatis teelist kuni Bajani välja. Kohati kattis põldusid veel värskelt mahasadanud lumi ja puud olid alles raagus.

Ja selle rajuse, kõleda ilmaga käisid kokku ka tema mõtted.

Sellel julmal neiul oli õigus.

Mitte ainult mees ei ole õnnetu, vaid ka naine.

Ainult et mees on seda kahekordselt, sest tema on neile mõlemale selle õnnetuse kaela tõmmanud.

Esimene eksimus nõuab karistust.

Kui ta Timéa aarded leidis, jättis ta need enda kätte selle kavatsusega, et võidab nendega ükskord Timéa.

Ta võitiski, ja kannab nüüd selle eest karistust.

Vaene mees on alatu, aga selle-eest võib vaene mees õnnelik olla; rikas mees on au sees, aga selle-eest on rikas mees õnnetu.

Ja mispärast peab ta küll õnnetu olema?

Kas temas ei ole siis midagi armastada? Kas pole tal kõik need väärtomadused, mille pärast naine üht meest võib armastada? Säädsad näojooned, väljendusrikkad silmad, terve, jõuline kehaehitus, rikkumatu veri, süda, mis on võimeline armastama. Kas teda ei võiks üks naine armastada, isegi siis, kui ta puruvaene oleks, ainuüksi tema enda pärast?

Aga ei armasta.

See on igavesti korduv vastus.

Kõige kibedam enesesüüdistus ühe mehe hinges, isegi süütundest rängem: «Naine ei armasta mind!»

Ja mis mõte on siis veel elul? Mis eesmärk on sel pikal päevade real?

Künda, külvata, äritseda, raha kokku ajada? Ja hakata siis jälle otsast peale kündma, külvama, äritsema, raha kokku kraapima?

Võib-olla ka inimestele head tegema?

Hm! See on viimane pelgupaik.

Need, keda kodus ei armastata, tahavad, et neid väljas armastatakse.

Need, keda kodus enam ei armastata, istutavad puid, hakkavad pomoloogiks. See on esimene staadium.

Teises staadiumis hakkavad nad kanu, kodulinde aretama.

Viimases staadiumis aga pühendavad end humaansetele, heategevatele ettevõtetele.

Ja mida see annab? Kas tasub kellelegi head teha?

Need kibedad, masendavad, piinavad mõtted jälitasid Timárit kuni Bajani välja; seal ta tegi peatuse.

Tal oli ka Bajas ärikontor, ja kui ta pustas liikus, laskis ta oma kirjad siia saata. Neid oligi juba terve virn teda ootamas.

Ta võttis need tülpinult lahti: tal oli täiesti ükskõik, kas külm on rapsile liiga teinud või ei ole; kas Inglismaa piiril on tolli tõstetud; kas rauamaagikaevanduste aktsiad on tõusnud.

Aga ta leidis saabunud posti hulgast siiski kaks kirja, mis teda rõõmustasid. Ühe neist oli saatnud tema Viini, teise Stambuli esindaja.

Nende kirjade sisu valmistas talle suurt rõõmu. Ta pani nad mõlemad taskusse, ja teda siiani saatnud tardumus hakkas mööda minema. Ta andis jälle tavalise kiiruse ja tarmukusega oma esindajatele korraldusi, luges tähelepanelikult märkmeid tehes läbi kogu kirjavahetuse, ja kui ta sellega valmis oli, ruttas edasi sõitma.

Tema teekonnal oli nüüd juba mingi eesmärk.

Küll tagasihoidlik, mitte eriti kõrge, aga siiski eesmärk. Paari vaese inimese rõõm. Aga selle-eest tõeline rõõm.

Ilm muutus, taevas läks korraga selgeks ja päike hakkas soojalt paistma, nagu see meil ikka on, et talvele järgneb otsekohe suvi. Ja teispool Bajat muutus ka maastik.

Kui Mihály posthobuseid vahetades lõuna poole kihutas, oleks loodus üheainsa päeva jooksul nagu nädalaid edasi tõtanud, ja juba Mohácsi all võtsid teda vastu helerohelised metsad. Zombori ümbruses olid põllud juba tumerohelise sametiga kaetud; Újvidékis kirendasid nurmedel juba kevadlilled ja Pancsova kandis naeratasid tasandikul rapsipõldude kuldsed siilud ja künkaid oleks nagu roosa lumi katnud, seal õitsesid mandli- ja ploomipuud. See kahepäevane teekond oli nagu

unenägu. Veel tunaeile Komáromis lumised väljad, ja täna juba Alam-Doonaul õitsevad salud!

Mihály jõudis vastu ööd Levetinci lossi, kus ta andis veel samal õhtul valitsejale vajalikud korraldused, ja tõusis järgmisel hommikul koidu ajal üles ning laskis hobused ette rakendada, et oma Doonaul laaditavaid laevu vaatama minna. Seal ta leidis kõik korras olevat. Kogu selle laevastiku ülevaatajaks oli isand Fabula; kõik läks nagu kord ja kohus.

— Auväärt härra võib pardijahile minna.

Ja härra Levetinczy läkski pardijahile, nagu isand Fabula oli soovitanud. Laskis valmis panna väikese paadi, laadida sinna nädala toidukraami; kaheraudse püssi, parasjagu laskemoona; keegi ei imesta, kui ta nädalaks ajaks roostikku jääb, mis on praegusel aastaajal väärtuslikke jahilinde täis; parves liigub metsparte, rohkesti on ka mudakurvitsaid, metskurvitsaid ja hõbehaigruid, keda lastakse ainult sulgede pärast; leidub ka pelikane ja seal roostikus on lastud ka Egiptuse iibiseid; võib-olla on seal isegi flamingosid! Kui kirglik jahimees kord sinna satub, siis annab oodata, enne kui ta jälle välja ilmub! Ja Mihály Timár armastas jahil käia, see on laevamehele suur lõbu . . .

Aga seekord ei laadinud Mihály isegi püssi ära.

Ta laskis paadil tasakesi allavett triivida, kuni jõudis Osztrova saare tipuni; seal aga võttis ta aerud kätte ja sõudis põiki üle Doonau.

Kui ta ümber saare nuka oli jõudnud, nägi ta kohe, kuhu tal tuleb minna.

Keset lõuna suunas laiuvat roostikku hakkasid juba kaugelt silma tuttavate paplite ladvad, sinna ta võttiski suuna.

Läbi roostiku oli juba rada aetud, kiira-käära, nagu parajasti vaja; aga kogenud mehele kõlbas see küll. Seal, kus Mihály kordki oli käinud, leidis ta ka pimedas õige tee.

. . . Ei tea, mida küll Almira ja Narcissza praegu võiksid teha?

Mida nad niisuguse ilusa kevadise ilmaga ikka teevad! Kes oma peremees on, see peab jahti.

Ainult et jahil on ka omad kitsendused. Hiirejaht käib öösel ja sellest ei saa Almira osa võtta; Narcisszal on

karmilt keelatud linde küttida; Almira jaoks on aga jälle koopaoravad keelu alla pandud, kes tunamullu siia kolisid, kui Doonau kinni külmas ja nad üle jää said tulla. Neid ei tohi küttida.

Noh, aga eks nad kütivad siis veeloomi. See ka kena sport!

Almira astub kruusase põhjaga läbipaistvasse vette ja pistab oma käpa ettevaatlikult urgu, kus midagi mustendab. Siis teeb ta äkki suure hüppe, tõmbab oma käpa tagasi ja kargab ulgudes ning vingudes kolmel käpal veest välja, neljanda käpa küljes suur must vähk, kes on selle kõvasti oma sõra vahele pigistanud. Almira ulub kaldal meeleheitlikult, kuni tal läheb korda see hirmuäratav koletis oma käpa küljest lahti raputada, ja siis nad piiravad vähi kahekesi Narcisszaga sisse ja võtavad pihile, et näha, mis hinnaga ta laseb oma kestast liha välja koukida. See retrograadne elajas ei hakka nendega muidugi kauplema, vaid püüab kõigest väest vette taganeda. Kaks jahimeest aga togivad teda käpaga eest ja tagant, kuni keeravad ta äkki selili, ja siis on kõik kolm korraga nõutud, et mis nüüd edasi saab. Nii Almira, Narcissza kui ka vähk.

Siis aga pöördub Almira tähelepanu äkki mujale, ta kuuleb mingit häält, haistab kedagi. Üks tuttav läheneb kaldale.

Ta ei hakka haukuma, ainult uratab korraks kurgupõhjast. See on tal omamoodi muhe, vanamehelik naerukõgin. Ta tunneb seda paadimeest.

Mihály hüppab paadist kaldale ja seob paadi pajuteiba külge, silitab siis Almiral pead ja küsib tema käest: «Noh, kuidas teil siin ka läheb siis? On kõik korras?»

Koer vastab talle selle peale pikalt, ainult et muidugi Newfoundlandi koerakeeles. Tooni järgi otsustades on vastus rahustav.

Siis aga katkestab selle muheda kohtumisstseeni äkki kohutav hädakisa. Katastroof, mida võis juba ette aimata, oligi käes. Narcissza oli selili maas siputavale koletisele nii lähedale läinud, et see sai tal ühe sõraga kõrvast kinni haarata ja lõi talle siis oma kuus konksjat jalga näkku.

Timár oli ühe hüppega õnnetuskohal, ja taibanud oma

loomupärase külmaverelisusega jalamaid hädaohu suurust, haaras ta soomusrüüs kurjategijal kinni sealt, kuhu selle sõjariistad ei ulatu, pigistas oma tugevate sõrmedega ta pead, sundides teda oma ohvrit lahti laskma, ja virutas siis selle koletise vastu maad, nii et see silmapilk siruli jäi, andes oma hinge ära saatanale. Mille peale Narcissza hüppas tänulikult oma rüütelliku elupäästja õlale, kähisedes sealtki veel tigedalt oma tapetud vaenlase peale.

Pärast seda sissejuhatavat kangelastegu, mis, ma usun, igas romaanis ette tuleb, asus Timár kaasatoodud kraami maha laadima.

See on kõik ühte pauna pakitud. Selle saab lihtsalt õlale visata. Aga püss, püss! Almira ei salli, et seda kätte võetakse. Siia jätta seda ka ei või, keegi võib peale sattuda ja ära viia.

Eks Timár mõtles siis niisuguse asja välja, et andis püssi Almirale ja Almira võttis selle oma suurte lõvilõugade vahele ja kandis seda kõige ees nagu võidumärki, nagu väike puudel oma peremehe jalutuskeppi.

Narcissza aga jäigi Mihály õlale ja nurrus talle kõrva.

Mihály liikus Almira juhatusel edasi.

Tema hing oleks nagu ära vahetatud, niipea kui ta selle saare rohtunud teerajale astus. Missugune tüüne rahu, missugune unelev üksindus!

Selle paradiisi viljapuud on praegu üleni õites — valged ja roosad õiepüramiidid, nende keskel maani lookas kibuvitsadest õiekoopad, ja uhke roheline muruvaip on tikitud kannikeselilla ja võilillekullaga; kuldne päikesekiir meelitab välja õie armastuse, lõhna, mis küllastab õhku; inimene hingab iga hingetõmbega sisse kulda ja armastust. Seda õitemetsa täidab tihe sumin, ja selle salapärase sumina kaudu, õite silmade kaudu kõneleb Jumal, vaatab Jumal . . .

See on pühakoda . . .

Ja et sel pühakojal oleksid ka oma lauljad, laulab ööbik Püha Taaveti kaebelaule, lõoke aga tänulaule; ainult et ilusamini kui kuningas Taavet ise!

Kui tihedad, lillade õitega kroonitud sirelipõõsad ühes kohas avanevad ja nähtavale tuleb väike saaremaja, jääb Mihály iseenesest, nagu võlutult seisma.

See väike maja on leekides; aga mitte tuleleekides,

vaid roosileekides; roniroosid katavad teda kuni katuseservani, ja ümberringi upub kõik umbes paari holdi suurusel maa-alal roosidesse. Tuhanded põõsad, suured puud, püramiidid, hekid, lehtlad, kõik puha roosidest. See on roosipuudest park, salu, labürint, nagu mingi ebamaine paik.

Vaevalt oli Mihály selle roosipargi käänulisele teerajale astunud, kui teda võttis vastu kõlav rõõmuhüüatus; hüüti tema nime.

— Ah, härra Timár!

Ja see, kes tema nime hüüdis, tuli talle joostes vastu. Timár tundis ta juba häälest ära: see oli Noémi.

Väike Noémi, keda ta polnud ligi kaks ja pool aastat näinud.

Kuidas ta on vahepeal kasvanud, arenenud, muutunud! Tema põskedel kumab terve puna, silmade sügavuses aga võbeleb vagur altarituli. Ta ei kanna enam lihtsat seelikut, aga tema kleit on ilus ja mugav; paksudesse kuldsetesse juustesse on aga pistetud avanev roosipung.

— Ah, härra Timár! — hüüab tüdruk, tulijale vastu joostes ja talle juba kaugelt kätt ulatades, ja tervitab siis tulijat siiralt, tugeva sooja käepigistusega.

Mihály vastab sellele käepigistusele ja unustab oma pilgu hetkeks tütarlapse näole.

Ennäe, siin on nägu, mis lööb rõõmust särama, kui näeb teda tulemas.

— Kui kaua me pole teid näinud! — ütleb tütarlaps.

— Te olete vahepeal veel ilusamaks läinud! — ütleb Timár, ja tema avalduses on õrnus niisama loomulik nagu viisakus.

Tütarlaps on nende aastate jooksul tõesti palju võitnud.

See on tütarlapsenägude omapärane füsioloogia, et mõne ideaalselt ilusa lapse näojooned muutuvad pärast murdeiga jämedamaks, töntsimaks, omandavad lamedama ilme, samal ajal kui mõni teine nägu viib oma märkamatu võlu etteaimamatu täiuseni ja muutub ideaalselt ilusaks.

Võib-olla on sellel oma loomulik seletus? Võib-olla vormivad arenevad tunded arenevat nägu, ja pidev hea või halb meeleolu, mure või rõõm, kärsitus või rahu vormivad näojooni nagu meretigu oma karpi.

Noémi nägu oli väga sümpaatne.

— Kas te siis mäletate mind veel? — küsis Timár, unustades talle ulatatud väikese käe oma pihku.

— Me oleme teid väga tihti meelde tuletanud.

— Kas mamma Teréza on terve?

— Sealt ta tuleb.

Proua Terézale oli märku andnud Almira, kes oli tema hoolde antud püssiga koju jooksnud, millest Teréza sai aru, et üks kallis külaline on tulnud, ja ruttas koos temaga õue.

Niipea kui ta Timárit nägi, lisas ta kohe sammu; ta tundis juba kaugelt ära toonase laevaagendi, kes nüüdki hallis kuues, paun õlal, nende hütile lähenes nagu toonagi.

— Tere tulemast! Me ootasime teid juba ammu! — hüüdis naine külalisele. — Nii et mäletate meid ikka veel! Ja ta võttis Timáril ilma pikema tseremooniata kaela ümbert kinni, mille juures talle hakkas silma pungil paun. — Almira! — hüüdis ta oma sabas lonkivale koerale. — Võta see kott ja vii tuppa.

— Seal on mingit lihapoolist! — tähendas Mihály.

— Jah? Sa vaata siis, Almira, et Narcissza seda ei kisu.

See pahandas aga Noémit.

— No muidugi. Narcissza ei ole nii kasvatamatu.

Selle peale suudles proua Teréza tütart, et teda lepitada. Ja Noémi laskiski ennast lepitada.

— Noh, lähme siis aga sisse! — ütles Teréza, võttes Timáril sõbralikult käe alt kinni. — Tule, Noémi, sina ka.

— Kohe, ma viin ainult oma korvi ära, see on juba täis.

Teerajal oli üks hiiglasuur valge pesukorv nagu lootsik, millel oli kuhi peal ja mida kattis valge lina. Noémi võttis sellel sangadest kinni, et seda üles tõsta.

Mihály hüppas juurde.

— Ma aitan teil viia, see on ju raske.

Noémi hakkas naerma, see oli lõbus, lapselik, helisev naer, ja tõmbas siis korvi sisult valge katte: korv oli roosilehti täis.

Aga Mihály võttis siiski teisest korvisangast kinni ja nad hakkasid selle suure korviga, mis oli roosilehti täis,

mööda lavendlipõõsastega ääristatud teed maja poole minema.

— Te keedate sellest roosivett? — küsis Timár.

Teréza vahetas Noémiga pilgu.

— Näed, kuidas ta kõik ära taipab.

— Ka meil Komáromis on praegu roosiveekeetmine väga moes. Paljud vaesed naised teenivad sellega raha.

— Eks ole? Nii et ka mujal on roosid Jumala õnnistus? Need ilusad armsad lilled, millest üksi juba aitab, et panna inimest elu armastama. Aga neist ei ole ainult silmailu, vaid nad annavad ka leiba. Näete, mullu oli meil halb aasta; kevadised külmad võtsid viljapuude õied, viinamarjad, kõik ära; niiske külm suvi tegi mesilastele kurja; kodulinnud, pudulojused said otsa; me oleksime puutumata tagavarade kallale pidanud minema, kui roosid meid välja poleks aidanud. Aga roosid õitsevad igal aastal ja ei jäta meid iial hätta. Mullu toitsid roosipuud meid ära. Me keetsime mitusada toopi roosivett, kõik see viidi Serbiasse ja vastu anti nisu. Oh, te mu ilusad õnnistatud roosid, eluandjad õied!

Väike majake oli sestpeale kasvanud, kui Timár siin viimati käis, talle oli üks puuviljakuivatusruum otsa ülekitud ja siis veel üks roosivee keetmise köök. Seal oli kolle vaskpajaga, kust tilkus tasakesi esimest keedust; kolde kõrval suures tõrres olid juba väljapressitud roosikestad, laial lavatsil aga värsked õielehed, mis pidid seal kõigepealt natuke kuivama.

Mihály aitas Noémil suure kõhuka korvi sisu lavatsile kallata; ah, missugune joobnustav, missugune uimastav lõhn sealt tõusis!

Noémi pani pea sellele kohevale roosikuhjale ja ütles:

— Ah, kui hea oleks niisuguses roosilehesängis magada!

— Narrike! — ütles talle Teréza. — Sa ei ärkaks enam iial üles, roosilõhn tapaks sind ära.

— See oleks nii ilus surm.

Selle peale hakkas Teréza teda noomima.

— Nii et sina tahaksid siis surra? Nii et sina jätaksid siis mind maha, sa paha tüdruk?

Nüüd võttis Noémi emal kaela ümbert kinni ja suudles ning rahustas teda.

— Ei, ei, mu kallis, mu armas. Ei, sind mitte iial. Mu ainus!

— Mis sa siis õrritad mind niimoodi? Eks ole, härra Timár, tütrel ei sobi oma ema niimoodi õrritada. Niisugusel pisitillukesel tütrel, kes eile veel nukkudega mängis.

Mihály andis Terézale õiguse, et seda ei saa küll kuidagimoodi heaks kiita, kui üks noor tütarlaps ütleb oma emale, et tema meelest on mingit liiki surm ilus.

— Hea küll, sa jää nüüd siia ja valva katelt; vaata hoolega, et see sulp meil põhja ei kõrbe; mina lähen kööki külalisele süüa tegema. Eks ole, te jääte ju terveks tänaseks päevaks siia?

— Ma jään tänaseks ja jään ka homseks siia, kui te mulle mingit tööd annate, mida ma võin teha. Ma jään siia niikauaks, kuni te mulle tööd annate.

— Oh, siis te jääte terveks nädalaks siia — ütles Noémi —, sest ma annan teile nii palju tööd!

— Oh, mis tööd oskad sina härra Timárile anda, narrike! — hakkas proua Teréza naerma.

— Ma panen ta roosilehti uhmris katki tampima!

— Ah! Ta võib-olla ei teagi, kuidas see käib.

— Miks ma ei tea! — ütles Timár. — Ma olen seda kodus emale küll ja küll teinud.

— Eks'ole, teie ema on ka üks hea inimene? — küsis Noémi.

— Väga hea.

— Ja teie armastate teda?

— Jah.

— Elab ta veel?

— Ei, ta on juba ammu surnud.

— Nii et teil ei ole praegu enam kedagi?

Timár vajus mõttesse ja langetas siis kurvalt pea.

— Mitte kedagi . . .

. . . Ta rääkis tõtt . . .

Noémi jäi selle jutu peale: «Mul ei ole mitte kedagi . . .» Timárile kaastundlikult otsa vaatama. — See oli ohtlik jutt!

Mihály märkas, et proua Teréza seisab lävel ja on näha, et ta kõhkleb, kas minna või mitte. Tal tuli kähku üks mõte.

— Teate mis, mamma Teréza! Ei maksa minu pärast

midagi keetma hakata; mul on seal paunas igasugust kraami, pruugib ainult lauale panna, sealt jätkub meile kõigile.

— Aga kes teie eest siis hoolitses? — küsis Noémi. — Kes teile teemoona kaasa pani?

— Isand János Fabula, kes muu.

— Oh! See vahva tüürimees? Kas tema on ka siin?

— Ta laadib teisel kaldal laeva.

Ka proua Teréza taipas, mida Timár mõtleb, ja ta ei jäänud oma südameheaduse näitamises alla. Ta tahtis tõendada, et ta ei karda Noémi pärast.

— Ei, nii see ei lähe. Ma jõuan köögi kõrvalt ka seda katelt valvata, sina aga, Noémi, tee vahepeal härra Timáriga üks ring ümber saare, et ta näeks, mis muutused siin vahepeal on toimunud.

Noémi oli sõnakuulelik tütar, ta oli harjunud vasturäägimata tegema, mida ema talle ütles. Ta pani pähe kirju türgi siidrätiku, mis nii kenasti tema nägu raamis. Timár tundis selles ära oma kunagise kingituse.

— Nägemiseni, kallis! Nägemiseni! — ütlesid ema ja tütar teineteisele ja suudlesid teineteist. Paistis, et nad jätavad iga kord, kui üks neist kuhugi läheb, niimoodi hüvasti, nagu läheksid nad teab kui kaugele, ja kui nad tunni aja pärast jälle kokku saavad, kallistavad ja suudlevad nad, nagu poleks mitu aastat teineteist näinud. Aga neil vaesekestel pole ju kedagi teist, nad on ainult kahekesi.

Noémi vaatas emale veel kord küsiva pilguga otsa. Teréza noogutas talle, nagu öeldes sellega: «Mine!»

Ja selle peale asusidki Noémi ja Timár saarel ringkäiku tegema.

Teerada oli nii kitsas, et neil tuli üsna lähestikku kõndida; Almiral aga oli küllalt taipu, et oma suurt pead nende vahele toppida ja neid sel kombel loomuliku vaheseinaga eraldada. See väike saar oli selle kolme aasta jooksul jälle hoopis uue ilme omandanud. Harivate käte jälgi võis märgata igal pool, kuni üles mäetippu välja. Läbi tiheda salu oli aetud jalgrada; kõrge metsa alt, kus paplid olid juba nii suureks kasvanud, et kaks meestki ei ulatanud neil ümbert kinni võtma, oli vana võsa maha raiutud; kõik metsikud viljapuud olid juba vääristusokstega poogitud; käärbuspistikutest olid

asjatundlikud käed kunstipäraseid hekke rajanud; seal, kus viljapuuaed lõppes, eraldas teda metsast läbipunutud elavhekk, ja teispool seda oli hekiga piiratud lapike haljast aasa, kus sõid kitsed ja lambad; ühel väikesel valgel lambakesel oli punane lint kaela seotud, see oli kindlasti Noémi lemmik.

Kui aasal söövad loomad tütarlast nägid, jooksid nad talle vastu ja määgisid mingi tervituse, millest tema aru sai; ja siis saatsid nad teda, kuni ta jõudis Timáriga karjamaa teise serva, kus oli jälle elavhekk.

Selle taga hakkas paistma haruldane pähklipuusalu õige jämedatest, ilusatest, kahara krooniga puudest, millel poolesüllase läbimõõdu juures oli siidpehme koor.

— Vaadake — ütles Noémi —, need pähklipuud on mu ema suurim uhkus. Nad on ainult viisteist aastat vanad. Üks aasta nooremad kui mina.

Ja see oli nii loomulikult öeldud.

Pähklipuusalust paremat kätt oli saare pind soine. Timárile tuli meelde, et kui ta esimest korda siin käis, oli ta sealt läbi sumanud; nüüd kasvasid selles lohus veetaimed, kollased võhumõõgad ja suured valged maikellukese moodi lilled, ja nende keskel seisid vaikselt kaks looduse vaatlusse süvenenud valget toonekurge.

Timár avas ka sellest hekist läbiviiva värava; selle poolmetsiku paiga nägemine äratas temas meeldivaid mälestusi. Ta märkas aga, et tema saatja on siin kuidagi imelikult kõhevil.

— Teiegi olete siin saarel ikka veel niisama üksi? — küsis Timár.

— Me oleme kahekesi. Kindlatel aegadel, laadapäevadel, käivad siin need, kes midagi vahetada tahavad; ja talv läbi käivad siin puuraidurid, kes aitavad meil metsa maha võtta; nad saavad palgaks need puud, mis nad maha raiuvad. Igasuguse muu tööga me saame ise hakkama.

— Kuigi viljapuuaed nõuab palju vaeva, eriti tõukude pärast.

— Oh, sellega ei ole meil muret, selles asjas aitavad meid meie sõbrad, kes siin ülal puude otsas laulavad. Näete, kui palju põõsastes pesi on? Need on kõik meie päevilisi täis. Siin ei tee neile keegi liiga, ja nemad tasu-

vad meile selle eest kuhjaga. Kuulete, kuidas nad laulavad?

Mets rõkkas tõepoolest paradiislikust kontserdist; vastu õhtut ruttab iga lind pesale ja on sel ajal hääletekam; sinna juurde lööb kägu väsimatult metsakella ja laulurästas vilistab kreeka värsse.

Äkki kiljatas Noémi valjusti ja surus käe kramplikult südamele; ta vankus tagasi ja läks näost kahvatuks, nii et Timár pidas oma kohuseks teda toetada, et ta maha ei kukuks.

— Mis on?

Noémi kattis silmad kinni ja ütles nagu laps, pooleldi naerdes, pooleldi nuttes, vastikusest väriseva ja kaebliku häälega:

— Näete, sealt ta tuleb . . .

— Mis asi?

— See seal!

No muidugi, eks see olnud üks suur auväärne kärnkonn, kes tasakesi jalgu tõstes läbi rohu loivas, ühe silmaga lähenejaid piiludes, valmis vajaduse korral lähemasse veelompi hüppama, et end ära peita.

Noémi oli nii kohkunud, et ei suutnud tema eest isegi ära joosta.

— Kas teie kardate siis konna? — küsis Timár.

— Ma jälestan neid. Ma suren ära, kui mõni neist mulle peale peaks hüppama.

— Niisugused need tütarlapsed on. Kiisut nad armastavad, sest see oskab nii paid nägu teha, konna aga jälestavad, sest see on nii kole. Ometi on nad meile sama head sõbrad nagu linnud. See põlatud, see vihatud loom on aedniku parim abimees. Te teate, et on niisuguseid liblikaid, putukaid ja tõuke, kes tulevad alles öösel välja. Öösel kõik laululinnud magavad ja ei kaitse meid. Aga siis tuleb oma urust välja see vastik konn ja asub pimedas meie vaenlastega võitlema. Ta pistab nahka kõik öösel ringiliikuvad tõugud, liblikad, vihmaussid, maipõrnika nukud ja viljapuid kahjustavad teod. Tore on vaadata, kuidas konn putukaid püüab. Olge nüüd vagusi — küll te näete, see kole konn ei rooma selleks seal rohus, et teid hirmutada. Mitte sinnapoolegi. Ta on vagur ja ilmsüütu loom, kes ei pea teid oma vaenlaseks. Näete, seal lendab üks sinine putukas, kõige ohtlikum

kahjur siin metsas, va puu-uuristaja, kelle ainsast tõugust piisab ühe noore puu hävitamiseks. See meie krobeline sõber on ta märgile pannud. Ei maksa teda segada. Näete, nüüd ta tõmbab ennast küüru, valmistub hüppeks; pange tähele. Nüüd ta hüppab, ajab välkkiirelt oma pika keele suust välja, ja puuvaablane ongi alla neelatud, ainult tiivad paistavad veel konna suust välja. Noh, eks ole, see meie hea sõber ei ole sellepärast veel sugugi põlastusväärne, et ta välimus nii näotu on?

Noémi lõi üllatusest käsi kokku ja ei kartnudki enam nii väga seda konna. Ta laskis Timáril oma käe võtta ja ennast jõe kaldale viia ning seletada, missugused toredad loomad need konnad on, kui palju nendega nalja saab ja missugused iseärasused neil on. Mihály jutustas talle taevassinisest Surinami konnast, kes helendab öösel nagu fosfor, armastab majja pugeda, peidab end aampalkide vahele ära ja kukub öösel kõrvulukustavalt krooksuma; Brąsiilias ei kosta ooperis sageli lauljad ja orkester enam väljagi, kui need helendavad konnad teatris oma laulu alustavad.

Nüüd hakkas Noémi oma kohutava vaenlase üle juba naerma. Ja naer on juba poolel teel vihkamise ja armastamise vahel.

— Kui nad ainult nii koledasti ei krooksuks!

— Aga vaadake, selle krooksumisega nad meelitavad oma daame: konnadel teeb ainult isane häält, emane on tumm. Isane konn kiidab öö läbi oma paarilist: oh, kui ilus sa oled, oh, kui kaunis sa oled! Kas võib siis veel õrnemat olendit ette kujutada kui konn?

Noémi hakkas vähehaaval juba leebuma.

— Peale selle on konn ka tark loom. Vaadake, lehekonn tunneb ilmamuutust; ta aimab ette, kui vihma hakkab sadama; niisugusel puhul ta teeb häält ja tuleb veest välja; kui ta aga kuivust tunneb, siis ta läheb vette tagasi.

— Oh! — hakkas Noémi juba huvi tundma.

— Ma püüan kohe ühe kinni! — tegi Timár ettepaneku. — Ma kuulen ühte siin sarapuupõõsas krooksumas. — Ja ta tuli varsti tagasi, hoides kahe peo vahel vangilangenud saaki.

Noémi värises erutusest; ta punastas ja kahvatas vaheldumisi.

— Noh, näete ise! — ütles Timár talle, paotades oma peosid. — Kas võib veel armsamat looma ette kujutada? Ta on nii ilus roheline nagu rohi ja tema väikesed jalakesed on nagu miniatuursed inimkäed. — Kuidas ta süda põksub! Kuidas ta meid vaatab oma ilusate tarkade mustade silmadega, mida ümbritsevad kuldsed rõngad. Tema ei karda meid.

Noémi sirutas uudishimu ja hirmu vahel kõikudes oma väriseva käe välja ja tõmbas selle jälle tagasi.

— Noh, võtke ta enda kätte. Katsuge teda. Ta on kõige mõistlikum loom maailmas. Pange oma peo alla.

Noémi pani värisedes ja ühtlasi naerdes oma peo alla, ei vaadanud aga mitte konna poole, vaid Timárile silma sisse, ja võpatas, kui see külm loom esimest korda tema pingul närviotsi puudutas. Siis aga puhkes ta äkki laginal naerma nagu laps, kes on kaua kartnud vette minna ja rõõmustab nüüd, kui ta sees on.

— Noh, näete, ta isegi ei liiguta teie peos; ta tunneb end seal väga hästi. Viime ta koju, valame moosipurki vett, teeme sinna väikese redeli, paneme oma vangi purgipõhja, ja ta ronib redelit mööda üles, kui tunneb, et vihma hakkab sadama. Andke siia, las ma viin.

— Ei, ei! — ütles Noémi. — Ta jääb minu kätte. Mina viin ta koju.

— Aga hoidke siis peo kinni, et ta välja ei hüppaks. Muidugi õrnalt. Ja lähme nüüd pealegi tagasi, kaste tuleb juba maha.

Nii nad läksidki koju tagasi; Noémi jooksis ees ja hüüdis emale juba kaugelt:

— Ema, ema! Vaata, mis me kinni püüdsime. Ilusa linnu.

Mamma Teréza hakkas tütart tõsise näoga noomima.

— Sa tead ju, et linde ei tohi püüda.

— Aga see on väga ilus lind; härra Timár püüdis, ja andis mulle; vaata, vaata, mis mul siin peos on!

Proua Teréza lõi kaht kätt kokku, kui nägi Noémi käes rohelist lehekonna.

— Vaata, kui ilusasti ta silmi pilgutab! — ütles Noémi särava näoga. — Me paneme ta purki, püüame talle kärbseid, ja tema hakkab meile ilma ennustama. Oh, sa mu kallike, oh, sa mu kallis väike loomake!

Ja ta surus väikese lehekonna endale õrnalt vastu põske.

Teréza jäi imestunult Timárile otsa vaatama.

— Te olete võlur, mu härra. Veel eile oleks selle tüdruku niisuguse loomaga hulluks võinud ajada...

Noémi oli aga konnadest täielikus vaimustuses; sellal kui ta rõdule õhtusöögiks lauda kattis, pidas ta mamma Terézale terve batracholoogia-alase loengu maha nendest tarkustest, mida ta Timári käest oli kuulnud: kui kasulikud loomad need konnad on; kui targad, naljakad ja lõbusad nad on; see pole tõsi, mida nende kohta räägitakse, et nad pritsivad mürki, et nad ronivad magavale inimesele suhu, et nad imevad lehmanisast piima, et nad lähevad viha pärast lõhki, kui nende kohale ämblik riputada, — see on puha taluinimeste laim. Nad on meie kõige ustavamad sõbrad, kes öösel meie eest valvavad; need tillukesed jalajäljed, mida luuaga puhtaks pühitud maapind maja ümber hommikuks tihedalt täis on, annavad selget tunnistust nende öistest patrullkäikudest; nii et oleks tänamatus neid karta.

Timár meisterdas samal ajal rohelise kuuega meteoroloogile pajuokstest pisikese redeli, pani ta ühte laia suuga, poolest saadik vett täisvalatud purki, sidus purgisuu paberiga kinni ja lõikas paberi sisse augu, mille kaudu sai vangist prohvetile kärbseid alla lasta. Prohvet puges muidugi kohe purgipõhja peitu ja teda ei huvitanud ei kärbsed ega krooksumine; Noémi aga rõõmustas, et järelikult jääb ilus ilm püsima.

— Noh, mu härra — ütles proua Teréza, kui oli õhtusöögi väikesele lauale toonud, mille taga nad kolmekesi istet võtsid, — see, mida te Noémiga tegite, ei ole mitte ainult suur ime, vaid ka suur heategu. Meie saar oleks ju paradiis, kui Noémi nii väga konnasid poleks kartnud; aga niipea kui ta mõnda neist nägi, läks ta näost kahvatuks ja hakkas hirmu pärast värisema. Ja ükski võim ei oleks suutnud teda sundida teisele poole hekki minema, kus tuhanded konnad rabas üksteise võidu krooksuvad. Te tegite temast praegu uue inimese ja andsite talle kodu tagasi.

— Kuldne kodu — tähendas Timár.

Teréza ohkas südamepõhjast.

— Miks sa nii raskelt ohkad? — küsis Noémi.

— Sa tead seda väga hästi.

Ka Timár teadis, kelle kohta see ohe käis.

Noémi tahtis juttu uuesti lõbusamale teemale viia.

— Ma hakkasin konnasid sellest peale nii hirmsasti kartma, kui üks paha poiss minu nähes üht kohutavalt suurt leivakooriku karva konna peksis. Ta ütles, et seda hüütakse härgkonnaks; kui teda piimnõgesega peksta, möirgab ta nagu härg. Ja siis ta hakkas seda vaest looma peksma; ja see pistis selle peale nii õudselt röökima, et ma ei unusta seda elu lõpuni ära, nagu oleks ta kogu oma hõimu kutsunud meile kätte maksma, ja kogu tema keha kattus valge vahuga. Sellest peale oli mul alati tunne, et kogu tema hõim ronib ja roomab sellepärast mu ümber, et mulle mürki pritsida. See paha poiss aga naeris täiest kõrist, kui konn seda tontlikku soigumist kuuldavale tõi.

— Kes see paha poiss oli? — küsis Mihály.

Noémi lõi sõnalausumata käega. Timár taipas isegi, kes see oli; ta jäi proua Terézale otsa vaatama; proua Teréza noogutas jaatavalt. Nad oskasid juba teineteise mõtteid lugeda.

— Teda ei ole pärast seda siin näha olnud? — küsis Timár.

— Oh! Ta käib meid igal aastal piinamas. Nüüd ta on leidnud mooduse, kuidas meid paljaks riisuda. Ta tuleb suure paadiga, ja kuna mul talle raha anda ei ole, siis viib ära mee, vaha ja villa ja müüb selle maha. Ja mina annan talle kõik, et temast ainult pääseda.

— Tänavu pole teda veel näha olnud — ütles Noémi.

— Oh! Ei see mees kao kuhugi. Ma ootan päevast päeva, millal ta nähtavale ilmub.

— Tuleks ta ometi praegu! — ütles Noémi.

— Miks, sa väike narrike?

Noémi nägu lõi korraks lõkendama.

— Niisama. Ma lihtsalt tahan.

Timár aga mõtles endamisi, kui õnnelikuks neid kaht inimest üheainsa sõnaga võiks teha.

Ta ei raatsinud seda sõna veel välja öelda, nagu laps, kes on kätte saanud maiuspala ja näpib sellest esialgu ainult raasukesi. Miski nagu sundis teda põhjalikumalt nende saareelanike rõõmudesse ja muredesse sisse elama.

Õhtusöök oli söödud, päike hakkas loojuma, kätte jõudis imeilus vaikne soe kevadõhtu. Taevas nende pea kohal oli üksainus suur läbipaistev kullakarva kuppel. Ükski leht ei liikunud puu otsas.

Daamid läksid koos oma külalisega mööda puutreppi üles rändkalju tippu. Sealt avanes haruldane vaade: üle puulatvade, üle roostiku ja taamal voolava Doonau.

Saar nende jalge ees oli nagu lapike muinasjutumerd, iga laine ise värvi; roosakaspunane õunapuude ja veripunane aprikooside noortest võrsetest, kuldkollane paplite, valge pirnipuude ja vaskroheline ploomipuude voogavatest võradest; ja kõige selle keskel kõrgus nagu lõkendav koonus tulipunaste roosidega kaetud kalju, mille harjal moodustasid tiheda puhmastiku põõsasse kasvanud lavendlid.

— Imeilus! — ütles Timár sellest tüünest maastikupildist haaratult.

— Aga kui te veel seda näeksite — ütles Noémi suure õhinaga —, kui suvel seda kaljut katavad rooside asemel kukekannused; siis ta on nagu üle kullatud; need lavendlid siin aga õitsevad tema kohal nagu sinine pärg.

— Ma tulen ja näen seda! — ütles Timár.

— Kas tõesti? — ulatas tütarlaps rõõmuga talle käe, ja Mihály tundis nii sooja pigistust, nagu talle naisekäe poolt veel polnud osaks saanud.

Siis nõjatus Noémi Teréza õlale ja võttis tal kaela ümbert kinni.

Looduses valitses sügav rahu, mida ei häirinud ükski inimhääl. Ainult miljoni konna ühetooniline muusika hoidis saabuvat varjulist ööd ärkvel. Kaks idast kiirgavat kodarat jagasid taeva pooleks. Üks pool oli sügavsinine, teine opaalne. Isegi selge taevas võib iseendaga vastuollu sattuda.

— Kuuled, mis häält konnad teevad? — sosistas Noémi Terézale. — Tead, mida nad ütlevad? «Oh, kui armas sa oled! Oh, kui kallis sa oled!» Nad kordavad seda öö läbi. Oh, sa mu armas! Oh, sa mu kallis!

Ja ta suudles ema iga sõna juures.

Mihály seisis kaljuharjal, kaks kätt koos, unustanud iseenda ja kogu maailma. Noorkuu kumas keset värelevaid paplilehti. Praegu oli ta läikivalt hõbedane.

Mingi uus imeline tunne valdas mehe südant. Oli see

igatsus või hirm? Mälestus, mis heidutab, või lootus, mis meelitab? Tärkav rõõm või vaibuv valu? Jumalale, inimesele või loomale lähendav tunne? Vaist või aimdus? Kuutõbi või kevadine elevus, mis haarab puid, rohtu, sooja- ja külmaverelisi loomi.

Niimoodi oli ta ka siis loojuvat kuud vahtinud, kui see oma võbeleva vastuhelgi põhjavajunud laevani saatis. Tema teadvuseta mõtted kõnetasid sellest salapärasest külgetõmbejõust lähtuvat viirastuslikku kuma ja see vastas neile.

«Sa ei saa minust aru? Homme ma tulen tagasi, küll sa siis saad!»

Ämblik keset roose

Aga oma tööst elavatel inimestel ei ole mahti kaua niimoodi kaljuharjalt kuuvalgust vahtida ja looduse ilu imetleda; kojutulevad lambad ja kitsed ootavad juba, et oma piima perenaisele üle anda; lüpsmine on proua Teréza töö, rohu niitmine piimaandjatele Noémi ülesanne. Timár aga toetab õla vastu laudaust, paneb piibu põlema ja jätkab juttu nagu talupoiss, kes lööb talutüdrukule külge.

Lõpuks kallatakse veel roosiveekatel ööseks vett täis, ja siis minnakse puhkama.

Timár palus ennast mesilasse magama panna, proua Teréza tegi talle sinna värsketest heintest aseme, Noémi kohendas peaalust; ja ei olnud tal mingit äiutamist vaja. Niipea kui ta pea padjale pani, tuli tal kohe uni, ja ta nägi öö läbi unes, et ta on aednikupoisiks hakanud ja keedab meretäite viisi roosivett.

Kui ta üles ärkas, oli päike juba kõrgel taevas. Ta oli hästi välja maganud. Mesilased olid juba usinasti tööl ja sumisesid tema ümber. Et keegi oli siin hommikul juba käinud, seda järeldas ta sellest, et tema aseme ette olid valmis pandud kõik hommikuse meestetualeti jaoks tarvisminevad riistad, mis ta paunas kaasa oli toonud. Sest see vaene, armetu mees, kes on harjunud habet ajama, tunneb ennast halvasti kogu selle päeva, kus ta pole saanud habet ajada. Sellepärast on väga kiiduväärt, et tema rasket saatust püütakse delikaatse hoolitsusega kergendada, kui ta võõras kohas öömajale jääb

ja hommikul tõustes murelikult ringi vaatab, kust saaks tüki seepi, kamalutäie sooja vett ja mõne peeglikillu, mis talle tema kõverat lõusta näitaks; sest see neetud habemetüügas rikub tuju nagu halb südametunnistus. Ja kui õnnelik ta siis on, kui ta sellest lõpuks lahti on saanud ja võib mõnuga oma lõuga silitada.

Selleks ajaks, kui Timár valmis oli, ootasid daamid teda juba pruukostiga, värske piima ja võiga, ja siis algas päevatöö, roosivee keetmine.

Timári hooleks jäi tema soovi kohaselt uhmer, kus roose tambiti, Noémi noppis murtud roosiõitelt lehti, proua Teréza oli katlaga ametis.

Mihály rääkis Noémile roosidest. Aga ta ei rääkinud talle roosidest mitte seda, kui väga need tema punaste põskedega sarnanevad, mille eest Noémi ta kindlasti välja oleks naernud, vaid jutustas talle, mida ta nendest oma reisidel teada oli saanud, igasuguseid õpetlikke asju; mida Noémi hoolega kuulas ja mille tõttu ta Timárit veel rohkem austama hakkas. Noorte süütute tütarlaste silmis on tarkadel, kogenud meestel veel eeliseid.

— Türgimaal kasutatakse roosivett ka söökides ja jookides. Seal kasvatatakse roose suurtel põldudel. Neist tehakse ka palvepaelu. Purukstambitud lehed pressitakse ümmargusteks kuulideks. Sellepärast nimetatakse segi palvepaelu roosikrantsideks. Ja Idamaal on ka üks väga ilus roosisort, millest saadakse roosiõli; see on palsamiroos; seda kasvatatakse seal kõrge, kahesüllase puuna, mille oksad on valgete õiekobarate all lookas. Nende lõhn ületab kõigi teiste rooside lõhna; kui nende lehed vette panna ja päikese kätte jätta, tõmbub veepind õlist, mida need lehed eritavad, natukese ajaga vikerkaarevärviliseks. Ja samasugune on ka igihaljas roos, mis ei lase talv läbi lehti maha. Tseiloni roos, roza del Rio, värvib juuksed ja habeme kollaseks, ja pealegi nii kindlalt, et need aastate jooksul värvi ei muuda; selle tõttu on nende kuivatatud lehed Idamaal väga nõutud kaup. Moggori roosi lehed aga joovastavad, nende lõhnast jääb inimene purju, nagu oleks ta veini joonud. Vilmorini roosil jälle elab üks putukas, ja kui see teda hammustab, kasvavad tal õite asemel rusikasuurused tupsud. Räägitakse, et kui niisugune roositups nutvale lapsele pea alla panna, jääb laps rahulikult magama.

— Ja teie olete kõikides nendes kohtades käinud, kust need roosid pärit on? — küsis Noémi.

— Oi jah, ma olen palju kaugeid maid läbi sõitnud. Ma olen käinud Viinis, Pariisis ja Konstantinoopolis.

— Kas need on siit kaugel?

— Kui jalgsi minema hakata, siis jõuab kolmekümne päevaga Viini ja neljakümne päevaga Konstantinoopolisse.

— Aga teie käisite seal laevaga.

— See võttis veel rohkem aega, sest tee peal tuli kaupa peale laadida.

— Kelle jaoks?

— Peremehe jaoks, kes mind sinna saatis.

— Kas teie peremees on ikka veel härra Brazovics?

— Kes seda teile ütles?

— Tüürimees, kui te siin käisite.

— Enam ei ole, sest ta on surnud.

Nüüd hüüdis Teréza õhinal vahele.

— Surnud! Tähendab, ta on surnud! Ja tema naine? Ja tütar?

— Need kaotasid tema surmaga kogu oma varanduse.

— Ah! Õiglane Jumal! Sa mõistsid siis nende üle kohut!

— Ema! Kallis ema! — ütles Noémi vaikse, paluva häälega.

— Mu härra! Peale selle, mida te meist juba teate, räägin ma teile veel midagi: kui meid see kohutav löök tabas, kui ma asjata Brazovicsi olin palunud, et ta meid puupaljaks ei teeks ja kerjama ei ajaks, tuli mul mõte, et sellel inimesel on ju naine ja laps, ma lähen palun seda naist; tema saab aru ja halastab meie peale. Ma võtsin oma lapse sülle ja sõitsin kohutava kuumaga Komáromi. Otsisin nende uhke kahekordse maja üles. Ootasin väljas koridoris, sest mind ei lastud sisse. Lõpuks tuli proua oma viieaastase tütrega välja. Ma langesin ta jalge ette maha. Palusin teda Jumala nimel, et ta halastaks meie peale ja kostaks meie eest. Ja siis võttis see naine mul käest kinni ja tõukas mind trepist alla. Ma varjasin kahe käega oma last, et ta kukkumisel viga ei saaks, ja lõin sealjuures ise oma pea vastu seda sammast, mis trepivõlvi kannab. Haavaarm on mul siin veel praegugi näha. Ja see viieaastane laps seal ülal

naeris suure häälega, kui nägi mind longates ära minemas ja kuulis mu last nutmas. Sellepärast ma hüüangi praegu «hosianna»! Ja õnnistatud olgu see käsi, mis neidki sellest trepist alla tõukas, kust nad mind alla lükkasid!

— Oo, ema, ära räägi nõnda!

— Nii et nad sattusid viletsusse? Nii et nad heideti prügimäele? Kõrk ja ülbe rahvas! Nad käivad kaltsus, eks ole? Ja kerjavad asjata oma endiste tuttavate ukse taga, eks ole?

— Ei, mu proua — ütles Mihály —, leidus keegi, kes nad oma kaitse alla võttis ja nende eest hoolitses.

— Hullumeelne! — hüüatas ülesärritatud Teréza. — Miks ta saatusele vahele segab? Kuidas ta julgeb oma maja peale tõmmata needust, mis ka tema elu ära rikub?

Noémi hüppas ema juurde ja pani tal kahe käega suu kinni. Ja siis langes tema rinnale ja sulges suudlustega ta huuled.

— Ei, ema! Ei, kallis! Ära räägi nii! Ära nea! Ma ei taha seda kuulda! Võta tagasi. Las ma suudlen su suult need pahad sõnad ära.

Teréza rahunes Noémi suudlustest.

— Ära karda! Ära karda, sa väike narrike! — ütles ta tütrel pead silitades. — See needmine ei maksa midagi. See on meil vanamuttidel lihtsalt üks iganenud, paha, ebausklik komme. Ega Jumal ei jõua kõigi jalge alla tallatud ussikeste needusi tähele panna ja kohtumõistmise päevani meeles pidada. Ei mõju minu needus kellelegi!

Timár aga mõtles endamisi: «Minule ta on juba mõjunud; mina olen see hullumeelne, kes nad oma majja võttis.»

Noémi tahtis juttu uuesti roosidele viia.

— Öelge mulle, kust võiks saada niisugust Moggori roosi, mille lõhn joovastab!

— Ma toon teile, kui te tahate.

— Kus nad kasvavad?

— Brasiilias.

— On see kaugel?

— Teises ilma otsas.

— Sinna tuleb merd mööda sõita?

— Kuus kuud laevaga.

— Ja miks te peate sinna minema?

— Äriasjus ja sellepärast, et teile Moggori roosi tuua.

— Ärge parem tooge mulle Moggori roosi.

Noémi läks köögist välja, ja Mihály pani tähele, et tütarlapsel on pisarad silmas.

Noémi ei tulnudki enam viinaköögi tagasi, käis ainult korvi roosilehtedest tühjendamas; ta kallas need punutud matile, kus need moodustasid kõrge hunniku.

Lõunaks olid eelmisel päeval purukstambitud roosijehed läbi keedetud, ja pärast lõunat ütles proua Teréza külalisele, et sellega on tänane töö tehtud ja neil on nüüd aega saarel natuke ringi käia. Võib-olla oskab kõik kauged maad läbikäinud reisimees neile head nõu anda, mis taimi nad võiksid veel oma väikeses eedenis kodustada.

Almirale ütles proua Teréza, et «sina jääd seniks koju ja valvad maja, heidad siia rõdu ette maha ja ei liigu siit».

Almira sai sellest aru ja tegi, mis tal kästi.

Mihály läks daamidega jalutama.

Aga nad olid vaevalt silmist kadunud, kui Almira hakkas rahutult kõrvu kikitama ja uratas endamisi vihaselt. Ta haistis midagi. Raputas tusaselt pead. Ajas end korraks püsti, aga heitis siis jälle maha.

Üks mehehääl alustas saksakeelset laulu, mille refrään kõlas nii: «Sie trägt, wenn ich nicht irre, ein schwarzes Camisol.»

See, kes sealt kalda poolt tuleb, laulab kindlasti sellepärast, et majaelanike tähelepanu äratada. Ta kardab suurt koera.

Koer aga ei haugatagi.

Tulija ilmub teerajale varju heitvate roosipõõsaste vahelt nähtavale.

See on tema. Tódor Krisztyán.

Seekord on ta riides nagu moenarr, tal on seljas lumesinine, kollaste nööpidega frakk; mantel on tal käsivarrel.

Almira ei liigutagi ennast. Almira filosofeerib. Tema mõttekäik on niisugune: kui ma sellele mehele kallale torman, siis on tagajärg alati see, et mind seotakse kinni, ja mitte seda meest. Järelikult on parem, kui ma oma

arvamise tema kohta endale hoian ja vaatan, relvastatud erapooletust säilitades, mida ta teeb.

Tódor läheneb lõbusalt vilistades oma suurele mustale vaenlasele.

— Tere, Almira, kallis Almira! Tule siia, mu kallis kutsuke! Ja kus su perenaised siis on? Haugata korraks minu rõõmuks, palun! Kus siis kallis mamma Teréza on?

Almira ei mõtelnudki vastata.

— Armas Almirake, näed, mis ma sulle tõin. Tüki praetud liha. Näed, võta. Mis, sa ei taha või? Arvad, et see on mürgitatud. Ah, narr oled! Noh, söö see ära, armas Almira.

Almira aga ei nuusutanudki tema jalge ette visatud lihatükki, enne kui Narcissza selle ümber hakkas tiirutama (kassil ei ole nii kindlat iseloomu). Siis sai Almira vihaseks, kraapis maa sisse augu ja mattis selle lihatüki maha, nagu teevad kõik ettenägelikud koerad, kes järelejäänud toidupala mustadeks päevadeks hoiavad.

— Äh, kui umbusklik see metsaline on! — urises Tódor endamisi. — Noh, kas ma võin siis nüüd tuppa minna?

Aga seda ta ei võinud. Almira ei teinud nüüdki häält, tõmbas ainult natuke suu irevile ja näitas Tódorile, kui ilusad valged hambad tal on.

— Ah, sa tobu! Ära sa ainult hammusta. Kus need naised siis on? Võib-olla viinaköögis?

Tódor läks viinaköögi, vaatas ringi; ei leidnud kedagi. Ta kastis näo ja käed auravasse roosivette; talle valmistas suurt lõbu, et ta sai teistel terve päevatöö ära rikkuda.

Kui ta aga tahtis viinaköögist välja tulla, leidis ta, et tee on kinni pandud. Almira lamas nüüd köögi ukse ees ja välgutas välja tulla tahtjale hambaid.

— Noh, nüüd sa ei lase mind jälle välja? Küll sa oled ebaviisakas. Aga hea küll. Ma ootan siin, kuni daamid tulevad. Mulle kulubki väike puhkus ära.

Ja selle peale heitis ta Noémi korjatud värskete roosilehtede hunnikusse pikali.

— Ah, küll ma nüüd leidsin hea voodi! Päris Luculluse ase! Hahahaa!

Daamid jõudsid Timáriga saare südamest tagasi.

Teréza märkas oma imestuseks, et Almira ei lama rõdu ees, vaid valvab viinaköögi ust.

— Mis seal on, Almira?

Kui Tódor Teréza häält kuulis, mõtles ta välja hea nalja, mattis end üleni roosilehtede alla, nii et kusagilt midagi välja ei paistnud, ja kui siis Noémi üle köögiukse sisse vaatas, küsides: «Mis siin on, Almira?» tõusis ta roosihunnikus irvitades istukile.

— Siin on sinu kullakallis peigmees, armas Noémi! — Noémi põrkas valjusti kiljatades tagasi.

— Noh, mis on? — küsis ema kohale rutates.

— Keset roose . . . — habises Noémi.

— Mis on keset roose? Ämblik?

— Jah. Ämblik!

Tódor hüppas naerdes oma roosidest asemelt püsti, nagu oleks ta oma kullakesi kes teab kui hea naljaga üllatanud, mille peale kõik peaksid naerma, ja kargas suure hallooga mamma Terézale kaela, välja tegemata tema vihasest pilgust ja Noémi kohkunud näost, ning kukkus Terézat suudlema.

— Hahahaa! Eks ole, ma üllatasin teid! Oh, sa mu kallis mamma Teréza! Sa mu kuldne, armas, kallis mamma! Siin on su väimeheraasuke. Hahahaa! Ma tõusin nagu haldjas roosimerest. Hahahaa!

Siis pöördus ta Noémi poole; aga Noémi põikas kähku ta süleluse eest ära, ja nüüd märkas Tódor Krisztyán, et siin on veel keegi kolmaski: Mihály Timár.

See kohtumine jahutas natuke tema ülepingutatud lõbusust, mis oli ju tegelikult ainult üks veiderdamine; aga just sellepärast ta polekski soovinud seda meest siin praegu näha, kellega tal olid seotud nii ebameeldivad mälestused.

— Oo! Tere, Schreiberi-isand! — teretas ta Timárit. — Saime jälle siin kokku. Ega teil äkki jälle ei ole laevas mõnd türgi pašat? Hehehee; ärge kartke midagi, Schreiberi-härra.

Timár kehitas õlgu ega öelnud midagi.

Siis pöördus Tódor uuesti Noémi poole, pannes talle lahkelt ja sõbralikult käe ümber piha, millele tütarlaps vastas sellega, et tõukas ta endast eemale ja pööras näo ära.

— Jäta see tüdruk rahule! — ütles Teréza talle kuiva, kalgi häälega. — Milleks sa jälle siia tulid?

— Hea küll, hea küll. Ära siis mind kohe minema aja, ma pole veel õieti kohalegi jõudnud. Nagu mul poleks õigust Noémit kallistada? Oma ainukest väikest mõrsjakest. Kas ta läheb katki või, kui ma teda vaatan? Küll te ikka kardate mind!

— On ka põhjust — vastas Teréza tõredalt.

— No ära ole nii tige, mamma Teréza. Seekord ma ei tulnud mitte selleks, et sinult midagi paluda. Vastupidi. Ma toon hoopis sinule palju-palju raha. Ohoo! Kohutavalt palju raha. Nii palju, et sa võid selle eest tagasi osta oma vana armsa maja, loomad, aia Osztrovas, kõik, mis sa kaotasid. Sa saad kõik, mis sul oli, selle rahapataka eest tagasi. Sa tead ju, et minu pojakohustus on seda ülekohut heaks teha, millega mu vaene isa hakkama sai.

Nüüd oli Tódor Krisztyán korraga pisarateni liigutatud, aga seegi jättis juuresolijad külmaks; nad ei uskunud ei tema naeru ega nuttu.

— No aga lähme ometi siit ära, lähme tuppa — ütles Tódor —, sest seda, mida ma tahan teile rääkida, ei pea mitte kogu maailm teada saama.

— Vaat kus tobu! — ütles proua Teréza. — Kus sul siin see kogu maailm on? Siin tühjal saarel? Ja härra Timári ees võid sa rääkida ükskõik mida, tema on meie vana hea tuttav. Aga nõ olgu, tule pealegi tuppa. Ma tean, et sa oled näljane: selles ongi kogu asi.

— Hahahaa! Oh, sa mu armas tark mamma! Kui hästi sa tunned oma pisikese Tódori nõrkust, kellel on alati nii hea söögiisu. Aga sa oskad ka haruldaselt häid pirukaid küpsetada! Neid nähes tahaks üleni üheks suureks kõhuks muutuda. Teist niisugust perenaist pole terves ilmas, nagu sina oled. Ma olen isegi Türgi sultani lauas istunud, aga temal ei ole niisugust kokka, nagu sina oled.

Proua Terézal oli see praegugi veel nõrk koht, kui tema külalislahkust kiideti. Tal ei olnud ühegi tulnuka jaoks söögist kahju ja ta ei lasknud ka oma surmavaenlast tühja kõhuga minema.

Tódor Krisztyánil oli peas moodne tornikübar ja ta sättis asja meelega nii, et uksepiit selle tal madala hurt-

siku uksest sisseastumisel peast maha lööks, et ta saaks siis öelda:

— Ah! Need neetud moodsad kübarad! See on, kui inimene on kõrgete ustega harjunud. Minu uues korteris on puha tiibuksed. Ja haruldane vaade merele!

— On sul üldse kuskil õiget peavarju? — küsis Teréza, kattes väikeses elutoas lauda.

— Seda ma usun! Triestis, kõige uhkemas palees. Ma olen suurima laevaehitusettevõtja asjaajaja . . .

— Triestis? — küsis Timár. — Mis ta nimi on?

— Ta ehitab merelaevu — ütles Tódor üleoleva grimassiga —, ta ei ole mõni kingsepp, kes praame kokku klopsib . . . Ta nimi on muuseas signore Scaramelli.

Timár oli vait. Ta ei pidanud tarvilikuks öelda, et ka tema laseb just parajasti signore Scaramelli juures üht merelaeva ehitada.

— Hjaa, praegu ma lihtsalt tuhlan rahas! — kelkis Tódor. — Minu käest käivad läbi miljonid. Kui ma nii puhaste kätega inimene ei oleks, võiksin ma tuhandeid kõrvale panna. Ja ma tõin seekord oma kallile Noémile, mida ma lubasin. Noh, mida ma lubasin? Sõrmuse. Ja mis kivi seal peab olema? Rubiin? Smaragd? Seal on briljant, kolme ja poole karaadine briljant. See on minu väikese Noémi kihlasõrmus. Siin see on, näete.

Tódor pistis käe püksitaskusse, tuhnis seal tükk aega, tegi lõpuks kohkunud näo, ajas silmad pungi, korises tehtud jahmatusega: «Kadunud!» ja keeras tasku pahupidi, tuues nähtavale äraandliku augu, mille kaudu see kihlasõrmus oma kolmekaraadise briljandiga kaduma oli läinud.

Noémi hakkas selle peale valju häälega naerma. Tal oli nii imekaunilt helisev hääl, kui ta naeris, ja seda tema helisevat naeru oli nii haruldane kuulda!

— Noh, ega ta sellepärast veel kadunud ei ole! — hüüdis Tódor. — Ära naera midagi, mu kallis pruudike! — Ja selle peale tõmbas ta saapa jalast ära; ja tõepoolest kukkus peitupugenud sõrmus saapasäärest raputamise peale välja ja veeres laualt maha. — Siin ta on! Õige varandus ei kao kuhugi. Minu Noémi kihlasõrmus ei jäta mind maha. Siin ta on. Noh, näed, mamma Teréza. Selle tõi su tulevane väimees oma pruudile. Noh, mis sa selle kohta ütled? Ja teie, Schreiberi-isand, kui

te asja tunnete, kui kõrgelt te seda briljanti hindate?

Timár vaatas seda vääriseset ja ütles:

— Pierre de Strass: see maksab parimal juhul viis krossi.

— Nonoh, kulla Schreiber! Mida teie sellest teate? Teie pea jagab ainult maisi ja kaera; olete te üldse oma elus teemanti näinud!

Ja selle peale pani Tódor selle alavääristatud sõrmuse, mida Noémi mingi hinna eest endale sõrme ei lasknud panna, oma väikesesse sõrme ja hoidis seda sõrmusega sõrme süües ja juues pidevalt õieli.

Isu oli noormehel hea.

Ta rääkis söögi ajal pikalt-laialt sellest, missugune kohutav tööstusharu on laevaehitus; nimetas, mitu miljonit tihumeetrit puid nende tehas aastas ära tarvitab. Lähemas ümbruses ei ole enam niisugust metsa, kust laevaehituseks sobivaid puid lõigata. Kõik tuleb Ameerikast sisse vedada. Ainult Slavooniast võib veel üht kui teist leida. Lõpuks sai ta kõht täis. Ja siis asus ta asja juurde.

— Noh, armas kallis mamma Teréza, kas ma nüüd siis räägin ära, mispärast ma siia tulin?

Teréza jäi umbusklikult põrnitsedes Tódorile otsa vaatama.

— Ma teen paugupealt õnnelikuks sinu, Noémi ja iseenda; ja peale selle olen signore Scaramelli silmis paugupealt «tehtud mees». Eks kuula siis! Mõni aeg tagasi ütles Scaramelli mulle: «Kuulge, kallis Krisztyán, te peaksite Brasiiliasse minema.»

— Oh, oleksid sa ometi läinud! — ohkas proua Teréza.

Tódor sai temast aru ja muigas.

— Sest tead, sealt tuuakse laevaehituseks kõige vajalikumaid puid, macayast ja murumurut, millest laevapõhju tehakse; paripoud ja patavouat, mida kasutataksè küljelaudadeks, manglipuud, royocit ja gratgalit, mis vees ei pehasta, «mort aux rats»-puud, mille lõhna rotid ei kannata, raudpuud, millest tehakse laeva tüür, ja kummipuud, mis läheb aerudeks, fernambukipuud, ja manzanillopuud, ja loheverepuud, ja kasuariinipuud, ja kuradikohvipuud, tekapuud, sandlipuud, mahagonipuud,

millest tehakse peenikest laevamööblit, ja kaskarillipuud, tacamahacat, voladori, mida üraskite hammas ei võta, ja maoupuud, mida laevaoherdid läbi ei puuri.

— Palun lõpeta juba nende tobedate indiaani nimede lugemine! — katkestas teda proua Teréza. — Sa mõtled, et mul hakkab pea ringi käima, kui sa terve botaanika käsiraamatu mulle ette loed, nii et ma ei näe enam kõigi nende puude tagant metsa? Ütle mulle, miks sa siis sinna Brasiiliasse ei läinud, kui seal nii palju haruldasi puid kasvab?

— Hjaa! Just selles seisabki minu suurepärane idee. Mis, pagan, ütlesin ma signore Scaramellile; milleks me peaksime Brasiiliasse minema, kui siitsamast meie külje alt võib leida palju paremaid puid! Ma tean keset Doonäud üht saart, kus kasvab paks mets, seal on nii haruldased puud, mis ei anna Lõuna-Ameerika puudele põrmugi alla.

— Seda ma arvasin! — pomises Teréza vahele.

— Paplid asendavad täielikult patavouat, pähklipuud jõõvad sadulast mahagoni. Ja neid on meie saarel sadade kaupa.

— Minu pähklipuud?

— Õunapuu annab kaskarillipuule silmad ette.

— Nii et sa oled ka õunapuudele mõelnud?

— Ploomipuu aga võib võistelda kõige parema tekapuuga.

— Ja sa lased nad kõik maha raiuda ja müüd härra Scaramellile? — ütles proua Teréza rahuliku häälega.

— Me saame nende eest roppu raha. Vähemasti kümme forinti iga puu eest, signore Scaramelli andis mulle carte blanche'i. Ma võin sinuga ükskõik kui soodsa lepingu sõlmida; see on mul siin taskus valmis, sul pruugib ainult alla kirjutada, ja me oleme rikkad. Ja kui need puud siit kõik ükskord mehele on pandud, siis ei jää me ka ise siia, vaid läheme Triesti elama; selle saare aga istutame täis mahaleb-kirsipuid; tead, millest tehakse neid kuulsaid hästilõhnavaid türgi piibu varsi. Need ei vaja mingit hooldust, meil tuleb siia jätta ainult arvepidaja, kes igal aastal lõigatud kirsipuust piibuvarred Varna kaupmeestele maha müüb; ja meie paneme nende kirsipuust piibuvarte arvel hoidi pealt viissada

kuldmünti taskusse; kümne holdi pealt viis tuhat kuldmünti.

Timár ei suutnud muiet alla suruda. Nii julgetest spekulatsioonidest polnud ta veel kuulnud.

— Nonoh, mida see isand muigab? — käratas talle Tódor. — Mina tunnen asja.

Teréza vastas talle.

— Mina samuti. Iga kord, kui kuri saatus sind siia toob, oled sa mulle nagu surmalind: ma tean, et sul on minu vastu välja hautud mingi ahastamapanev plaan. Seda sa tead, et mul ei ole raha ega saa iial olema. Hea küll. Seni sa käisid siin paadiga, viisid minema ja müüsid maha kõik, mis ma olin oma tarbeks tallele pannud. Ja ma andsin, õnnistagu mind Jumal selle eest. Aga nüüd sa ei lepi enam puuviljaga, mille pealt sa julmemat kümnist võtad kui Türgi paša, vaid tahad puid endid mu pea kohalt maha müüa. Minu ainukesi häid sõpru, mis ma ise olen kasvama pannud, mille eest ma ise olen hoolitsenud, millest ma elan, mille all ma puhkan. Sul peaks tõesti häbi olema. Tuled mulle niisuguseid muinasjutte puhuma, et sina saad nende puude eest, millest keegi merelaevu ehitab, terve varanduse. Ma olen täitsa kindel, et sa raiuksid nad maha selleks, et neid võileivahinnaga esimesele lubjapõletajale sokutada, see on kõik su kaval plaan. Keda sa tahad sellega lolliks teha? Mind või? Jäta oma rumalad naljad, või muidu ma näitan sulle, milleks need türgi kirsipuu oksad kõlbavad!

— Nonoh, mamma Teréza, ma ei tee nalja. Ma ei tulnud siia ilma põhjuseta, seda sa võid arvata. Mõtle järele, mis tähtis päev täna on! Täna on minu nimepäev. Ja sel päeval sündis minu kallis väike Noémi. Sa tead, et meie vaesed õndsad isad panid meid juba väikesena paari ja tegid maha, et me abiellume, niipea kui Noémi saab kuueteistkümne-aastaseks. Mina oleksin selleks päevaks kas või teisest ilma otsast teie juurde tulnud. Ja siin ma olen, kogu oma leegitseva südamega. Aga inimene vajab peale armastuse veel midagi. Mul on signore Scaramelli juures suur palk, see on tõsi, aga see kulus kõik uhke mööbli peale ära. Nii et sina pead ikka ka midagi Noémile kaasa andma, et ta võiks vastavalt oma seisusele seltskonda ilmuda... Tal peab ju ka ikka veimevakk olema. Seda on tal õigus sinult nõuda.

Ta on sinu ainus tütar. Ta võib sinult nõuda, et sa ta mehele paned.

Noémi istus vihaselt nurka maha ja keeras kogu seltskonnale selja, toetades otsaesise vastu seina.

— Jah! Sa pead midagi ka Noémile andma. Ära ole nii egoist. Hea küll, jäta pooled puud endale, aga pooled anna mulle; olgu see siis minu mure, kellele ja kuidas ma nad maha müün. Anna pähklipuud Noémile kaasavaraks, neil on, ma ütlen tõsiselt, kindel ostja olemas.

Teréza kannatus hakkas katkema.

— Kuuled sa, Tódor; ma ei tea, kas sul on täna nimepäev või ei ole, aga et Noémi ei ole tänasel päeval sündinud, seda ma tean... Ja veel kindlamalt ma tean seda, et Noémi ei võtaks sind oma meheks ka siis mitte, kui sa oleksid ainus mees maailmas.

— Hahahaa! See asi jäta minu hooleks. See on juba minu mure.

— Hea küll, olgu see sinu mure. Aga nüüd ma teen sinuga lühikese lõpu. Mina oma kalleid pähklipuid sulle ei anna, kui neist ka Noa laeva oleks tarvis ehitada. Ma võin sulle anda üheainsa puu, ja seda sa võid kasutada sel eesmärgil, milleni sa varem või hiljem nagunii jõuad; täna on sinu nimepäev, nii et see on just paras päev.

Selle jutu peale tõusis Tódor Krisztyán püsti, aga mitte selleks, et ära minna, vaid selleks, et tool ümber pöörata ja talle kaksiratsi selga istuda nagu hobusele, küünarnukke toolikorjule toetades ja väljakutsuva ülbusega Terézale otsa vaadates.

— Sa oled väga lahke mu vastu, mamma Teréza. Aga on sul meeles, et mul pruugib ainult üks sõna öelda...

— Eks sa ütle. Selle härra ees siin sa võid öelda, tal on nagunii juba kõik teada.

— Et see saar ei kuulu sulle.

— Õige.

— Ja mul pruugib sellest ainult Viini või Stambulisse teatada.

— Et meid kodututeks kerjusteks teha.

— Jah, seda ma võin teha! — ütles nüüd Tódor Krisztyán oma tõelist nägu näidates ja võttis oma ahnelt kiiskavate silmadega Terézale otsa vaadates taskust paberi, mille üles serva oli kirjutatud mingi lepingu algus, ning

näitas all servas olevale kuupäevale. — Ja ma ka teen seda, kui sa kohe siia oma nime ei kirjuta. Ma võin seda teha ja ma teen seda.

Teréza hakkas värisema. Siis pani Mihály Timár oma käe vaikselt Tódorile õlale.

— Te ei saa seda teha, mu härra.

— Mida? — küsis Tódor, ägedalt pead kuklasse lüües.

— Te ei saa teatada selle saare olemasolust ja sellest, et keegi on selle ilma loata oma valdusse võtnud.

— Miks ma ei saa seda teha?

— Sellepärast, et keegi on sellest juba teatanud.

— Kes?

— Mina teatasin sellest.

— Teie? — karjatas Tódor rusikat viibutades.

— Teie! — kiljatas Teréza, kaht ristis kätt ülimas ahastuses pea kohale tõstes.

— Just nimelt, mina teatasin nii Viini kui Stambulisse, et siin Osztrova saare taga on üks nimetu tühi saar, mis on viimase viiekümne aasta jooksul tekkinud! — ütles Timár tasakesi, aga kindlalt. — Ja palusin ühtlasi nii Viini kui Stambuli valitsust, et nad annaksid selle saare mulle üheksakümneks aastaks kasutada; läänilepingu kinnituseks tuleb Ungari valitsusele aastas üks kott pähkleid ja Stambuli valitsusele üks kast kuivatatud puuvilja saata. Ma sain just äsja mõlemast kohast patendi ja fermaani.

Timár võttis taskust need kaks kirja, mis talle Bajas nii suurt rõõmu olid valmistanud. Ta oli rikkaks meheks saades kohe samme astunud, et sellele saatusest tagakiusatud perekonnale rahu kindlustada. See pähklikott ja kast kuivatatud puuvilja olid talle palju raha maksma läinud.

— Mina aga lasksin selle kõige kõrgemate instantside poolt mulle antud õiguse otsekohe saare praeguste elanike ja asunike nimele kirjutada. Palun, siin on selle kohta ametlik dokument.

Teréza langes sõnalausumata Mihály jalge ette maha. Ta ei osanud muud kui nutta ja selle mehe käsi suudelda, kes oli neid eluaegsest nuhtlusest vabastanud ja öised ning päevased viirastused igaveseks ajaks minema peletanud. Noémi aga surus kaks kätt kõvasti vastu

südant, nagu kartes, et kui ta suu vaikib, hakkab ta süda kõnelema.

— Nii et, jah, auline isand, härra Tódor Krisztyán — ütles Mihály —, nagu te näete, ei ole teil üheksakümne aasta jooksul siit saarelt midagi otsimist.

Tódor röögatas, viha pärast kahvatu ja suunurgad vahus:

— Aga kes te üldse olete? Ja mis õigusega te ennast selle pere asjadesse segate?

— Selle õigusega, et mina armastan teda! — hüüdis Noémi esilepurskava kirega ja viskus Mihály rinnale ning pani talle käed ümber kaela.

Tódor ei öelnud enam midagi. Ta ähvardas Timárit tummas vihas rusikaga ja tormas toast välja. Aga tema tummas pilgus oli niisugune ähvardus, mis on võimeline tuleriista haarama ja mürki segama.

Tütarlaps aga jäi veel pärast sedagi Mihály rinnale.

Maailmast väljas

Tütarlaps aga jäi veel pärast sedagi mehe rinnale, kui see, kelle eest tal tuli teda oma kehaga kaitsta, oli juba lahkunud.

Miks ta seda tegi? Miks ta viskus tema rinnale ja ütles: «Ma armastan teda»?

Tahtis ta sellega lõplikult eemale tõrjuda meest, keda ta südamepõhjast vihkas? Tahtis ta võimatuks teha, et see teda endale naiseks sooviks?

Või polnud sel metsas üleskasvanud lapsel ettekujutust, mis on üldkehtiv moraal, head kombed, vaikimapanev häbelikkus, mis on seltskondlikud käitumisreeglid, naise ja mehe vaheline suhe, mille kohta riik ja kirik on oma ranged seadused kehtestanud?

Võib-olla ta ajas oma südames segi armastuse tänutundega selle mehe vastu, kes oli teda ja tema ema murest ja vaevast vabastanud, kes oli neile selle väikese paradiisi tagasi andnud ja kes oli nende pärast kindlasti palju vaeva näinud ja ise seejuures nende peale palju mõelnud?

Võib-olla ta kohkus ära, kui nägi, kuidas nende tagakiusaja käe põue pistis, et sealt tuleriista haarata, ja

heitis end loomusunniliselt oma heategija rinnale, et teda kallaletungi vastu kaitsta?

Võib-olla ta mõtles, et see vaene laevaagent, kelle ema oli samasugune vaene naine nagu minu ema, ise ütles ju, et tal ei ole kedagi, miks ei võiks siis mina talle see «keegi» olla? Kas ta muidu oleks tulnud tagasi siia tühjale saarele, kui teda siia miski poleks tõmmanud? Ja kui tema mind armastab, miks ei võiks siis mina teda armastada?

Ei, ei, siin ei ole mingit seletust, mingit põhjendust, mingit õigustust. Siin ei ole muud kui lihtsalt puhas selge armastus.

Ta ei teadnud, mispärast, mis põhjus tal selleks on, ta lihtsalt armastas.

Ta ei teadnud, kas seda tohib, kas jumalad ja inimesed lubavad seda, kas sellest tuleb rõõmu või muret, ta lihtsalt armastas.

Ta ei valmistunud end kaitsma maailma ja selle kohtumõistjate ees; ta ei mõelnud alandlikult pead kummardada; ta ei oodanud mehelt kaitset, inimestelt armu, Jumalalt halastust, ta lihtsalt armastas.

See oli Noémi.

Vaene Noémi! Kui palju tal tuleb sellepärast kannatada!

... Mihály kuulis esimest korda elus, et keegi teda armastab.

Armastab armastusest; armastab kui vaest, teise teenistuses olevat laevaagenti, omakasupüüdmatult, teenimatult; armastab tema enda pärast!

Mingi imeline soojus voolas tal läbi närvide.

Niisugune soojus, mis surnu igavesest unest üles äratab.

Ta tõstis käed arglikult ja kõheldes tütarlapse õlgadele, et teda oma rinnale suruda, ja küsis talt vaikse sosinaga:

— Aga on see siis tõsi?

Tütarlaps noogutas tema rinnale langetatud pead, andes märku, et on küll.

Mihály jäi Terézale otsa vaatama.

Teréza astus nende juurde ja pani käe Noémi pea peale, nagu tahaks öelda: «Armasta pealegi.»

See oli üks pikk, tumm, vaikiv stseen, kus kõik kolm üksteise südametuksumise kõnet kuulatasid.

Vaikuse katkestas Teréza. Ta hakkas tütre asemel rääkima.

— Oh, kui te teaksite, kui palju pisaraid see tüdruk teie pärast on valanud! Kui te oleksite teda näinud ühtuti kalju otsa ronimas ja tundide kaupa vaikset maastikku vaatamas, mis teid tema pilgu eest varjas! Kui te oleksite kuulnud teda unes teie nime sosistamas!

Noémi tegi ema poole keelava käeliigutuse, nagu paludes, et see tema saladusi välja ei annaks.

Mihály aga märkas äkki, et ta surub tütarlast ikka kõvemini oma rinnale.

Ennäe, on siiski siin maailmas keegi, kes ka teda armastab!

Keda selles «kuldaväärt mehes» ei huvita mitte kuld, vaid mees.

Tal oli tunne, nagu oleks ta pärast pikki eksirännakuid jõudnud maailma lõppu ja näeb nüüd enda ees uut maad, uut taevast ja uut elu.

Ta kummardus tütarlapse kohale, et teda otsaesisele suudelda. Ja tundis tema südant oma rinnal tuksumas.

Ja ümberringi ei jäänud nende ümber kogu maailma enam midagi muud kui avanevad õiepungad, lõhnades õitsvad põõsad, sumisevad mesilased ja lõõritavad linnud, kes kõik õpetasid ühte ja sama: «Tuleb armastada!»

See sõnatu, tummakstegev õndsus viis neid lageda taeva alla: sinnagi läksid nad teineteise embuses, ja kui nad pikalt teineteisele silma vaatasid, mõtlesid nad mõlemad: «Sul on just sama värvi silmad nagu minulgi!»

Ja kui sädelev taevas ja lõhnav maa neid ühisel nõul oma võlu kütkes hoidsid, täiendas tärkav tunne seda lummust; laps, kes pole iial kedagi armastanud, ja mees, keda pole iial keegi armastanud, — mis neist küll saab, kui nad teineteist leiavad?

Päike läks looja, aga nemad ei väsinud teineteise üle rõõmustamast.

Saabus õhtu, kuu tõusis taevasse: Noémi viis Mihály rändkalju tippu, kust ta kord pisarsilmil lahkujale järele oli vaadanud.

Timár istus jänesekäppadesse kasvanud kaljule, lõh-

navate lavendlipõõsaste keskele; Noémi istus tema kõrvale ja toetas oma paksude kuldsete lokkidega pea mehe käsivarrele, tõstes oma hingestatud näo tema poole.

Teréza seisis nende kohal ja vaatas naeratades alla nende peale.

Hõbedane kuu säras kuldselt kumavas taevas. Ja see petlik taevane viirastus kõneles nõnda:

Näed: see aare kuulub sulle. Sa leidsid ta; ta ise andis end sinule: nüüd ta on sinu. Sa oled kõik kätte võitnud, ainult armastust ei olnud sinu jaoks kuskil; nüüd leidsid sa ka selle. Võta see vastu. Naudi seda. Ammuta põhjani. See on sinu jaoks loodud. Sinust saab uus inimene! See, keda naine armastab, on pooljumal! Sa oled õnnelik. Sind armastatakse.

. . . Aga üks hääl tema sees sosistas: «Sa oled varas!»

Esimene suudlus avas Timárile uue maailma.

See äratas tema südames ellu kõik romantilised noorpõlveunelmad, mida ta oli oma pikkadel üksildastel ärireisidel igal pool kaasas kandnud ja mille tema rahamehekarjääri kalgid mahhinatsioonid ja kuivad arvestused olid hiljem igapäevaste murede alla matnud; mis olid tema ihaldusi tagaigatsetud õnneparadiisi poole juhtinud; kuhu jõudes ta aga nägi, et selle paradiisi puudel on tema jaoks õite asemel ainult härmatis. Ja kui ta siis külmunult, kangestunult, midagi mõistmata, kaotanud kõik sihid silme eest, selles kõrbes ringi uitas, tõi juhus tema ette ühe oaasi. Ja selles oaasis leidis ta selle, mida ta oli asjata tervest maailmast otsinud: südame, mis teda armastab!

Tema hinges toimusid imelised muutused.

Esimene tunne, mis tema üle võimust võttis, oli mingi iseäralik kõhedus; hirm õnne ees. Kas võtta see vastu või joosta selle eest ära? On see hea või halb? On see elu või surm? Mis edasi saab, millega see lõpeb? Kus on Jumal, kes sellele küsimusele vastab? Ta vastab lillele, mis end õieli ajab; ta vastab putukale, kes ringi lendab ja sumiseb; ta vastab linnule, kes pesa punub, aga ta ei vasta inimesele, kui see küsib: kas see toob mulle õnnistust või needust, kui ma oma südame tuksumist kuulan?

Siis kuulas ta oma südame tuksumist.

Südametuksumine aga ütles: vaata talle silma!

See ei ole ju mingi patt: joobuda teise silmade särast.

Ainult et see joobumus ei taha enam lahtuda. Need, kes niimoodi teineteisele silma vaatavad, jätavad sinna oma hinge, jäävad äravahetatuna teineteise silmadesse.

Mihály unustas kogu maailma, kui ta nendesse silmadesse vaatas, ja nägi neis üht teist maailma tõusvat, täis õnne, rõõmu ja maapealset õndsust.

See joobnustav eelaimdus oli uimastav.

Teda polnud noorest põlvest peale keegi armastanud. Kord oli ta söandanud õnne loota, oli sellepärast palju vaeva näinud ja võidelnud, ja kui ta oli lõpuks oma eesmärgini jõudnud, oli ränk pettumus kõik tema õnneloodused põrmu tallanud.

Ja siin nüüd öeldakse talle suu sisse, et teda armastatakse. Kõik ütlevad seda, õied puul, mis talle pähe langevad, loomad, kes tema kätt lakuvad, huuled, mis südame saladusi reedavad, ja punastamine ja silmade sära, mis reedavad rohkemgi kui huuled.

Isegi armastava tütarlapse ema, kes peaks kiivalt seda saladust varjama, isegi tema reedab oma tütart: «Ta armastab väga, armastab nii, et sureb selle kätte.»

. . . Ei, ta ei tohi surra . . .

Timár veetis sel saarel niisuguse päeva, mis väärib igavikku. See oli täidetud tunnetest, millel pole lõppu.

See oli eneseunustuse, ilmsi-unenägude nägemise päev. Niisugune uni, milles see, mida unenägija soovib, otsekohe täitub.

Kui ta aga kolmandat ööd sel saarel veetis ja pärast õndsalikku, unistavat koosolemist petlikust kuuvalgusest oma pimedale asemele jõudis, võttis teda ette see, kes iial ei maga, üks süüdistav hääl sisimas, mis iial ei vaiki.

«Mida sa siis nüüd praegu mõtled? Tead sa ka, mida sa praegu teed? Sa riisud, põletad, tapad. Üks vaene naine tõugati inimeste hulgast välja; võeti talt ära kõik, mis tal oli, sunniti teda väikese lapsega tühjale saarele minema, maeti ta noor mees nagu koer surnuaia müüri taha, tehti temast inimvihkaja, jumalasalgaja. Ja nüüd hiilid sina siia ja röövid tema viimase, ainukese, kõige kallima vara; tood nende viletsate viimasesse pelgupaika surma, leina ja hukatust. Sa oled suurem kurja-

tegija kui kõik need kokku, keda põrmutallatud ussike ära needis ja keda see needus viimaseni on tabanud. Sina tulid siia hingerahu hävitama. Sa riisud ilmsüütu südame ja ei jäta oma südant asemele. Sa oled hull või lähed kohe hulluks! Põgene siit!»

See pealekäiv hääl ei lasknud end uinutada. Timár ei saanud öö läbi rahu. Ja koit leidis teda juba puude alt.

Otsus oli tehtud. Ta lahkub siit ega tule enam nii pea tagasi. Kuni teda ära unustatakse. Kuni ta ise ära unustab, et ta kolm päeva oli uskunud, et ka tema võib siin ilmas õnnelik olla.

Selleks ajaks, kui päike tõusis, oli ta juba terve saare läbi käinud, ja oma ringkäigult tagasi jõudes leidis ta maja eest proua Teréza ja tema tütre, kes hommikusöögiks lauda katsid.

— Täna ma pean minema hakkama! — ütles Mihály Terézale.

— Nii ruttu juba! — sosistas Noémi.

— Tal on palju tööd! — ütles proua Teréza oma tütrele.

— Ma pean laevade juurde tagasi minema! — ütles Mihály.

See oli ju nii loomulik. Laevaagent on ainult sulane. Teda ootab kiire töö ja ta ei või raisata aega, mis on peremehele üüritud.

Talle ei hakatud peale käima, et ta jääks; oli enesestmõistetav, et ta juba lahkub; ta tuleb ju jälle tagasi; neil on aega teda oodata, aasta, kaks aastat, surmatunnini, igavesti . . .

Aga Noémi ei tundnud värske piima maiku, kui ta oli seda kuulnud.

Timárit ei tohtinud kinni pidada. Kui tal tegemist on, las ta siis läheb.

Teréza ise tõi talle püssi ja koti, mis ta siiatulekul ära oli pannud.

— Kas see püss on laetud? — küsis hoolitsev ema.

— Ei ole! — ütles Mihály.

— Parem on, kui te ta ära laete — soovitas Teréza —, ja kõige jämedamate haavlitega; seal teise kalda tihnikus ei või julge olla, seal käivad hundid ja võib-olla veel hullemadki loomad.

Ja ta ei jätnud Timárit enne rahule, kui see oli oma

püssi jämedate haavlitega ära laadinud; ta ise puistas pannidele püssirohtu; tonge sel ajal veel ei tuntud.

Ja siis ütles Teréza Noémile:

— Võta püss enda kätte, et Almira kallale ei tuleks, ja mine saada külaline ära.

Ta ise käskis tal Timárit saatma minna.

Ja ei läinud nendega kaasa, laskis neil üksi minna, mööda rooside alleed.

Timár kõndis sõnatult Noémi kõrval ja tütarlapse käsi puhkas tema peos.

Korraga jäi tütarlaps keset teed seisma. Ka Mihály jäi seisma ja vaatas talle otsa.

— Kas sa tahad mulle midagi öelda? — küsis ta.

Tütarlaps mõtles tükk aega ja ütles siis:

— Ei, ei taha.

Aga Timár oskas juba tütarlapse silmadest mõtteid välja lugeda. Noémi oleks tahtnud temalt küsida: «Ütle mulle, mu armsam, mu kallim, mu hingeõnnistus, mu õun, mis on saanud sellest valge näoga tütarlapsest, kes ükskord sinuga siin käis ja kelle nimi on Timéa?»

Aga ta ei öelnud midagi, hakkas jälle vaikselt astuma, ja Mihály hoidis tema kätt oma peos.

Kui tuli aeg lahku minna, oli Mihály süda nii raske! Püssi üle andes sosistas tütarlaps talle:

— Hoidke ennast, et teiega midagi ei juhtu.

Ja jumalagajätuks kätt surudes vaatas ta talle veel kord nende hinge-vahetavate taevakarva silmadega otsa ja ütles talle südantliigutava häälega:

— Kas te tulete veel tagasi?

Mihály oli sellest anuvast häälest võlutud.

Ta tõmbas tütarlapse veel kord oma rinnale ja sosistas talle:

— Miks sa ei ütle: «Kas sa tuled tagasi?» Miks sa ei ütle mulle «sina»?

Tütarlaps langetas silmalaud ja raputas vaguralt pead

— Ütle mulle «sina!» — sosistas Mihály.

Tütarlaps peitis näo Mihály rinnale ega öelnud seda.

— Kas sa siis ei saa, ei taha öelda «sina»? See on ju nii lühike sõna. Kas sa ei saa seda välja öelda? Kas sa kardad seda öelda?

Tütarlaps kattis oma näo kätega ega öelnud seda.

— Noémi, ma palun sind, ütle mulle see väike sõna, see teeb mind nii õnnelikuks. Ära karda mulle seda öelda. Ütle sosinal, salaja. Ära lase mind ilma selleta minema.

Tütarlaps raputas tummalt pead ega saanud talle «sina» öelda.

— Hea küll siis, Jumal kaitsku teid, kallis Noémi! — habises Mihály ja hüppas paati. Soine roostik varjas peagi tema eest selle väikese saare. Aga kuni ta veel puid ja põõsaid nägi, nägi ta seal ühe akaatsia najale toetumas tütarlast, kes käsipõsakil kurvalt talle järele vaatas, aga ei hüüdnud talle siiski järele: «Sina!»

Tropicus capricorni

Vastaskaldale sõudnud, jättis Mihály oma paadi ühe kalamehe hoolde, kuni ta siia tagasi tuleb.

Aga kas ta tuleb veel kunagi siia tagasi?

Ta hakkas jalgsi sinna jõesadamasse minema, kus isand Fabula ta laevu laadis. Vastuvett sõudmine on väsitav lõbu, ja ta ei olnud praegu niisuguses meeleolus, et see sport talle midagi oleks pakkunud.

Tal tuli praegu kõigest väest hoopis tugevama lainetuse vastu võidelda.

See kant, kust tal tuli läbi minna, oli suurelt osalt üks neid Doonau suurvee uusmoodustisi, mida Alam-Doonau ümbruses näha võib. Tujukas jõgi murrab kuskil mõne tõkke läbi ja muudab siis vähehaaval oma sängi, kisub aastast aastasse ühte kallast maha ja kasvatab teisel kaldal aastast aastasse uut pinda, kus kaasatoodud paplitest võrsub uus võsa. Iga uue aasta moodustise võib ära tunda paplite järgi, mille rinne astmeliselt tõuseb.

Läbi selle metsistunud, perememeheta padriku looklevad käänulised jalgrajad, hagu raiuvate kehvikute ja kalameeste teerajad. Siin-seal losutab padrikus ka mõni mahajäetud onn, mille katuse torm on kiiva lükanud ja mille seinad on karumuraka- ja kõrvitsaväätidesse kasvanud. Niisugune onn võib olla kurvitsaid varitseva jahimehe, redutava teeröövli või poegiva hundi peidupaik.

Timár sammus mõttesse vajunult läbi selle lõputu padriku, püss rihmapidi õlal.

. . . Sa ei tohi, sa ei või siia enam tagasi tulla! Juba ühte valet on raske järjekindlalt elus läbi viia, mis siis veel kahest rääkida. Kahest teineteisele vastukäivast valest. Võta aru pähe! Sa ei ole enam laps, et lased oma tunnetel endaga mängida. Ja võib-olla see ei olegi mingi tunne. Võib-olla see on lihtsalt mööduv iha, või mis veel halvem: edevus. Sinu mehelik edevus on meelitatud, et leidub üks noor tütarlaps, keda kosib noor, ilus, sihvakas mees ja kes tõukab selle endast ära, langeb sinu rinnale ja ütleb: mina armastan seda meest! Talitse oma edevust; see tütarlaps ei armasta seda ilusat noormeest, sest see on üks halb inimene; sind ta imetleb, sest ta peab sind pooljumalaks. Aga kui ta teaks seda, mida sa ise tead, et ka sina oled ainult üks petis? Ainult et õnnelikum petis kui see teine. Kas ta siis sind armastaks?

. . . Ja kui ta sind tõesti südamepõhjast armastab, missuguseks kujuneb siis sinu elu ja missuguseks kujuneb tema elu, kui sa selle armastuse vastu võtad? Sa ei saa temast enam iial lahti öelda. Sa pead oma elu kaheks jagama. Ja mõlemad pooled valega täitma. Tahad sa oma saatust kahe kohaga siduda? Ja kummast sa ka ei lahkuks, alati hirmu ja muret tunda? Ühes kohas karta oma armastuse pärast, teises kohas karta oma au pärast.

. . . Su naine ei armasta sind, aga on sulle truu nagu ingel; ja kui sina kannatad, kannatab ka tema; kui te mõlemad olete teineteise pärast kannatanud, siis ei ole see tema süü, vaid ainult sinu süü. Sa varastasid temalt ta aarded, sa varastasid temalt ta vabaduse, ja nüüd tahad sa temalt varastada ka oma pantipandud truuduse?

. . . Tema ei saa sellest iial teada, see ei tee talle haiget. Sa oled ju siianigi pooled ajad kodunt ära olnud; see on kaupmehe saatus: äri huvides mööda maad ja mööda maailma ringi rännata. Sa võid kevadest sügiseni siin olla, see ei torka kellelegi silma. Kus sa olid? Käisid kaubareisil? . . . Aga mis sellest tütarlapsest saab?

. . . Ega see ei ole mõni kergemeelne olend, keda sa täna oma ihadele ohvriks tood ja kes ülehomme, kui sa temast tüdinenud oled ja ta suuremeelselt üle kuldad,

endale mujalt lohutust otsib. Temal lõpetas juba isa oma elu enesetapjana. Tema südamega ei tohi mängida.

... Ja kui äkki see õnnistus, mida armastajapaarid Jumalalt ootavad, tabab sind seal, kuhu sa pole seda soovinud! Mis saab siis sellest naisest ja mis saab siis sellest perekonnast, kelle peale pole sinul õigust ja kellel pole sinu peale õigust — inimeste seaduse järgi?

... See tütarlaps ei ole labane hing; sa ei või temaga oma lõbuks mängida. Ta ootab sinult hinge ja annab sulle kogu oma hinge. Kuidas sa tema eest vastutad? Kuidas sa teda sellest õnnetusest päästad, kuhu sa ta tõmbad?

... Tahad sa oma und lapsetapja või enesetapja painajalike viirastustega rikkuda?

... Ja siis on veel üks takistus: ärapõlatud peigmees. Kuidas sa selle kavatsed oma teelt kõrvaldada? See on üks paadunud suli, kellel ei ole enam midagi kaotada. Ta jälitab sind nagu vari. Ta paneb sulle jala taha, kui sa oma eluteel ülespoole pürid. Ta nuhib välja kõik su saladused, ta käib sul kannul, ta piinab, ta ähvardab sind elu lõpuni. Sa ei vabane temast mingi hinna eest, mitte mingi ohvriga. Ta on sulle jälitamises truum kui see, keda sinuga kirikus paari pandi, armastuses. Kuidas sa temast vabaned? Kas tapad sina teda või tapab tema sind. Kena kokkukuuluvus, mis lõpeb võllapuu all! Ja sina, kuldaväärt mees, keda kõik austavad ja ülistavad, vooruse ja heategevuse apostliks nimetavad, paned ennast niisugusesse olukorda, kus sul tuleb süüalusena kohtulaua ette astuda.

Timár pühkis otsaesiselt higi. Ta võttis mütsi peast; oimukohtadel oli lahedam, kui mahe kevadtuul neilt vaevahigi kuivatas.

Ta püüdis ennast selle ränga süüdistusterahe vastu kaitsta:

... Nii et mina ei või siis iial elust rõõmu tunda? Juba ligi nelikümmend aastat pole ma muud teinud, kui tõusen vara üles, lähen hilja magama, näen päevad läbi vaeva... Milleks? Et teised võiksid rahus magama minna, ainult mina mitte?

... Miks olen ma omas kodus õnnetu?

... Kas mina pole seda väärt, et üks naine mind armastaks? Kas ma ei pakkunud naisele, kelle ma altari

ette viisin, lõõmavat armastust? Kas ma ei jumaldanud oma naist? Kas ma ei armastanud teda, kuigi tema külmus viis mind meeleheitele? Aga tema ei armasta mind!

... Ma röövisin tema varanduse? See pole tõsi. Ma päästsin selle tal ära. Oleksin ma selle tookord tema hooldaja kätte andnud, siis poleks sellest nüüd enam midagi järel ja ta võiks kerjama minna. Nüüd aga on tal kõik alles, mis tal oli. Sest mina ei loe sellest omaks muud kui riideid, mis mu ihu katavad. Kuidas ma siis varas olen?!

... Noémi armastab mind. Seda ei saa enam muuta. Armastab sellest peale, kui ta mind esimest korda nägi.

... On ta õnnelik, kui ma enam tema juurde tagasi ei lähe?

... Kas ma ei tapa teda just siis, kui ma temast igaveseks lahkun? Kas ma ei tee temast enesetapjat just sellega, kui ma enam iial tema juurde tagasi ei lähe?

... Kas mitte siin, sellel maailmast äralõigatud saarel, kus ei valitse seltskondlikud seadused ja usulised dogmad, vaid üksnes looduse tõelised, soojad tunded, kas mitte siin ei ela tõeline õnn, mille sõge maailm on endast ära tõuganud?

... Ja see rumal sell, kes meie vahel seisab, mis see mind häirib? Sel pole muud tarvis kui raha, ja seda mul on. Ma maksan ta kinni, ja ta kaob mu teelt. Mis ma temast kardan?

Kevadtuul sahistas noorte paplipuude latvades.

Käänulise jalgraja ääres oli üks haokubudest laotud onn, mille ukseava katsid allarippuvad karumurakavääd.

Timár pühkis otsaesist ja pani mütsi pähe.

Rahustav vaim hakkas jälle rääkima:

... See on tõsi, et sul ei ole praegu mingit rõõmu siin ilmas. Sinu elu on üksluine ja kõle. — Aga selle-eest rahulik. — Kui sa õhtul voodisse heidad, mõtled sa: «Ennäe, jälle üks rõõmutu päev möödas.» Aga siis mõtled sa: «See oli vaikne päev.» — «Ma ei teinud kellelegi kurja.»

Kas sa loobuksid sellest rahust unetute rõõmude nimel?

Vasturääkimise vaim vastas:

... Aga kes ütleb, et armastamine on patt ja et kan-

natamine on voorus? On keegi näinud kahte inglit, kellest üks istub Jumala paremal käel ja märgib üles nende nimed, kes on kannatanud ja närbunud, teine aga märgib vasakul käel musta raamatusse need, kes on armastanud ja julgenud õnnelikud olla?

Kuskil lähedal lajatas kaks pauku ja kaks kuuli lendas vilinal üle Mihály pea, niisuguse õõnsa pininaga, mis on nagu läheneva herilase sumin, nagu surmaharfi helin, ja Mihály müts lendas kahest kuulist läbipuuritult põõsastesse.

Need paugud kostsid sealt losakilevajunud onnist.

Esimesel hetkel jäi Mihály ehmatusest kangeks: need kaks pauku tulid nagu vastuseks tema salajastele mõtetele. Tal jooksis värin üle keha; aga järgmisel silmapilgul asendus hirm esilepurskava vihaga: ta haaras õlalt püssi, tõmbas kuked vinna ja tormas ummisjalu onni, kust tõusis veel püssirohusuitsu.

Tema püssitoru ees seisis üks värisev mees: Tódor Krisztyán. Tühjakslastud kaheraudne püstol oli tal veel käes, ta hoidis seda nüüd kaitseks näo ees ja vabises üle kogu keha.

— See oled sina? — röögatas Mihály. — Sina!

— Armu! — habises mees, püstolit maha pillates, ja sirutas ristis käed anuvalt Mihály poole; ta põlved nõtkusid, jalad ei tahtnud teda kanda, nägu oli surnukahvatu ja silmad olid nagu kustunud; ta oli poolsurnud.

Timár sai enesevalitsuse tagasi. Nii hirm kui viha olid möödas. Ta langetas püssi.

— Tule lähemale! — ütles ta rahulikult sellele salamõrtsukale.

— Ma ei julge — habises see, end vastu onni haokubudest seina surudes. — Te tapate mind.

— Ära karda, ma ei tapa sind! — Ja selle peale laskis ta oma püssi õhku tühjaks. — Nüüd olen ka mina ilma tuleriistata. Sul pole midagi karta.

Tódor vankus onnist välja.

— Sa tahtsid mind tappa! — ütles talle Mihály. — Õnnetu inimene! Mul on sinust kahju.

Noor kurjategija ei julgenud talle otsa vaadata.

— Tódor Krisztyán! Sa oled alles noor mees, ja juba tahtsid sa mõrtsukaks hakata. See ei läinud sul korda. Pööra ümber. — Sa ei ole halvaks inimeseks sündinud;

sind on selleks tehtud. Ma tean su elulugu ja tahan sind aidata. Sa oled väga andekas, aga sa kasutad seda valesti. Sa oled kodutu hulgus, riigireetur. Meeldib sulle see elu? Ma ei usu seda. Alusta otsast peale. Tahad, ma muretsen sulle niisuguse koha, kus sa võid tänu oma võimetele ausalt elada? Mul on palju sidemeid, ma võin seda teha. Käsi selle peale!

Mõrtsukas langes oma ohvri ette põlvili, keda ta oli tahtnud tappa, ja haaras talle ulatatud käe oma käte vahele ning külvas selle suudlustega üle, ise valjusti nuuksudes.

— Oo, mu härra, te olete esimene inimene, kes minuga niimoodi räägib. Lubage, et ma teie ees põlvitan. Mind on maast-madalast nagu peremeheta koera ühe ukse tagant teise taha aetud; ma olen pidanud iga viimase kui palukese hankima pettes, varastades ja lipitsedes; mulle ei ole iial keegi kätt andnud, peale nende, kes on minust veel halvemad ja veavad mind halvale teele. Mu eluviisid on olnud alandavad ja vastikud, täis pettust ja äraandmist, ja ma olen pidanud pelgama kõiki tuttavaid nägusid. Ja nüüd ulatate teie mulle käe: teie, keda ma päevade kaupa olen varitsenud nagu salamõrtsukas! Te tahate mind minu enda käest vabastada. Lubage, et ma teie jalge ees põlvitan ja teie käskusid kuulan.

— Tõuske aga üles! Ma ei armasta niisugust sentimentaalsust. Mehepisarad on minu meelest kahtlased.

— Teil on õigus! — ütles Tódor Krisztyán. — Eriti minu pisarad. Ma olen ju kuulus komejant, kellele pruugib ainult öelda: näe, siin on sulle kross, nuta selle eest natuke, ja ma teen seda. Keegi ei usu mind enam, kui ma tõelisi pisaraid valan. Ma neelan nad alla.

— Seda enam, et ma ei kavatse teile siin mingisugust moraalijutlust pidada, vaid räägin ühest väga kainest äriasjast. Te rääkisite oma sidemetest Scaramelli pangamajaga ja Brasiilia-reisist.

— Mu härra, see jutt on otsast lõpuni väljamõeldis.

— Ma tean. Teil ei ole nendega sidemeid.

— Olid, aga katkesid.

— Kas te lasksite jalga või aeti teid minema?

— Esimene variant.

— Teie kätte antud rahaga?

— Kolme-neljasaja forindiga.

— Ütleme, et seda oli viissada forinti. Kas teil ei oleks huvi seda neile tagasi viia? Minul on tõesti nendega sidemed.

— Ma ei taha nende juurde jääda.

— Ja see Brasiilia-reis?

— See on otsast lõpuni väljamõeldis; sealt ei tooda siia laevaehituseks puid.

— Eriti niisuguseid, mida teie üles lugesite; nende hulgas oli ka droogi- ja värvipuid.

Tódor hakkas naerma.

— Väga õige. Ma tahtsin need eikellegi-saare puud lihtsalt ühele lubjapõletajale maha müüa, et raha saada. Teréza taipas mu plaani.

— Nii et te ei tulnud sinna mitte Noémi pärast?

— Oh! Mul on ju igas riigis juba abikaasa.

— Hm! Ma tean üht väga head kohta, mis teile sobib. See on ühe asutamisel oleva ettevõtte esindaja koht Brasiilias, mis nõuab ungari, saksa, itaalia, inglise, prantsuse ja hispaania keele oskust.

— Ma võin kõikides nendes keeltes kirjutada ja rääkida.

— Ma tean. Ja kreeka ja türgi ja poola-vene keeles. Te olete ülimalt andekas. Nii et ma muretsen teile selle koha, kus teie võimeid vääriliselt hinnatakse. Regulaarne palk sellel kohal, mida ma silmas pean, on kolm tuhat dollarit, peale selle veel teatav protsent puhastulust. Teist endast oleneb, et see võimalikult suur oleks.

Tódor Krisztyán jäi üllatusest tummaks. Ta oli veiderdamisega nii harjunud, et nüüd, kus ta tõepoolest tänulik oli, ei suutnud ta seda tunnet väljendada: ta kartis, et seda võetakse veiderdamisena!

— Mu härra! Ega see nali ei ole, mida te räägite?

— Mul ei ole mingit põhjust siin praegu teiega nalja teha. Te tahtsite mind tappa, ma pean oma elu kindlustama. Mina ei saa teid tappa, sest ma ei taha seda oma hinge peale võtta. Ma pean teist korraliku inimese tegema. See on minu enesekaitse. Kui teie õnnelik olete, siis võin ka mina rahulikult siin metsas ringi käia. Ma usun, et te saate minust aru. Ja ma tõendan teile, et see ettepanek oli mul tõsiselt mõeldud. Siin on minu rahakott. Võtke see endale. Te leiate sealt sõiduraha Triesti ja tõenäoliselt ka veel nii palju, et te saate Scaramelliga oma arved klaariks. Selle aja peale, kui te Triesti jõuate, on minu kiri Scaramellil juba käes, ja sealt te saate teada, mida te edasi peate tegema. Ja nüüd võib üks meist ühele ja teine teisele poole minna.

Tódori käsi värises seda rahakotti vastu võttes.

Mihály tõstis läbilastud mütsi maast üles.

— Ja nüüd võtke neid kahte lasku nii, nagu teile meeldib. Kui need olid salamõrtsuka lasud, siis on teil tõsiselt põhjust minuga niisuguses kohas mitte enam kohtuda, kus seadused maksavad; kui need olid aga solvatud rüütli lasud, siis te peate teadma, et järgmisel kohtumisel on minu kord lasta . . .

Tódor Krisztyán rebis kahe käega oma riided rinnal lõhki ja karjatas südantlõhestavalt:

— Laske siia, kui ma veel kord teie silma alla satun! Laske mind marutõbise koerana maha! — Ja selle peale kahmas ta maast oma tühjakslastud püstoli ja surus selle vägisi Timárile pihku. — Laske mulle mu oma püstoliga kuul pähe, kui ma veel kord kuskil teile ette jään. Ärge küsige, ärge öelge midagi, laske mind lihtsalt maha!

Ja ta ei jäänud enne rahule, kui teine oli püstoli vastu võtnud ja oma jahikotti pannud.

— Jumalaga! — ütles siis Timár, keeras talle selja ja hakkas minema.

Tódor seisis seal natuke aega ja vaatas talle järele; siis jooksis talle järele ja pidas ta kinni.

— Mu härra! Veel üks sõna. Te tegite minust uue inimese. Lubage, et ma teile kirja kirjutades alustan seda sõnaga: «Isa!» — See sõna äratas minus siiani õudust ja vastikust, aga nüüdsest peale äratab see minus vaimustust ja imetlust. Isa! Isa!

Tódor suudles õhinal Mihály kätt ja tormas minema, ja heitis esimese põõsa taga, mis teda Mihály eest varjas, näoli rohu sisse maha ja nuttis. Nuttis tõelisi pisaraid.

Vaene väike Noémi seisis veel tundide viisi selle akaatsia all, kus ta Timáriga jumalaga oli jätnud. Teréza tuli teda juba otsima, ja istus siis ka tütre kõr-

vale rohu sisse maha ja võttis kudumistöö kätte, et midagi teha.

Korraga Noémi võpatas.

— Kuulsid, ema? . . . Kaks pauku vastaskaldalt!

Nad jäid kuulatama. Lämbes kuumuses valitses sügav vaikus.

— Jälle kaks pauku! Mis see oli, ema?

Teréza rahustas teda:

— Jahimehed paugutavad seal, kullake.

Aga Noémi läks näost valgeks nagu akaatsiaõied tema pea kohal ja habises, käsi värisevale südamele surudes:

— Oh ei! Oh ei! Ta ei tule enam iial tagasi.

Ja siis hakkas ta süda nii valusasti tuikama, et miks ta ei öelnud talle seda lühikest sõna: «Sina!» kui ta nii väga palus.

— Isand Fabula! — ütles Timár oma ustavale abimehele. — Sel aastal me ei vii nisu ei Győri ega Komáromi.

— Mis me temaga siis teeme?

— Laseme siinsamas ära jahvatada, mul on mõisas kaks vesiveskit; peale selle üürime veel kolmkümmend Doonau veskit, need tulevad selle tööga toime.

— Aga see peab kohutavalt suur jahupood olema, kus me nii palju jahu maha müüme.

— Küllap saame ka sellega hakkama. Me laadime kogu selle laadungi kottides väikestele laevadele ja laseme ülesjõge Karlovy Varysse vedada. Seal laadime kotid härjavankritele ja veame Triesti. Triestis on mul juba laev valmis, mis viib selle jahu tünnides Brasiiliasse.

— Brasiiliasse? — hüüdis Fabula kohkunult. — No sinna ma küll ei lähe.

— Ega ma ei kavatsegi isand Fabulat sinna saata; sinna läheb üks teine mees. Teie hooleks jääb ainult see, mis Triestini teha tuleb; jahvatamine ja vedu. Ma annan veel täna aidameestele ja möldritele käsud kätte, ja teie tegutsete minu äraolekul nii, nagu oleksin ma ise kohal.

— Tänan alandlikult! — ütles isand Fabula, ja ta nina vajus üsna norgu, kui ta härra Levetinczy kabinetist lahkus.

«See on nüüd jälle mingi kohutavalt suur lollus! — pomises ta endamisi, aga nii, et ka teised seda kuulda võisid. — Ungarist Brasiiliasse jahu saata. Ma ju tean, mis asi see Brasiilia on. Ma olen auväärt härra Ónodi all maateadust õppinud. Brasiila pealinn on Rio de Janeiro. Sealt tuuakse puuvilla ja tubakat, suhkrut ja kohvi; seal on kõige kuulsamad teemandikaevandused. Elanikkudeks on indiaanlased, portugallased, hollandlased, inglased ja sakslased. Ja nüüd tahetakse sellesse rahvastegagadikku ka veel üks ungarlane saata. Ja tagatipuks sinna veel jahu viia! Niisugusesse riiki, kus kasvab metsade kaupa puid, mida pruugib ainult maha raiuda ja mis on seest jahu ja mannat täis. Teises metsas aga ripuvad okstel juba valmis leivad, pruugib ainult pätsid puu otsast alla võtta ja ahju panna. Ja niisugusesse riiki tahetakse üle mere jahu saata! Esiteks: see kopitab ära, enne kui pärale jõuab. Teiseks: seda ei osta seal keegi. Ja kolmandaks: iial ei näe sa seda raha, mis sul Brasiiliast saada on! Sinna ei lähe ükski fiskaal ega kohtumees. Ühe sõnaga, see on isand Levetinczyl nüüd jälle üks ennekuulmatu lollus, aga sellegipoolest saavad kõik näha, et ka sellest tuleb välja üks imepärane asi, nagu kõikidest lollustest, mida isand Levetinczy siiani ette on võtnud, ja see jahulaev pöördub kullakoormaga Brasiiliast tagasi. Aga sellegipoolest on see muidugi üks suur lollus! . . .»

Ja isand Fabulal oli täiesti õigus. Ka Timár ise oli umbes samal arvamisel.

Ta pani selle saadetisega ligikaudu saja tuhande forindi eest kaupa kaalule.

See idee ei olnud tal uus. Teda oli juba ammu vaevanud mõte, et miks ei võiks üks ungari kaupmees endale ka mõnd suuremat ülesannet võtta kui igavesti laevu ülesjõge vedada, nisuga hangeldada, soodsa juhuse korral kõrgete ministeeriumide tellimusi endale napsata, riigi väljaminekute kanalit oma krundile juhtida, võileivahinna eest kameraalmaid rentida, aeg-ajalt, noobli ajaviitena, kitsikusse sattunud magnaatidele viiekümne protsendiga raha laenata ja sel viisil üht viletsat miljonikest teise järel kerjuse kombel kokku kraapida. Kas ühel ungari kaupmehel ei oleks ka mõnd julgemat, avaramat, vabamat tegevusvälja kui see väiklane sahker-

damine? Kas ei oleks võimalik mõnele tuntumale kodumaisele kaubaartiklile, mille tootmises me oleme võistlusvõimelised, maailmakaubanduse suurele turule teed rajada?

See väliskaubanduse asi oli tal juba ammu plaanis. Ta oli lasknud oma veskeid rekonstrueerida ja Triestis ühe kaubalaeva ehitada. Aga otsuselangetamist kiirendas siiski Noémi. Otsekohe seda plaani ellu viima pani teda kohtumine Tódor Krisztyániga.

Jahuväljavedu oli nüüd juba kõrvaline asi: peamine oli see, et Timár saaks enda ja selle mehe vahele kiiluda terve maakera.

Need, kes nägid, missugust marulist tegevust Timár nende nädalate jooksul arendas; kuidas ta kihutas ühest veskist teise ja sealt jälle laevade juurde, kuidas ta täislaaditud laevad jalamaid teele saatis, kuidas ta ise kõik saadetised üle vaatas, ütlesid: vaat see on alles kaupmehe eeskuju! Nii rikas isand! Tal on valitsejad, asjaajajad, opmanid, ülevaatajad, kupjad, ja ometi paneb ta ise igal pool käed külge nagu kõige tavalisem ettevõtja. See mees alles oskab äri ajada!

(Oleksid nad ainult teadnud, mis äri ta ajab!)

Kolme nädala pärast oli esimene laev tünnidesse pandud ungari jahu täis laaditud ja valmistus Triesti sadamas ankrut hiivama. Selle laeva nimi oli «Pannonia».

Ilus kolmemastiline kaljas. Isegi isand Fabula kiitis seda, sest tema oli laeva laadimise juures.

Aga Timár ei näinud seda laeva. Ta ei tulnud isegi selleks ajaks Triesti oma laeva vaatama, kui see teele asus. Ta oli nende nädalate jooksul pidevalt Pancsovas või Levetincis. Kogu see ettevõte läks liikvele Scaramelli firma nime all, Timáril oli põhjust hoiduda oma nime sellega sidumast.

Ta pidas oma voliniku, Scaramelli firmaga ühendust ainult kirja teel.

Siis ühel päeval sai ta kirja Tódor Krisztyánilt, mille avamisel üllatas teda kõigepealt see, et kirjas oli raha. Sajane pangatäht. Kiri ise aga kõlas nii:

Isa!

Selle aja peale, kui Te mu kirja kätte saate, olen mina juba ulgumerel, imeväärse «Pannonia» pardal, kui Scaramelli firma Brasiilia esindaja. Palju tänu Teile Teie lahke vahenduse eest! Pangamaja maksis mulle avansina välja kahe kuu palga. Ma saadan Teile sellest sada forinti järgmise südamliku palvega: olge nii lahke ja toimetage see Pancsova võõrastemaja «Valge Laev» peremehe kätte. Ma jäin selle summa oma sealoleku ajal sellele vaesele ausale mehele võlgu ja maksan selle nüüd tänuga tagasi. Taevas õnnistagu Teid, et Te minu vastu nii hea olite!

Timár ohkas kergendatult. See mees on paranenud. Ta tuletab juba oma vanu võlgu meelde ja maksab need kõrvalepandud rahaga kinni.

Kui hea tunne on üht allakäinud meest jalule aidata!

Päästa oma vaenlast, kes on su elu kallale kippunud. Anda talle tagasi elu, maailm ja au. Teha petisest aus inimene ja puhastada porisse vajunud kalliskivi. — See on algkristlaste ajastu vääriline tegu. Sa oled õilis hing!

Kui ainult see süüdistav hääl sisimas midagi muud ei ütleks:

«Sa oled mõrtsukas!»

«Sind ei rõõmusta praegu mitte see, et sa ühe mehe päästsid, vaid see, et sa ühest mehest pääsesid! Ja kui sa saaksid teate, et hiliskevadine tornaado on sinu laeva ookeanil pilbasteks peksnud ning kõige jahu ja inimestega merepõhja matnud, siis oleksid sa veel iseäranis rõõmus. Sa ei mõtle praegu jahuärile, ei mõtle kasule või kaotusele, vaid mõtled sellele, et seal, kuhu ta läheb, roomab igal suvel La Plata ja Amasoonase soodest välja kohutav, tappev õudus, kollapalavik, mis varitseb nagu tiiger äsjasaabunud võõramaalasi; sajast langeb kuuskümmend tema ohvriks. Äkki satub ka tema nende hulka!»

«Sa oled mõrtsukas!»

«Või siis loodad sa, et see kergemeelne ja kuumavereline mees langeb seal maal, kus valitsevad metsikud kired, mängupõrgute ja kreooli naiste ilusate silmade ohvriks, varastab, raiskab ära kõik tema kätte usalda-

tud rahad, saab kurjategijaks, põgeneb ja on sellega sinu jaoks ja kogu tsiviliseeritud maailma jaoks surnud. See on see, mis sind juba ette rõõmustab!»

«Sa oled mõrtsukas!»

Timár tundis niisugust rõõmu, nagu oleks tal õnnestunud kedagi ära tappa. Enesesüüdistustest ja ebamäärasest murest rikutud rõõmu.

Sellest päevast peale oli Timár nagu ära vahetatud, teda oli raske ära tunda.

Muidu alati nii tasakaalukas mees ilmutas igal sammul mingit iseäralikku rahutust; ta andis üksteisele vastukäivaid käske, ja unustas tunni aja pärast, mis ta oli käskinud; kui ta kuhugi minema pidi, keeras ta sageli poolelt teelt tagasi; siis hakkas ta äriasjadest kõrvale hoidma ja tegi näo, nagu ei huvitaks teda miski; teinekord jälle oli ta nii närviline, et läks kõigiga ka kõige tühisema hooletuse pärast tülli.

Sageli nähti teda Doonau kaldal poolte päevade kaupa, pea norus, kõndimas, nagu hakkaks ta hulluks minema ja kavatseks kodunt ära joosta. Teinekord jälle tõmbus ta terveks päevaks oma tuppa ega lasknud kedagi ligi.

Kirjad aga, mis talle üle kogu maa järele saadeti, vedelesid hunnikus laual — lahti tegemata.

See tark mees ei suutnud muule mõelda kui kuldsete juustega tütarlapsele, keda ta oli näinud viimast korda jõekaldal, käsivars vastu puutüve toetatud ja pea käsivarrele langetatud.

Üks päev ta otsustas, et läheb tema juurde tagasi; teine päev jälle, et unustab ta igaveseks ära.

Ta muutus ebausklikuks. Ootas taevalt ja unenägudelt märke, mis talle ütleksid, mida teha. — Oo, unenäod tõid vahetpidamata selle kuju tema silme ette: õnnelikuna ja kannatavana, lähedasena ja kaugena; nad ajasid teda veel segasemaks. Taevas ei andnud talle aga mingit märki.

Siis ühel päeval sundis ta end uuesti aru pähe võtma ja oma äriasjade vastu huvi tundma, lootusega, et need rahustavad tema mäslevat hinge.

Ta istus kirjade hunniku taha ja asus neid ühekaupa lahti tegema.

Tulemus oli aga see, et enne kui ta jõudis ühegi kirja lõpuni lugeda, oli ta juba unustanud, millega see algas.

Ta oleks tahtnud hoopis nendest helesinistest silmadest lugeda, mis sinna on kirjutatud.

Äkki aga sattus talle pihku kiri, mis oli raskem kui teised, ja ta süda hakkas kloppima. Ta tundis ära, kes ümbrikule aadressi oli kirjutanud . . .

See oli Timéa käekiri . . .

Läbi tema soonte jooksis mingi kaine külmus.

See on nüüd taeva märguanne!

See kiri lõpetab tema hingeheitluse.

Timéa kirjutab, see ingelhea olend, puhas, truu naine. Üksainus õrn sõna tema poolt mõjub mehe meeleolule nagu äratussignaal surmaunes magajale. Need tuttavad jooned toovad tema silme ette helendava märtrinäo ja juhivad teda tagasi õigele teele.

Kirjas on midagi rasket. On see mõni meeldiv üllatus, mõni kingitus? Õige, õige! Homme on ju mehe sünnipäev. Oo! See on kindlasti armas kiri, armas kingitus.

Üliõrnalt avas ta ümbriku, lõikas pitseri lahti.

Kõigepealt üllatas teda see, et sealt kukkus välja tema kirjutuslaua võti. See oligi see raske ese.

Kirjas aga oli öeldud:

Mu kallis mees!

Te unustasite võtme kirjutuslaua sahtli ette. Ma saadan selle Teile järele, et Te sellepärast muret ei tunneks. Jumal õnnistagu Teid!

Timéa

Muud midagi.

Timár oli selle võtme kirjutuslaua sahtli ette unustanud siis, kui ta öösel salaja koju tagasi läks ja Athalie jutt ta rööpast välja lõi.

Tähendab, muud midagi, ainult see võti! Rohkem mitte midagi, ainult need paar kainet, asjalikku lauset!

Timár pani kirja pettunult käest.

Ja äkki käis tal läbi pea üks kohutav mõte.

Kui Timéa kirjutuslaua sahtli eest selle võtme leidis, siis on võimalik, et ta ka sahtlis soris. Naised on uudishimulikud ja teevad seda alati! . . . Ja kui ta soris, siis

leidis ta sealt midagi, mis pidi talle tuttav olema . . . Kui Timár Ali Tšorbadži aarded rahaks tegi, oli ta nii ettevaatlik, et jättis mitmed väärisasjad müümata, mis oleksid turule ilmudes võinud teda ära anda. Peamiselt müüs ta teemante ilma raamita. Aarete hulgas oli ka üks teemantidega kaunistatud medaljon, mille sees oli miniatuurne näopilt. See pilt kujutas üht noort daami, kes sarnanes näojoonte poolest silmatorkavalt Timéaga. See oli kindlasti tema ema, kes oli kreeklanna. Kui Timéa nüüd mehe sahtlist selle medaljoni leidis, siis oli talle kõik selge. Ta tundis ära oma ema näopildi, sai aru, et see ehe oli kuulunud tema isale, taipas, et isa aarded olid sattunud Timári kätte, ja siit võis ta juba kogu selle loo välja harutada, kuidas Timár rikkaks sai ja kuidas ta Timéa tema oma aarete eest naiseks võttis.

Kui Timéa oli uudishimulik, siis on tal nüüd kõik teada ja siis ta põlgab oma meest.

Ja kas mitte seda ei tõendagi selle kirja sisu? Kas mitte seda ei näitagi see võtme saatmine? Kas naine ei tahtnud sellega mitte mehele mõista anda, et: «Ma tunnen sind»?

See mõte otsustas Mihály jaoks küsimuse: kas ronida ülesmäge või libiseda allamäge. — Allamäge!

Nüüd on juba ükskõik. Ta uskus, et ta on selle naise ees nagunii paljastatud. Seal ei saa ta enam «kuldaväärt meest» mängida. Suuremeelset, heldekäelist heategijat! Seal on läbi nähtud, kes ta on.

Nüüd võib siis allamäge tormata.

Sellega oli nüüd otsustatud, et ta läheb saarele tagasi.

Aga ta ei tahtnud siiski nagu lüüasaanud pool taganeda.

Ta kirjutas Timéale kirja, milles ta palus, et Timéa kõik kirjad, mis tema pikemaajalisel äraolekul Komáromi saadetakse, vastu võtaks, lahti teeks ja nende sisu tema advokaadile või agendile tutvustaks, kui ta seda vajalikuks peab, ja kus tuleb mingeid samme astuda, täievoliliselt oma mehe nimel talitaks: assigneeriks, võtaks vastu ja annaks välja rahasummasid, vastavalt oma äranägemisele; ühtlasi saatis ta talle tagasi oma kirjutuslaua võtme, et see tal käepärast oleks, kui tal mingisuguseid dokumente või lepinguid tarvis peaks minema.

See oli tema trump.

Kui ta tundis, et tema saladus on ohus, ruttas ta ise teist selle saladuse jälile juhtima; nii see jääbki ehk paljastamata. Kahtlustaja silmad vajavad varju ja pimedust nagu öökulli silmad; valguse käes nad ei näe hästi.

Seejärel jagas ta korraldusi oma kohalikele agentidele, öeldes kõigile, et sõidab pikemaks ajaks ära, jättes aga ütlemata, kuhu. Kõik tema nimele tulevad kirjad saadetagu edasi Komáromi tema naisele.

Levetincist asus ta teele vastu õhtut, üüritud talupojavankriga. Ta tahtis jälgi kaotada ja sellepärast ta ei sõitnud oma hobustega.

Veel mõni päev tagasi oli ta ebausklik olnud; oli taevalt ja loodusjõududelt salamärke oodanud, mis teda õigele teele juhiksid. Nüüd aga ei pannud ta neid enam tähelegi; ta oli otsustanud, et läheb saarele.

Kuigi taeva märgid ja loodusjõud ruttasid teda kõigest väest oma hoiatustega tagasi peletama ja isegi väevõimuga takistama.

Õhtul hilja, kui Doonau kalda kõrge paplitihnik juba näha oli, ilmus taevasse äkki mingi kahvatupunane pilvenutt ja hakkas kiiresti lähemale ujuma. — Serblaseat voorimees palus esiotsa valjusti ohkides Jumalat; sedamööda aga, kuidas see suitsupilvetaoline moodustis lähemale jõudis, muutusid ta palvesõnad kirumiseks ja vandumiseks.

«Galambóci sääsed tulevad!»

Need saatana sigitised, kelle arv on triljon ja kes elavad Galambóci kaljupragudes; aeg-ajalt nad tõusevad lendu, vajuvad nagu pilv alla tasandikule, ja häda siis kõigile loomadele, keda nad seal kohtavad.

Sääsepilv laskus tasandiku kohale, kust Timár pidi läbi sõitma! Need pisikesed nõelavad peletised ründasid mõlemat hobust, tungides neile kõrvadesse, silmadesse ja ninasõõrmetesse. Hirmunud loomi oli võimatu vaos hoida, nad pöörasid metsikult hirnudes koos vankriga ringi ja kappasid peatamatult tuldud teed tagasi. Timár riskeeris vankrist välja hüpata; ta oli osav ja tal oli õnne. Ta ei murdnud ei kätt ega jalga; hobused aga kihutasid koos vankriga minema.

Kui ta oleks endeile mingit kaalu andnud, siis oleks

see juba küllaldane põhjus olnud, et ka ise ringi pöörata.

Aga nüüd ta oli juba kangekaelne. Ta oli astunud niisugusele teele, kus inimene ei palu enam Jumala abi. Nüüd ta juba tahtis minna. Noémi tõmbas teda ja Timéa tõukas tagant. Teda viisid nüüd edasi tunnete põhjanaba ja tahte lõunanaba.

Kuna ta oli jalameheks jäänud, hakkas ta silmnäolt Doonau kalda paplivõsa poole minema. Tal ei olnud küll püssigi, ta oli vankrilt tühjade kätega maha karanud. Aga ta lõikas endale tihnikust jämeda pajukepi, mis täitis püssi aset. Ja asus siis padrikus teed otsima. Eksis seal aga ära. Öö tuli peale; mida kauem ta ringi tiirutas, seda sügavamale padrikusse ta sattus; lõpuks leidis ta ühe hagudest onni ja otsustas sinna öömajale jääda. Ta tegi maas vedelevatest haokubudest tule üles; õnneks oli tal jahikott õlal, kui ta vankrilt maha hüppas, seal oli pekki ja leiba; need võttis ta välja ja küpsetas sütel pekiga leiba.

Jahikotist leidis ta veel midagi muudki; selle kaheraudse püstoli, millega Tódor oli onnist tema pihta lasknud. Võib-olla oli see just seesama onn. See oli täiesti võimalik.

Mingit kasu tal sellest püstolist küll ei olnud, sest ka tema püssirohusarv oli vankrisse jäänud. Aga selleks see püstol siiski kõlbas, et tema fatalismi kinnitada. Inimesel, kelle pihta asjata tulistatakse, peab siin maailmas veel midagi teha olema.

Ja seda julgustust oli tal ka tarvis, sest kui öö kätte jõudis, muutus padrik peagi õige ohtlikuks paigaks. Kuskil läheduses ulgusid hundid. Timár nägi põõsaste vahel nende rohelisi silmi hiilgamas. Ja aeg-ajalt hiilis mõni hallivatimees päris onni külje alla ja tegi seal kohutavat häält.

Timár ei saanud öö läbi tuld kustuda lasta. Ainult see hoidis metsloomi tagasi.

Kui ta aga onni läks, pani teda võpatama õudne sisistamine, millega ussid inimest vastu võtavad, ja ta jala all liigutas midagi kohmakat; küllap ta oli mõne kilpkonna peale astunud.

Timár kohendas öö läbi tuld ja joonistas pika oksarao

hõõguva otsaga fantastilisi kujundeid õhku. Võib-olla olid need tema mõtete tulihieroglüüfid.

Missugune kurb öö! Mees, kellel on mitu ilusat maja, mugav ase kodus, noor ilus naine, keda ta võib oma abikaasaks nimetada, veedab ööd kopitanud ja seenetanud onnis, ihuüksi! Ümberringi uluvad hundid, pea kohal hagudes roomab sahinal nastik. Ja see on siis tema sünnipäev.

Tore perekondlik pidu küll — siin.

Ta tahabki, et see nii oleks; nüüd juba tahab.

Timáril oli jumalakartlik ja vaga iseloom. Ta oli lapsepõlvest peale harjunud igal õhtul endamisi palvetama. Sellest kombest ei olnud ta kunagi loobunud ja palvetamine oli tema pelgupaik olnud kõikides ohtudes ja viletsustes, mis talle tema vaevarikka elu jooksul osaks olid saanud. Ta uskus Jumalat, ja kõik, mis ta ette võttis, läks korda.

Aga sellel kohutaval õhtul ta ei saanud palvetada. Ta ei tahtnud Jumalaga rääkida. «Sa ei pea nägema, mis teed ma käin!»

Pärast seda sünnipäeva ei saanud ta enam palvetada. Ta trotsis saatust.

Kui koidu eel hahetama hakkas, taganesid öised metsloomad sügavale padrikusse: Timár lahkus oma öölaagrist ja leidis peagi jalgraja, mis viis teda otsejoones Doonau kaldale.

Siin ootas teda uus jahmatus.

Doonau oli kõrgele üle kallaste tõusnud.

Oli hiliskevadise lumesulamise aeg; jõevägilase kollastes mudastes voogudes keerlesid pilliroojuured ja kaasahaaratud pajutüved; kalameheonn, mida Timár otsis, seisis varem kõrgel künkal, nüüd aga ulatus vesi talle läveni, ja paat, mille ta oli siia jätnud, oli onni kõrvale vana paju tüve külge seotud.

Onnis ei olnud kedagi. Niisuguse suurveega pole võimalik kala püüda. Pakkuläinud kalamehed olid ka kõik püünised kaasa võtnud.

Kui oli vaja taeva märki, kui oli vaja Jumala ilmutust, siis see nüüd oli seda. Üle kallaste tõusnud jõgi oli tal põlki ees kogu oma väes ja võimus.

Keegi ei lähe niisugusel ajal jõele.

See on imeselge märguanne — tuleb tagasi pöörata.

«Ei!» — ütles Timár. — «Ma ei tagane enam oma otsusest.»

Onni uks oli lukus, ta murdis selle maha, et aerusid ja pootshaaki kätte saada. Läbi seinaprao oli näha, et need on onni pandud.

Siis istus ta paati; sidus tüüripuu taskurätikuga jala külge, päästis köie lahti ja lükkas paadi ühe tõukega keset laineid.

Ja vool haaras kohe paadi ning viis kaasa.

Doonau oli niisugusel ajal hirmuäratav isand, kes oma raevus terveid metsi juuripidi maast lahti kiskus; tema turjal ratsutav inimene oli nagu putukas, kes ujub ölekõrrel. Aga see putukas trotsis teda.

Ta sõudis üksi kahe aeruga, mis olid talle ühtlasi tüüriks. Kiiresti edasitormav vool tantsitas lootsikut nagu pähklikoort ja vastupuhuv tuul tahtis teda kaldale tagasi paisata. Aga ta ei andnud enam alla ei tuulele ega lainetele.

Ta viskas mütsi paadipõhja, tuul katkus ta higist tilkuvaid juukseid, üle paadinina löövad lained piitsutasid külma dušiga ta nägu, aga see ei jahutanud teda maha. Teda küttis kuumaks mõte, et võib-olla on Noémi praegu seal väikesel saarel hädaohus. See mõte ei lasknud ta kätel väsida.

Doonau ja tuul on kaks vägivaldset võimu, aga inimese kirg ja tahe on veel vägevamad. Timár tundis ennast ära. Missugune tahtejõud elab tema südames, missugune sitkus tema käsivartes! See oli üleinimlik pingutus, millega ta hakkama sai: vastuvoolu Osztrova saare tipuni jõuda.

Siin võis ta hinge tagasi tõmmata.

Osztrova saar oli üle ujutatud, vesi voolas puude all. Nüüd oli juba kergem paati pootshaagiga puude vahel edasi lükata. Tal tuli tükk maad üles ronida, et siis allavett triivides eikellegi-saarele jõuda.

Kui ta oli aga paadi juba küllalt kaugele ülesvett tõuganud ja paplisalust välja tuli, avanes talle uus jahmatav vaatepilt.

Tavaliselt jäi eikellegi-saar tiheda roostiku varju ja välja paistsid ainult puude ladvad; praegu aga ei olnud roostikku kuskil ja saar seisis täies ulatuses vabalt keset Doonau-haru.

Tulvavesi voogas roostiku kohal ja saare puud ujusid vees; ainult rändkalju ja selle ümbrus haljendas omaette laiguna.

Timár tõukas paadi kärsitusest põledes allavoolu. Iga aerutõmme tõi lähemale rändkalju, mille kroon oli õitsvatest lavendlitest taevassinine ja nõlvad kukekannusevõsatidest kullakarva.

Ja mida lähemale see kalju jõudis, seda kärsitumaks läheneja muutus.

Juba nägi ta viljapuuaeda, kus puud olid poolest saadik vees; aga roosiaed oli kuival ja kitsed ning lambad siid seal kobaras koos.

Nüüd kuuleb ta Almira rõõmsat haukumist. Suur must loom tormab kaldale, jookseb jälle tagasi, ilmub uuesti nähtavale, kargab ülepeakaela vette, ujub tulijale vastu ja siis kohe jälle tagasi.

Aga kas Mihály seda roosat kogu näeb seal õitsva jasmiinipõõsa all, kes tuleb üsna oma jalge ees voogava vee piirini?

Veel üks aerutõmme, ja paat jõuab kaldale. Mihály hüppab sealt välja ja vool viib paadi minema: seda pole enam vaja, kummalgi pole mahti seda kaldale tõmmata. Nad näevad ainult teineteist.

Ümberringi on iidne paradiis: viljakandvad puud, haljendav aas, vagurad loomad, voogavad lained, ja keset seda — Aadam ja Eeva.

Tütarlaps ootab värisedes ja kahvatades tulijat, ja kui see tema juurde sööstab, kui ta teda enda ees näeb, viskub ta äkki esilepurskava kirega tema rinnale ja hüüab ennastunustava rõõmuga:

— Sa tulid tagasi! Sina! Sina! Sina! — Ja ta huuled ütlevad veel vaikideski: «Sina, sina, sina!»

Nende ümber on paradiis. Jasmiinipõõsas kroonib neid oma hõbedaste õitega ja peoleode ning ööbikute koor laulab: «Gospodi pomilui!» . . .

Kallis kodu

Vool viis paadi minema; — saareelanike lootsik, millega nad siia olid tulnud, oli ammu juba kõdunenud, uut nad polnud hankinud: — nii polnud tulnukal võimalik

siit saarelt enne lahkuda, kui saabuvad esimesed puuviljaostjad; sinna läheb aga veel nädalaid ja kuid.

Õnnelikud nädalad ja õnnelikud kuud!

Arvutu hulk häirimatu rõõmu päevi.

Eikellegi-saarest sai Timári kodu. Siit leidis ta endale tööd ja hingerahu.

Pärast suurvee alanemist oli tal palju tööd saarele jäänud vee ärajuhtimisega. Ta kaevas päevad läbi äravoolukraave; tema peopesad olid korpas nagu mõnel moonakal; kui ta aga õhtul hilja, labidas-kõblas õlal, sellesse väikesse pesapaika tagasi tuli, oodati teda juba kaugelt ja võeti armastusega vastu.

Alguses tahtsid ka naised teda selles vaevarikkas töös aidata, aga ta tõrjus nad õrnalt tagasi; hoolitsegu nad parem majapidamise eest; mullas sonkimine on meeste töö.

Ja kui ta selle kraavi lõpuks valmis sai, mis saarele jäänud lompidest vee ära juhtis, vaatas ta oma kätetööd nii uhkelt, nagu oleks see ainulaadne ja ainuke töö kogu tema elus, millega ta võis rahul olla ja mida ta võis oma sisekohtunikule ette tuua. Kraavi avamise päev oli pidupäev sel väikesel saarel. Neil ei olnud muidu pühi ja nad ei lugenud pühapäevi; nende jaoks oli pidupäev see, kui Jumal laskis neile oma rõõmusid osaks saada.

Ja saareelanikud olid väga napi jutuga inimesed. Seda, mida Püha Taavet ütleb ära oma saja viiekümne lauluga, väljendas neil üksainus ohe, ja kõik armuavaldused, mis luuletajad on salmidesse seadnud, ütles neil ära üksainus silmavaatamine. Nad olid õppinud üksteise nägudelt mõtteid lugema, olid õppinud üksteise mõtteid jälgima ja ühiselt mõtlema.

Mihály hakkas Noémit päevast päeva ikka enam imetlema. Noémi oli truu ja tänulik loomus, tujudeta ja nõudmisteta. Ta ei tundnud mingit muret ega hirmu tuleviku pärast. Ta oli rahul ja õnnelik. Ja ei küsinud mehelt kordagi: «Mis minust saab, kui sa ära lähed? Kas sa jätad mind siia või võtad endaga kaasa? Kas see on mulle õnnistuseks, et ma sind armastan? Mis usu valmulik see on, kes sind õnnistab? Kas sa võid mulle kuuluda? Kas kellelgi teisel ei ole õigust sinu peale? Mis sa seal väljas maailmas oled? Mis elu see on, mida sa seal

ajad?» Isegi tema näost ega pilgust ei võinud Mihály sial välja lugeda ühtegi kahtlust; ainult seda ainukest ja igavest küsimust: «Kas sa armastad mind?»

Proua Teréza tegi ühel päeval Timáriga juttu, et tal jääb nüüd vist küll palju asju ajamata; aga Mihály rahustas teda; isand János Fabula ajab kõik asjad joonde; ja kui Teréza siis Noémi poole vaatas, kelle mahesinised silmad otsisid Timári nägu nagu päevalill päikest, ohkas ta südamepõhjast: «Kuidas ta küll teda armastab!»

Timáril oli hädasti tarvis, et ta saaks päevad läbi kraavi kaevata, vaiu maasse taguda, pistandaeda ehitada; raske kehaline töö võitles veelgi raskema hingelise tööga.

Mis küll samal ajal väljas maailmas toimub?

Tal purjetab kolmkümmend laeva Doonaul, üks kaljas merel, kogu tema rikkus, miljonitesse ulatuv varandus on ühe naise käes.

Ja kui see naine nüüd mingis kergemeelsusehoos kogu selle varanduse tuulde pillab, laiali loobib, mõne möödunud kiindumuse ajel oma mehe ja maja laostab, kas võib siis mees talle sellepärast etteheiteid teha? Kas polegi juba nii läinud?

Ta oli siin õnnelik, aga oleks tahtnud teada, mis kodus sünnib. Tema hing elas kahel pool, oli kaheks kistud; sealsega sidus teda varandus, au, seltskondlik positsioon, siinsega armastus.

Ta oleks ju võinud siit ära minna. Doonau ei ole meri, ta oli hea ujuja, ta oleks igal ajal võinud üle jõe ujuda, ja keegi ei oleks teda siin kinni pidanud; nad ju teadsid, et tal on väljas maailmas oma töö; aga niipea kui ta Noémit nägi, unustas ta kõik jälle ära, mis mujal maailmas on, ja ainult armastas, oli õnnelik, vajus nagu mingisse uima. «Oo, ära nii väga armasta,» sosistas tütarlaps.

Ja nõnda möödus päev päeva järel.

Juba jõudis kätte viljade küpsemise aeg, magus taak rõhus viljapuude oksad maani. Seda on meeltülendav päevast päeva jälgida. Puuvilja, mis valmib. Iga päev toob midagi uut. Pirnid ja õunad hakkavad omandama oma liigile iseloomulikku värvust; roheline tuhmub nahkpruuniks või tõmbub kollase- ja punasevöödiliseks;

pruun põhivärvus omandab päikesepoolel purpurse varjundi, kuldsesse tooni ilmuvad karmiinsed krähmud, karmuasiinpunasesse rohelised täpid; ja kõik puuviljad naeratavad inimesele vastu nagu punnpõsksed lapsenäod.

Timár aitas naistel puuvilja korjata. Suured korvid said täis Jumalast antud kallisvara. Ta luges korvi ladudes ühekaupa üles: mitusada, mitu tuhat tükki neid on. Missugused aarded! Tõeline kuld!

Ühel õhtupoolikul aga, kui ta aitas Noémil täis korvi ära viia, nägi ta maja ees võõraid inimesi. Puuvilja-ülesostjad olid saabunud.

Üle mitme kuu esimesed inimolendid, kes olid tulnud välismaailmast teateid tooma.

Nad tegid parajasti proua Terézaga puuviljakaupa.

See oli tavakohane vahetuskaup.

Proua Teréza tahtis nagu tavaliselt puuvilja eest nisu saada; aga ülesostjad tahtsid sel aastal palju vähem nisu vastu anda kui eelmistel aastatel. Nad ütlesid, et nisu on väga kalliks läinud. Komáromi kaupmehed ostavad suurel hulgal nisu kokku ja on hinna üles kruvinud: lasevad aga kõik jahuks jahvatada ja saadavad üle mere.

Teréza ei tahtnud seda muidugi uskuda; ta arvas, et see on niisama turunaiste jutt.

Aga Timár teritas selle jutu peale kõrvu. See oli ju tema idee. Mis sellest küll vahepealse aja jooksul oli saanud?

Nüüd ei olnud tal enam rahu: teda hakkasid vaevama äri- ja rahamehe mured. See teade oli talle nagu puhkusele lastud soldatile pasunahääl: sõjamees igatseb tagasi lahinguväljale, isegi armsama kaisust.

Saareelanikud ei leidnud selles midagi imelikku, et Mihály asutab juba saarelt lahkuma. Amet kutsub teda. Ja ta tuleb ju tuleval kevadel jälle tagasi.

Noémi palus ainult, et ta neid rõivaid, mis ta talle oli kudunud ja õmmelnud ja mida Mihály saarel oli kandnud, minema ei viskaks, kui ta siit ära läheb.

— Ma hoian neid nagu pühadust.

— Ja mõelge ikka vahel ka vaesele Noémile.

Selle peale ei osanud Mihály sõnadega midagi öelda.

Ta keelitas puuviljakaupmehi veel üheks päevaks saarele jääma.

Sel päeval ei teinud ta muud, kui kõndis Noémiga käsikäes läbi kõik selle saare õnnelikud salud, mis olid nende muinasjutuliste rõõmude tunnistajaks olnud; ta võttis siit mõne puulehe, sealt mõne õielehe mälestuseks; nendele puulehtedele ja õielehtedele olid kirja pandud terved muinaslood, mida ainult kaks inimest mõistsid lugeda.

— Kas sa armastad mind veel, kui sa mind tükil ajal ei näe?

See viimane päev möödus nii kiiresti! Paadimehed tahtsid õhtul minema hakata, et jahedaga üle jõe sõita. Timáril tuli jumalaga jätta.

Noémi oli mõistlik; ei nutnud. Ta teadis ju, et Mihály tuleb tagasi. Selle asemel ladus ta tema reisikoti teemoona täis.

— Sa jõuad parajasti ööseks teisele kaldale — ütles ta Timárile hoolitsevalt ja murelikult. — Kas sul püssi ei ole?

— Ei ole. Ja pole ka tarvis.

— Aga mis see on? Siin kotis on üks püstol — ütles Noémi ja võttis tuleriista uudishimulikult välja.

Ja siis ta kahvatas.

Ta tundis ära Tódori püstoli, mida see siin käies alatasa oli ta nina all liputanud, ähvardades sellega Almirat maha lasta.

— See on tema püstol!

Timárit kohutas tema näoilme.

— Kui sa viimati siit ära läksid — ütles tüdruk õhinal —, varitses ta sind võsas ja laskis su pihta sellest püstolist.

— Miks sa seda arvad?

— Ma kuulsin kahte pauku, ja selle järel lasksid sina. Nii see on, sa võtsid selle temalt ära!

Timár oli väga imestunud. Kes armastab, see näeb ka nähtamatut! Ta ei osanud midagi öelda.

— Kas sa tapsid ta ära? — küsis tütarlaps.

— Ei.

— Kuhu sa ta siis panid?

— Sul ei pruugi teda enam karta. Ta läks Brasiiliasse. Meie vahel on terve maakera.

— Mulle meeldiks rohkem, kui meie vahel oleks

kolm jalga maamulda! — hüüdis Noémi ägedalt, haarates Timáril käest kinni.

Mihály jäi üllatunult Noémile otsa vaatama.

— Sina? Sina? Niisuguste mõrtsukalike mõtetega sina, kes sa ühtegi kodulooma ei saa tappa, ühtegi ämblikku laiaks litsuda, ühtegi liblikat nõela otsa pista!

— Jah, aga selle, kes sind minust tahab lahutada, võiksin ma ära tappa; olgu ta inimene, saatan või haldjas! . . .

Ja siis võttis ta mehel kahe käega kaela ümbert kinni ja kallistas teda kirglikult. See värises ja vappus.

Perekondlik ehteasi

Teisel kaldal otsis Mihály jälle selle kalameheonni üles.

Ta pead täitsid kaks asja; üks oli see pilt, mis ta pilgu eest õhtuudusse oli mattunud, haljendav kalju keset Doonaud ja sale kogu kaljutipus, kes talle jumalagajätuks rätikut lehvitab, kuni silm veel seletab; ja teine see kujutluspilt, mis teda kodus, Komáromis, ees ootab. Noh, seda ta jõuab veel pikal teel Alam-Doonault koduni välja maalida.

Niipea kui vana kalamees Timárit nägi, kukkus ta hädaldama (kalamehed ei kiru ega vannu iial).

— Näete, mu härra, suurvee ajal on üks häbematu inimene teie paadi ära varastanud; ta on veel onnigi sisse murdnud ja aerudki ära viinud. Oo! Kui jultunud vargaid on küll ilmas olemas!

Timáril oli väga hea meel, et keegi teda otse suu sisse vargaks nimetab. See on ju tõsi. Ja oleks ta ainult selle paadi varastanud!

— Nojah, aga ei maksa seda inimest sellegipoolest nii väga vanduda! — ütles ta kalamehele. — Kes teab, misugune häda teda ajas selles loodusjõudude möllus minu paati võtma. Küll me muretseme uue paadi. Nüüd aga, kulla papi, istume teie paati ja katsume veel täna öösel sadamasse jõuda.

Kalamees võttis hea tasu eest selle reisi ette. Ja nad jõudsid päikesetõusuks sadamasse, kus tavaliselt

laevu laaditi. Aeg oli veel väga varane, ja Timár ei tahtnud kellelegi näidata, kust ja mis teed kaudu ta on tulnud. Sadamakõrtsis oli alati voorimehi ja ta palkas neist ühe, et see teda Levetinci viiks. Tema mõte oli see, et ta saab Levetincis oma valitseja käest kuulda, mis selle viie kuu jooksul on toimunud (nii kaua oli ta saarel olnud!); ja koju Komáromi jõudes ei ole siis miski talle uus ega üllatav.

Levetincis oli kahekordne häärber, mille ühes tiivas elas vana hallipäine valitseja oma naisega, teine tiib aga oli Timári jaoks sisse seatud; sealt viis trepp omaegsesse jahiparki ja selle trepi kaudu pääses üles sinna tuppa, mille Timár oli oma kabinetiks teinud.

Mihály pidi kõige väiksemaidki asjaolusid silmas pidama, et ühte pikka pettust järjekindlalt teoks teha.

Ta on viis kuud ära olnud: tähendab, tal peab olema pikk teekond seljataga. Aga tal ei ole mingit reisikraami. Tema jahikotis ei ole muud kui see triibuline linasest riidest ülikond, mille Noémi talle oli õmmelnud; sest need rõivad, millega ta saarele läks, olid külmema aastaaja jaoks mõeldud, ja needki olid nüüd juba kulunud ja katki; säärikud lapitud. Tal oleks raske olnud oma välimust seletada.

Kui ta jahipargi ja selle eraldi sissekäigu kaudu oma kabinetti pääseb, mille võtit ta kaasas kandis, siis riietub ta seal kiiresti ümber, võtab välja oma reisikohvri, ja kui ta on kõik nii seadnud, et jätta muljet, nagu oleks ta pikalt reisilt saabunud, kutsub valitseja enda juurde.

Ja see plaan läkski tal korda; keegi ei märganud teda; ta jõudis trepi kaudu oma kirjutustoa ukse taha.

Aga kui ta tahtis seda lukust lahti keerata, nägi ta oma ehmatuseks, et seespool on juba üks teine võti ees.

Keegi on seal toas.

Ometi on kabinetis tema dokumendid ja äriraamatud; sinna ei tohi keegi minna. Kes see jultunud tüüp võiks olla?

Ta lükkas ukse ägeda liigutusega lahti ja astus tuppa.

Ja siis oli tema käes kord jahmuda.

Tema kirjutuslaua taga istus keegi, keda ta poleks oodanud siin kohata.

See oli Timéa.

Ka teisest ilmast tulnud vaim poleks teda rohkem kohutanud kui see vagur kogu oma valge näoga ja vaane pilguga, kes teda nähes kirjutuslaua tagant püsti tõusis ja sule käest pani.

Laual oli lahti suur arveraamat, kuhu ta parajasti midagi oli kirjutanud.

Timárit ründasid korraga ülimalt vastuolulised tunded. Hirm, et ta oma salajase teekonna lõpul kõigepealt just oma naist kohtas; rõõm, et naine siin üksi on, ja imestus, et ta siin töötab!

Timéa ajas kõigepealt, kui nägi Timárit sisse astumas, oma suured silmad imestusest pärani ja tõttas siis talle vastu ning ulatas talle käe — sõnagi lausumata.

See valge nägu oli mehele ikka veel mõistatuseks; ta ei osanud sealt välja lugeda, mida see naine teab. Aimab ta midagi? Või ei tea ega aima midagi? Mis peitub selle jaheda ükskõiksuse taga? Vaikiv põlgus või ohvriks toodud, mahamaetud armastus? Või on see ainult lümfaatilise temperamendi tavaline tuimus? Ka tema ei osanud Timéale midagi öelda.

Naine tegi, nagu ei märkakski ta Mihály räbaldunud rõivaid; naised oskavad näha, ilma et nad vaataksid.

— Ma olen rõõmus, et te tulite! — ütles Timéa vaikselt. — Ma juba ootasin teid. Teie riided on teises toas. Ja siis, palun, tulge tagasi. Selleks ajaks olen ka mina valmis.

Ja selle peale pistis ta sule põiki suhu.

Mihály suudles Timéa kätt. See põiki pistetud sulg ei kutsunud teda ka suud suudlema.

Ta läks teise tuppa. See oli tema riietusruum.

Siia oli talle valmis pandud silmapesukauss puhta veega, puhas särk, ülikond ja läikima viksitud saapad nagu koduski. Kuivõrd ta ei saanud oletada, et Timéa tema saabumise päeva ette teadis, tuli tal arvata, et naine on teda päevast päeva niimoodi oodanud — ja kes teab, mis ajast juba.

Aga kust ta siia sai? Ja mida ta siin teeb?

Mihály vahetas ruttu riideid. Ja peitis seljast võetud ülikonna riidekapi põhja. Et ei hakataks küsima: ei tea, kus see küünarnukk küll lõhki on rebitud? Ja siis veel see linane ülikond oma kirjude tikanditega! Kas need

ühele naisele midagi ei ütle? Naised oskavad tikandkirja hieroglüüfe lugeda. See tuleb ära peita.

Seebil oli tööd, et tema käsi puhtaks pesta. Kas temalt ei hakata küsima: mis tööd te nende kätega olete teinud, et nad nii pruunid ja korpas on?

Kui ta valmis sai ja jälle oma kirjutustuppa läks, ootas Timéa teda juba lävel. Ta võttis mehel käe alt kinni ja ütles talle:

— Lähme nüüd hommikust sööma.

Kirjutustoast pääses riietusruumi kaudu söögituppa. Timárit ootas ka seal üllatus. Ümmargune laud oli kaetud ja laual oli kolm katet. Keda siin veel oodati?

Timéa helistas, ja selle peale tuli ühest saaliuksest sisse toaneitsi ja teisest uksest astus sisse Athalie.

See kolmas kate oli niisiis temale.

Athalie näol lõi lõkendama varjamatu raev, kui ta Timárit nägi.

— Oo, härra Levetinczy, olete ka viimaks koju tulnud! See oli teie poolt tõesti armastusväärne! Öelda oma abikaasale: «Siin on mu võtmed, mu raamatud, kallis proua, aja minu asemel äriasju,» ja siis viie kuu jooksul isegi mitte teatada, kus te olete.

— Ma palun sind, Athalie! — vaigistas teda Timéa.

— Ega ma ei pahanda härra Levetinczyga sellepärast, et ta nii kaua ära oli. See on ühest mehest väga armastusväärne. Seda teevad teisedki, et üks läheb Karlsbadi, teine Emsi, ja kumbki ei sega teist meelt lahutamast. Aga suur tänu niisuguse meelelahutuse eest! Kevadest sügiseni siin Levetincis istuda, kus peale talumatside ja sääskede ei ole ühtegi elusat hinge; hommikust õhtuni mõldrite ja laevameestega jagelda; kirjutuslaua taga küürutada ja paksud raamatud numbreid täis kirjutada, igasse maailma otsa kirju laiali saata, poole ööni inglise ja hispaania keele grammatikat tuupida, et inglise ja hispaania esindajatega läbirääkimisi pidada, — see mu härra, ei ole noortele daamidele mingi meelelahutus!

— Athalie! — ütles Timéa etteheitvalt.

Mihály istus tummalt laua taha, kus ta nägi tuttavaid lauanõusid ja oma klaasi. — Siin oli teda päevast päeva oodatud. Siin oli laud tema jaoks päevast päeva kaetud.

Ta ei jõudnud oodata, millal see hommikusöök lõpeb. Athalie ei öelnud enam midagi; aga iga kord, kui Timár tema poole juhtus vaatama, võis ta tema pilgust välja lugeda kõige puhtsüdamlikumat etteheidet.

See oli tema jaoks hea enne.

Kui nad söönud olid, palus Timéa jälle Timárit, et see tuleks temaga kirjutustuppa. Mihály arutas endamisi, mis lugu välja mõelda selleks puhuks, kui ta tema käest küsib, kus ta vahepeal oli.

Mõni niisugune lugu, nagu neid Tódor Krisztyán armastas esitada, eks ole?

Aga Timéa ei küsinud seda poole sõnagagi.

Ta tõmbas kaks tooli kirjutuslaua taha ja pani mehe kõrvale istudes käe avatud äriraamatule.

— Siin, mu härra, on kirja pandud teie äriasjade seis sellest ajast peale, kui te nende ajamise minu kätte usaldasite.

— Ja teie olete neid ise ajanud?

— Ma sain aru, et te seda minult ootate! Ma lugesin teie kirjast välja, et te olete alustanud üht uut suurejoonelist ettevõtet: ungari jahu eksporti. Ma nägin, et sellega ei ole kaalule pandud mitte ainult teie varandus, vaid ka kaupmehenimi ja -au; ja et selle ettevõtte edust oleneb ühe tähtsa tööstusharu tulevik. Mul ei olnud äri alal mingeid teadmisi, aga ma mõtlesin, et tähtsam kui igasugune asjatundmine on siin täpne järelevalve. Ja seda ma ei saanud kellegi teise hooleks jätta. Niisiis tulin ma kohe pärast teie kirja kättesaamist Levetinci ja võtsin äriasjade ajamise enda kätte, nagu te olite soovinud. Ma uurisin kaubandusalaseid käsiraamatuid ja õppisin tundma arvepidamist. Ma usun, et te leiate selle korras olevat. Raamatute ja kassa seis langeb täpselt kokku.

Mihály vaatas imestlusega seda naist, kes oskas tema käest läbikäivaid miljoneid külma rahuga neile määratud paika juhtida, sisse kasseerida, välja anda; ohtu sattunud raha kiire käega ära päästa, ja veel palju enamgi!

— Õnn oli soodne — jätkas Timéa —, ja see tegi tasa minu teadmiste puudumise. Puhastulu selle viie kuu jooksul moodustab umbes viissada tuhat forinti. Ja see

summa ei seisa niisama; ma võtsin sellega vastavalt teie valitusele ette kapitalimahutusi.

Mis kapitalimahutused võivad küll ühele naisele pähe tulla?

— Teie esimene katse Brasiiliasse saadetud jahuga õnnestus täielikult. Ungari jahu lõi Lõuna-Ameerika turul otsekohe läbi. Seda kirjutavad teie vahetalitajad Rio de Janeirost, ja kõik kiidavad ühel häälel teie peasindaja Tódor Krisztyáni asjatundlikkust ja korrektsust.

Timár mõtles endamisi: nii et ükskõik mis halba ma ka ei tee, see kõik pöördub heaks, ja ükskõik mis hullumeelsust ma ka välja ei mõtle, see kõik muutub tarkuseks? Millega see küll ükskord lõpeb?

— Pärast niisuguseid teateid ma mõtlesin, mida teie teeksite. Tuleb leitud võimalusest kinni haarata ja avanenud turgu täie jõuga ära kasutada. Ma üürisin otsekohe veskeid juurde ja ostsin uusi laevu, lasksin need täis laadida, ja praegu on teil poole miljoni forindine jahulaadung teel Lõuna-Ameerikasse, millega te ühel hoobil kõik teised välja võistlete.

Mihály oli rabatud. Sellel naisel on rohkem julgust kui mõnel mehel. Iga teine naine oleks selle võidetud raha luku taha pannud, et see kuhugi ei kaoks, aga tema julgeb mehe poolt alustatud ettevõtet jätkata ja seda kümnekordistada.

— Ma arvasin, et ka teie oleksite nii toiminud! — ütles Timéa.

— Õige, õige — sosistas Mihály.

— Pealegi õigustab minu samme ka veel see, et niipea kui meie energilisemalt selle ettevõtte kallale asusime, tekkis meile otsekohe terve vägi võistlejaid, ja nüüd lasevad kõik ülepeakaela jahu jahvatada, laadivad selle tünnidesse ja tormavad meie kannul Brasiiliasse. Aga ärgu see teile muret tehku. Me võistleme nad kõik välja. Ükski neist pole taibanud, milles on ungari jahu edu saladus.

— Kuidas nii?

— Võib-olla kui mõni neist oleks oma naise käest küsinud, oleks see talle osanud seletada. Mina avastasin selle niimoodi. Ma ei leidnud Ameerika teraviljaturu hinnakirjadest kuskilt niisuguse raskusega nisu nagu

Ungari oma, järelikult tuleb meil siin raskest nisust jahu jahvatada, et Ameerika jahu välja võistelda. Mina kasutasin selleks kõige raskemaid sorte. Meie siinsed võistlejad aga kasutavad kõik kergeid sorte; selle tõttu saavad nemad pettuma ja meie jääme peale.

Timárit tabas üks üllatus teise järel. Samal ajal, kui tema kuude kaupa paradiisi keelatud viljade küpsemist jälgis, vaevas see nõrk naine siin ennast ööd kui päevad, et tohutu suure äri koormaga maadelda; tegeles kuiva, vaimutapva tööga, võitis oma mehe nimele uut kuulsust, sära ja au, suurendas tema varandust, loobus kõigist elumõnudest; mattis oma nooruse ja ilu siia soode ja rabade taha, viljaväljade vahele; kannatas, nägi vaeva, tuhnis raamatutes; õppis ära uued keeled, pidas kirjavahetust, sõlmis lepinguid, hoidis kõigel silma peal; ja vähe sellest: süüvis oma naiseliku hingega, mis oleks pidanud elus ainult rõõmu otsima, sügavale ärisaladustesse — ja ei küsigi nüüd oma kojupöörduvalt mehelt: «Ja mida sina siis samal ajal tegid?»

Mihály suudles Timéa kätt niisuguse kõhedusega, nagu suudeldakse mõnd surnut, kes on juba pooleldi maamullas, kes ei tunne enam seda suudlust.

Sel ajal, kui ta seal saarel joovastavas eneseunustuses päevi mööda saatis, kujutles ta Timéale mõeldes, et see otsib nüüd endale meelelahutust, reisib, on ehk kuurorti läinud; tal on raha jalaga segada, ta võib sellega teha, mida tahab; nüüd ta aga nägi, milles see Timéa meelelahutus seisis. Arvepidamises, laua taga küürutamises, kirjade kirjutamises ja ilma keeleõpetajata kahe võõra keele äraõppimises, ja kõik selle tõttu, et ta oli mehelt saadud juhtnööre puhtsüdamlikult tõlgendanud.

Naine võttis järjekorras läbi kõik laiahaardelise äritegevuse harud. Siia kuulusid börsitehingud, põllumajandusettevõtted, kaubavedu, tööstusettevõtted, vekslioperatsioonid, ja naine andis mehele kõigi nende harude arendamisest põhjaliku ja täpse ülevaate. Ta liikus Inglise, Prantsuse ja Austria riigilaenupaberite kursi, rendi, allrendi, pooletera, rahamaksu, kümnise ja teo, raske kauba, kerge kauba, usance-nisu, ekspeditsioonikulude, calo, manko, taara, lasti, tünnikaalu ja välismaa mõõtude ning rahaühikute hirmuäratavas läbürindis nii

kindlalt, nagu oleks ta eluaeg seda õppinud. Tal oli tulnud tihtipeale ka protsessida ja keerulisi lepinguid sõlmida, mis nõudsid põhjalikku asjassesüvenemist. Aga ta oli sellega hakkama saanud. Kui Timár selle töö peale mõtles, siis ta pidi tunnistama, et kui temal endal oleks tulnud see kõik viie kuu jooksul ära teha, siis oleks selle peale kulunud kogu tema aeg, hommikust õhtuni; mis võis see töö siis veel ühele noorele naisele maksma minna, kes pidi enne veel kõik ära õppima! Talle polnud ümbert üldse hingetõmbeaega jäänud.

— See on ju kohutav töö, mis te minu eest ära olete teinud, Timéa.

— Tõsi küll, alguses oli üsna raske, aga hiljem ma harjusin ära ja see ei olnudki nii koormav. Töö meeldib mulle.

Missugune kurb etteheide. Üks noor naine, kellele töö pakub rahuldust.

Mihály võttis Timéa käed pihku. Tema nägu varjutas sügav kurbus. Ta süda oli nii raske. Kui teaks ainult, mida Timéa praegu mõtleb.

See sahtlivõti ei läinud Timáril meelest.

Kui Timéa on tema saladuse avastanud, siis ei ole tema praegune käitumine midagi muud kui üks hirmuäratav kohtupidamine, mis näitab erinevust süüdistaja ja süüdaluse vahel.

— Te pole siis vahepeal Komáromis käinudki? — küsis ta Timéa käest.

— Üksainus kord, kui ma pidin teie lepingu Scaramelliga kirjutuslaua sahtlist üles otsima.

Timár tundis, kuidas tal veri soontes tardub.

Timéa nägu ei reetnud midagi.

— Nüüd lähme tagasi Komáromi — ütles Timár —, jahuäriga on kõik korras; teel oleva kauba saatuse kohta peame jääma teateid ootama, ja need ei jõua kohale enne talve.

— Hea küll.

— Või tahaksite pigem mõne reisi teha Šveitsi või Itaaliasse? Praegu on selleks kõige sobivam aeg.

— Ei, Mihály; me oleme küllalt kaua teineteisest lahus olnud, jääme nüüd parem kokku.

Aga põgusaimgi käesurve ei seletanud, milleks nad peaksid kokku jääma.

Timáril ei olnud julgust Timéale ühtegi meelitussõna öelda. Lisaks kõigele ka veel valetada!

Ja ometi, kui palju ta pidi valetama! Hommikust õhtuni. Isegi vaikimine oli ju vale, kui ta Timéaga nelja silma alla jäi.

Äripaberite läbivaatamine kestis kuni hilise lõunani.

Lõunale oli kutsutud ka kaks külalist: mõisavalitseja ja auväärne piiskopihärra.

Piiskopihärra oli juba ammu palunud lasta endale seda õnne osaks saada, et talle kohe teatataks, niipea kui härra Levetinczy saabub, et ta võiks tulla talle oma lugupidamist avaldama. Ta ruttas otsekohe pärast teate saamist lossi. Ja aumärk oli tal rinnas.

Niipea kui ta sisse astus, päästis ta otsekohe valla piduliku sõnavalingu, milles ta ülistas Timárit kui kogu ümbruskonna heategijat. Ta nimetas teda Noaks, kes laeva ehitas, Joosepiks, kes oma rahva näljasurmast päästis, ja Mooseseks, kes manna taevast alla palus; ta ütles, et see jahuäri, mille Timár nii suurelt käima pani, on suurejoonelisem kui ükski ettevõte, mis iial Euroopas alguse on saanud. Elagu soormaist tõusnud suurmees!

Timár pidi teda selle tervituse eest tänama. Ta rääkis väga konarlikult ja kohmakalt. Tal oli kange tahtmine valjusti naerma puhkeda ja sellele tervitavale isandale öelda: «Hahahaa! Ma ei tulnud selle mõtte peale ju hoopiski mitte sellepärast, et teid õnnelikuks teha, vaid sellepärast, et üht rumalat poissi ühest ilusast tüdrukust lahutada, ja kui sellest lollusest midagi tarka välja tuli, siis on see selle daami teene siin minu kõrval. Naerame selle peale!»

Lõunalauas läks aga tuju üsna lõbusaks. Piiskopihärra ja mõisavalitseja olid mõlemad suured veinisõbrad. Piiskopihärra oli leskmehest popp, aga ta oskas sellegipoolest ilu hinnata ja ei olnud kitsi komplimentidega Timéale ja Athaliele, tehes endast sellega naeruhimulise valitseja pilkenoolte märklaua.

Nende kahe heatujulise vanahärra teravmeelsused ja anekdoodid ajasid ka Timári naerma; aga iga kord, kui ta pilk sattus juhuslikult Timéa jääkülmale näole, katkes naer ta huulil.

Ta oli oma hea tuju kuhugi mujale pandiks jätnud.

Hämardus juba, kui lõunasöök lõpule jõudis; vanahärrad ärgitasid teineteist häbitute vihjetega, et oleks juba aeg minema hakata; majaisand on nüüdsama pikalt teekonnalt koju, oma noore abikaasa juurde jõudnud, neil võib omavahel teab kui palju rääkimist olla.

— Neil oleks tõesti paras aeg minema hakata! — sosistas Athalie Timárile. — Timéad vaevab õhtuti tavaliselt nii tugev peavalu, et ta ei jää enne poolt ööd magama. Vaadake, kui kahvatu ta on.

— Timéa, kas teil on halb? — küsis Timár õrnalt.

— Ei, mul ei ole midagi viga! — vastas Timéa.

— Ärge teda uskuge. Tal on sellest ajast peale, kui me Levetinci tulime, kohutavad peavalud. Närvivalud. See tuleb pingelisest ajutööst ja siinsest halvast õhust. Mõni päev tagasi ma leidsin ta peast juba halle juukseid. Aga tema salgab oma hädad maha, kuni kokku langeb, ja ei kaeba ka siis kellelegi.

Timár tundis oma hinges piinapingile tõmmatud kurjategija piinu.

Ja tal ei olnud julgust oma naisele öelda: «Kui sa kannatad, luba siis, et ma magan sinu toas, et ma olen sinu juures, et ma ravitsen sind!»

Ei, ei! Ta kartis, et ta hüüab ehk läbi une: «Noémi!» ja et naine, kes mahasalatud valude pärast pool ööd ei maga, seda kuuleb.

Tal tuli abieluvoodist eemale hoida . . .

Järgmisel päeval asusid nad Komáromi poole teele.

Nad sõitsid postitõllaga. Esimesel päeval istus Mihály tõllas sees, kahe daami vastas. See oli igav teereis: kogu Banaadis olid kõik põllud juba koristatud, ainult mais haljendas veel, ja lõputud üksluised roostikud. Kogu tee ei teinud ükski neist suudki lahti. Ja kõik kolm valvasid hoolega, et nad tukkuma ei jääks.

Õhtu poole ei suutnud Timár enam oma naise tumma pilku, seda salapärast, mittemidagireetvat nägu välja kannatada; ta ütles, et tahab suitsetada, ja istus ette konduktori kõrvale. Ja jäigi sestpeale sinna istuma.

Iga kord, kui nad peatuse tegid, andis kuulata Athalie nutulaulu viletsate teede, lämmatava kuumuse, kärbeste rohkuse, paksu tolmu ja muude reisi-ebamugavuste teemal. See kõrts on räpane, toidud iiveldamapanevad,

voodid kõvad, vein äädikaks käärinud, vesi sogane, inimeste näod vastikud, ta on kogu tee surmani tõbine, süda läigib, ihu on kuum, pea ähvardab lõhkeda; mis siis veel Timéa peab kannatama, kes on närvihaige?

Seda pidi Timár kogu tee kuulma. Aga Timéa suust ei kuulnud ta ühtegi kaebehäält.

Kui nad koju Komáromi jõudsid, võttis proua Zófia neid vastu suure halamisega, et tema on siin vahepeal üksi olles juba halliks läinud. Kuigi ta ei olnud sugugi hallimaks läinud; pigem oli tal väga mõnus olnud; ta võis päevad läbi külas käia ja keelt peksta.

Timár tundis nii suurt ängistust, kui ta üle selle maja läve astus. See kodu siin on kas põrgu või paradiis. Nüüd kohe ta saab teada, mida see vaikiv nägu oma marmorikülmuse all varjab.

Kui ta naise tema tuppa oli saatnud, andis Timéa talle üle tema kirjutuslaua võtme.

Seda Mihály juba teadis, et Timéa oli kirjutuslaua sahtli avanud, et tema paberite hulgast üht lepingut otsida.

See kirjutuslaud oli vanaaegne mööbliese, mille ülemist osa kattis kumer žalusiitaoline kate, mida sai üles lükata ja mille all olid suuremad ja väiksemad sahtlid. Suuremates olid tal lepingud, väiksemates väärtpaberid ja ehteasjad. Kogu see kapp oli tehtud rauast ja värvitud mahagonipruuniks, ja tema lukul oli oma saladus, mis seisis selles, et võtit võis paremale ja vasakule keerata, lukk ei avanenud, kui võtme käsitseja ei teadnud, kui kaugele täpselt võtit keerata. Timéale oli seda seletatud, nii et tema pääses vabalt kõigile sahtlitele ligi, ja neid ei olnud enam kunst avada.

Timár tõmbas ärevil, põksuva südamega lahti ehteasjade sahtli, kus olid need väärisesemed, mida ei olnud soovitatav turule viia. Niisugustel ehteasjadel on oma asjatundjad: see on terve teadus, millel on oma õpetajad ja jüngrid, kes igasuguseid haruldusi ära tunnevad: see kivi, see kamee on sealt ja sealt pärit! Ja siis küsitakse kohe, kust sa selle said. Neid võib alles «hankija» lapselaps välja tuua, kellel on juba ükskõik, kust vanaisa need sai.

Kui Timéal oli jätkunud uudishimu ka seda sahtlit lahti tõmmata, siis oli ta neid ehteasju näinud. Ja kui ta oli näinud, siis ühe neist oli ta kindlasti ära tundnud: selle teemantidega ehteasja, kuhu oli raamitud temaga nii sarnane pilt. Arvatavasti tema ema pilt. Ja siis on tal kõik teada.

On teada, et Timár on tema isa aarded endale saanud. Ükskõik mis kombel, see ei võinud olla õige tee. Ja see kahtlane, võib-olla kuritegelik tee oli teda viinud muinasjutulise varanduseni, mille abil ta oli võitnud Timéa käe, mänginud suuremeelset selle ees, kelle ta oli paljaks röövinud.

Ja võib-olla mõtleb ta veel halvemini, kui asi tegelikult on. Isa mõistatuslik surm ja salapärane matus on võinud tema hinges isegi niisugust kahtlust äratada, et ka siin oli Timári käsi mängus.

Ja kui niisugune teadmine, niisugune kahtlus tema hinge täidab, mida tähendab siis see ennastohverdav truudus, see usinus, see kiivas mehe nime ja au kaitsmine, mida Timéa üles näitab? Õilsa hinge sügavat põlgust põrmus roomaja vastu, kelle nime ta kannab, kellele ta on truudust vandunud, — küllalt uhke, et seda vannet pidada ja tema nime au sees hoida!

See oleks mehele väljakannatamatu.

Ta pidi selles asjas selgust nõutama.

Ja selleks veel ühe vale käiku laskma.

Ta võttis sahtlist teemantidega raamitud näopildi ja läks sellega Timéa juurde.

— Kallis Timéa! — ütles Mihály naise kõrvale istudes. — Ma käisin selle aja jooksul, mis ma ära olin, Türgimaal. Mida ma seal tegin, seda te saate kunagi hiljem teada. Kui ma Scutaris olin, pakkus üks armeenia juveliir mulle üht teemantidega kaunistatud näopilti, mis sarnanes väga teiega; ma ostsin selle ehteasja ära ja tõin teile.

Nüüd oli kõik kaalule pandud.

Kui Timéa nägu ka seda ehteasja nähes külmalt ükskõikseks jääb, kui tema etteheitlike tumedate silmade kiiskav pilk sellelt ehteasjalt uuesti mehe näole põrkab, siis võib mees sealt välja lugeda: «Sa ei toonud seda ehteasja Scutarist, see vedeleb juba ammust aega siin

sahtlis; kes teab, kust sa ta said, kes teab, kus sa käisid, kes teab, mis pimedus sind ümbritseb.»

Ja siis on Timár kadunud . . .

Aga seda ei juhtunud.

Niipea kui Timéa seda näopilti nägi, muutus ta nägu otsekohe. Tema marmorijoontele ilmus niisugune erutus, mida polnud võimalik teeselda, aga mida polnud võimalik ka varjata; ta haaras kahe käega selle näopildi, surus selle õhinal oma huultele, ja tema silmad täitusid pisaratega. See oli tunne, mis end reetis. Timéa nägu hakkas elama! Mihály oli päästetud.

Timéa rinnast purskas esile ammu allasurutud tunne ja ta hakkas valjusti nuuksuma.

Selle nuuksumise peale tuli kõrvaltoast kohale Athalie; ta oli väga imestunud, ta ei olnud iial Timéad nutmas kuulnud.

Timéa aga jooksis seda teist naist nähes nagu väike laps tema juurde ja ütles talle nutu- ja naeruseguse häälega:

— Vaata, vaata! Minu ema! See on minu ema . . . Tema tõi selle mulle!

Ja tõttas siis tagasi Mihály juurde, pani talle kaks kätt ümber kaela ja sosistas väriseva häälega:

— Aitäh . . . Oo! Suur aitäh.

Ja Timáril oli tunne, et nüüd oleks õige aeg neid tänusõnu habisevaid huuli suudelda, ja jäädagi siis neid igavesti suudlema.

Aga südamepõksumine ütles talle: «Ära varasta!»

Praegu oleks nende huulte suudlemine juba röövimine olnud. Pärast seda, mis eikellegi-saarel oli toimunud.

Tal tuli teine mõte.

Ta läks tagasi oma tuppa ja võttis välja kõik need peidetud ehteasjad, mis veel sahtlis olid.

(Imeväärne naine, kes ei kasutanud võimalust, et tal oli käes võti, mis talle kõik peidupaigad oleks avanud; ta ei otsinud sealt muud kui seda dokumenti, mida tal tarvis oli!)

Siis ladus Mihály kõik need ehteasjad jahikotti, mis tal Levetinci jõudes õlal oli, ja läks tagasi oma naise juurde.

— Mul on siin veel midagi! — ütles ta Timéale. —

Sealtsamast, kust ma selle näopildi leidsin, avastasin ma ka veel need ehteasjad. Ma tõin nad kõik teile. Palun võtke nad minult vastu.

Ja selle peale ladus ta Timéale ükshaaval sülle kõik need silmipimestavad väärisesemed, mille sädelev kuhi kattis täielikult tema tikitud põllekese. See oli muinasjutuline kingitus.

Athalie kahvatas kadedusest ja surus käed vihaselt rusikasse. (See kõik oleks ehk võinud temale kuuluda!) Timéa aga tõmbus tõsiseks; tema nägu muutus jälle marmorkülmaks ja ta vaatas ükskõikselt oma sülle kuhjatud kalliskive; teemantide ja rubiinide tuli ei soojendanud seda üles!

Üks uus külaline

Pika talveaja täitsid jälle äriasjad. Nii vähemalt rikkad ärimehed neid omavahel nimetavad: äriasjad.

Härra Levetinczy hakkas juba oma seisundiga kohanéma. Suur varandus toob kaasa ilusaid unenägusid. Ta käis sageli Viinis ja võttis osa suurte rahameeste lõbustustest. Tal oli palju häid eeskujusid. Kes on kord miljonite omanik, see võib endale lubada, et ta kullassepäärisse uusaastakingitust ostma minnes võtab kõiki asju korraga kaks tükki, sest ta peab ju kahte südant rõõmustama: esiteks selle naise südant, kes kodus istub ja külalisi vastu võtab, kui majaisand õhtusöögi annab; ja teiseks selle teise naise südant, kes tantsib või laulab, aga igal juhul uhket korterit, härrandlikku tõlda, ehteasju ja pitse vajab. Timáril oli õnn viibida nii nendel õhtusöökidel, mida tema ärisõbrad, rahavürstid, oma kodus andsid, kus tõsised majaprouad valavad teed ja pärivad, mis su pere kodus teeb; kui ka nendel teist laadi õhtusöökidel, kus üpris vabameelsete daamide seltskond ülemeelikus tujus šampanjat joob ja kus kõik head Timárit usutlevad, et kas temal ei ole ka ooperiteatris mõnd tuttavat neiut.

Hea Timár vastab neile vihjetele punastamisega, mis kõiki naerma ajab. Ah, jätke! Härra Levetinczy on vooruslíku abielumehe eeskuju! — ütleb üks miljonärtõsise näoga. Ja on ka põhjust, ütleb teine, tal on nii ilus ja vaimukas naine, kelletaolist pole terves Viinis, mis tal viga truu abielumees olla. Eks ta üks ihnuskoi ole, ühmab kolmas tema selja taga: tal käivad külmavärinad üle selgroo, kui ta kokku arvab, mis üks niisugune ilus siidi ja pitsi õgiv loomakene maksma läheb. Mõned aga sosistavad omavahel ja levitavad saladust,

et Timár kuulub nende õnnetute meeste hulka, kelle süda jääb külmaks: pangu teda keegi proovile! Ilusad ja vaimukad daamid, kes tunnevad võrgutamise teadust ja kunsti, teevadki temaga katset; aga Timár ei lähe õnge: tema peale ei hakka ükski võlu. Ta jääb täiesti ükskõikseks.

— Truu abielumehe eeskuju! — hüüavad tema ülistajad. — Igavene mühkam! — mõmisevad mahategijad.

Tema aga vaikib — ja mõtleb Noémi peale.

Kui pikk aeg: kuus kuud teda mitte näha! Ja päevast päeva tema peale mõelda. Ja kõigest sellest, mida ta mõtleb, mitte kellelegi mitte ühtki sõna öelda.

Sageli tabab ta end sellelt, et oleks äärepealt reetnud, millele ta mõtleb. Kui ta kodus lõunalauas istub, lipsab tal äärepealt suust: näe, niisugused õunad kasvavad seal saarel, kus Noémi elab. Kui Timéa silmad reedavad, et ta kannatab peavalu all, tahab ta talle öelda: vaata, Noémi peavalu läks kohe mööda, kui ma oma käe ta otsaesisele panin, ja kui ta Timéa lemmikut, väikest valget kiisut näeb, on ta valmis küsima: Oh, Narcissza, kuhu sa oma perenaise jätsid?

Ometi tuleb tal ennast hoolega valvata: majas on üks olend, kes ei jälgi tähelepanelikult mitte ainult Timéad, vaid ka teda.

Athaliele ei jää sugugi märkamata, et Timár ei ole oma tagasitulekust peale enam nii sünges meeleolus, nagu ta enne oli. Kõigile hakkab silma, kui hea jume tal on. Siin peab mingi saladus olema. Ja Athalie ei või välja kannatada, et siin majas keegi õnnelik on. Kust ta selle õnne varastas? Miks ta ei kannata, nii nagu tema tahaks?

Äri läheb väga hästi. Uue aasta esimesel kuul saabub teade mere tagant. Väljasaadetud jahulaadung jõudis õnnelikult kohale, ja nüüd on kordaminek täielik. Ungari jahu on endale Lõuna-Ameerikas nii hea nime teinud, et nüüd müüakse ka juba siinset jahu ungari jahu sildi all. Ka Austria konsul Brasiilias tõttas oma valitsusele sellest tähtsast saavutusest teatama, mille läbi väliskaubandus oli rikastunud ühe väga tähtsa väljaveoartikliga. Selle tulemuseks oli aga omakorda see, et Timárile anti kuningliku nõuniku tiitel ja ühtlasi Püha

Istváni ordeni väike rist — kaubanduse ja rahvamajanduse alal oma kodumaale osutatud teenete eest.

Kuidas küll naeris see irvitav deemon tema sisimas, kui see teeneterist talle rinda riputati ja teda «armuliseks härraks» nimetati: «Sa võlgned selle eest tänu kahele naisele: Noémile ja Timéale!»

Noh, aga ükskõik! Ka purpur avastati nii, et ühe armunud karjuse kallima pisike koer sõi ära ühe purpurteo ja värvis sellega oma lõua punaseks, ja sellegipoolest sai purpur üle maailma kuulsaks kaubaartikliks.

Nüüd oli härra Levetinczy ka juba Komáromis suure au sees. Rikkusest üksi oli veel vähe. Aga kui keegi on kuninglik nõunik, siis me ei saa talle enam oma austust keelata.

Kõik tõttasid teda õnnitlema: ametnikud, tsunftid, magistraat, protestantlikud ja katoliiklikud kirikuvõimud. Tema võttis nad kõik lahke alandlikkusega vastu.

Teda tuli tervitama ka isand János Fabula kui laevniketsunfti esindaja. Ta ilmus kohale täies hiilguses, vastavalt oma seisusele, seljas lühike tumesinine peenest kalevist dolman, millel oli kolm rida pähklisuurusi teokarbikujulisi hõbenööpe, ja üle rinna käis tal õlalt õlale kämblalaiune hõbekett, mille küljes rippuvale suurele medaljonile oli Komáromi hõbesepp verminud Julius Caesari rinnakuju.

Ka kõik saatkonna teised liikmed olid samasuguses mundris. Komáromi laevnikud käisid tol ajal hõbedas. Tervitajaid paluti tavaliselt lõunale jääda. Ja ka isand Fabulale sai see suur au osaks.

Isand Fabula oli väga siiras ja otsekohene inimene. Niipea kui vein ta keelepaelad valla päästis, ei suutnud ta vastu pidada ja ütles armulisele prouale, et tema ei oleks ilma peal uskunud, kui ta teda esimest korda preilina nägi, et temast nii tore proua tuleb, ja pealegi veel härra Levetinczy abikaasa. Ta oli teda päris peljanud. Ja ennäe, kui imeline on Jumala tahtmine ja kui väeti on inimese mõistus! Kuidas kõik heaks pööras! Missugune õnn siin majas valitseb! Kui nüüd ainult Kõigevägevam ka veel nende alandlikke palveid kuulda võtaks, kes lõpmata hea südamega härra Levetinczyle seda kõige suuremat õnne taevast alla paluvad, et ta talle

ühe uue külalise taevast alla saadaks, väikese inglikese näol!

Timár kattis kohkunult käega oma klaasi. Kui see vein niisugune on, mis paneb inimese kõik välja rääkima, mida ta mõtleb, siis ei tohi tema sellest tilkagi juua! Tal välgatas midagi hingest läbi.

«Niisugusel palvel võivad väga ootamatud tagajärjed olla!»

Isand Fabula ei piirdunud aga ainult heade soovidega, vaid tahtis ka veel praktilist nõu anda.

— Tjah, aga muidugi, armuline härra töötab nagu viimane ori. See ei kõlba kuhugi. Inimene elab ainult üks kord, ja milleks ta siis elab? Mina küll ei jätaks niisugust imeilusat väikest naisukest nii kauaks üksi koju. Aga mis sa teed ära, kui armulisel härral on kogu aeg tuli taga! Alati murrab ta mõne uue asja kallal pead, ja igal pool peab ta ise platsis olema! Selle-eest läheb tal küll ka kõik korda, mida ta ette võtab. No kellele oleks tulnud pähe mõte Ungarist Brasiiliasse jahu saata! Ma tunnistan ausalt, et kui ma seda kuulda sain, ärge pange pahaks, et ma nii jämedalt välja ütlen, aga ma ütlesin endamisi: nüüd on meie härra küll hulluks läinud, et saadab teise maailma otsa jahu; sinna ei jõua ju muud kui kliister; ja pealegi kasvab seal ju leib metsas suurte puude otsas ja sai väikeste puude otsas. Ja näed, palun väga! Vaat mis sellest välja tuli! Aga no muidugi, kui inimene ise igal asjal silma peal hoiab!

See oli nüüd Mihály jaoks juba niisugune tahtmatu iroonia, et ta ei saanud enam vait olla.

— Siis kuulub teie kiitus küll kõik prouale, kallis János, sest tegelikult hoidis tema kogu sellel äril silma peal.

— Ma austan ja tunnustan kõiki armulise proua voorusi — ütles János —, aga andku armuline härra mulle andeks: mina tean, mida ma tean. Ma tean väga hästi, kus armuline härra kogu selle suve oli, mis me teda ei näinud.

Timáril käis äkitselt hirmuvärin selgroogu mööda alla. Kas see mees tõesti teab, kus ta oli? See oleks kohutav!

János vaatas kelmikalt silma pilgutades üle tervituseks tõstetud klaasi serva talle otsa.

— Noh, kas ma räägin armulisele prouale ära, kus armuline härra suve läbi oli? Annan ta välja?

Timár tundis, kuidas kõik ta ihuliikmed kangestusid. Athalie pilk oli tema näkku naelutatud, see ei tohtinud ühegi joonega reeta, et teda see purjus mehe vatramine segadusse on ajanud.

— Noh, rääkige siis, kus ma olin, János! — ütles ta ennast täiesti rahulikuks sundides.

— Noh, ma siis räägin ja paljastan teid armulise proua ees! — hüüdis János Fabula klaasi lauale pannes. — Armuline härra põgenes meie juurest ära ja ei ütelnud kellelegi midagi, läks salaja laeva peale ja sõitis — Brasiiliasse! Just nii; käis ise kogu Ameerika läbi ja seadis seal kõik joonde. Sellepärast see asi nii hästi lähebki.

Timár tõmbas sügavalt hinge.

— Te olete suur naljamees, sõber János! Palun, Athalie, kallake härra Fabulale musta kohvi.

— Aga see on tõsi, mis ma räägin! — jäi János oma juurde kindlaks. — Mina tean, mida ma tean. Ma sain sellele jälile, kuigi seda peeti suures saladuses. Armuline härra käis Brasiilias ära, sõitis kolm tuhat miili merd mööda. Mitu tormi ta ookeanil üle elas? Kui paljude inimsööjate metslastega võitles? Seda oskab ainult armas Jumal öelda! Aga nüüd on see meile kõigile teada. Ja ma ei kahetse seda. Ma andsin armulise härra armulisele prouale välja, nuhelgu ta nüüd seda väejooksikut ja ärgu tal teinekord enam lasku teha niisugust haaki üle Atlandi ookeani.

Timár vaatas naiste nägusid. Timéa ilme andis tunnistust siirast jahmatusest ja imetlusest. Athalie nägu reetis tigedat pettumust. Nad jäid isand Fabula juttu uskuma, nii nagu see isegi seda pühalikult uskus ja oleks võinud pea pandiks panna, et see on tõsi.

Siis muigas ka Timár selle jutu peale salapärase näoga.

Ja nüüd valetas juba tema, mitte János Fabula.

Kuldaväärt mees pidi valetama, vahetpidamata valetama.

Timárile oli see isand Fabula jutt väga teretulnud. Ungari lihtrahval on kombeks oma suurmeeste kohta, keda tal on põhjust imetleda — nagu selle imetluse tõe-

listest põhjustest ei piisaks —, ka veel igasuguseid imelugusid kokku luuletada, mida väljamõtleja isegi uskuma jääb ja avalik arvamus lõpuks tõenäolisuse tasemele tõstab.

Edaspidi oli Timáril nüüd hea ettekääne saladuslikult ära kaduda; ja kui ta võimalike pärimiste peale äraoldud aja kohta niisuguste seletustega esineb, mille paikapidamatus võib ilmsiks tulla, siis vabandavad kõik tema salatsemist sellega, et need viisakad valed varjavad tema peenetundelisust: ta ei taha Timéad heidutada teadmisega, et ta võtab ette ohtliku teekonna, nagu seda Ameerikasse sõitmine aurulaevade algusaegadel veel oli.

See jutt andis ennast nii tõenäoliseks teha, et isegi Athalie jäi seda uskuma.

Timár ei petnud kedagi hullemini kui Athaliet.

See naine tundis naisesüdant. Ta teadis hästi, mida Timéa tunneb, millega ta oma sisimas võitleb! Ja jälgis pidevalt selle hingeheitluse arenemist. Naine põgeneb oma valutava südamega selle inimese lähedusest, kelle pärast ta süda valutab, niisugusesse kohta, kus pole midagi rõõmustavat, kus miski ei õhuta tema kirge, põgeneb Alföldi pustasse. Seal matab ta oma meeled jäikadesse arveraamatutesse, tapab oma tundeid kuivade äritehingutega; uputab end töösse, mis jahutab maha igasuguse kire, — rahategemisse. Nii teeb naine, et oma õnnetut kirge tuimastada.

Ja kui naine sellega hakkama saab, miks ei peaks siis mees sedasama tegema? Kas pole tema selleks palju kohasem, et oma valutava südamega ühte teist sorti püstasse, mereüksindusse põgeneda ja kõik selle, mis hingele sooja annab, rahategemise jääkeldrisse matta?

Kuidas olekski võinud Athalie niisugusele meeletule mõttele tulla, et just mees on see, kes on oma südame surmahaigusele juba rohtu leidnud ja on kodunt ära olles õnnelik.

Mida küll oleks Athalie selle eest andnud, kui ta oleks selle saladuse teada saanud!

Aga roostik ümber eikellegi-saare ei lobise nagu kuningas Midase habemeajaja pilliroog.

Athaliet näris kollane kadedus, kui ta selle lahendamatu mõistatuse kallal oma pead vaevas.

Timár ja Timéa olid kodus ja seltskonnas õnneliku abielupaari eeskuju.

Timár külvas Timéa üle kalliste ehteasjadega, mis olid väärt terveid varandusi, ja Timéa kandis neid, kui nad seltskonnas käisid; ta tahtis nendega hiilata.

Mis võib mehe armastusest veel silmatorkavamat tunnistust anda kui tema naise teemandid?

Athaliet pani see mõtlema.

Kas Timár ja Timéa kuuluvad siis tõesti niisuguste inimeste hulka, kelle armastus seisneb selles, et nad teemante kingivad ja neid vastu võtavad? Või on maailmas ka niisuguseid inimesi, kes võivad õnnelikud olla, ilma et nad armastaksid?

Athalie kahtlustas ikka veel Timéad, ja mitte Timárit.

Timár aga ei jõudnud ära oodata, millal see talv ükskord lõpeb ja algab kevad.

Noh, muidugi, et veskid saaksid jälle tööle hakata; sest ärimehe mõte tegeleb ju pidevalt sellega.

Jahuäri tuleb pärast esimesel aastal saavutatud edu veel suurema hooga jätkata.

Aga sel aastal palus Mihály Timéad, et ta ei rikuks oma tervist äriasjade ajamisega; jäägu see agentide hooleks. Timéa aga mingu suvel mõnda merekuurorti, et oma närve ravida.

Ja kuhu tema siis läheb? Seda ei küsinud talt keegi.

Võis arvata, et ta läheb jälle Lõuna-Ameerikasse ja esineb siis jälle mõne viisaka valega, et ta oli Egiptuses või Venemaal. Tema aga tõttas Alam-Doonaule.

Kui paplite pungad hakkasid lahti minema, ei olnud tal enam pidamist; see peibutav pilt täitis kõiki tema unenägusid ja hoidis kõiki tema mõtteid kütkes.

Levetincis ei peatunud ta kuigi pikalt, andis oma ametimeestele üldised juhtnöörid kätte, mis võimaldasid neil tegutseda oma äranägemist mööda, ja läks vastu õhtut edasi Pleszkováci, kus elas tema aumärgiga ehitud piiskop; selle juurde jäi ta öömajale.

Piiskopi majja jõudis ta hilja õhtul; ta läks köögiuksest sisse; köögis, lõõmavá kolde ees, talitas kena noor naisterahvas, toas aga, kust ta preestri üksi eest leidis, oli laud kaetud kahele. Tema auväärsus võttis lugupeetud külalise väga sõbralikult vastu ja tõttas talle kõigepealt aumärgi puhul õnne soovima; siis palus ta temalt juba korraks kööki minna, et kalli külalise vastuvõtuks korraldusi teha.

— Sest meie elame muidu väga kokkuhoidlikult.

— Meie? — kergitas Timár muiates kulmu.

— Oi, oi, oi, oi! — ütles popp, külalist näpuga ähvardades. — Ära siis nii julm ka ole.

Majaperemees tegi oma korraldused ja tuli tagasi; ta tõi külalisele head Szerémi veini ja õhutas seda proovima, kuni õhtusöök valmis saab.

Aga iga sõõmu juures ähvardas ta teda uuesti näpuga, nagu heidaks talle ette mingit tema näole kirjutatud mõtet.

— Ai, ai, ai: küll need ligimesed on õelad! Iga asja kohta on neil ütlemist. Inimene ei ole ju ometi puupakk, kivitükk, raidkuju.

Timár kaitses ennast, et tema pole poole sõnagagi vastupidist väitnud.

Aga majaperemees vangutas ikka pead; ja mida rohkem ta jõi, maitsva õhtusöögi juurde aga jõi ta väga palju, seda jutukamaks ta läks.

Hea, maitsva õhtusöögi tõi lauale see kena noor daam, ja iga kord, kui Timár tema poole vaatas, ähvardas majaperemees teda näpuga ja ütles, et ligimesed on õelad.

— Ja tulgu mulle keegi piibli põhjal tõendama, et neil õelatel ligimestel on õigus.

Timár poleks ka piiskopikuue eest söandanud seda tõendama hakata.

— Eks olnud Aabraham kõige vagam ja austusväärsem patriarh maailmas? Eks olnud ta oma Saarale truu abikaasa? Noh, ütle ise! Ja ometi me tunneme Hagari lugu, eks ole? Ja Aabraham oli sellegipoolest püha mees.

Ka Mihály kinnitas, et ta seda oli.

— Või võtame patriarh Jaakobi. Esiteks võtab ta Lea ära, siis armub Raahelisse ja võtab ka tema naiseks, aga kas on kellelegi iial pähe tulnud teda kahenaisepidamises süüdistada? — Lähme edasi: vaatame püha kuningas Taavetit. Mitu naist temal oli? Kuus. Kõik ühel ajal. Ja sellest oli talle veel vähe; ta lahutas Mikhali Paltielist ja võttis ka tema ära; armus Patsebasse, kellel oli juba mees, Uria; laskis selle tappa, võttis naise ära, ja kõik

läks tal korda! Ometi laulab ta saja viiekümnes psalmis, kui püha mees ta on! Või siis see tark Saalomon! Temal oli koguni nelisada naist. Kes võib siis inimeselt nõuda, et ta oleks targem kui tark Saalomon ja püham kui püha Taavet?

Heasüdamlik popp ei võinud muidugi aimatagi, et ta annab praegu oma külalisele lubakirja, millega see võib — üle Doonau sõuda.

Timár oli Nóemist veel ainult poole päeva tee kaugusel.

Pool aastat oli möödas, kus ta polnud teda näinud.

Kõiki tema mõtteid täitsid taaskohtumise kujutelmad. Lõõmav iha jälitas teda nii ilmsi kui unes.

Ta ei jõudnud oodata, millal valgeks läheb; tõusis juba enne koitu üles, viskas oma püssi ja jahikoti õlale, ei jäänud ootama, kuni külalislahke peremees ärkab; lahkus jumalaga jätmata preestrimajast ja ruttas Doonau kaldal kasvava tihniku poole.

See on Doonaust väga kiiduväärt, et ta seda tihnikut aasta-aastalt laiendab, jättes oma vana kalda kaugele maha; sest koos selle mahajäetud kaldaga jäävad selja taha ka kahekümne viie aasta eest siia ehitatud piirivalveonnid.

Inimene, kes tahab ilma lubakirjata üle Doonau minna,' leiab sellest uuest võsast sõbraliku neutraalse ala.

Timár oli oma uue süsta juba tuttava kalameheonni juurde saatnud, kuhu ta alati jala läks; ta leidis selle eest ja asus kohe roostiku poole teele, üksi nagu alati.

Süst libises üle vee nagu beluuga, ja see ei olnud mitte süsta süü, et ta nii kiiresti lendas.

Oli juba aprillikuu, kevad oli käes, puud Osztrova saarel haljendasid ja õitsesid. Ja seda jahmatavam oli Timárile vaatepilt, mis talle teispool Osztrova saart avanes. Paistis, nagu ei olekski eikellegi-saar roheline; nagu oleks ta paljaks põlenud.

Mida lähemale ta saarele jõudis, seda selgemaks see sai. Saare põhjaservas olid kõik puud punakaspruunid.

Süst tungis kiiruga läbi roostiku; kui ta kallast puudutas, nägi Mihály, et seal on terve suur metsatukk ära kuivanud. Need olid pähklipuud; just proua Teréza lemmikud. Viimane kui üks ära kuivanud.

See vaatepilt masendas Timárit. Mullu samal ajal oli teda siin vastu võtnud haljendav mets ja õitsvad roosipõõsad, nüüd aga olid puud raagus.

See oli halb enne!

Ta hakkas saare südame poole minema ja ootas, et teda võtaks vastu koerahaukumine. Aga kõik jäi vaikseks.

Murelikul meelel sammus ta edasi. Teed olid rehitsemata, täis sügisel langenud lehti, ja paistis, nagu ei oleks saarel ka enam linde laulmas.

Kui ta onni lähedale jõudis, haaras ta südant ängistav tunne. Mis selle elanikega on juhtunud? Tema poolest oli võinud nendega teab mis juhtuda. Võib-olla on nad juba surnud ja maha matmata; temal oli olnud pool aastat mujal tegemist; tähtsaid asju ajada, ilusa abikaasaga hiilata, raha kokku kraapida. Saareelanikke hoidis seni taevas, kui ta hoidis.

Parajasti kui ta rõdule astus, avanes uks ja majast tuli välja proua Teréza.

Tema esimene pilk oli sünge, nagu oleks ta kohkunud, aga siis ilmus tema näole mingi kibe muie.

— Oh! Te olete juba siin? — ütles ta Timárile ja tõttas ta kätt suruma. Ja küsis siis, et miks tal nii sünge nägu ees on.

— Ega midagi pahasti ei ole? — ruttas Timár vastu küsima.

— Ei ole! — ütles Teréza vagura naeratusega.

— Mul käis valu südamest läbi, kui ma neid kuivanud pähklipuid nägin! — ütles Mihály, et oma süngust seletada.

— Mullusuvine suurvesi tegi neile liiga — vastas Teréza, — pähklipuu ei kannata seda välja.

— Aga teie olete mõlemad ikka elus ja terved? — küsis Mihály murelikult.

Teréza vastas leebelt:

— Jah, meie oleme kõik kolmekesi elus ja terved.

— Misasi?

Teréza naeratas, ohkas ja naeratas jälle. Siis pani ta käe Timári õlale ja ütles talle:

— Ühe vaese salakaubavedaja abikaasa jäi siin meie juures haigeks. Naine suri ära, laps jäi siia. Tema on kolmas.

Mihály tormas majja.

Toa tagumises otsas oli üks vitstest punutud kätki, mille ääres istusid ühel pool Almira ja teisel pool Noémi. Noémi kiigutas kätkit ja ootas, et Timár tema juurde tõttaks.

Kätkis oli väike lapsuke; põsed nii punased, et kirsisuukene nende keskel on päris pruntis; magab, aga silmad pilukil, kaks väikest kätt vastu põske surutud.

Mihály jäi nagu võlutult kätki ette seisma. Ta vaatas Noémile otsa ja tema pilgus oli küsimus, millele ta otsis Noémi näolt vastust. Sealt vaatas talle vastu mingi sulnis õnn, mingi taevalik rõõm, mida hingestas omavahel leppinud häbelikkus ja armastus. Noémi naeratas ja lõi silmad maha.

Mihály kartis, et ta kaotab nüüd kohe mõistuse.

Teréza pani oma käe ta käsivarrele.

— Noh, ega te ei pahanda, et me selle vaese salakaubavedaja orvukese endale võtsime? Jumal saatis ta meile.

Ega ta ei pahanda? Ta langes põlvili maha, võttis kätkil kahe käega ümbert kinni, surus lapsukese koos kätkiga oma rinnale ja puhkes valjusti nuuksuma, nii nagu võib nutta ja pisaraid valada ainult üks mees, kes on tervet ahastuse merd oma südames kandnud, mis nüüd äkki kõik tammid maha murrab! Ja suudles seda taevast saadetud tulnukat, kust aga sai; tillukesi käsi, tillukesi jalgu; mähkmeserva, kaht punast põsekest. Laps tegi nende suudluste peale ingligrimasse ja ei kavatsenudki üles ärgata; lõpuks aga avas ta siiski oma silmad, suured sinised silmad, ja vahtis natuke aega mehele otsa, nagu öeldes: «Küll see mees tahaks minult midagi küsida!» Lagistas siis korraks naerda; võib-olla ütles ta sellega: «No kuule, mis sa siin veel küsid!» Ja pani siis jälle silmad kinni ja magas edasi ning naeratas edasi, ja ei teinud väljagi suudluste rahest, mis tema näole sadas.

Teréza ütles naerdes:

— Vaene salakaubavedaja orvuke! Ta poleks seda osanud arvatagi!

Ja pööras siis näo ära, et silmi pühkida.

— Noh, ega minust ei tehta nüüd enam väljagi? — ütles Noémi õnnelikult mossitades.

Mihály libistas end põlvedel tema juurde. Ei öelnud

talle midagi, surus ainult ta käe oma huultele, pani oma pea talle sülle ja vaikis.

Vaikis nii kaua, kuni laps magas.

Kui siis aga see väike hing üles ärkas, hakkas ta omas keeles rääkima. Seda nimetatakse küll nutuks. Aga inimesi on, kes ka seda kõnet mõistavad.

Tal oli kõht tühi.

Ja siis ütles Noémi Timárile, et nüüd tuleb tal toast lahkuda, sest tema ei tohi teada, mida see vaene salakaubavedaja orvuke sööb.

Mihály läks õue. Tema hinge valdas joobnustav uim. Ta tundis end olevat uues tähtkujus, kust inimene näeb mahajäetud maad enda all nagu mõnd võõrast planeeti.

Kõik, mis sellel maakeral oli, on maha jäänud, ja ta ei tunnegi enam pööritust, mis teda sinna tagasi tõmbaks.

Kogu see ring, milles tema elu seni tiirles, on kaotanud pideme; sellele on tekkinud teine keskpunkt.

Tal on ees uus siht, uus elu; ta ei tea ainult, kuidas vanas maailmas välja surra. Teise maailma siirduda, enne kui ta on maapealse elu maha jätnud; korraga kahel eri planeedil elada, maa pealt taevasse tõusta ja taevast uuesti maa peale laskuda, seal inglitega kudrutada, siin raha lugeda. Ah! Seda ühe inimese närvid vastu ei pea.

See ajab lihtsalt hulluks!

Väikest last ei kutsuta mitte ilmaaegu ingliks. «Angelus» tähendab algselt sedasama mis «saadik». Ta on ühe teise maailma saadik. Ühe teise maailma, mille salapärast mõju kiirgab lapse näost, lapse silmadest vastu neile, kelle juurde ta on saadetud. Laste silmades on aeg-ajalt mingi helesinine kiirgus, millel on võlujõud, mis suudab rääkida, ja silmad kaotavad selle tooni, kui suu rääkima õpib; seda omalaadset helesinist vikerkaart võib märgata ainult lapsesilmades.

Oo! Mihály imetles tundide kaupa seda helesinist vikerkaart, kui ta lapse rohule laotatud kitsenahale lamama pani, ise tema kõrvale pikali heitis ja tema esimesi mänge vaatas: murdis talle aeg-ajalt mõne lille, mille järele laps end küünitas: «Näed, lill!» ja nägi siis vaeva, et seda temalt tagasi saada; sest laps tahtis kõik suhu toppida, mis talle meeldis. Ja püüdis aru saada esi-

meste silpide tähendusest, mida selle uue inimese suu välja ütles. Ja laskis tal end vuntsist sikutada. Ja laulis talle hällilaulu, kui teda magama uinutas.

Ta tundis nüüd Noémi vastu hoopis midagi muud, kui siia tulles.

Selles tundes ei olnud ihasid, vaid ainult õnn. Kirelõõma oli välja vahetanud mingi sulnis, kosutav rahu. See oli midagi niisugust nagu mõnus tervenemise tunne pärast palavikku.

Ka Noémi ise oli sellest peale täielikult muutunud, kui ta teda viimati nägi. Tema näo õrnuses ja kütkestavuses oli midagi uut: tema olekus oli mingit kannatlikku vagurust, mida ei saa kätte õppida ega ka maha salata; mingi väärikus, millega käib kaasas häbelik tagasihoidlikkus ja mis tõmbab naise ümber nagu mingi aupaklikkust sisendava nõiaringi.

Timár ei suutnud kuidagi selle rõõmuga ära harjuda. Kulus päevi, enne kui ta uskuma jäi, et see pole unenägu. Et see väike onn, pooleldi puust, pooleldi savist, ja see naeratav naine, kes seal istub, süles koogav inglike, on tõelisus, ja mitte unenägu!

Ja siis ta jäi mõtlema, mis sellest saab.

«Mida sa sellele lapsele võid anda? — Palju raha? — Raha siin ei tunta. — Suured maad ja mõisad? — Sellele saarele ei liida sa mingeid maid. — Võtad ta kaasa, kasvatad temast suure härra, kuulsa mehe? — Need naised ei anna teda sulle. Võtad ka nemad kaasa? — Seda sa ei või teha, kui nad ka tuleksid. — Sest siis nad saaksid ju teada, kes sa oled, ja hakkaksid sind põlgama. — Nemad võivad ainult siin õnnelikud olla; see laps võib ainult siin püstipäi käia, kus keegi tema nime ei küsi.

Naised olid talle nime pannud: Adeodat (Jumalast antu), rohkem nimesid tal pole. Mida sina talle annad?»

Ühel päeval, kui ta niisuguseid mõtteid mõlgutades sihitult mööda saart hulkus ja otse läbi võsa ja üle niidu lonkis, sattus ta äkki niisugusesse kohta, kus oksaraod jalge all praksusid. Ta vaatas ringi ja leidis end kuivanud pähklipuude kurvast metsast. Ilusad sirged puud olid surnud ja kevad polnud nende okstele ainustki lehte toonud: need katsid kuiva prahikihina maad.

Timáril tekkis sellel hukkunud puude surnuaial üks idee.

Ta ruttas tagasi onni juurde.

— Teréza, kas need puusepatööriistad on veel alles, mida te majaehitamisel kasutasite?

— Need on siin kambris.

— Too nad välja. Mul tuli üks mõte. Ma võtan need kuivanud pähklipuud maha ja teen neist Dódile ilusa maja.

Teréza lõi imestusest kaht kätt kokku; Noémi aga vastas sellega, et suudles väikese Dódi põski, nagu öeldes talle: «Kuuled sa?»

Mihály pidas imestunud ilmet Teréza näol vaikseks kahtluseks.

— Jah, jah! — kinnitas ta oma sõnu. — Mina ise, üksipäini ehitan selle maja valmis, ilma kellegi abita: nii nagu székelyd ja valahhid ehitavad ilusatest tammepalkidest maju, mis on nagu ehtekarbid; meie oma tuleb pähklipuust; vürstlik loss; viimase kui naela ma teen ise, ja sellest saab Dódi maja, kui ta suureks kasvab.

Teréza ainult naeratas.

— Hea küll, Mihály, hea küll; mina ka ju katsusin üksi seda onni valmis saada nagu pääsuke. Ise pätsisin savist seinad kokku; ise tegin rookatuse peale; aga juba puusepatöö käib ühel inimesel üle jõu, te teate, et suurel sael on kaks käepidet; sellega te üksi toime ei tule.

— Aga kas meid ei ole siis selle jaoks kaks? — hüüdis Noémi õhinal. — Kas mina ei saa siis teda aidata? Arvate, et minul ei ole tugevaid käsi?

Ja selle peale kääris ta särgivarruka õlani üles, et oma käsivarrega uhkustada. See oli ilus ümar Diana-käsivars, kummis, pingul lihastega.

Mihály suudles seda õlast sõrmeotsteni ja ütles siis, et «on küll».

— Oo! Me hakkame koos tööle — ütles Noémi, kelle elav kujutlusvõime haaras otsekohe Mihály antud ideest kinni. Noémi hinges hakkas Mihály mõte otsekohe idanema. — Me läheme koos metsa; teeme väikesele Dódile vibuhälli, mille riputame puuoksa külge; töötame seal terve päeva, sina, ema, tood meile savipotiga lõunat järele, ja me sööme tahutud palkidel istudes ühest potist. Kui hästi see maitseb!

Ja nii toimuski.

Mihály võttis jalamaid kirve, läks pähklisalusse ja asus tööle. Selle aja peale, kui ta ühe pähklipuu oli maha saanud ja okstest puhtaks laasinud, olid ta peopesad üleni rakkus. Noémi lohutas teda, et naistel ei lähe iial käed rakku.

Kui aga juba kolmas puu oli maha raiutud ja ühe neist võis teiste peale panna, siis läks Noémi abi vaja. Ja Noémi ei võtnud seda naljana, mida ta oli lubatud. Ta asus hoolega tööle: tema saledas kehas oli palju ärataiskamata jõudu ja vastupidavat sitkust. Ta hoidis suurt saagi nii osavalt, nagu oleks seda talle maastmadalast õpetatud.

Mihály sai aru, et ta õpib nüüd tundma, mis elu on puuraiduril ja tema naisel, kes varahommikust peale saevad koos puid, ja kui päike on kesktaevas, siis tuuakse neile savipotiga süüa; nad seavad end kõrvuti puutüvele istuma, söövad maitsva oasupi viimase tilgani ära; joovad ühisest kannust head värsket vett peale, ja lubavad endale siis tunnikese puhkust; naine istub kohevale laastuhunnikule, puuraidur heidab pikali maha, naine katab mehe näo oma põllega, et kärbsed teda ei tülitaks, kuni ta magab, ja võtab seniks väikese lapse sülle ja teeb temaga sada imet, et ta nutma ei hakkaks, kuni puuraidur tukastab ...

Ja õhtul nad lähevad koos koju; puuraiduril tööriistad õlal, naisel laps süles. Kodus lõkendab juba tuli pliidi all ja toidulõhn võtab neid juba kaugelt vastu. Laps pannakse magama, naine otsib puuraiduri piibu välja, toob sellele köögist tuld süüteks; kui aurav vaagen lauale pannakse, istuvad nad lauda ja teevad vaagna tühjaks, et homme ilus ilm tuleks, ja räägivad siis üksteisele, mida laps kõik päeva jooksul tegi.

Ja nad ei küsi iial teineteiselt, et «kas sa armastad mind».

Mihály õppis peagi pähklipuupalkide tahumise ära. Ta käsitses osavalt puusepakirvest.

Noémit pani see väga imestama.

— Kuule, Mihály — küsis ta kord —, ütle mulle, ega sa ei ole kunagi puusepasell olnud?

— Olen küll, ja nimelt laevapuusepp.

— Aga ütle mulle, kuidas sinust nii suur härra on

saanud, et sa võid terveks suveks töölt ära jääda ja teha, mida tahad. Sa oled praegu oma peremees, eks ole? Sind ei käsuta keegi?

— Küll ma sulle ükskord kõik ära räägin! — ütles Mihály selle peale. Aga ta ei rääkinud talle, mis kombel temast nii suur härra on saanud, et ta võib siin praegu nädalate kaupa puid saagida.

Ta rääkis Noémiie oma muljeterohketest reisidest ümber kogu maailma; aga nii kaugele ei läinud ta oma jutustamisega iial, et ta talle iseendast midagi oleks rääkinud. Ta põikas läbematuma uudishimu eest kõrvale sellega, et asus tööle, ja ka siis, kui ta lõpuks magama heitis, oli võimatu tema käest midagi välja urida, nagu see niisugusel puhul naiste komme on oma meest, kes kuhugi põgeneda ei saa, pihtide vahele võtta. Onneks on Jumal oma armulisuses mehele ka selleks puhuks kaitsevahendi andnud, ja nimelt, niipea kui ta voodisse heidab, jääb ta kohe magama ega lase end pihile võtta.

Timár hakkas selle pika aja jooksul, mis ta sel nimetul saarel veetis, vähehaaval aru saama, et isegi see saar ei ole inimeste eest nii varjatud, et keegi temast ei teaks.

Tema olemasolust on teadlik üks terve ühiskonnakiht, aga see ei anna teda maailmale välja.

See kiht on tsivilisatsiooni metslaste kiht.

Status extra statum!

Kelle jaoks ei kehti ühiskonna seadused ja kiriku sätekirjutused.

Nende elukohaks on kahe riigi lahushoitud piirialad, Ungari ja Serbia ääreprovintsid. See on soodne paik. Aheldamata vägilasjõgi oma võssakasvanud saartega, mõlemad kaldad ääristatud laia põlismetsaribaga, kust puud jõkke langevad. Vabamad liikumisvõimalused, korralikud maanteed on üksteisest väga kaugel, külad on hõredalt laiali pillatud, läheduses pole ühtki suuremat linna. Pealispinnal on sõjaväeline kord, põhjas õrgne vabadus. Elanikkonna ülesanne on mõistetamatu; institutsioon, millel pole enam sajandeid alust; piiri valvamine. Kelle vastu? Vaenlane, türklane, on siit juba ammu kadunud. Nüüd on siin püssi tarvis veel ainult tollivalvuril. Salakaubavedu moodustab aga tõelise

kodanliku eluviisi. Sel on oma süsteem, kool, salajane valitsus; see on riik väljaspool riiki.

Timárit pani sageli imestama, et ta leidis saarelt mõne pajupõõsaste varju tõmmatud paadi või lootsiku, mis oli sinna nagu unustatud. Kui ta pool päeva hiljem uuesti samast kohast mööda juhtus minema, oli sõiduriist kadunud. Teinekord sattus ta keset leetpõõsaid tervele kompsuhunnikule; ja ka need olid kadunud, kui ta järgmine kord sinnakanti sattus. Aga kõik need saladuslikud tüübid, kes selle saare oma puhkepaigaks valisid, paistsid meelega onni lähikonnast eemale hoiduvat. Nad tulid ja läksid, ilma et oleksid rohu sisse rada tallanud.

Oli aga siiski teatavaid juhtumeid, kus nad onni juurde tulid. Ja niisugusel puhul otsisid nad spetsiaalselt Terézat.

Kui Almira märku andis, et mõni võõras läheneb, jättis Timár töö pooleli, ruttas onni ja peitis end tagumisse tuppa: võõrastel polnud tarvis teda siin näha. Ta oli küll habeme kasvatanud, mis ta nägu muutis, aga siiski võis tulla keegi, kes teda juba enne oli näinud.

Ühiskonna metslased külastasid Terézat siis, kui neil midagi viga oli.

Need mehed käivad sageli niisugustes kohtades, kus võib haavasid saada; ohtlikke, sügavaid sõjariistahaavasid. Nad ei saa nendega sõjaväearsti juurde minna, sest tagajärjeks oleks ülekuulamine. Saare perenaine aga teab, millega neid haavasid ravida, oskab murtud luid ja haigutavaid haavasid paika sobitada ja teab salvi, mis need kokku kasvatab. Sealkandis, eriti Türgi poolel, on väga levinud pahaloomulised paised ja surmavillid; neid oskab Teréza lihtsate maarohtudega arstida, mille saladuse ta hädaga on avastanud. Sellepärast otsivad tõbised teda sageli üles ja hoiavad hoolega tema saladusi, sest nad teavad, et garnisoniarst ja apteeker armastavad posijaid taga kiusata.

Ühiskonna metslastel on sageli ka omavahel tüliasju lahendada. Nad ei saa nendega kohtusse minna. Nad teavad väga hästi, et seal pannakse kaebaja koos kaebealusega jalgpakku. Nii nad tulevad oma tüliasjadega selle saare targa perenaise juurde ja kannavad oma asja talle ette; ja mida tema selle kohta ütleb, see on nende

jaoks otsus, sellega nad lepivad. Enamasti on tüliküsimuseks veretasu. Teréza oskab vaenulikke leere lepitada ja need peavad tema ees sõlmitud rahulepingut.

Aeg-ajalt ilmub tema onni mõni võigas kuju, inimpeigliku, metsiku pilguga. Kurjategija, keda närivad südametunnistusepiinad, kes ei julge aga kirikuõpetaja juurde minna, sest ta kardab põrgut ja kardab vangimaja. Saare perenaine oskab ka teda ravida. Ta võiab tema südant niisuguse leevendava palsamiga, tervendava teadmisega Jumala halastusest, et lepitab teda tema endaga.

Vahel tuleb tema lävele tagaaetud, kurnatud inimene, janust ja näljast nõrkemas. Ta ei küsi temalt, kust ta tuleb, kuhu läheb. Võtab lahkelt vastu, saadab puhanult, kosunult minema, ladudes ta koti toidumoona täis.

Teda tunnevad paljud inimesed, kelle usutunnistuseks on vaikimine, ja pole niisugust salaliitu, mis seoks jüngreid tugevamini oma meistriga kui see neid temaga.

Ka seda teavad kõik, et tema juurest ei ole raha leida, nii et ka ahnusel ei ole põhjust tema vaenlane olla.

Timár veendus, et ta on niisugusesse kohta sattunud, mille ümber peab mööduma sajandeid oma uusi ideesid istutavate tegudega, enne kui tema ja ta elanike tugu kistakse sellesse suurde kaosesse, mille nimi on maailm.

Ta võis jätkata oma metsaraiumise tööd, pelgamata, et äkki saab keegi seal väljas teada, et Mihály Timár Levetinczy, kuninglik nõunik, suurmaaomanik, miljonärist kaupmees, rabab mingil tundmatul saarel puusepatööd teha, ja kui ta oma suurest tööst puhkab, siis võtab ta välja sulenoa, et teha pajuvitstest päevavarju ühe väikese ussikese jaoks, ühe vaeslapse jaoks, kellel pole ei isa ega ema ega isegi õiget nime.

Ja missugused rõõmud tal siin on! Kuidas ta ootab esimest sõna, mida see laps õpib välja ütlema. Missuguse hoolega see tilluke mees sätib oma väikesi kohmakaid huuli, et tabada seda sõna:

«Papa!»

Loomulikult õpib ta selle sõna kõigepealt ära.

Ta usub, et nii see peabki olema. Et see mees, kes talle niimoodi vastu naeratab, ei saagi keegi muu olla.

Mida teab ta sellest, et ta on vaese salakaubavedaja poeg, vaene orb, kelle isa ja ema on surnud!

Siis hakkab laps elu ka kurvemast küljest tundma õppima. Algavad lapsevaevad, tulevad hambad: kui palju muret, kui palju magamata öid on nende pärast! Noémi jääb temaga koju, tuppa, ja Mihály lööb iga tunni aja järel kirve kändu ja jookseb koju vaatama, kas Dódi tervis ei ole halvemaks läinud. Ja võtab ta siis Noémi sülest ja käib temaga tundide kaupa ringi ja laulab talle hällilaulu:

Minu kulla onnikene
Uhkem on kui Buda kindlus...

Ja kui siis laps magama jääb, kui ta valu järele annab, missugune suur võit see on!

Ühel päeval aga jõudis Mihály oma ettevõtmisega nii kaugele, et pähklipuupalgid olid kõik ära tahutud. Nii palju ta oskas, aga edasi enam mitte. Jah, muidugi nõuab ka puusepatöö oskust, ja ta ei rääkinud tõtt, kui ta Noémile ütles, et ta seda oskab. Ta ei teadnud, mida edasi teha.

Sügis hakkas kätte jõudma. Teréza ja Noémi pidasid juba täiesti loomulikuks, et Timáril tuleb neist nüüd lahkuda. Sest ka tema peab ju leiba teenima. Tal on niisugune äri, mis suvel iseendast käib või seisab; talvel aga tuleb jälle täie jõuga käed külge panna. Nad olid sellega ju ka teiste kaupmeeste juures harjunud. Ja ka teises majas oldi juba harjunud Timárit niimoodi ette kujutama. Ka Timéa arvas, et Timáril on niisugune äri, mis sunnib teda suve läbi kodunt ära olema, et ta siis paneb kogu oma jõu tööstusse, põllumajandusse, äritsemisse, kauplemisse.

Sügisest kevadeni pettis ta Timéad, kevadest sügiseni Noémit. Ta ei saanud endale ette heita, et ta poleks järjekindel olnud.

Tänavu lahkus ta saarelt veel varem kui mullu. Ta ruttas koju Komáromi.

Tema äraolekul oli kõik jälle üle ootuste korda läinud. Isegi suure riigiloterii peavõidu pidi just tema võitma. See ammu unustatud loteriipilet vedeles tal kuskil sahtlipõhjas, ja ta esitas selle alles kolm kuud pärast loosimist, et seda juhuslikku sada tuhandet välja

võtta, nagu ei oleks talle niisugused pisiasjad üldse tähtsad, mis omakorda suurendas seltskonna imestust. Sellel mehel ei lähegi enam raha tarvis, tal on seda juba nii palju.

Mida sellega teha?

Ta tegi seda, et laskis Székelyst ja Zarándi mägedest kuulsaid puutöömeistreid kutsuda, kes oskavad väärispuust imetlusväärseid maju teha, paleesid, mis peavad aastasadu vastu! Niisugustes elavad székely ja valahhi mõisnikud; nende sisemus on imepäraselt välja nikerdatud. Maja, mööbel, toolid, kapid, kõik on ühe ja selle-sama puutöömeistri töö, tammest, pähklipuust, valgest pöökpuust; kõik on puust; kuskil ei ole juppigi rauda.

Puutöömees

Mihály leidis Timéa veidi tõbisena eest, kui koju jõudis.

See andis talle tõuke paar kuulsat Viini arsti kohale kutsuda ja lasta neil naise tervise asjus konsiilium maha pidada.

Arstid konstateerisid diagnoosi alusel, et patsient vajab kliimavahetust, ja soovitasid Timéal veeta talv Meranis.

Mihály viis oma naise koos Athaliega isiklikult kohale. Ta otsis selles pehme kliimaga, tuulevarjulises orurüpes Timéa jaoks niisuguse peatuspaiga välja, mille aias oli kena Šveitsi stiilis lusthoone. Ta teadis, mis Timéale meeldib.

Talve jooksul külastas ta mitmel korral Timéad, enamjaolt ühe elatanud mehe saatel, ja leidis tõepoolest, et Timéa armsaim paik on see lusthoone aias.

Niipea aga, kui Mihály Komáromi tagasi jõudis, asus ta tegutsema, et lasta talve jooksul siia täpselt samasugune lusthoone teha, nagu on Meranis. Kaasavõetud székely puuseppmeister oli niisuguse asja peale väga osav. Ta joonistas selle Merani puumaja viimase kui detailini maha, kõige oma välise ja sisemise ehitusega; seadis siis Timári Ráci tänava majas suure värkstoa sisse ja asus seal tööle. Aga ta ei tohtinud sellest kellelegi hingatagi, sest sellest pidi tulema üllatus. Nojah,

aga puuseppmeistril on ka selli vaja, kes talle abiks oleks. Suud pidavat selli on aga võimatu leida. Mida hädaga teha?

Eks Timár hakkas ise talle puusepaselliks ja puuris, nikerdas, voolis, hööveldas ja treis hommikust õhtuni võidu meistriga.

Pärast seda poleks puuseppmeister, kui tema suu ka kuningas Saalomoni pitsatiga oleks suletud, suutnud vastu pidada ja pühapäevaõhtul oma sõpradele edasi rääkimata jätta, missugust üllatust härra Levetinczy oma noorikule valmistab. Kõigepealt nikerdatakse kogu see värk tükikaupa valmis ja passitakse kokku; ja siis seatakse see ilusas suures Monostori aias üles. Ja tema ise, püstirikas mees, ei häbene seal päevade kaupa tööd vihtuda nagu mõni puusepasell, tema käes istub iga tööriist, nii et ta kõlbaks kas või vanemaks selliks. Ja ei hooli ta praegu ka oma ärist; seda ajavad tema ametimehed, tema ise on päevad läbi värkstoas, hööveldab, saeb, nikerdab. Ja kõik selleks, et oma abikaasat üllatada. Ärge seda aga kellelegi rääkige, las see olla ilusale prouale üllatuseks, kui ta koju tuleb.

Ja niimoodi sai sellest kogu linn teada, ja samuti sai sellest teada proua Zófia, kes kirjutas sellest Athaliele, Athalie aga rääkis sellest Timéale, nii et Timéa teadis juba ette, et kui ta koju Komáromi jõuab, sõidutab Mihály teda esimesel ilusal päeval Monostori mäele, kus neil on ilus puuviljaaed; ja sealt ta leiab Doonaupoolselt nõlvalt oma armsa väikese Merani majakese tõetruu koopia, väike laud käsitöökorviga akna all, lemmikraamatud valgel pöökpuuriiulil, kasepuuokstest kokkulöödud tugitool veranda ees murul, ja see kõik peab talle üllatusena tulema ja ta peab selle peale naeratama, nagu oleks ta selle üle väga rõõmus, ja kui ta siis puuseppmeistrit hakkab kiitma, et kui tubli see on, missugune üllatus see on, siis kuuleb ta selle suust: «Ärgu armuline proua mind kiitku, vaid kiitku minu selli, kes on siin majas kõige ilusamad nikerdused teinud.

Kogu see simsvärk, selle uhke rinnatis, need sambakapiteelid — kes need tegi? Minu sell. Ja kes see sell oli? Armuline härra Levetinczy ise! Tema tööd on siin kõige rohkem, armuline proua!»

Ja siis peab Timéa jälle naeratama ja otsima sõnu, millega oma tänu väljendada.

Ainult sõnu! Sest see kõik on ju ilmaasjata. Ükskõik, kas ta külvab selle naise aaretega üle või annab talle musta leiba, mida ta palehigis tema jaoks on teeninud, armastust sellega osta ei saa.

Ja just nii see ka läks. Kevadel tuli Timéa koju; Monostori üllatus oli täiesti plaanipäraselt korraldatud, uhke pidusöögiga, suure külalisteväega; Timéa näol oli kurb naeratus, Timári näol alandlik suuremeelsus ja külaliste näol juubeldav kadedus.

Naiskülalised ütlesid, et niisuguse mehe vääriline nagu Timár ei suuda ükski naine olla, et ta on mehe ideaal; mehed aga ütlesid, et see ei ole hea märk, kui üks mees kingituste ja meelitustega püüab naise poolehoidu võita. See ei ole hea märk, kui mees hakkab treima.

Ainult Athalie vaikis. Tema otsis saladuse Ariadnelõnga ega leidnud seda.

Timéaga oli asi selge. Tema kannatab lakkamata ja vaagub hinge. See mürk, mis ei alusta oma mõrtsukatööd mitte kehast, vaid hingest, tapab aeglaselt. Tapab pikkamööda, aga kindlalt. Aga mis on Timáriga juhtunud? Tema ilme reedab mingit õnne. Kust ta selle on varastanud? Ta püüab meeldida, otsib kõigiti Timéa poolehoidu. Mida ta sellega varjab? Ta näitab end inimeste ees kõige õrnema, kõige õnnelikuma mehena. Milleks tal seda vaja on? Ta on seltskonnas heas tujus, teeb nalja, ja Athalie suhtes on ta heasüdamlikkuseni ükskõikne, nagu oleks ta juba kõik selle ära unustanud, mida ta tema käest kuulis, mis teda seekord südamepõhjani riivas, nagu ei häiriks teda enam Athalie iroonilise muie. Ta saab isegi sellega hakkama, et võtab Athalie kotiljonis tantsima.

On ta praegu õnnelik? Või teeskleb õnne? Või on ta juba alistunud? Või taotleb vägisi võimatut? Tahab Timéa südant võita? Aga see on ju hullumeelsus! Athalie teab seda omast käest. Sest temalgi on ju olnud kosilasi, üsna mitmeid, korralikke Komáromi väikekodanlasi, kes suudavad naist ülal pidada; aga tema ei võta kellegi kätt vastu. Teda jätavad kõik mehed ükskõikseks, ta saaks

ainult seda ühte armastada, keda ta vihkab. Ainult Athalie saab Timéast aru.

Aga kui ta temast aru saab, siis ei saa ta Timárist aru. See mees jääb talle oma naeratava näoga, lahke jutuga ja leebe iseloomuga mõistatuseks. Kuldaväärt mees, kelle küljest ei leia ühtegi roosteplekki.

Mihály tabas mitmel puhul nende saladust jahtivate silmade pilgu, ja iga kord lagistas miski tema hinge sügavas pimeduses naerda.

«Jahi aga pealegi! Sa ei saa iial teada, ei sina ega keegi teine, et seda puusepatööd, mida ma sel talvel tegin, oli mul tarvis selleks, et ära õppida, kuidas ühes tundmatus maanurgas ühele nimetule olendile samasugust onni teha. Seal on üks tütarlaps, kelle pärast mu peopesad nii rakkus on. Arva ära, kuidas teda hüütakse. Sa kaitsesaatan siin majas!»

Timár laskis jälle arstiteaduse kuulsused kokku tulla, et nad Timéa tervise üle nõu peaksid. Arstid soovitasid seekord Biarritzi kuurorti. Mihály saatis Timéa isiklikult ka sinna ja varustas ta elamise kõigi mugavustega; ta hoolitses selle eest, et Timéa tualetid ja tõld ei annaks alla inglise ladyde ja vene hertsoginnade tualettidele ja tõldadele, ja jättis talle täis rahalaeka, paludes, et ta selle tühjalt koju tooks. Ka Athalie suhtes oli ta heldekäeline. Külalisteraamatusse kanti Athalie sisse kui täditütar ja temagi pidi kolm korda päevas ümber riietuma nagu Timéa.

Kas on võimalik veel kohusetruumalt oma perekonnapea-kohustusi täita?

Ja siis tõttas ta minema, aga mitte koju, vaid Viini. Seal ostis ta terve puusepa-, terve tisleritöökoja kokku, laskis selle kastidesse pakkida ja saatis Pancsovasse.

Nüüd pidi ta veel ühe riuka välja mõtlema: kuidas need kastid eikellegi-saarele toimetada.

Ta pidi nagunii ettevaatlik olema. Need kalamehed Doonau vasakul kaldal, kes olid teda korduvalt näinud paadiga Osztrova saare poole sõudmas ja alles mitme kuu pärast tagasi tulemas, võisid juba ammu endamisi aru pidada, kes see mees on ja mis ta siin nii sageli käib.

Kui kastid Pancsovasse jõudsid, laskis ta need vankritele laadida, Doonau kalda paplitihnikusse vedada ja seal maha panna. Siis kutsus ta kalamehed kokku ja

palus neid, et nad viiksid need tühjale saarele. Nendes on sõjariistad.

Sellega oli tema saladus merepõhja maetud.

Nüüdsest peale võis ta tulla ja minna nii ööl kui päeval: keegi isegi ei sosistanud sellest. Kõik teadsid, et ta on serblа ja montenegro vabadusvõitlejate usaldusmees, ja nüüdsest peale ei oleks ühegi piinamisega saanud ühtki sõna välja pressida nende suust, kellega ta oli kokku saanud. Ta oli nende jaoks nüüd püha mees.

Ta pettis kõiki, kellega ta kas või üheainsagi sõna vahetas, et aga ennast varju jätta.

Kalamehed viisid tema laudkastid öösel üle jõe, ka isma läks nendega kaasa. Saare külje alla jõudes otsisid nad, täie arusaamisega asjast, kaldaveeru, kus võsa oli kõige tihedam, ja laadisid kastid sinna maha. Mihály tahtis nad kinni maksta, aga nad ei võtnud temalt krossigi vastu; surusid ainult kätt: «Zbogom!»

Tema jäi saarele ja kalamehed läksid tagasi.

Oli ilus kuupaisteline öö ja ööbik laulis oma pesal.

Mihály hakkas kallast mööda edasi minema, et leida maja juurde viivat rada. Ta sattus majaplatsile, kus tal sügisel töö pooleli oli jäänud; tahutud palgid olid korralikult pillirookubudega kaetud, et talvine niiskus neid ära ei mädandaks.

Siit viis tee roosiaeda. Roosid olid juba ammu ära õitsenud, sel ajal oli Mihály olnud oma Monostori majas ja hiljem koos Timéaga merekuurordis. Tänavu oli ta roosinoppimisele hiljaks jäänud. Kuigi teda kindlasti oli südamevärinaga oodatud! Aga tal oli ju tulnud enne selle eest hoolitseda, et tal oleks «udu ees ja udu taga»!

Ta lähenes kikivarvul väikesele majakesele. Seda, et ta kippu ega kõppu ei kuulnud, võttis ta hea märgina. See, et Almira ei haugu, tuleb sellest, et ta magab köögis, ja see omakorda näitab, et peetakse hoolt, et ta magavat last öösel üles ei ajaks. Ja järelikult on kõik siin majas elus ja terved.

Oo! Kui sageli oli ta seda maja unes näinud! Kui sageli oli ta seda ärkvel olles ette kujutanud! Kui sageli oli ta näinud ennast selle poole astumas.

Ta oli näinud, et see maja on maha põlenud, nõgised palgid vedelevad läve ees ja seinad on rohtu kasvanud; ja keegi ei ütle, mis tema elanikest on saanud. Ja siis ta

oli näinud, et niipea kui ta üle selle läve astub, kargavad hambuni relvastatud võikad tüübid talle vastu, haaravad tal kõrist kinni: «Just sind me ootasime!» seovad käed selja taha, pistavad tropi suhu ja viskavad ta alla keldrisse. Ja siis oli talle veel viirastunud, et kui ta onni astub, näeb ta enda ees oma armsamate veriseid surnukehasid. Noémi pikad kullakarva juuksed maas laiali, rinnal lõhestatud peaga laps. Oo! — Missugust hingepiina ta endale sellega muretses, kui ta need olevused endale südamesse võttis, keda tal nii pikaks ajaks üksi tuli jätta! Aeg-ajalt aga kerkis niisugunegi pilt tema silme ette, võib-olla unes, võib-olla kujutluses, et kui ta Noémi ette astub, leiab ta leebe naeratava näo asemel enda eest külma alabasternäo, kes küsib tema käest:

«Kuhu te nii kauaks jäite — härra Levetinczy?»

Nüüd aga, kus ta selle väikese majakese ees seisis, kadusid kõik viirastused. Siin on praegu kõik nii nagu ikka; siin elavad ikka veel need, kes teda armastavad. Kuidas neile oma tulekust märku anda? Kuidas neid üllatada?

Ta peatus väikese madala akna all, mida pooleldi varjasid ronirooside varred, ja hakkas laulma seda tuttavat laulu:

Minu kulla onnikene
Uhkem on kui Buda kindlus ...

Ta aimas õigesti; hetke pärast läks väike aken lahti ja sealt vaatas välja Noémi rõõmust ja õnnest särav nägu.

— Mihály! — habises vaeseke.

— Noémi! — sosistas Timár ja võttis aknast väljavaatava kalli pea oma käte vahele. — Ja Dódi? — See oli tema teine sõna.

— Ta magab.

— Tasa! Ei maksa teda üles äratada.

Ja edasi oli see, mida nende huuled teineteisele ütlesid, väga tasa öeldud.

— Aga tule ometi tuppa!

— Ma äratan ta ehk üles ja ta hakkab nutma.

— Oo! Ega ta enam nii väike ei ole. Ta on ju juba üle aasta vana.

— Terve aasta? Ta on siis juba suur mees!

— Ta oskab juba su nimegi välja öelda!

— Kuidas? Ta siis juba räägib!

— Õpib juba käimagi.

— Nii et juba jookseb!

— Sööb juba kõike.

— See on võimatu! See on liiga vara.

— Mida sina sellest tead? Kui sa teda ainult näeksid!

— Tõmba kardin eest ära; las paistab kuuvalgus ta peale, las ma vaatan teda.

— Ei, kuuvalgus ei ole hea, kui see magavale lapsele peale paistab; laps jääb sellest haigeks.

— Narrike oled!

— Lastega peab ebausklik olema. Kõike tuleb uskuda. Sellepärast nad ongi naiste hooleks antud, kes kõike usuvad. Tule tuppa, vaata siit.

— Ma ei tule tuppa, kuni ta magab; ma ajan ta üles. Tule parem sina minu juurde välja.

— Ei saa. Ta ärkab kohe üles, kui ma välja tulen, ja sina magab raskesti.

— Noh, mine siis tema juurde tagasi; ma jään seniks välja.

— Sa ei tahagi pikali heita?

— Hommik on ju kohe käes. Mine tema juurde tagasi, aga jäta aken lahti.

Ja ta jäi avatud akna alla, piiludes väikesesse tuppa, mille põrandale kuuvalgus hõbedasi ruutusid joonistas, ja püüdis tabada hääli, mis sellest rahupaigast kostsid; aeg-ajalt põgus nihelev kägin, mida teeb ärkav laps, siis tasane ümin, mis toob kuuldavale tema armsama hällilaulu, vaikselt, nagu läbi une: «Minu kulla onnikene», siis suudluse plaks, mille saab tasuks hea laps, kes selle laulu peale magama jääb.

Ja niimoodi valvas Timár virgelt, küünarnukid aknalaual, magajate hääli kuulates, kuni koit hakkas selgesse väikesse magamistuppa valgust heitma.

Koidukiire peale oli aga laps esimene, kes üles ärkas, siia maailma tagasi tuli ja sellest valju naerulaginaga teada andis, mille tõttu keegi enam ei saanud edasi magada. Laps vatras ja lobises: mida, seda mõistsid ainult nemad kaks: laps ise ja Noémi.

Kui ta aga lapse oma sülle sai, ütles ta talle:

— Nüüd ma jään siia, kuni ma su maja valmis saan. Mis sa sellest arvad, Dódi?

Laps ütles selle peale midagi, mis Noémi seletuse järgi tähendas: «Väga hea.»

Noémi

Need olid Timári kaksikelu kõige õnnelikumad päevad.

Miski ei seganud tema õnne täiust, peale selle, et tal on ka veel üks teine elu, kuhu ta alati tagasi peab minema.

Kui ta leiaks mingi võimaluse, kuidas ennast sellest teisest elust lahti kiskuda, missuguses rahus ta võiks siis siin elada!

Ometi oleks see nii lihtne. Ei pruugiks lihtsalt siit enam ära minna. Nad otsiksid teda ühe aasta, leinaksid kaks aastat, mäletaksid kolm aastat, ja siis unustaks maailm tema, ja tema maailma, ja talle jääks Noémi.

Ja Noémi on aare!

Temas on ühendatud kõik see naiselikkusest, mis on armas, ja tal puudub kõik see, mis on häiriv. Tema ilu ei ole see üksluine ilu, mille edevus nii kiiresti vastu meelseks teeb; see ilmutab end igas meeleolus uue võluga. Tema loomuses on ühendatud õrnus, leebus ja kirg. Temas elavad harmooniliselt koos neitsi, haldjas ja naine. Tema armastuses pole midagi isekat; kogu tema olemus on üle kandunud, sulanud sellesse, keda ta armastab.

Tal ei ole eraldi rõõmu, eraldi kurbust, ainult see mis mehelgi. Kodus hoolitseb ta tähelepanelikult tema mugavuse eest; tööl abistab ta teda väsimust tundmata. Ta on alati heas tujus, alati reibas, ja kui teda mõni töö ähvardab, ravib teda üksainus suudlus õhkuvale otsaesisele terveks. Ta on nii alandlik selle suhtes, kellest ta teab, et see teda jumaldab. Ja kui ta lapse sülle võtab ja temaga mängib, siis peab see mees rõõmustama, kes teda enda omaks on teinud, ega ole ometi selleks teinud.

Ta veel tingis saatusega.

Hind on väga kallis! Isegi selle aardega mõõtes kallis. «Noor naine, kes hoiab süles naeratavat last.»

Hinnaks on aga terve maailm! Tuleb maha jätta miljonitesse ulatuv varandus, seltskondlik positsioon, kõrge seisus, aadlikest sõbrad; suured ettevõtted, millele ta on aluse pannud, mis ulatuvad üle kogu maailma ja mille käekäigust oleneb suurte kodumaiste tööstusharude tulevik. Ja peale selle veel Timéa!

Selle mõttega ta oleks ehk veel suutnud ära harjuda, et ta oma varanduse maailmale jätab; veepõhjast on see tulnud, mingu siis uuesti tagasi veepõhja! Aga selle mõttega ei suutnud tema eneseuhkus kuidagi leppida, et see valgenäoline naine, keda tema mehelik lõõm ei olnud suutnud üles soojendada, oma elus veel õnnelik oleks — mõne teise mehega.

Võib-olla ta ei teadnud isegi, missugust saatanat ta oma südames varjab.

Naine, kes teda ei armasta, närbub silmanähtavalt.

Tema aga veedab õnnelikke päevi seal, kus teda armastatakse.

Ja nende õnnelike päevade jooksul kerkis üha kõrgemale maja, mida väljaõppinud ehitusmeister nüüd juba kindla käega kokku tappis. Juba olid seinad ilusatest siledaks hööveldatud pähklipuutüvedest püsti aetud ja nii ilusasti kokku sobitatud, et tuul läbi ei puhuks. Ja katuski oli peal, székely moodi, kalasoomusekujuliseks lõigatud laiade sindlitega kaetud. Puusepatöö oli valmis. Järgnes laudsepatöö. Sellega sai Mihály juba üksi hakkama, ja kuni päikeseloojanguni võis värkstoana sisseseatud uuest majast läbi hööveldamise ja saagimise tema laulu kuulda.

Nagu kõige usinam käsitööline, lahkus ta oma värkstoast alles õhtul pimedas. Kodus ootas teda juba maitsev õhtusöök, ja pärast sööki istus ta onni ette väikesele pingile ja pani oma savipiibu põlema. Noémi istus tema kõrvale, seadis väikese Dódi talle sülle ja püüdis panna last näitama, mis see täna jälle ära oli õppinud. Ühe uue sõna.

Kas ei ole see üksainus sõna suurem saavutus kui kogu maailma tarkus kokku!

— Mis hinna eest sa Dódi ära annaksid? — küsis Noémi ükskord nagu naljaks. — Maailmatäie teemantide eest?

— Isegi mitte taevatäie inglite eest.

Väike Dódi oli parajasti väga vallatus tujus, haaras oma ülemeeliku käega Mihály piibust kinni, mis tal suus oli, ja sikutas seda vartpidi, kuni tõmbas selle tal hammaste vahelt välja ja viskas siis otsekohe maha. Piip oli savist ja purunes kildudeks.

Timár kiirustas tema üle kohut mõistma ja laksas kergelt vastu paha teinud lapse kätt, millest see kohutavalt ära ehmatas, Noémi sülle puges ja vaikselt tihkuma hakkas.

— Näed — ütles Noémi kurvalt —, sa annaksid ta isegi piibu eest ära; ometi oli see ainult savist...

Mihály kahetses väga, et ta oli Dódit löönud. Ta katsus seda lahkete sõnadega heaks teha ja isegi suudles seda väikest kätt, mida ta oli löönud; aga laps muudkui nuuksus edasi ja peitis oma näo Noémi rinnale.

Laps oli terve selle öö viril. Ei tahtnud magama jääda, nuttis. Timár pahandas tema peale ja ütles: tal tuleb halb, jonnakas iseloom, mis on vaja temast varakult välja juurida. Noémi heitis talle selle jutu peale nii leebe, etteheitva pilgu.

Järgmisel hommikul tõusis Timár varem üles kui iga päev ja läks värkstuppa, aga teda ei kuuldud terve päeva jooksul laulmas. Ta jättis töö juba varsti pärast lõunat pooleli, ja kui ta koju tuli, võis ta Noémi pilgust näha, et see on tema väljanägemisest täiesti kohkunud. Timár oli näost tuhkhall.

— Mul on midagi viga! — ütles ta Noémile. — Mu pea on nii raske ja ma seisan vaevalt jalul: kõik mu ihuliikmed valutavad. Ma pean pikali heitma.

Noémi tegi talle ruttu tagumisse tuppa aseme ja aitas tal riidest lahti võtta. Murega pani ta tähele, et Mihály käed on jääkülmad ja hingeõhk tulikuum.

Proua Teréza ruttas kohale, katsus ta otsaesist ja käsi ja soovitas tal end hoolega kinni katta, sest tal algavad kohe külmavärinad.

Mihály aga tundis, et teda ähvardab midagi halvemat. Sealkandis märatses parajasti soetõbi; Doonau suvised üleujutused levitasid seda ennenähtamatus ulatuses.

Kui ta pea padjale pani, oli tal mõistus veel nii selge, et mõelda, mis siis saab, kui tal siin nüüd kõrge palavik tõuseb; arsti läheduses ei ole, kes asjatundlikku abi

võiks anda, ta võib siin ära surra. Ja iial ei saa keegi teada, kuhu ta jäi. Mis saab Timéast? Ja mis saab Noémist?

Kes võtab oma kaitse alla mahajäetud Noémi, kes jääb leseks, enne kui on naine olnudki? Kes kasvatab üles väikese Dódi? Mis saatus teda ootab, kui ta suureks kasvab? Kui Mihályd ei ole enam maa peal?

Ja kes ütleb Timéale, millal ta peab leseloori kandma hakkama ja millal ta võib selle maha võtta? Kas ta peab surmani tema tagasitulekut ootama jääma?

Ta teeb kaks naist surmatunnini õnnetuks!

Ja ta jõudis veel sellelegi mõelda, et kui ta nüüd palavikust teadvuse kaotab, mida ta siis kõik rääkida võib nende naiste kuuldes, kes teda ööd kui päevad valvavad. Kuidas ta nende kuuldes sonib oma lõputust varandusest, oma ametnikest, paleedest, oma kahvatu näoga naisest, kuidas ta Timéad enda ees näeb, teda nimepidi kutsub, oma naiseks nimetab! Ja Noémi tunneb juba seda nime!

Timáril oli õudne esialgu veel selge mõistusega mõelda, et varsti on ta niisuguses seisundis, kus vastu tema tahtmist tõusevad südamepõhjast kõik tema saladused pinnale ja teist teeniv suu ütleb palavikuhoos välja, kes ta on.

Ja peale ihuhädade vaevas teda veel üks asi: miks oli ta küll eile Dódit löönud! See pisike asi rõhus praegu tema hinge nagu raske süükoorem.

Kui ta pikali heitis, tahtis ta lasta lapse enda juurde tuua, et teda suudelda.

— Noémi! — habises ta hingeldades.

— Mis on? — sosistas Noémi.

Aga nüüd ta juba enam ei teadnud, mida ta tahab.

Niipea kui Mihály voodisse heitis, võttis palavik tema üle täie jõuga võimust.

Ta oli tugeva kehaehitusega, niisuguse mehe murrab see kontmehe timukasulane kiiremini maha ja piinab rohkem kui kedagi teist.

Sellest hetkest peale sonis ta pidevalt.

Ja Noémi pidi kuulma iga viimast kui sõna, mis ta ütles.

Haige ise ei teadnud sellest kõigest midagi.

See, kes tema suu läbi rääkis, oli see võõras inimene,

see tõeline inimene, kellel ei ole saladusi, kes räägib kõik välja, mida ta teab.

Soetõbise unenägudel on midagi ühist hullumeelse kujutluspiltidega. Nad tiirlevad visalt ühe kinnisidee ümber; kuidas need unenäopildid ka ei muutuks, see omamoodi keskpunkti moodustav kuju kerkib nende kokkupanus ikka ja jälle esile.

Ka Timári sonimistel oli niisugune valitsev kuju: üks naine. Aga see naine ei olnud mitte Timéa, vaid Noémi. Temast ta rääkis. Timéa nime ei nimetanud ta kordagi. See ei täitnud tema hinge.

Ja Noémil oli seda sonimist hirm ja rõõm kuulda.

Hirm sellepärast, et ta rääkis nii võõrastavaid asju, vedas teda endaga nii tundmatutesse paikadesse, et teda heidutas see palavik, mis pani niisuguseid imeasju nägema; ja ometi oli neid rõõm kuulda, sest ta rääkis kogu aeg ainult temast.

Kord oli ta kuskil uhkes palees ja rääkis mingi kõrge aukandjaga.

«Kellele peaks Tema Ekstsellents selle aumärgi andma? Mina tunnen eikellegi-saarel üht tütarlast, kes väärib seda rohkem kui keegi teine. Andke see talle. Tema nimi on Noémi. Mis ta teine nimi on? Teine nimi? Kas siis kuningannadel on veel teist nime?»

«Noémi Esimene: Jumala armust Eikellegi-saare ja Roosideaia kuninganna!»

Siis arendas ta seda kujutluspilti edasi.

«Kui mina saan eikellegi-saarel kuningaks, asutan ma ministeeriumi; liha ma annan Almira valitsuse alla; piima ma annan Narcissza valitsuse alla. Ma ei nõua iial mingit aruannet ja nimetan neid oma «jüngriteks».»

Siis hakkas ta jälle paleedest rääkima.

«Kuidas sulle, Noémi, need plaanid meeldivad? See kullatis laetahvlitel? Need kuldsele põhjale maalitud tantsivad lapsed? Nad on nii väikese Dódi moodi. Eks ole ju? Kahju, et nad nii kõrgel on. Sul on nii suures saalis külm? Minul samuti. Eks ole, meie väikeses onnis kolde ees on palju mugavam. Tule, lähme sinna! Ma ei armasta neid kõrgeid paleesid. Siin linnas on sageli maavärinaid. Ma kardan, et see võlvitud lagi langeb meile kaela. Sealt ukse pra ost piilub meid keegi. See on üks kade naisenägu. Ära vaata sinnapoole, Noémi! Ta kae-

tab sind ära! Kunagi kuulus see maja talle, ja nüüd ta käib siin kummitamas. Vaata, tal on pistoda käes, ta tahab sind sellega tappa. Põgeneme siit!»

Aga põgenemisel oli takistus: tohutu rahahunnik.

«Ma ei saa tõusta! See kullahunnik matab mind enda alla. Ta rõhub mu rinnale. Võtke see mu pealt ära! Ah! Ma upun ära. Lagi on sisse vajunud ja pööningult voolab mulle kulda kaela. Ma lämbun. Noémi, anna mulle käsi, tõmba mind selle kohutava kullalasu alt välja!»

Noémi hoidis nagunii kogu aeg tema kätt ja mõtles hirmuvärinaga, missugune kohutav jõud see peab olema, mis vaesele laevamehele nii piinavaid kullaviirastusi peale sunnib!

Siis kerkis jälle Noémi pinnale.

«Sa ei armasta, Noémi, teemante? Narrike oled, sa arvad, et teemantide lõõsk põletab? Ära karda! Hah! Sul on õigus! See põletab tõepoolest. Mina seda siiani ei teadnud. See on põrgutuli. Nende nimedki on omavahel sugulased: diamant, diabolus! Viskame nad vette, eks ole? Võta nad ära! Viskame vette, eks ole? Mina tean, kust nad pärit on! Ma viin nad sinna tagasi. Ära karda, ega ma ei jää vee alla. Hoia hinge kinni ja palveta. Niikaua kui sina jaksad hingamata olla, jaksan ka mina seal vee all. Ma lähen ainult korraks põhjavajunud laeva kajutisse. Hah, kes siin lamab, siin voodis?»

Teda haaras äkki niisugune hirm, et ta kargas asemelt püsti ja tahtis jooksu pista. Noémi surus ta suure vaevaga asemele tagasi.

«Keegi lamab siin voodis!»

«Aga ma ei tohi ta nime nimetada!»

«Vaata, kuidas punane kuu aknast sisse paistab! Varja see kuuvalgus ära. Ma ei taha, et ta mulle silma paistab. Kuidas ta meile lähemale hiilib! Tõmba kardin akna ette!»

Kuigi kardin oli juba akna ees ja väljas oli pime öö.

Siis aga, kui see lõõm veidi jahtus, ütles ta Noémile:

«Oh! Kui ilus sa oled ilma teemantideta, Noémi!»

Ja siis pöördus ta sonimine jälle teistele radadele:

«See mees on teispool maakera, jalad meie poole. Kui maakera oleks klaasist, paistaks ta meile kätte. Aga nii nagu mina teda näen, nii näeb ka tema mind. Mida ta seal teeb? Korjab latsutajaid madusid. Milleks ta neid

korjab? Selleks, et neid siin sellel saarel lahti lasta, kui ta tagasi tuleb. Ärge laske teda siia! Ärge laske tal tagasi tulla! Almira, Almira! Ärka üles! Kisu ta tükkideks! Ahaa! Nüüd ta jäi ühe hiigelmao kätte, see haarab ta kinni, neelab alla. Huh! Kui kohutav nägu tal ees on! Kuidas ta mind vahib! Nüüd on tal veel ainult pea väljas, ja ikka ta vahib mind. Oo! Noémi, kata mu nägu kinni, et ma seda ei näeks!»

Ja jälle viirastus talle midagi uut.

«Terve laevastik künnab merd. Mida ta veab? Jahu. Nüüd tõuseb keeristorm, vesipüks, haarab laevad, tõstab nad pilvedesse, peksab puruks. Jahu sajab alla. Kogu maailm on sellest valge. Meri on valge, taevas on valge, tuul on valge: kuu piilub pilvede vahelt välja, ja näe, kuidas tuul tema punase lõusta jahuga kokku määrib. Näe, ta on nagu vaskpunase näoga vanamutt, kes oma nägu puuderdab. Naera, Noémi!»

Noémi aga mŭrdis oma käsi ja värises.

Oo! Ta vaeseke valvas ööd kui päevad Mihály voodi ääres. Päeval istus ta tema kõrval toolil; ööseks tõmbas ta oma pärnapuuvoodi tema aseme ette, mõtlemata sellele, et soetõbi on nakkav. Sageli pani ta pea Mihály padjale, surus oma näo vastu tema hõõguvat otsaesist ja suudles tema kuivadelt huultelt ära kuuma palaviku-ohke.

Proua Teréza püüdis süütute koduste vahenditega palavikku alandada, ja võttis aknad eest ära, et värske õhk vabalt tuppa pääseks: see on soetõvele parim rohi.

Ta ütles Noémile, et kogemuste kohaselt jõuab palavik kolmeteistkümnendal päeval kriisini ja pöörab siis kas elule või surmale.

Oo! Kui sageli põlvitas Noémi nendel päevadel, nendel pikkadel öödel haige voodi ees, paludes katsumusi saatvat Jumalat, et ta halastaks selle vaese hinge peale! Et ta laseks Timáril elada; kui tal on tingimata ohvrit tarvis, siis siin on tema, võtku pigem teda. Las sureb tema Mihály asemel.

Ja saatusele meeldib sageli iroonia!

Noémi pakkus kohutavale surmale vastutasuks tervet maailma, tema ise kaasa arvatud, et aga Mihály ellu jääks. Ta arvas, et tal on tegu hea inimesega, kes laseb endaga kaubelda.

Aga see kohutav ingel võttiski pakkumise vastu.

Kolmeteistkümnendal päeval lõppesid Mihály palavikuviirastused, pea ei olnud enam nii kuum, senine ülespiitsutatud olek andis maad kurnatusele ja loidusele: see on haiguse taganemise sümptoom; kohusetundliku ravitsemise korral võib see tähendada ellujäämist, kui haiget hoole ja armastusega valvatakse, kui suudetakse tema meeleolu tõsta, kui teda hoitakse murede ja ärrituste eest, kusjuures niisugune haige on väga närviline. Tema paranemine oleneb aga sellest, et ta rahulikus meeleolus oleks; iga väiksemgi erutus võib tema surma tähendada. Kogu neljateistkümnenda päeva öö valvas Noémi Timári tõvevoodi juures; ta ei käinud isegi kordagi väikest Dódit vaatamas.

Laps oli kogu selle aja proua Teréza kõrval maganud.

Neljateistkümnenda päeva hommikul, kui Mihály sügavasse unne oli vajunud, sosistas Teréza Noémile kõrva, et «väike Dódi on väga haige».

Nüüd siis ka veel laps!

Vaene Noémi!

Väike Dódi oli kurgutõppe jäänud. See on kõige ohtlikum lastehaigus, mille ees ka arstiteadus on enamasti võimetu.

Mihály magas parajasti, kui Teréza seda Noémile ütles.

Noémi jooksis kohkunult lapse juurde. Väikese süütu olendi nägu oli tundmatuseni muutunud. Ta ei nutnud; sellel haigusel ei ole kaebehääli, aga seda kohutavamad on tema piinad!

Oo! See on õudne, üks laps, kes ei saa kaevata ja keda keegi ei saa aidata!

Noémi jäi tardunud pilgul emale otsa vahtima, nagu küsides: «Kas sul ei ole selle vastu rohtu?»

Teréza ei suutnud seda pilku välja kannatada.

«Sa oled aidanud nii paljusid viletsaid, vaevatuid, hingevaakujaid; ainult tema puhul ütleb su tarkus üles?»

Jah.

Noémi langes lapse voodi ette põlvili, puudutas oma huultega tema huuli ja sosistas:

— Mis sul viga on, mu kallis, mu pisitilluke, mu inglike? Vaata mulle oma ilusate silmadega otsa!

Laps aga ei tahtnud oma ilusate silmadega talle otsa vaadata. Ja kui ta lõpuks siiski suudluste ja palvete peale oma pilgu tõstis, oli tema silmades midagi hirmuäratavat. See oli lapse pilk, kes on juba õppinud surma kartma.

— Oo! Ära vaata mind niimoodi, ära vaata mind!

Laps ei nutnud, ainult köhatas kähedalt.

Oi, et see teine haige seal teises toas seda ei kuuleks!

Noémi hoidis värisedes last süles ja teritas kõrvu, et ega teises toas magaja selle peale üles ei ärganud.

Niipea kui ta tema häält kuulis, pani ta lapse voodisse ja läks Mihály juurde.

Mihály kannatas pärast ägeda närvipalaviku-hoo möödumist vastumõjuna roidumuse all. Ta oli kergesti ärrituv ja närviline.

— Kus sa käisid? — torises ta Noémiga. — Sa jätad mind päris üksi. Sind ei ole iial siin, kui mul midagi vaja on.

— Oo, ära pahanda! — palus teda Noémi. — Ma käisin sulle puhast vett toomas.

— Miks Teréza ei või minna? Tal pole midagi teha. Siin on aken lahti, rotid võivad sisse tulla, kui ma magan. Kas sa ei näe kuskil rotti?

See rottide hirm on närvipalavikuga kaasaskäiv kinnisidee.

— Nad ei pääse siia sisse, kallis, aknal on sääsevõrk ees.

— Jah? Ja kus see puhas vesi siis on?

Noémi andis talle vett. Aga see vihastas teda omakorda: see ei ole ju puhas vesi, see on juba leige. Kas sa tahad mind janusse surra lasta?

Noémi kannatas need etteheited leebelt ära.

Ja niipea kui Mihály magama jäi, tõttas ta jälle Dódi juurde.

Nad vahetasid teineteist välja, nii et kuni Mihály magas, istus Teréza tema voodi ees, ja kui ta ärkama hakkas, andis Teréza Noémile märku, nii et selle aja peale, kui Mihály üles ärkas, oli Noémi haige lapse jälle oma voodisse jätnud ja oli Mihály juures.

Ja nii see kestis öö läbi. Noémi rändas väsimatult ühe haige voodi juurest teise juurde.

Ja Timárile tuli kogu aeg valesid välja mõelda, et kus ta oli olnud.

— Sest haiged on ju nii umbusklikud! Nad on veendunud, et kõik kodakondsed on omavahel kokku rääkinud, et nende vastu mingit ennekuulmatut, taevanikisendavat pettust toime panna.

Mida nõrgemad nende närvid on, seda kergemini nad ärrituvad. Ja iga tundepuhang, iga ehmatus, iga ärritus võib neile surma tähendada.

— Sellel, kes nendega tegeleb, peab märtri kannatus olema.

Noémil oli seda.

Lapse tervis läks ikka halvemaks. Teréza ei suutnud seda aidata. Ja Noémi ei tohtinud nutta.

Ei tohtinud nutta, et Mihály tema silmadest ei näeks, et ta on nutnud, ja ei küsiks talt: miks sa oled nutnud?

Järgmisel hommikul oli Timáril juba parem; ta ütles, et tahaks natuke lihaleent süüa.

Noémi ruttas seda talle tooma; see oli igaks juhuks valmis. Haige lürpis leeme ära ja ütles, et see maitses talle.

Noémi tegi näo, et see rõõmustab teda.

— Siis aga küsis Mihály: «Ja mis siis väike Dódi ka teeb?»

Noémi ehmatas ära: ta kartis, et Timár pani tähele, kuidas tema süda selle küsimuse peale peksma hakkas.

— Magab — vastas ta Timárile.

— Magab? Aga miks ta niisugusel ajal magab? Ega ta haige ei ole?

— Oh ei. Ei ole.

— Miks sa siis teda siia ei toonud, kui ta üleval oli?

— Siis magasid jälle sina.

— Õigus küll. Aga too ta ükskord siia, kui me mõlemad korraga üleval oleme, ma tahan teda näha.

— Hea küll, Mihály!

Lapse tervis läks aga ikka halvemaks.

Ja Nóemil tuli kogu aeg Mihály eest varjata, et Dódi on haige, ja talle lapse kohta igasuguseid lugusid kokku luuletada; sest Mihály küsis lakkamata tema järele.

— Kas Dódi mängib selle väikese puunukuga?

— Oi, mängib küll (. . . selle õudse kontmehega!).

— Kas ta minust ka räägib?
— Jah, räägib küll (. . . varsti ülal taevas Jumalaga!).
— Vii talle minu poolt üks suudlus.
Ja Noémi viis talle jumalagajätusuudluse.
Möödus veel üks päev.
Hommikul leidis haige ärgates end jälle üksi toast.
Noémi oli kogu selle öö lapse juures valvanud. Ja vaadanud pealt tema surmaheitlust, ja surunud pisarad tagasi oma südamesse. Kuidas ta süda sellele küll vastu pidas?
Kui ta Mihály tuppa astus, naeratas ta juba jälle.
— Sa olid väikese Dódi juures? — küsis haige.
— Jah.
— Kas ta ikka magab?
— Jah, magab.
— See pole tõsi!
— Ma räägin tõtt, ta magab.
. . . Oo, Noémi oli just nüüdsama ta igavesele unele suikunud silmad kinni vajutanud!
Aga ta ei tohtinud oma valu välja näidata. Tal tuli haige ees naeratada.
Pärast lõunat oli Mihály jälle tujust ära; mida madalamale päike laskus, seda närvilisemaks ta muutus. Ta hüüdis Noémit, kes oli teises toas.
Noémi ruttas tema juurde ja jäi talle armastava näoga otsa vaatama.
Aga haige oli halvas tujus ja umbusklik.
Ta pani tähele, et Noémil on kleidirinnale õmblusnõel pistetud, siidniit silmas.
— Oh! Sa juba õmbled? On sul siis aega? Mis satsikesi sa endale õmbled?
Noémi vaatas teda ja mõtles endamisi:
(«Ma õmblen väikesele Dódile surikleidikest.»)
Ja ütles siis talle:
— Ma õmblen endale särgivolangi.
Mihály ütles selle peale kibedusega:
— Edevus, naine on su nimi!
Ja Noémi tõmbas oma näo naerule ja vastas talle: «Õige!»
Jälle koitis uus päev.
Timárit hakkas nüüd unetus vaevama. Ta ei saanud kuidagi enam magama jääda. Ja päris lakkamata, mida

väike Dódi teeb. Ja saatis ikka jälle Noémi vaatama, aga tal midagi viga ei ole.
Ja iga kord, kui Noémi teise tuppa läks, suudles ta lautsil lamavat väikest surnukeha ja rääkis temaga õrna ja hella häälega, et Timárit petta: «Mu väike Dódi, mu kallis Dódi! Magad sa veel? Armastad sa mind veel?»
Ja tuli siis tagasi Timárile ütlema, et Dódil pole midagi viga.
— Miks see laps nii palju magab! — ütles Mihály. — Miks sa teda üles ei ärata?
— Küll ma äratan! — ütles Noémi leebelt.
Selle peale suigatas Mihály silmapilguks, aga see oli ainult põgus uni, millest ta kohe üles ärkas. Ta ei teadnudki, et ta oli maganud.
— Kuule, Noémi — ütles ta —, Dódi laulis! Ma kuulsin, et ta laulis. Kui ilusasti ta oskab laulda!
Noémi surus käe südamele ja hoidis üleinimliku jõuga oma hingevalu esile purskamast.
Taevas laulab ta nüüd, inglite kooris, miljonite seeravite keskel, seal kuulsid sa teda laulmas!
Ohtul saatis Mihály Noémi välja.
— Mine pane Dódi magama. Suudle teda ka minu poolt.
Noémi tegigi seda.
— Mis Dódi ütles? — küsis Mihály, kui ta tagasi tuli.
Noémi ei suutnud talle vastata, kummardus ainult tema kohale ja surus talle suudluse huultele.
— Nii ta ütles? — küsis Mihály. — Kallis! — Ja selle suudluse peale, mis laps talle oma unest oli saatnud, jäi ta magama.
Järgmisel hommikul rääkis Mihály jälle ainult lapsest.
— Viige väike Dódi õue; tal pole kasulik kogu aeg toas olla. Viige ta aeda.
Aga just seda nad valmistusidki tegema.
Teréza oli juba öösel ühe leinapaju alla haua valmis kaevanud.
— Mine ka sina temaga kaasa, ole temaga väljas! — ajas Mihály Noémit. — Ma tukastan korraks. Ma tunnen ennast juba päris hästi.
Noémi läks haige toast välja, keerates ukse lukku, ja

siis nad kandsid väikese kojupöördunud ingli majast välja ja andsid ta üle tema igavesele emale, maale.

Noémi ei tahtnud, et hauale küngast jääks. Kui Mihály seda näeb, jääb ta alati selle kohale kurvastama ja teeb sellega oma tervisele halba. Kalmukünka asemel tegi ta puu alla ümmarguse lillepeenra ja istutas selle keskele roosipõõsa, puhta valge õiega roosi, millesse ei segunenud ükski muu värvitoon.

Siis läks ta haige juurde tagasi.

Mihály esimene küsimus talle oli: «Kuhu sa Dódi jätsid?»

— Välja aeda.

— Mis tal seljas on?

— Väike, valge, helesiniste lintidega jakike.

— See sobib talle väga. On ta hästi kinni kaetud?

— On küll.

(Kolme jala paksuse mullakihiga.)

— Too ta siia, kui sa jälle välja lähed.

Selle peale ei suutnud Noémi enam tuppa jääda, vaid läks õue. Ta langes Teréza rinnale ja kaisutas teda kõigest jõust, aga ei hakanud siiski nutma. Ei tohtinud hakata.

Siis vankus ta eemale. Läks selle kurva leinapaju alla, murdis valge roosi küljest ühe pooleldi avanenud punga ja läks tagasi Mihály juurde. Teréza järgnes talle.

— Noh, ja kus siis Dódi on? — küsis Mihály kärsitult.

Noémi aga põlvitas tema voodi ette ja ulatas talle uhkelt, naeratades — selle valge roosi.

Mihály võttis roosi vastu ja nuusutas seda.

— Väga imelik — ütles ta. — Sellel roosil ei ole mingit lõhna, nagu oleks ta kusagil hauakünkal kasvanud.

Noémi tõusis püsti ja läks toast välja.

— Noh? — ütles Timár Teréza poole pöördudes.

— Ärge pahandage tema peale! — ütles Teréza rahuliku, lepitava häälega. — Te olite väga raskelt haige. Tänu taevale, tervis hakkab juba tagasi tulema; aga see haigus on külgehakkav, ja kõige rohkem veel siis, kui ta juba lõppemas on. Mina ütlesin Noémile, et ta last teie juurde ei tooks, enne kui te terveks saate. Võib-olla ma tegin valesti, aga ma tahtsin sellega ainult head.

Mihály surus Teréza kätt.

— Te tegite väga hästi. Ja näe, mina olin nii rumal, et see ei tulnud mulle endale pähegi! See oli väga tark mõte. Võib-olla pole teda ka kõrvaltoas.

— Ei ole. Me tegime talle aeda väikese nurga.

Ta ei valetanudki — vaeseke.

— Te olete väga hea inimene, Teréza. Minge nüüd välja lapse juurde ja saatke Noémi tagasi. Ma ei palu temalt enam, et ta Dódit siia tooks. Vaene Noémi! Aga niipea kui ma juba tõusta saan, kui ma juba käia saan, viite te mind tema juurde, eks ole?

— Jah, Mihály!

Ja selle õilsa valega laskis Mihály end sinnamaani rahustada, kuni ta võis lõpuks tõvevoodist üles tõusta, kui ta oli haigusest juba täielikult võitu saanud.

Aga ta oli ka siis veel väga nõrk; ta jaksas vaevalt püsti seista.

Noémi aitas tal riidesse panna. Noémi õlale toetudes sai ta toast välja, ja seal viis Noémi ta maja ette väikese pingi juurde, pani sinna istuma ja istus ka ise tema kõrvale, hoides tal kõvasti käe alt kinni ja pannes oma pea talle õlale.

Oli ilus soe suvine õhtupoolik. Timáril oli tunne, nagu sosistaksid, ümiseksid, räägiksid puulehed talle kõrva, nagu tahaksid sumisevad mesilased talle midagi teatada, nagu heliseksid rohulibled ta jalge ees; kõik kumises ta peas.

Üks mõte kumises aga valjemini kui miski muu.

Kui ta Noémile otsa vaatas, hakkas ta hinges pead tõstma üks näriv kahtlus. Noémi näos oli midagi arusaamatut.

Ta tahtis seda teada.

— Noémi?

— Mis on, Mihály?

— Kallis Noémi, vaata mulle otsa!

Noémi tõstis silmad tema poole.

— Kus väike Dódi on?

See vaene olend ei suutnud selle küsimuse peale enam oma hingepiinasid varjata, tõstis oma märtrinäo taeva poole, sirutas kaks kätt kõrge aujärje poole ja habises:

— Ta on seal... seal!

— Surnud! — sosistas Mihály.

Selle sõna peale langes Noémi ta rinnale, ja suutmata

enam oma pisaraid tagasi hoida, puhkes ägedalt, talitsematult nutma.

Mihály võttis tal ümbert kinni ja laskis tal nutta.

Oleks olnud pühaduse rüvetamine takistada ühtegi neist pisaraist langemast.

Tema ise ei nutnud.

Ei.

Ta oli vapustatud.

Ta oli vapustatud sellest hingesuurusest, mis selle vaese muserdatud olendi temast nii lõpmatult kõrgemale tõstis.

Kuidas ta oli suutnud niisugust hingevalu varjata — selle pärast, keda ta armastab! Kui suur peab siis see armastus küll olema!

Kui see vaene olend oli end lõpuks välja nutnud, vaatas ta naeratades Timárile otsa nagu päikesekiir läbi vikerkaare.

— Ja sina suutsid seda minu eest varjata?

— Ma kartsin sinu pärast.

— Sa ei julgenud pisaraid valada, et ma ei näeks, et sa oled nutnud?

— Ma ootasin, kuni sa terveks saad.

— Kui sind minu juures ei olnud, siis sa valvasid teda, ja mina sõimasin sind sellepärast!

— Sa ei öelnud midagi halba, Mihály.

— Kui sa talle mu suudluse edasi andsid, siis sa teadsid, et see on jumalagajätusuudlus. Kui sa ütlesid, et õmbled endale satsikesi, siis sa õmblesid tema surikleiti! Ja kui sa mulle naeratasid, siis olid Jumalaema seitse pistoda sulle südamesse löödud! — Oo, Noémi, kuidas ma sind jumaldan!

Kuigi see vaene olend soovis temalt ainult, et ta teda armastaks.

Mihály haaras ta oma embusse.

Puulehed, rohulibled, sumisevad mesilased ei sosistanud enam nii arusaamatult ta ajus; ta hakkas seda kuminat juba mõistma.

Pärast pikka sügavat vaikust hakkas ta uuesti rääkima:

— Kuhu te ta panite? Vii mind tema juurde.

— Mitte veel täna — ütles Noémi —, see oleks sulle esialgu veel liiga pikk tee; küllap homme.

Aga Noémi ei viinud Timárit ei järgmisel päeval ega ülejärgmisel päeval ega ka edaspidi sinna, kus väike Dódi puhkas.

— Sa ei püsiks siis enam mujal kui tema haual; sa jääksid sellest uuesti haigeks. Sellepärast ma ei teinudki talle kalmuküngast ega pannud risti päitsisse, et sa seal kurvastamas ei saaks käia.

Kuigi Timár jäi sellegipoolest kurvaks.

Kui ta jälle nii palju jõudu oli kogunud, et võis üksi saarel ringi kõndida, otsis ta lakkamata seda, mida ei tahetud talle näidata.

Siis ükskord tuli ta selginud näoga tagasi onni juurde. Tal oli käes üks pooleldi pungas roosiõis, sellest puhtast valgest roosist, millel pole mingit lõhna.

— Kas see? — küsis ta Noémi käest.

Noémi noogutas imestunult. Ikkagi ei läinud korda seda tema eest varjata! Valge roos oli talle tähiseks olnud. Ta taipas, et see on nüüdsama sinna istutatud.

Ja siis ta rahunes, nagu oleks ta kõik teinud, mis talle elus teha oli antud.

Ta istus päevad läbi maja ees väikesel pingil, tonksis oma kepiga siledaid kivikesi ja sosistas endamisi:

«Sa ei annaks teda maailmatäie teemantide eest ära ega taevatäie inglite eest: — aga ühe viletsa savipiibu pärast lõid talle vastu kätt.»

Pähklipuuloss võis pooleldi valmilt seista, kus ta oli; suureõieline jusshein varjas teda igast neljast küljest; Mihály ei tõstnud sinna enam oma jalga.

Ainus, kes veel suutis tema vankumalöönud elujõudu ja murtud meelt kokku varisemast hoida, oli Noémi.

Melanhoolia

Valgel roosipõõsal avanes üks pung teise järel, Timár ei teinud päev läbi muud, kui valvas roosipungade arenemist ja avanemist. Niipea kui mõni neist avanes, murdis ta selle, pani oma rahakotti ja kuivatas oma põues ära.

See oli kurb ajaviide.

Kogu Noémi hellus, millega ta Mihály üle puistas, ei

suutnud tema nukrat meeleolu hajutada. Talle oli see õrn naiselik hoolitsus koormaks.

Ometi oleks Noémi võinud teda lohutada, see oleks tal ainult ühe sõna maksnud. Aga häbelikkus keelas tal seda sõna välja ütlemast. Ja Timárile ei tulnud päheg seda küsida.

Niisugusele depressiooniseisundile on iseloomulik, et nähakse ainult minevikku; ja nähakse seda kogu aeg.

Ükskord ütles Noémi Timárile:

— Mihály, sul oleks parem siit ära minna.

— Kuhu?

— Välja maailma. Sind masendab siin iga asi. Mine siit ära, et sa saaksid rahu. Ma panen sulle juba täna teemoona valmis; puuviljakaupmehed viivad sind homme kaldale.

Mihály ei vastanud midagi, noogutas ainult nõusoleku märgiks pead.

Raske haigus, mille ta oli läbi põdenud, oli ta närvid ülitundlikuks teinud, ja see olukord, millesse ta oli ennast pannud, ja hoop, mis teda oli tabanud, mõjusid tema pingul närvidele nii piinavalt, et ta nägi ka ise, et ta siia jäädes läheb kas hulluks või tapab ennast ära.

Enesetapp?

Võib-olla on see kõige kergem viis raskest olukorrast pääsemiseks. Kõik õnnetused, masendus, meeleheide, hingeahastus, inimeste õelus, ülekohus, pettumused, purunenud lootused, südamevalu, piinad ja sonimised, kaotuse kibedus, kallite kadunute viirastuvad näod — kõik see on ainult üks halb unenägu; — surud korraks püstoli päästikule, ja ärkadki üles. Nähku need, kes siia jäävad, seda und edasi!

Viimasel õhtul läksid Mihály, Noémi ja Teréza pärast õhtusööki välja onni ette istuma; kõik kolmekesi sellele väikesele pingile, ja Mihály mõtles, et alles olid nad siin neljakesi istunud!

Täiskuu ümmargune ketas uitas keset hõbepilvi.

Noémi hoidis Timári kätt oma süles.

— Ei tea, mis asi see kuu küll on? — küsis ta.

Mihály käsi tõmbus Noémi käte vahel kramplikult rusikasse. Ta ütles endamisi: «Minu õnnetu täht! Oh, poleks ma iial seda punast poolkuud näinud!»

Teréza vastas tütre küsimusele.

— See on üks kustunud, jahtunud maakera, kus pole ei puid, ei lilli, ei loomi, ei õhku, ei hääli ega värve.

— Mitte midagi — kordas Noémi. — Nii et see suur täht on siis päris omaette? Seal ei ela kedagi?

— Seda ei tea keegi! — vastas Teréza. — Neiupõlves me vaatasime pansionis teda sageli pikksilmaga, ta on nieni auke täis; arvatakse, et need olid tulemägede kraatrid, aga nüüd on need jahtunud. Nii suuri pikksilmi ei ole olemas, mille abil võiks elusolendeid näha, aga teadusemehed on kindlaks teinud, et seal ei ole ei vett ega õhku: ilma vee ja õhuta ei saa aga ükski kehaga loom elada, ja nii ei saa seal inimesi olla.

— Aga võib-olla seal midagi siiski on? — ütles Noémi.

— Mida sa mõtled?

— Ma räägin, mida ma mõtlen. Varem haaras mind sageli mingi vaevav mõte, kui ma üksinda olin; eriti kui ma jõekaldal istusin ja vette vahtisin. Miski nagu meelitas: Kui hea seal all oleks! Kui rahulik oleks seal puhata. Ära karda, Mihály! See oli ammu, veel enne seda». Aga siis küsisin ma endalt: «Hea küll; sinu keha jääb sinna alla Doonau põhja lamama; aga kuhu sinu hing jääb? See peab kuhugi minema.» Ja siis tuli mulle nii imelik mõte, et see hing, mis on niimoodi vägivaldselt ja vabatahtlikult oma maise kesta maha jätnud, ei või minna kuhugi mujale kui kuu peale. Ja praegu ma usun seda veel kindlamalt. Kui seal ei ole ei puid, ei lilli, ei õhku, ei vett, ei hääli ega värve, siis on see koht nende jaoks määratud, kellele ei meeldinud, et neil on keha: sealt leiavad nad maailma, kus pole mitte midagi, kus neid miski ei vaeva, aga kus neil pole ka mingit rõõmu!

Teréza ja Mihály tõusid ühe ropsuga Noémi kõrvalt püsti, kes ei saanud aru, miks tema sõnad neid nii ärritasid; ta ei teadnud, et tema enda isa oli enesetapja, ja et see, kelle kätt ta hoidis, oli äärepealt selleks saamas.

Mihály ütles, et õhtu on juba jahe, lähme tuppa.

Nüüd seostus tal kuuga veel üks uus viirastuslik mõte. Ühe ta oli saanud Timéalt, teise Noémilt.

See on kohutav karistus, et inimene peab eluaeg taevas nägema helendavat märki, mis talle ikka ja jälle meelde tuletab tema esimest pattu, tema viltujooksnud elu esimest saatuslikku komistust.

Järgmisel päeval lahkus Mihály saarelt.

Ta möödus poolelijäänud pähklipuumajast, ilma et oleks sellele pilkugi heitnud.

— Kevadel tule siis jälle tagasi — sosistas Noémi talle õrnalt kõrva sisse.

Vaeseke, ta võttis seda juba nii loomulikult, et Mihály pool aastat talle ei kuulu!

(«Aga kellele ta vahepeal kuulub?» seda küsimust talle pähe ei tulnud.)

Kui Mihály Komáromi tagasi jõudis, oli pikk tee teda veel omakorda ära vintsutanud.

Timéa jahmatas teda nähes. Ta ei tundnud teda peaaegu äragi.

Isegi Athalie oli kohkunud. Temal oli selleks oma põhjus.

— Te olite haige? — küsis Timéa mehe rinnale liibudes.

— Ma olin väga haige.

— Kuskil tee peal?

— Jah — vastas Timár, kellele see pärimine oli nagu ülekuulamine. Ta pidi hoolega iga oma vastust kaaluma.

— Olite kaua maas?

— Mitu nädalat.

— Jumal hoidku! Ja oli teil seal võõraste hulgas kedagi, kes teie eest hoolitses?

Timáril pidi juba peaaegu üle huulte lipsama: «Oo! See oli üks ingel!»

Aga ta sai veel sõnasabast kinni ja ütles selle asemel:

— Raha eest saab kõike.

Timéa ei osanud näidata, kui ta millegi üle kurvastas, ja Timáril ei olnud mingit põhjust sellel igavesti kiretul näol mingit muutust märgata. Ta oli alati niisugune olnud.

Külm jällenägemissuudlus ei toonud neid teineteisele lähemale.

Athalie sosistas Timárile kõrva:

— Jumala pärast, mu härra, te peate oma elu hoidma!

Timár taipas, mis on selle iroonilise hoolitsuse taga. Tal tuleb elada, et Timéa kannataks; sest kui Timéa äkki leseks jääks, siis ei takistaks enam miski tema õnne. Ja see oleks Athalie jaoks põrgu.

Timári seniseid vaateid sellele vihatud elule varjundas nüüd veel mõte, et see deemon, kes neid mõlemat

südamepõhjast vihkab, palvetab nüüd tema elu eest, et see kaua kestaks, et nende mõlema piinlemine veel kaua kestaks.

Kõik võisid Timáris tähele panna suurt muutust, mis temas kevadest peale aset oli leidnud. Siis oli ta olnud elujõuline, rõõmsapilguline mees, nüüd oli ta kühmuvajunud, vaikiv vari.

Esimese päeva pärast kojujõudmist veetis ta oma kirjutustuppa tõmbunult. Aga õhtul leidis tema sekretär, et pearaamat tema kirjutuslaual on avatud samalt leheküljelt kust hommikulgi. Ta polnud sinna sissegi vaadanud.

Tema agendid, kuuldes, et ta on koju jõudnud, ruttasid ta juurde terve kuhja äripaberitega; ta ütles kõige peale: «Väga hea» ja kirjutas alla, mis talle ette pandi, mõnele paberile valesse kohta, mõnele teisele kaks korda.

Lõpuks saatis ta nad kõik oma toast välja, ütles, et ta tahab magada, ja siis kuulsid kõik, kuidas ta tundide viisi vahetpidamata edasi-tagasi mööda tuba kõndis.

Kui ta söögilauas naistega kokku sai, oli ta pilk nii sünge, et keegi ei julgenud teda kõnetada. Söödi vaikselt ja tummalt. Tema ei söönud peaaegu midagi ega joonud ka veini.

Tund aega pärast lõunat päris ta aga kammerteenrilt, miks juba lõunale ei kutsuta. Ta oli unustanud, et on juba õhtupoolik ja et nõudki on juba pestud.

Õhtul ta ei jaksanud üleval olla, ta oli nii väsinud; niipea kui ta maha istus, vajusid ta silmad kohe kinni; kui ta aga riidest lahti võttis ja voodisse heitis, oli uni silmapilk läinud.

«Oo! Kui külm see voodi on!»

Kõik on siin nii külm! Iga mööblitükk, iga pilt seinal, isegi vanad freskomaalid laes ütlesid talle: «Mis sa siit otsid? See ei ole sinu kodu. Võõras mees!»

Oo! Kui külm see voodi on!

Toatüdruk, kes tuli härrat õhtusöögile kutsuma, leidis ta juba voodist. Selle uudise peale tuli ka Timéa temа tuppa ja küsis, kas ta tunneb ennast halvasti.

— Ei — vastas Mihály —, ma olen lihtsalt sõidust väsinud.

— Kas ma lasen arsti kutsuda?

— Ei, suur tänu. Ma ei ole haige.

Timéa ütles talle siis head ööd ja lahkus, ilma et oleks talle kättki otsaesisele pannud.

Timár aga ei jäänud magama, kui oli voodisse heitnud, ta kuulis majas iga viimast kui krõbinat.

Ta kuulis, et kõik räägivad sosinal ja käivad kikivarvul, kui tema uksest mööda lähevad: ei taha teda üles äratada.

Tema aga arutas endamisi, et kuhu saab üks inimene iseenda eest põgeneda. Unenägude riiki. See oleks hea, kui ainult inimesel sinna niisama kerge oleks pääseda nagu surma riiki. Aga unemaailma ei pääse vägivallaga.

Unerohi? See on hea vahend. Une-enesetapp.

Ja siis jälgis ta, kuidas tuba vähehaaval pimeneb; õhtu varjud katavad kõiki esemeid: öö muutub ikka mustemaks; lõpuks on tema ümber niisugune pimedus, mis on nagu paks, tihke udu, maa-aluse koopa sügavus, pimedaksjäämise pimedus; niisugust pimedust «näeb» inimene ainult unes. Ja Mihály teadis, et ta nüüd magab ja et see pimedus, mis tema silmi katab, on une pimedus.

Ja ta oli täiesti teadlik, kus kohal ta praegu magab. Ta lamab oma voodis, oma Komáromi korteris — voodi ees on öölaud, sellel antiikne pronksist Hiina õlilamp, maalitud portselanist kupliga, voodi kohal seinal on suur mängumehhanismiga kell; siidkardinad on ette tõmmatud. Raskel vanaaegsel voodil on veel üks väljatõmmatav osa, teine voodi. See on omaette meistritöö, missugust veel praegugi võib mõnes vanas majas näha, et ühte voodisse mahub kogu perekond magama.

Timár teadis ka seda, et ta polnud toa ust lukku pannud, nii et igaüks võis sisse tulla. — Kui nüüd keegi tuleb ja tapab ta ära? Aga mis vahe seal on, kas ta magab või on surnud?

Seda tahtis ta unes teada.

Siis aga nägi ta unes, et uks läheb vaikselt lahti ja keegi tuleb sisse; — naise sammud. — Voodieesriie sahiseb vaikselt; keegi kummardub tema kohale. Üks naise nägu.

— See oled sina, Noémi? — mõtleb Mihály unes, ja kohkub ära. — Kust sa siia said? Kui nüüd keegi näeb!

On pime, ta ei näe midagi, aga ta kuuleb, et keegi istub tema voodi servale ja kuulatab tema hingamist.

Niimoodi kuulatas seda Noémi pikkadel öödel seal väikeses onnis.

— Nii et sa tulid mulle ka siia järele, et mind ravitseda? See on sinust väga ilus, Noémi. Aga hommikuks mine jälle tagasi, et päevavalgus sind siit ei leiaks.

Suur kell hakkab lööma; tema kumedad tornikella sõiaga löögid tähistavad südaööd. Voodi serval istuv kogu tõuseb püsti, et kella pendlit seisma panna, nii et kellalöögid ja mäng magajat üles ei ärataks, ja seejuures tuleb tal üle voodi kummarduda, nii et Mihály kuuleb teda puudutava kogu südamelööke.

«Kui vaikselt su süda praegu lööb!» — ütleb ta unes.

Siis paistab talle, nagu otsiks üks käsi öölaualt keemilist süütevahendit.

«Ega sa ei taha viimaks lampi põlema panna? See oleks suur ettevaatamatus! Keegi võib koridoriaknast sisse vaadata ja sind siin näha.»

Süütaja plaatinatael lööb korraks hõõguma, öölamp pannakse laastukesega põlema. Seal on üks naisekogu.

Tema nägu Mihály ei näinud, aga ta teab, et see on Noémi. Kes veel võiks tema juures olla?

Naine keerab ettevaatlikult öölambi varju Mihály näo pääle, et valgus talle silma ei paistaks.

«Oo! Noémi, sa tahad jälle öö läbi valvata? Millal sa siis ise magad?»

Naine põlvitab nagu vastuseks sellele küsimusele voodi ette ja tõmbab alumise voodiosa välja.

Mihály tunneb oma südames ühtaegu rõõmu ja jahmatust.

«Sa tahad siia minu voodi kõrvale pikali heita? Oo! kuidas ma sind armastan! Oo! kuidas ma sinu pärast kardan!»

Ja siis teeb see naine endale väljatõmmatavasse sahtlisse aseme ja heidab sinna pikali. Rõõm ja jahmatus heitlevad pidevalt magaja hinges.

Ta tahaks tema kohale kummarduda, et teda kaisutada ja suudelda, ta tahaks talle hüüda: «Mine siit ära, enne kui sind nähakse!» Aga kõik tema ihuliikmed ja meel on nagu tinast.

Ja siis jääb ka see naine magama.

Ja sellega muutub Mihály uni veelgi sügavamaks. Tema unenäopildid liiguvad läbi mineviku, läbi tuleviku, läbi mingi muinasjuturiigi ja pöörduvad ikka ja jälle tagasi sinna, kus on see uinuv naine. Ta näeb mitu korda unes, et ta ärkab üles ja see viirastus on ikka veel seal.

Siis aga hakkab juba koitma, päike paistab aknast sisse. Ta paistab nii imelise säraga, nagu ta veel iial pole paistnud.

«Ärka juba üles, ärka juba üles!» — sosistab Mihály unes. «Hakka koju minema. Päevavalgus ei tohi sind siit leida. Hakka nüüd minema!»

Ta võitleb unega.

«Sind ei olegi ju siin! See on ainult uni!»

Ja siis rebib ta oma närvide kallal vägivalda tarvitades endalt une kütked ja ärkab tõepoolest üles.

Hommik on tõesti käes, päikesekiir kumab läbi akna kardinate; — süüdatud õlilamp hubiseb veel värvilise katte all; — ja väljatõmmatavas voodis magab naine, nägu käsivarre varjus.

«Noémi!» — hüüatab Mihály.

Magav naine ärkab selle hüüde peale ja vaatab üles. See on Timéa . . .

— Kas te soovite midagi? — küsis naine, kähku istukile tõustes.

Ta oli ärganud ainult hääle, ja mitte nime peale.

Mihály oli ikka veel oma unenäo mõju all. Ta vahtis üllatunult seda imepärast muundumist: Noémist Timéaks.

— Timéa! — habises ta unerammestuses.

— Ma olen siin! — ütles naine, kätt voodiservale pannes.

— Kuidas siis nii? — ütles Mihály, tõmmates teki kohkunult lõua alla, nagu hirmutaks teda see nägu, mis tema ette kerkis.

Timéa aga vastas talle suurima rahuga:

— Ma olin teie pärast mures; ma kartsin, et teil hakkab ehk öösel halb; ma tahtsin siin teie lähedal olla.

Timéa hääl ja pilk andsid tunnistust nii puhtsüdamlikust ja siirast õrnusest, mida ei saa teeselda. Truudus on naise instinkt. Mihály kogus end. Tema esimene tunne oli kohkumus, teine enesesüüdistus.

See vaene naine lamab siin tema voodi ees: elusa mehe lesk! Tal pole iial mehega ühtki ühist rõõmu olnud; nüüd aga, kus mees kannatab, tuleb ta temaga seda kannatust jagama.

Ja sellele järgnes igavene vale. Ta ei tohi seda õrnust vastu võtta; tal tuleb see tagasi lükata.

Mihály sundis oma pilgu rahulikuks.

— Timéa, palun, ärge seda enam tehke. Ärge tulge siia minu voodi juurde. Ma tegin läbi külgehakkava haiguse: mind tabas teekonnal aasia katk. Ma kardan teie pärast. Palun hoidke minust eemale. Ma tahan üksi olla, — nii ööl kui päeval. Mul ei ole enam midagi viga. Aga ma arvan, et ma pean oma lähedastest eemale hoidma. Sellepärast ma palun teid, ärge tehke enam seda, ärge tehke seda!

Timéa ohkas sügavalt, lõi silmad maha, ja tõusis siis voodist ja lahkus toast. — Ta ei olnud riidest lahtigi võtnud: ta oli kõigi riietega mehe jalge ees maganud.

Kui ta toast välja oli läinud, tõusis ka Mihály ja pani end riidesse. Kogu tema hing oli nagu pahupidi pööratud. Mida kauem ta seda kaksikelu elas, seda enam ta tajus selle kahekordse kohustuse vastuoludest koormatud painet. Ta oli võtnud enda peale vastutuse kahe õilsa, ennastohverdava hinge saatuse eest. Ta oli nad mõlemad õnnetuks teinud, ja iseennast veel kõige õnnetumaks. Kuhu ta pidi põgenema?

Kui ükski neist kahest oleks igapäevane hing, keda saaks vihata, põlata, rahaga kinni maksta! Aga üks oli ülevam ja õilsam kui teine, ja nende mõlema saatus ühtekokku oli nii ränk süüdistus tema vastu, millel polnud mingit õigustust.

Kuidas ta ütleb Timéale, kes on Noémi! Või kuidas ta ütleb Noémile, kes on Timéa!

Kui ta saaks kogu oma varanduse nende kahe vahel ära jagada!

Või kui ta saaks anda ühele kogu oma varanduse ja teisele oma südame!

Aga see on ju võimatu!

Miks ei ole üks neist truudusetu, põlastatav, et ta saaks ta endast ära tõugata? Miks on nad mõlemad nii õilsa, nii ilusa hingega?

Kodusolemine tegi Mihály veel haigemaks.

Ta ei tulnud päevad läbi oma toast välja, ei rääkinud kellegagi, ja istus õhtuni ühe koha peal, ilma et oleks midagi teinud.

Võimatu oli teada saada, mis tal viga on.

Kui keegi küsis, miks ta nii kurb on, vastas ta: see on aasia katku järelmõju.

Lõpuks pöördus Timéa arsti poole.

Arstide nõupidamise otsus oli, et Mihály peaks minema mõnda merekuurorti, et vesi annaks talle tagasi selle, mis maismaa on temalt ära võtnud.

Selle arstide nõuande peale ütles Mihály: «Ma ei taha inimesi näha.»

Siis soovitati talle, et ta valiks mõne niisuguse jahedama kuurordi, kus hooaeg on juba lõppenud ja suvitajad laiali sõitnud: näiteks Tátrafüredi, Előpataki või Balatonfüredi, seal saab ta täiesti üksinda olla. Peaasi on külm vesi.

Nüüd tuli talle meelde, et tal on ju ühes Balatoni äärses orus väike suveloss; selle ta oli ostnud juba aastate eest, kui ta oli rendile võtnud Balatoni kalaveed, aga tä oli seal kogu selle aja jooksul ainult paar-kolm korda käinud. Nüüd ütles ta, et veedab hilissügise seal.

Arstid kiitsid tema valiku heaks: Balatoni kallas Veszprémist Zalani on tõeline Tempe org, neljateist-kümne miili pikkune katkematu aedade vöönd, üksteist servapidi riivavate õdusate küladega, hajali asetsevate villadega, väärikas järv ise nagu sõbralik meri, mitte kuigi tormine, aga seda unelevam; õhk nagu Itaalias, rahvas südamlik ja lahke, igal sammul tervisveeallikad; seal on meelemasenduse all kannatajal kõige kasulikum sügisekuid veeta. Niisugusel ajal ei ole Füredis peale mõne köhiva professori ja maohaige kirikhärra tõesti enam kedagi, kes võiks tumemeelse inimese üksinduseiha häirida. Selle asemel ümbritseb teda haruldane loodus; Balatoni kaldal algab sügise paiku teine kevad.

Niisiis saadeti Mihály Balatoni äärde.

Aga ühte asja arstid ei teadnud, üks asi jäi neil kahe silma vahele — ja nimelt see, et suve lõpul oli kogu Balatoni ümbrust tabanud rahehoog.

Ja pole midagi nukramat kui niisugune rahest laastatud maastik.

Viinamäed, mis lõikuse ajal rõkkavad marjakorjajatest

lustilistest häältest, on tühjad, noored võsud on läbi kasvanud ruskete ogaliste kassitappudega, mis moodustavad kinnilöödud suruhoonete ümber lehkava tihniku. Viljapuude sügislehestik on vaskroheline või roostepunane; see ütleb tulevasele kevadele hüvasti. Nurmedel on mahapekstud viljapeade kohale tõusnud hävitamatu umbrohi; kuldsete viljapeade asemel laiutavad siin nüüd igasugused ohakad, takjad, kobrulehed, tulikad, ja keegi ei tule neid siit maha niitma. Kõik on nii kurb ja vaikne, vankrirööpad on linnurohtu täis kasvanud: siin ei käi enam keegi.

Niisugusel ajal tuli Mihály oma Balatoni-äärsesse lossi.

See loss oli vanaaegne ehitis. Selle oli oma lõbuks lasknud ehitada üks suur härra, kellele oli meeldima hakanud ilus väljavaade ja kellel oli küllalt raha, et oma tujusid täita. Hoone oli kahekordne, paksude seintega, Balatoni poole avaneva verandaga, suured viigipuud ja murakapõõsad trepi ees, rikkalikult pühakujudega kaunistatud.

Esimese omaniku pärijad olid selle üksildase lossi hiljem võileivahinnaga maha müünud, sest tal oli väärtus ainult niisuguse inimese jaoks, kes on küllalt hull, et läheb sinna elama.

Veerand tunni tee kaugusel ei ole siin ühtegi inimelamut.

Ja need, mis ongi lähemal, on tühjad. Suruhoonetes ja veinikeldrites keegi praegu ei käi, sest ei ole lõikusaeg, ja suurtes Balatonfüredi hoonetes on kõik varbluugid juba kinni pandud; viimane kui patisaks on juba ära kolinud; sel ajal ei käi siin enam aurulaevgi; mineraalveeallika sammaspaviljon seisab tühjalt ja puiesteel sahisevad plataanilehed möödamineja jalgade all, keegi ei pühi neid sealt enam ära.

Siinkandis ei ole enam ei inimesi ega toonekurgesid; ainult väärikas Balaton teeb salapärast häält, kui kurjaks saab; — ja sedagi ei tea keegi, mispärast ta kurjustab.

Balatoni keskel on aga üks lage mäeküngas, ja sellel kahe torniga klooster, kus elab seitse munka. Ülal ja all vürstlike luude krüpt.

Niisugusesse paika tuli Timár tervist parandama.

Mihály võttis Balatoni äärde kaasa ainult ühe teenri ja saatis sellegi mõne päeva pärast koju tagasi, põhjendusega, et talle piisab ka maja valvava viinamäeaednikuteenetest. See oli aga juba vana mees, ja pealegi veel kurt.

Mingil määral hingitses veel edasi lähedane kuurort. Ainsa kohaliku suurema üürimaja omanik elas oma perekonnaga seal aastaringi, peale selle olid seal korteris ka veel mõned mõisaametnikud ja kabelis kutsus kell igal hommikul missale. Ühel õhtul aga korraldas üürimaja peremees oma tütre nimepäeva puhul suure peo, keedeti ja küpsetati, rasvaleek lõi korstnasse, üürimaja läks põlema, supelhoone, mõisaametnike korterid, kabel, kõik põles maani maha; ja nii see jäigi kevadeni; inimesed jätsid nõgised varemed sinnapaika.

Ja nüüd ei kostnud orulossi lähikonnas ei inimeste häält ega kellahelinat, ainult tohutu järve saladuslikku pominat.

Timár istus päevad läbi järve kaldal, kuulates selle salapärast kõnet; vahel hakkab ta kõige vaiksema ilmaga mühama, veepind tõmbub kuni silmapiirini smaragdroheliseks, ja nendel raskemeelsetel roheliste voogudel ei liigu ükski puri; ei ükski laev, praam ega paat: nagu oleks see surnumeri.

Sel järvel on imepärane kaksikjõud: ta karastab keha ja masendab hinge. Rind tunneb end vabamalt, tekib metsik söögiisu; samal ajal aga haarab kogu olemust mingi raskemeelne, kurblik tunne, mis meelitab tagasi muinasjutumaailma.

Maalilist mäeseljakut järve kaldal kroonivad veel lähema mineviku hiilgeaegadest pärinevad kindlusevaremed: Szigligeti ja Csobáncvári aedades haljendavad veel salveid ja lavendlid, mida hääbunud suguvõsade emandad sinna kunagi on istutanud; aga müürid lähevad aasta-aastalt ikka pudedamaks ja ainult mõni üksik torn oma järskude seintega trotsib veel imekombel tormihoogusid. Ja needki hooned, kus veel elatakse, ei pea enam kaua vastu. Isegi Tihanyi mäenõlv ise variseb kogu aeg idaservast, vanad inimesed mäletavad veel seda aega, kus sai plaanvankriga ümber kloostri sõita; hiljem viis ainult kitsas jalgrada müüri alt läbi; praegu aga seisab klooster otse järsaku serval, ja kivid muudkui

veerevad kuningas Endre paksude müüride alt mööda nõiva alla. Ülal künkaharjal oli kunagi kaks järvesilma: needki on nüüd ära kuivanud, ja tee ääres laguneb tühi kirik; küla kohal on aga karjamaa. Ja suur järv maksab temasse langevate kivide eest veeuputuseelsete teokarpidega; ta heidab kaldale kitsesõrakujulisi konnakarpe; ja kõik, mis temas elab, on nii võõras, nii erinev teiste veekogudega võrreldes, nagu oleks see järv tõepoolest kunagi siin valitsenud mere mahajäetud tütar ja säilitaks siiamaani mälestusi oma kaugele rännanud emast, merest. Tema kalade, tigude, usside ja isegi vähkide seas on valitsevaks värviks valge, teistes veekogudes neid ei ela; tema muda on täis nõeljaid kristalle, mille puudutus põletab ja tervistab; tema käsnad tõmbavad ihu villi, ja tema vesi on igal pool hea maiguga ja joodav. Ma tean palju inimesi, kes on Balatonisse lihtsalt armunud.

Ka Timár oli seda.

Ta ujus tundide kaupa tasakesi õõtsuvais voogudes, ja kõndis pooled päevad mööda kallast edasi-tagasi, ja ei raatsinud õhtul hiljagi temast lahkuda.

Ta ei otsinud vaheldust ei jahilkäimisest ega kalapüügist. Ükskord võttis ta püssi kaasa ja unustas selle kuhugi puu otsa rippuma; teine kord viis õnge hakanud koha tal õnge koos ridvaga minema. Ta ei pannud ümbritsevaid asju tähelegi. Tema hing ja pilk rändasid kaugustes.

Juba hakkas pikk sügiski lõpule jõudma; vesi jõudis pikkadel öödel ära jahtuda, enam ei saanud kaua vees olla; aga pikkadel öödelgi olid oma raskemeelsed võlud: tähistaevas, langevad tähed, kuu.

Timár laskis endale võimsa refraktori tuua ja vaatas pooled ööd taeva imesid, planeete, mille ümber tiirlevad kuud ja rõngad, kus talv tekitab hästi nähtavaid valgeid laikusid ja mida suvi mähib punasesse kumasse; ja siis seda suurt taevamõistatust, muutumatut kuud, mis paistab meile läbi pikksilma vaadates nagu helkiv laavakamakas oma kiirgavate mäeahelikega, sügavate kraatrite, heledate väljade ja tumedate varjudega. Terve maailm, kus pole mitte midagi!

Ainult nende hinged, kes on endast vägivaldselt keha ära heitnud, et neid midagi ei kataks.

Need on sinna olematusse aheldatud.

Seal ei häiri neid miski, nad ei taju midagi, nad ei tee midagi, nad ei tunne valu, nad ei tunne rõõmu, neil ei ole midagi võita ega kaotada; seal ei ole hääli, ei ole õhku, ei ole vett, ei ole tuult, ei ole tormi, ei ole lilli, ei ole elusaid loomi, ei ole võitlust, ei ole suudlusi, ei ole südamelööke, ei ole sündimist, ei ole surma: — on ainult olematus, ja võib-olla ka mälu?!

See oleks küll kohutavam kui põrgu: elada kuu peal, kehatu hingena olematuse riigis, ja mäletada maad, kus on haljas rohi ja punane veri, kõuekõmin ja suudluseplaks, on elu, on surm.

Mida see Noémi ütles?

Ja ometi sosistas miski Timárile lakkamata, et ta peab sinna selle olematu maailma elanikuks minema.

Sellest õnnetust elust ei ole enam teist väljapääsu.

Ta ise on selles süüdi.

Kaks teineteisele vasturääkivat elu. Kaks naist, kellest kumbagi ta ei suuda maha jätta, kellest kummastki ta ei suuda end lahti rebida.

Niisugusel puhul, kui ta on neist mõlemast võrdselt kaugel, kui ta on täiesti üksinda, tunneb ta alles täie õudusega oma nurjaläinud elu koormat.

Sest ta ju jumaldab Timéad!

Ja Noémile kuulub kogu tema hing.

Ühega koos ta kannatab, teisega koos rõõmustab.

Üks on tõeline pühak, teine tõeline naine.

Ta mõtles ikka ja jälle tagasi oma minevikule: kus ta oli vea teinud?

Siis, kui ta Timéa aarded endale jättis?

Või siis, kui ta Timéa naiseks võttis?

Või siis, kui ta tema hingeahastuses maha jättis ja selles muserdatud meeleolus Noémit kohtas ja seal õnnelikuks sai?

Esimene süüdistus ei vaevanud teda.

Timéa on nüüd kogu selle varanduse omanik, mille Timár Doonau põhjast välja tõi, see on talle tagasi antud.

Ka teise süüdistuse vastu on õigustus olemas.

Ta võttis Timéa ära armastusest, ja Timéa tuli talle vabatahtlikult, võttis tema ettepaneku sooja käepigistusega vastu. Mihály astus tema ette kui mees, kes väärib naist. Ta ei võinud teada, et Timéa teist armastab. Ja et

ta seda teist sedavõrd armastab, et ei tahagi armastust tundma õppida!

Aga kolmandast süüdistusest ei suutnud ta end vabastada.

Kui sa teada said, et see naine ei armasta sind, kuna üks kolmas seisis teie kahe vahel, siis sa ei oleks tohtinud nagu argpüks minema joosta, vaid oleksid pidanud minema selle kolmanda juurde ja ütlema talle: «Kallis sõber, mu noorpõlvekaaslane, üks meist on siin ilmas ülearune; ma armastan sind, ma kallistan sind, nüüd aga jähme mõnda vaiksesse kohta ja laseme teineteise pihta, kuni üks meist surnult maha jääb.»

See oleks su kohus olnud.

Küllap siis oleks naine sinus mehe ära tundnud.

Tolle teise tõstis naise silmis ideaaliks see, et ta on julge, mehise väljaastumisega; miks sa ei näidanud, et ka sina seda oled? Terav mõõk oleks ta sulle kindlamalt kätte võitnud kui kõik su kuld ja teemandid. Naise armastust ei kerjata, vaid see vallutatakse.

Ja siis oleks juba sinust olenenud see armastus ära teenida, kätte võita, või kui tarvis, vägisi peale sundida. Oleksid sa osanud türann olla, oleksid sa sultan olnud, kes naise orjaks teeb, oleksid sa teda veriseks piitsutanud, et teda taltsaks teha, siis oleksid sa praegu siiski tema isand, käsutaksid teda, ta kuuluks sulle: nüüd aga tegid sa temast oma ohvri, ja temast on saanud sinu igapäevane kodukäija, kes tõuseb elusalt hauast, et sind süüdistada.

Ja sa ei suuda temast vabaneda!

Oleks sul vähemalt niigi palju julgust, et sa nüüd tema ette astuksid ja ütleksid: «Timéa, mina olen teie paha vaim, katkestame need abielusidemed.»

Aga sa nähtavasti kardad midagi.

Kardad, et Timéa sulle vastab:

«Mina ei lahku teist. — Mina ei kannata. — Mina andsin vande, et ma jään teile truuks. — Mina ei võta oma tõotust tagasi.»

Sügisööd läksid ikka pikemaks ja päevad ikka lühemaks, ja lühenevate päevadega jahtus ka järv vähehaaval ära. Aga Timárile meeldis suplemine seda enam. Kes ujub, see ei tunne külma. Tema keha oli juba täielikult endise karastatud nõtkuse tagasi saanud, kõik

haiguse jäljed olid kadunud, ta närvid ja lihased olid nagu terasest. — Ja ometi oli ta just praegu kõige haigem.

Sest põrnatõves, spliinis inimese hüpohondria on veel ravitav: kui kehaline häda lakkab, ei kannata ka hing enam. Kui aga terve, karastatud mehe hinge tabab raskemeelsus, siis see on juba surmatõbi.

Hüpohondrik paneb sooja palitu selga; — mähib end pealaest jalatallani sisse; kleebib aknad tuuletõmbuse vastu kinni; sööb kõike loekaupa, arsti eeskirjade kohaselt; tüütab kõik arstid ära, ja kasutab salaja imerohtusid, ja tuhnib arstiraamatutes, kütab kraadiklaasi järgi tuba. ja katsub kella järgi pulssi, kardab surma. — Melanhoolik aga kisub tormiga rinna paljaks ja läheb talle lehvivate juustega vastu, magab lahtise aknaga ja ei püüa elu pikendada.

Sügisööd olid järjest selged, ja sel aastaajal on taevas üleni tähti täis: Timár istus ööd läbi oma toas avatud akna all ja rändas oma pikksilmaga mööda lõputu maailmaruumi sädelevaid punkte. Niipea kui kuu oli looja läinud, istus ta jalamaid pikksilma taha. Kuud ta juba vihkas, nii nagu inimene võib vihata mõnd tülgastuseni tuntud maanurka, mille kõigi elanikega ta on ajajooksul tülli läinud; nii nagu mõni saadikukandidaat võib vihata valimisringkonda, kus ta on tuhandel põhjusel läbi kukkunud ja millest ta ometi teab, et ta peab seal elama.

Niimoodi taevast uurides sai talle osaks erakordne õnn tunnistajaks olla ühele sündmusele taevas, mis on astronoomide aastaraamatutesse üles tähendatud kui ainulaadne.

Taevasse ilmus üks kindlate ajavahemike järel tagasipöörduv komeet.

Timár ütles endamisi: «See on minu täht. Ta on just niisama hajali nagu minu hing; tema tulekud ja minekud on just niisama sihitud nagu minulgi ja kogu tema olemasolu on niisama näilik nagu minulgi, mitte midagi tõelist!»

Ja ta jälgis seejärel ööd läbi selle helenduse liikumist.

Komeediga samas suunas liikus ka Jupiter oma nelja kuuga; nende teed pidid kuskil lõikuma.

Kui komeet selle suure planeedi lähedusse jõudis,

hakkas tema helendav lakk korraga kaheks hargnema. Talle avaldas mõju Jupiteri külgetõmbejõud. Sel suurel planeedil jätkus jultumust seda leegitsevat tähte tema peremehelt, Päikeselt, ära meelitada.

See kõik toimus maaelanike silma all.

Järgmisel ööl oli komeedi valgusvihk juba kaheks lõigatud ja kiskus harali kahte eri suunda.

Siis hakkas talle kiiresti lähenema Jupiteri kõige suurem ja kõige kaugem kuu.

«Mis minu tähest saab?» küsis Timár.

Kolmandal ööl hakkas komeedi pead moodustav valgustuum tuhmuma ja hajuma. Jupiteri kuu oli talle parajasti kõige lähemal.

Neljandal ööl oli komeet juba kaheks kistud; kahe omaette valgussabaga ja helendava peaga, ja need kaks taheviirastust alustasid mööda kaht, teravnurka moodustavat parabooli sihitut põgenemist lõpmatusse. Nii et «niisugust asja» võib ka taevas ette tulla?!

Timár jälgis seda imelist vaatemängu pikksilmaga, kuni see läbitungimatusse maailmaruumi kadus.

See vaatemäng jättis tema hinge väga sügava jälje.

Nüüd olid tal selle maailmaga arved klaarid.

Enesetapul on sadu põhjusi, ja kõige jonnakamad, kõige võitmatumad nendest on need, mis tulenevad pikkadest loodusevaatlustest. Valvake neid, kes ei uuri taevast ja ei juurdle looduse saladuste kallal mitte teadushuvist, pange nende eest ööseks ära terav nuga ja püstol, ja otsige läbi kõik nende taskusopid, kas nad ei peida kuskil mitte mürki!

Jah, Timár oli kindlalt otsustanud, et tapab ennast ära. See mõte ei teki tugevatel iseloomudel mitte ühekorraga, vaid küpseb vähehaaval. Nad teavad seda juba aastaid ette ja plaanitsevad suure osavusega moodust, kuidas seda täide viia.

Timáril oli mõte juba küps.

Ta asus seda kavakindlalt teoks tegema.

Kui ilmad Balatoni ääres halvaks läksid, sõitis ta tagasi koju Komáromi. Kõik, kes teda üle hulga aja esimest korda nägid, imestasid, kui kosunud ja hea näovärviga ta on.

Ja Timár jättis kõigile mulje, et ta on heas tujus.

Ainult Timéa pilk märkas ta näos seda varjatud

otsust, ainult Timéa küsis temalt murelikult: «Mis sul viga on, kallis mees?»

Pärast seda rasket haigust oli naine tema vastu lausa õrnus ise. Aga see õrnus ainult kannustas Timárit terava noaotsa poole.

Iga enesetapp on hullumeelsus, ja igas hullumeelsuses on midagi, mis ennast reedab. Paljud inimesed teavad juba, et nad on hullumeelsed, ja enesetapja teab seda. Ta püüab oma saladust varjata, et sellest teada ei saadaks. Ja just sellega ta end reedab. Ta teeb otsuseks, ei räägib tarku asju, et keegi teada ei saaks, et ta on hull; aga need targad asjad ei ole kõik mitte õiges kohas ja õigel ajal räägitud, ja äratavad sellega kahtlust: ta ilmutab ülearu head tuju, on lõbus, naljatab, aga see tema lõbusus on nii pelutav, nii kistud, et kes seda näeb, ütleb endamisi võpatades: «See mees tunneb, et ta on omadega läbi!»

Timár otsustas, et «see» ei pea mitte kodus toimuma. Ta koostas testamendi.

Ta pärandas kogu oma varanduse Timéale ja vaestele; ja tal jätkus ka veel nii palju peenetundelisust ja ettenägelikku arvestust, et ta moodustas omaette sihtfondi, mis oli määratud selleks, et kui Timéa pärast tema surma ehk mehele läheb ja kui Timéa järeltulijad üks-kord vaesusse satuvad, siis kindlustab see kapital neile vähemalt tuhandeforindise aastatulu.

Ja seejärel oli tal niisugune plaan:

Niipea kui ilmastik lubab, sõidab ta siit ära — kuulu järgi Egiptusesse — tegelikult aga eikellegi-saarele.

Seal tahab ta surra.

Kui ta ka Noémi nõusse saab, et see ühes temaga sureks, siis kahekesi koos.

Oo! Noémi on sellega kindlasti päri.

Sest mida teeks ta siin ilmas ilma Timárita?

Mida maksab kogu see maailm nii, nagu ta nüüd on?

Mõlemad kahekesi sinna Dódi kõrvale.

Talve veetis Timár osalt Komáromis, osalt Győris ja osalt Viinis: igal pool oli elu talle koormav.

Raskemeelsuse all kannatava inimese suurim õnnetus on see, et ta arvab igaühe ilmest välja lugevat, et see mõtleb nüüd endamisi: «Näe! Üks raskemeelne inimene!» Ta märkab kõigi tuttavate nägudel ja juttudes,

et need aimavad temas mingit muutust: ta kuuleb, kuidas tema selja taga sosistatakse, kuidas seal salamärke tehakse, kui ta kuhugi ilmub; kuidas naised teda kardavad; kuidas mehed püüavad rahulikuks jääda; ja siis juhtub temaga seda, et ta teeb ja ütleb hajameelsusest niisuguseid asju, mis annavad tunnistust hingelistest häiretest, teeb naeruväärseid asju, ja ta on lõpmata tusane, et miks inimesed teda välja ei naera. — Kardavad juba naerda.

Ometi ei maksaks karta. Ta ei ole veel nii kaugel, et hüppaks laua tagant püsti ja viskaks vastasistujale paprikat vastu silmi; — kuigi teda aeg-ajalt tõepoolest niisugused kiusatused vaevavad, et kui näiteks isand János Fabula neil külas on ja hakkab talle kirikuvöörmündrina tähtsa näoga tõsistest asjadest rääkima, tikksirgelt, nagu oleks ta küünarpuu alla neelanud, siis õrritab miski Timárit, nii et ta vaevu suudab vastu panna kiusatusele äkki kaks kätt vöörmündri-isanda õlale panna ja üle tema pea hüpata!

Tema pilgus oli midagi, mis ajas külmavärinad peale.

Seda pilku kohtas ka Athalie.

Sageli, kui nad söögilauas vastamisi istusid, peatusid Timári silmad mingi ahnusega Athalie näol ja kujul. Niisuguste meelehaigete inimeste pilgus väljendub suur nälg naise kauniduste järele.

Ja Athalie oli erakordselt ilus. Tal oli tõeline Ariadne-kael ja -rind. Mihály ei suutnud oma silmi sellelt ilusalt lumivalgelt kaelalt ära pöörata, nii et Athalie tundis end koguni ebamugavalt selle oma võlude tumma imetluse tõttu.

Jah, Mihály mõtles endamisi, et sina ilus lumivalge kael ja sina imekaunis sametpehme rind, te võiksite üksainus kordki mulle kuuluda — et ma oma teraskämbla ainsa pigistusega võiksin sinna hinge matta!

Niisugune iha valdas teda, kui ta Athalie ilusat bakhandikuju vahtis.

Ainult Timéa ei kartnud teda.

Timéa ei kartnud iial, tal ei olnud midagi karta.

Timár tüdines lõpuks hilinevat kevadet ootamast. Milleks on vaja õite puhkemist sellele, kes tahab rohujuurte alla puhkama minna?

Lahkumise päeval korraldas ta suure peo.

Ta kutsus ilma valikuta kokku kõik, kellest ta iial oli kuulnud; kogu maja oli külalisi täis.

Enne pidusöögi algust ütles ta János Fabulale:

— Kallis vend Issandas. Jääge minu kõrvale, ja kui ma vastu hommikut juba täiesti purjus olen ja teadvuse kaotan, laske mind vankrisse viia, pange istuma, rakendage hobused ette ja sõitke minuga siit minema.

Ta tahtis täiesti teadvusetult oma majast ja sünnilinnast lahkuda. Hommikuks olid aga kõik külalised kes siin, kes seal nurgas laabakil. Ka isand János Fabula norskas magusasti, pea kuklas, ühes tugitoolis, ainult Timár ei olnud purjus.

Hingehädal on veiniga sama lugu mis Mithridatesel mürgiga: ta ei saa ennast sellega tappa.

Tal tuli endal minna vankrit otsima, et teele asuda.

Tema peas olid segi elu ja unenägu; kujutlused ja uim; mälestused ja hallutsinatsioonid.

Talle tundus, nagu oleks ta seisatanud ühe magava valgenäolise pühaku aseme ees. Talle tundus, nagu oleks ta seda valget kuju huultele suudelnud ja nagu poleks see kuju ka suudluse peale üles ärganud.

Võib-olla oli see ainult uim või kujutlus.

Siis nägi ta veel niisugust pilti, et teda piilus ühes pimedas koridoris ukse vahelt üks ilus, meelalt käharduvate lokkidega menaadinägu; sel olid nii säravad silmad ja tema punaste huulte vahel sädeles pärlendav hambarida, kui ta põleva vahaküünla pea kohale tõstis ja tuikuja käest küsis: «Kuhu teie nüüd lähete, mu härra?»

Ja selle peale sosistas tema sellele hurmavale haldjale kõrva:

— Ma lähen Timéast õnnelikku naist tegema . . .

Siis aga moondus see haldjanägu korraga Meduusa peaks, ja oh! kuidas need käharad lokid muutusid korrapealt madudeks.

Võib-olla oli ka see ainult hallutsinatsioon.

Timár ärkas alles lõuna paiku, vankris, kui kutsar hobuseid vahetas. Siis oli Komárom juba kaugel selja taga.

Tema otsust ei olnud miski muutnud.

Õhtul hilja jõudis ta Alam-Doonaule, kus ühes kalurikülas ootas teda juba ettetellitud salakaubavedajapaat. Veel samal ööl läks ta saarele.

Ta hellitas üht lootust.

Võib-olla on Noémi vahepeal surnud!

Miks ta ei võiks seda teinud olla? — Missugusest koormast see teda vabastaks. Sellest kohutavast keelitamisest!

Kui inimesel on mõni armsaks saanud kinnisidee, siis ta ootab saatuselt, et kõik läheks nii, nagu ta on mõelnud.

Valge roosipõõsa kõrvale on vahepeal ilmunud üks teine roosipõõsas, mis kannab kevadel punaseid õisi: see on Noémi. Ja nüüd ilmub veel üks kolmas nende kahe kõrvale: see saab olema kollane roos, kuldaväärt mehe lill.

Selle unistusega jõudis ta saarele.

Oli alles öö, kui ta kohale jõudis: kuu paistis.

Poolelijäetud maja seisis nagu hauakamber keset rohtunud platsi, uksed-aknad mattidega kaetud, et lumi ja vihm sisse ei sajaks.

Mihály tõttas väikese onni poole. Almira tuli talle vastu, lakkus tal kätt ja ei haukunud, vaid võttis tal palituhõlmast kinni ja viis ta akna alla.

Väikese onni aknasse paistis kuuvalgus. Mihály vaatas sisse: tuba oli täiesti valge.

Ta nägi selgesti, et toas on ainult üks voodi, teist ei ole enam. Ja selles voodis magab Teréza.

Ongi nii, nagu ta oli mõelnud. Noémi on roosipuude all. See on hea.

Ta koputas aknale.

— See olen mina, Teréza.

Naine tuli selle koputuse peale rõdule.

— Te magate üksi, Teréza? — ütles talle Timár.

— Üksi jah.

— Noémi läks üles Dódi juurde?

— Ei. Dódi tuli alla Noémi juurde.

Timár jäi imestunult Terézale otsa vahtima.

Selle peale võttis naine tal käest kinni ja viis ta kavala väärikusega maja taha, kus oli selle väikese onni teise toa aken.

Ka see tuba oli valge: seal põles öölamp.

Timár vaatas aknast sisse ja nägi valges voodis Noé-

mit magamas, üks käsi ümber tema rinnale liibuva kuldjuukselise inglipea.

— Kes see on? — surus Timár huultele tõusva karje sosinaks.

Teréza naeratas leebelt.

— Kas te siis ei näe? Väike Dódi. Ta tahtis meie juurde tagasi tulla. Ta ütles, et siin on parem kui taevas. Ta ütles Jumalale: «Sul on siin nii palju inglikesi, lase mind tagasi nende juurde, kellel oli ainult üksainus.» Ja Jumal lubas tal tagasi tulla.

— Kuidas?

— Hh, hm! Eks ikka vana lugu. Jälle suri ühe vaese salakaubavedaja naine, laps jäi orvuks, ja meie võtsime ta enda juurde. On teil midagi selle vastu?

Timár värises üle kogu keha, nagu oleks tal kõrge palavik.

— Ei maksa neid enne hommikut üles äratada! — ütles Teréza. — Lapsele on kahjulik, kui tal uni pooleli jääb; ja lapse elus on palju saladusi. Olge aga kannatlik. Eks ole?

Aga Timár muidugi ei mõelnudki vastu rääkida. Ta kahmas mütsi peast, võttis seljast palitu, pintsaku, kooris end särgiväele ja keeras ka särgivarrukad üles. Teréza arvas, et ta on aru kaotanud. Oo, mitte sinnapoolegi! Ta tormas pähklipuust ehitatud maja juurde, kiskus selle ukselt ja akendelt matid maha, tõmbas höövelpingi välja, keeras poolelijäänud ukse laua kruvide vahele, võttis höövli ja asus tööle.

Parajasti koitis.

Noémi nägi unes, et keegi teeb uues majas tisleritööd, höövel sahkab kõvast puust lauda ja hingetõmbepausidel kostab lõbusa töömehe laulu: «Minu kulla onnikene uhkem on kui Buda kindlus.»

Ja ka siis, kui ta silmad avas, kostis höövlisahkamist ja laulu.

Teréza

Timáril oli õnnestunud juba terve maailm paljaks varastada.

Ta oli varastanud Timéalt tema isa miljonid, seejärel ta oli varastanud temalt tema südame meheideaali ja lõpuks oli ta varastanud temalt abielutruuduse.

Ta oli varastanud Noémilt armastuse, naiseliku õrnuse, oli varastanud ta tervikuna.

Ta oli varastanud Teréza usalduse, inimvihkaja viimase usu ainsasse õigesse inimesse, oli varastanud temalt eikellegi-saare, et seda talle uuesti tagasi anda ja sellega tema tänulikkust varastada.

Ta oli varastanud Tódor Krisztyánilt terve Vana Maailma, pagendades ta salakavalalt teisele poolkerale.

Ta oli varastanud Athalielt isa, ema, maja, peigmehe, taevaliku ja maise õndsuse.

Ta oli varastanud Kacsukalt õnnelikuks saamise lootuse.

Oli varastanud austuse, millega kogu seltskond teda ümbritses; vaeste pisarad, orbude käesuudlused, kuninga auraha — see kõik oli varastatud kraam. Ta oli varastanud salakaubavedajatelt saladusepidamise truuduse, oli vargad paljaks varastanud.

Ja ta oli Jumalat ennast varastanud, oli varastanud temalt taevast väikese ingli maa peale.

Tema hingki ei kuulunud enam talle; ka selle oli ta juba kuule pandiks andnud ja oli ka teda petnud: polnud oma lubadust täitnud. Ta oli kuudki varastanud!

Juba oli valmis pandud mürk, mis pidi teda olematuse riiki toimetama; hah, kuidas kõik põrgulised olid rõõmustanud ja irvitanud, kuidas nad olid langeja poole oma küüsi sirutanud! Ja siis oli ta ka neid ninapidi vedanud, polnud end tapnud. — Ta oli saatanat ennast varastanud.

Ta oli varastanud endale keset maailma ühe paradiisi ja oli varastanud selle paradiisi keelatud puu otsast vilju, niipea kui valvav peaingel selja pööras; ja ta etendas selles peidetud Eedenis kõike, mis inimeste seadus ette näeb: vaimulikku, kuningat, kohut, väepealikut, maksukogujat, korravalvurit. Ta varastas nende kõigi tagant.

Ja kõik tal õnnestus.

Aga kaua see õnn veel kestab?

Ta oli kõiki suutnud petta, ainult ühte mitte: iseennast.

Ta oli oma naerust särava näo taga kogu aeg nii kurb. Ta tundis hästi, mis ta nimi on!

Ja ta oleks tahtnud olla see, kelleks teda peeti.

Aga see oli võimatu.

Lõputu rikkus... üldine austus... õnnelik armastus... oleks ükski neist olnud tõeliselt ära teenitud! Tema hingelaadi alus, tema eluõhk oli ausus, siirus, inimarmastus, kohusetunne, eneseohverdus; erandlikud, üleinimlikud kiusatused vedasid teda aga hoopis vastassuunda; ja nii seisab nüüd siin tema ees inimene, keda kõik armastavad, hindavad, austavad, ainult tema üksi vihkab ja süüdistab.

Ja pealegi õnnistas saatus teda pärast viimast haigust niisuguse raudse tervisega, et miski ei mõjunud talle. Selle asemel, et vananeda, ta hoopis noorenes. Ta tegi suviti palju kehalist tööd.

Selle väikese maja, mille ta oli eelmisel aastal üles raiunud, sisustas ta nüüd tislerina: siis järgnes treimine ja nikerdamine; ta varastas ka muusasid, näppas neilt kujundamisande. Lihtsalt ime oli seda väikest puumaja vaadata, mis tema peitli all vähehaaval kunstiteoseks muutus. Timáris oli kunstnik kaduma läinud.

Selle väikese maja rõdupostid olid igaüks ise nägu; üks kujutas endast kaht kokkupõimunud madu, kelle pead moodustasid samba kapiteeli; teine oli palmitüvi, mille ümber väänlesid kassitapud; kolmandal piilusid läbipõimunud viinamarjaväätide vahelt välja sisalikud ja oravad ja neljas oli oma lehtede vahelt tõusev pillirookimp.

Ja ka seest katsid seinu imekaunid nikerdused ja kirju mosaiik; lauad ja toolid olid kunstipäraselt kokku pandud; lumivalge pöökpuu ja lainelise mustriga juurepuu, millest olid tehtud kummutid ja kellakapid, elustasid pruuni pähklipuutausta; baldahhiinvoodi oma tikitud eesriietega reetis kunstnikumaitset. Ja peale selle andis uste ja aknaluukide konstruktsioon tunnistust algupärastest ideedest. Need kõik libisesid seina sisse, kas siis kõrvale või üles, ja neil olid kavalad puulingid, millega neid sai avada ja sulgeda, sest Timár oli juba ette öelnud, et selles majas ei tohi olla ühteainustki naela, mida ta pole ise teinud; ja selles ei olnudki ühtegi rauatükki. Ta oli tahtnud selle täielikult omast jõust, täielikult selle saare saadustest kokku panna. Ainult akendega oli tal veel peamurdmist: millega klaasi asendada? Esialgu pani ta raamidesse sääsevõrgu; aga nii oli maja ainult suvel elatav, ja ka vihm sadas sisse, kui klaase ees ei olnud; siis tegi ta põiest aknaklaasid nagu eskimod; see aga ei sobinud kokku üldise luksusega. Lõpuks leidis ta pika otsimise peale rändkalju külje alt vilgukivikihi, mida nimetatakse ka maarjaklaasiks ja kassikullaks. Ta uuristas selle ettevaatlikult kalju seest välja; lõhestas sileda, läbipaistva mineraali õhukesteks lehtedeks ja seadis siis õhukestest peentest liistudest kokku midagi võretaolist, mille vahed ta täitis selle taevast saadetud klaasiga. See oli küll päris orjatöö. Ja sel vägeval, rikkal isandal jätkus kannatust sellega mässata.

Aga oli see ka alles rõõm, kui maja siis lõpuks valmis sai, kui ta võis oma kallid sinna sisse viia. Vaadake, see kõik on minu kätetöö, midagi niisugust ei või kuningaski oma kuningannale anda!

Dódi (see teine) oli siis juba nelja-aastane, kui see maja valmis sai. «Dódi maja!»

Ja siis ootas Timárit juba uus töö. Dódit lugema õpetada.

Dódi oli elav poiss. Terve, arukas, lõbus laps. Timár ütles, et ta õpetab talle kõike ise. Õpetab teda lugema, kirjutama, ujuma, võimlema; siis aiatööd tegema, höövlit, peitlit kasutama. Meistermees ei jää kuskil ilma leivata. Dódi õpib kõik selgeks.

Timár hakkas juba uskuma, et nii see nüüd jääbki, et nüüd on kõik korras; ja et seda elu tuleb nüüd lihtsalt surmani jätkata.

Ühel päeval aga ütles saatus talle korraga: «Seis!»

See ei olnud küll saatus, kes seda ütles, vaid Teréza.

Sellest oli juba kaheksa aastat möödas, kui Timár esimest korda siia saarele tuli. Noémi ja Timéa olid siis alles lapsed: nüüd oli Noémi kahekümne kahe aastane, Timéa kahekümne ühe aastane; Athalie sai kahekümne viie aastaseks; Terézal oli nelikümmend viis täis; Timáril endal nelikümmend kaks, ja väike Dódi käis oma viiendat eluaastat.

Ühel neist tuli hakata koju minema, sest tema aeg oli täis. Ta oli ära elanud pika elu täis vaeva ja viletsust — see oli Teréza.

Ühel suvisel õhtupoolikul, kui Noémi oli lapsega väljas, ütles ta Timárile:

— Mihály, ma räägin sulle midagi. See sügis viib mind minema. Ma tean, et ma suren. Juba kakskümmend aastat vaevab mind see häda, mis mind hauda viib: mu süda on haige. Ma ei ütle seda suusoojaks. See on surmatõbi. Ma olen seda kogu aeg varjanud, ei ole iial kaevelnud. Ma ravisin seda kannatlikkusega, teie ravisite seda armastusega ja rõõmudega. Kui te poleks seda teinud, oleksin ma ammu mulla all. Aga kaua ma enam vastu ei pea. Juba terve aasta ma ei maga enam, mitte üks põrm. Ma ei pane öösel silmigi kinni: nii nagu ma pikali heidan, nii ma ka tõusen. Ma usun, et sellele järgneb pikk ja väga rahulik uni. Ma olen selle ära teeninud. Ma kuulan päevad läbi oma südame põksumist. Ta lööb kiiresti, nagu kohkunult kolm-neli korda, siis veel kord, ja jääb siis vait, nagu oleks surnud, siis põksub ettevaatlikult paar korda, hakkab jälle kiiresti lööma, ja siis järgneb jälle pikk vaikus. See tähendab, et lõpp on lähedal. Mul käib sageli pea ringi, ainult tahtejõuga hoian ma end veel kokku langemast. Üle selle suve see ei kesta. Ma ei kaeba, ma olen sellega leppinud. Mul ei ole enam muret. Noémil on nüüd, keda minu asemel armastada. Ma ei küsi sinult midagi, Mihály. Ma ei taha sinult mingit tõotust. Sõnad on tühi kõla; peaasi on tõeline tunne. Sina tunned, mis sa Noémi jaoks oled ja kes Noémi sinu jaoks on. Mis peaks mulle muret tegema? Ma võin surra, ilma et ma oma palvetega Kõigevägevamat tülitaksin. Sest kõik, mis ma võiksin temalt paluda, on ta mulle juba andnud. Eks ole tõsi, Mihály?

Mihály langetas pea. See mõte oli juba tükk aega tema und rikkunud. Ta oli näinud, et Teréza tervis on otsas. Ta oli tema näost lugenud, kuidas ta võitleb kohutava salatõvega, mis ründab inimest seal, kus keha ja hing on teineteisele kõige lähemal, südames, ja oli hirmuga mõelnud võimalusele, et kui Teréza ükskord sureb, mis saab siis Noémist.

Kuidas jätab ta selle õrna olevuse väikese lapsega terveks pikaks talveks ihuüksi siia metsikusse paika?

Kes kaitseb, kes julgustab, kes aitab neid siin?

Ta oli seda mõtet kogu aeg vältinud. Nüüd aga seisis see tema ees, ja ta ei pääsenud enam sellest mööda.

Terézal oli õigus. Veel sama päeva õhtupoolikul tuli saarele üks tuttav turunaine puuvilja ostma, ja kui Teréza talle valmispandud aprikoosikorve üle luges, langes ta äkki teadvusetult maha.

Sel korral ta toibutati veel üles. Kolmandal päeval läks see turunaine tagasi. Teréza tahtis asja kiiresti ühele poole saada, ja kaotas uuesti teadvuse. Turunaine hädaldas ja nuttis.

Paari päeva pärast tuli see turunaine jälle puuvilja viima.

Nüüd ei lasknud Mihály ja Noémi enam Terézat välja, vaid andsid turunaisele ise puuvilja kätte.

Turunaine tähendas, et kui see vaene naine on nii haige, siis oleks tal kindlasti hea, kui ta saaks pihtida.

Mihály jäi sügavalt selle üle järele mõtlema, mis ta Teréza käest oli kuulnud.

Ta ei mõelnud ainult sellele, et see naine on Noémi ema ja ainus tugi, kui tema siit eemal on; vaid ka sellele, et see naine on üks suur hing, kelle saatus on endale välja valinud, et tema peal nagu prohvet Hiiobi peal läbi proovida kogu oma viletsuste ja vaevade arsenali, kes pole aga kõigi nende katsumuste all murdunud, pole meeleheitesse langenud, pole end alandanud, vaid on kannatanud, vaikinud ja tööd teinud.

Tema elu ja surm näitab, mida ta on teinud ja mida kannatanud.

Ja siis tuli Timár mõttele, et võib-olla viis saatus teda selle naisega kokku selleks, et just tema läbi Teréza suuri kannatusi heaks teha, ja et kogu see tema eksimuste, piinade ja pattude koorem, mis on suures maailmas nii hiilgavate valede püramiidi alla maetud, leiaks siin sellel väikesel saarel lunastust: kõik vooruslik, kõik tõeline, kõik hea, mis ta oma elus on teinud, on koondunud siia sellele väikesele maalapile.

Kui Teréza tummalt valu kannatades tema silma all kokku varises, kõlas tema hinges seda tugevamini hoiatus, mis talle ütles, et selle naise surmaga langeb tema õlule suur pärandus; — koorem, mida see naine kandis, ja hingejõud, millega ta seda kandis.

Noémi ei teadnud veel, et ta ema on surmahaige. Nad panid Teréza minestamised soojade ilmade arvele.

Teréza ütles talle, et see on keskikka jõudvate naiste juures tavaline nähtus.

Timár oli sestpeale Teréza vastu veelgi tähelepanelikum. Ta ei lasknud tal tööd teha, hoolitses selle eest, et ta rahu saaks, ja vaigistas last, kui see liiga palju vatras, kuigi Teréza ei saanud ikkagi magada.

Nii möödus suvi, soojad ilmad paistsid kergendust toovat, aga see oli ainult näilik: sügise hakul algasid minestusatakid uuesti, ja puuviljaga kaupleja turunaine ohkis alalõpmata, et nüüd oleks juba tõesti aeg pihtida ja viimsele võidmisele mõelda.

Ükskord istuti parajasti lõunalauas, kõik neljakesi eestoas, kui Almira haukumine märku andis, et tuleb keegi võõras. Teréza vaatas aknast välja ja ütles siis kohkunult Timárile: «Mine kähku tagakambrisse, et see sind siin ei näeks!»

Timár vaatas aknast välja, ja ka tema leidis omakorda, et selle mehega, kes sealt tuleb, ei ole tal tõesti kasulik kokku saada, sest see oli härra Sándorovics, auväärt piiskop, kes oleks temas otsekohe härra Levetinczy ära tundnud ja koos sellega siin ilusaid asju avastanud.

— Koristage laud siit ära ja jätke mind üksi! — ütles Teréza, ka Noémit ja Dódit välja saates; ja nagu oleks tal äkki endine jõud tagasi tulnud, aitas ta, kõiki teisi tagant tõugates, laua teise tuppa tõsta: nii et selle aja peale, kui ukse tagant kostis auväärse piiskopihärra koputus, oli Teréza juba üksi toas. Ta tõmbas oma voodi põiki tagakambri ukse ette ja istus voodi servale. Sellega oli sissepääs tagatuppa suletud.

Tubli vaimuliku habe oli vahepeal veel pikemaks kasvanud ja juba tugevasti hallikirju, aga tema põsed olid punased ja kere nagu Simsonil.

Kooripoiss ja sakristaan, kes tal kaasas olid, jäid rõdule suure koeraga sõbralikult juttu ajama; tema auväärsus astus üksinda majja sisse, kätt niimoodi õieli hoides, nagu pakuks ta kellelegi võimalust seda suudelda.

Teréza jättis selle võimaluse muidugi kasutamata, mis ei viinud tulijat leebemasse meeleollu.

— Noh, kas sa mind ära ei tunne, sina patune naine?

— Tunnen küll, lahke isand, ja tean ka, et ma patune olen. Aga mis teid siia tõi?

— Mis mind siia tõi, sa vana latatara? Sa küsid, mis mind siia tõi, sa Jumalast äraneetud patune naisterahvas? Kas sa ei tunne mind ära või?

— Ma ütlesin juba, et tunnen. Sina oled see papp, kes ei tahtnud minu surnud meest maha matta.

— Jah, sest ta suri alatumal kombel, pihtimata ja süüd kahetsemata. Sellepärast sai talle osaks, et ta pärast surma nagu koer auku aeti, ja kui sina ei taha, et ka sind nagu koera auku aetakse, siis kahetse oma pattusid ja pihi mulle, niikaua kui sul veel aega on antud. Täna-homme sa pead surema. Mu vagad lambukesed andsid mulle teada, et sa oled suremas, ja palusid mind, et ma tuleksin ja sulle su patud andeks annaksin — neile oled sa tänu võlgu.

— Räägi tasem, mu härra, kõrvaltoas on mu tütar, ära teda kurvasta.

— Sinu tütar, jah? Ja üks mees, ja üks laps?

— Seda küll!

— Ja see mees on sinu tütre abikaasa?

— Jah!

— Kes neid paari pani?

— See, kes Aadama ja Eevagi. Jumal taevas.

— Sa oled loll, naine! See sündis maailmas ainult üks kord. Siis ei olnud veel ei pappi ega altarit. Aga nüüd ei käi see enam nii lihtsalt. Selleks on oma seadused olemas.

— Ma tean. Need seadused ajasidki ju meid siia tühjale saarele. Aga siin need seadused ei kehti.

— Nii et sa oled siis pagan?

— Ma elan südamerahus ja suren südamerahus.

— Ja seda õpetad sa oma ainsale tütrele? Et ta selles alanduses elaks?

— Mis alandus see on?

— Mis alandus? Kõikide ausate inimeste põlgus.

— On mul sellest sooja või külma?

— Sina tundetu savikamakas! Nii et sulle valmistab ainult kehaline valu piina? Nii et oma hingeõnnistusele ei mõtle sa sugugi? Mina tahan sulle paradiisiteed kätte juhatada, aga sina tahad vabatahtlikult põrgusse minna? Kas sa usud ülestõusmist? Kas sa usud taevariiki?

— Ei usu. Ja ei soovigi. Ma ei taha uuesti ellu ärgata. Ma tahan vaikselt puulehtede all uinuda. Ma muutun põrmuks, ja puujuured imevad mu põrmu endasse, ja minust saab puuleht; muud elu ma ei igatse. Ma tahan haljaste puude soontes elada, mis ma ise olen istutanud. Ja ma ei usu niisugust halastamatut Jumalat, kes oma armetuid sünnitisi paneb ka veel pärast surma kannatama. Minu Jumal on halastaja Issand, kes laseb rohulibledel, puul ja inimesel surmas puhata.

— Aga mitte niisugusel paadunud patusel, nagu sina oled! Sina lähed põrgutulle, saatana jahvatavate lõugade vahele.

— Näita mulle pühakirjast see koht, kus on öeldud, millal lõi Jumal põrgu ja saatana, siis ma usun.

— Oo! Sina jumalateotaja naine! Tuld su keelele! Kas sina tahad siis öelda, et saatanat ei ole olemas?

— Just seda ma ütlen. Jumal ei ole iial saatanat loonud. Teie olete selle välja mõelnud, et temaga inimesi hirmutada. Aga te olete selle saatana halvasti kokku pannud. Kahe sarve ja haraliste sõrgadega. Niisugune loom sööb ju rohtu: inimest ta ei puutu.

— Mu Jumal, ära vii mind kiusatusse! Nüüd kohe rebeneb maa meie jalge all ja neelab selle mõnitaja endasse nagu Dathani ja Abirami. Ja seda usku õpetad sa ka sellele väikesele lapsele?

— Teda õpetab see, kes ta endale pojaks võttis.

— Kes see on?

— See, keda see laps isaks kutsub.

— Ja mis selle mehe nimi on?

— Mihály.

— Aga perekonnanimi?

— Seda ma pole temalt kunagi küsinud.

— Pole tema nimegi küsinud? Mida sa temast üldse tead?

— Ma tean, et ta on aus inimene ja armastab Noémit.

— Aga mis ta on? Isandamees? Talupoeg? Käsitööline? Madrus? Või salakaubavedaja?

— Meietaoline vaene inimene.

— Ja edasi? Ma pean kõike teadma, sest see kuulub minu kohustuste hulka. Mis inimene ta on? Katoliiklane, kalvinist, luterlane, sotsiniaan, unitaar, lahkusuline või juut?

— Seda ma pole uurinud.

— Kas sa paastu pead?

— Ükskord ma ei söönud kaks aastat järjest liha, sest ei olnud.

— Aga kes selle lapse ära ristis?

— Jumal. Kui oli suur sadu ja tema istus vikerkaare sil.

— Oo! Teie, paganad!

— Paganad? — ütles Teréza kibedalt. — Miks paganad? Me ei ole ju ebajumalakummardajad ega jumalasalgajad. Siin sellel saarel ei leia sa isegi rahale trükitud pilti, mida mujal maailmas kummardatakse. Eks ole, sinagi kummardad kahepealist kotkast, kui see ainult on hõbedale või kullale trükitud? Kas ei kutsu inimesed raha «Kristuseks»; — kui raha on otsas, «pole Kristust»!

— Sina jumalateotaja nõiamoor, sa julged niisuguste pühade asjade üle veel nalja heita!

— Ma räägin täiesti tõsiselt. Mind tabasid Jumala kõige raskemad löögid, ma langesin kõige suuremast õnnest kõige suuremasse viletsusse. Ma jäin ühel ja samal päeval leseks ja kerjuseks. Aga ma ei salanud Jumalat maha; ma ei heitnud enesest ära seda, mis ta oli mulle andnud — elu. Ma tulin siia tühjale saarele, otsisin siit Jumalat ja leidsin ta. Minu Jumal ei taha ühket palvet, laulu, ohvreid, kirikut ega kellasid; ta tahab ainult tema nõudmistele kuulekat südant. Minu patukahetsuseks ei ole mitte roosikrantsikeerutamine, vaid töö. Ma jäin siia maa peale, nii et inimesed mulle midagi hinge taha ei jätnud, ja ma ei läinud siiski vägivaldselt maa alla, vaid rajasin tühjale kohale õitsva aia. Inimesed petsid, röövisid, mõnitasid mind; võimumehed saatsid mind kerjama, head sõbrad varastasid paljaks, hingekarjased mõnitasid mind, aga ma ei hakanud sellest hoolimata inimesi vihkama; ma elan siin võhivõõraste, lindpriide teel, ja hooldan, toidan, ravitsen neid, kes siia satuvad, ja magan nii talvel kui suvel lahtiste ustega; ma ei karda halbu inimesi. Oo! mu isand, ma ei ole pagan.

— Oi, küll sa võid igasugust tühja kokku jahvatada, sina talitsemata keelega naine. Ma ei küsi sinult mitte seda, vaid ma tahan teada, kes on see mees, kes siin sinu onnis elab, on ta õigeusklik või ketser, ja miks see laps

ei ole ristitud? Ei ole võimalik, et sa ei tea selle mehe nime.

— Jah. Olgu peale! Ma ei taha valetada. Ma tean tema nime, aga see on ka kõik. Ja ma ei ütle seda kellelegi. Ka tema elul võivad oma saladused olla, nagu olid minu elul. Oma saladustest ma olen talle rääkinud, aga tema saladusi pole ma iial püüdnud välja uurida. Küllap tal on põhjust neid varjata. Mina aga tunnen teda kui hea südamega ausat meest, ja ei kahtlusta teda milleski. Need inimesed, kes minult kõik ära võtsid, olid meie head sõbrad, auväärt inimesed ja kõrged isandad, nad jätsid mulle ainult väikese nutva lapse. Ma kasvatasin selle lapse üles, ja siis, kui ta oli minu ainus aare, kallisvara, minu elu valgus, andsin ma ta ühele mehele, kellest ma ei tea muud, kui et nad vastastikku teineteist armastavad. Kas minu usk Jumalasse ei ole siis tugev?

— Ära jutusta siin mulle kogu aeg oma usust. Niisuguse usu eest heideti vanasti nõidasid tuleriidale ja põletati kogu kristlikus maailmas.

— Õnn, et see saar kuulub mulle Türgi sultani firmaaniga.

— Türgi sultani firmaaniga? — hüüatas piiskop imestunult. — Ja kes sulle selle firmaani siia kätte tõi?

— See mees, kelle nime sa ei saa teada.

— Ma saan seda otsekohe teada, ja pealegi väga lihtsalt. Ma kutsun sakristaani ja kirikuteenri sisse, lasen neil siit selle voodi koos sinuga eest ära tõsta ja astun uksest sisse; see ei ole ju lukus.

Timár kuulis kõrvaltoas iga viimast kui sõna. Tal tõusis veri pähe mõtte juures, et see auväärt popp näeb teda ja ütleb: «Oh! See olete teie, armuline härra kuninglik nõunik Mihály Levetinczy!»

Piiskop avas välisukse ja kutsus mõlemad tema teenistuses olevad mehemürakad sisse.

Teréza tõmbas viimases hädas selle kirju türgimustrilise puuvillavaiba endale rinnale, mis oli vooditekiks.

— Mu isand! — ütles ta piiskopile paluva häälega. — Kuula veel, mis ma ütlen, et sulle näidata, kui tugev on minu usk Jumalasse, et ma ei ole pagan; vaata: see puuvillavaip, mis mul peal on, on Brussast toodud. Selle tõi nüüdsama üks siin käinud vandersell ja kinkis mulle. Näed, minu usk Jumalasse on nii suur, et ma magan

sõsiti selle vaibaga, kuigi on teada, et Brussas möllab juba neljandat nädalat must katk. Kas teie hulgast on kellelgi nii tugevat usku? Kes julgeb seda voodit puutuda?

Aga selle küsimuse peale ei olnud enam vastajaid. Kuuldes, et see puuvillavaip on pärit Brussast, kus möljab katk, tormasid kolm jumalakartlikku meest ülepeakaela onnist välja, jättes kogu selle tühja saare ja tema hukkaläinud elanikud põrgule ja saatanale saagiks.

Nüüd oli sel neetud paigal veel üks hirmutav joon juures, mis peletas kaua elada tahtvaid inimesi siit eemale.

Teréza laskis kõrvaltuppa peidetud perekonna välja.

Timár suudles ta kätt ja ütles talle: «Ema!»

Teréza sosistas vaikselt: «Poeg,» ja vaatas talle sügavalt silma. See pilk ütles: «Pea seda meeles, mis sa siin praegu kuulsid!»

Ja nüüd siis hakkame aga teereisi vastu valmistuma!

Teréza rääkis lähenevast surmast nagu pikast teekonnast.

— Ma kolin siit ära oktoobrikuu ilusate ilmadega, sel meeldival ajal, mida kutsutakse «vananaistesuveks». Ka putukad suiguvad siis talveunele ja puud langetavad oma lehed.

Ta valis endale kleidi, milles teda tuleb matta, ja surilina, millesse teda mähkida.

Puusärki pole talle vaja. Nii on emake maa talle lähemal.

Ta laskis end Timári ja Noémi käsivarrele toetudes ilusale tasasele aasale viia ja valis endale koha välja, kuhu nad ta maha matavad.

— Siia keset tasast nurme! — ütles ta Timárile, võttis tema käest labida ja kaevas talle ise neljakandilise platsi ette. — Dódi maja on sul valmis, nüüd võid ka minu maja valmis teha. Ja ärge tehke mulle kalmuküngast, ärge pange päitsisse hauamärki: ärge istutage minu kohale ei haljast puud ega põõsast. Katke see koht jälle ilusasti murumätastega. Olgu ta ümbrusega ühetaoline. See on minu soov. Ma ei taha, et mõni inimene, kelle meel on rõõmus, komistaks juhuslikult mu hauakünkale ja jääks kurvaks.»

Ja Timár tegi Teréza maja valmis.

Ja Teréza ei küsinud temalt: «Aga kes sa siiski oled? Ma lahkun nüüd õige pea siit ilmast, ja ma ei tea ikka veel, kelle hoolde ma Noémi jätan.»

Ja siis ühel õhtul suikus ta igavesele unele.

Ta maeti maha, nagu ta oli soovinud.

Ilusasse valgesse palakasse mähitult, lõhnavatest pähklipuulehtedest hauapõhja tehtud asemele.

Ja siis kaeti see koht haljaste murumätastega, nii nagu ta enne oli.

Kui Timár ja Noémi järgmisel hommikul väikesel Dódil käest kinni hoides sinna aasale läksid, ei olnud tasasel murul enam mingit jälge näha. Sügisesed härmalõngad katsid seda igalt poolt ühtemoodi nagu mingi hõbedane surilina. Ja sel hõbedasel surilinal sädeles päikesekiirtes miljardi teemandikilluna sügishommikune kaste.

Aga keset seda hõbehärmas aasa leiti see koht siiski üles.

Almira läks ees. Ühes kohas ta heitis maha ja pani pea vastu maad. See oli see koht.

Timár mõtles endamisi, et selle hauaga on nüüd ka tema ees maailm lukku pandud. Ka tema peab teele asuma. Kas «siia» või «sinna»!

Pooleksmurtud mõõk

Timár ootas saarel, kuni härmatis kattis halja nurme, ja siis veel, kuni puulehed maha langesid ja kuni ööbikud ja rästad kõik oma pesadelt minema kolisid.

Siis lõpuks otsustas ta, et pöördub maailma tagasi. Tõelisse maailma.

Ja jätab Noémi üksi siia eikellegi-saarele. Üksi väikese lapsega.

«Aga ma tulen veel talvel tagasi.»

Selle jutuga lahkus ta temast.

Noémi ei teadnud, mida kujutab endast talv seal, kus Mihály elab. Saare ümber külmab Doonau harva kinni; seal on pehme lõunapoolne talv, kõige rohkem kaks kraadi külma; luuderohi, loorberipuud haljendavad talv läbi lageda taeva all.

Aga Timári teereis oli sünge. Doonau taga sadas juba lund, ja tal kulus terve nädal, enne kui ta mööda täistulisanud teed lõpuks suurivaevu Komáromi alla jõudis. Seal tuli tal jälle terve päev oodata. Új-Szőnyis. Doonau oli rüsijääd täis, nii et ei pääsenud üle.

Oi jah, kunagi söandas ta ihuüksi, väikese paadiga üle suurvees Doonau sõita! Aga siis ootas teisel kaldal Noémi. Nüüd aga ruttas ta Timéa juurde.

Sest ka tema juurde ta «ruttas». Niipea kui jää Doonaul vähegi kandis, oli ta esimene, kes jalgsi üle jõe läks.

Sest ta ruttas ka Timéa juurde. Selleks, et temast lahutada.

See on otsustatud. Nad peavad lahutama. Noémi ei või enam üksi sinna asustamata saarele jääda. Sellele naisele tuleb tema truuduse ja armastuse eest õiglaselt tasuda, oleks ülim alatus teda sinna mahajäetud paika

viirastuste saagiks jätta, pärast seda, kui oled ta ihu ja hingega omaks teinud.

Ja las saab siis ka Timéa õnnelikuks.

See mõte riivas teda siiski väga. Et Timéa õnnelikuks saab.

Kui ta ainult võiks teda vihata, kui ta ainult võiks talle midagi süüks panna, et teda endast ära tõugata, põlgama hakata, ära unustada!

Oma sõiduki oli ta sunnitud Új-Szőnyisse jätma, sest vankreid ei lastud veel jääle; ta jõudis jala koju.

Kui ta tuppa astus, paistis talle, nagu oleks Timéa teda nähes ehmatanud. Nagu oleks käsi, mille ta talle sirutas, värisenud. Ka tema hääl värises, kui ta Timári tervitusele vastas. Ta ei sirutanud tema poole oma valget nägu, et ta seda suudleks.

Timár ruttas oma tuppa, et riideid vahetada. Ah! Oleks sellel kohkumisel ometi mingi põhjus!

Ja Timárile hakkas veel midagi silma, see oli Athalie nägu.

Selle naise pilgus säras mingi deemonlikult võidukas tuli; see oli kahjurõõmu virvatuluke.

Kui Athalie ometi midagi teaks!

Lõunalauas kohtas ta neid kaht naist uuesti. Nad istusid tummalt üksteise vastas. Kolm üksteist luuravat silmapaari.

Lõuna lõpus ütles Timéa Timárile ainult nii palju:

— Oo, te jäite tänavu nii kauaks ära . . .

Timár ei tahtnud talle öelda: «Varsti ma lahkun sinust igaveseks!» Aga ta mõtles seda.

Ta kavatses kõigepealt oma advokaadiga nõu pidada, mis kombel oma naise vastu lahutusprotsessi alustada. Ta ei suutnud selleks mingit põhjust leida.

Jäi üle ainult «lepitamatu vihkamine».

Aga sellega peavad mõlemad pooled nõus olema: üks-kõik, kas see on tõsi või mitte.

Ja kas see naine nõustub sellega? Kõik oleneb nüüd temast.

Timár vaevles terve pärastlõuna selle mõtte käes. Ta käskis teenijatel kõigi eest oma kojujõudmist salajas hoida, ta ei taha täna kellegagi mingeid küsimusi arutada.

Õhtu eel tuli siiski keegi tema ukse taha.

Ta haaras vihase näoga lingi pihku, et tulijat, olgu see kes tahes, juba ukselt tagasi saata; aga siis taganes ta jahmunult: tema ees oli Athalie.

Ikka seesama kahjurõõmus helk silmades, seesama võidukalt pilklik naeratus huultel.

Mihály tõmbus selle nõiduva pilgu all jahmunult tagasi.

— Mida te tahate, Athalie? — küsis ta temalt kohmetult.

— Hm — Levetinczy-isand. — Mis te arvate, mida ma võin tahta?

— Ma ei tea seda.

— Aga mina tean, mida teie tahate.

— Mina?

— Kas te ei taha minu käest midagi teada?

— Mida? — sosistas Mihály õhinal, pannes ukse kinni ja jäädes pärani silmil Athaliele otsa vaatama.

— Jah, et mida te tahate minu käest teada, Levetinczy-isand? — ütles ikka veel naeratades see ilus daam. — Seda on muidugi raske ära arvata. Mitu aastat ma olen teie majas juba elanud?

— Minu majas?

— Nojah. Sestpeale, kui see maja teile kuulub. Sinna saab kuus aastat. Igal aastal olen ma näinud teid koju pöördumas. Igal aastal olen ma näinud teie näol erinevat ilmet. Esimesel aastal piinavat armukadedust, siis kergemeelset lõbusust, seejärel teeseldud rahu, ja siis korraga juhmi filisterlikku toimekust! — see kõik on andnud mulle mõtlemisainet. Aasta tagasi ma kartsin juba, et see kurbmäng hakkab lõppema. Ja see hirmutas mind. Teie pilk oli niisugune, nagu vaataksite te lakkamata haua põhja. Ja te teate väga hästi, et keegi siin ilmas ei värise rohkem teie elu pärast kui mina!

Mihály kortsutas selle jutu peale otsaesist, ja Athalie oskas nähtavasti neid kortsusid lugeda.

— Jah! — kordas ta ägedalt. — Sest kui ongi siin ilmas keegi, kes teid armastab, siis ka see ei või soovida kirglikumalt kui mina, et te veel kaua elaksite. Nüüd näen ma teie silmades jälle seda pilku, mis esimesel aastal. See on hea. Te tahaksite minu käest midagi Timéa kohta teada, eks ole?

— Kas te teate midagi? — küsis Timár õhinal, suru-

des selja vastu toaust, nagu tahaks ta Athaliet vangis hoida.

Aga Athalie naeris pilkavalt.

Sest Mihály oli tema vang.

— Ma tean palju. Ma tean kõike — vastas ta.

— Kõike?

— Jah. Küllalt selleks, et meid kõiki põrgusse saata ennast, teid ja teda.

Timári soontes hakkas veri keema.

— Kas te räägite mulle kõik ära?

— Selleks ma ju siia tulingi. Aga te peate mind rahulikult kuulama, nii nagu mina teile räägin rahulikult niisugustest asjadest, mille lõpunimõtlemine ajab hulluks, kui ta koguni ära ei tapa.

— Ma palun teid. Aga enne öelge mulle veel, kas Timéa on truudust murdnud?

— Jah.

— Oo!

— Ma ütlen veel kord: jah! Ja te saate selles ise kindlalt veenduma.

Timári südames tõstis üks õilsam tundmus pead selle kahtluse vastu.

— Aga preili, mõelge hästi järele, mida te räägite.

— Ma räägin teile ainult tõsiasjadest, ja kui te pärast seda tahate näha, siis te näete oma silmaga ja tajute oma viie meelega, kas seda altaripilti on laimatud.

— Ma kuulan teid, aga ei usu.

— Ja ma räägin sellest hoolimata. Teie pühapilt astus lõpuks siiski altari kohalt alla maa peale, et kuulata linnas liikuvat kuulujuttu, mis pasundas, et üks vahva major oli tema pärast ühe võõra ohvitseriga kahevõitlust pidanud: oli teda armutult haavanud, murdes oma mõõga vastu vaenlase pead pooleks. Pühapilt kuulis seda juttu. Proua Zófi ise rääkis talle sellest, ja pühapildi silmad valgusid seda kuuldes pisaraid täis. Ah jah. Te olete ju ketser, kes ei usu, et pühapildid pisaraid valavad. Aga seekord on see siiski tõsi, ja proua Zófi rääkis sellest järgmisel päeval vahvale majorile. Proua Zófi armastab kuulujutte levitada, sekeldada, intriige sõlmida. Proua Zófi suurim lõbu on salaja armastavaid südameid kokku viia, rahulikke abieluinimesi tüli ajada, ühtedele rõõmu teha, nii et teised selle all kan-

natseid; teiste saladustesse tungida ja siis nende usaldust kuritarvitada. Proua Zófi on minu ema.

Athalie pühkis pärast seda sõna «ema» oma huuli, nagu pühiks ta sealt midagi õige kibedat maha.

— Nende väljanuhitud pisarate tulemuseks oli see, et proua Zófi tõi majorilt pühapildile ühe laeka ja ühe kirja.

— Mis seal kastis oli?

— See, mis seal kastis oli, ei ole teile nii huvitav kui see, mis seal kirjas võis olla. Kastis oli pool sellest pooleksmurtud mõõgast, millega major oli võidelnud, koos pidemega. Ilmselt mälestuseks.

— Hea küll — ütles Mihály end rahulikuks sundides. — Selles ei ole veel midagi halba.

— Ei ole. Aga kiri?

— Kas te lugesite seda?

— Ei. Aga ma tean, mis seal oli!

— Kust te seda teate?

— Sest see püha kuju vastas sellele, ja selle kirja viis jälle proua Zófi adressaadi kätte.

— See vastus võis olla ka äraütlev.

— Aga ta ei olnud seda. Proua Zófi räägib mulle kõik ära, sest ta teab, et teeb mulle sellega põrgupiina. Pealegi ei ole ta minu teenija, vaid ema. Ümmardama peab ta seda püha naist, mulle, kaasteenijale, aga ära rääkima, mis koledaid asju perenaine teeb. Teenijatoas ei ole emasid ja tütreid, on ainult ümmardajad, üksteist kadestavad ja perenaist reetvad ümmardajad. Kas teil ei hakka häbi, mu härra, et te minuga siin sosistate?

— Rääkige edasi!

— Jah. Edasi, sest see lugu pole veel lõppenud. See saadetud kiri ei olnud ei lõhnastatud ega roosavärviline, see kirjutati siinsamas teie kirjutuslaual ja pitseeriti teie pitsatiga kinni, ja tema sisu oleks võinud olla ka niisugune, et paluja on igaveseks tagasi lükatud. Aga ta ei olnud seda.

— Kes võib seda teada?

— Proua Zófi ja mina, ja teie olete kohe kolmas. Kui te täna juhuslikult koju jõudsite . . . Oi, ja kuidas te saite nii sobimatul ajal tulla? Ümberringi on kõik Doonauharud rüsijääd täis: jääpank jääpanga seljas; ükski eluline ei julge ühelt kaldalt teisele minna. Võiks arvata,

et niisugusel ajal on linn nii kindlalt muust maailmast ära lõigatud, et siia ei saa isegi üks rahutu abielumees tungida, kes on kord teisele poole jäänud. Kuidas te saite just täna üle jõe tulla?

— Ärge piinake mind, Athalie!

— Kas te ei märganud jahmatust selle pühapildi näol, kui te ootamatult sisse astusite? Kas te ei tundnud, et tema käsi teie peos värises? Te oskasite väga sobimatul ajal tulla. Proua Zófi vantsis jälle selle vahva majori juurde lühikese teatega: «Täna ei saa!»

Timári nägu moonutas selle jutu peale viha- ja hirmusööst.

Siis vajus ta jõuetult tugitooli ja ütles: «Ma ei usu teid.»

— Ma ei soovigi seda — ütles Athalie õlgu kehitades. — Aga ma annan teile kurja nõu, veenduge selles oma silmaga. Täna ei saa, sest te tulite koju. Aga mida täna ei saa, saab homme, kui te siit ära lähete. Te olete igal talvel Balatonil käinud, kui järv kinni külmab ja algab jääalune kalapüük. See on huvitav sport. Te võite homme öelda: «Ma sõidan Füredisse, kuni need külmad püsivad, ja vaatan, mida mu kohad seal teevad,» ja siis end Ráci tänava majja peita ja seal seni vaikselt oodata, kuni keegi aknale koputab ja ütleb: «Nüüd võib!» Siis võite siia tagasi tulla.

— Ja mina peaksin seda tegema? — võpatas Timár jälestusest.

Athalie mõõtis teda põlgliku pilguga.

— Ma arvasin, et te olete mees. Ja et kui teile keegi ütleb: vaata, täna tuleb siia see teine mees, kes sinu abikaasat armastab, kelle pärast sinu abikaasa on sinu vastu jääkülm, kes sind selle läbi alandab, siis te haarate esimese rauast eseme ega küsi, kes see on, vaid tapate ta ära, olgu ta või teie lihane vend! Aga ma eksisin. Te kohkusite mu jutust ära. Andke andeks, et ma vales kohas rääkisin. Ma ei tee seda enam. Palun ärge reetke mind perenaisele. Ma ei laima teda enam teie ees. Ma räägin temast edaspidi ainult head. Ka praegu ma valetasin. See ei ole õige. Ta ei ole teile truudust murdnud.

Athalie pöördus äkki nii alandliku näoga, nii anuva häälega Timári poole, et Timár lõi juba kahtlema ja oli

valmis uskuma, et kuuldu oli lihtsalt muinasjutt; aga vaevalt oli ta oma üllatunud ilmega oma kergeusklikkust reetnud, kui Athalie talle näkku naeris ja vastu silmi virutas:

— Te olete argpüks!

Ja seadis end minekule.

Aga Mihály jooksis talle järele ja võttis tal käest kinni.

— Ärge minge veel. Ma võtan teie nõu kuulda ja teen kõik nii, nagu te ütlete.

— Kuulake siis — ütles Athalie ja kummardus Timárile nii lähedale, et tema rind puudutas Timári õlga ja tema huuled olid nii Timári näo lähedal, et see võis tunda tema kuuma hingeõhku; kes neid eemalt oleks näinud, oleks arvanud, et need on omavahel sosistavad armunud.

See, mida Athalie Timárile sosistas, oli aga järgmine:

— Kui härra Brazovics selle maja ehitada laskis, siis oli see tuba, mis praegu Timéa käes on, külalistetuba. Kes käisid tavaliselt härra Brazovicsil külas? Ärisõbrad, kliendid, kaupmehed ja põllumehed. Selle toa trepipoolses seinas on üks õõnsus, keerdtrepi sein jookseb kaarjalt, sisemine sein aga moodustab nurga. Sellesse õõnsusse pääseb koridori poolt. Seal on üks seinakapp, mis on täis vanu katkisi nõusid ja mida väga harva avatakse. Aga oleks ta ka kogu aeg pärani lahti, ka siis ei tuleks kellelegi pähe kapi riiulite alla keeratud kruvisid järjest läbi katsuda. Kolmanda riiuli keskmine kruvi tuleb aga välja. Ja kui keegi selle ka sealt juhuslikult välja tõmbab, ei saa ta ikka veel targemaks. See on lihtne nael, muud midagi. Kellel on aga käes üks isemoodi võti, mida selle naela asemele panna, sel pruugib vaid korraks vajutada, ja võtmest kargab keel välja; ja kui siis seda võtit korraks keerata, võib terve selle kapi vaikselt kõrvale lükata. Sealtkaudu aga pääseb sinna peidikusse, mis saab valgust ja õhku majakatusele tõusva korstna kaudu. See seinas olev õõnsus viib toani, mis on praegu Timéa tagumine tuba ja kus omal ajal peatusid härra Brazovicsi külalised. See peidetud koridor lõpeb ühes uksetühemes. Seestpoolt katab seda üks pilt, pärlmuttermosaiik. See kujutab Püha Jüri lohemaoga. Paistab, nagu oleks see seina sisse müüritud

pühapilt. Te olete mitu korda tahtnud seda pilti sealt maha võtta, aga Timéa pole lasknud, ja nii on see jäänud. Üks selle pildi mosaiigikild annab kõrvale keerata, ja nii tekkinud pilu kaudu on võimalik kõike näha ja kuulda, mis toas toimub ja mida seal räägitakse.

— Milleks teie isal seda peidikut vaja oli?

— Ma usun, et see käis äri juurde. Tal oli palju tegemist oma klientide, võistlejate ja ametimeestega. Ta pidas head kööki ja häid veine. Kui külalised olid juba lõbusas tujus, jättis ta nad omavahele; hiilis vaikselt oma peidupaika ja kuulas, mida nad omavahel räägivad. Tänu sellele teadis ta alati väga lihtsalt ja kindlalt, mis on põllumeestel omavahel kokkulepitud viimane hind. Ja mida loevad tema võistlejad omalt poolt kõige kõrgemaks pakkumiseks. Või mis ettevõtmisi plaanitsevad sõjaväe moonamuretsejad ja kindlustustööde juhid. Vein päästab inimeste keelepaelad lahti, ja nad ei või ju teada, et asjast huvitatud pool nende saladusi nii lähedalt peält kuuleb. Sel teel hankis härra Brazovics palju äriajamiseks vajalikke andmeid ja oskas neist kasu lõigata. Ükskord oli ta ise liiga ohtralt laua õnnistusi maitsnud, ja siis saatis ta mind sinna peidukohta kuulama, selle tõttu ma teangi seda saladust. Ja selle peidukoha võti on praegugi minu käes. Siin ta on, palun! Kui ma oleksin tahtnud, ma oleksin võinud selle peidiku kaudu pooled asjad tubadest välja tuua, kui härra Brazovicsi varandus haamri alla läks ja toad kinni pitseeriti. Aga ma olin selleks liiga uhke, et varastada.

— Nii et sellest peidikust pääseb ka sinna tuppa?

— Sel Püha Jüri pildil on hinged; ta avaneb nagu uks toa poole.

— Nii et teie võite seda teed kaudu ükskõik mis ajal Timéa magamistuppa minna? — küsis Mihály mingi võitmatu judinaga.

Athalie muigas kõrgilt.

— Mul pole iial vaja olnud seda salateed kaudu tema juurde minna. Timéa magab lukustamata ustega, ja te teate väga hästi, et ma võin läbi tema toa minna. Ta magab raskesti.

— Andke see võti siia.

Athalie võttis taskust salavõtme, mille üks ots oli nagu kruvi, ja alles kruvipead vajutades kargas seal

keel välja. Ta seletas Timáríle, kuidas selle võtmega ümber käia.

Timárile sisendas miski, võib-olla tema kaitseingel, et ta viskaks selle võtme õues sügavasse kaevu. Aga ta ei kuulanud seda; ta jälgis, mida Athalie talle kõrva sosistab.

— Kui te homme kodunt ära lähete ja siis seda märguannet kuuldes tagasi tulete ja sinna peidukohta poete, siis te saate kõik teada, mida te tahate. Kas te tulete?

— Ma olen kohal.

— Kas te tapariista kaasas ei kanna? Püstolit või stiletti? Te ei tea, mis võib juhtuda. Püha Jüri pilt avaneb paremat kätt olevast ümmargusest nupust keerates. Ja ta varjab avanedes Timéa voodi ära. Saite minust aru?

Daam pigistas kirglikult Timári kätt, vaadates talle kahjurõõmsa vihaga silma; ja siis lisas ta veel midagi, aga see ei olnud kuuldav kõne, ainult tema huuled liikusid, ainult tema hambad krigisesid, ainult tema silmad pöörlesid; need olid hääletud sõnad. Ei tea, mida ta küll võis öelda?

Timár vahtis enda ette, uimaselt nagu kuutõbine; siis tõstis ta pead, et Athalie käest veel midagi küsida.

Aga ta oli üksi, toas ei olnud enam kedagi. Ainult pihkusurutud salapärane võti tõendas, et ta polnud und näinud.

Niisugust piina polnud Timár veel iial talunud nagu selle pika aja jooksul, mis teda järgmise päeva õhtust eraldas.

Ta tegi, nagu Athalie oli soovitanud. Jäi lõunani koju, ütles pärast lõunat, et läheb Balatonile, kalapüüki vaatama, mille õiguse ta oli endale rentinud. Nii nagu ta oli jala üle Doonau jää tulnud, ilma pagasita, nii võis ta ka tagasi minna. Tema reisivanker ootas teda teisel kaldal, seda polnud veel üle jää lastud; enne pidi vankritee valmis saama.

Ta ei võtnud oma ametnikke jutule; ei heitnud pilkugi äriraamatutesse. Võttis kassast umbkaudu paki pangatähti, pani need rahakotti ja põgenes kodunt.

Parajasti kui ta trepist alla läks, tuli talle kirjakandja vastu. See tõi kirja, mille vastuvõtmise kohta ta pidi allkirja andma. Ta ei läinud ka selle pärast oma tuppa

tagasi. Ta kandis alati taskus üht kavala konstruktsiooniga sulge, mille vars oli ühtlasi ka tindipott; ta võttis selle välja, pani paberi postiljoni seljale ja kirjutas oma nime alla.

Siis vaatas ta kirja. See oli üle mere tulnud, selle oli saatnud tema Rio de Janeiro esindaja. Ta ei teinud seda lahti, vaid pani ilma lugemata taskusse. Mis huvitas teda praegu kogu maailma jahukaubandus!

Tal oli ka Ráci tänava majas omaette tuba alati valmis, mida külmal aastaajal pidevalt köeti. Sellesse tuppa pääses eraldi lukustatud koridori kaudu ja seda lahutas mitu tühja tuba ülejäänud, kontori- ja ametnike ruumidena kasutatavast korteriosast.

Timár pääses märkamatult sellesse tänavapoolsesse tuppa, istus laua taha ja jäi ootama.

Külm talvetuul, mis väljas undas, joonistas aknaklaasidele keerulisi jäälilli; läbi nende ei näinud ei sisse ega välja.

Nüüd siis oli tal varsti käes, mida ta oli otsinud. Tõend Timéa truudusetuse kohta. Ta oli seda juba ammu soovinud. Et oma hinge rahustada, et tal oleks võimalik öelda: nüüd me siis oleme mõlemad teineteise vastu eksinud, nüüd me siis ei võlgne teineteisele enam midagi! Et ta võiks seda naist, kelle vastu ta siiani oli pidanud harrast austust üles näitama nagu ori oma perenaise vastu, põlata, süüdistada, vihata. Nüüd ta siis võib tema sellelt troonilt alla tõugata, kuhu naine ainult üks kord elus võib tõusta. Ja siis, kui ta on nii mõjuval põhjusel temast lahku läinud, võib ta enda kõrvale tõsta Noémi ja anda talle positsiooni, mis talle õigusega kuulub: võib teha temast õnneliku naise ja abikaasa, nagu ta seda väärib.

Ja siiski, ja siiski piinas teda see mõte!

Kui ta kujutles elavates värvides seda esimest, tunnistajateta kohtumist oma naise ja selle mehe vahel, tõusis tal veri pähe ja ähmastas tema hingemaailma.

Teda vaevas häbi, kättemaksuiha ja kadeduse põrgulik piin. Alandust, petmist on raske taluda, isegi kui see on kasulik.

Nüüd ta hakkab mõistma, missugune aare see Timéa on. Sellest aardest vabatahtlikult loobuda, ta temale

endale tagasi kinkida, see oleks talle meeldinud; aga lasta ta endalt ära varastada! See ajas marru.

Ta murdis pead selle üle, mida teha.

Kui Athalie mürk oleks talle südameni jõudnud, siis oleks ta peatunud mõtte juures, et ta hiilib, pistoda käes, tasahilju pühapildi tagant välja ja tapab truudusetu naise keset kõige kuumemat suudlust otse tema armsama käte vahel. Athalie ihkab Timéa verd.

Solvatud mehe kättemaks nõuab aga midagi muud. Sellel on tarvis meheverd. Mitte selja tagant, vaid näost näkku valatud verd. Mõõk mõlemal käes, ja siis elu või surm.

Kui aga rahulikult arvestav inimene, külmavereline mõistus esile kerkib, siis ütleb see: «Milleks siin verd valada? Sul ei ole vaja mitte kätte maksta, vaid skandaali teha. Tormad oma peidupaigast välja, hüüad teenijad kohale ja ajad abielurikkuja naise koos tema võrgutajaga majast välja. See on targa inimese teguviis. Sina ei ole ohvitser, kes mõõgaga solvamisi klaarib. Selleks on kohus, selleks on seadus.»

Aga sellest hoolimata ei saanud ta keelata endal laual valmis hoidmast stiletti ja taskupüstolit, mida Athalie oli soovitanud. Kes teab, mis pöörde asi võtab. Otsustagu silmapilgu sisendus, kes neist peale jääb: salamõrtsukast kättemaksja või uhke abielumees või tark kaupmees, kes kannab külmavereliselt «Soll»-rubriiki skandaalse alanduse, kui saab «Haben»-rubriiki kanda sellele vastava tulu.

Vahepeal jõudis õhtu kätte.

Pimedatel tänavatel oli nüüd juba rohkem laternaid. Härra Levetinczy laskis oma tänavat oma kulul valgustada. Möödaminejate varjud libisesid üle jäätanud akna.

Siis aga jäi üks niisugune vari akna taha seisma, ja aknaklaasilt kostis vaikne koputus.

Timárile tundus, nagu oleksid jäälilled, mis selle koputuse peale nagu võpatasid, võlumetsa helisevad puud, mis ütlevad talle: «Ära mine!»

Ta jäi mõtlema. Koputus kordus. «Ma tulen,» sosistas ta akna poole ja hiilis püstolit ja pistoda kaasa võttes vargsi majast välja.

Nüüd jäi veel ainult joosta selle teise majani, kuhu

on kokku kuhjatud hiilgus ja rikkus, ja keset seda ilus kahvatu perenaine.

Kogu tee ei tulnud talle kedagi vastu. Tänavad olid juba tühjad.

Aga ta märkas üht tumedat varju, mis jooksis ta ees, aeg-ajalt hämarusse kadudes ja lõpuks tänavanurgal ühte majja sisse lipsates.

Sellele ta järgneski.

Kõik uksed olid talle lahti tehtud. Kellegi abistav käsi oli talle lahti teinud välisukse, trepikoja võreukse ja isegi seinakapi vaipkatte.

Ta pääses täiesti käratult sisse.

Riiuli alt leidis ta väljatõmmatava kruvi, pistis selle asemele võtme, varjatud uks avanes tema ees, sulgus tema taga. Ja Timár oli peidetud õõnsuses. Nuhk omas majas. Niisiis ka veel «nuhk».

Missugused alatused veel olemas on, mida ta pole toime pannud?

Ja kõik sellepärast, et «vaene mees on alatu mees, rikas mees on aga au sees». Siin see au ja hiilgus nüüd oli.

Hea, et siin valitseb maa-alune pimedus.

Sammhaaval ja käsikaudu liikus ta piki seinaveert, kuni leidis koha, kust immitses nõrka valguskuma. See oligi see Püha Jüri pilt. Lambivalgus kumas vaevaliselt läbi mosaiigi klaasikildude.

Ta leidis kätte ka kõrvalelükatava pärlmutriliistaka; selle kohale jäi õhuke klaasitükk.

Ta vaatas tuppa.

Piimklaasist kupliga lamp oli laual; Timéa käis toas edasi-tagasi.

Tal oli seljas vabalt langev valge tikitud rüü, ja ta käed rippusid ristipandult rüpes.

Siis avanes koridoripoolne uks ja sisse astus proua Zófi. Ta sosistas midagi Timéale.

Aga Timár kuulis isegi seda sosinat. See nišš seal toanurgas oli nagu mingi «Dionysiose kõrv», mis püüdis kinni kõik hääled.

— Võib ta tulla? — küsis proua Zófi.

— Ma ootan teda — ütles Timéa.

Selle peale läks proua Zófi ära.

Timéa aga tõmbas ühe kummutisahtli lahti ja võttis sealt välja mingi kasti.

Ta läks sellega lambi juurde. Ta jäi seisma otse Timári vastu, nii et lambivalgus langes talle näkku; peidupaigas varitseja võis jälgida iga väiksematki muutust tema ilmes.

Timéa avas kasti. Mis seal oli? Üks murtud teraga mõõga käepide.

Esimesel pilgul naine võpatas ja tema kulmud tõmbusid kortsu, väljendades jälestust. Siis selgines ta nägu vähehaaval ja oli oma kahe õhukese musta kokkukasvanud kulmuga jälle nagu mõni pühapilt, millel on must oreool otsaesise kohal.

Nüüd kumas läbi tema tüünete näojoonte magusat õrnust, ta võttis kasti ja tõstis selle mõõga oma huultele nii lähedale, et Timár hakkas värisema: nüüd kohe ta suudleb seda!

See mõõkki oli juba tema võistleja.

Ja mida kauem Timéa seda murtud mõõka vaatas, seda elavamalt lõid ta silmad särama, kuni ta lõpuks muutus nii julgeks, et söandas mõõgapideme pihku võtta, tõstis murtud tapariista karbist välja ja katsus temaga meeste kombel õhus vehkida ... Ah! Kui ta oleks teadnud, et siin lähedal on keegi, kes tunneb iga löögi puhul surmapiinu!

Nüüd koputati uksele. Timéa pani murtud mõõga kohkunult kasti tagasi ja habises siis arglikult: «Sisse!» Enne aga silus ta oma rüü pikad varrukavolangid, mis olid üles libisenud, alla randmeni tagasi.

Tema tuli sisse. Major.

Ta oli rühikas mees. Ilus, sile nägu.

Timéa ei läinud talle vastu, vaid seisis ikka veel lambi juures. Timár jälgis teda.

Põrgu! Mida ta pidi nägema?

Niipea kui major tuppa astus, kattus Timéa nägu tiheda punaga.

Jah, see alabasterkuju võis nagu koidupunas särada, pühapildi nägu liigatas ja tema neitsilikku valevust kaunistasid roosid.

See valge nägu oli leidnud, kelle ees leegitsema lüüa.

Kas on tarvis veel mingeid tõendeid, kas on tarvis veel mingeid sõnu pärast seda?

Timár oli juba peaaegu valmis pühapilti jalaga puruks lööma ja nagu peadtõstnud lohemadu, kes oi ingel Püha Jüri alla heitnud, nende keskele tormama enne kui Timéa huuled saavad öelda, mida ta nägu reetis . . .

Aga ei. Võib-olla see oli ainult uni, mida ta oli näinud. Vaata teda veel kord. Timéa nägu on niisama valge nagu alati.

Ta annab majorile külma väärikusega märku, et see toolil istet võtaks. Ta ise istub temast kaugele diivanile ja tema pilk on nii range, nii aukartustsisendav.

Major hoidis ühes käes kuldtressidega mütsi, teises kuldtupsudega mõõka ja istus kangelt nagu kindrali ees.

Nad jäid tükiks ajaks teineteisele otsa vaatama. Mõlemad võitlesid ahistavate tunnetega.

Timéa hakkas esimesena rääkima:

— Mu härra! Te saatsite mulle salapärase kirja, ja veelgi iseäralikuma kingituse. See kingitus on üks pooleksmurtud mõõk.

Nende sõnadega kergitas Timéa kastikaant ja võttis sealt ühe kirja välja.

— Teie kiri kõlab nii: «Mu proua! Ma pidasin täna ühe mehega duelli, ja ei tapnud teda ainult selle tõttu, et mu mõõk murdus pooleks. Selle duelliga on seotud salapärased asjaolud, mis puudutavad otseselt teid ja veel enam teie meest. Võimaldage mulle, palun, mõneminutiline kohtumine, et ma võiksin teile ära rääkida kõik, mida teil on tarvis teada.» Selles kirjas on kaks korda alla kriipsutatud sõnad «teie meest». See oligi põhjus, mu härra, mis mind sundis andma teile võimalust minuga rääkida. Öelge, palun, mis seos on teie duellil härra Levetinczy isiklike asjadega! Ma kuulan teid, kuni te härra Levetinczyst räägite: niipea kui te midagi muud jutuks võtate, lahkun ma.

Major kummardas mureliku tõsidusega.

— Niisiis ma alustan sellest, mu proua, et juba mõnda aega liigub linnas ringi üks tundmatu mees, kes kannab mereväelasemundrit ja pääseb selle mundri tõttu igale poole sisse, kus ohvitserid käivad. Ta on ilmselt suur seltskonnalõvi ja huvitav vestluskaaslane. Kes ta niisugune on? Lähemalt ma seda ei tea, sest mul pole kombeks nuhkida. Küllap see mees on teilegi silma

hakanud, proua. Te olete teda kindlasti korduvalt teatris näinud, rohelise mundriga, kuldsete ja punaste käänistega.

— Olen küll.

— Aga ega te ei mäleta, et te teda varem kuskil oleksite näinud?

— Ma pole ta nägu uurinud.

— Õige, te ei vaata ju iial võõrale mehele näkku.

— Edasi, mu härra. Ärme minust räägime.

— See mees oli meie seltskonnas juba mitu nädalat lõbutsenud. Raha, nagu paistab, tal jätkub. Ta teatas ka kõigile oma siinoleku põhjuse. Ta ootab härra Levetinczyt. Ta on tulnud tähtsa ülesandega, mille ta peab isiklikult täitma. See lugu hakkas meid vähehaaval juba tüütama. Mees küsis iga päev härra Levetinczy järele ja tegi sinna juurde kõige salatsevamaid nägusid, kuni lõpuks kõigil tekkis kahtlus, et ta on lihtsalt aferist. Ühel õhtul me surusime ta nurka. Me pidime teadma, mis asju see mees, kes pidevalt meie seltskonnas liigub, siin ajab. Mina pärisin temalt aru. Ta tuli jälle selle tavalise jutuga välja, et tal on härra Levetinczyga mingid asjad ajada. Miks ta siis härra Levetinczy advokaadi poole ei pöördu? Sest et need on väga delikaatse iseloomuga asjad, mida on võimalik ainult isiklikult lahendada. Selle vastuse peale otsustasin ma selle mehega täiesti lühidalt teha. Kuulge teie, ütlesin ma talle, mina ei usu, ja meie kõik siin kahtleme täiesti põhjendatult selles, et härra Levetinczyl võib teiega mingisuguseid isiklikke asju olla, mis on delikaatse iseloomuga. Me ei tea, kes te niisugune olete. Aga selge on see, et härra Levetinczy on tubli ja iseloomukindel mees, kelle varandus, hea nimi, mõistus ja seltskondlik positsioon on kõik tunnustatud suurused. Ja kes lisaks sellele elab laitmatut perekonnapea elu ja on riigialamana oma valitsejale truu, ja kellel ei ole järelikult mingit põhjust olla salapärastes sidemetes niisuguste inimestega, nagu teie paistate olevat.

Nende sõnade peale tõusis Timéa tasakesi püsti, astus majori juurde ja sirutas talle käe:

— Tänan!

Ja Timár nägi, kuidas see tundmatu roosipuna jälle sel valgel näol hõõguma lõi ja jäigi nüüd sinna püsima.

Naisele oli see mõte nii erutav, et ennäe, see mees, keda ta oma südames jumaldab, kaitseb niimoodi seda teist meest, kes on tema laulatatud abikaasa ja kes seisab nende kahe vahel.

Major jätkas oma juttu, ja et oma pilguga mitte Timéa nägu riivata, otsis ta toas välja ühe teise asja, mille külge oma pilku kinnitada, nagu need, kes on pinevasse jutustusse süvenenud, endale ikka mõne pidepunkti otsivad. See asi oli Püha Jüri pildil kujutatud lohemao pea. Lohepea silm oli aga see pilu, mille kaudu Timár tuppa piilus, ja nii tundus talle, nagu oleks major iga oma sõna otse talle suunanud.

Kuigi seal, kus ta seisis, oli pime, nii et sinna ei näinud keegi.

— Selle peale võttis selle mehe nägu jalamaid teise ilme nagu tükkuval koeral, kellele kogemata saba peale on astutud. «Mis?» — röögatas ta, nii et kõik kuulsid. — «Või teie usute Levetinczyst, et ta on üks rikas mees, et tal on aus nimi, imepärane mõistus, et ta on õnnelik perekonnaisa, et ta on truu alam? Noh, ma siis näitan teile, et see mees, see Levetinczy, põgeneb siit järgmisel päeval, kui ma ta kätte olen saanud, põgeneb kodunt, oma ilusa abikaasa juurest, põgeneb siit riigist, põgeneb Euroopast, ja te ei kuule temast enam ilma peal midagi.»

Timéa käsi eksis tahtmatult murtud mõõga pidemele.

— Mina andsin sellele mehele vastuse asemel kõrvakiilu.

Timár tõmbas pea piiluaugust eemale: tal oli tunne, nagu oleks ta ise vastu kõrvu saanud.

— Ma nägin kohe, et see mees kahetseb seda, mida ta oli rääkinud, ja oleks hea meelega selle kõrvakiilu tagajärgede eest ükskõik kuhu põgenenud; aga ma ei andnud talle selleks võimalust. Ma lõikasin tal taganemistee ära. Te olete ohvitser, teil on mõõk puusal, te teate, mis niisugusele stseenile järgneb. Siin võõrastemajas on ülemisel korral suur tantsusaal, paneme küünlad põlema, valime endale kumbki kaks sekundanti ja ajame selle asja joonde. Me ei andnud talle hetkegi mõtlemisaega. Duell algas. See mees vehkles nagu mereröövel, paar korda tahtis ta vasaku käega mu mõõka haarata, kuni ma lõpuks vihastasin ja virutasin

talle täiest jõust vastu pead, nii et ta kokku langes. Tema õnneks keeras mu mõõk löögi pealt lapiti, ja see oligi põhjuseks, miks ta pooleks murdus. Järgmisel päeval, nagu ma meie arstilt teada sain, lahkus see mees linnast; nii et tema haav ei saanud kuigi ohtlik olla.

Timéa võttis jälle murtud mõõga kätte ja vaatas selle tera; siis pani ta mõõga lauale tagasi ja sirutas majorile tummalt käe.

Major võttis selle õrnalt oma käte vahele ja tõstis huultele; tema suudlus oli peaaegu märkamatu. Timéa ei tõmmanud oma kätt tagasi.

— Tänan! — sosistas major vaikselt. Timár ei kuulnudki seda sõna oma peiduurkas, aga tema niisked silmad ütlesid sedasama: «Tänan!»

Siis järgnes mitu pikka vaikusehetke. Timéa istus tagasi diivanile ja toetas pea käe najale.

Major hakkas rääkima:

— Aga ma ei palunud teilt mitte selleks seda kohtumist, mu proua, et siin teie ees oma kangelasteoga hoobelda, mis on teie jaoks üks ebameeldiv asi, minu jaoks aga lihtsalt sõbrakohustuse täitmine; ja ka mitte selleks, et tasu nõuda, mida te olite nii lahke mulle oma käesurumisega andma. Seda oli väga palju, sellega on kõik tasutud. Ei, ma ei taotlenud mitte selleks nii tavatul kombel, selle murtud mõõga saatmisega, mis on ju peaaegu naeruväärne, võimalust teiega rääkida, vaid hoopis ühe väga tõsise küsimuse pärast. Kallis proua! Kas on võimalik, et selles, mida see mees rääkis, on midagi tõtt?

Selle küsimuse peale võpatas Timéa nagu välgust rabatud. Ja seda välgulööki tundis ka Timár. Ka temas võpatas selle küsimuse peale viimane kui ihurakk.

— Mida te sellega mõtlete, mu härra? — ütles Timéa ägedalt.

— Ma esitasin küsimuse ja ootan teilt selle peale vastust, mu proua! — ütles major püsti tõustes. — Kui see mees ühte asja valetas, siis valetas ta kõike: kui tema jutust aga midagi tõsi on, siis võib kõik tõsi olla. Ma esitan teile siiralt, otsekoheselt, avameelselt küsimuse: on see võimalik, et sellest laimust kas või üksainuski sõna paika peab? Ma ei rääkinud kõike edasi, mis see mees Levetinczyle kaela kallas; sealt ei puudunud ükski

punkt, mis üht meest võib alandada. On see mingil moel võimalik? Et Timári elu võtab samasuguse kohutava pöörde nagu selle õnnetu maja eelmisel omanikul? Sest kui niisugune asi võimalik on, siis ei hoia mind mingi delikaatsus tagasi teid Jumala nimel palumast, et te sellest kokkuvarisevast majast põgeneksite, kallis proua! Ma ei saa seda lubada, et te hukkute, ma ei saa seda külmavereliselt pealt vaadata, et keegi teid koos endaga võrendikku tõmbab!

Need lõõskavad sõnad kütsid Timéa üles. Timár jälgis kiivalt naise hingeheitlust. Aga Timéa sai endast võitu. Ta võttis oma hingejõu kokku ja vastas rahulikult:

— Ärge muretsege, mu härra! Ma võin teile kinnitada, et see mees, olgu ta kes tahes ja tulgu ta kust tahes, valetas ja et tema laimul ei ole mingit alust. Ma tunnen põhjalikult härra Levetinczy varanduslikku olukorda, sest tema äraolekul ajan ma ise äriasju, ja mul on nendest täielik ülevaade. Tema varandusega on asjad korras; kui ta ka kõik selle, millega ta riskeerib, mõne õnnetu juhuse tõttu kaotaks, ei kõigutaks see siin majas ühtegi sammast. Ja ka seda ma võin teile rahuliku südamega öelda, et härra Levetinczy varanduse hulgas ei ole ühtegi fillerit, mis ei oleks õigel teel saadud; ta ei ole iial kellegi varandust ära võtnud, nii et ta peaks kellegi etteheiteid kartma või oma rikkuse allikaid Jumala ja inimeste eest varjama. Härra Levetinczy on rikas mees, kes ei pea oma rikkuse pärast punastama . . .

Ah! Kuidas Timári nägu seal pimedas hõõgus!

Major ohkas.

— Te veensite mind täielikult, kallis proua. Ma usun seda. Selle tundmatu mehe iga sõna oli laim, millega ta Timárit kui ärimeest ründas. Aga ta pillas ka palju niisugust, mis teie mehe kui perekonnapea kahtluse alla pani. Lubage mul veel ühte asja küsida: kas te olete õnnelik?

Timéa vaatas talle sõnulväljendamatu ahastusega otsa, ja selles pilgus oli vastus: «Sa näed, ja küsid veel?»

— Teid ümbritseb mugavus, luksus ja rikkus — jätkas major söakalt —, aga kui see on tõsi, mida ma, minu ausõna selle peale, ei ole iial kellegi käest küsinud, aga mida soovimata minu kuuldes välja öeldi, mille peale

ma ütlesin: «Vale!» ja mille eest ma nõudsin ütlejalt rahuldust: kui see oleks tõsi, et te kannatate, et te ei ole õnnelik, siis ma ei oleks mees, kui mul ei jätkuks julgust teile öelda: «Kallis proua, on veel üks inimene maailmas, kes just niisama kannatab, kes on just niisama õnnetu nagu teie: heitke minema see õnnetu rikkus ja lõpetage kahe inimese kannatused, niisugused kannatused, mis kolmandale, nende põhjustajale, veel teises ilmaski Jumala ees süüks pannakse. Lahutage end ära!»

Timéa surus käed vastu rinda ja tõstis oma silmad nagu piinasurma minev märter täis ahastust üles taeva poole.

Selles pilgus väljendus kogu tema südame ahastus.

Kui Timár teda niimoodi nägi, lõi ta endale masendunult rusikaga vastu otsaesist ja pööras näo sellest Juuda-pilust ära, kustkaudu ta piilus.

Mõni minut ta ei näinud ega kuulnud midagi.

Kui aga piinav teadmishimu teda jälle pimedusse tungiva valguskiire juurde tagasi viis ja ta tuppa vaatas, ei näinud ta enda ees enam märtrit; Timéa nägu oli jälle rahulik.

— Mu härra — ütles ta majorile vaiksel, leebel häälel —, et ma teie jutu ära kuulasin, tõendab seda, et ma teid austan. Ärge võtke minult seda tunnet ja ärge küsige minult enam iial seda, mida te täna küsisite. Kogu maailm võib mulle tunnistajaks olla, et ma ei ole iial ühegi sõna ega ühegi pisaraga midagi kaevanud. Kelle peale? Oma mehe peale, kes on kõige parem ja kõige õilsam inimene maailmas? Ta vabastas mind, võõrana, lapsena, surma küüsist; ta käis kolm korda vete sügavuses, surma riigis, et mind päästa. Ta kaitses mind, kui ma olin teiste poolt väljanaerdud olend; ta käis minu pärast päevast päeva oma surmavaenlase majas, muretses minu pärast, hoolitses minu eest. Kui ma kodutuks kerjuseks jäin, kinkis ta mulle kui teenijatüdrukule oma käe ja varanduse ja tegi mind oma majas perenaiseks. Ja kui ta mulle käe ulatas, tegi ta seda tõsiselt, ta ei mänginud minuga.

Selle peale tõttas Timéa ühe seinakapi juurde ja tõmbas selle ukse lahti.

— Vaadake siia, mu härra! — ütles ta majorile, lao-

tades tema ees laiali ühe kappi riputatud kleidi tikitud slepi. — Kas te seda kleiti tunnete? See on see kleit, mille ma välja tikkisin. Te nägite seda nädalate kaupa, kui ma seda tikkisin; iga piste siin on üks mahamaetud unistus, üks kurb mälestus. Mind pandi uskuma, et sellest tuleb minu pruudikleit. Ja kui see valmis oli, öeldi mulle: «Võta ta nüüd seljast ära, see on teise pruudi kleit!» Ah! Mu härra, see oli surmav pistodatorge minu südamesse. Ja selle parandamatu hingehaavaga olen ma sestpeale kõik need aastad piinelnud. Ja nüüd peaksin ma lahutama sellest õilsast, suuremeelsest inimesest, kes ei tulnud mind meelitama ega võrgutama, vaid kes ootas, kuni teine mind purustab, muserdab, mahalamama jätab, ja tuli siis, et mind üles aidata ja oma rinnale suruda; kes pole sestpeale teinud muud, kui on püüdnud üleinimliku, ingliväärse kannatusega minu surmatõbe ravida ja on jaganud minu kannatusi? Ma peaksin lahutama sellest mehest, kellel pole peale minu kedagi, keda armastada; kelle jaoks mina olen terve maailm, ainus nägu, mida nähes tema surmtõsine ilme selgib? Ma peaksin lahutama mehest, keda kõik austavad ja armastavad? Peaksin ütlema, et ma teda vihkan? Mina, kes ma kõige eest, mis mul on, talle tänu võlgnen, ja kes ma kaasavaraks ei toonud muud kui ühe ilma armastuseta haige südame?

Major mattis nende ägeduses kuuldavale toodud sõnade peale näo kätesse. Ja see teine mees seal Püha Jüri pildi taga? Kas tema ei tundnud ennast nagu see lohemadu, kellele peaingel oli oma oda kõrisse torganud?

Ja sellest kõrisse torgatud odast oli veel vähe, haavast kisti sinna kinnijäänud kidad ka veel välja.

— Ja, mu härra — jätkas Timéa, puhtal näol naiseliku väärikuse vastupandamatu võlu —, oleks ka kõik vastupidi, kui maailm arvab; oleks Timár ka laostunud, jääks ta ka kerjuseks, mina ei jätaks teda maha, ka siis mitte. Just siis mitte. Ja kui tema nimi satuks häbisse, siis mina ei heidaks endalt seda nime, vaid jagaksin temaga soppa ja pori, nagu ma jagasin temaga hiilgust. Põlgaks teda ka terve maailm, mina austaksin teda elu lõpuni. Kui temast saaks lindprii, saaks minust tema kaaslane. Kui ta oleks röövel, elaksin ma temaga met-

sas. Kui ta tahaks surra, tapaksin ma ennast koos temaga . . .

(Mis see on? See lohemadu seal pildil nutab?!)

Timéal aga oli veel midagi öelda.

— Ja lõpuks, mu härra, kui ma teada saaksin, mis on naise suhtes kõige valusam, kõige kibedam löök, ja nimelt, et mu mees on mulle truudust murdnud, et ta on kedagi teist armastanud, siis ma ütleksin: «Jumal õnnistagu seda naist, kes andis talle õnne, millest mina ta ilma jätsin!» Ja ma ei lahutaks temast. — Ei lahutaks temast, isegi kui ta ise seda sooviks; ma ei lahutaks temast iial; sest ma tean, mida ma võlgnen oma tõotusele ja mida ma võlgnen sisimas oma hingele.

Ka major nuuksus.

Timéa jäi vait, et oma rahu tagasi võita. Siis ütles ta jälle vaikse, leebe häälega:

— Ja nüüd lahkuge minust igaveseks. Selle pistodatorke, millega te aastate eest mu hinge haavasite, on see mõõgahoop nüüd kustutanud; sellepärast ma võtan selle murtud mõõga endale mälestuseks. Iga kord, kui ma seda vaatan, mõtlen ma, et teil on õilis hing, ja see leevendab mu valu. Sellega, et te aastate jooksul pole püüdnud minuga rääkida ja mulle läheneda, on heaks tehtud see, et te kunagi püüdsite rääkida ja püüdsite läheneda.

(Rüütel Püha Jüri pilt tooks nagu kaugeneva müdina kuuldavale!)

Niipea kui Timár läbi kappi peidetud ukse koridori tormas, kerkis üks tume kogu talle teele ette. Oli see pimeduse vari? Fantoom? Või kuri vaim?

— Mida te kuulsite? Mida nägite?

See oli Athalie.

Timár tõukas selle tumeda kogu kõrvale, haaras tal ühe käega õlast kinni, surus ta vastu seina ja sosistas talle kõrva:

— Olge te neetud! Ja olgu neetud see maja! Ja olgu neetud selle mehe põrm, kes ta ehitas!

Ja selle peale tormás ta nagu pöörane trepist alla.

Timéa uks avanes, tagumisest toast kumas valgust. Sellesse valgusse ilmus lahkuva majori kogu. Timéa helistas. Kostis proua Zófi kriiskavat häält, kes vandus, et kes on trepikojas lambi ära kustutanud. Siis näitas ta

lahkuvale majorile trepil küünlaga valgust. Athalie tõmbus peidetud niši ukse varju. Ja kui kõik olid lahkunud ja pimedus jälle maad võttis, rääkis ta veel tükk aega ilma hääleta sõnu; ainult ta huuled liikusid, ainult ta hambad plaksusid, ainult ta silmad pöörlesid ja ta rusikassesurutud käed vehklesid.

Kes teab, mida ta küll võis öelda?

Esimene lüüasaamine

Joosta, aga kuhu? See oli nüüd küsimus.

Linnakellad löövad kümme, tõkkepuud pontoonsilla otsas on juba alla lastud; see kõmisev sild viib üle kitsama Doonau-haru saarele, kust üle laiema Doonau-haru on praegu jõejää sillaks. Aga praegu ei pääse sinna, ilma et sa kõiki kontrolle sillal ja paari vahimeest kaldal kisama ei ajaks, kellele on politseiülemalt range käsk antud, et nad õhtu kella kaheksast hommiku kella seitsmeni ka püha Rooma paavsti ennast üle jää ei laseks minna.

Võib ju küll olla, et sellega, millega kirikuvürsti bullad toime ei tule, saaks hakkama paar punasilmset pangatähte ‚Levetinczy-isanda rahakotist, aga homme oleks siis ka kogu linnas teada, et kuldaväärt mees põgenes siit linnast hilja öösel üksi suure kiiruga üle ohtliku jää. See oleks just paras illustratsioon selle muinasjutu juurde, kust see kahevõitlus pärineb. Kõik ütleksid siis: näe, hakkabki Ameerikasse põgenema. Ja ka Timéa saaks sellest kuulda.

Timéa!

Oo! Kui raske on selle nime eest põgeneda! See kõlab tal igal pool kõrvus.

Ei jää muud üle kui minna tagasi Ráci tänava majja ja oodata seal, kuni valgeks läheb.

Sellest tuleb üks vaevarikas öö.

Ettevaatlikult nagu varas avas ta oma tuppa viiva ukse. Teised majaelanikud magavad juba niisugusel kellaajal.

Oma tuppa jõudes ei pannud ta küünalt põlema. Ta heitis diivanile pikali. Kuigi pimedas leiavad jälitavad viirastused sind kergemini üles.

Kuidas see alabasternägu õhetas!

Niisiis on seal jää all siiski elu, puudub ainult päike.

Abielu on tema jaoks igavene talv, igavene põhja-naba-talv.

Ja sellest õnnetust jääriigist ei ole pääsu, see naine on truu.

Ja ka võistleja on truu sõber, kes murrab oma mõõga vastu selle tüübi pead, kes julgeb jumaldatud naise meest laimata.

Ka tema ees tuleb kummardada. Tuleb oma pea nii madalale painutada, et näha seda meest, keda ta siiani oli vihanud kui õnnelikku võistlejat ja põlanud kui õnnetut näljarotti, kes kroonu laualt pudenevaid terakesi korjab, nüüd suuremeelse loomusena enda kohal. Enda kohal! Ilma et see mees oleks kõrgemale tõusnud.

Ja Timéa armastab seda meest, ja nad on mõlemad õnnetud.

Ja nende mõlema õnnetusel on üks ja sama põhjus: see, et Timár on «kuldaväärt mees».

Need, kes teda ei armasta, on teinud temast ebajumala.

Kellelegi ei tule mõttessegi teda petta, varastada, alandada, tema au teemandist killukestki lahti murda, kõik hoiavad seda nagu mingit reliikviat.

Isegi kui keegi ütleks neile: see kõik pole tõsi!

Missuguse innuga naine teda ülistas!

«Ta tegi mind teenijatüdrukust emandaks.»

Valejutt! Sina olid emand ja tema oli teener. Tema tegi endast sinu varanduse abil isanda ja andis sulle su seisuse tagasi, muud midagi.

«Tal ei ole peale minu kedagi! Mina olen ainus inimene, keda nähes tema surmtõsine ilme selgib.»

Valejutt!

Tal on armastus ja õnn ühes varjatud paigas, kus ta sind petab, oma tõotust murrab, sinu truuduse üle irvitab!

«Ja mina peaksin põlgama seda, keda kõik austavad?»

Aga miks kõik teda austavad? Sest nad ei tunne teda!

Kui see naine teda tundma õpiks, kui ta tema sisse näeks, kas ta siis ütleks veel: «Ma kannaksin tema nime ka alanduses, nagu ma kandsin seda hiilguses»?

Ütleks küll.

Timéa ei lahuta temast iial.

Ta ütleks: «Kui sa mind õnnetuks tegid, kannata siia nüüd koos minuga!» See on inglite julmus.

Ja kui keegi pühendab teda eikellegi-saare saladusse: Noémi loosse!

Ta ütleks selle peale: «Jumal õnnistagu seda, kes andis talle õnne, millest mina ta ilma jätsin.»

Niisugune on Timéa.

Ja Noémi!

Mida teeb ta praegu seal tühjal, asustamata saarel, kust ta ei pääse Timéa suuremeelsuse tõttu liikuma? Üksi selles hääletus talvises kõleduses, väike pelglik laps süles, — mida ta praegu mõtleb? Pole kedagi, kes talle mõne lohutava sõnagi ütleks; kuidas ta võib küll seal kõledas üksinduses halbu inimesi, viirastusi, metsloomi karta! Missugust südamevalu ta võib tunda, kui ta oma kaugele armsamale mõtleb ja endamisi arutab, kus ta võiks praegu olla!

Oo! Kui ta seda teaks!

Oo! Kui need mõlemad naised teaksid, kui neetult suur patune on see, kes neile mõlemale niisugust kannatust valmistab!

Kui oleks keegi, kes seda neile ütleks.

Õige!

Kes võis küll olla see võõras, kes seda kõike juba oli öelnud, kellele major oli kõrvakiilu andnud ja mõõgaga pähe virutanud? Võõras mereväeohvitser? Kes see tema vaenlane võis olla? Seda oli võimatu teada saada, sest ta oli koos saadud haavaga linnast kadunud.

Miski aga ütles talle, et selle mehe eest oleks kasulik ära põgeneda.

Ära joosta! See on tema alaline instinkt. Talle pole midagi ebamugavamat kui ühes kohas püsida. Niipea kui ta eikellegi-saarelt lahkub, pole tal kuskil püsi. Kui reisil lõunapuhkust peetakse, ei kärsi ta võõrastemajas oodata, kuni hobuseid söödetakse, vaid hakkab jala mööda maanteed ees minema. Teda nagu kannustaks miski.

Siis mõtleb ta sellele, et ta võtab Noémi koos Dódiga, istub nendega laevale ja sõidab kogu maailma läbi. Üheskoos läbi kõigi tundmatute maailmajagude.

Aga Timéa!

See nimi on tema jaoks nagu laevahukk.

Ookeanis tungib soe hoovus ekvaatorilt üles polaarvöötmesse ja polaarvöötmest triivivad jäämäed alla ekvaatorini; Timár mõtles sellele, et temast oli hullumeelsus niisugust ookeani oma rinda võtta.

Ja ta ei saanud und. Tema taskukell lõi kaksteist. Veel seitse pikka tundi hommikuni. Öö läbi mõtete käes vaevelda!

Ta otsustas siiski küünla põlema panna. Südamevaevadel on üks leevendav rohi. Mõjukam kui moonipealeotis või sõrmkübaratinktuur; see on mõni proosaline tegevus.

Kellel on palju tööd, selle südamel pole aega valutada.

Kaupmehed tapavad end harva õnnetu armastuse pärast. Ärimured on selleks õnnistatud jalavanniks, mis tõmbab vere õilsamatest kehaosadest ära.

Timár võttis ette kirjad, mis olid lauale ühe pronkslohemao alla pandud. Siia korjas ärijuht kokku kõik need kirjad, mida tuli teatavaks võtta või mis nõudsid isiklikult Timári otsust. Osa neist kirjadest oli juba Baja, Levetinci, Viini ja Triesti läbi käinud, otsides igalt poolt oma peremeest, ja lõpuks uuesti tema Komáromi peakontorisse tagasi jõudnud; mis andis tunnistust sellest, et Timár polnud poole aasta jooksul üheski neist paikadest käinud.

Kui teda poleks ümbritsenud otsast lõpuni ausad inimesed, oleks teda võidud igal sammul armetult paljaks varastada. Mõnele kirjale oli Timéa peale kirjutanud, et see asi on tema poolt juba joonde aetud.

Jälle Timéa!

Mihály avas üksteise järel ärikirju ja luges neid. Kõik nad sisaldasid häid sõnumeid. Talle tuli meelde Polykrates, kes iial ei kaota ja hakkab lõpuks oma suurt õnne kartma.

Tema rikkus kasvab pidevalt. Kokkukuhjunud rahahunnik jääb tulutult vedelema. Headtegevad fondid ei suuda üle ootuste laekunud lisakasu ära kasutada.

Kõik, mis ta ette võtab, läheb korda. Kõik, millele ta oma nime annab, muutub kullaks.

Tühi paber omandab väärtuse, kui sellele on trükitud tema firmamärk.

Ja mis on kõige selle tohutu edu alus?

Üks saladus, mida ei tea mitte keegi, ainult tema üksi!

Kes nägi Ali Tšorbadži aardeid pimedas kajutis laialt pudenemas?

Ainult tema — ja kuu. See aga on hea semu. Ta on oma elus igasuguseid asju näinud.

Nii et maailmakorra aluspõhjaks on siis see, et toimepandud kuritegu ei tohi teada olla. Mis sellest aga välja kasvab, võib olla otsast lõpuni üks hiilgus, suurus ja voorus.

See on võimatu!

Mihály tundis, kuna ta oli sügavalt juurdlev ja peenekoeline loomus, et see liialdatud õnn, mille tuum on nii kõdunenud, peab tuhaks langema, kui päikese all veel mingi õiglus valitseb! Ja ta oleks rõõmuga näinud poolt oma varandusest hävimas; ta oleks ka kõik ära andnud, et kindel olla, et tema arved saatusega on klaaritud. Aga ta tundis, et tema karistus seisab just selles, et kogu see varandus, võim, kuulsus ja näiline perekonnaõnn on ainult saatuse halastamatu iroonia. Ta on kõige selle alla maetud, nii et ta ei suuda tõusta sellele ainsale õnnestavale elule, mille eesmärk on Noémi — ja väike Dódi. Kui esimene väike Dódi suri, siis ta sai teada, mida see talle tähendas. Nüüd, teise puhul, tunneb ta seda veel selgemini. Ja ta ei saa neid enda omaks teha. Ta on maetud kullahunniku alla, kust ta ei suuda vabaneda; ta tunneb seda, mida ta saarel, kui ta soetõves oli, palavikuunedes nägi, täie teadvuse juures: et ta lamab elusalt maetuna hauas, mis on kulda täis, ja haua päitsis on marmorsammas, mis ülistab tema suuri tegusid; marmorsamba otsas aga on üks väike alabasterkuju, mis ei liiguta, see on Timéa. Vaene kerjusnaine oma väikese lapsukesega tuleb haualt tüümianiõit murdma: see on Noémi. Elusalt maetu aga püüab kõigest väest ega suuda hüüda: «Noémi, anna oma käsi ja tõmba mind siit kuldsest hauast välja!» Timár jätkas kirjade läbivaatamist.

Seal oli üks kiri ka tema Brasiilia esindajalt. Tema lemmikidee, Ungari jahukaubandus, oli hiilgavalt läbi löönud. Sellestki sai au ja rikkuse allikas.

Nüüd meenus talle, et kui ta trepist alla tuli, oli kirjakandja talle ühe kirja andnud, mis oli mere tagant

tulnud. Ta oli selle siis taskusse pannud; tema pead täitsid siis hoopis teised mõtted. Nüüd otsis ta selle kirja pintsakutaskust välja.

Selle oli kirjutanud seesama Brasiilia ärijuht, kes eelmise soodsa teategi.

Kirjas seisis:

Mu härra!

Pärast minu viimast kirja tabas meie äri väga raske saatuselöök. Selgus, et Teie protežee Tódor Krisztyán on meid alatult petnud ja meile suurt kahju tekitanud. Me ei saanud sinna midagi parata. See mees näitas mitme aasta jooksul üles nii suurt ustavust, arukust ja kohusetruudust, et me pidime teda tahes-tahtmata täielikult usaldama. Ka olid tema palk ja tantième nii suur, et ta võis sellest mitte ainult lahedasti ära elada, vaid ka kõrvale panna ja lasta oma kapitalil meie juures protsente kanda. Ja ometi on see mees kõige suurem petis ja suli, kes iial ilmavalgust on näinud. Samal ajal kui ta meie juures oma näiliselt kokkuhoitud kapitale laskis seista, varastas ta metsikul kombel meie äri, omastas rahasaadetisi, võltsis arveid ja fabritseeris meie firma nimel teilt saadud volituste alusel suurel arvul veksleid, nii et seni selgunud kahju ulatub kümne miljoni reaalini.

Timár pillas kirja käest.

Kümme miljonit reaali! See on peaaegu sada tuhat forinti.

Ennäe Polykratese sõrmust, mille ta merre oli visanud.

Ta luges kirja edasi:

Sellest otsesest kahjust palju olulisem on aga tema poolt toimepandud pettus, et ta segas viimastel aastatel Teie poolt saadetud jahu hulka palju kergemat Lousiana jahu, et niimoodi läbimüüki suurendada, ja selle yankee-trikiga õõnestas ta usaldust Ungari jahuimpordi vastu, nii et ma ei tea, kas me suudame seda enam iial tagasi võita.

See on siis nüüd esimene löök! — mõtles Timár endamisi. Ja suurärimehe jaoks kõige valusamasse kohta. Ta

komistas just seal, kus ta kõige uhkem oli! Kus ta tõesti võis nina püsti ajada. Mille eest ta kuningliku nõuniku tiitli oli saanud.

See hiilgav hoone, mida Timéa oli ehitanud, varises kokku.

Jälle Timéa!

Timár ruttas kirja edasi lugema:

Noore kurjategija tõukas sellele teele tutvus kergemeelsete naistega. See on võõramaalaste jaoks kõige ohtlikum haigus meie kliimas. Me lasksime ta kohe kinni võtta, aga ei leidnud tema juurest varastatud raha; osa sellest oli kadunud kaardipõrgusse, teine osa oli kulunud kreoolitaride peale; tõenäoliselt on kurjategija sellest rahast midagi ka ära peitnud, lootes, et ta vabanemisel selle välja otsib: seda tuleb tal aga kaua oodata; sest siinne kohus mõistis ta viieteistkümneks aastaks galeeriorjusse.

Timár ei suutnud seda kirja enam edasi lugeda, vaid viskas ta lauale. Ja tõusis siis püsti ja hakkas toas rahutult edasi-tagasi marssima.

«Viisteist aastat galeeriorjust!» Viisteist aastat galeeripingi külge aheldatud olla, nägemata selle aja jooksul muud kui taevast ja vett! Vähemagi lootuseta, ühegi lohutuseta taluda viisteist aastat igavesti kõrvetavat päikest, ja kiruda igavesti lainetavat merd, ja vanduda igavesti armutut inimsugu! Ta on vana mees, kui ta vabaks saab! Ja milleks see peab nii olema? Selleks, et härra Mihály Timár Levetinczy võiks eikellegi-saarel segamatult keelatud rõõmusid maitsta. Et ei oleks inimest, kes teda võiks reeta. Timéale Noémist ja Noémile Timéast rääkida.

Kas sa ei mõelnud, kui sa Tódori Brasiiliasse saatsid, et see nii läheb? Mõtlesid küll! Sa arvestasid sellega, et sobiv juhus teeb sellest mehest kurjategija.

Sa ei tapnud teda ilma pikemata kuuliga, nii nagu tõeline mees tapab duellil oma vastase, kes tema armastusel põiki ees on; sa teesklesid isalikku hoolitsust, saatsid ta kolme tuhande miili taha, ja saad nüüd viisteistkümmend aastat nägema, kuidas ta sinu silme all hinge vaagub. Sest sa näed teda ka läbi maakera ja läbi kõigi merede.

Tuba ei olnud ööseks soojaks köetud; seal oli jahe, akendel olid härmatanud jäälilled, ja ometi pühkis Timár raskeid higitilku otsa eest, kui ta mööda kitsast tuba käis.

Nii et iga inimene saab õnnetuks, kellele ta käe sirutab.

See käsi on ära neetud!

Kunagi oli ta end uinutanud meeldiva enesepettusega, et kõik, keda tema puudutab, saavad õnnelikuks. Isegi patused paranevad.

Nüüd aga selgub, et see kõik on vale.

Ainult needust ja kannatust sigib tema viiest sõrmest!

Tema süü läbi on õnnetu see naine, keda ta jumaldas, ja selle kannatusi jagab tema sõber, kellelt ta tema alatult ära kiskus.

Kannatab ja vaevleb viletsuses ka see teine naine, kelle armastuse ta varastas ja kelle jaoks ta ei leia nüüd kohta maailmas.

Ja see mees peab viisteistkümmend aastat oma aheiate kõlinat kuulma!

Oo! Missugune viirastustest täidetud öö see on!

Kas koidabki veel kunagi uus päev?

Ka tema ise tundis end selles toas nagu vangikongis, nagu hauakambris.

Aga sellel kurval kirjal oli ka järelkiri.

Timár läks tagasi laua juurde, et seda teadet lõpuni lugeda. Päev hiljem kirjutatud järelkiri kõlas nii:

Ma sain just praegu Port-au-Prince'ist kirja, milles teatatakse, et eile öösel põgenes sellelt galeerilt, kus meie vang oli, paadiga ära kolm galeeriorja. Võimud jälitavad neid. Ma kardan, et ka meie mees oli nende hulgas.

Pärast nende ridade lugemist haaras Timárit korraga mingi nimetu hirm. Siiani oli ta higistanud, nüüd hakkas ta värisema; — see on pahupidipööratud palavik!

Ta vaatas kartlikult ringi. Mida ta kartis?

Ta oli üksi toas, ja kartis nagu laps, kellele on röövlijutte räägitud.

Ta ei julgenud enam siia tuppa jääda.

Ta võttis kasukataskust oma taskupüstolid välja; vaa-

tas, kas neisse on püssirohtu riputatud. Ta proovis oma mõõkkeppi, kas tera tuleb kergesti välja.

Minema siit!

On alles öö, öövaht väljas kuulutas alles esimest öötundi. Võimatu on siin hommikuni oodata.

Szőnyi kaldale pääseb ju ka sillast üle minemata; teispool saart on Doonau üleni kinni külmanud. On vaja ainult inimest, kes kardab pimedat ööd ja tundmatut jääsilda vähem kui seda võbisevat küünalt ja seda viirastuslikku kirja siin!

Ta paneb kirja küünla kohale ja põletab ära. Siis puhub ta ka küünla ära.

Et need talle enam ei viirastuks.

Siis läheb ta kobamisi toast välja.

Kui ta tahab ust lukku keerata, käib tal peast läbi mõte, et ega ta ei pannud äkki selle äravisatud kirjaga midagi põlema. Ta läheb tagasi. Kottpimedas väänlevad tuhaks põlenud paberil hõõguvad sädemed nagu viirastuslikud mõtted. Ta ootab, kuni viimanegi neist kaob ja täielik pimedus maad võtab. Siis astub ta ööpimedusse. Kuni ta läbi esiku ja koridori läheb, käib see nimetu viirastus tema ees ja kannul. Ta hoiab vasakut kätt näo ees ja pigistab paremas paljastatud mõõka. — Aga keegi ei tule talle vastu ega hiili ta kannul. Ta hingab kergendatult alles siis, kui ta on tänavale jõudnud.

Siin tuleb ta mehine vaprus tagasi.

Vahepeal on värsket lund sadanud. See krudiseb ta jalgade all, kui ta Doonau kaldale, mööda Ráci tänavat veskisadama poole ruttab.

Jää

Doonau oli kuni Bratislavani kinni külmanud, sealt võis igalt poolt üle minna. Et Komáromist Új-Szőnyisse jõuda, tuli suur ring ümber saare tipu teha, sest seal on liivaseljakud, kus suvel kulda pestakse, ja üle selle kuumaastiku on raske ronida.

Timár plaanitses niimoodi üle jõe minna, et kui ta Monostori näeb, siis paistab selle tipul ka tema suvemaja ja ta võtab suuna otse selle poole.

Ainult et vahele tuli miski, mis selle plaani segi lõi,

ja see oli udu. Timár arvestas, et taevas on selge, aga kui ta Doonau äärde jõudis, laskus udu alla.

Esialgu alles õhuke, läbipaistev auratis, aga kui ta hakkas jää peal teed otsima, muutus see nii tihedaks, et ta ei näinud enam kolme sammu kauguselegi.

Kui ta oleks veel vähegi kaine mõistuse häält kuulnud, siis ta oleks otsekohe tagasi keeranud ja püüdnud uuesti selja taha jäänud kallast leida; aga ta oli kainest mõistusest lõplikult lahti ütelnud, tal ei olnud sellega enam midagi pistmist: ta tahtis vastaskaldale jõuda.

Öö oli ka üldiselt pime; Doonau aga on ülalpool saart laiem kui kuskil mujal ja jää ei kõlba seal üldse käia. Üksteise otsa kuhjunud jääpangad moodustavad pikki, risti-rästi jooksvaid seljandikke, ja kohati on jää, mis on end suurte lahmakatena konarlikult pinnalt püsti ajanud, nagu mingi mäeahelik.

Kui Timár seal nende seljandike ümber tiirutas, märkas ta äkki, et on udus ära eksinud. Ta on juba tund aega siin trampinud; tema taskukell lõi kolmveerand kolm; ta peaks juba ammu vastaskaldal olema; kindlasti on ta õigest suunast kõrvale kaldunud.

Ta jäi kuulatama. Öövaikuses ei kostnud kippu ega kõppu. Oli selge, et ta polnud vastaskaldal asuvale külale lähemale jõudnud, vaid oli sellest kaugenenud.

Ta ei kuulnud isegi koerte haukumist.

Ta sai aru, et ta liigub vist piki jõge, selle asemel et põiki üle Doonau minna, ja otsustas poolpöörde võrra suunda muuta. Doonau ei ole üheski kohas laiem kui kaks tuhat sammu, kuskil peab kallas vastu tulema, kui ta pidevalt ühes suunas liigub.

Aga pimedas ja udus ei tea inimene just nimelt seda, kas ta liigub ühes suunas või ei liigu. Iga jäävall, millest tuleb ringi minna, viib kõigist arvestustest hoolimata õigest sihist kõrvale, inimene teeb siksakke ja jõuab tagasi samasse paika, kus ta juba kord oli; aeg-ajalt saab ta juba õige suuna kätte ja tal tuleks veel ainult paarsada sammu minna, et kaldale jõuda, siis aga muudab ta äkki meelt, haarab teise suuna ja eksib jälle sellesse nõiutud jäälabürinti ära.

Kell on juba viis läbi; neli tundi on ta järjest mööda Doonaud trampinud. Ta tunneb, et ta on väsinud. Ta pole öösel maganud ja pole terve päeva söönud;

selle asemel on ta ennast närvesöövate mõtetega piinanud.

Ta jääb seisma ja kuulatab. Sel ajal peaks algama varahommikune missa.

Ta peaks kas linnast või külast kirikukelli kuulma.

Kena saatuseiroonia, et see vaga kellahelin, mis on usklikele määratud, ka ühele uskmatule paganale nii tähtis on ja et põgenik, jumalasalgaja, seda nii väga kuulda igatseb.

Lõpuks ta kuulis, mida ootas. Need olid Komáromi kirikukellad.

Kellahelin kostis otse selja tagant.

Niisiis oli kõige õigem teha pool pööret paremale ja jätkata edasiliikumist, sest siis peab Szőnyi kallas otse vastas olema.

Aga kirikukellad heitsid tema üle nalja. Nad saatsid teda mööda Doonaud veel kaugemale. Ta sattus niisugusele jääväljale, mis koosnes üleni üksteise otsa kuhjunud jäätükkidest, mis kerkisid poolviltu või püstloodis taeva poole; tal tuli nende keskel ronida, komberdada, libiseda, neljakäpakil roomates edasi rühkida, aga kallast ei olnud kuskil.

Häält teha ta ei julgenud.

Ja ta ise ei kuulnud muid hääli kui vareste kraaksumist, kes nähtamatult ta pea kohal lendlesid.

Tema viimane lootus oli, et kui koitma hakkab, siis ta näeb päikese järgi, kuspool on ida. Ja selle järgi võib ta siis laevamehena järelduse teha, mis suunas Doonau voolab.

Kui ta oleks kuskilt mõne jääaugu leidnud, siis ta oleks ka veevoolu järgi teada saanud, kuhupoole minna. Aga jääkate oli igal pool tugev ja ilma kirveta oli võimatu seda läbi raiuda.

Hakkaski juba koitma, vähemalt läks valgemaks, aga läbi paksu udu ei olnud päikest näha.

Edasi minna aga tuli, sest ohtlik on jääle puhkama jääda.

Kell oli juba üheksa läbi, ja ta polnud ikka veel kallast leidnud.

Siis hõrenes udu korraks: taevas tuli nähtavale päikese kumav liud nagu tuhm valge nägu, nagu päikese vari.

Õhk oli nagu täis lugematuid kiiskavaid jäänõelu, mis sädeldes silmipimestavaks auruks tihenesid.

Nüüd ta siis võib orienteeruda.

Aga päike on juba kõrgel, ei näita enam idakaart.

Selle asemel näitab ta midagi muud.

Kui Timár selle sädeleva udu hämaruses ringi vaatas, tundus talle, nagu terendaksid taamal, paremat kätt, pooleldi läbipaistvas udus ühe katuse piirjooned.

Kus maja on, seal on ka kallas. Ta hakkas sinnapoole minema.

See selgimine kestis ainult mõne silmapilgu; jääle laskus uus tihe udupilv ja Timár oli jälle pime.

Aga nüüd ta valvas ülima hoolega, et ta võetud suunast kõrvale ei kalduks. Ta liikus otsejoones edasi. Ja seekord oli ta õige suuna võtnud; peagi ilmus majakatus läbi tiheda uduloori uuesti ta ette. Ta oli sellest veel ainult kolmekümne sammu kaugusel. Lõpuks oli ta inimeste elupaiga leidnud.

Kui ta aga umbes kümne sammu kaugusele jõudis, nägi ta, et see on veski.

Ajujää oli selle kuskilt talvituspaigast lahti kiskunud või mõne liiga hiljaks jõele ankrusse jäänud veski leidnud ja allavett kaasa vedanud. Laevakülg oli teravatest jäätükkidest nii ilusasti läbi saetud, nagu oleks osav puusepp ta pooleks lõiganud, vesirattad olid pilbasteks pekstud ja veski ise oli jäävallide vahele kiilutud, mis ümbritsesid teda nagu kaitserinnatis.

Timár jäi heitunult veski ette seisma. Ta pea oli uimane ja huugas nagu vaimude nägijal.

Talle meenus äkki Perigrada võrendikku uputatud veski.

Kas see pole selle veski vaim, mis tuleb teda põgenemise pealt hirmutama ja võib-olla kinnigi võtma?

Kinni võtma? Endasse sulgema? Üks hukkumisele määratud ehitis, üks veskivrakk keset jääd?

Mingi piinav oid sundis Timárit veskisse sisse astuma. Lukk oli ukse eest ära murdunud, ilmselt jääpankade raputusest, ja uks oli ristseliti lahti. Ta astus sisse. Veski oli seestpoolt nii terve, et Timáril oli tunne, et kohe astub kuskilt välja üks valge möldrivaim ja hakkab kolusse teri valama.

Veski katusel, taladel, kõigil etteulatuvatel nukkidel

istusid varesed, mõned neist lendasid lähenevat kogu nähes eemale, ja otsekohe istusid teised nende kohale. Suurem osa aga ei teinud temast väljagi.

Timár oli surmani väsinud. Ta oli kaheksa tundi järjest vahetpidamata mööda jääd trampinud ja tema väsimust suurendasid veel teetakistused; ta kõht oli tühi, närvid üles piitsutatud, ja vali pakane kangestas liikmeid.

Ta istus veskis väsinult ühele palgile.

Ja niipea kui ta istus, sulgusid otsekohe ta silmad.

Ja niipea kui ta silmad sulges, seisis ta «Püha Barbara» ninas, käes pootshaak; ja tema kõrval seisis valgenäoline tütarlaps. «Ära siit!» hüüdis ta talle; laev sööstis kosest alla, vastu tuiskasid vahutordid. «Kajutisse!» Aga tütarlaps ei liigu paigast. Nüüd sööstab laev kogu täiega sügavikku.

Timár kukkus maha, ja ärkas selle peale üles.

Alles nüüd sai ta aru, missuguses ohus ta viibib.

Kui ta nüüd siia magama jääb, külmab ta ilmtingimata ära.

See on kahtlemata kõige mugavam enesetapmisviis. Aga tal on siin maailmas veel tegemist. Tema tund ei ole veel tulnud.

Mida ütleksid inimesed, kui nad homme leiaksid Mihály Timár Levetinczy ärakülmununa siit jäässe kiilutud veskist? Kust ta siia sai? Missugune mõistatus temast maha jääks!

Ei, nii lolli surma ta ei tahtnud surra.

Ta tuli veskist välja.

Udu oli nii tihe, et ta midagi ei näinud. See ei olnud päev, vaid öö. Ohke, mis tahab taeva poole tõusta, neelab endasse raske tume pilv ega lase seda edasi.

Inimene on kõigist elusolenditest maha jäetud; on sellesse pilve maetud.

Kas ei ole siin lähedal siis ühtegi elulist, kes teda ära päästaks?

Veskis oli ka hiiri olnud, kui jää selle kaasa haaras; hiired ootasid, kuni jää püsima jäi, põgenesid siis veskist ja leidsid tee kaldale. Nende tillukeste jalajälgede pikad triibud paistsid läbi õhukese lumekatte.

Neid jälgi märkas nüüd Timár. Kõige pisemad imetajad juhtisid targa, kõikvõimsa inimese kaldale.

Ta jõudis kaldale ülalpool Új-Szőnyit, poole tunni tee kaugusel.

Selt aga leidis ta kätte maantee ja seda mööda sissesõiduhoovi, kuhu ta oma vankri oli jätnud. Udu ees, udu taga: keegi ei näinud, kust ta tuli.

Ta sõi võõrastemajas kausitäie voorimeeste jaoks keedetud veisejala-sülti, jõi sinna juurde ära toobi veini, laskis hobused ette panna, heitis vankrisse pikali ja magas kuni õhtuni, nähes kogu aeg unes, et ta sõidab mööda jääd, ja ärgates iga kõvema raputuse peale hirmuga üles, et jää tema all praguneb ja et ta kukub alla sügavikku.

Kuna ta Szőnyist hilja minema oli hakanud, jõudis ta alles ööseks oma Füredi lossi.

Udu saatis teda kogu selle tee, nii et ta ei näinud selle tõttu ka Balatoni.

Ta laskis veel samal öösel kalamehed enda juurde kutsuda ja kuulis nende käest, et nad valmistuvad just järgmisel hommikul esimest korda järvele noota vedama minema. Ta andis oma viinamäeaednikule käsu veini ja viinamarjaviina valmis panna, niipalju kui tarvis.

Galambos, vana artellivanem, oli kindel, et saak saab rikkalik olema. Timár küsis tema käest, mis märgid seda lubavad arvata.

Üks hea märk oli see, et Balaton nii vara kinni külmas; niisugusel puhul kogunevad kalad enne kudemist suurel hulgal abajasse. Veel parem märk on aga see, et härra Levetinczy ise kohale saabus. Sest temaga käib õnn kaasas.

«Minuga käib õnn kaasas!...» kordas Timár endamisi, südamepõhjast ohates.

— Ma olen valmis kihla vedama — ütles Galambos —, et me püüame homme kohakuninga enda kinni.

— Mis see kohakuningas on?

— See on üks vana koha, keda tunneb iga viimane kui kalamees Balatonil, sest ta on peaaegu kõigil võrgus olnud, aga kellelgi pole korda läinud teda välja tõmmata; ses niipea kui ta märkab, et on lõksu sattunud, kaevab ta jalamaid oma sabaga järvepõhja liiva sisse augu, tõmbab end sinna auku ja poeb võrgu alt välja. Kohutavalt kaval kurjategija. Ometi me oleme tema

pea peale isegi autasu välja kuulutanud, sest ta hävitab üksinda niisama palju kala nagu kolm kalameest kokku. Kohutavalt suur loom. Kui ta veepinna lähedal ujub, siis võib mõelda, et see on beluuga. Aga me tõmbame ta homme välja.

Timár ei hakanud talle vastu vaidlema. Ta saatis mehed koju ja heitis magama.

Alles nüüd tundis ta, kui väsinud ta on.

Ja ta magas pika, kosutava, ilma unenägudeta une. Kui ta üles ärkas, tundis ta, et tema jõud on tagasi tulnud. Isegi tema hingevaevad oleksid juba nagu aasta võrra vananenud. Ajavahemik üleeilse ja tänase päeva vahel tundus lõputu pikana.

Hommik ei olnud veel käes, aga ta märkas üllatusega, et läbi jäälilledes akna paistab sisse kuu. Niisiis oli ilm selgeks läinud.

Ta tõusis kähku üles, pesi end oma harjumuse kohaselt üle keha jääkülma veega, pani riidesse ja ruttas Balatoni vaatama.

Külmanud Balaton pakub kütkestavat vaatepilti, eriti esimestel päevadel.

See hiigeljärv ei külma mitte niimoodi kinni nagu jõed, kus suured jäälahmakad kokku kuhjuvad; siin tardub veepind mõnel vaiksemal silmapilgul nagu kristall, ja hommikuks katab järve sile, sätendav peegel.

Hõbedane peegel, kui kuu teda oma kiirtega valgustab. Selles ei ole ühtegi pragu; see on nagu ühest tükist valatud.

Seal hakkavad silma ainult vankriröövpad, mis tulevad mõlemal kaldal tihedalt asetsevatest küladest ja põimuvad omavahel nagu mingid geomeetrilised kujundid klaasitahvlil.

Tihányi künkahari oma kahetornilise kirikuga paistab selles peeglis nii selgesti, tornid alaspidi pööratud, nagu oleks ta päris.

Timár jäi seda imekaunist vaatepilti nähes tükiks ajaks unelema.

Teda äratasid tema unistustest lähenevad kalamehed, kes tulid oma püünistega, ritvadega, jääraiumise riistadega; nad ütlesid, et püüki tuleb alustada päikesetõusu ajal.

Kui nad lõpuks kõik koos olid, jäid nad ringi seisma.

Vana artellivanem alustas jumalasõnalaulu: «Oh Issand Jumal, keda võtad sa oma kotta elama?» ja teised laulsid kaasa. Timár läks neist eemale: tema ei saanud Jumalat paluda. Miks peaks ta laulma sellele, kes kõike teab ja keda ei saa lauluga petta?

See laul kostis aga siledal jääl kahe miili kaugusele; ja kajas mõlemalt kaldalt vastu.

Timár kõndis mööda jääpeeglit kaugele eemale.

Hakkas juba koitma, kuu kahvatas ja taevas tõmbus kogu ulatuses roosaks, mille peale vahetas imekombel karva ka hiiglaslik jääpeegel, nagu oleks teda järsult kahte ossa jagatud: üks pool saab violetse ja vaskpunase helgi, kuna tõusva päikese poolne ja seega roosa taevaga kokkupuutuv pool jääb asuursiniseks.

See nähtus läheb ikka hiilgavamaks, kuni taevas lööb äkki valgeks; taeva purpur ja kuld tõistuvad selles puhtas peeglis, ja kui violettpruunis uduvines silmapiiri kohale tõuseb tuhmilt hõõguv päikesekera, mida ümbritsevad tulekarva aurupilved, ja vaatab alla helkivale jääväljale, siis niisugust nõiduslikku pilti ei näe ühegi mere kaldal, ühelgi lainetaval veepinnal; sest see jätab niisuguse mulje, nagu tõuseks kaks tõelist päikest korraga kahte tõelisse taevasse.

Ja siis äkki hakkab päike pruunist uduvinest tõustes kiiri pilduma.

Artellivanem Galambos hüüdis eemalt kaugelt Timárile:

— Kohe saame midagi kuulda, ei maksa lasta ennast sellest kohutada, ohoo!

«Kohutada?» — ütles Timár endamisi ja kehitas umbusklikult õlgu.

Mis suudaks teda veel siin ilmas kohutada?

Aga ta sai seda varsti teada.

Kui päike hakkab kinnikülmunud Balatoni jääle paistma, lööb jää kuidagi imeliselt helisema, nagu katkeksid mingil haldjaharfil äkki tuhanded ja tuhanded keeled; see meenutab helisevat Memnoni-kuju, ainult et siin see helin ei lakka. See salapärane kilin-kõlin muutub üha valjemaks, haldjad katkuvad vee all juba kamaluga oma harfide keeli, hakkab kostma teravaid plaksatusi; ja iga plaksatuse, iga paugatuse juures ilmub seni klaasina läbipaistva jää pinnale pragu; kogu see

hiiglaslik jääväli ragiseb üleni igas suunas, kuni muutub lõpuks niisuguseks, nagu oleks ta miljarditest pisikestest kuupidest, viisnurkadest ja igasuguse kujuga prismadest üheks hiiglaslikuks mosaiigiks kokku pressitud, mille pealispind on peegelsile.

See tekitabki neid hääli.

Kes neid esimest korda kuuleb, selle süda hakkab muidugi ägedalt peksma.

Kogu see jääväli kumiseb, kõneleb, heliseb jalge all. Kostab läbisegi kõuemürinat ja kandlehelinat. Aeg-ajalt lajatab mõni raksatus nagu suurtükipauk, mis kajab miilide kaugusele. Kalamehed aga asuvad selle kõuena kõmiseva jää turjal rahulikult oma püüniseid lahti harutama; ja taamal võib näha heinakoormaid, mida neli härga vaikselt üle jää veavad. Siin on inimesed ja loomad juba harjunud jää vihase paukumisega, mis kestab nüüd vahetpidamata, kuni päike taas looja läheb.

Timárile jättis see senitundmatu nähtus sügava mulje. Ta tajus ja imetles pidevalt «suurt elu» looduses. Tema tundelises hinges oli koha leidnud mõte, et kõigel, mis elab, on ka eneseteadvus. Tuulel, tormil, piksel, maal endal, kuul, tähtedel. Oleks ainult keegi, kes mõistaks, mida see jääväli praegu siin meie jalge all räägib.

Nüüd kostab äkki nii kohutav kärgatus, nagu oleks korraga sajast suurtükist lastud või nagu oleks plahvatanud maa-alune miin. Kogu jääväli vappub ja väriseb. Ja selle kärgatuse mõju on kohutav; jääkate rebeneb poolpõiki kolme tuhande sammu pikkuselt, Füredi kaldast kuni Tihányini lõhki ja keset kaheks lahknenud jääkaant tuleb nähtavale süllalaiune haigutav lõhe.

«Avandus! Avandus!» — hüüavad kalamehed ja jooksevad oma püüniseid käest visates kohale.

Timár seisis avandusest vaevalt kahe sülla kaugusel. Ta nägi, kuidas see tekkis. See metsik jõud, mis jääkaane kaheks kiskus, pani tal põlved värisema. Ta seisis seal kangestunult, võimsa loodusnähtuse halvava mõju all.

Kohalejooksnud kalamehed äratasid ta sellest tummast tuiutamisest.

Nad seletasid talle, et seda tekkinud pragu nimetab rahvasuu «avanduseks», missugust sõna kuskil mujal ei

tunta, ja et see on teelistele väga ohtlik paik, sest kaugemalt ei pane seda tähelegi, ja see ei külma enam kinni, sest vesi lainetab seal vahetpidamata; sellepärast oli neil headel inimestel esimeseks asjaks nendesse kohtadesse, kus teejäljed üle avanduse viisid, mõlemale poole lõhet jäässe latid püsti lüüa ja neile õletuustid otsa siduda, et teekäijad õigel ajal ohtu märkaksid.

— Aga veel ohtlikumaks läheb asi siis — seletas vana kalamees Timárile —, kui see kaheks kistud jää ükskord tuulega jälle kokku surutakse. Ka see sünnib samasuguse helina ja raginaga. Aga tuule jõud on sageli nii suur, et see tõukab jääservad viiliti teineteise peale ja üleskohrunud jää alla tekib õõnsus. Ja olgu Jumal armuline vaesele mehele, kes seda tähele ei pane ja vankriga sinna peale sõidab; niisugune jää, mis veepinnani ei ulatu, ei pea vastu ja murdub.

Päev kaldus juba lõunasse, kui noodaveoga peale hakati.

Noodapüük Balatoni jääl on väga puhas töö.

Kõigepealt raiutakse selles abajas, kuhu kalad kalameeste kogemuste kohaselt sel aastaajal suurel hulgal kokku kogunevad, viiekümne sülla kaugusele teineteisest kaks süllase läbimõõduga jääauku, ja siis moodustatakse väiksematest, kahejalase läbimõõduga aukudest nelinurk, nii et need kaks suuremat avaust jäävad trapetsi kahte vastastippu.

Kõik jäätükid, mis selle nelinurga aukudest välja võetakse, pannakse augu äärde püsti seisma, et jääl käijad neid märkaksid ja auku ei kukuks.

Ja kui siis päike neile suurel jääpeeglil igale poole puistatud jääkuubikutele peale paistab, jääb mulje, nagu sädeleksid seal tuhanded hiigelteemandid.

Kalamehed viivad pika tugeva nooda järveselja poole jääva suurema augu juurde, harutavad selle otsad lahti ja seovad need kahe pika lati külge. Mõlemad latid on kahe ja poole sülla pikkused. Üks kalamees hakkab latti koos selle külge seotud noodatiivaga jää all edasi lükkama, teine ootab väiksema augu juures, ja kui latiots sinna jõuab, lükkab selle jälle edasi kolmanda auguni, kus on kolmas kalamees; ja samasuguse tee teeb nelinurga teist külge pidi läbi teine latt teise noodatiivaga,

kuni mõlemad latid ja mõlemad noodaotsad kaldapoolses suures augus kokku saavad.

Ja nüüd on see noot, mida tinatükid alt vastu põhja tõmbavad ja pullud ülalt vastu jääd tõstavad, täiuslik vangimaja kõigile, kes sellesse nelinurka on sattunud.

Ja neid on väga palju. Kohad, latikad ja sägad tõusevad oma sügavatest mudaurgudest pinnale ja tulevad jäässe raiutud aukudest õhku hingama; kaladel on sel ajal perekondlik pidu; kõigusoojastel on sel ajal hurmav armastuse aeg; sest läbipaistev jääkuppel lahutab neid neile võõrast elemendist, — mitte aga selle elanikest, inimestest.

Jää on neile praegu ainult hukatuseks.

Kui nad märkavad, et noot neid kokku surub, pole neil enam kuhugi põgeneda. Välja sealt hüpata ei saa, sest jää ei lase. Ja lõksusattunud kohadel ei ole ka enam võimalik oma loomupärast kavalust kasutada ja tugeva saba abil mudasse kaevuda, et võrgu alt välja lipsata, sest kaaslaste sagiv parv kisub neid endaga kaasa.

Kalamehed jääl on aga kahekümnekesi noodaköite otsad võtnud ja tõmbavad seda tasakesi välja.

Kahekümne mehe jõupingutused näitavad, missugust koormat nad veest välja tirivad. Silma järgi otsustades võib seda mitmesajale tsentnerile hinnata.

Suure jääaugu suu hakkab vähehaaval elama.

Ärevusse aetud, ahistatud kalaparv trügib ainsa avause poole. Ja see on tema surm.

Veest kerkib igate sorti suid ja päid, üksteise kukil rüsib pinnale läbipaistvaid uimesid, kalasabasid, soomuselisi, sinakasrohelisi ja hõbedasi selgasid, ja nende vahelt vahib aeg-ajalt välja mõni Balatoni hai, tsentnerine säga, suurte päraniaetud lõugadega ja rotisaba moodi vuntsidega, ja sööstab jälle ülepeakaela vee alla, nagu oleks sealt pääsu loota.

Kolm kalameest tõstavad vana artellivanema juhatusel jääaugust suure kahvaga välja seal rübelevat massi, kallates selle otse jääle, kus suured ja väikesed kalad üksteise kukil vähkrevad. Sealt ei ole neil kuhugi põgeneda, sest augud on kõik juba vastavate jäätükkidega kinni pandud. On see alles nõiatants!

Päraniaetud suuga karpkalad viskuvad poolesüllaste vibutustega igasse külge laiali, meeltheitev haug roomab nagu uss keset ahvenate ja kokrede võbelevat ladet.

Aeg-ajalt tiritakse mõni vägev säga lõpuseidpidi välja ja visatakse jääle, kus ta oma lohmaka keha ja palja pea loiult maha toetab, pühkides võimsate sabalöökidega laiali oma saatusekaaslased.

Jääväli nelinurga ümber on juba kaugele kaladega kaetud. Karpkalad sõeluvad seal ringi nagu mutid. Keegi ei aja neid taga; neil pole kuhugi põgeneda. Loiumad kalad vedelevad hunnikus ümber jääaugu.

— Ma ütlesin, et täna tuleb suur loomus! — mühatab vana kalamees. — Kuhu armuline härra jala tõstab, sinna peab ka õnn tulema. Kui nüüd veel ka selle kohakuninga kätte saaks.

— Kui ta juba ei olegi käes; — ütleb äärmine mees, kes otse augu serval seistes noota välja tõmbab. — Üks vägev elajas puksib võrku, nii et mul käib mõlemast käest tuksatus läbi.

— Ja eks olegi! — hüüab teine mees, kelle kahv on parajasti kala täis, kui veest kerkib üks kohutavalt suur pea nagu hõbedane krokodill; üleni hõbevalge, päraniaetud suus kaks rida teravaid hambaid nagu kaimanil ja peale selle veel neli üksteisesse haakuvat kõverat kihva nagu tiigril. Aukartustäratav pea! Teda võib õigusega kuningaks nimetada siin järves, kus pole ühtki elusolendit, kes võiks temaga võistelda; isegi tema oma liigist mitte.

— Siin ta on! — hüüdsid kõik kolm meest, aga järgmisel hetkel kadus see suur elukas uuesti vee alla, ja siis läks asi tõsiseks.

Noodas algas nii metsik rabelemine, nagu oleks lõksulangenud pealik seal all andnud oma järelejäänud ihukaitsele käsu viimase jõuga läbi murda. Haugide, karpkalade ja sägade voltižöörrühm ründas pingul võrku, pinnale tõusnud koljatitele tuli nuiaga pähe virutada, et neist jagu saada. Kalad võtsid tuld, nende külm veri läks keema, ajas neid vägivaldse vaenlase vastu mässama, ja nad võitlesid nagu kangelased. See võitlus lõppes küll kalade kaotusega. Uimaseks löödud sägad tiriti jääle, võrgust pudenes pinnalesurutud ilusaid valgeid kohasid ja latikaid; aga kohakuningas ei tulnud ikka veel nähtavale.

— Jälle pääses põgenema! — mühatas vana kalamees.

— Ta on veel noodas — ütles köievedaja hambaid kokku surudes. — Ma tunnen ta tõmbeid; kui ta ainult võrku puruks ei kisu.

Ümberringi vedeles maas tohutu saak; polnud enam kuhugi jalgagi toetada, nii et sa ei libastuks.

— Noh, nüüd kiskus võrgu katki! — kohkus kalamees ära. — Ma tunnen tema rapsimisest.

Ainult pool keret oli veel sees.

— Tõmba välja! — röögatas vana kalamees, ja meeskond kiskus köit mis jõudis. Veel nootajäänud kalad vajusid koos noodapäraga jääle. Nende hulgas ka kohakuningas. Haruldane eksemplar. Raskem kui need neljakümnenaelased, missuguseid on siit püütud üks iga paarikümne aasta kohta, ja sedagi õige ammu. Ta oli oma tugeva peaga tõepoolest võrgu katki rebinud; oli aga siis oma ogaliste uimedega võrgusilmadesse kinni jäänud. Kui ta välja tiriti, virutas ta ühele kalamehele sabaga vastu pead, nii et see selili jääle kukkus; aga see oli ka tema viimane kangelastegu. Järgmisel hetkel oli ta juba surnud. Elusat koha pole veel keegi kätte saanud. Arvatakse, et niipea kui sa ta veest välja võtad, lõhkeb tal ujupõis ja ta heidab hinge.

Kalameestele tegi selle ühe kättesaamine rohkem rõõmu kui kogu rikkalik loomus. Nad olid teda juba ammu jälitanud. Ta oli neile kõigile tuttav, kõige õelam kalamõrtsukas. Pealegi armastas ta ainult oma suguvendi süüa. Sellepärast ta oligi kohakuningas. Kui ta lõhki lõigati, leiti tal nüüdki kõhust kaks ilusat suurt koha, mis ta oli nähtavasti alles äsja alla neelanud. Tal oli nii paks rasvakiht nagu põrsal; ilus, kullakarva, ja ta liha oli valge nagu lina.

— Noh, armuline härra, selle saadame nüüd armulisele prouale! — ütles vana kalamees. — Paneme ühte kasti jää sisse. See on üksi paras vankritäis. Armuline härra paneb talle sedeli kaasa, ja kirjutab seal, et see oli kohakuningas. Kes teda sööb, see sööb kuningaliha.

Mihály kiitis selle mõtte heaks ja lubas omalt poolt peo korraldada.

Kui noot välja oli tõmmatud, oli ka lühike talvepäev juba lõppemas, aga ainult taevas, mitte jää peal.

Jää peal nüüd alles elu algas.

Naaberküladest, Füredist, Siófokist, Szántódist, Zamárdist, Arácsist ja Csopakist tuli rahvas kelkudega jääle, kaasas korvid, kotid, pudelid; pudelis vein, kotis põrsapraad, korv kalade tarvis. Selleks ajaks, kui kalamehed alustasid püütud saagi sorteerimist, kogunes nende ümber terve rahvasumm.

Kui päike looja läks, pandi pilliroost tõrvikud põlema ja tehti jääle tuli üles; ja siis algas kalalaat. Karpkala, haug, säga, koger on kõik vaese rahva kala. Viini ja Pesti viiakse ainult koha ja latikat, mille eest saab head hinda; kõik muu antakse poolmuidu ära. Ja ikkagi oh neil kasud sees. Selle ühe loomusega tõmbasid nad midagi kolmsada tsentnerit kala välja. See Timár on tõepoolest õnnelaps.

Selle kala, mida praegu ära ei viida, panevad nad suurtes korvides keldrisse ja veavad sealt vankriga Veszprémi turule.

Timár tahtis kokkutulnud rahvale mõnusa õhtu korraldada. Ta laskis ühe neljakümnepangese veinivaadi jääle vedada ja palus artellivanemat, et see keedaks kalasuppi, mida ainult meister oskab keeta.

Tohutu suurde neljapangesesse katlasse pannakse väljavalitud ja tükkideks lõigatud kala, mis ei tohi olla ei rasvane ega luine; sinna ei panda muud kui kala enda veri, kamaluga punast pipart ja sibulat. Aga peale selle on mingi omaette kunst veel selle supi segamine, mida oskab ainult õige meister ja mida on võimatu järele teha.

Seda hüva rooga laskis ka Timári-härra endale siis hea maitsta.

Ja kus voolab hea vein ja aurab kalasupp, kuidas saavad sealt puududa mustlased?

Äkki kerkib nagu maa alt välja üks tõmmu vägi, seab korvi otsa oma simbli üles ja alustab laulu:

Oi, kohe katkeb pillikeel!
Kas on härral raha veel?

Ja kus on mustlased, nirgid noorikud ja tulised peiud, kuidas saab sealt puududa tants? Jääväljal läheb äkki niisugune pillerkaar lahti, mis kostab seitsmendasse külasse. Vilajad paarid tantsivad pilliroolõkete ümber

huilates Püha Taaveti tantsu. Äkki märkab Timár, et üks hakkaja noorik võtab tal käest kinni, viib teda tantsima ja keerutab, nagu kord ja kohus.

Timár tantsis.

Ilusas talveöös paistsid rõõmsalt lõkendavad tuled jääväljal kaugele. See pidu järvejääl kestis kesköönì.

Selleks ajaks oli kalameestel kõik püütud kala keldrisse viidud.

Ja siis valgus ka rõõmus rahvas kodudesse laiali, hüüdes valjusti elagu peoperemehele, lahkele Levetinczy-isandale.

Timár jäi veel üles, kuni Galambos pakkis kohakuninga laudkasti, jää ja õlgede vahele, ja naelutas kasti kinni. Siis tõsteti see kast vankrile, millega Timár oli siia tulnud, ja kutsarile öeldi, et ta ennast valmis paneks, sest ta läheb kohe koju Komáromi; kalasaadetisega ei või viivitada.

Timár ise kirjutas samal ajal Timéale kirja; see oli südamlik kiri, ja kohati üsna lõbusas toonis. Ta nimetas Timéad oma armsaks abikaasaks. Kirjeldas talle suurepärast vaatepilti Balatoni jääl, vapustavat jääpragunemist, vaikides sellest, kui lähedal talle see avandus oli tekkinud; jutustas üksikasjaliselt tänasest püügist, ja lõpetas õhtuse peo kirjeldusega; ütles, et ta oli hästi lõbutsenud, et see oli teda toredasti «läbi võtnud». Kirjutas talle ka sellest, et üks ilus talunoorik oli teda jääl tantsitanud.

Niisuguseid lõbusaid kirju kirjutavad tavaliselt need, kes enesetapmisplaane hauvad.

Kui kiri valmis oli, viis ta selle alla kutsari kätte.

Vana kalamees polnud veel ära läinud.

— Minge nüüd koju, Galambos — ütles Mihály. — Te olete kindlasti väsinud.

— Ma kohendan enne veel kord jää peal lõkkeid — ütles vanamees piipu süüdates —, sest suure kalalõhna peale jooksevad kokku kõik rebased ja hallivatimehed, niipalju kui neid siin ümberkaudu võsas vähegi on, roomavad meie noodaaukude juurde ja hakkavad omal käel kala püüdma, valvavad pinnale tõusvaid kalu ja krahmavad nad kinni, ja hirmutavad sellega kalad siit üldse minema.

— Ei maksa enam tuld teha! — ütles talle Mihály. —

Küll ma ise valvan, ma ärkan öö jooksul nagunii mitu korda üles. Ma võin minna rõdule ja lasta püssist paar pauku; küll need meie neljajalgsed kalamehed selle peale koju jooksevad.

Sellega jäi kalamees rahule ja kõmpis härrale head ööd soovides koju.

Kurt viinamäeaednik, kes oli peale Timári ainus elav hing majas, magas juba ammu. Peale selle, et ta kurt oli, oli ta täna veel ka nii palju head veini joonud, et tema öörahu oli täielikult kindlustatud.

Ka Timár läks üles oma tuppa ja pani kamina küdema.

Tema ei olnud aga sugugi unine.

Tema erutatud hing ei vajanud loidu rahu.

See otsis teistsugust puhkust.

Sest ka see on puhkus, kui inimene istub külmal talveööl lahtise rõduukse alla ja jääb vaikivat maailma vaatama.

Kuu ei ole veel tõusnud; ainult tähed säravad, ja tähtede valgus peegeldub siledal jääpeeglil, nagu oleks suurele läikivale metallpinnale puistatud kalliskive; need on nagu küünlad surnute mäletamise päeval. Seal on Saturn, Veega, Luik, Arktuurus nagu kroon, viljapeaga Neitsi ja Berenike, truu abikaasa!

Inimene vaatab, ja ei mõtle. Näeb, ja ei tunne. Ei külma ega südametuksumist, ei välis- ega sisemaailma. Ainult vaatab. Ja puhkab.

Viirastus

Tähed särasid taevas, tähed särasid jääpeeglis, tuulgi ei häirinud vaikust.

Siis aga kostab Mihály Timári selja tagant üks hääl.

— Tere õhtust, mu härra!

See hääl, see ootamatu tervitus äratab teda rammetust unelusest, ta tuleb rõdult tagasi tuppa, kus ta jättis ennist lambi põlema ja kamina küdema. Lamp ja tuli heidavad veel tuppa valgust.

Trepikotta viiva ukse juures seisab selles kahekordses valgustuses üks kogu, mille nägemine paneb Timári üle kogu keha võpatama.

Ta ei tunne seda tema ees seisvat kogu . . .

. . . Ja ometi ta teab, kes see on.

Läbi kottpimeda, külma ja uduse öö oli ta selle viirastusliku kogu eest üle Doonau jää põgenenud . . .

Mereväelasemundrit kandev mees. See mereväemunder oli küll talvetuultes ja tormides tugevasti kannatada saanud. Krae kuldääris oli ripakil, nagu poleks seda sinna õmmeldud mitte mõne korraliku valitsuse käsul, vaid lihtsalt teatritegemiseks. Roheline kalev oli õlgade pealt pleekinud ja paar küuenööpi oli juba eest ära tulnud. Paremal varrukal oli aga üks suur auk jämeda valge lõngaga kokku tröökitud.

Paremas olukorras polnud ka meremehesaapad. Neil oli eest õmblus lahti rebenenud, nii et paljad varbad välja paistsid; ühe saapa ümber oli aga mingi narts mähitud.

Ja ka peremees ise oli täielikult nende näruste kehakatete väärilfne.

Päikesest põlenud nägu, sassis habe, mahaaetud vuntside asemel turris karvatüügas, põiki üle otsaesise aga must siidrätik, mis varjas ühte silma.

Ja see kogu oligi Timárile öelnud: «Tere õhtust, mu härra!»

— Kes seal on? — hüüdis Timár talle.

— Oi, oi, kulla papi, kas te ei tunnegi mind enam ära või? — ütles võõras iroonilise muhedusega.

— Krisztyán! — sosistas Timár.

— Just, just! Teie kallis Tódorikene. Kullakallis Tódor Krisztyán. Teie väike armas kasupoeg. Tundsite mind ikka ilusti ära.

— Mida sa tahad?

— Kõigepealt tahan ma selle kaheraudse püssi oma kätte saada — ütles see kaltsukubu. — Et teile äkki minu sõnad meelde ei tuleks, millega ma teist meie viimasel kokkusaamisel lahkusin: «Kui ma veel kord teie silma alla satun, kihutage mulle kuul keresse!» Sest ma olen vahepeal oma arvamist muutnud.

Ja selle peale võttis tulnuk Timári püssi, mis seisis nurgas, tõmbas sellel mõlemad kuked vinna ja vajus kamina ette tugitooli istuma, pannes laskevalmis püssi põlvedele!

— Niimoodi! Nüüd me siis võime teineteisega rahulikult rääkida. Ma olen kohutavalt väsinud, mul on pikk ööekond seljataga. Minu ekipaaž jättis mind hätta ja mul tuli suur osa teest jalgsi maha trampida.

— Mida te siit tahate? — küsis Timár nüüd.

— Kõigepealt — korralikke kehakatteid; sest see mu praegune ülikond kannab endal juba liiga silmanähtavalt ebasoodsa ilmastiku märke.

Timár astus kapi juurde, võttis sealt oma karakullkraega jopi ja muud sellega kokkukäivad riietusesemed, pani need nende kahe vahele põrandale maha ja viipas tummalt.

Hulgus hoidis püssi ühes käes, sõrm kogu aeg päästikul, ja tõstis teise käega rõivatükke, uurides neid asjatundliku ninakrimpsutusega.

— Hästi, hästi, ainult et sellel kuuel puudub midagi. Mis te arvate? Mis siia juurde veel kuulub? Rahakott. Eks ole tõsi?

Timár võttis sahtlist sõnalausumata rahakoti ja viskas ka selle talle.

Pagulane püüdis selle ühe käega kinni; tegi hammaste abil lahti ja luges seal oleva raha, tuhandelised ja sajalised, üle.

— Noh, ikka rohkem kui mitte midagi! — ütles ta rahakotti jopitaskusse pistes. — Aga kui ma tohiksin nüüd ka veel pesu paluda, sest seda, mis mul seljas on, olen ma juba kaks nädalat kandnud ja ma usun, et see ei ole enam seltskonnakõlbulik.

Timár andis talle kapist puhta pesu.

— Noh, nüüd mul on siis esialgu kõik, mis tualetiks vaja läheb! — ütles ta küünilise muigega. — Aga enne ma pean teile veel väikese seletuse andma, et üht kui teist, mida armuline isand näeb, kui ma riidest lahti võtan, mõistetavaks teha. — Aga mis pagana pärast me siin tseremoonitseme, kui me oleme ometi nii head semud? Räägime parem «sina»!

Timár istus sõnalausumata laua taha.

— Niisiis, kulla sõber — alustas põgenik, silmale seotud rätikut kohendades —, sa ju mäletad veel, et sa saatsid mind mõne aasta eest Brasiiliasse, eks ole? Oo, küll ma olin siis pehme — nagu käsn! Nimetasin sind oma isaks ja tõotasin, et hakkan ausaks inimeseks. Aga sina ei saatnud mind mitte selleks Brasiiliasse, et ma

seal ausaks inimeseks saaksin, vaid selleks, et ma siin poolkeral sul jalus ei oleks. Sa arvestasid väga õigesti, et kui üks niisugune üdini rikutud sell, kellel pole enam midagi püha, läheb sinna, sellesse maailmajakku, kust Euroopasse on toodud «naistemürki» ja valgenahalistesse süstitud, siis peab ta ilmtingimata hukkuma. Ta kas läheb põhja või hakkab suliks; kas neelab teda meri või lüüakse ta maha; kuidagi ta ikka otsa saab.

Timár toetas pea masendunult käe najale ega suutnud sellele viirastusele otsa vaadata, et talle vastu vaielda.

See aga jätkas pealejäänud kurjategija üleoleva irooniaga:

— Eks ole, sa usaldasid mulle suured rahasummad? Mis see sinu jaoks oli? Tühi puru! Sa arvestasid, et küll ma hakkan varastama, ja siis sa saad lasta mind kinni võtta ja vangi panna. Ja läkski just nii, nagu sa tahtsid. Paaril korral oleksin ma sinu meeleheaks äärepealt neisse kenadesse tõbedesse kärvanud, mida seal indiaanlaste maal pole vaja kaugelt otsima minna; aga ma ajasin end sinu rõõmuks siiski jalule. Lõpuks aga asusin ma täie tõsidusega oma kohust täitma; — ma varastasin sinu kassast kümme miljonit reaali! Hahahaa! Kümme miljonit reaali! Need varganäod hispaanlased peavad oma arveid poolekroitserilistes, et summad suuremad oleksid. See teeb vaevalt sada tuhat forinti välja. Ah, teaksid sa vaid, kui ilusad silmad seal naistel on, siis sa ei peaks seda paljuks. Nad ei ole nõus kandma muud kui ainult ehtsaid pärleid. Ja tõepoolest, nende kaela need sobivad! — Aga nüüd on sellel lõpp. Nüüd oleme jälle kodus ja peame leppima sellega, mis on. Kui ananassi ei ole, käib ka kartul.

Ja nüüd alustas see sell haledat tiraadi.

— Nojah, aga see sinu lollakas agent seal, see hispaanlane, võttis asja teisest vaatevinklist, nabis mind kinni, vedas kohtunike ette, ja need närukaelad mõistsid mind selle noorpõlve-komistuse eest, kujutad sa ette, viieteistkümneks aastaks galeeriorjusse. Noh, ütle, kas see pole barbaarsus?

Timár võpatas.

— Ja siis võeti mul mu ilus kavaleriülikond seljast ära, ja et ma neil kogemata kombel kaduma ei läheks,

põletati mulle abaluu kohale tulise rauaga võllapuumärk.

Ja selle peale võttis põgenik seljast meremehekuue, tõmbas määrdunud särgi vasakult õlalt maha ja näitas Timárile veel õhetavat punast põletamisjälge oma abaluu kohal, ise seejuures kibedalt muiates.

— Näed, mind märgistati sinu jaoks ära, nagu oleksin ma sinu sälg või härjavärss, et ma sul kaduma ei läheks. Kuigi ma ei mõtlegi sinu eest kuhugi põgeneda, ära karda!

Timár vaatas südantahistava uudishimuga seda põletatud märki selle inimjätise turjal, suutmata oma pilku ära pöörata.

— Nojah, see oli siis tehtud. Ja siis võeti mul natist kinni ja viidi galeerile ja neediti mu jalad kümnenaelaste raudadega galeeripingi külge. Näed, ka need kohad on siin näha.

Nende sõnadega lükkas ta oma saapakontsud jalast ja näitas Timárile veriseid arme pahkluu kohal, mis jalarauad sinna olid hõõrunud.

— Neidki kannan ma sinu mälestuseks — õrritas teda põgenenud sunnitööline.

Timári pilk oli nagu nõiutud nende haavaarmidest rikutud jalgade külge.

— Aga kujutad sa ette, kallis sõber, kui vastutulelik on saatus! Kui imeline on taeva armunõu! Kuidas ta juhib vaese õnnetu kannataja nagu juhuslikult ootamatu õnne rõõmude keskele. Sellesama pingi külge, kuhu mind nii lahkelt kammitsasse pandi, oli needitud üks auväärne paksu habemega vanahärra. Temast pidi mulle viieteistkümneks aastaks narinaaber saama. Pole imestada, et inimene vaatab endaga nii pikaks ajaks kokkulaulatatud paariliselé hoolega otsa. Ma vahin teda ja ütlen talle hispaania keeles: «Senjoor! Mulle tundub, nagu oleksin ma armulist härrat kuskil juba näinud.»

«Oled võinud näha küll, et susi sind söögu!» — vastas selle peale vanamees.

Siis kõnetan ma teda türgi keeles:

«Efendi. Ega sa pole kunagi Türgimaa kandis ringi luusinud?»

«Ma olen ka seal käinud. Aga mis see sinusse puutub?»

— Siis ütlen ma talle ungari keeles:

«Ega su nimi äkki alguses Krisztyán ei olnud?»

— Vanamees jäi mulle üksisilmi otsa vahtima ja ütles: «Seda küll!»

«Siis olen mina sinu poeg, Tódor! Sinu kallis väike Tódorikene, sinu ainus võsu!»

— Hahahaa! Kujutad sa ette, kallis sõber! Ma leidsin oma isa, oma ammu kadunud isa teisest maailma otsast, galeeripingilt! Taevane armunõu juhtis teineteisest ammu lahutatud isa ja poja nii imelisi teid kaudu teineteise kallistavate käte vahele. Hahahaa! Aga ma palun sind, anna mulle kannutäis veini ja midagi hamba alla, sest ma olen ära nälginud ja suren janu kätte, ja mul on sulle veel palju huvitavat rääkida, mis sulle palju lõbu saab valmistama.

Timár täitis ta soovi ja andis talle sinki, leiba ja veini.

Külaline istus laua taha, võttis püssi põlvede vahele ja asus sööma. Ta sõi ahnelt nagu nälginud peni ja jõi ohtralt veini peale, maigutades iga lonksu järel suud, nagu teevad maiasmokad, kellele jook väga maitseb. Ja jätkas siis täie suuga oma juttu:

— Nojah, ja kui me niimoodi seal jällenägemise rõõmusid nautisime, küsis kallis papa minu käest, mulle hellalt rusikaga vastu pead koksates: «Ja kuidas sina, võllaroog, siis siia sattusid?» Mind muidugi takistas pojalik austus sama küsimust oma eluandjale esitamast. Ma ütlesin talle, et ma vehkisin sisse umbes kümme miljonit reaali ühe Timári-nimelise isanda rahadest. «Ja kust kohast see mees need suured rahad on varastanud?» tähendas minu vana selle peale. Mina ütlesin, et see mees pole oma raha kuskilt varastanud, sest ta on üks väga tubli isand, kaupmees, mõisnik ja laevaomanik. Minu vana vaatekoht selles küsimuses jäi aga muutumatuks. «Ükskõik! Kellel raha on, see on selle varastanud. Kellel palju on, see on palju varastanud; kes pole ise varastanud, sellel on isa või vanaisa varastanud. Vargust on sada kolmekümmend kolme liiki, ja ainult kakskümmend kolm neist on niisugused, mille eest inimene galeeridele satub.» Nähes, et ma ei suuda oma vana arvamist kõigutada, ei vaielnud ma enam temaga selle asja üle. Siis aga küsis tema:

«Ja mis pagan sind selle Timáriga kokku viis?»

— Ma jutustasin talle, kuidas see asi oli.

«Ma tunnen seda härrat juba sellest ajast, kui ta veel vaene laevaagent oli ja ise laevalael supi sisse kartuleid kooris. Ükskord ma pidin Türgi politsei ülesandel ühe põgenenud paša jälgi ajama, ja see paša põgenes just nimelt Timári laevaga Ungarisse.»

— Selle jutu peale liigutas mu vana oma peanahka. Hahahaa! Tal on nii liikuv peanahk, et see oli omaette nali, kui ta seda edasi-tagasi liigutas; kui ta selle pealaele kokku tõmbas, tõusid ta lühikeseks lõigatud harjased turri nagu ahvi nahk.

«Mis selle paša nimi oli?» — uratas ta.

«Ali Tšorbadži.»

«Ali Tšorbadži!» — röögatas ta ja virutas mulle rusikaga vastu põlve; ma arvasin, et ta kargab selle peale merre.

Hahahaa! Aga rauad ju ei lasknud.

«Kas sina siis ka tundsid teda?»

— Selle peale raputas vana vihaselt pead, tõmbas peanaha alla kulmude peale ja ütles, et «räägi edasi, mis sest Ali Tšorbadžist sai».

— Ma rääkisin siis, kuidas see asi oli.

«Ogradina saare juures ma sattusin talle peale; siis tegin haagi, jõudsin laevast ette, ja me jäime Pancsova alla ootama, et teda kinni nabida; aga laev jõudis sinna ilma pašata. Paša oli vahepeal äkki ära surnud, ja kuna teda kuskile kaldale maha matta ei lubatud, oli ta lõpuks jõepõhja maetud. Timár tõendas seda kõike dokumentidega.»

«Ja see Timár oli siis vaene mees?» küsis mu vana.

«Nagu minagi.»

«Ja nüüd on tal miljonid?»

«Millest minul oli õnn kümme miljonit reaali ära kulutada.»

«No näed nüüd, lollpea, et mul oli õigus; see rikkus on varastatud. Ja kellelt? Ali Tšorbadžilt. Ta tappis paša tee peal ära ja võttis tema aarded endale.»

— Mul vajus selle jutu peale suu lahti. Ja ma läksin näost niisama kahvatuks nagu sina praegu, kallis sõber.

«Vaata aga vaata, mina poleks iial selle mõtte peale tulnud!»

«Eks kuula siis — mühatas vana ja pani pea põlve-

dele; ma näen teda praegugi enda ees, kuidas ta mind oma läbitungiva pilguga kõõritas. — Nüüd jutustan mina sulle midagi. Ma tundsin Ali Tšorbadžit. Tundsin hästi. Ka tema oli varas nagu kõik inimesed, muidugi need, kellel palju raha on. 122. ja 123. liiki varas. Selle järjekorranumbri alla käivad asevalitsejad ja varakambrihoidjad. Tema hoolde olid usaldatud ühe teise varga aarded. See oli nr. 133, sultan. Ükskord ma sain teada, et varas nr. 132, suurvesiir, tahab khazniarii kaela kahekorra käänata, et kõike seda endale saada, mis khazniar igalt poolt kokku on varastanud. Ka mina olin Türgi salapolitsei teenistuses. Küll ainult kui nr. 10, läbipõlenud, ärakaranud kaupmees. Ja mul torkas pähe hea mõte. Äkki ma saan korrapealt nr. 50-ks tõusta! Ma läksin paša juurde ja paljastasin talle saladuse, et ka tema on selles nimekirjas, mis sisaldab terve hulga rikkamaid mehi, keda ministrid lasevad vandeseltslastena üles puua ja pistavad siis nende rahad vaikselt taskusse; et mis sa mulle selle eest annad, kui ma sind koos sinu varandusega ära päästan? Ali Tšorbadži ütles, et ta annab ühe neljandiku oma varandusest, kui me ükskord kindlas kohas oleme. Hja, ütlesin ma talle, aga ma tahaksin teada, palju seda üldse on. Sest mina põrsast kotis ei osta. Ma olen perekonnapea, mul on poeg, kelle tulevikku ma tahan kindlustada.»

— Hahahaa! Vana ütles seda nii tõsiselt, et see ajab mind praegugi veel naerma.

«Sul on poeg? — küsis siis paša mu isalt. — Noh, hästi, kui ma põgenema pääsen, annan ma talle oma ainsa tütre, ja siis jääb kogu mu varandus perekonda. Saada veel täna oma poeg minu juurde, et ma temaga tuttavaks saaksin. (Pagan võtaks, oleksin ma tol korral teadnud, et see imekaunis valgenäoline daam oma kokkupuutuvate kulmudega on minule määratud! Kuuled sa, kallis sõber? Selle peale ma pean küll kurvastuse kustutamiseks ühe lonksu võtma. Sa lubad, et ma selle klaasi tõstan Tema Armulisuse, kõige võluvama daami auks.)

Ja see võsarüütel tõusis püsti ja rüüpas oma klaasi ilkuva viisakusega tühjaks.

Siis seadis ta end uuesti tugitooli istuma ja lutsis ise sinna juurde mõnuga hambaid nagu pärast korralikku kõhutäit.

— Minu isa jäi selle kaubaga nõusse. «Me leppisime kokku — ütles vana —, et me paneme Ali Tšorbadži kõige kallimad väärtasjad ühte nahkkotti, mina viin selle ühele inglise laevale, ja kuna mind keegi ei tea kahtlustada, pääsen ma oma pakkidega takistamatult Maltale ja jään sinna Ali Tšorbadžit ootama, kes lahkub Stambulist koos tütrega ilma ühegi pakita, nagu läheks väikesele jalutussõidule, ja põgeneb siis kõrvalisi teid kaudu mõne hüdriootide laevaga läbi Pireuse lahe Maltale. Paša ilmutas minu vastu täielikku usaldust. Ta laskis mind ihuüksi varakambrisse, et mitte silma ei torkaks, kui ta ise sinna läheb, ja jättis minu hooleks välja valida ja kotti panna need asjad, mida ma kõige väärtuslikumaks pean. Ma võiksin praegugi veel ühekaupa üles lugeda kõik need väärisesemed, mida ma oma käega välja valisin. Kallid kameed, ehtsatest pärlitest kaelakeed, sõrmused ja prossid: ja üks ahhaatlaegas, ääreni täis kõige ehtsamaid solitaarteemante!»

«Sa ei osanud ka mõnda neist sisse vehkida?» ütlesin ma vanale.

«Loll! — uratas ta selle peale. — Milleks ma oleksin pidanud ühe teemandi varastama, sa 18. numbri varas, kui mul oli võimalus kogu see kraam ära varastada!»

«Ahaa! Sa olid õige poiss, vana.»

«Mitte kuraditki! Ma olin loll. Ma oleksin pidanud nii tegema, nagu sa ütlesid. Oleksin ma kas või ainult selle ühegi asja taskusse pistnud, mis mulle üle kõige meeldis: paša naise näopildi, mida raamis kaks rida briljante . . .»

. . . Timári nägu väljendas neid sõnu kuuldes hipokraatilist surmapõlgust. Saladus, mida keegi ei teadnud, oli siiski ühele inimesele teatavaks saanud. Ja sellelt inimeselt pole tal halastust loota . . .

— Mu isa jätkas oma jutustust.

«Ma ladusin nahkkoti aardeid täis ja viisin selle paša kätte, ilma et oleksin kelleski kahtlust äratanud. Tema pani sinna veel mõned luidoorirullid ja sulges kotisuu mingi keerulise lukuga, nelja kotinurka aga vajutas tinapitseri. Mind saatis ta kandetooli tooma, et ma selle nahkkotiga märkamatult minema pääseksin. Ei möödunud veerand tundigi, kui ma tagasi olin. Siis andis ta mulle selle keerulise inglise teraslukuga ja

nelja tinapitseriga koti, ma pistsin selle hõlma alla ja hiilisin läbi aiavärava kandetooli juurde. Minnes kobasin ma käega kotti ja tundsin seal selgesti prosse, pärlikeesid, ahhaatkastikest ja luidoorirulle. Tunni aja pärast olin juba inglise laeval, ja siis me hiivasime ankru ja sõitsime Kuldsarve lahest välja.»

«Ja mind sa ei võtnudki Maltale kaasa! — heitsin ma vanale oma pojalikus kibestumises ette. — Kes siis selle paša ilusa tütre ära oleks võtnud?»

«Mine hull! — hüüdis vana. — Milleks mul sind veel vaja oli, nagu pašat ja tema ilusat tütartki! Ma ei mõelnudki teid Maltale ootama jääda, vaid sõitsin selle rahaga, mis ma pašalt olin saanud, otseteed Ameerikasse, ja see nahkkott oli mul kaasas. Aga kujutad sa ette, äraneetud! Kui ma temaga juba kindlasse kohta olin jõudnud, kus ükski kurat mind enam kätte poleks leidnud, ja seal pussi võtsin ja nahkkoti lõhki lõikasin, jah, mis sealt siis välja voolas? Vasknööbid ja roostetanud hobuserauad! Ahhaatlaeka asemel, mis oli teemante täis, savitindipott, ja luidoorirullides olid närused vaskkrossid, mida kapralitele reameeste nädalapalga maksmiseks jagatakse. See paadunud varas oli mindki paljaks varastanud! Seda polnud minu tabeli 133 numbri hulgas veel ette tulnud. Sihukese jaoks ei ole numbritki.»

— Vana oli tulivihane, ta peaaegu nuttis.

«Niimoodi ühel türklasel ennast tüssata lasta! See varas toppis selle ajaga, kui ma kandetooli käisin toomas, teise täpselt samasuguse koti igasugust rämpsu täis ja saatis mind sellega merele. Ise aga lippas samal ajal ehtsate aaretega hoopis teist teed kaudu minema ja viis minu käest kuuldud saladuse tasuta kaasa. Aga ennäe, õigus ei pääse võidule mitte ainult maa peal, vaid ka vee peal; sest see suur varas sattus endast veel suurema varga otsa, kes ta tee peal ära tappis ja paljaks röövis!»

— Ja see erakordne mees, see suurest vargast põgenema aetud ja väikese varga tagant varastanud peavarga paljaksvarastaja oled sina, «kuldaväärt mees», Mihály Levetinczy, kallis sõber! — ütles põgenik püsti tõustes ja irooniliselt kummardades.

Timár ei vaielnud talle vastu.

— Ja nüüd räägime teise tooniga! — ütles Tódor

Kristztyán; — aga ikka kolme sammu kauguselt; ja meeles pidades, et püssitoru on sinu poole pööratud.

Timár vaatas külmavereliselt püssitoru õõnsusse. Ta ise oli selle kuuliga laadinud.

— See avastus võttis minult vähimagi isu galeeriorjusse jääda — jätkas seikleja. — Ma ei suutnud kuidagi leppida mõttega, et mis õigus on suurel vargal lasta väikest varast siia galeeripingi külge aheldada. Eks ole, kui Ali Tšorbadži aardeid ei oleks endale kahmanud mitte Mihály Timár, vaid minu isa, siis oleksin ma praegu rikas gentleman, tõeline majoresco, ja ükski koer ei hauguks mu peale, et kust mu esivanemad selle suure varanduse välja võtsid. Sealtsamast, kust praeguste parunite ja krahvide esivanemad, raubritterid. Aga selle asemel pean ma nüüd siin keset haisvat merd vaevlema. Ja mille pärast? Sellepärast, et Mihály Timár ei varastanud mu nina alt ära mitte ainult aardeid, mis olid mulle määratud, vaid veel ka selle tütarlapse, kelle mina oleksin pidanud ära võtma: selle väikese metsroosi, kes tühjal saarel minu jaoks kasvas. Isegi selle pidi Timár minu eest ära napsama, kuna tal oli armukest vaja; sest ta ei saanud niisuguse abikaasaga ju õnnelik olla, kelle isa ta oli ära tapnud, ja niisiis oli tal tema kõrvale armukest vaja. Et aga mitte oma kuldaväärt au ja kuulsust rikkuda, kuna kogu seltskond austab teda kui vooruse eeskuju, siis ei võtnud ta endale sõbrannat balleti- või tsirkusekaunitaride hulgast, keda minusugune hea maitsega mees tema olukorras eelistaks, vaid otsis endale ühe niisuguse vaese tütarlapse, kes elust midagi ei tea, kes ei käi inimeste hulgas ja kellelt ei saa keegi iial kuulda, et ta jagab härra Timári rõõme. Ptüi, härra Timár! Ja sellepärast tuli lasta mind viieteistkümneks aastaks galeeripingi külge aheldada?

Hoop hoobi järel tabas Timári alandatud pead.

Selle süüdistuskõne rängad punktid ei pidanud ju küll üksikult võttes paika: ta polnud Timéa isa «tapnud», polnud tema aardeid «varastanud», polnud Noémit «võrgutanud», polnud lasknud Tódorit «ahelatesse panna» ... Ja ometi oli kogu see süüdistuskõne tervikuna ümberlükkamatu!

Ta oli võõra maski võtnud. Ja nüüd oli ta selle tõttu seltsmesse surmapattu segatud. Põgenik rääkis edasi.

— Kui me Barra do Rio Grande do Suli lahte ankrusse jäime, puhkes meie laeval kollapalavik, millesse jäi ka mu isa. Ta vaakus hinge minu kõrval pingil; teda ei viidud ära. See pole kombeks. Galeeriori peab surema seal, kuhu ta on raudu pandud. See oli mulle väga vastumeelne situatsioon. Vanameest raputasid kogu päeva külmavärinad, ta kirus ja vandus, ta hambad plagisesid. Ta oli oma vandumisega lihtsalt talumatu, ta sõimas kogu aeg Neitsi Maarjat, ja vandus ungari keeles. Ma ei tea, miks ta ei võinud hispaania keeles vanduda, see kõlab ju väga ilusasti, nii et ka teised kaaslased temast aru oleksid saanud. Ja miks ta sõimas Madonnat? Mina ei suutnud seda välja kannatada; on ju küllalt meespühakuid, sõimanud neid; üht daami solvata ei ole hea kasvatuse saanud mehe poolt sugugi viisakas teguviis. Lõpuks sai mul vanamehest kõrini. Ja mitte sellepärast, et ma poleks kannatanud vaadata, kuidas ta minu kõrval kollapalavikku sureb, mis võis iga hetk ka mulle külge hakata ja mis ei kuulu mitte just kõige mõnusamate kärvamismooduste hulka, vaid lihtsalt tema näotu sõimu pärast ma otsustasin, et põgenen tema juurest. Ühendagu meid, isa ja poega, omavahel kui tugevad sidemed tahes, ma rebin need puruks. Ja ma purustasingi need õnnelikult, rääkinud kokku veel kolme kaaslasega. Meil tuli ainult oodata, kuni vana jõuab surmaagoonia sonimise järku, sest ta ähvardas mind, et kui ma tahan tema juurest ära põgeneda, siis ta kutsub vahid kohale. Ja nii me siis viilisimegi öösel oma ahelad läbi, valvuri, kes meie põgenemist märkas, viskasime üle parda, enne kui ta häältki jõudis teha; ja siis lasksime väikese paadi vette ja triivisime sellega merele. Laine käis väga kõrgelt ja viskas meie paadi kalda lähedal kummuli. Üks mu kaaslane ei osanud ujuda ja uppus kohe ära; teine oskas ujuda, aga mitte nii hästi kui hai, kes talle järele ujus. Ma kuulsin veel ainult ta surmakarjatust, kui see «mereingel» ühe tõukega ta vööst saadik veest välja tõstis. Mina ise ujusin kaldale. Me mõlemad, sina kui hea kalvinist ja mina kui hea musulman, usume ettemääratust. Mul ei olnud väiksemat sihti kui Euroopasse tagasi jõuda. Ma tahtsin sind näha. Nüüd oled sina minu ainus isa; teine on selle aja peale juba ammu hai kõhus ja ei satu sel kombel

vähemasti põrgusse, sest sealt ei saa teda kurat ise ka enam kätte. Kust ma selle meremehekostüümi sain ja dokumendid ja sõiduraha, mida läheb üle ookeani sõitmiseks vaja? Sellest ma jutustan sulle kunagi klaasi veini taga, kui me mahti saame, aga enne ajame oma äriasjad joonde. Sest sa tead ju, et meil on arved klaarida.

Seikleja kohendas vasakut silma varjavat siidrätikut. See halvasti kinnikasvanud haav äratas temas ilmselt ebameeldivaid mälestusi. Selle külmaga ei olnud hea niisuguse haavaga pikki maid väljas käia.

— Niisiis tulin ma otsemat teed siia Komáromi, kus pidi su põhielukoht olema, et sind üles otsida. Sa ei ole veel «välismaalt» tagasi tulnud, ütlesid sinu ametnikud. Kuskandis välismaal sa võiksid olla? Seda ei teadnud keegi öelda. Hea küll, ma ootan, kuni sa koju tuled. Ja et aeg tühjalt ei jookseks, hakkasin ma käima kohvikus ja tutvusin seal ohvitseridega, kellega ma tänu oma mundrile otsekohe sõbraks sain; ma käisin ka teatris. Seal nägin ma üht imekaunist daami, alabastervalge näoga ja kurva, kannatava pilguga; sa võib-olla taipad, kes see oli? Teda saatis alati üks teine ilus daam. Uh, küll sel on tapvalt ilusad silmad! Tõeline seelikus mererõövel. Oh, kuidas ma tahaksin niisugusesse rõövlibandesse kuuluda, kus tema on kapten, ja mul ei oleks midagi selle vastu, kui meid kas või viieks aastaks teineteise kõrvale galeeripingile aheldataks! Nojah, aga jätame tunded kõrvale! Räägime oma äriasjadest. Ma võtsin ette «pinna sondeerimise». Ükskord sokutasin ma teatris end vaikselt selle surmaingli kõrvale istuma. Ma flirtisin temaga natuke ja ta laskis seda endale meeldida. Lõpuks palusin ma luba teda külastada; selle peale viitas ta oma perenaisele, kellest kõik oleneb. Ma hakkasin kohe seda austusväärset madonnat ülistama ja ütlesin, et mul oli õnn Türgimaal tema perekonda tunda ja et ta sarnaneb üllataval kombel oma emaga.

«Kuidas? — küsis see ilus preili; — teie tundsite armulise proua ema? See suri ju väga noorelt ära.»

«Ma olen ainult tema näopilti näinud — vastasin ma —, armulise proua isa käes, kes oli minu hea tuttav. Peaaegu niisama kahvatu ja nukker nägu, kahest briljandireast moodustatud raamis, mis on väärt sadu tuhandeid.»

«Oh! teiegi olete siis seda ilusat medaljoni näinud? — ütles ilus preili. — Perenaine näitas seda mulle ka, kui härra Levetinczy selle talle kinkis . . .»

Timár surus käed jõuetus vihas rusikasse.

— Ahaa! Nüüd me olime siis õiges kohas! — jätkas seikleja, halastamatu muigega ärapiinatud mehe poole pöördudes. — Niisiis kinkisid sa Ali Tšorbadži tütrele tema isa käest varastatud ehteasju! Ja siis on ka kõik muu sinu käes, sest see oli kõik ühes kohas. Nii et sul pole võimalik enam midagi tagasi ajada. Ja järelikult me oleme nüüd ühe pulga peal ja võime teineteist sinatada või teietada, nagu sulle meeldib; aga igal juhul pole meil põhjust teineteist häbeneda ja me võime rääkida täiesti avameelselt!

Timár istus üleni kangestunult selle mehe ees, kelle kätte saatus teda oli andnud. Polnud mingit vajadust teda püssiga ähvardada, Timáril polnud jaksu toolilt püstigi tõusta.

— Aga sina, mu kallis sõber, lasksid ennast kaua oodata — ja ma hakkasin sinu pärast juba muret tundma. Ka oli mu kukkur juba tühjaks saamas. Rahakirjad rikkalt tädilt, admiraliteedilt, mõisavalitsejalt ja pankuritelt, mida ma päevast päeva posti pealt küsimas käisin, ei tahtnud arusaadavatel põhjustel kohale jõuda. Ja peale selle, ükskõik kuhu ma ka poleks läinud, igal pool ülistati sind. Geniaalne ärimees, erakordne anne, vaeste heategija — nii sind kutsuti. Ja sa olid kuulus ka kui eeskujulik abielumees. Sa oled meheideaal, kelle naised pärast surma ära põletavad ja sinu tuhast kõigile meestele näputäie sisse söödavad . . . Hahahaa!

Timár pööras näo valguse käest ära.

— Ma hakkan sind ehk juba tüütama? Kohe ma jõuan meie äriasjade juurde. Ühel päeval olin ma väga tujust ära, et sa ikka veel koju pole tulnud, ja söandasin ohvitseride kohvikus, kus keegi sinu nime nimetas, mõnesugust tagasihoidlikku kahtlust avaldada selles suhtes, et ühes inimeses võib olla kokku kuhjatud nii palju väärtomadusi. Selle peale andis üks jõhker sell mulle kõrvakiilu. Ma tunnistan ausalt, et ma polnud seda arvestanud. Aga paras mulle, mis ma pruukisin oma suud! Ma kahetsesin nagu peksasaanud peni, et ma olin sinu kohta aupakkumatu märkuse pillanud, ja pean

seda saadud õppetundi meeles. Enam ma sind ei laima. Aga kahjuks ei piirdunud see lugu selle kõrvakiiluga; niisugusest asjast ma poleks väljagi teinud. See jõhker sell sundis mind sinu au solvamise pärast endaga ka veel duelli pidama. Nagu ma kuulsin, oli see hull omal ajal selle valgenäolise madonna austaja olnud, ja nüüd astus ta välja selle madonna abikaasa au eest. Seegi on nii haruldane õnn, mis ainult sinul võib elus ette tulla, kuldaväärt mees. Aga ma tänan niisuguse õnne eest! See tuli jälle minul kinni maksta, ma sain pähe haava, kuni kulmuni välja. Palun vaata.

Põgenik kergitas musta siidsidet otsaesisel, mille alt tuli nähtavale räpase plaastriga kaetud pikk haav. Plaastri serva alt paistev mürgine punetus näitas, et haav on põletikus. Timár vaatas seda jubedusega.

Tódor Krisztyán tõmbas varjava rätiku jälle silmale ja ütles küüniliselt muiates:

— See on mälestus nr. 3, mida ma tänu sinu sõprusele oma nahal kannan. Aga hea küll. Seda enam on mul kirjas tabeli «Haben»-poolel. Komáromi ma pärast seda lugu ei võinud enam jääda. See asi äratas tähelepanu ja mulle oleks võinud kergesti ebameeldivaid arupärimisi osaks saada, kuigi meie auväärt kohtuhärrade poolest võib inimene siin riigis kas või viimsepäevani end varjata, mille kohta meie kahekesi oleme elavad näited.

Põgenik oli selle hea mõtte peale uhke.

— Ja ma tahtsin ka muidu Komáromist minema minna, sest ma olin juba tüdinud sind koju ootamast. Pea, pea, ütlesin ma, ma tean küll, kus sa oled. Ma tean, mis sorti välismaa see on, kus sa riigi saatust juhid. See pole üheski tuntud maailmajaos, sest see on eikellegisaarel. Ma lähen sulle järele.

Selle peale hüüatas Timár ägedalt:

— Sa käisid saarel!

Ta värises vihast ja hirmust.

— Ära hüppa midagi, kallis sõber! — vaigistas teda seikleja. — See tuleriist on laetud, ja kui sa palju liigutad, võib ta kogemata lahti minna, ilma et mina milleski süüdi oleksin. Pealegi võid sa rahulik olla. Selle tõttu sain jälle mina kannatada, ja mitte sina, et ma sinna läksin. Oo! alati maksan mina sinu eest tantsupeo pileti kinni. See on juba nagu aamen kirikus. Sina tantsid, ja

mina maksan. Sina heidad minu asemel voodisse, mind aga visatakse sinu asemel ukse taha. Milleks ma läksin eikellegi-saarele? Eks selleks, et sind sealt leida. Sina aga olid sealt juba ära läinud. Ma ei leidnud sealt kedagi peale Noémi ja ühe väikese põngerja. Oi, oi, sõber Mihály, kes võiks sinust niisugust asja uskuda! Aga pat! Ma ei piiksata sellest kellelegi. Teda hüütakse Dódikeseks, eks ole? Väike terane poisipõnn. Kuidas ta mind kartis, et mul üks silm niimoodi kinni oli seotud. Tõsi küll, ka Noémi kohkus mind nähes ära. Kahekesi nad olidki seal saarel. Kuidas ma kurvastasin, kui ma teada sain, et hea mamma Teréza on surnud. Ta oli üks lõpmata hea inimene. Kui tema oleks veel elanud, küllap siis oleks mind ka teisiti vastu võetud. Aga kujuta ette, see Noémi ei lasknud mul isegi maha istuda. Ta ütles, et kardab mind, ja Dódi veel rohkem: nad on seal ainult kahekesi. «Noh, ma ju sellepärast tulingi siia, et oleks keegi, kes teid kaitseks, et oleks üks mees majas.» Muuseas, mida sa oled sellele tüdrukule sisse jootnud, et ta nii ilusaks on läinud? Temast on niisugune iludus saanud, et lihtsalt süda võpatab. Ma ei jätnud seda ka talle kohe ütlemata. Selle peale katsus ta inetut nägu teha. Ma tahtsin temaga naljatada. Ma ütlesin talle, et kas sobib siis peigmehele niisuguseid harksilmi teha. Selle peale nimetas ta mind hulguseks ja käskis ennast sealt koristada. Ma ütlesin talle, et ma lähengi, aga viin ka tema kaasa, ja mul õnnestus tal kuidagiviisi isegi ümbert kinni võtta.

Timári silmad pildusid sädemeid.

— Jää aga istuma, vennas; selle tõttu sain jälle mina kannatada, ja mitte sina; see tüdruk virutas mulle niisuguse hoobi vastu silmnägu, et see kaalus majorilt saadud kõrvakiilu kahekordselt üles; aga ajaloolise tõe huvides pean ma ütlema, et see tabas teist põske kui majori kõrvakiil, ja nii oli sümmeetria jalule seatud.

Timári nägu ei suutnud teatavat rõõmuvärelust varjata.

— Ago gratias! Ka see oli minu põsk. Ja siis ma vihastasin juba tõsiselt. Mul pole kombeks naistega kakelda. Minu kohta on üldiselt teada, et ma olen vankumatu naissoo austaja. Aga ma ei saanud seda asja nii jätta. «Ma sulle veel näitan, et sa tuled minuga kaasa,

kui sa mind siia ei lase jäädа; küll sa sellele järele tuled.» Ja selle peale ma võtsin Dódil käest kinni, et teda kaasa viia.

— Põrguline! — karjatas Timár.

— Nonoh, sõber! Korraga räägib ainult üks meist! Küll tuleb kohe ka sinu kord, ja siis sa võid rääkida, nii palju kui tahad; aga enne kuula lõpuni, mis mina räägin. Ma ütlesin valesti, et nad olid ainult kahekesi majas, sest nad olid kolmekesi; see neetud metsloom, see Almira oli ka seal, lamas voodi all ja tegi kogu selle aja näo, nagu ei paneks mind tähelegi. Ja kui laps karjuma pistis, tormas see jäle loom äkki voodi alt välja, ilma et keegi oleks teda kutsunud, ja kargas mulle kallale. Aga ka mina pidasin sel sellil silma peal, ja tõmmates taskust oma püstoli, kihutasin ma sellele koerarajakale kuuli keresse.

— Mõrtsukas! — korises Timár.

— Oih, vennas! Kui ainult selle ühe koera veri mu hingel oleks. Pealegi et see metsik buldog ei kärvanud veel sellest ühest kuulist. Ei teinud sellest väljagi. Kargas seda ägedamalt mulle kallale, haaras mu vasaku käe oma hammaste vahele, paiskas mind pikali ja surus vastu maad, nii et ma ei saanud tema all liigutadagi. Asjata katsusin ma oma teist püstolit kätte saada; ta hoidis mu kätt hammaste vahel nagu tiiger. Lõpuks hakkasin ma Noémit paluma, et ta mind ära päästaks. Noémi halastas mu peale ja püüdis seda metslooma minust eemale tirida. Aga seda ägedamalt see mu kätt oma hammaste vahele pigistas. Lõpuks ütles Noémi: palu last, teda see koer kuulab. Ma siis palusin Dódit. Laps oli hea südamega, halastas mu peale, tuli juurde, võttis Almiral kaela ümbert kinni. Selle peale laskis koer mind lahti ja lubas lapsel end suudelda.

Timári silmad valgusid pisaraid täis.

— Niisiis sain ma siingi kannatada — ütles Tódor Krisztyán ja kääris üles vasaku käe räpase ja verise särgivarruka.

— Näed, siin on koerahammustuse jäljed mu käsivarrel. Kõik neli koerahammast, nagu ta mu lihased kondini läbi hammustas. See on mälestus nr. 4 sinust. Mu nahk on nagu elav album, mis on täis sinu pärast saadud haavu; põletusmärk, ahelajäljed, mõõgahaav,

koerahammustus, need kõik on sinu sõbralikud mälestused minu kehal. Ja nüüd ütle, mida ma sinuga peaksin tegema, et me arved klaariks saaksime?

Kui ärakaranud vang Timárile ütles: «Ja nüüd ütle, mida ma sinuga pean tegema?» oli ta end täiesti paljaks võtnud. Ja Timár pidi teda nägema kõigi nende kohutavate haavadega, millega ta oli pealaest jalatallani märgistatud. Need haavad oli ta saanud tema tõttu.

Ja ka põgeniku hing oli tema ees niisama alasti, täis jäledaid haavaarme, ja ka need olid tema käega löödud.

See mees teab väga hästi, et Timár ainult mängis temaga, kui ta teda selle suuremeelse ettepanekuga Brasiiliasse saatis; et ta arvestas tema kuritegelikke kalduvusi, kui ta oma rahad tema hoolde usaldas; — et ta tahtis teda ainult jalust ära saada. — See mees teab, kuidas Timár rikkaks sai, ja on tema peale kade. — See mees teab, et Timár pettis Noémit ja pettis Timéad, võttis mõlemad naiseks, ja see mees on nüüd armukade ja vihane nende mõlema pärast. — Inimlik vaen ja vihkamine vaevab mädapaisena ta hinge. — Ja tema on selle mehe meelevallas, hirmu ja armu all. — Ta ei jaksa end isegi füüsiliselt, kehaliselt tema vastu kaitsta. Tema ihuliikmeid valdab niisugune nõrkus nagu tagaaetaval unes. Selle haavadest puretud kuju nägemine on teda nagu ära nõidunud.

Ja seikleja teab seda. Ta ei kasuta enam tema vastu ettevaatusabinõusid. Ta tõuseb püsti, toetab püssi kamina najale ja räägib Timáriga üle õla, pead keerates.

— Hea küll, ma asun siis nüüd tualetti tegema. Sina aga mõtle vahepeal, kuni ma ennast korda sean, mida sa mulle selle küsimuse peale vastad, et mida ma sinuga pean tegema.

Ja selle peale viskas ta oma vanad närused rõivatükid ühekaupa kaminasse, need võtsid särinal tuld, nii et leek lõi korstnasse, ja pani siis ülima mõnuga Timárilt saadud riided selga. Kaminaservalt leidis ta Timári uuri, pistis selle vestitaskusse ja pani ka maniskinööbi särginööpauku. Tal oli mahti isegi peegli ees seistes oma habet kammida. Ja kui ta omadega valmis oli, lõi ta pea kuklasse, nagu oleks ta endaga üpris rahul, et noh, nüüd ma näen ju päris gentleman välja.

Ja siis jäi ta harkisjalu, käed risti rinnal, kamina ette seisma.

— Noh, mu kallis sõber ja semu?

Timár küsis:

— Mida te tahate?

— Ahaa, sa teed juba suu lahti! Naljakas oleks, kui ma ütleksin, et «hammas hamba, silm silma vastu»! Mine lase ka sina oma turjale võllapuumärk põletada, lase ennast galeeripingi külge neetida, lase ennast maad, merd, metsa ja linnu mööda taga ajada, põgenedes haide eest, indiaanlaste, jaaguaride, latsutajamadude eest, politseinike eest; — ja siis lase endal oma abikaasa austaja poolt kahevõitluses pea lõhki lüüa; ja siis lase oma armukese koeral endal käsivars läbi hammustada: ja vaatame siis, mis edasi saab. — Jah, näed, ma ei ole nii halastamatu. Ma ei räägi sulle enam oma haavadest: — varesele valu, harakale haigus! Ma tahan sinu vastu armulisem olla. Katsume kokkuleppele jõuda.

— On raha vaja? — küsis Timár.

— Seda ka, aga sellest räägime hiljem. Eelkõige räägime niisugusest asjast, mis huvitab nii sind kui mind. Mul tuleb esialgu silmapiirilt kaduda; sest nüüd ei jälitata mind enam sellepärast, et ma sinu raha raiskasin. Galeeripingilt põgenemist mulle ei kingita, samuti mitte vettevisatud vangivalvurit. Nii et esialgu sinu raha mind õndsaks ei tee, kuni mul pole õnnestunud oma turjalt seda märki ja kederluudelt neid arme kuidagi ära kaotada. Esimest ma kõrvetan maarohtudega, teisi parandavad mineraalveevannid. Seda ma ei karda, et sa tagaajajad mulle jälile juhatad. Nii rumal sa ei ole. Vastupidi, sa varjaksid mind hea meelega, salgaksid, et ma siin olen, kui mind otsima tullakse, esitaksid mind kõige ligema sugulase pähe, kui mind sinu majast leitaks. Ma tunnen sind. Sa oled kuldaväärt mees. Aga ma ei usalda ühtegi inimest. Seda võib minuga ikkagi juhtuda, hoolimata meie suurest sõprusest, et keegi koksab mulle kogemata tänaval pähe või saadab mõne sõbraliku veiniklaasiga sinna, kuhu kadus Ali Tšorbadži. Ei, kallis sõber, ma ei julgeks sind paluda, et sa minu jaoks veel kord selle kannu täidaksid, isegi kui sa enne ise sealt jooksid. Ma olen väga ettevaatlik.

— Mida teil siis vaja läheb?

— Teil, eks ole? Sa ei tahagi minuga sina peal olla? Pead uhkeks! Mida mul vaja läheb? Küsime parem, mida armulisel härral vaja läheb! Niisiis, armulisel härral läheb vaja seda, eks ole, et ma vaikiksin kõigist nendest saladustest, mida ma olen teada saanud. Kas te oleksite võimeline kindlustama mulle selle eest sada tuhat franki rendist Prantsuse riigilaenupaberites?

Timár ei viivitanud vastusega.

— Jah.

Seikleja hakkas naerma.

— Ma ei vaja nii suurt ohvrit, armuline härra! Ma ütlesin juba, et paljas raha mind ei päästa. Niisugune märgistatud mees, nii halbade kommetega, nabitakse igal pool kinni, ja mis kasu on mul siis sellest saja tuhande frangisest elatisest! Mul on vaja, nagu ma juba ütlesin, rahu ja peidukohta, pealegi õige pikaks ajaks, ja seal mugavat ja muretut elu. Eks ole, see pole just kõige rumalam soov?

— Öelge juba kord, mida te tahate!

— Noh, hea küll, ma ütlen. Ma näen, et armuline härra läheb kärsituks. Võib-olla on meil juba aeg magama minna?

Ja selle peale võttis seikleja jälle püssi kätte ja hoidis seda toolile istudes kahe käega, nagu selleks, et iga minut valmis olla sellest laskma.

— Niisiis, ma ei palu praegu armuliselt härralt mitte sada tuhat franki rendist, vaid palun armuliselt härralt eikellegi-saart.

Timárit oleks nagu välk tabanud. See jutt raputas ta tuimusest üles.

— Milleks teil seda vaja on?

— Kõigepealt pelgupaigaks, kuhu ühestki rahvusest nuuskurid ei oska tulla. Ja siis loomulikult selleks, et tema armulisus varustaks mind sellel saarel viibimise jooksul, mis kestab seni, kuni see mulle ja tema armulisusele soovitav tundub, kõigega, mida minu ihu nõuab, kõigega, mis on kallis ja hea.

Timárit hakkas see sündmatu soov juba vihastama.

— Hea küll, ärge rääkige mulle lollusi. Nimetage üks summa, ükskõik kui suur. Minge sellega, kuhu tahate. Tehke sellega, mida soovite. Aga seda saart ma teile ei anna. See on rumal soov.

— See ei ole rumal soov, auväärne isand! Teate, sellel saarel on suurepärane õhk, ja see on minu Lõuna-Ameerikas rikutud tervisele väga vajalik. Ja õndsa mamma Teréza käest ma kuulsin, et seal kasvab niisuguseid rohtusid, mis parandavad kõik haavad. Diószegi botaanikakäsiraamatust ma lugesin, et nendega saab isegi katlas keedetud liha kokku kasvatada! Pealegi on mul pärast kogu seda närvipinget suur vajadus vaikse kontemplatiivse elu järele. Pärast sübariitlikku eluviisi igatsen ma kuldajastu ruraalseid naudinguid. Andke mulle, Teie Ekstsellents, eikellegi-saar. — Kõrgeauline isand, Serenissime!

See palve kostis seikleja suust, kellel oli laetud püss käes, üliirooniliselt.

— Ah, te olete hull! — ütles Timár, keda see ilkumine vihastas, ja keeras tooli tõugates järsu liigutusega Tódor Krisztyánile selja.

— Ah! Ärge keerake mulle selga, kõrgeauline isand. Señor! Eccelenca, Mylord, Durchlauchtigster Herr, Pan wielkomozny, Mynheer, Monseigneur, Gospodin! Efendi! Mis keeles te küll võtate kuulda ühe vaese ilmahulguse palveid?

See sündmatu irvitamine ei tulnud ründajale kasuks. See kahandas Timárit halvava nõiduse mõju. Timár hakkas oma oimetusest juba toibuma. Ta haaras kinni mõttest, et tal on tegemist ärahirmutatud mehega, kes väriseb oma naha pärast, ja ütles talle vihaselt:

— Lõpetage juba. Ma ei taha teiega siin pikalt aru pidada. Öelge üks summa, ja te saate selle. Kui teil on saart vaja, ostke endale mõni Kreeka arhipelaagis või Hiinas. Kui te jälitamist kardate, minge Rooma, Naapolisse, Sitsiiliasse, esinege markiina, saage hästi läbi Camorraga, ja keegi ei puutu teid. Raha ma teile annan. Saart ei anna.

— Jah? Või juba nii uhkelt räägite minuga, kõrgeauline isand? Vette kukkunud vader hakkab juba esimesest ehmatusest toibuma ja tahab kaldale ujuda. Aga oota sa, küll ma sind veel kastan! Eks ole, sa mõtled praegu endamisi: «Mine aga, va kaltsakas, otsi endale üks inimene ja räägi talle, mida sa minust teada oled saanud. Esimene nali on kohe see, et sind nabitakse kinni, pannakse luku ja riivi taha, maetakse kuhugi

urgu; tehakse sind nii tummaks, et sa enam kellegagi rääkida ei saa. Ja sinuga võib muudki inimlikku juhtuda. Kes saab sinna parata, kui sind keegi tänaval selja tagant maha laseb, kui sa parajasti pahaaimamatult ringi jalutad? Kes küsib, kui Doonau su kadaaveri kaldale uhub, kas sa hüppasid ise vette või lükati sind sinna? Ja kõige halvemal juhul, kes sinu juttu usub, va maanteehulgus, kui mina, kuldaväärt mees, ajan pea kuklasse ja ütlen: «See on vale!» Mul on hunnikute viisi raha. Kui prokurör, kui tunnistajad on nii lollid, et ei lase ennast üles osta, küll siis kohtunik ja vannutatud mehed on targemad. Korjavad kulla kas või porilombist üles. — Nii sa mõtled, seda on näha. Aga sa kuula, kui kavala mehega sul on tegemist, ja saa lõpuks aru, et sa oled käsist ja jalust seotud ja lamad abitult mu jalge ees nagu röövlitest kinniseotud ihnur, kes peab kannatama, et talle pindusid küünte alla aetakse, karvhaaval habet katkutakse ja tulist rasva nahale tilgutatakse, kuni ta oma peidetud aarded välja annab. Nii teen ka mina sinuga. Ja kui sa enam välja ei kannata, siis hüüa, et «aitab»!

Timár kuulas sunnitöölise sõnu piinatud inimese uudishimuga.

— Ma ei ole siiani sellest, mis ma sinust teada sain, veel kellelegi ühtegi sõna rääkinud. Ma ütlen seda ausalt. Peale selle väikese keelepeksu, mis mul Komáromis kogemata suust lipsas, pole ma sinu kohta midagi rääkinud, sellel jutul aga polnud saba ega sarvi. Aga kõik, mida ma sinust tean, olen ma kirja pannud, ja see on mul siin taskus, seejuures neljal erineval aadressil ja nelja moodi sõnastatult. Üks denuntsiatsioon on adresseeritud Türgi valitsusele, kus ma teen teatavaks, mida Ali Tšorbadži Stambulist minema viis, mis on ju ühe vandeseltslase konfiskeerimisele määratud varandus ja kuulub sultani khaznale, on võib-olla sealt päritki; ja et kelle käest neid aardeid võib leida, mida minu isa ese-esemelt kirjeldas, ja kuidas need selle inimese kätte sattusid. Teises kirjas annan ma sind Viini valitsusele üles kui Ali Tšorbadži mõrtsuka ja tema aarete röövija. Sa ära unusta, et üleöö rikkaks saanud mehel on alati palju vaenlasi. Kolmas kiri on määratud kõrgeaulisele proua Levetinczyle Komáromis. Ka talle ma seletan,

mida sa tema isaga tegid ja kuidas sattusid sinu kätte tema ema teemantidega raamitud näopilt ja muud väärisasjad, mis sa talle kinkisid. Aga talle ma kirjutan ühtlasi veel muustki. Ja nimelt sellest, kus sa siis oled, kui sind kodus ei ole. Eikellegi-saare salajastest rõõmudest. Teise naisega jagatud armastusest. Sellest, kuidas sa teda petad. Ma räägin talle Noémist ja Dódist. — Noh, kas ma ajan veel mõned pinnud su küünte alla?

Timári rind kerkis ärevalt.

— No kui sa midagi ei ütle, eks siis jätkame! — ütles põgenik halastamatult. — Neljas kiri on aga määratud Noémile. Ja seal on ära öeldud kõik, mida ta sinust veel ei tea: et sul on siin naine ja et sa oled suur härra. Et sa teda häbistad, et sa ei saa end iial temaga siduda, et sa tõid ta lihtsalt oma himudele ohvriks ja et sa oled kurjategija. — Sa ei palu ikka veel armu? Noh, võtame siis tulise rasva appi. Ma ei ole nii rumal, et ma neid kirju taskus kannan, nii et mõni sinu bravo, kui ta mind kuskil kõrvalises kohas maha on saanud koksata, need sealt välja võib võtta ja sinu kätte tuua. Kui sa ütled, et sina minuga ei kauple, ütlen mina: «Vabandage väga, et ma teid tülitasin, väga rõõmustav oli teid näha, kõike head!» ja jätan sind viisakalt jumalaga. Siit aga lähen ma otseteed üle jää. Näed seda kaksiktorni? See on Tihány. Seal elavad auväärt vennad. See on klooster. Ja seal ma panen need kirjad kindlasse ja usaldatavasse kohta ja palun priorit, et ta saadaks need kirjad adressaatidele edasi, kui ma nädala jooksul neile järele ei tule. Järelikult pole sul sellest kasu, kui sa mind jalust ära koristad: kirjad lähevad ikka sinna, kuhu nad on määratud. Ja siis ei ole sul siin riigis enam asu. Koju sa ei või minna, sest kui su abikaasa sulle veel oma isa surma andeks annab, siis ei anna ta sulle andeks Noémit. Kohus hakkab asja uurima ja sul tuleb seletust anda, kust sinu salapärane varandus pärineb. Sinu vastu alustab protsessi nii Türgi valitsus kui ka Austria valitsus. Kogu maailm õpib sind tundma. Ja mida kuldsem sa siiamaani olid, seda räpasem saad sa edaspidi olema. Ja sul ei ole võimalik ka eikellegi-saarele põgeneda, sest seal paneb Noémi su ees ukse kinni. See naine on väga uhke loomuga ja tema armastus muutub jalamaid vihkamiseks. — Jah! Sa pead inimeste eest ära põgenema

nii nagu mina; salgama maha oma nime nii nagu mina; hiilima vargsi linnast linna nii nagu mina, ja värisema uksele lähenevaid samme kuuldes nii nagu mina! — Noh, kas ma hakkan siis nüüd minema või jään siia?

— Jää siia! — oigas piinatud mees.

— Ahaa, hakkad juba häält tegema! — ütles sunnitööline. — Noh, eks istume siis veel kord maha. Ja hakkame jälle otsast peale. Niisiis, kõigepealt sa annad mulle eikellegi-saare.

Timár leidis nõrga vastuväite, mille ta oma kaitseks ette tõi.

— Aga see saar ei kuulu ju mulle, vaid Noémile!

— Väga õige tähelepanek. Aga minu soov on täiesti põhjendatud. Saar kuulub Noémile, Noémi aga kuulub sulle.

— Mida sa tahad? — küsis Timár teda metsiku pilguga puurides.

— Nonoh, ära siin nii väga oma silmi pöörita! Sa tead ju, et sa oled kinni seotud! Võtame asja punkt-punktilt läbi. See saab nii olema: sina kirjutad Noémile kirja, mille mina talle kätte viin. Vahepeal on see vastik must lõukoer juba ammu ära kärvanud ja ma võin julgesti saarele minna. Selles kirjas sa jätad temaga ilusasti jumalaga: räägid talle ära, et sa ei saa teda naiseks võtta, sest sa oled juba perekondlike sidemetega seotud; sul on juba naine, ilus Timéa, keda Noémi kindlasti veel mäletab. Aga sa kirjutad talle, et sa oled tema käekäigu eest hoolitsenud, oled kutsunud teisest maailma otsast tagasi tema kunagise kihlatud peigmehe, kes on väga tubli, silmapaistev ja kena välimusega noormees ja kes on ikka veel valmis teda naiseks võtma, hoolimata sellest, mis vahepeal on juhtunud. Sa varustad neid ka edaspidi kõige vajalikuga ja annad neile oma õnnistuse, saagu nad õnnelikuks.

— Mis? Sa tahad ka Noémit saada?

— Pagan võtaks! Ega sa ei arvanud, et ma lähen sinna su närusele saarele Robinsoniks? Mul peab selles üksinduses ju ometi keegi olema, kes mu elu magusaks teeb. Ookeani taga ma sain iivelduseni mustasilmseid ja mustade juustega naisi maitsta; nüüd, kus ma Noémi kullakarva lokke ja sinisilmi olen näinud, olen ma temasse hullupööra armunud. Peale selle andis ta mulle

kõrvakiilu ja viskas mind uksest välja: ma pean talle kätte maksma. Ja kas võib kujutleda üllamat kättemaksu kui suudlusega kõrvakiilu eest tasuda? Ma tahan selle tõrksa haldja isandaks saada! See on praegu mu kapriis. Ja pealegi, mis õigusega sina teda mulle keelata saad? Kas ma ei ole siis Noémi kihlatud peigmees, kes võib teda oma seaduslikuks abikaasaks teha ja talle ausa nime tagasi anda; samal ajal kui sina ei saa teda iial naiseks võtta ja teed ta ainult õnnetuks.

Oo! See mees tilgutas Timárile tulist rasva otse südamesse!

— Võta minult kogu minu varandus! — habises ta seiklejat anudes.

— Jätame selle pärasteks. See aeg on veel ees. Kõigepealt tahan ma ühte asja. Muud midagi, ainult Noémit. Ma ei soovigi midagi, mis sulle kuulub, vaid ainult seda, mis mulle kuulub.

Timár murdis piineldes käsi.

— Noh, kas sa siis kirjutad selle kirja, Noémile? Või lähen ma nende nelja kirjaga Tihányisse?

Timárile tõi ahastus huulile hüüde:

— Oo! Väike Dódi! . . .

Selle peale naeris põgenik üleoleva irooniaga.

— Mina hakkan talle isaks; ma olen talle väga hea isa . . .

. . . Samal hetkel kargas Mihály Timár istuvast asendist ühe hüppega nagu jaaguar seiklejale kallale, haaras tal mõlemast käest kinni, enne kui ta oleks saanud püssi kasutada, rapsas korra ühele poole, siis teisele poole, mees lendas sellest kiigutamisest läbi lahtise ukse koridori, prantsatas selili, ajas end uuesti jalule, ja nagu ikka veel selle kohutava tõuke mõjul tuikudes, komistas ülemisel trepiastmel ja veeres ägisedes ja vandudes trepist alla.

Väljas oli pime ja vaikne öö. Ainus inimene peale nende kahe selles talvises lossis oli kurt ja magas purjuspäi.

Timár oleks võinud selle mehe ära tappa. Ta oli tal käes. Ja ta oli tundnud oma käelihastes hullumeelse jõudu. Ta oleks võinud ta ära kägistada, oleks võinud tal püssipäraga pea lõhki lüüa, kui tal oli kahju tema peale õilsat tina raisata. Aga Timár ei tapa inimest. Ei tapa isegi mõrtsukat, et ennast kaitsta. Mihály Timár on nüüd, kus kõik on kadunud, kus kogu tema varandus ja au on aganatena tuulde lennanud, tõeline kuldaväärt mees.

Ta laseb sel mehel joosta, kuigi see võib teda hävitada ja hävitabki kindlasti.

Veel võiks ta tema ära tappa. Sest tal on ju magamistoas teinegi laetud püss, ta võiks tema pihta läbi akna lasta, kui ta lossiuksest välja tuleb, kui ta üle suure õue läheb. Ta on ju röövel, ärakaranud galeeriori; kes hakkaks temalt selle kustutatud elu pärast aru pärima! Võib-olla saaks ta selle eest Brasiilia valitsuselt veel autasugi.

Aga Timár ei tapa seda meest. Timár ütleb: sellel mehel on õigus! Ja saatus peab täide minema. Timár ei ole kurjategija, kes ühte pattu teisega varjab, vaid tugev iseloom, kes on valmis karistust kandma, kui ta on eksinud.

Ta läheb lossirõdule ja vaatab, käed risti rinnal, kui see mees tuleb lossiuksest välja ja läheb värava juurde.

Parajasti tõuseb kuu Somogyi-poolselt kaldalt ja valgustab lossimüüre. Tume kogu rõdul on väga hea märklaud sellele, kes tahab tema pihta lasta.

Tódor Krisztyán läheb rõdu alt läbi ja vaatab üles tema poole.

Sellest uperpallist on tal haav otsaesisel lahti läinud ja kogu nägu on verine.

Võib-olla läks Timár selleks rõdule, et see raevunud mees ta vihaga maha laseks?

Aga see jääb teda nähes seisma ja hakkab talle ilma hääleta midagi seletama. Just nagu Athalie. Kuidas need kaks teineteisega sarnanevad! Ta räägib ainult liigutustega. Üks jalg lonkab pärast kukkumist. Ta laksab vasaku käega vastu püssi, mida ta hoiab paremas käes, ja raputab siis eitavalt püssi ja näitab Timárile rusikat

ning ähvardab teda sõrmega. See tumm kõne tähendab: «Ma ei tapa sind mitte sellega! Ma valmistan sulle teistsugust surma. Oota sa!»

Timár vaatab, kuidas see mees väravast välja läheb. Ta saadab teda pilguga mööda lumist teerada kuni suure järve jääpeeglini. Ta vahib talle järele, kuni ta näeb veel ainult üht musta punkti mööda hõbedast jäävälja edasi liikumas, kaksiktorni suunas kõrgel mäerünkal.

Ta ei pane tähelegi tormi, mis Zala mägede poolt läheneb.

Balatonil puhkeb sageli niisugune ootamatu rajuhoog, ka kõige vaiksema ilmaga; kalamehed, kes kuulevad kaugelt puude kohinat, ei jõua enam Zala-poolsele kaldale tagasi; tuulehoog paneb järvepinna lainetama, haarab paadid, viib nad järvele ja ajab vastaskaldale. Ja vahel on torm poole tunni pärast juba lõppenud; tuulemõrsja tahtis ainult ühe tantsutiiru teha. Ja pärast seda on kõik jälle vaikne.

Mägede tagant esiletuisanud tormihoog kihutas enda ees lumepilve. Sealt paiskus nagu sõelast alla nõelteravaid jääkristalle. Pilv ise ei olnud suurem, kui et kattis poole avarast vaateväljast, mähkides pimedusse Tihányi panoraami selle kõrge kaljutipu ja sünge kirikuga, kuna idapoolsed savikaldad sädelesid kuuvalguses.

Torm kihutas metsikult ulgudes Arácsi oru kõrgete põlispuude vahelt alla. Vana suvelossi tuulelipud kriuksusid, nagu nutaksid hukkamõistetute hinged taga oma maapealset elu, ja kui tuul üle Balatoni jää tuiskas, tõi ta sinna püstiaetud jäätükkidel kuuldavale niisuguseid hauataguseid hääli, et paistis, nagu võiks näha vaimusid, kes seal halavad, üksteist taga ajavad ja valjusti uluvad. Üks neist möirgab vihaselt. Võib-olla see kihutabki teisi taga?

Keset seda viirastuslikku öömuusikat tundub Timárile, nagu kostaks eemalt läbi tuule ulgumise mingi kohutav karjatus. Niisugune karjatus, mis võib tulla ainult inimese suust: meeleheite, appihüüde, needmise hääl, ööd läbistav, magajaid ülesraputav, tähti vappumapanev röögatus. Mõne hetke pärast kordub see karje uuesti, aga juba lühemalt ja vaiksemalt, ja siis kostab jälle ainult tormi muusikat.

Seegi on raugemas. Tuulekeeris ainult pühkis korraks

üle järve. Ajas ainult seda ühte lumepilve taga. Arácsi oru puud ei kohise enam, ja jääväljal jäätükkide vahel vihisev tuul kaob raugevas harmoonias kaugusse. Taevas selgib ja kõik jääb jälle vaikseks.

Ka Timári südames oli nüüd juba kõik vaikne.

— See on lõpp. Enam pole kuhugi minna. Ei edasi ega tagasi.

Ta oli jooksnud, kuni sai joosta; nüüd seisis ta kuristiku serval, millel polnud teist kallast.

Kogu tema elu jooksis tal silme eest mööda nagu unenägu, ja ta teadis, et nüüd kohe ta peab üles ärkama.

Tema õnnetuse põhjuseks oli see, et ta oli hakanud ihaldama imeilusat rikast aadlineiut. Sellele ihale rajatud elu oli nagu sfinksi mõistatus: kui see lahendatakse, sureb sfinks . . .

Ja kuidas saabki ta veel edasi elada, paljastatud kogu maailma ees, paljastatud Timéa ees ja Noémi ees!

Alla kistud sellelt kõrguselt, kus kodu- ja välismaa teda kõik need aastad oli näinud, valitseja armust ja kaasmaalaste austusest säramas.

Kas saab ta veel kord silma vaadata sellele naisele, kes teda tema võistleja ees nii pühas tuhinas ülistas, pärast seda, kui see naine on teada saanud, et ta on kõige selle vastand, mida ta oma mehes austas? Et kogu tema elu oli üks suur vale?

Ja kas saab ta veel kord silma vaadata Noémile, kui see on teada saanud, et ta on Timéa abikaasa? Kas saab ta veel Dódit sülle võtta?

Ei ole, ei ole tal siin maailmas kuhugi pageda! See on tõsi, mis see mees ütles; tal tuleb inimeste eest ära põgeneda nagu temalgi; salata maha oma nimi nagu temagi; hiilida vargsi linnast linna nagu temagi! Joosta teise ilma otsa. Aga Timár teadis veel üht paika. On ju olemas kuu. See külm täht. Kuidas Noémi ütleski? Sinna lähevad elama need, kes on endast vägivaldselt elu ära heitnud; kellel pole enam midagi vaja. Lähevad sinna, kus ei ole mitte midagi! Ja kui see mees eikellegi-saarele üksi jäänud naise oma ahistamisega meeleheitele viib, küllap siis tuleb Noémigi talle sinna sellele külmale tähele järele. . .

See mõte tegi Timári nii rahulikuks, et ta oli võimeline pikksilma kahaneva kuu poole suunama, kus vahel-

dusid heledad täpid ja suured ümmargused lehtrid, ja valima sealt endale ühe tohutu kalmukünka: «Sinna asun ma elama, seal ootan ma Noémit!»

Siis läks ta tagasi tuppa, kus ta äsja selle seiklejaga oli rääkinud.

Kaminas võis veel näha tema põletatud räbalaid, põlenud riie säilitas söestunultki oma kuju. Timár viskas uusi halgusid tulle, et neid jäänuseid hävitada. Siis pani ta palitu selga ja läks majast välja.

Ta seadis sammud Balatoni poole.

Poolkuu valgustas hiiglaslikku jääpeeglit. Jäävälja kohal paistev jääpäike . . .

«Tulen, tulen! — ütles Timár. — Varsti ma saan teada, mida sa tahtsid mulle öelda. Kui sa kutsusid, siis ma tulen.»

Ta seadis sammud otse avanduse poole.

Seda võis juba kaugelt näha. Heasüdamlike kalameeste poolt ülesseatud märgid, õletuustiga teibad, hoiatasid juba eemalt kõiki hingelisi, et sellest kohast tuleb eemale hoida.

Timár aga seda just otsis.

Kui ta esimese ohtumärkiva õletuustini jõudis, jäi ta seisma, võttis mütsi peast ja vaatas üles taevasse.

Ta polnud enam aastaid palvetanud. Aga sel tunnil tuli talle meelde see vägev olend, kes tähed liikuma paneb ja ussikestele elu annab; ja kes on loonud olendi, kes teda trotsib: inimese.

Sel tunnil tuli talle meelde oma hinge tema poole küünitada.

«Igipõline vägi! Sinu poole ma ruttan ja sinu juurde ma jõuan sel tunnil. Ma ei nurise sinu vastu. Sina juhtisid mind, aga mina läksin teist teed; sina hoiatasid, aga mina ei võtnud sind kuulda; ja nüüd ma siis tulen. Vaikselt ja alandlikult astun ma teise ilma. Mu hingel saab seal külm olema ja ta saab seal kannatama. See on karistus selle eest, et ma tegin õnnetuks kõik, kes mind armastasid ja keda ma endaga sidusin. Võta nad oma kaitse alla, igipõline õiglus! Mina tegin kurja, ja mina suren, mind tabab needus! Nende kannatustes pole aga süüdi keegi peale minu. Sina, igipõline õiglus, kes sa mind siia tõid, ole õiglane ka nende vastu. Kaitse ja lohuta neid nõtru naisterahvaid ja seda nõtra lapsukest.

Mind aga anna oma kohtumõistjate inglite kätte. Ma olen seda ära teeninud ja vaikin!»

Ta põlvitas maha.

Balatoni lained mühasid avanduses. See unelev järv ärkab sageli ka tuulevaikuses, ja muutub rahutuks ka siis, kui jää tema pinda katab, ja mässab avandustes nagu meri.

Timár kummardus vee kohale, et seda suudelda, nagu inimene suudleb oma ema, kui ta läheb pikale teekonnale, nagu ta suudleb püssitoru, enne kui ta endale kuuli pähe laseb.

Aga kui ta vee kohale kummardus, tõusis talle lainetest vastu üks inimesepea . . .

Üks inimesepea, nägu ülespoole pööratud . . .

Selle ülespoole pööratud näo otsaesisele, põiki üle parema silma, oli seotud must rätik, teine silm vahtis veripunaselt, liikumatult, kivikülmalt enda ette; avatud suust aga käis vesi sisse ja välja.

Siis vajus see kummitus vee alla.

Paari minuti pärast hakkas vesi jälle voogama ja see viirastuslik nägu kerkis uuesti pinnale, vahtides oma veripunase kivisilmaga Timárile otsa.

Siis tuli see pea veel kord üsna avanduse serva lähedal nähtavale ja kadus lõplikult jää alla, ja seejärel kerkis vee alt hetkeks välja üks surnud, kramplikult konksutõmbunud sõrmedega käsi.

Timár kargas püsti nagu segane ja jäi sellele viirastusele järele vahtima.

Talle tundus, nagu kutsuks see teda endale järele!

Lained lõid avanduses laksuma.

Ja jälle hakkasid kaugemalt kostma need võikalt kõmisevad orelihelid, mida öine tuul enda ees veeretab, kui ta üle põlispuude tormab; ulguvas tuules, mis üle jäävälja rüsib, nutavad ja kriiskavad nähtamatud vaimud, kellest mõni undab valjemini kui teised; see viirastuste koor tõstab oma hääle järjest kõrgemale.

Ja siis kostab jälle üle kogu jäise maailma hauatagust helinat, nagu katkeksid jää all tuhandete harfide keeled, ja see helin paisub järk-järgult juubeldavaks üürgamiseks; üle selle aga sähviksid seal all vees nagu välgud, manades helisevatest voogudest esile võluva, joobnustava meloodia; jääkaane all möirgab võimukas

kõueorel, ja taevaste vägede kõrvulukustava rõkkamise saatel liigatab see tardunud jäämaailm ja avanduse lõhe sulgub uuesti kohutava õhurõhu mõjul. Timár langeb värisedes veel vappuvale jääpeeglile kummuli.

Kes sealt tuleb?

Härmatis muutis eikellegi-saare hõbedaseks metsaks. Pidevad udud riputasid okstele lumelillesid; siis tulid päikesepaistelised ilmad, sulatasid härmatise puudel jääks ja oksad kattusid kristalse kestaga, nagu oleks kogu saar klaasist; need jääehted on oksad looka vajutanud nagu leinapajul, ja kui tuul läbi selle kristallmetsa puhub, tilisevad kokkupuutuvad oksad nagu muinasjutulises klaasaias.

Üle tiheda, hallakorraga kaetud muru viib onnini ainult üks jäljerada. See tuleb sealt, kus puhkab Teréza. See on Noémi ja väikese Dódi igapäevane rada.

Ainult nemad kahekesi käivadki nüüd seal. Kolmas, Almira, lamab toas ja vaagub hinge. Kuul sattus talle sisikonda ja ta peab surema.

On õhtu. Noémi süütab rasvaküünla, võtab välja voki ja hakkab ketrama. Väike Dódi istub tema kõrvale ja mängib õlekõrt vastu värtnalühti hoides tuuleveskit. Almira lamab nurgas ja oigab nagu inimene.

— Ema — ütleb laps äkki —, kummarda oma pea siia, ma tahan sulle midagi sosistada, et Almira ei kuuleks.

— Ta ei saa ju nagunii aru, Dódike.

— Oo! Saab kůll, ta saab kõigest aru! Ütle mulle: kas Almira sureb ära?

— Sureb küll, kallis laps.

— Aga kui Almira ära sureb, kes siis meid kaitseb?

— Armas Jumal.

— Kas see Jumal on tugev?

— Ta on kõigist tugevam.

— Isast ka?

— Ka isale annab tema jõudu.

— Ja sellele pahale mehele, kellel oli silm kinni seotud? Milleks Jumal talle jõudu annab? Ma kardan seda meest, kui ta veel kord tagasi tuleb. Ta tahab mind ära viia.

— Ära karda, ma ei lase sind ära viia.
— Aga äkki tapab ta meid ära?
— Siis me läheme mõlemad paradiisi.
— Almira ka?
— Ei, tema ei lähe.
— Mispärast?
— Sest tema on loom.
— Aga minu väike lõoke?
— Lõoke ka ei lähe.
— Ah, ära räägi! Tema oskab paremini taevasse lennata kui meie.
— Aga paradiis on kõrgemal, kui tema jaksab lennata.
— Nii et seal ei olegi loomi ega lindusid? Siis mä jään parem oma isaga ja oma lõokestega siia alla.
— Jää pealegi, kallike.
— Eks ole, kui isa siin oleks, peksaks ta selle paha mehe läbi?
— See paha mees jookseks tema eest ära.
— Aga millal isa tagasi tuleb?
— Veel sellel talvel.
— Kust sa tead?
— Ta ütles.
— Ja see on kõik õige, mida isa ütleb? Isa ei valeta kunagi?
— Ei, mu poeg, see, mida ta ütleb, on kõik õige.
— Aga talv on ju juba käes.
— Küll ta tuleb ka varsti.
— Oh! Kui ainult Almira enne ära ei sureks!

Laps tõusis väikeselt taburetilt püsti ja läks oigava koera juurde.

— Kallis Almira, ära sure ära, ära jäta meid maha. Näed, sa ei saa koos meiega paradiisi tulla; sa saad ainult siin meiega koos olla. Jää siia. Ma teen sulle suvel ilusa pähklipuust maja, nagu isa meile tegi. Igast söögist, mis mulle antakse, jätan ma poole sulle. Pane oma pea mulle sülle ja vaata mulle otsa. Ära karda, ma ei lase enam seda paha meest sisse, kes sinu pihta laskis. Kui ma kuulen, et ta tuleb, seon ma ukselingi nööriga kinni; kui ta käe ukse vahelt sisse pistab, raiun ma selle oma väikese kirvega maha. Küll ma kaitsen sind, Almira.

Tark loom vaatas lapsele oma ilusate silmadega otsa ja põntsutas vaikselt sabaga vastu maad. Siis ohkas ta raskelt, nagu oleks ta kõigest aru saanud, mis talle räägiti.

Noémi jättis voki seisma ja jäi käsipõsakil rasvalambi leeki vahtima.

See kohutav mees oli siit vihaga lahkudes talle lõpuks läbi akna karjunud:

«Ma tulen veel kord tagasi, ja siis ma räägin sulle, mis inimene see on, keda sa armastad!»

See, et ta veel kord tagasi tuleb, oli isegi juba tõsine ähvardus; aga mida pidi tähendama see, et ta räägib, mis inimene see on, keda ta armastab?

Mis Mihály siis võib olla? On ta siis midagi muud, kui ta välja paistab? Mida see hirmuäratav kummitus võib temast rääkida, kes teisest maailma otsast välja ilmus? Ah! Miks ei olnud Mihály temaga nii teinud, nagu Noémi oli öelnud:

«Ma tahaksin parema meelega, et meie vahel oleks kolm jalga maamulda!»

Noémi ei ole õrna südamega. Ta on metsas üles kasvanud ja harjunud oma jõudu usaldama. Linnaelu mugavused pole tema närve rikkunud. Holofernesel ja Siseral oleks kasulik olnud teada, kui ohtlik on raud naise käes!

Emahunt oskab metsas oma pesa kaitsta — koera vastu! Tal on selleks küüned ja hambad.

Noémi kannab sellest õudsest kohtumisest peale alati põues rätiku all Mihály lauanuga, ja see nuga on teravaks ihutud!

Ööseks aga suleb ta ukse tugeva põikpuuga, ja see puu on köiega uksepiida külge seotud.

Nagu saatus tahab!

Kui esimene neist enne siia jõuab, saab temast õnnelik abikaasa, õnnis naine; kui teine enne tuleb, saab temast mõrtsukas, äraneetud hing!

— Almira, miks sa nii valjusti oigad?

Vaene hingevaakuv loom tõstis vaevaga pea lapse sülest ja hakkas kaela sirutades nuuskima; ta niuksus ja vingus rahutult ja kraapis küüntega maad; aga ta ei jaksanud kuuldavale tuua muud kui ainult mingi käheda korina. Oli see rõõmu või viha hääl?

Loom tunneb kellegi lähenemist.

Kes sealt tuleb?

Hea või halb inimene? Eluandja või mõrtsukas?

Väljast kostavad läbi öövaikuse kohmetanud rohus sahisevad sammud. Need tulevad lähemale.

Kes sealt tuleb?

Almira koriseb vaevaliselt; ta tahab jalule tõusta, aga kukub uuesti pikali; tahab haukuda, aga ei jaksa; Noémi kargab pingilt püsti, pistab parema käe põue, rätiku alla, ja surub noapea tugevasti pihku.

Kes sealt tuleb?

Kõik kolm jäävad hiirvaikselt kuulatama: Noémi, Dódi ja koer.

Sammud lähenevad nüüd kiiresti. Ah, ja nüüd tunnevad juba kõik kolm need sammud ära. «Isa!» — hüüab Dódi naerma puhkedes. Noémi lõikab terava noaga kähku läbi uksepiida külge seotud köie ja Almira ajab end esikäppadele püsti ja toob veel kord kuuldavale tervitava haugatuse.

Järgmisel hetkel on nad üksteise embuses:

Mihály, Noémi, Dódi.

Almira komberdab oma kalli peremehe juurde, tõstab veel kord oma pead tema poole, lakub ta kätt, ja variseb siis kokku ning sureb.

— Nüüd sa ei jäta meid enam iial maha! — habiseb Noémi.

— Ära jäta meid enam maha! — palub väike Dódi.

Mihály surub nad mõlemad oma rinnale ja tema pisarad tilguvad armastatud nägudele.

— Mitte iial — mitte iial — mitte iial! . . .

Surnukeha

Sel aastal lõppes talv märtsikuu lõpus. Soe niiske lõunatuul murendas Balatoni jää, ja seejärel lõhkus tugev põhjatuul selle tükkideks ja kuhjas Somogyi-poolsele kaldale.

Keset ülessulanud jääd leidsid kalamehed surnukeha.

See oli juba ülimal määral lagunema läinud, näojooned olid laiali valgunud, ja ometi võis täie kindlusega öelda, kellega on tegu.

Need olid Mihály Timár Levetinczy maised jäänused,

kes oli pärast seda mälestusväärset kalapüüki Balatonil, kus saadi kätte ka kohakuningas, äkitselt ära kadunud ja kelle tagasitulekut kodus juba ammu oodati.

Surnukehal võib ära tunda kadunud härra rõivad, karakullkraega jopi; maniskinööbid ja särgile tikitud nimetähed. Vestitaskus on tema repetiiruur; selle kapsli sisse on emailiga tema täis nimi põletatud. Ja mis tema identsust kõige enam tõendab: põuetaskus on ka tema rahakott; rahakotis on sajased ja tuhandesed pangatähed, pakis, nagu nad olid, trükk on neil veel hästi äratuntav, ja rahakoti sisemises küljes on pärltikand: usk, lootus, armastus. Timéa kätetöö.

Kuue küljetaskus on ka veel neli kirja, paelaga kokku seotud; aga neilt on vesi juba kõik tindi maha pesnud. Need on ju neli kuud vee all olnud.

Samal ajal leidsid kalamehed Füredi sadamast ka härra Levetinczy kaheraudse püssi, mis jäi neile võrku. Ja see seletas täielikult kogu selle loo.

Vanale Galambosile tuli nüüd kõik selgesti meelde.

Armuline härra oli talle öelnud, et kui rebased ja hundid tulevad öösel võsast jääaukude juurde, siis läheb tema püssiga välja ja laseb paar tükki nendest maha.

Ja nüüd tuli juba mitmele teiselegi selgesti meelde, et sel ööl oli üle Balatoni käinud lühikest aega kestev lumetorm; kindlasti oli see õilsa isanda õnnetuse põhjuseks; lumi oli talle näkku tuisanud, ta polnud avandust tähele pannud ja oli õnnetul kombel sinna sisse kukkunud.

Vana Galambos, kes öösel vähe magab, ütles, et ta oli läbi tormi isegi kuulnud kohutavat hädakisa, kaks korda järjest.

Et see tubli ja auväärt mees pidi niisuguse pimeda juhuse läbi hukka saama!

Timéa sõitis pärast teate saamist otsekohe isiklikult Siófoki ja võttis ametlikust juurdlusest osa.

Kui ta oma mehe rõivaid nägi, minestas ta kaks korda järjest ära, suurivaevu saadi ta toibuma. Aga ta pidas siiski vastu. Ta oli kohal, kui armetud jäänused tinakirstu pandi, ja küsis ikka ja jälle laulatussõrmuse järele, aga seda ei saadud talle anda. Korjusel puudusid sõrmed.

Timéa laskis need kallid jäänused Komáromi viia ja

seal maeti need uhkesse perekonnakabelisse, ja kuna lahkunu oli protestant, siis niisuguse kirikliku hiilgusega, nagu see usutunnistus vähegi võimaldas. Oma saatkonnaga olid esindatud kõik neli piiskopkonda, musta kaleviga dekoreeritud ja vappidega kaunistatud kirikus pidas jutluse Doonau-taguse piiskopkonna superintendent, Komáromi vaimulik ütles jumalagajätusõnad. Matuselaule laulis Pápa ülikooli koor. Musta sametiga kaetud puusärgile oli hõbedaste naeltega löödud aastaarv ja nimi. Puusärgi kandsid surnuvankrile linnavolikogu liikmed ja komitaadi aukandjad. Puusärgi kaanel oli aadlikumõõk ja loorberipärg ning Ungari Püha Istváni ordeni, Itaalia Püha Mauritiuse ordeni ja Brasiilia Annunziata ordeni ristid. Leinaloori hõbedasi tutte kandsid komitaadi kõrgemad ametnikud, vappidega tõrvikuid mõlemal pool surnuvankrit suursugused isandad, puusärgi ees sammusid kinnikaetud trummide tuhmi põrina saatel koolilapsed, vaimulikud ja teoloogid, tsunftid oma lippudega, ungari ja saksa mundris linnakodanikud, mõõk vööl; puusärgi taga aga käisid kõik linna peenemad daamid leinarüüs, nende hulgas leinav lesk oma valge näoga ja äranutetud silmadega, Ungari ja Viini ülikud, kõrgemad sõjaväelased, ja isegi Tema Majesteet oli oma esindaja saatnud, kes selle nimeka surnu viimasest teekonnast osa võtaks. Ja peale selle lõputu rahvahulk. See rongkäik liikus kirikukellade helina saatel läbi kogu linna. Ja kõik need kellad ja need inimrühmad kuulutasid, et praegu maetakse siin linnas nii suurt meest, kelletaolist siin võibolla iial enam ei sünni, rahva heategijat, kodumaa au ja uhkust, truud abikaasat, paljude suurte ettevõtete algatajat.

«Kuldaväärt mees» läheb maamulda.

Teda saadavad jala läbi linna kauge surnuaiani naised, mehed, lapsed.

Ka Athalie on teda saatmas.

Kui puusärk avatud krüptiuksest sisse viiakse, lähevad kõige lähemad sõbrad, sugulased ja austajad kadunule ka sinna järele.

Nende hulgas on ka härra Kacsuka, major.

Kitsal trepil satub ta päris Timéa ja Athalie kõrvale.

Kui saatjad kabelitrepist üles hakkavad tulema, vis-

kab Athalie end puusärki peitva niši ette pikali ja palub, et ka teda maha maetaks.

Õnneks on seal ka isand János Fabula, kes tõstab ilusa daami maast üles ja viib ta süles maa peale, ja seletab siis imestanud rahvahulgale, et preili armastas väga kadunud härrat, kes oli talle nagu lihane isa.

Poole aasta pärast on valmis ka uhke hauasammas, mille graniitalusele on kuldsete tähtedega raiutud mälestuskiri: «Siin puhkab: Suursugune. kõrgeauline. ja. õilis. härra. Mihály. Timár. Levetinczy. kuning. nõunik. mitme. komitaadi. aukandja. P. Istváni. P. Mauritiuse. ja. Annunziata. ordeni. kavaler. suur. patrioot. tõeline. kristlane. vooruslik. abielumees. vaeste. tugi. orbude. hooldaja. koolide. ülalpidaja. kiriku. alussammas. mälestavad. sõbrad. ja. tuttavad. leinab. igavesti. truu. abikaasa. Susánna . . .»

Graniitalusel on üks alabasterkuju, naine, kes hoiab süles urni. Igaüks ütleb kohe, et see kuju on täpne Timéa koopia.

Ja Timéa käib iga päev surnuaial hauakivi jalale pärga panemas ja kastab ise lilli, mis hauakivi ümber nii magusasti lõhnavad. Kastab külma allikaveega, kastab oma kuumade pisaratega . . .

Tódor Krisztyán poleks osanud arvatagi, et talle pärast surma nii suur au osaks saab . . .

Proua Zófi

Ilus lesk võttis leina väga tõsiselt. Ta ei käinud kellelgi külas ega võtnud ka ise külalisi vastu. Ja tänaval võis teda näha ainult mustas kleidis, tihe loor näo ees.

Komáromi avalik arvamus arvestas välja, kaua see veel kestab. Millal see õnnetu Timári-isand otsa sai? Sellest päevast aasta edasi. See langeb talvele. Selle järel tulevad vastlad. Aga Timéa pidas ikka leina edasi ega läinud tantsupidudele. Siis määras avalik arvamus uue tähtpäeva. Kindlasti arvestab Timéa leina-aastat härra Timári matusepäevast, sest siis algas ju tema lesepõlv. Aga seegi tähtaeg läks mööda; juba jõudis kätte

kevad, ja Timéa kandis ikka veel leinariideid ega võtnud külalisi vastu.

Nüüd muutus avalik arvamus juba kärsituks: ei tea, kaua see niimoodi veel kestab?

Kõige enam ärritas inimesi see, et ta meeskülalisi vastu ei võta.

Ühel varahommikul sõelub proua Zófi tururüsinas edasi-tagasi, korv käevangus, ja kaupleb turunaistega, kes kanapoegi müüvad. See tähendab, ta teeb ainult näo, nagu kaupleks, tegelikult aga otsib ta võimalust, et selle suure kauplemise peale märkamatult «Inglismaa» parki hiilida. Pargis teeb ta sõbraliku taralõnga-heki varjus suure haagi, vahetpidamata ringi piiludes, ega keegi teda ei näe, kuni lipsab lõpuks pargist välja ja poetab end ühe väikese omaette seisva maja uksest sisse, mille kohale on maalitud suur kahepealine kotkas.

Seal elab ikka veel härra Kacsuka. Ta ei ole ka majorina maha jätnud oma leitnandipõlve korterit; tal pole suuremat väja. Välisuks on lahti, kõik väikese korteri uksed ja aknad on lahti. Ohvitserid ei karda vargaid, ja seda kahel põhjusel.

Proua Zófi leiab härra Kacsuka üksinda kodust, major on parajasti ametis suurejooneliste kindlustustööplaanide läbivaatamisega.

— Tere hommikut, auline majorihärra. Ma palun väga vabandust, et ma siia niimoodi sisse tungisin. Ma sattusin siit mööda minema ja nägin, et uksed-aknad on kõik lahti; mõtlesin, et oioi, kui nüüd mõni varas siia satub, ma lähen ütlen tentsikule, et ta ukse kinni paneks, ja näe, kohtan siin hoopis majorihärrat ennast. Suur tänu: ma istun tõesti korraks, et mitte teie und ära viia. Pealegi pole me ju majorihärraga enam tuhandel aastal juttu ajanud. Oi, majorihärra on väga lahke! Et ma istun päris siia kušetile, teie kõrvale? Ma panen enne selle korvi käest ära. Ega seal midagi ei ole, ainult mõned munad; ma ostan kõik kraami ise, sest kui see teenija hooleks jätta, tuleb kõik kallim kätte. Pealegi on need praeguse aja teenijad nii pirtsakad! Ükski ei taha perenaisel korviga järel käia. See on neile alandav. Sellepärast ma kannan parem ise oma korvi ja käin ise turul. Ma ei häbene seda. Nagunii teavad kõik tuttavad, kes ma olen! Eks ole, majorihärra ei ütle selle kohta

midagi? Muidugi mitte, me oleme ju nii head tuttavad. Kas majorihärra mäletab veel, kui ta köögis veenõu otsas istus ja mütsist keedetud maisi sõi? Kui ma sellele narrikesele rääkisin, mismoodi see ristimine käib? Tegelikult me ei rääkinud mitte sellest, vaid hoopis millestki muust, kui majorihärra, kes siis oli küll alles leitnandihärra, sisse astus. Oi, kui te teaksite, millest me rääkisime! Aga sinna on nüüd tuhat ja ükssada aastat, ja pärast seda on nii palju tähtsaid asju sündinud! Jah, missugune vapustav sündmus oli see härra Levetinczy surm. Vaesel Timéal ei ole sestpeale ööl ega päeval asu. Mina usun, et see naine läheb oma mehele järele; ja sellest on väga kahju, ta on nii hea inimene. Ta ei võta ühtegi meeskülalist vastu. Jääb sada korda päevas härra Levetinczy suure pildi ette seisma ja vaatab seda; ja siis võtab välja tema viimase kirja, mis ta koos selle suure kalaga saatis, ja loeb seda. Mõnikord loeb mullegi ette. Ja küsib minu käest: «Mamma Zófi, kas sa ei leia selles midagi imelikku, et see kiri on nii lõbusas toonis kirjutatud? Ta kirjutab isegi sellest, et ta tantsis!» Oi seda vaest noorikut küll, see valmistab talle nii suurt peamurdmist. Mul on temast vaesekesest nii kahju ja ma soovin kõigest hingest, et ta otsustaks anda oma käe mõnele tublile ausale mehele. Te võite uskuda, et minul on ka oma väike huvi selle asja vastu. Teate, majorihärra, minu tütar Athalie kinnitab kogu aeg, et kui Timéa sellele inimesele mehele läheb, keda tema mõtleb, siis ei jää tema päevakski enam sinna majja, vaid läheb esimesele palujale mehele. Ükskõik, kas see on härra või talumats, noor või vana, ilus või inetu. Läheb jooksujalu. Ja mina ootan seda aega nagu õnnistust! Mitte sellepärast, et ma tahaksin tütrega kaasa minna, oh ei, mina jääksin ikka Timéa juurde. Ja kui Athalie veel kord rikkaks saaks ja Timéa vaeseks jääks, ikkagi jääksin ma Timéa juurde. Sest ma ütlen teile ausalt, et ma ei suuda enam kauem kooselu oma tütrega välja kannatada. See ei ole muidugi ilus, et üks ema kaebab oma lihase tütre peale, aga ma tean, kellele ma seda räägin. See on tõsi, et mina olen tema ema, mina tõin ta ilmale. Ja ta oligi hea laps, kuni teda minu käest ära ei võetud, kuni isa polnud teda veel ära hellitanud, kuni seltskond polnud tal veel pead segi

ajanud. Aga praegu on temaga koos elamine mulle põrgupiin. Kuna tal peale minu kedagi teist pole, kelle peale oma viha välja valada, siis kiusab ta päevad läbi mind. Näpistab, lööb, taob jalaga, kus aga kätte saab, nii et ma ei julge köögist oma ninagi välja pista. Ma võin ükskõik kui ilusasti temaga rääkida, ta teeb, nagu ei kuulekski. Söögilauas loeb ta iga mu suutäit, nii et mul kukub söök kahvli otsast maha, niipea kui ta minu poole vaatab. Ma pean päev läbi parandama tema riideid, mis ta meelega puruks on rebinud, et kaltsakas välja näha. Ja öösel ei lase ta mul magada. Paneb küünla nii, et see mulle silma paistab, ja loeb hommikuni. Ja lõikaks ta siis raamatu korraga lahti, aga ei, ta lõikab iga lehekülje eraldi lahti, nii et ma ärkan sada korda öö jooksul paberi krabina peale üles. Ja kui ma teda alandlikult palun, näitab ta mulle keelt. Ükskord ma toppisin kõrvad vatti täis, et ma saaksin magada; siis võttis ta kätte ja sidus riivitud mädarõika kompressi, mille ta oli lasknud endale migreeni vastu teha, minu taldade külge, selle asemel, et seda endale kaela peale panna, nii et mu tallad olid üleni villis, kui ma üles ärkasin. Ja ta on mulle muidki tükke teinud. Ta toppis mulle kord ühte, kord teise kinganinasse takku, nii et mul olid varbaküüned hellad ja ma lonkasin nagu vigane. Ja ma ei osanud kuidagi arvata, miks see lonkamine mul ühest jalast teise rändab, kuni ma lõpuks leidsin, milles on asi. Tema aga naeris. Ta teab, et ma kardan vaimusid; sellepärast teeb ta klopitsast või harjavarrest kohutava hernehirmutise ja paneb selle ukse taha püsti, et ma ennast surnuks ehmataksin, kui ma ukse lahti teen. Ja teenijate ees kohtleb ta mind niimoodi, et neil ei saa minu vastu mingit respekti olla. Ta on alati köögitüdrukuga ühes mestis. Oo, mida ma kõik olen pidanud ära kannatama! Kõige hullem on, kui ma mõnikord pühade ajal võtan välja oma palveraamatu, et palvetada; tema istub siis ka laua taha, minu vastu, paneb küünarnukid lauale ja loeb minu palve vahele: «Tabagu seda maja saatan, põrgutuli, gehenna, katkusurm, koolera, koeranaelad, paised, tulekahju, salamürk, maavärisemine, häbi, alandus, needus, kodukäijad, aamen!» See on tema palve oma heategijate eest. Aga silma ees on ta Timéaga nii lahke, nii lipitsev, nii alandlik, muudkui sussutab. Mu härra, ma kohe kardan Athaliega ühes toas magada. Ma sooviksin kõigest hingest, et see aeg kätte jõuaks ja ta esimesele palujale mehele läheks. Ja praegu oleks tal just hea juhus. Olgu küll, et see on see isand János Fabula, kellel mullu naine ära suri ja kes on praegu lesk. Ja olgu küll, et ta ei ole enam mingi noormees, aga ta on tubli ja korralik mees, kirikuvöörmünder; tal on nelikümmend tuhat forinti hinge taga, ta suudab oma naist korralikult ülal pidada; lapsed on tal kõik suured ja elavad omaette. Athaliel oleks temaga hea elu; tal on nii ilus maja Megyercsi tänaval. Ja peale selle ta on aastas kaheksa kuud kodunt ära. Ma olen kindel, et Athalie läheks talle otsekohe, lihtsalt viha pärast, kui Timéa sellele inimesele läheks, keda mina mõtlen. Oi, siis saaksin ka mina rahu! Mina jääksin Timéa juurde. Aga sellest ei tule muidugi midagi välja, kuni «üks» istub kogu aeg kodus, «teine» aga ei tule teda vaatama; üks nukrutseb siin, teine kurvastab seal. Nojah, ega mina ei tulnud küll selleks siia, et keelt kanda, Jumal hoidku, see pole mul kombeks. Aga ma ei saa siiski endale pidada seda, mida ma mõni päev tagasi nägin. Asi on selles, et mina teen igal hommikul Timéa voodi üles. Ma ei saa seda teiste hooleks jätta, ma ei saa lasta neid ilusaid pitsidega patju teenijatel kloppida. Ja eks ühel ilusal hommikul, kui ma kõige alumise padja üles tõstsin, mis ma sealt alt leidsin? Ühe murtud teraga mõõga käepideme. Timéa oli selle nähtavasti sinna unustanud. Kindlasti on see murtud mõõk tal igal öösel pea all. Ta magab sellega. Kui ma sellest Athaliele rääkisin, näpistas ta mind nii kõvasti käsivarrest, et see koht on siiamaani veel sinine, ja ütles, et ta tapab mu ära, kui ma sellest kellelegi räägin. Ja ega ma räägigi, ma ei räägi sellest kellelegi. Aga ma ütlen ainult niipalju, et oi, kui selle mõõga endine omanik teaks, mida ta peaks praegu tegema.

Selle pika monoloogi pidas proua Zófi maha ühe hingetõmbega, ilma et ta oleks lasknud majoril ennast katkestada.

Härra Kacsuka kuulas selle tiraadi ära ja ütles siis:

— Mamma Zófi, selle mõõga endine omanik teab, mida ta peab tegema! Kui proua Levetinczy oleks oma mehest lahutanud ja vaesena ilma peale jäänud, siis

oleks selle mõõga omanik otsekohe rutanud talle kätt ulatama. Nüüd aga on proua Levetinczy rikas lesk, kes on oma mehe miljonid pärinud, ja selle mõõga endine omanik on vaene mees ega või minna rikka daami kätt paluma.

— Oi, siis on selle härra iseloom küll väga muutunud! — ohkas proua Zófi. — Kui ta Athaliega kihlatud oli, ei tahtnud ta temaga enne altari ette minna, kui sada tuhat forinti on lauale pandud.

— Hm! Kas see polnud mitte Athalie ema, kes ütles, et ta jääks ka siis Timéa juurde, kui Timéa oleks vaene, Athalie aga püstirikas? Ja tema on ometi Athalie ema!

— Õige. Mina olen tema ema, ja ometi ma ütlesin seda. Majorihärral on õigus. Aga hea küll, kui mõõga endine omanik ei tea, mida ta peab tegema, küllap siis saab seda teadma tema praegune omanik.

Ja selle peale palus proua Zófi tuhat korda vabandust, et ta majorihärrat nii kaua oli tülitanud, ja teist sama palju sellepärast, et ta ei saa enam kauemaks istuma jääda, sest tal on veel sada asja turult osta.

Siis võttis ta oma korvi, hiilis kotkastega uksest välja ja ei ostnud turult midagi, vaid ruttas otsemat teed koju.

Dódi kiri

Sellest oli juba poolteist aastat möödas, kus Mihály oli kodus, eikellegi-saarel. Ta polnud sealt päevagi ära käinud.

Ta tegi selle poolteise aasta jooksul tähtsat tööd. Õpetas Dódit kirjutama. See oli haruldaselt tore tegevus. Kui see väike mehike kriidiga esimesi varesejalgu põrandale maalis, ütles ta talle tähti ette: «Kirjuta üks P, siis kaks U-d, ja loe nüüd kokku!» Kuidas poiss imestas, et sellest võis välja lugeda «puu», kuigi tema polnud sinna ühtegi puud joonistanud! Ja kui ta siis poolteise aasta pärast emale üle andis ilusasti joonitud paberile üksteise otsa vajuvate tähtedega kirjutatud nimepäevaõnnesoovi!

See oli hieroglüüfe täiskirjutatud Kleopatra obeliskistki suurem saavutus.

Kui Noémi väriseva käega selle Dódi esimese nime-

päevaõnnesoovi vastu võttis, säras tal pisar silmas; ta ütles Mihályle:

— Tal tuleb täpselt samasugune käekiri nagu sinul.

— Kus sa minu käekirja oled näinud? — küsis Mihály imestunult.

— Esiteks Dódile ettekirjutatud sõnades. Ja siis veel meile antud volikirjas, millega sa selle saare meile edasi andsid; kas sa oled selle juba unustanud?

— Õige küll; see oli ju nii ammu.

— Ja nüüd sa ei kirjuta enam kellelegi kirju?

— Ei, mitte kellelegi.

— Sa ei ole juba poolteist aastat siit saarelt ära käinud. Kas sul ei ole seal väljas laias maailmas enam mingeid asju ajada?

— Ei ole ega saagi olema.

— Aga mis siis nendest asjadest sai, mida sa siiani ajasid?

— Sa tahad seda teada saada?

— Tahaksin küll. Mind teeb kurvaks mõte, et nii arukas mees, nagu sina oled, on praegu sellel kitsal maalapil, sellel saarel nagu vangis, ja ainult sellepärast, et ta meid armastab. Kui sul muud põhjust ei ole alatiseks siia saarele jääda kui see, et sa meid nii väga armastad, siis on see armastus mulle koormaks.

— Hea küll, Noémi. Ma räägin siis sulle ära, kes ma seal väljas laias maailmas olin, mida ma seal tegin ja miks ma tahan siin olla. Olgu sul kõik teada. Tule välja rõdule, kui sa lapse magama oled pannud, ma räägin sulle kõik ära. See, mida sa kuuled, paneb sind jahmatama ja imestama. Aga lõpuks sa siiski annad mulle kõik andeks, nagu mulle andis andeks Jumal, kui ta mind siia saatis.

Noémi pani pärast õhtusööki Dódi magama ja tuli siis välja Mihály juurde ja istus tema kõrvale kasepuust kokkulöödud pingile, võttes tal käe alt kinni.

Läbi lehtla okste langes nende peale täiskuu valgus: nüüd see polnud enam kummituslik taevakeha, enesetapjate jäine paradiis, vaid vana hea sõber.

Ja siis rääkis Mihály Noémile kõik ära, mis temaga laias maailmas oli juhtunud.

Saladusliku külalise ootamatu surma laeval; laeva põhjaminemise ja leitud varanduse.

Ta rääkis talle, kui lõpmata rikkaks meheks, kui vägevaks isandaks ta seal laias maailmas oli saanud; kuidas laevad tema varandust ühest maailma otsast teise kandsid; kui palju laevu, kui palju maju tal oli ja kui kõrgelt teda austati!

Ja kuidas ta Timéa naiseks võttis.

Ta kirjeldas talle Timéa kannatusi ja masendust, mis talle nende kannatuste tõttu osaks sai. Ta rääkis Noémile Timéast nagu pühakust. Ja kui ta jutustas talle puhtsüdamlikult sellest õhtusest stseenist, kus ta salajasest peidupaigast Timéad luuras: kuidas see naine oma meest laimu vastu kaitses, kuidas ta teda oma kallima vastu, kuidas ta teda oma südame vastu kaitses, ah! siis hakkas Noémi nuuksuma ja tal oli Timéast nii kahju . . .

Ja kui Mihály talle rääkis, mida ta ise oli pidanud selles õudses olukorras kannatama, millest ta ei osanud vabaneda, aheldatuna ühes kohas oma seltskondliku positsiooni, varanduse ja Timéa truuduse läbi, ja veetuna mujale oma armastuse, õnne ja hingeunistuste läbi, ah — siis lohutas Noémi teda oma leebete suudlustega.

Ja kui ta lõpuks jutustas talle sellest kohutavast ööst, kus see seikleja tühja lossi ilmus, kuni sinnamaale, kus meeleheide teda haua äärele viis, kus ta juba alla lainetesse vaatas ja kus talle äkki veepeeglist tema enda näo asemel tema tagakiusaja surnud nägu vastu vahtis ja Jumala käsi korraga tema ees suure jäähaua lõhe kinni lükkas, ah, siis tõmbas Noémi ta niisuguse jõuga oma rinnale, nagu tahaks ta teda hauda langemast hoida . . .

— Nüüd sa tead, mida ma laia maailma maha jätsin ja mida ma siit leidsin. Kas sa võid mulle andeks anda, mida sa minu pärast oled kannatanud ja milles ma sinu ees süüdi olen?

Noémi suudlused ja pisarad andsid talle vastuse.

See jutustus kestis kaua, lühike suveöö sai läbi ja hakkas juba koitma, kui Mihály oma elujuhtumuste pihtimise lõpetas.

Ta oli lunastatud!

— Sellega ma maksin kinni kõik oma võlad! — ütles Mihály. — Timéa sai minu varanduse ja sai vabaduse. Sel seiklejal olid minu riided seljas ja minu rahakott taskus; ta maetakse minu asemel maha ja Timéa on lesk.

Sulle aga tõin ma oma hinge, ja sa võtsid selle vastu. — Nüüd on siis lõpuks kõik tasa.

Noémi viis Mihály käe alt kinni hoides tuppa, magava lapse voodi juurde.

Laps ärkas suudluste peale üles, avas silmad, ja kui ta nägi, et on juba hommik, oli tal esimene asi põlvili tõusta ja käsi kokku pannes hommikupalvet lugeda:

«Jumal, õnnista minu head isa ja head ema!»

. . . Kõik on kinni makstud, Mihály! . . .

Üks ingel palub sinu hauakünkal, teine sinu voodi ees, et sa õnnelik oleksid . . .

Noémi pani väikese Dódi riidesse, ja jäi siis tükiks ajaks mõtlikult Mihályd vaatama. Läheb aega, enne kui ta kõigest sellest täielikult aru saab, mida ta kuulis.

Kuigi naised on kiire taibuga.

Äkki ütles Noémi oma mehele:

— Mihály! Ühe asja sa jäid ometi seal väljas võlgu.

— Mis asja? Ja kellele?

— Sa jäid Timéale võlgu selle saladuse, mille see teine naine sulle avaldas.

— Missuguse saladuse?

— Selle, et tema tuppa avaneb üks peidetud uks. Seda sa oleksid pidanud talle ära ütlema. Sest selle peidiku kaudu võib ju kes tahes tema juurde pääseda — kui ta magab, kui ta üksi on.

— Aga sellest peidikust ei tea ju keegi peale Athalie.

— Kas sellest siis ei aita?

— Mis sa mõtled?

— Mihály! Sa ei tunne meid. Sa ei tea, kes see Athalie on. Aga mina tean. Praegu ma nutsin Timéa pärast, sest ta kannatab, sest ta ei armasta sind, sest sa kuulud mulle, aga kui ta tunneks sinu vastu seda, mida selle teise mehe vastu, ja kui sina mind tema pärast ära põlgaksid, nagu see mees selle teise tütarlapse, oo! hoidku siis Jumal mind sellest mõttestki, et ma teda kunagi magavana enda ees näeksin.

— Noémi, sa ajad mulle hirmu peale.

— Niisugused me oleme. Kas sa ei teadnud seda? Sa pead otsekohe Timéale sellest saladusest teatama. Ma tahan, et Timéa oleks õnnelik.

Mihály suudles Noémit otsaesisele.

— Sa hea, armas laps! Mina ei saa ju Timéale kirju-

tada, sest ta tunneks minu käekirja ära, ja siis ei saa ta minu lesk olla, ja mina ei saa sinu surnuist ülestõusnu, sinu paradiisi õnnis hing olla.

— Mina ise kirjutan talle.

— Ei! Ei! Ei! Sinu kiri talle ei lähe. Ma külvasin ta kulla ja teemantidega üle; aga sinult ei pea ta ühtegi tähte saama. Need on minu aarded. Ma ei toonud Timéalt midagi Noémile. Ja ma ei anna ka Noémilt midagi Timéale. Sina ei tohi sellele naisele kirjutada.

— Hea küll — ütles Noémi naeratades. — Ma tean veel üht kolmandat inimest, kes võib Timéale kirjutada. Selle kirja kirjutab Dódi.

Timár puhkes selle jutu peale naerma.

See oli nii naljakas, nii võluv, nii lapselikult kelmikas, nii uhkelt üleolev, nii tõsine ja tüüne mõte: kirjutagu väike Dódi Timéale, et ta end hädaohu eest teaks hoida!

Väike Dódi . . . Timéale!

Timár naerab; — pisarad voolavad.

Noémi aga võttis asja tõsiselt. Ta ise kirjutas Dódile kirja ette, ja laps kirjutas ilusasti need tõsised read joonitud paberile, tegemata ühtegi viga. Sisust ta ei taibanud midagi.

Noémi andis talle kirja kirjutamiseks ilusat tumelillat tinti, mis oli kassinaerilehtedest keedetud, ja pitseeris kirja kirjni puhta valge vahaga, ja kuna majas ei olnud vapiga pitsatit ega raha, millega vaha kinni pitseerida, püüdis Dódi ühe ilusa rohekaskuldse põrnika ja surus selle vahasse: see oligi vapp.

Kiri anti ühe puuviljakaupmehe kätte, et ta selle posti paneks.

Väikese Dódi kiri Timéale läks teele.

Ah, kui kohmakas sa oled!

Timéal oli ka veel üks teine kalendrinimi: Susánna. Esimese nime oli ta oma emalt saanud, kes oli kreeklane, teine aga oli talle ristimisel pandud. Seda ta kasutas ametlikes dokumentides ja selle järgi ta pidas ka nimepäeva.

Meie provintsilinnades on veel kombeks nimepäeva

pühitseda. Sugulased ja tuttavad kogunevad kutsumata, aga ilmtingimata nimepäevalapse majja, kus kõiki ootab kaetud laud.

Mõni esinduslikum maja oli aga kombeks võtnud niisuguste perekondlike nimepäevade puhul trükitud kutseid laiali saata. See oli juba väike aristokraatia; sest sellega oli mõista antud, et need, kes pole kutset saanud, võivad oma õnnesoovid endale hoida.

Susánna-päevi on aastas koguni kaks; Timéa pidas talvist nimepäeva, sest sel ajal oli ka tema mees kodus. Kutsed saadeti nädalapäevad enne seda laiali.

Teise nime päeva ei pidanud aga keegi arvel. «Timéad» ei ole ei Komáromi kalendris ega Trattner-Károlyi rahvuslikus tähtraamatus, rohkem kalendreid aga neil aegadel seal kandis ei tuntud. See, kes tahtis teada, millal on Timéa nimepäev, pidi suurt vaeva nägema.

See päev oli ilusal maikuul. Kui härra Mihály oli juba kaugel. Ja ometi sai Timéa igal aastal Püha Timéa päevaks ilusa suure kimbu valgeid roose. Kes selle saatis, seda polnud öeldud. See tuli postiga, kasti sisse pakitult.

Kuni Timár veel «elas», sai härra Kacsuka alati kutse Susánna-päeva õhtusöögile, millele ta vastas alati uksehoidja kätte jäetud nimekaardiga, õhtusöögile ei ilmunud ta iial.

Tänavu jäi ka Susánna-päeva õhtusöök ära. Truu Susánna leinas.

Aga sel ilusal maihommikul, kus Timéa tavaliselt oma valged roosid sai, tõi Levetinczyde pealaest jalatallani leinarüüs teener härra Kacsukale kirja, mida avades major leidis nagu tavaliselt kriitpaberile trükitud kutse, aga tema suureks imestuseks ei olnud kutsele kirjutatud mitte Susánna Levetinczy, vaid Timéa Levetinczy, ja see nimepäevakutse käis tänase õhtu kohta.

Härra Kacsuka ei saanud sellest asjast aru. Mis Timéale küll pähe on tulnud? Õrritada kogu Komáromi seltskonda sellega, et ta hea kalvinisti Susánna päeva asemel pühitseb tänavu vana kreeka Timéa päeva! Ja veel enam sellega, et ta pidupäeva hommikul kutsub seltskonna endale sama päeva õhtuks külla!

See on ju diametraalses vastuolus kõigi tsiviliseeritud arusaamadega.

Härra Kacsuka leidis, et seekord tuleb tal kutse vastu võtta.

Õhtul seadis ta asjad nii, et ei oleks esimeste külaliste hulgas; teda oli poole üheksaks kutsutud, aga ta ootas poole kümneni, ja läks alles siis.

Kui ta esikus oma mõõga ja sineli teenri kätte andis, küsis ta, kas juba palju külalisi on kohal. Teener vastas selle peale, et mitte ühtegi.

Major kohkus ära. Teised kutsutud külalised olid nähtavasti solvunud ja omavahel kokku rääkinud, et keegi siia ei tule.

Tema nõutus süvenes veelgi, kui ta esikust saali astudes nägi, et kõik kroonlühtrid on põlema pandud ja et kõik toad on pidulikult valgustatud nagu suurema seltskonna ootel.

Vastutulev neitsi teatas talle, et perenaine on kõige esimeses toas.

— Kes seal veel on?

— Ta on üksi. Preili Athalie sõitis koos oma emaga härra Fabula mõisa, seal on täna suur kalaroogade õhtu.

Nüüd ei teadnud härra Kacsuka enam üldse, mida sellest kõigest arvata. Sel nimepäeva-õhtusöögil ei puudu niisiis mitte ainult külalised, vaid ka majarahvas on perenaise maha jätnud.

Aga sellega üllatused veel ei lõppenud.

Timéa ootas teda vastuvõtutoas. Ja selleks lõbusaks õhtusöögiks, selleks hiilgavaks peoks oli ta ikka veel leinarüü selga pannud.

Ta leinab ja peab nimepäeva. Mustas kleidis, kuldsete kroonlühtrite ja hõbedaste kandelaabrite valguses.

Majaproua nägu oli aga jälle vastuolus leinarüüga. Timéa näol oli uje naeratus ja õrn puna. Ta võttis oma ainsa külalise lahkelt vastu.

— Ah! Küll te lasksite ennast kaua oodata! — ütles ta kätt ulatades.

Major suudles aupaklikult seda kätt.

— Mul on just vastupidi mulje jäänud, et ma olen esimene külaline.

— Oh ei! Kõik on juba kohal, keda ma kutsusin.

— Kus? — küsis major imestunult.

— Siin söögitoas; kõik istuvad juba lauas ja ootavad ainult teid.

Ja selle peale võttis ta imestaval mehel käe alt kinni, viis ta söögitoa tiibukse juurde ja tegi ukse lahti.

Ja nüüd ei teadnud major enam tõepoolest, mida sellest kõigest arvata.

Ka söögituba säras laual uhketes kunstipärastes hõbelühtrites põlevate vahaküünalde valguses ja pikk laud oli otsast otsani kaetud, üksteist katet sama arvu rokokoo-stiilis tugitoolidega; — aga laua taga ei istunud kedagi.

Mitte ühtegi inimest.

Kui aga major lauda lähemalt vaatas, siis oli tal kõik äkki selge, ja mida selgemaks talle see mõistatus sai, seda enam valgusid talle pisarad silma.

Üheksa katte ees sel uhkelt väljaehitud laual oli klaaskupliga kaetud valge roosibukett; viimane veel värsketest, täna lõigatud õitest, teised närbunud, kahvatud, kuivanud roosikimbud.

— Palun, siin on kõik need, kes mind Timéa-päeval meeles on pidanud, aastast aastasse; need on minu Timéa-päeva külalised. Kokku üheksa. Kas te ei taha kümnes olla? Siis on kõik koos, keda ma selleks päevaks olen kutsunud.

Major surus tummas õnnejoovastuses tema ilusa käe oma huultele. Siis pani ta käed silmade ette.

— Minu vaesed roosid! . . .

Timéa ei keelanud tal ikka ja jälle oma kätt suudlemast: võib-olla oleks ta rohkemgi lubanud. Aga see leinatanu on ju nii suureks takistuseks. Timéa märkas seda.

— Kas te tahate, et ma selle leinatanu maha võtan?

— Sellest päevast peale hakkan ma uuesti elama.

— Ütleme, et minu õigel nimepäeval, mida kõik teavad.

— Oh! Sinna on ju lõputu aeg.

— Ärge ahastage. Ka suvel on Susánna-päev; me peame seda.

— Seegi on nii kaugel.

— Aga mitte igaviku taga. Kas te pole õppinud kannatama! Vaadake, mul kulub aega, et rõõmuga harjuda. See ei lähe ju korrapealt. Esmalt ma pean õppima, kuidas tuleb õnne loota. Esmalt ma pean sellest unistama. Ja me võime teineteist ju iga päev näha; esmalt ainult

minut aega, siis kaks ja lõpuks igavesti. Eks ole, see on ju tore?

Major ei saanud vastu vaielda, kui teda nii ilusasti paluti.

— Noh, ja nüüd on külaskäik lõppenud; — sosistas Timéa. — Eks ole, te jäite rahule? Teised külalised tahavad juba magama minna. Hakake teiegi koju minema. Aga oodake veel üks hetk. Ma annan teile teie viimasest nimepäeva-õnnesoovist ühe sõna tagasi.

Ja selle peale murdis ta värskest roosibuketist ühe pooleldi puhkenud õie, puudutas seda vaevunähtavalt oma huultega ja pani jumaldatud mehe nööpauku. Mees aga tõstis selle roosi, selle sõna enne oma huultele, ja riimi pärast suudles ka tema seda . . .

Kui major lahkus ja tänavalt veel kord Levetinczy maja aknaid vaatas, olid need kõik juba pimedad. Ta oli viimane külaline . . .

Timéa õppis vähehaaval õnne lootma.

Ta oli hea õpilane. Sellest päevast peale oli härra Kacsuka neil igapäevane külaline, ja muidugi ei pidanud major kinni ettekirjutusest minuthaaval tõusva aritmeetilise progressiooni kohta.

Laulatuse päev oli määratud augustikuu Susánnapäevale.

Athaliegi oli nähtavasti juba oma saatusega leppinud; ta võttis vastu isand Fabula kihlasõrmuse. See ei ole ju esimene kord, kus tubli leskmees saab endale ilusa noore tütarlapse naiseks. Vastupidi, niisugune mees on ju juba näidanud, et ta on hea «naisepidaja» ja talle on igal juhul rohkem põhjust mehele minna kui mõnele kerglasele noorele kavalerile, kes ei ole elus veel midagi läbi teinud.

Olgu see abielu õnnistatud!

Timéa otsustas endamisi, et ta annab Athaliele pulmakingiks selle summa, mida Mihály Athaliele oli pakkunud ja mille see tookord tagasi oli lükanud.

Proua Zófi oli niisuguse eluteede põimumisega väga rahul. «Igaühele oma.» Ta uskus, et see oli tema kätetöö. Ja ta püüdis köidikuid küll pingutada, küll lõdvendada, nii nagu tarvis. Timéa ees ta ülistas majorit, Athalie ees aga tegi maha.

Kui Athalie isand János Fabula kihlasõrmuse vastu võttis, siis oli see samasugune ümmargune rõngas nagu iga teinegi sõrmus, aga proua Zófi kinnitas, et ta pole eluilmas ilusamat kihlasõrmust näinud.

Ja ta püüdis Athaliet igate moodi lohutada.

— See on sul suur õnn, kallis tütar. Sellega on sul paremini vedanud, kui et see teine sind ära oleks võtnud, kellel pole muud kui üks roostes mõõk ja üks roostes sirkel. Ma vean kihla, et ta laseb praegugi veel oma söögi võõrastemajast võlgu tuua. Ja minu meelest annab isand Fabula ka mehena sellele teisele silmad ette. Kui ta oma ilusad pikad vurrud kikki keerab ja oma hõbeketiga pihtkuue selga paneb! Eks ole, keeraku major oma vurrud kikki, kui saab! Ta ei saa, tal ei ole neid. Ja igatahes mina küll ei saaks musutada niisugust paljaks nülitud silmnäoga meest, kellel on vurrud ja habe kõik maha aetud. Ja ega temagi ei ole enam mingi noormees; on ju näha, et ta kammib oma juuksed ühelt poolt teisele poole, et nendega varjata laienevat täiskuud keset pealage. Ja pealegi, kui suure au sees isand Fabula siin linnas on! Kõik inimesed teretavad teda tänaval. Papidki kergitavad tema ees mütsi. Kiriku-vöörmünder! Härra Levetinczy oli kiriku-eestseisja. Nad olid omavahel rangi poolest nagu peaišpaan ja viitseišpaan. Härra Levetinczy oli «Nádasdy», härra Fabula oli «Kürthy». See on tõsi, et ta ei ole aadlik, aga ta on «üks kuuekümnest», ja tal pruugib ainult väikest sõrme liigutada, et lasta ennast kammerhärraks valida, ja sina saad siis kammerhärra prouaks! Sind hüütakse siis armuliseks prouaks nagu mindki.

«Üks kuuekümnest» ja kammerhärra olid neil aegadel Komáromis tähtsad tegelased: esimene oli linnavolikogu liige ja teine oli kõigi linna härgade ja hobuste ülevaataja.

Ja Athalie laskis ennast nende abitute lohutustega aiutada. Sestpeale kui härra Kacsuka neil hakkas käima, suutis ta sedavõrd oma iseloomu vaos hoida, et ta kohtles isegi oma ema lahkelt. Ta keetis talle igal õhtul teed, mida proua Zófi tubli rummilisandiga jõi. Ja Athalie ise tempis seda talle. Ta oli ka teenijate vastu

väga kena ja kostitas ka neid teega, mis meesteenijate, teenri, kutsari ja uksehoidja jaoks päris punši kanguse omandas. Teenijad (eesotsas proua Zófiga) ei jõudnud preili headust ära kiita.

Ja proua Zófi leidis sellele suurele lahkusele ka põhjuse. Niisugune teenijaloomus on alati harjunud põhjust otsima, kui pererahvas teda hästi kohtleb, ja selle eest umbusuga maksma.

«See minu tütar on praegu sellepärast minu vastu nii kena, et ma temaga kaasa läheksin, kui ta mehele läheb, sest ta ei oska ju maja pidada: ta ei mõista kõige lihtsamat munaroogagi teha. Sellepärast ma olen talle nüüd äkki nii armas. Sellepärast on igal õhtul tee laual. Oi, ma tean väga hästi, mis minu kalli tütre Athalie südames peitub!»

. . . Ja õige pea saab ta seda veel paremini teadma . . .

Timéa ja majori suhtes viis Athalie oma alandlikkuse aga juba päris orjaliku teenistusvalmiduseni. Ei tema nägu ega tema käitumine ei reetnud tema kunagisi ambitsioone. Ta avas majorile naeratades ukse, saatis ta lahkelt Timéa juurde, võttis vestlusest osa, ja kui ta toast lahkus, kostis kõrvaltubadest tema lõbusat lõõritamist.

Ta suutis selle teenijatüdruku-rolli, mida ta etendas, kunstipäraselt välja mängida. Ükskord kutsus Timéa teda neljal käel klaverit mängima, mille peale Athalie ütles majori kuuldes naiivse häbelikkusega, et ta on klaverimängimise sootuks ära unustanud: ainus mänguriist, mida ta veel mängib, on «Hackbrett», ja muidugi mitte see, mida ungari keeles tsimbliks hüütakse, vaid see, millel vorstitäidist hakitakse. Athalie mängis pärast oma suurt metamorfoosi ainult siis klaverit, kui keegi ei kuulnud.

Kõik uskusid, et ta valmistub isand Fabulale väärilliseks ja sobivaks abikaasaks saama.

Ainult härra Kacsukat ta ei suutnud petta. Tema pilk ulatus Athalie hinge kõige pimedamatesse soppidesse. Tema teadis, mida ta Athaliele võlgu on. Tema teadis, mis arved Athaliel Timéaga õiendada on.

Ja saatus ei jäta niisuguseid võlgu sisse nõudmata.

Kas pole nii? Sina, ilus valgenäoline naine, ei mõtle sellele, et enne kui sina siia majja tulid, oli see teine

tütarlaps siin majas käskija: ta oli rikas, säras ja hiilgas, oli pruut, keda tema peigmees armastas ja keda naised kadestasid. Aga sellest hetkest peale, kui lained sind siia kaldale viskasid, hakkas saatus teda sinu näol kiusama. Temast sai kerjus, põlatud ja alandatud, peigmehe poolt mahajäetud ja petetud kerjus.

See ei ole sinu süü, et see nii läks, aga see juhtus sinu pärast; sina tõid selle õnnetuse endaga kaasa. See istub sinu valgel näol ja kokkukasvanud kulmudel; ja põhja läheb iga laev ja maja, kuhu sa astud. Sa ei saa sinna midagi parata, aga sa kannad seda endaga kaasas. Hukkub see, kes sind taga kiusab, ja hukkub see, kes sind aidata püüab. Sa ei ole süüdi, et sind niimoodi armastatakse; ja sa ei ole süüdi, et sind niimoodi vihatakse; aga — sa kannatad sellepärast . . .

Ja sa julged Athaliega ühe katuse all magada! «Selle» katuse all!

Kas sa ei võpata üle kogu keha, kui sa näed seda tütarlast endale vastu naeratamas? Kas sa ei tunne jäätükülma võbinat läbi oma soonte jooksmas, kui ta kummardub, et su kätt suudelda? Kas sa ei tunne, kui ta su saapapaelu kinni seob, nagu roomaks madu oma külmade rõngastega sul jalgu mööda üles? Ja kas sulle ei tule mõttesse klaasi põhja vaadata, kui ta su klaasi täidab?

Ei, ei! Timéa ei kahtlusta kedagi. Ta on nii hea ja kohtleb Athaliet nagu lihast õde. On talle pulmakingiks valmis pannud sada tuhat forinti. On sellest ka talle endale rääkinud. Nii palju oli talle ka Mihály määranud. Ta tahab Athalie õnnele aluse panna. Ta usub, et kaotatud peigmehe hinna saab kinni maksta! Ja miks ta ei peaks seda uskuma? Athalie loobus temast ju vabatahtlikult. Ta ütles ju, kui Timár talle seda pulmakinki pakkus: «Mul ei lähe seda meest enam ei siin ilmas ega teises ilmas tarvis!» Timéa ei tea midagi sellest öisest stseenist, kus Athalie külastas salaja oma endist peigmeest ja üksi, halastuseta tema juurest minema saadeti. Ja Timéa ei tea, et meest, keda naine vihkab, on tal veel raskem teisele loovutada kui seda, keda ta armastab. Et naise vihkamine on ainult mürgiks muutunud armastus, aga sellest hoolimata ikkagi armastus.

Härra Kacsuka aga mäletab hästi seda öist kohtumist,

ja sellepärast ta väriseb Timéa pärast ega julge talle seda öelda.

Suvise Susánna-päevani oli veel ainult üks päev jäänud. Timéa oli vahepeal vähehaaval leinarüü maha pannud; nagu poleks ta söandanud sellest korrapealt loobuda, nagu oleks ta tahtnud end aegamööda rõõmuga harjutada. Esmalt lubas ta endal musta kleidi juurde valgeid pitsrüüše kandma hakata; siis vahetas musta välja tuhkhall ja karuse riide läikiv siid; seejärel ilmusid halli riidesse valged ruudud, ja lõpuks jäi Mihály Timár Levetinczyt leinama veel ainult must pitstanu.

Susánna-päeval peab ka see reliikviate hulka rändama. Ilus, uus, kallist Valencia pitsist tanu on juba kohal ja ootab ainult päheproovimist.

Mingi õnnetu edevus sisendas Timéale, et ta viivitaks selle uue tanu päheproovimisega majori tulekuni. Sest valge pitstanu on noorele lesele ju sedasama, mis tütarlapsele pruudipärg.

Major laskis ennast sel päeval aga kaua oodata. Tal oli selleks oma põhjus. Viinist tellitud valgete rooside kimp ei jõudnud õigeks ajaks kohale. Sel aastal juba teine nimepäevabukett. Nüüd võib ta ju ka Susánna-päeval Timéad õnnitleda.

Nimepäeva eel tuleb Timéale virnade viisi kirju ja kirjakesi. Tal on tohutu hulk tuttavaid lähedal ja kaugel: ametlikke ja isehakanud austajaid. Timéa ei ava aga praegu ühtegi kirja, need kuhjuvad kõik lauale ühte hõbekorvi.

Nendest kirjadest on paljud kirjutatud lapsekäega. Timéal on linnas ja maal sada kakskümmend neli ristipoega ja -tütart. Need on nende lihtsameelsed õnnesoovid. Muidu on ta ennast ikka nende naiivsete õnnitlustega lõbustanud ja neist heldinud. Aga praegu on kõik tema mõtted seotud sellega, keda ta ootab.

— Vaata, missugune imelik kiri siin on, — ütleb Athalie, üht saabunud kirja kätte võttes. — Pitserile on vapi asemel kuldne põrnikas pressitud.

— Ja kui haruldase tindiga on aadress peale kirjutatud — ütleb Timéa. — Pane ta teiste hulka, küll me homme ta läbi loeme.

Kuigi miski nagu ütles Timéale, et hea oleks see kiri praegu kohe läbi lugeda!

See oli väikese Dódi kiri.

See visati teiste hulka.

Ja ennäe, sealt tuleb major, ja sellega on kõigi saja kahekümne nelja ristilapse õnnesoovid otsekohe unustatud.

Timéa ruttab talle vastu.

Võib-olla ulatas õnnelik peigmees üheksa aastat tagasi just nimelt sellessamas toas suure kimbu hõõguvpunaseid roose — ühele teisele pruudile.

Ja temagi on praegu kohal.

Ja võib-olla just sellessamas kohas kus praegugi oli suur sammastega ääristatud peegel, kust Athalie veel kord vaatas, kuidas pruudikleit ta seljas istub.

Timéa võtab majorilt vastu ilusa valgete rooside buketi, paneb selle uhkesse Sévres'i portselanist vaasi ja sosistab siis talle:

— Ja nüüd kingin ka mina teile midagi, mis ei saa iial teile kuuluma, vaid ainult mulle, ja mis saab siiski teile kuuluma.

See armas mõistatus tuli ühest peidetud karbist esile: see oli uus tanu.

— Ah, kui armas! — ütles major, tanu kätte võttes.

— Tahate, et ma seda pähe proovin?

Majoril jäid sõnad kurku kinni. Ta vaatas Athalie poole. Timéa läks lapseliku rõõmuga peegli ette ja võttis leinatanu peast; siis tõstis ta need leinapitsid veel kord tõsiseks tõmbunud huultele ja suudles neid tasakesi, habisedes vaikselt: «Mu vaene Mihály! . . .» Ja sellega pani ta maha oma lesepõlve viimase märgi.

Härra Kacsuka hoidis ikka veel valget tanu käes.

— Noh, andke see siia, las ma proovin seda pähe.

— Kas ma võin teid aidata?

Timéal oli tollal moes oleva kõrge soengu tõttu abi vaja.

— Ah! Teie ei oska seda. Küllap Athalie on nii hea ja aitab.

Timéa ütles seda täiesti pahaaimamatult; aga major jahmus kahvatusest, mis nende sõnade juures Athalie näole ilmus, ja talle tuli meelde, et omal ajal oli Athalie Timéale just samamoodi öelnud: «Tule kinnita mulle pruudiloor pähe.» Ja võib-olla ei taibanud ka Athalie

tol korral, missugust tarretamapanevat mürki tema sõnad sisaldavad.

Athalie astus Timéa juurde, et seda valget tanu kõrge juuksekuhila külge kinnitada.

Selleks tuli sinna mõlemalt poolt hulk juuksenõelu pista.

Athalie käsi värises. Ta riivas ühe juuksenõelaga valusasti Timéa pead.

— «Ah, kui kohmakas sa oled!» — hüüdis Timéa pead eest ära tõmmates.

Needsamad sõnad . . . Sellesama mehe ees . . .

Timéa ei näinud, aga Kacsuka nägi hästi välgatust, mis nende sõnade peale Athalie nägu valgustas.

See oli põrguliku raevu vulkaanipurse, kibestumise tulekahjuleek, pilvini tõusev häbikuma!

Kogu tema nägu väänles, nagu oleks see ussipesa, mida on kepiga löödud. Missugused verejanulised silmad! Missugused kokkupigistatud huuled! Missugune tapva viha põhjatu sügavus ühesainsamas pilgus! . . .

Timéa kahetses neid sõnu kohe, niipea kui ta oli need öelnud; ta tõttas neid kohe heaks tegema. Pöördus Athalie poole, võttis tal ümbert kinni ja suudles teda.

— Ära pahanda, kallis Táli; ma unustasin end hetkeks. Sa annad mulle andeks, eks ole? Sa ei ole mu peale pahane?

Ja nüüd oli Athalie juba jälle alandlik, nagu paha teinud teenija, ja hakkas meelitades ja susistades rääkima.

— Oo! Iluš armaš Timéa, ära ainult šina minu peale kurjakš šaa. Ma ei tahtnud šinu peakešt torgata! Oo! Küll ša oled šelle tanuga iluš. Nagu mõni haldjaš!

Ja ta suudles Timéad õlale.

Majoril käis külmavärin üle selgroo.

Athalie

Nimepäeva eelõhtu oli ühtlasi ka laulatuspäeva eelõhtu.

Erutav öö.

Peigmees ja pruut istuvad kahekesi kõige tagumises toas. Neil on kindlasti palju teineteisele rääkida.

Kes teab, mida?

Lillede kõnet mõistavad ainult lilled, sfääride kõnet ainult tähed, ühe Memnoni-kuju kõnet ainult tema paariline, valküüride kõnet ainult langenud sangarid, kuu kõnet ainult kuutõbised ja armastuse kõnet ainult armunud. Ja kes on kordki kuulnud ja mõistnud neid pühamast pühamaid sosinaid, see ei profaneeri neid, vaid hoiab nagu pihisaladust. — Neid ei ole välja öeldud ei targa Saalomoni Ülemlaulus, ei Ovidiuse «Amorum Liberis», Hāfise lauludes, ei Heine luuletustes ega Petőfi «Armastuse pärlites»: need jäävad igavesest ajast igavesti saladuseks.

Teises maja otsas aga lõbutseb kärarikas seltskond. Teenijarahvas.

Raske tööpäev oli see tänane päev! Köögipoolsed ettevalmistused homseks suureks peoks. Nagu tõeline lahing.

Väejuhiks oli proua Zófi. Ta ei lasknud ühtegi kokka ega suhkrupagarit väljast tuua; tema tunneb asja paremini kui ükski teine. Ta on uhke, et niisugust keetjat ja küpsetajat nagu tema pole lähemalt ega kaugemalt leida. Ta on selle oskuse juba oma emalt pärinud, kelleta ei peetud siinkandis ühtegi pidu ega pulma.

Kõik tagakambrid, keldrid ja sahvrid on juba täis laotud torte ja suhkruküpsiseid; mandlikoogid, kurepesad, Kristuse-jalad, meekoogid, beseed ja nunnamütsid vaagnatel kuhjas nagu suurtükipatareid, mis piiravad rõngakujuliste rasvapirukate ja tormijooksu ootavate pasteetide torne. Vangilangenud kodu- ja metsloomad rändavad aga küpsetatult, pekitükid rinnas, alla jääkeldrisse.

See kiire töö kestab õhtul kella üheteistkümneni; siis aga, kus kõik, mis pidi küpsema, on küpsenud, ja kõik, mis pidi tarduma, on tardunud, leiab proua Zófi olevat õige aja suuremeelsust üles näidata; ta kutsub teenijatuppa kokku kogu oma hästi töötanud kindralstaabi ja kostitab neid nende maiuspaladega, mis ettevalmistuste ajal mingil põhjusel raisku on läinud. Sest ka seda juhtub. See, mis oleks pidanud kerkima, on nätskeks jäänud, see, mis oleks pidanud kallerduma, on vedelaks jäänud; mõni teine asi jälle on vormi külge kinni kõrbenud, nii et seda pole saanud ühes tükis välja võtta; siit

ja sealt on jäänud üle mõni kaabe, näputäis head ja paremat, lahtilõigatud sinkide kondid, jäneserind, faasanikints, kõik teenijarahvale suured maiuspalad, kui neid ka härraste lauale ei kõlba anda; isegi paberid, mille külge küpsiste jälg on jäänud, noolivad nad puhtaks, ja on uhked, et nemad on kõiki roogasid enne maitsta saanud kui härrased.

Proua Zófi on täna väga helde. Ja mitte ainult helde, vaid ka jutukas. Tal on tänulik publik, kes teda kuulab. Eriti veel, kui peolauale ilmub väljapraagitud vein. Mingi taigen oli tulnud kõigepealt laudlinasse keeratult punases veinis läbi keeta, ja nüüd kuulub ka see punane vein äraviskamisele. Midagi paremat on võimatu ette kujutada. Proua Zófi paneb sellele veel muskaatõit, ingverit, kaneeli ja suhkrut sisse ja rüüpab seda ülima mõnuga; suurepärane jook. Teener ja kojamees lürbivad supilusikaga vaniljesuhkruvett ja kutsar määrib leiva peale šokolaadikreemi. Täna on ju pulmapäev!

Aga kus on Athalie?

Ei siin ega seal.

Omavahel sosistavad armunud arvavad vist, et küllap ta on ema juures köögis ja lõbutseb seal koos teistega. Köögis aga arvatakse vist, et küllap ta on seal kus armastajapaargi ja naudib seda lõbu, et ta võib olla kolmas kahe igatsusest närbuva armastaja keskel. Või ei mõeldagi ehk tema peale, ei siin ega seal? Ei märgatagi, kas teda üldse olemas on?

Ometi oleks hea, kui seltskond nii siin kui seal katkestaks korraks oma jutu ja küsiks: «Kus on Athalie?»

Athalie on üksinda selles toas, kus ta esimest korda Timéad nägi. Tolleaegne mööbel on juba ammu uuele aset andnud, ainult üks väljaõmmeldud kattega taburet on veel sellest ajast mälestuseks jäänud; sellel istus Athalie, kui see valgenäoline tütarlaps Timári saatel tuppa astus. Sellel istmel joonistas teda härra Kacsuka, kui ta Timéad vaatama jäädes pastelliga paberile vale joone tõmbas.

Athalie istub praegugi sellel istmel.

Pilt ise on juba ammu kolikambrisse rännanud, aga Athalie näeb praegugi veel enda ees seda noort meelitava näoga leitnanti, kes teda härdalt palub, et ta natukenegi naerataks, et ta ei vaataks teda nii kõrgilt . . .

Toas on pime; keegi pole siin küünalt põlema pannud, ainult kuuvalgus paistab aknast sisse, ja seegi kaob kohe Püha Andrease sünge katuseviilu varju.

Athalie laseb siin pimedas vaimusilma eest läbi käia sel kohutaval unenäol, mille nimeks on elu.

Hiilgus, uhkus ja õnn asuvad selle katuse all. Meelitajad kutsuvad kaunist daami kuningannaks ja jätavad talle mulje, et nad teda jumaldavad.

Siis satub siia majja üks lapsuke. Üks armetu hernehirmutis; üks elutu viirastus, üks külm konn! Nagu loodud pilkamiseks, väljanaermiseks, lollitamiseks, kantseldamiseks.

Ja paari aasta pärast saab see luupainaja, see kahvatu vari, see sisalik siin majas perenaiseks ja võidab kõigi südamed; teeb oma nõidusliku valge näo võluvõimuga ühest palgasulasest oma härraste perekonna vägeva vaenlase, miljonäri, ja teeb peretütre peigmehest sõnamurdja!

Missugune laulatuspäev see oli!

Kuidas minestusest ärkav pruut end ihuüksi maas lamamast leidis. Kedagi ei olnud tema juures.

Ja kui hiilgusel ja imetlusel oli lõpp, tahtis ta vähemasti, et teda armastataks: et teda salaja, vargsi, varjatult armastataks.

Aga talle keelati ka seda. — Missugused mälestused on talle jäänud sellest käigust, mis ta sel ööl oma endise peigmehe korterisse tegi, sinna ja tagasi, kaks korda järjest mööda kohutavaid, pimedaid tänavaid! Ja kuidas ta seda meest järgmisel päeval asjata ootas! Kuidas ta luges kellalööke, samal ajal kui kostis enampakkumise trummipõrin! Ja ta ei tulnudki!

Ja siis järgnesid pikad aastad piinavat teesklust, varjatud alandust!

Maailmas oli üksainus inimene, kes teda mõistis; kes teadis, et tema süda leiab lohutust ainult sellest, et näeb oma saatusekaaslast kannatamas ja närbumas. Ja see ainus inimene, kes teda südamepõhjast vihates oskas teda õigesti hinnata, tema õnne ainus takistus, kõiki õnnetusi esilemanava tarkade kivi leiutaja, komistab juhuslikult jääauku ja upub! Ja nüüd tuleb õnn tagasi selle katuse alla, ja siia ei jää enam ühtegi õnnetut peale tema!

Oo! See kibe karikas on paljude unetute ööde jooksul tilkhaaval täitunud!

Puudus veel ainult viimane tilk, et ta üle voolama hakkaks!

Ja selleks viimaseks tilgaks sai see äsjane alandus:

«Ah, kui kohmakas sa oled!»

Kui ta tõmblevate sõrmedega seda mõrsjatanu talle pähe kinnitas!

Sõimata teda nagu mõnd teenijat! Alandada selle mehe ees!

Athalie ihuliikmed värisesid nagu palavikus.

Valmistutakse homseks pulmapeoks.

Buduaaris sosistavad kihlatud, köögist kostab läbi mitme ukse ülemeeliku teenijaväe kilamist.

Aga Athalie ei kuule seda lõbusat kilkamist; Athalie kuuleb ainult seda sosinat . . .

Ja temalgi on sel ööl midagi ees . . .

Tuba on pime, aga kuuvalgus paistab aknast sisse.

Ja kuuvalgusest piisab, et Athalie näeks selle valgel üht toosi avada ja sealt ükshaaval väljavõetud mürkide nimesid lugeda.

Vägevad rohud.

Idamaa mürgisegaja surmkindlad arcanumid.

Athalie uurib neid.

Äkki hakkab ta naerma.

Hahahaa! Missugune lõbu see oleks, kui homme jääksid õnnesooviks klaase tõstval juubeldaval pulmaseltskonnal äkki sõnad kurku kinni: kõik näeksid oma lauanaabrite nägusid roheliseks minemas; külalised hüppaksid appi karjudes laua tagant püsti ja alustaksid niisugust põrgutantsu, et saatan ise sureks naeru kätte; ilusa pruudi nägu muutuks tõeliseks marmoriks ja uhke peigmees teeks säherduse lõusta, mille kõrval kahvatuks isegi surma kondine pale!

«Dzinnnn!»

Klaveril katkes üks keel.

Athalie võpatas, nii et pillas kõik käest maha, ja ta käed hakkasid kramplikult värisema.

See oli lihtsalt üks klaverikeel, sa arg süda!

Sa ei ole veel nii tugev?

Ta pani mürgid toosi tagasi. Ainult ühe jättis välja. Aga see polnud surmav mürk: see oli ainult unerohi.

See mürgitamise mõte ei rahuldanud teda. See ei ole küllaldane võit. See ei ole küllaldane kättemaks selle «kohmaka» eest! Tiiger ei rüüsta korjust: talle on sooja verd vaja.

Kedagi tuleb mürgitada. Aga see on tema ise. Ja seda mürki ei müüda poes. Tema surmamürk on Püha Jüri lohemao silmas!

Ta hiilib vaikselt välja, et pugeda peidikusse, kust näeb Timéa magamistuppa.

Need magusad sosinad, need igatsevad pilgud on mürgiks, mida tal tuleb veel südamesse imeda, et kõigeks valmis olla.

Major hakkab juba jumalaga jätma; ta hoiab Timéa kätt peos.

Ja Timéa õhetab üle kogu näo!

Ah! Kas on veel tapvamat mürki tarvis?

Nad ei räägi armastusest, aga sellegipoolest ei tohiks neid ükski kõrvaline kuulda.

Peigmees esitab niisuguseid küsimusi, mis ainult talle on lubatud.

— Kas te magate siin üksi? — küsib ta, liigutades magusas uudishimus baldahhiinvoodi brokaateesriideid.

— Jah, sestpeale kui ma leseks jäin.

(«Ja ka enne seda!» sosistab Athalie lohemao tagant.)

Peigmees jätkab oma pruudi magamistoa tundmaõppimist.

— Kuhu see uks siin voodi taga viib?

— Eestuppa, kus mu naiskülalised oma pealisriided maha võtavad. Siitkaudu tulite teie minu juurde, kui te mind esimest korda külastasite.

— Ja see teine väike uks?

— Las see olla! See on ühe väikese kambri uks, kus on pesemisriistad.

— Ja kuhu sealtkaudu pääseb?

— Mitte kuhugi. Vesi pumbatakse vasktoru kaudu alt köögist üles ja lastakse klapi kaudu alumisele korrale.

— Ja see kolmas uks?

— Seda te tunnete väga hästi, see viib minu garderoobi ja sealt külalistetuppa ning peatrepile.

— Ja kus teenijad öösel on?

— Naisteenijad köögi kõrval kambris, meesteenijad all, esimesel korral. Minu voodi päitsis on kaks kella-

nööri, üks viib naiste, teine meeste tuppa, kui ma tahan neid üles äratada.

— Nii et siin kõrvaltoas ei ole siis kedagi?

— On küll, seal magab mu õde Athalie mamma Zófiga.

— Proua Zófi ka?

— No muidugi. Oi jah, aga on teil vaja seda kõike teada. Homme korraldatakse siin nagunii kõik ümber.

(«. . . Homme! . . .?»)

— Ja kas te panete need uksed lukku, kui te magama lähete?

— Mitte iial. Kelle eest? Teenijad hoiavad ja armastavad mind. Välisuks on lukus; siin sees pole mul midagi karta.

— Ja kas sel toal ei ole mõnd salajast sissekäiku?

— Hahaa! Te peate minu maja mõneks salapäraseks Veneetsia lossiks!

(«. . . On see sinu maja? . . . Sina ehitasid ta?»)

— Aga tehke minu meeleheaks seda, et te panete täna öösel kõik uksed lukku, kui magama lähete.

(Mis see siis on? See lohemadu seal ingli kanna all naerab?)

(«. . . Hahahaa! . . . See mees aimab, mis unenägusid me täna öösel siin majas näeme.»)

Timéa naeratas ja silitas peigmehe sünget nägu.

— Hea küll. Ma panen teie meeleheaks täna öösel kõik uksed lukku.

(«. . . Pane aga pane! . . .» sosistas lohemadu.)

Nüüd järgneb üks õrn sülelus — ja veel üks sosin.

— Kas sa palvetad, kallim?

— Ei iial.

— Ah! Ja miks mitte?

— See Jumal, kellesse mina usun, on alati valvel . . .

(«. . . Aga äkki ta täna tukastab . . .?»)

— Andke andeks, kallis Timéa, aga naist ei ehi filosoofia. Skepsis kuulub meile, pieteet teile. Palvetage täna öösel!

— Te teate, et muhameedlased ei õpeta oma naisi palvetama.

— Aga nüüd te olete kristlane, ja ristiusu palved on väga ilusad. Võtke öösel palveraamat ette ja palvetage.

— Hea küll. Ma õpin teie pärast palvetama.

Siis otsis major Timéa palveraamatust, mille Timár oli talle uueks aastaks kinkinud, «mehelemineva naisterahvaste palve» välja.

— Hea küll. Ma õpin selle täna öösel pähe.

— Väga hea. Tehke seda, — tehke seda!

Timéa luges selle palve valjusti ette.

(«. . . Saatan, põrgutuli, maavärisemine, mürk, salamõrtsukas, paised, katk, koeranaelad, meeleheide, hullumeelsus, langetõbi, tulekahju, häbi, alandus, kodukäijad tabagu seda maja . . . Aamen!»)

Nii ütles selle palve juurde lohemadu pildil, ingli piik kõris.

Athalie tundis oma südames põrguviha.

See mees leiab ka kivi alla maetud saladuse. Paneb Timéa hommikuni palveraamatu taga valvama.

Äraneetud! Ka see palveraamat!

Kui major esikusse jõudis, oli ka Athalie juba seal.

Magamistoast kostis Timéa käskiv hääl:

— Näidake härra majorile koridoris valgust!

Ta arvas, et küllap seal mõni teenija ikka on, nad on ju nii ustavad. Need aga olid muidugi kõik parajasti homseid piduroogasid maitsmas.

Athalie võttis esikulaualt küünlajala ja näitas sellega majorile pimedas koridoris teed.

Õnnelikul peigmehel polnud praegu silmi teiste naiste jaoks; ta nägi ainult Timéad. Küllap ta arvas, et see on toatüdruk, kes talle ukse avab ja teed näitab.

Ta tahtis suuremeelne olla ja surus Athaliele pihku ilusa hõbetaalri.

Ja jahmus alles siis, kui ta sosistava hääle ära tundis.

— Tänan väga, armuline härra! . . .

— Ah! Jumal hoidku, preili! Andke andeks. Ma ei tundnud teid pimedas ära.

— Pole midagi, härra major.

— Andke andeks, et ma nii sõge olin, ja andke, palun, mu solvav kingitus tagasi.

Athalie taganes pilklikult edvistades ja peitis käe saadud taalriga selja taha.

— Küll ma homme annan, härra major; las see jääb seniks minu kätte; ma olen selle ju ära teeninud.

Härra Kacsuka vandus oma eksitust ja tundis, et see seletamatu Alpi mägede raskus, mis tema rinda rõhus,

muutus tänu sellele taalrile kaks korda rängemaks.

Kui ta tänavale astus, ei kärsinud ta koju minna, vaid keeras kõrvale, peavahti; seal ütles ta valves olevale ülemleitnandile:

— Kuule, vennas, ma kutsun sind homseks oma pulma, aga sina jaga selle-eest minuga oma tänaöist lõbu, las ma teen sinuga öise patrullkäigu kaasa.

Teenijatoas olid kõik juba väga lõbusad.

Kui lahkuv major uksehoidja kella tõmbas, said nad teada, et perenaine jäi üksi; siis läks toatüdruk tema käest küsima, kas tal on veel mingisuguseid soove.

Timéa arvas, et seesama toatüdruk näitaski majorile koridoris valgust, ja ütles talle, et mingu ta nüüd pealegi magama, et ta võtab ise ennast riidest lahti.

Toatüdruk läks siis tagasi oma kaaslaste juurde.

— Iseenda peremehed! — hüüdis teener ülemeelikult.

— Eeslid, mungad magavad, võim on kloostris meie käes! — vastas talle uksehoidja, välisukse võtit taskusse pistes.

— Kõik oleks väga hea, kui nüüd ainult veel kuskilt klaasikese punši saaks! — õhkas kutsar.

Ja nagu vastuseks sellele soovile läks uks lahti ja sisse astus preili Athalie, käes kandik, kus kõlisesid auravad punšiklaasid nagu mingi viirastuslik kellamäng.

Igaõhtune kostitus, mis aga tänasel rõõmupäeval on eriti teretulnud.

«Elagu meie kullakallis preilikene!» — hõiskab teenijavägi.

Athalie paneb punši naeratades lauale. Kandikul on kuhjaga täis portselankausis suhkur, mida on ülimast lahkusest vastu apelsinikoort hõõrutud, mille tõttu ta on ilus kollane ja lõhnab.

Proua Zófi armastab niimoodi teed juua. Tublisti rummi sisse ja veel rohkem apelsinikooremaigulist suhkrut.

— Kas sina ei joogi meiega teed? — küsib ta tütre käest.

— Aitäh; ma juba jõin härrastega. Mu pea valutab, ma lähen heidan magama.

Ja selle peale soovis ta emale head ööd ja ütles teenijatele, et nad õigel ajal magama heidaksid, sest homme tuleb vara tõusta.

Teenijad asusid ahnelt punši ja suhkru kallale ja leidsid, et see ööd lühendav nektar on suurepärane.

Ainult proua Zófi ei leidnud seda.

Ta kirtsustas juba esimese lusikatäie peale nina.

«Sellel punšil on umbes samasugune lõhn nagu moonipeadest keedetud joogil, mida tüdinud emad virisevatele lastele annavad.»

Niisugune lõhn lõi talle ninna.

Ja see läks talle nii läilaks, et ta ei saanud enam klaasi suu peale tõsta. Ta andis selle kokapoisile, kes polnud elu sees midagi niisugust joonud ja kellele see väga maitses.

Ise aga ütles, et on sellest päevasest rahmeldamisest väga väsinud, ja pani samuti teenijatele südamele, et nad aegsasti magama heidaksid ja enne veel kambrid üle vaataksid, et ega kass äkki kallite praadide kallale pole pääsenud, ja ruttas Athaliele järele.

Kui ta nende ühisesse magamistuppa jõudis, oli Athalie juba voodis. Voodieesriided olid eest ära tõmmatud, nii et ta võis teda näha — selg toa poole pööratud ja tekk kurgu alla tõmmatud.

Ka tema heitis kohe voodisse. Aga selle lusikatäie punši lõhn jälitas teda siingi; ta kartis, et kogu tänane õhtusöök võib sellepärast välja tulla.

Kui ta oli voodisse heitnud ja küünla ära puhunud, vaatas ta veel tükk aega küünarnukile toetudes kõrvalvoodis lamavat kogu. Vaatas seda seni, kuni ta silmalaud kokku kleepusid ja ta magama jäi.

Ja kui ta juba magas, nägi ta unes, et ta on jälle teenijatoas. Kõik magavad. Kutsar selili pikal pingil, teener kummuli laual, kojamees siruli põrandal, pea ümberkukkunud tooli leenile toetatud, köögitüdruk teenija voodis, toatüdruk pliidi peal, pea ripakil üle pliidi ääre, ja kokapoiss laua all. Ja kõigil on nina ees tühi punšiklaas. Ainult tema pole veel oma klaasi tühjaks joonud.

Ja ta näeb unes, et Athalie hiilib paljajalu, öösärgis tema selja taha ja sosistab talle kõrva: «Mamma, kallis, miks siis sina oma punši ära ei joo? Tahad veel suhkrut? Säh, võta!» Ja laob tema klaasi ääreni suhkrut täis. Ja tema tunneb kogu aeg seda vastikut lõhna.

«Pole vaja, pole vaja!» — ütleb proua Zófi unes, aga

Athalie surub talle vägisi selle aurava klaasi suu peale, mille lõhn hakkab talle vastu ja ajab iiveldama. Ta rabeleb, ei taha juua, tõukab lõpuks punšipeekri jõuga eemale ja ajab selle liigutusega öölaualt maha sinna ööseks valmispandud veeklaasi, nii et vesi talle kaela voolab.

Selle peale ärkab ta üles.

Ja talle tundub, et ta näeb veel ärgateski enda ees Athaliet ja tema ilusaid ähvardavaid silmi.

— Athalie, oled sa üleval? — küsib ta rahutult.

Vastust ei tule.

Ta jääb kuulatama, aga ei kuule teises voodis magaja hingetõmbeid.

Ta tõuseb vabisedes ja läheb Athalie voodi juurde. Voodi on tühi.

Ta ei usu pimedas oma silmi, kobab voodi käega läbi. Seal pole kedagi.

— Athalie, Athalie, kus sa oled? — sosistab ta hirmuga.

Ja siis, kui ta ei saa vastust, haarab tema ihuliikmeid mingi nimetu õudus. Talle tundub äkki, nagu oleks ta pime ja halvatud. Ta ei saa ennast liigutada, ei saa häältki teha. Ainult kuulatab, ja siis ta tunneb, nagu oleks ta ka kurdiks jäänud. Ei majast ega tänavalt ei kosta kippu ega kõppu.

Kus on Athalie?

Athalie on peidikus ja luurab.

Ta on seal juba tükk aega olnud.

Kuidas see naine küll nii kaua seda palvet pähe õpib!

Lõpuks paneb Timéa raamatu käest ja ohkab südamepõhjast. Siis võtab ta küünlajala ja vaatab uksed üle, kas need on ikka korralikult lukus. Ta vaatab isegi allalastud aknakardinate taha. Peigmehe sõnad on talle siiski südamesse läinud.

Ta uurib küünalt kõrgele tõstes ka seinu: kas ei saa siit kuskilt sisse tulla?

Aga ta ei näe midagi. Kuigi ta vaatab otse silma sisse sellele, kes teda luurab . . .

Siis läheb ta tualettlaua juurde, harutab oma patsid

lahti, keerab nad ümber pea ja paneb juuksevõrgu pähe, et juuksed sassi ei läheks.

Selles naises on ka veidi edevust. Et ta käed õrnaks ja valgeks jääksid, määrib ta need lõhnava kreemiga sisse ja tõmbab kätte küünarnukini ulatuvad seemisnahka kindad.

Siis võtab ta riidest lahti ja paneb ööriided selga. Aga enne kui ta voodisse heidab, läheb ta voodi taha, avab seal ühe sahtli ja võtab sealt välja mõõga käepideme, mille küljes on murtud tera. Ta vaatab seda õrna pilguga. Surub vastu rinda. Suudleb. Ja pistab lõpuks padja alla. Sellega tä magab.

Athalie näeb seda kõike.

Siis puhub Timéa küünla ära, ja Athalie ei näe enam midagi.

Ta kuuleb ainult kella löömist.

Kell lööb kolmveerand kaks.

Tal jätkub kannatust oodata.

Ta arvestab välja, millal uni teisel silmad kinni vajutab; siis on õige aeg! . . . Kuigi iga veerandtund tähendab praegu igavikku.

Lõpuks lööb kell teist öötundi.

Püha Jüri pilt liigub kohalt koos oma lohemaoga (kes ikka veel ei ole tapetud!). Athalie astub peidikust välja. Ta on paljajalu, nii et tema astumist ei kuule isegi mitte maa.

Toas on pime, aknaluugid on kinni, kardinad alla lastud.

Ta liigub aeglaselt, käsikaudu edasi.

Timéa sügav ja rahulik hingamine juhib teda voodi juurde.

Tema kobav käsi leiab padja, millel puhkab Timéa pea.

Ta pistab käe padja alla, talle jääb pihku üks külm ese; mõõgakäepide.

Ah! Aga see külm raud valab tema soontesse põrgukuumust! Ta surub selle kõvasti pihku.

Tõmbab mõõgatera huulte vahelt läbi. Tunneb, et see on teravaks ihutud.

Kuid toas on pime, magajat ei ole näha.

Nüüd ta magab nii vaikselt, et ei ole hingamistki kuulda.

Hoop peab aga hästi sihitud olema . . .

Athalie kummardub talle lähemale ja kuulatab.

Nüüd liigutab magaja end korraks ja ohkab läbi une:

— «Oh! mu Jumal . . .»

Ja siis annab mõõgatera hoobi sinna, kust see ohe tuli.

Aga see hoop ei olnud surmav, Timéa hoidis unes paremat kätt näo ees ja mõõgahoop tabas käeselga.

Terav raud lõikas seemisnahka kinda läbi ja haavas Timéa kätt.

Selle peale ärkas magaja üles ja tõusis voodis põlvili. Nüüd tabas teine hoop tema pead, aga paksud juuksed võtsid selle vastu ja mõõk haavas ainult ta otsaesist, kuni oimukohani.

Siis haaras ta vasaku käega mõõgaterast kinni.

— Mõrtsukas! — karjatas ta, voodist välja hüpates, ja samal ajal kui terav mõõk tal peopessa lõikas, haaras ta oma haavatud parema käega vastase juustest kinni.

Ta tundis, et need on naise juuksed.

Ja nüüd ta teadis, kes see on.

Mõnel ohtlikul silmapilgul käib peast välgukiirusel läbi terve mõtete ahel.

See on Athalie. Teises toas on Athalie ema. Neid ajab teda tapma kättemaks ja armukadedus. Mõttetu on appi karjuda. Tuleb siin võidelda.

Ja Timéa ei karjunud enam, vaid võttis kogu oma jõu kokku, et oma haavatud käega vastase pead maha suruda ja seda tapariista tal käest välja väänata.

Timéa oli tugev, ja mõrtsukas võitleb alati poole jõuga.

Nad heitlesid pimedas tummalt ja põrandariie summutas nende jalgade müdina.

Nüüd aga kostab kõrvaltoast kohutav röögatus.

«Mõrtsukas!» — kisendab üks kriiskav hääl meeleheitlikult.

See on Zófia hääl.

See karjatus võtab Athaliel jalad nõrgaks.

Ta tunneb oma ohvri sooja verd oma näole tilkumas.

Kõrvaltoast kostab klaasiklirinat, ja läbi purukslöödud akna paneb proua Zófi kriiskav hääl vaikse tänava kajama.

— Mõrtsukas! Mõrtsukas!

Athalie laseb selle võika hääle peale kohkunult mõõgast lahti ja katsub mõlema käega oma juukseid Timéa käest vabaks saada: nüüd on juba tema see, kes ennast kaitseb, nüüd tunneb juba tema hirmu. Ja niipea kui ta Timéa käest vabaks saab, lükkab ta tema kõrvale, jookseb tagasi peidiku juurde ja tõmbab pühapildi raami enda järel vaikselt kinni.

Timéa teeb talle pihkujäänud mõõgaga veel paar vankuvat sammu, siis laseb ka tema selle käest lahti ja vajub minestanult vaibale.

Proua Zófi karjatuse peale kostab tänavalt jooksumüdinat.

See on öine partull.

Esimesena jõuab kohale major. Proua Zófi tunneb ta ära ja hüüab talle:

— Tulge ruttu. Timéad tapetakse.

Major tõmbab kella, taob rusikaga vastu ust, aga keegi ei tule seda avama. Soldatid tahavad ust maha murda, aga see on väga tugev, ei anna järele.

— Proua! — hüüdis major. — Äratage teenijad üles ja laske uks lahti teha!

Proua Zófi tormas selle hulljulgusega, mida suur hirm inimeses äratab, läbi pimedate tubade ja akendeta koridoride, lüües end ära vastu mööblit ja uksepiitasid, kuni jõudis lõpuks teenijatuppa.

Siin võttis teda vastu äsjane unenägu. Teenijad magasid laabakil, kuhu keegi oli vajunud, kutsar selili pingil, teener kummuli laual, kojamees siruli põrandal, toatüdruk pliidi peal, pea ripakil. Lühtris võbeles lühikeseks jupiks põlenud küünal, heites sellele grotesksele seltskonnale tontlikku valgust.

«Mõrtsukas on majas» — karjus proua Zófi magajatele hirmust kähiseva häälega. Vastuseks kostis aga ainult valju norskamist.

Ta katsus magajaid üles upitada, karjudes neile kõrva nende nime; need vajusid uuesti pikali ja ei ärganud üles.

Välisukse tagant kostis aga metsikut tagumist.

Ka kojameest oli võimatu üles äratada.

Tema taskus oli välisukse võti.

Proua Zófi võttis siis südame rindu, kahmas temalt

võtme ja läks sellega läbi pimeda koridori, läbi pimeda trepikoja ja läbi pimeda kangialuse välisust lahti tegema, kogu aeg see kohutav võimalus silma ees, et kui ta nüüd pimedas mõrtsukaga kokku satub! Ja veel kohutavam mõte jälitamas: mis siis, kui ta mõrtsuka ära tunneb:

«Oo, kes see võib küll olla?»

Lõpuks jõudis ta välisukseni, leidis ka lukuaugu ja tegi ukse lahti.

Väljas oli valge, seal olid patrull ja linnavahid laternatega. Kohale oli rutanud ka politseipealik ja lähedal elav sõjaväearst, mõlemad poolikult riides, kiiruga midagi selga visanud, hellebard ja paljas mõõk käes.

Härra Kacsuka tormas trepist üles, selle ukse taha, mis eestoast otse Timéa magamistuppa viis.

See oli seestpoolt lukku pandud. Ta surus õla vastu ust ja murdis luku lahti.

Timéa lamas põrandal, üleni verine, meelemärkuseta.

Major võttis ta sülle ja tõstis voodisse.

Garnisoniarst vaatas haavad üle ja ütles, et ükski neist ei ole eluohtlik; daam on ainult minestanud.

Ja siis, kui mure armsama pärast järele andis, ärkas majoris kättemaksuiha.

Kus see mõrtsukas siis on?

«Väga imelik! — ütles politseipealik. — Siin olid kõik uksed seestpoolt lukku keeratud; kustkaudu võis siia keegi sisse tulla ja siit uuesti välja minna?»

Ei ühtki jälge, mis midagi reedaks.

Mõrtsukatöö riistaks aga pooleksmurtud mõõk. Timéa hoolega hoitud reliikvia, mis muidu alati on samettupes, vedeleb nüüd verisena maas.

Siis jõudis kohale ka linnaarst.

«Vaatame teenijad üle!»

Need magavad kõik häirimatus unes.

Arstid vaatavad nad läbi. Ükski ei teeskle magamist; kõik on moonijoogiga magama pandud.

Kes on veel siin majas? Kes seda tegi?

— Kus on Athalie? — küsib major proua Zófi käest.

Ema vahib talle tummalt otsa ja ei oska midagi vastata.

Ta ei tea ju seda isegi.

Politseipealik avab Athalie magamistoa ukse ja nad astuvad tuppa. Proua Zófi järgneb neile oimetult. Ta teab ju, et voodi on tühi.

Athalie lamab voodis — ja magab.

Ilus lumivalge volangidega batist-öösärk kurguni kinni nööbitud, peas tikitud öötanu, ja ilusad «valged» käed, mida randmeni katavad käisevolangid, teki peal.

Tema nägu ja käed on puhtad — ja ta magab.

Proua Zófi toetub kangestunult vastu seina, kui ta Athaliet näeb.

«Ka tema magab sügavalt — ütleb linnaarst. — Ka talle on moonivett antud!»

Ka garnisoniarst astub lähemale, ka tema katsub Athaliel pulssi.

See lööb ühtlaselt.

«Magab sügavalt!»

Ükski lihas ei liigu tema näos, kui tal pulssi katsutakse. Ükski võbelus ei reeda, et ta teab, mis tema ümber toimub.

Ta suudab kõiki oma imeväärse enesevalitsusega petta.

Ainult ühte inimest mitte. Seda meest, kelle armsama ta oli tahtnud ära tappa.

«Kas ta tõesti magab?» — küsib major.

«Katsuge ta kätt — ütleb arst, — see on täiesti külm ja rahulik.»

Athalie tunneb, et nüüd võtab major ta käe.

«Aga vaadake, härra doktor — ütleb major, — kui me lähemalt vaatame, siis on selle ilusa valge käe küünte all — värske veri . . .»

Selle peale tõmbuvad Athalie sõrmed kramplikult konksu ja major tunneb, nagu puuriksid äkki kotka küüned tema peopesasse.

Siis puhkeb tütarlaps naerma ja viskab teki pealt ära; ta on täielikult riides: ta tõuseb voodist ja mõõdab deemonliku trotsi ja ülbusega imestavaid mehi, vaatab võidutseva raevuga majorile silma ja siis etteheitliku vihaga emale otsa. See vaeseke ei kannata tema pilku välja ja kukub minestanult maha.

Üks paksemaid kohtuprotokolle Komáromi komitaadi arhiivis on see, mille kangelannaks on Athalie Brazovics.

See naine kaitses end meisterlikult.

Ta eitas kõike, oskas kõik süüdistused ümber lükata, ja kui arvati, et nüüd ta on nurka surutud, mattis end niisugusesse uttu, et kohtunikud ei osanud midagi ette võtta.

Mispärast oleks ta pidanud tahtma Timéad tappa? Ta on ju ise ka pruut, keda ootab korralik abielu; ja Timéa on ju tema heategija, kes annab talle rikkaliku kaasavara.

Pealegi ei leitud väljaspool Timéa tuba ühtegi jälge mõrtsukatööst. Ei kuskilt ühtegi verist kaltsu või käterätikut; samuti mitte ühegi ärapõletatud rõivatüki tuhka.

Kes pani teenijad unerohuga magama? Ka seda polnud võimalik kindlaks teha. Teenijad olid sel õhtul kõiksugu asju söönud ja joonud, ja kõigi nende värvitud suhkrute ja tundmatute vürtside hulgas võis olla ka midagi niisugust, mis magama pani. Teenijatoast ei leitud tilkagi seda kahtlast punši; isegi need klaasid, kust teenijad olid joonud, olid puhtaks pestud, kui soldatid sinna sisse tungisid, ja kõik oli juba ära koristatud. Athalie kinnitas, et ka tema ise oli sel õhtul midagi kahtlast sisse söönud ja sellest nii sügavalt magama jäänud, et polnud ärganud ei proua Zófi kriiskamise ega hilisema lärmi peale, vaid alles selle peale, kui major tema kätt pigistas.

Ainus inimene, kes oli pool tundi enne seda tema tühja voodit näinud, oli tema ema, ja see ei hakanud tema vastu tunnistama.

Mis teda aga kõige paremini kaitses, oli see, et kõik Timéa toa uksed olid leitud lukus olevat ja tema ise meelemärkuseta olekus. Kuidas sai mõrtsukas sinna tuppa ja kuidas sai ta sealt välja?

Ja kui toimuski kuritöö, miks otsitakse selle saladust just tema juurest, ja mitte teiste kodakondsete juurest?

Major oli poole ööni Timéa juures.

Kas ei võinud keegi sel ajal tuppa hiilida, kui ta sealt lahkus?

Sest sedagi ei tea ju keegi kindlalt öelda, kas see salamõrtsukas oli mees või naine.

See, kes seda kindlalt teab, Timéa, ei reeda seda kellelegi.

Ta peab kinni oma avaldusest, et ta ei mäleta midagi, mis temaga juhtus. Tema ehmatus oli nii suur, et ta on kõik unustanud, nagu oleks ta seda unes näinud.

Tema ei tule Athaliet süüdistama.

Neid ei ole isegi silm silma vastu seatud.

Timéa lamab oma haavadega ikka veel voodis ja paraneb väga visalt.

Hingeline vapustus teeb talle suuremat vaeva kui haavad.

Ta väriseb Athalie saatuse pärast.

Pärast seda õudset juhtumit ei jäeta teda enam silmapilgukski üksi: tema toas on kogu aeg vaheldumisi kas arst või halastajaõde; päeval istub ka major tema juures, ja sageli külastab teda ka abiišpaan, et talle jutu sees küsimusi esitada; aga niipea kui Timéa märkab, et jutt läheb Athaliele, jääb ta vait ja tema käest on võimatu enam sõnagi välja kiskuda.

Ükskord soovitab arst, et tuleks Timéale mingit meeltlahutavat lugemist otsida.

Timéa on siis juba voodist üles tõusnud ja võtab külalisi tugitoolis istudes vastu.

Härra Kacsuka teeb ettepaneku, et «loeme ette need õnnesoovid, mis sel mälestusväärsel päeval kohale jõudsid».

See on väga hea mõte: ristilaste süütud, naiivsed õnnesoovid imekombel surmast pääsenule. Et on siiski veel, kes need lapselikud õnnesoovid ära kuulab!

Timéa käed on ikka veel kinni seotud; härra Kacsukal tuleb need kirjakesed lahti võtta ja Timéale ette lugeda. Ka abiišpaan on kohal.

Haige nägu läheb seda lugemist kuulates rõõmsaks. Tal on sellest praegu nii hea meel!

— Missugune imelik pitser siin on! — ütleb äkki major, kui talle satub kätte kiri, millel on vapiks kuldne põrnikas.

— Tõsi jah — ütleb Timéa —, ka mulle hakkas see silma.

Major teeb selle kirja lahti, ja kui ta on esimese rea

ette lugenud: «Armuline proua, teie toa seinal on üks Püha Jüri pilt», jääb tal hääl kurku kinni ja ta silmad lähevad metsikult pungi, kui ta edasi loeb, nüüd juba ainult endale; ta huuled tõmbuvad siniseks, otsaesisele ilmuvad higipiisad; ja äkki viskab ta kirja käest ja tormab nagu hullumeelne Püha Jüri pildi juurde, lööb selle rusikaga puruks, haarab siis sellest kahe käega kinni ja kisub selle koos raske raamiga seina küljest lahti.

Pildi taga mustendab peidik.

Major tormab pimedusse ja tuleb minuti pärast uuesti nähtavale, hoides käes mõrtsukatöö asitõendeid, Athalie veriseid riideid.

Timéa katab jälestusest oma näo kätega.

Abiišpaan tõstab mahavisatud kirja üles ja paneb oma käe asitõenditele.

See peidik toob veel muudki päevavalgele: mürkidega täidetud toosi ja Athalie päeviku, jubedad pihtimused, mis valgustavad tema hingesügavusi nagu fosformolluskid korallrahu meres. Missuguseid koletisi seal elab! . . .

Ja Timéa unustab, et ta käed on üleni vermeis: ta paneb nad härdalt anudes risti, paludes härrasid, arsti, abiišpaani ja oma peigmeest, et nad ei räägiks sellest kellelegi, et nad peaksid seda saladuses . . .

Aga see on võimatu.

Asitõendid on kohtuniku käes. Athaliel ei ole enam halastust loota, või kui, siis ainult Jumala käest.

Ka Timéal tuleb seaduse käsku täita, et ta niipea, kui ta jalul suudab seista, isiklikult kohtusse ilmuks ja laseks end Athaliega silm silma vastu seada.

Oo, see on talle nii julm sundus!

Tal ei ole ju nüüdki midagi rohkem öelda kui seda, et ta ei mäleta midagi, mis selle mõrtsukaliku kallaletungi ajal toimus.

Selle tõttu tuleb aga majoriga paariminemist kiirendada; Timéa võib selles protsessis kohtu ette ilmuda ainult kui härra Kacsuka abikaasa.

Kui Timéa juba küllalt terve on, toimubki kodune laulatus, vaikselt ja tagasihoidlikult, ilma lauluta, hiilguseta, külalisteta ja pidusöögita. Kohal on ainult kirikuõpetaja ja kaks tunnistajat. Üks on abiišpaan, teine majaarst. Keegi teine ei tohigi veel Timéad külastada.

Ja siis, niipea kui ta on võimeline hobustega raekotta

sõitma, kutsutakse ta, nüüd juba oma mehe saatel, kohtusse, et teda Athaliega silm silma vastu seada.

Inimlik õigusemõistmine sunnib talle peale piinarikka stseeni, et ta peab veel kord oma mõrtsukaga silm silma vastu seisma.

Oo, Athaliet see hetk ei kohuta! Tema ootab juba kannatamatult, millal ta ohver tema ette tuuakse. Kui mitte muuga, siis oma pilguga ihkab ta veel kord talle südamesse torgata!

Athalie esineb kohtu ees täies leinarüüs; ta nägu on kahvatu, aga ta silmades lõõmab trotslik leek. Ta mõõdab kohtunikke iroonilise pilguga.

Aga selle peale ta siiski võpatab, kui eesistuja ütleb:

— Kutsuge sisse proua Imre Kacsuka!

Proua Imre Kacsuka! Nii et ta on siiski juba tema naine!

Kohe seejärel reedab tema ilme aga varjamatut rahulolu, kui sisse astub Timéa ja Athalie näeb tema nägu, marmorvalget nagu alati, ja sel valgel otsaesisel oimukohani ulatuvat punast triipu, mõrtsukaliku löögi haavarmi. See on tema mälestus.

Ja ka siis kerkib tema uhke rind rõõmu pärast, kui eesistuja laseb Timéal elava Jumala nimel vanduda, et ta vastab kohtunike küsimustele ainult tõtt, ja et kõik see, mis ta siiani on öelnud, vastab tõele, ja kui siis Timéa võtab kinda käest ja tõstab taeva poole käe, mida rikub kohutav kokkukasvanud haavaarm. Seegi on Athalie pulmakink.

Ja Timéa vannub seda värisevat, haavatud kätt üleval hoides elava Jumala nimel, et ta on kõik unustanud ja et ta ei mäleta sedagi, kas see oli mees või naine, kellega ta võitles.

«Argpüks!» — sisistab Athalie läbi hammaste. (Nad olid ju käsitsi koos olnud.)

«Sina ei julge mind selles süüdistadagi, mida mina julgesin teha!»

— Seda me praegu ei küsi! — ütleb eesistuja. — Me paneme teile ainult järgmised küsimused ette: kas see lapsekäega kirjutatud kiri, millel oli putukas pitseriks, saabus teile tõesti postiga sel päeval, kui teie elu kallale kiputi? Kas seda ei olnud enne lahti tehtud? Ega kellelgi tema sisust aimu ei olnud?

Timéa vastab kõigile küsimustele rahulikult: jah või ei.

Siis pöördub eesistuja Athalie poole.

— Ja nüüd kuulake, preili Athalie Brazovics, mis selles kirjas on öeldud.

Armuline proua. Teie toa seinal on üks Püha Jüri pilt. See pilt varjab peiduurgast, kuhu pääseb koridorist nõudekapi kaudu. Laske see urgas kinni müürida ja hoidke oma kallist elu, mis olgu Jumala abiga pikk ja õnnelik! Dódi.

Ja selle peale tõstab eesistuja laual üht linikut, mille alt tulevad nähtavale süüdistused Athalie vastu: verine öökuub, mürgitoos ja päevik.

Athalie kiljatab neid nähes nagu surmavalt haavatud raisakull ja katab näo kätega.

Ja kui ta oma käed näo eest ära võtab, ei ole see enam kahvatu, vaid tulipunane.

Tal on kaelas laiast mustast lindist lehv, selle rebib ta kahe käega ära ja viskab maha, nagu tahaks ta oma ilusat valget kaela juba timuka jaoks paljastada, või siis et tal oleks vabam välja öelda seda, mis nüüd ta südamest esile purskab.

— Jah! See on tõsi! Mina olin see, kes tahtis sind tappa! Ja ma kahetsen ainult seda, et see mul korda ei läinud. Sina olid minu elu needus — sa valgenäoline viirastus! — Sinu pärast ma kaotasin oma au ja hingeõnnistuse. — Ma tahtsin sind tappa! See oli minu kohus. — Ma poleks teises ilmas rahu saanud, kui ma poleks seda proovinud. — Näed, seal on mürki küll, nii et ma oleksin võinud sellega terve su pulmarahva ära tappa. — Aga minul oli sinu verd vaja. — Sa ei surnud ära, aga ma sain oma janu kustutada, ja nüüd suren mina! — Aga enne veel, kui timukamõõk mul pea maha raiub, torkan ma sulle südamesse haava, mis eluilmas ei parane ja mis piinab sind ka keset kõige õnnelikumat sülelust! — Nüüd vannun mina! — Kuula mind, Issand! Pühakud, inglid, saatanad, kes te olete taevas ja põrgus! Olge minu vastu armulised, nagu on tõsi see, mida ma ütlen.

Ja see pöörane naisterahvas laskus põlvili ja raputas

kaht kätt pea kohal, kutsudes kõiki taevalisi ja põrgulisi tunnistajaks:

— Ma vannun! Ma vannun, et seda saladust, seda peidetud ukse saladust teadis peale minu veel ainult üks inimene, ja see inimene oli Mihály Timár Levetinczy. Ta kadus päev pärast seda, kui oli selle saladuse minu käest teada saanud. Niisiis kui keegi sulle praegu sellest saladusest kirjutas, siis ei saanud Mihály Timár Levetinczy järgmisel päeval ära surra. Järelikult Mihály Timár Levetinczy elab, ja sa võid oodata oma esimese mehe tagasitulemist. Olgu Jumal mulle armuline, nagu on tõsi, et Timár elab praegugi veel! Ja see, kelle sa maha matsid, oli üks varas, kes Timári riided ära varastas! . . . Ja nüüd ela selle südamehaavaga edasi, kui saad!

Márianosztra vang

Kohus mõistis Athalie seitsmekordse mürgitamiskatse ja ettekavatsetud elukallalekippumise eest surma. Kuninga arm muutis selle karistuse eluaegseks vangistuseks.

Athalie elab praegugi veel.

Sellest ajast on möödas ainult nelikümmend aastat ja ta võib praegu olla umbes kuuekümne seitsme aastane.

Tema hing pole praegugi veel murdunud.

Ta on kalgi südamega, endassetõmbunud ega kahetse oma süüd.

Kui teised naisvangid pühapäeval kirikusse lähevad, pannakse see naine üksikkambrisse kinni, sest muidu ta võib teiste harrast meeleolu rikkuda.

Algul, kui teda sunniti kirikus käima, hüüdis ta keset jutlust vaimulikule: «Valetad!» ja sülitas altari ette.

Vahepeal on korduvalt suuri armuandmisi olnud. Riiklikel pidupäevadel on valitseja arm sadade kaupa vangimajaelanikke vabadusse lasknud. Aga seda naist ei ole ülevaataja iial vabastamiseks ette pannud.

Neile, kes teda meeleparandusele on manitsenud, et armuandmist pälvida, on ta alati öelnud:

«Mind võib siit ainult niimoodi välja lasta, et ma otsekohe, kui ma siit pääsen, selle naise ära tapan!»

Ja ta ütleb seda praegugi veel . . .

Kuigi see naine on juba ammu mulla all, pärast seda kui ta oli selle viimase noahoobi pärast aastaid oma vaest südant valutanud ja piinelnud.

Ta ei saanud selle jutu peale, et «Timár elab praegugi veel!» iial päriselt õnnelik olla. See seisis kõigi tema rõõmude taga nagu jäine viirastus. Sellega olid igaveseks mürgitatud tema abielusuudlused. Ja kui ta tundis, et surm hakkab lähenema, laskis ta end Levetinci viia, et teda mitte samasse hauakambrisse ei maetaks, kus Timári vapi all kõduneb kes teab kelle põrm. Levetincis ta valis endale välja ühe vaikse koha Doonau kaldapajude all, sealkandis, kus ta oma isa oli kaotanud, kus Ali Tšorbadži Doonau põhjas puhkab; nii lähedal eikellegi-saarele, nagu oleks teda mingi salaaimdus selle poole vedanud... Tema hauakivi ja saare rändkalju võivad omavahel tõtt vahtida.

Ja ka varandust, mis Timár talle jättis, ei saatnud õnnistus. Timéal oli oma teise mehega ainult üks poeg, kellest tuli suur priiskaja; see tohutu varandus kadus tal käest niisama muinasjutulise kiirusega, nagu see oli tekkinudki. Timéa lapselaps elas juba selle sihtkapitali protsentidest, mille Timár oli vaeseks jäänud sugulaste jaoks asutanud. Ainult see oligi veel tema varandusest järele jäänud.

Ka Komáromi palee kohal on nüüd juba uus hoone; ja Levetinczy hauakambri kohale on kindlustused püstitatud. Ei ühtki jälge enam kunagisest rikkusest ja hiilgusest.

Aga mida eikellegi-saarel praegu tehakse?

Eikeegi

Sellest on nüüd nelikümmend aastat möödas, kui Timár Komáromist ära kadus. Mina olin siis paras aabitsajüts, kui meid selle rikka isanda matusele viidi, kelle kohta hiljem räägiti, et võib-olla ta polegi surnud, on ainult redus; rahvas uskus visalt, et Timár elab ja ilmub kunagi uuesti välja. Võib-olla äratasid selle usu Athalie ähvardavad sõnad. Igatahes haaras avalik arvamus sellest kinni.

Mul on silme ees ka veel selle imeilusa daami nägu,

keda ma igal pühapäevahommikul oreli kõrvalt koorilt imetlesin. Ta istus kantsli all esimeses pingis: ta oli nii kaunis ja nii malbe.

Ja ma mäletan seda suurt jahmatust, mis levis linnas nagu kulutuli, kui seltsidaam oli tahtnud öösel seda ilusat daami ära tappa; missugune suur sündmus see oli!

Ma nägin ka seda, kui surmamõistetud mõrtsukat lahtise vankriga hukkamispaigale viidi; öeldi, et tal raiutakse pea maha. Tal oli seljas hall mustade triipudega kleit. Ta istus vankril, selg kutsari poole, ja tema vastas istus preester, krutsifiks käes.

Turunaised sõimasid teda, mis jõudsid, ja loopisid tema poole näppudega sülge; tema aga vaatas külmalt enda ette ega teinud sellest väljagi.

Rahvas trügis vankrile järele, uudishimulikud jõmpsikad jooksid karjas seda verist näitemängu vaatama, kus nii ilus pea otsast veereb. Mina vaatasin talle läbi suletud akna järele. Hõh! Kui ta nüüd äkki mulle otsa juhtub vaatama!

Tunni aja pärast tuli aga rahvas nurisedes tagasi. Inimesed ei olnud sugugi rahul, et sellele ilusale kurjategijale oli armu antud.

Ta viidi ainult tapalavani ja teatati talle seal armuandmisest.

Räägiti, et kui preester selle peale talle krutsifiksi ulatas, hammustas see pöörane naisterahvas suudlemise asemel seda püha sümbolit, nii et meie Issanda Õnnistegija palgele jäid kahelt poolt tema hambajäljed.

Ja hiljem nägin ma seda teist kahvatut daami veel kaua aega pühapäeviti kirikus; nüüd juba punase triibuga laubal ja aastast aastasse ikka kurvema ja kahvatuma näoga.

Tema kohta räägiti imelugusid; lapsed kuulevad neid kodus emade käest ja räägivad koolis üksteisele edasi.

Siis pesi aeg kogu selle loo mälestusegi minema.

Mõni aasta tagasi rääkis üks mu sõber, üks vana loodusteadlane, kes on kuulus oma taime- ja putukakogudega, mitte ainult kodumaal, vaid ka terves teadusemaailmas, mulle erandlikest maa-aladest, mida leidub Ungari ja Türgi impeeriumi piiril ja mis ei kujuta endast eraomandust, kuivõrd nad ei kuulu kummalegi poolele, ja on selle tõttu tõeliseks Kaliforniaks innukale

looduseuurijale, kes leiab siit kõige haruldasemat floorat ja faunat. Minu vana sõber külastab neid paiku igal aastal ja veedab seal innukas uurimistöös mitmeid nädalaid.

Ühel sügisel rääkis ta mulle augu pähe, et ma temaga sinna kaasa läheksin. Ma olen ka ise sel alal asjaarmastaja. Mul oli parajasti tühi aeg ja nii ma läksin koos vana teadlasega Alam-Doonaule.

Tema viiski mind eikellegi-saarele.

Mu teadlasest sõber tundis seda paika juba ligi kakskümmend viis aastat, sellest ajast peale, kui see oli suurelt osalt alles üles harimata ja kui siin kõik oli alles üpris algeline.

Nüüd on siin, kui roostik maha arvata, mis seda paika ikka veel ümbritseb ja varjab, eeskujulik majapidamine.

Kogu see saar, mida ümbritseb vaiadega toestatud tamm, on nüüd täielikult suurvee vastu kaitstud, ja peale selle kraavide võrguga kaetud, mida varustab niisutusveega hobujõul käitatav pump.

Kui mõni tõeline aednik seda saart näeks, ei suudaks ta siit enam ära minna. Viljapuud ja ilutaimed lokkavad siin nagu paradiisis. Iga väiksemgi maalapp toob kasu või pakub silmailu. Muskaattubakas, mida siin kasvatatakse, on ülimalt aromaatne, ja asjatundliku töötlemise puhul esmajärguline kaubaartikkel. Saare mesila oma igate sorti hüttide ja mitmekordsete majadega jätab eemalt mulje, nagu oleks see väike kääbustele ehitatud linn. Ühes hekiga piiratud koplis on koos kõige haruldasemad ja õilsamad kodulindude tõud; kanasõprade kadetsemisobjektid: uhked hudaanid oma silmile langevate suletuttidega, lumivalged hiina kokinid, saatanlikult ilusad mustad crève-coeurid oma kahekordsete harjadega, öökullikarva prince-Albertid, karjakaupa hõbedasi kalkuneid, kuldsed ja valged paabulinnud ja kunstlikus järves üksteise ümber tiirutavate kirjute partide, hanede ja luikede haruldased, valitud eksemplarid. Haljal aasal aga ilma sarvedeta lehmad, angoorakitsed ja pika läikivmusta karvaga laamad.

Kogu saarest on näha, et siin elab üks isand, kes oskab luksust hinnata.

Ometi pole sel isandal iial punast krossigi.

Raha ei tule siia saarele.

Need, kellel siit saarelt midagi vaja on, teavad juba, mida selle saare elanikel vaja on, ja toovad seda neile vahetuskaubaks: vilja, riiet, tööriistu ja värvitud lõnga.

Minu teadlasest sõber toob siia igasuguste aiandusuudiste seemneid ja uute kodulindude mune ja saab selle eest vahetuskaubaks haruldaste putukate ja kuivatatud taimede eksemplare, mida ta omakorda välismaa muuseumidele ja loodusteaduslikele kogudele edasi müüb ja selle pealt üsna korralikult teenib; sest teadus ei ole üksnes kirg, vaid ka elukutse.

Kõige meeldivamaks üllatuseks sellel saarel oli aga tema elanike suust ungari keelt kuulda, mis on piiriäärsetel aladel juba väga haruldane.

Saare elanikkonna moodustab üksainus perekond, ja selle tõttu on seal inimestel ainult ristinimed. Esiasuka kuus poega on endale lähematest küladest naised toonud ja lapselaste ning lapselapselaste arv ulatub juba ligi neljakümneni.

Ja kõiki neid toidab see saar ja siin ei tunne keegi millestki puudust. Neil on kõike küll.

Igaüks oskab mõnda tööd teha, ja kui neid ka kümme korda nii palju saab nagu praegu, töö toidab kõiki ära.

Vaarisa ja vaarema õpetavad nüüdki veel oma järeltulijaid tööd tegema: üks mehi, teine naisi.

Mehed õpivad aeda harima, puutööd tegema, nõusid valmistama, tubakat kasvatama, loomi pidama; neid jätkub puusepaks ja möldriks; naised koovad ja värvivad türgi vaipasid, tikivad, heegeldavad pitsi, on ametis meega, juustuga, roosiveega. Ja kõik tööd lähevad nii, et kellelegi pole tarvis öelda, mida tal tuleb teha. Igaüks teab oma ülesandeid ja täidab neid sundimata ja tunneb sellest rõõmu, mida ta teeb.

Elamud, kuhu paljunevad perekonnad on elama asunud, moodustavad juba terve majaderea. Kõik majad ehitatakse üles ühisel jõul ja vanad hoolitsevad noorpaaride eest.

Saarele tulevaid võõraid võtab vastu praegune perekonnapea, keda teised hüüavad «isaks»; võõrad tunnevad teda aga Deodáti nime all.

See on tugeva kehaehitusega, ilus, õilsate näojoontega mees, neljakümnendates aastates. Tema teeb vahetuskaupa ja näitab võõrastele asundust.

Meid võttis Deodát vastu selle lahke südamlikkusega, millega vanu häid tuttavaid koheldakse; minu loodusteadlasest sõber oli siin ju iga-aastane külaline.

Meie vestlusteemadeks olid pomoloogia, oinoloogia, hortoloogia, botaanika ja entomoloogia, milles kõiges paistis Deodát põhjalikke teadmisi omavat. Aianduse ja loomapidamise küsimustes oli ta kõige ajakohasematel seisukohtadel. Ma ei suutnud oma imestust varjata. Kust ta seda kõike on õppinud?

— Meie taadi käest! — vastas Deodát aupakliku kummardusega.

— Kes see on?

— Küll te näete teda, kui me õhtul kõik kokku tuleme.

Oli parajasti õunte korjamise aeg: kogu pisike pere ja naisinimesed olid ametis haruldaste, kullakarva, nahkpruunide ja karmuasiinpunaste viljade korjamisega; ilusad ümmargused õunad olid rohelisel murul virnas nagu suurtükikuuli-püramiidid kuskil kindluseõuel. Lõbus vadin täitis kogu saart.

Kui aga sügispäike loojuma hakkas, andis kellahelin saare tipus teada, et tööpäev on lõppenud. Ja selle peale ruttasid kõik korjatud õunu, mis veel murule olid jäänud, korvidesse laduma ja viisid need kahevahel majade juurde.

Ka meie liikusime koos Deodátiga sinnapoole, kust see kellahelin kostis.

See kell rippus ühe väikese puumaja tornis. Maja ja torn olid juba üleni maajalgadesse kasvanud, aga fantastilise kujuga rõdusambad lasksid aimata, et see, kes selle maja oli ehitanud, oli neisse palkidesse palju unistavat kirge, rõõmu ja mõtteid nikerdanud.

Selle väikese maja ees oli ümmargune plats, kus olid lauad ja pingid. Siia kogunesid kõik pärast tööd kokku.

— Siin elavad meie taat ja memm! — sosistas Deodát.

Varsti nad tulidki majast välja. See oli ilus paar.

Naine võis olla umbes kuuekümnene, mees kaheksakümne-aastane.

Vaarisal oli nii iseloomulik nägu, mis tuletab veel neljakümne aasta pärastki meelde mingit ammunähtud pilti. Ma vaatasin teda imestusega. Tema pea oli küll

juba paljas, aga hõredad juuksed ja vurrud ei olnud veel kuigi hallid, ja mingi raudne rahu tema näojoontes hoidis teda muutumatuna.

Niisugused näojooned annab mõõdukas elu ja hea meeleolu.

Vaarema pilk oli aga tõepoolest kütkestav. Tema kunagi kuldsetesse juustesse on juba hõbedat põimunud, aga tema silmad on ikka veel tütarlapse silmad, ja ta punastab nagu noorik, kui taat teda põsele suudleb.

Ja mõlema näol särab õnn, kui nad kogu seda suurt peret enda ümber näevad: ja nad kõnetavad neid ükshaaval nimepidi ja suudlevad neid järgemööda.

See on nende õnn, see on nende palve, see on nende tänuandmine.

Ja alles siis jõuab kord meie kätte. Deodát, kõige vanem poeg, oli viimane, keda vanad kallistasid.

Mõlemad surusid ka meie kätt ja kutsusid siis õhtulauda.

Vaarema on endale ikka veel oma ameti säilitanud, et kamandab köögis ja toob sellele suurele perele söögi lauale, vaarisa aga jätab kõigile vabaduse nendega, keda kõige rohkem armastatakse, mõne laua taha istuda ja seal süüa. Tema ise istus meiega ja Deodátiga ühe laua taha; väike, blond, lokkisjuukseline ja inglinäoline tüdrukutirts, keda hüüti Noémiks, ronis talle sülle, ja temal oli luba neid tõsiseid jutte, mida me ajasime, suu ammuli, pealt kuulata.

Kui vaarisale minu nimi öeldi, vaatas ta tükk aega mulle otsa ja ta nägu hakkas märgatavalt õhetama.

Mu teadlasest sõber küsis tema käest, et võib-olla ta on mu nime juba kuulnud. Taat vaikis.

Deodát ruttas seletama, et taat ei ole juba üle neljakümne aasta lugenud midagi selle kohta, mis maailmas sünnib, ja et tema ainus lugemine on majandus- ja aiandusalased raamatud.

Mina, nagu ikka inimesed, kes on kaua selle ameti peal olnud, et ruttavad kõike, mida nad ise teada on saanud, otsekohe võimalikult paljudele inimestele teatama, haarasin kohe kinni juhusest, et oma tarkust parajas kohas ära kasutada, ja rääkisin talle sellest, mis maailmas on toimunud.

Ma andsin talle ülevaate kodumaa sündmustest ja sel-

lest, kuidas Ungari ühe väikese «ja» sõna abil Austriaga liideti.

Ta puhus oma piibust suure suitsupilve; see suits ütles: «Minu saar sinna ei kuulu!»

Ma rääkisin talle koormistest, mis meid rõhuvad.

Suitsupilv ütles selle peale: «Minu saarel maksusid ei maksta!»

Ma jutustasin talle, missugused kohutavad võitlused on vahepeal meie maal ja laias maailmas toimunud.

Suitsupilv tähendas selle peale: «Meie ei võitle kellegagi.»

Just siis oli meil börsil suur krahh; esinduslikud firmad varisesid üksteise järel kokku; ma katsusin ka seda talle arusaadavaks teha.

Selle peale vastas tema suitsujuga: «Jah, aga meie siin ei tunne raha!»

Seejärel ma seletasin talle, missuguseid ägedaid lahinguid peavad meil omavahel erakonnad! Missugust kibedust põhjustavad usk, rahvus ja võimuiha.

Taat koputas tuha piibust välja: «Meil ei ole ei piiskoppe, ei häältekogujaid ega ministreid.»

Ja lõpuks ma rääkisin talle, kui võimsaks saab meie riik siis, kui see kõik täide läheb, millest me unistame.

... Väike Noémi oli vaarisa sülle magama jäänud, ta tuli tuppa viia ja voodisse panna. See oli tähtsam kõigest sellest, mida mina olin rääkinud. Magav laps rändas vaarisa sülest vaarema sülle. Kui naine ära läks, küsis taat minu käest:

— Kus te olete sündinud?

Ma ütlesin talle.

— Mis on teie amet või elukutse?

Ma ütlesin talle, et ma olen romaanikirjanik.

— Mis see on?

— See on niisugune inimene, kes ühe loo lõpu järgi oskab kogu selle loo kokku panna.

— Noh, pange siis minu lugu kokku! — ütleb ta, mul käest kinni võttes. — Oli ükskord üks mees, kes jättis maha maailma, kus teda imetleti, ja rajas endale ühe teise maailma, kus teda armastatakse.

— Kas ma võiksin tema nime teada?

Selle küsimuse peale paistis rauk peajagu pikemaks sirguvat; ta tõstis oma väriseva käe ja pani selle mulle

pea peale. Silmapilguks tundus mulle, nagu oleks see käsi juba kunagi ammu, ammu minu pea peal olnud, kui seda veel linased lapsejuuksed katsid, ja nagu oleksin ma seda nägu juba kuskil näinud. Minu küsimusele aga vastas ta:

— Minu nimi on Eikeegi!

Selle peale pööras ta ringi, ei öelnud enam midagi, läks tuppa ja ei tulnud kogu meie sealolemise ajal enam välja.

Niisugune on eikellegi-saare praegune seisund.

Kahe riigi poolt antud eesõigus, mis lubab sel maalapikesel väljaspool igasuguseid riigipiire elada, kehtib veel viiskümmend aastat.

Ja kes teab, mis selle viiekümne aasta jooksul maailmast saab?!

Lõpp

JÄRELKAJAD «KULDAVÄÄRT MEHELE»

Ma pean tunnistama, et mulle endale on see mu kõige armsam romaan. Ja ka lugejaskonna hulgas on see kõige rohkem levinud: seda on kõige rohkem tõlgitud; inglise keeles on ta ilmunud kahes väljaandes: Londoni tõlkes kui «Timar's Two Worlds» (Timári kaks maailma), New Yorgis kui «Modern Midas». (See Midas, kelle käes kõik kullaks muutub.) Saksamaal toimus kahe kirjastusfirma vahel omandiõiguse pärast koguni kohtuprotsess. Ma olen sellest ka näitemängu kirjutanud, ja see on mul ainus lavatükk, mis on üle kahekümne aasta vastu pidanud ja ka saksa lavadel loorbereid lõiganud. Aga on veel muudki, mille pärast ma seda oma tööd armastan. Tema tegelaskujud on mulle kõik head tuttavad: kes varasemast, kes hilisemast ajast.

Mul oli tänu sugulastele rohkesti sidemeid.

Jókay suguvõsa omandussuhteid reguleeris möödunud sajandi algul omaette seaduseparagrahv, mille alusel saadeti delegatsioon lahendama kohtuasja Maholányi parunitega. Ükskord ma küsisin oma vanema venna Karoly käest, kes on omamoodi elav kroonika, kuidas see võimalik on, et meie esiisad olid nii suured isandad, meie aga, alates oma isast, oleme nii väikesed isandad, et elame oma tööst.

Vend seletas mulle.

— See suur varandus on praegugi alles. Võta kriit kätte ja arvuta kaasa. Meie vaarisal oli üks poeg ja viis tütart. Nende viie tütre pärandiosa ostis ära kuulus Pécsi piiskop, kes oli ka meie sugulane, ja kasutas seda koolide ja headtegevate asutuste rajamiseks. Meie vanaisa päris ainult ühe kuuendiku. Temal oli omakorda kaks poega ja kaks tütart. Ja nii päris meie isa juba ainult ühe kahekümne neljandiku kunagisest varandusest. Meid on jälle kolm last: igaühele langes üks seitsmekümne kahendik kunagisest varandusest. Selle sa said: see on sul praegugi alles.

Emapoolne esiisa ei olnud enam nii rikas, aga seda

kuulsam; ta oli vürst Ferenc Rákóczi II salanõunik Pulay, kes pidas vürsti nimel sidet välisvõimudega.

Aga vanaema liinis olid meil jälle ühised juured ühe väga rikka perekonnaga: Szücsidega.

Proua Lajos Szücs oli veel seitsmekümnendatel aastatel kõigile tuntud kuju Budapesti seltskonnas. Tal oli suur maja Muuseumi bulvaril ja villa Balatonfüredis: hooajal võis teda igal õhtul näha Rahvusteatris, oma nurgaloožis. Tema heategevusest rääkisid kõik avalikud asutused. Ta oli ilus vanaproua.

Ka mina sain tema käest midagi: selle romaani põhiidee.

Ühel päeval viis juhus meid kokku. Me sõitsime koos aurulaevaga «Kisfaludy» Balatonfüredist Siófoki.

Poolel teel tabas laeva armutu tormihoog, ohtlik Bakonyi tuul muutis vaikse järve korrapealt voogavaks mereks: kõik reisijad, nii mehed kui naised, jäid merehaigeks ja põgenesid oma kajutitesse. Ainult meie kahekesi, vanatädi ja mina, jäime pardale, laeva tantsitavast rajust välja tegemata.

— Eks meile annab jõudu põline Szücside veri — ütles vanatädi, kes pärines ka ise Szücside suguvõsast: ta oli mu vanaema õde, kes oli oma mehe kaudu rikkaks saanud.

Ja siis pani ta mind enda kõrvale istuma ja jutustas mulle, samal ajal kui laine laeva loopis, nii et selle üks ratas pidevalt õhus pöörles, selle loo, mis moodustab minu romaani «Kuldaväärt mees» lõpu ja räägib noorest lesest, selle peigmehest, ohvitserist, seltsidaamist, ohvitseri omaaegsest kallimast, ja selle emast, keda ta kõiki isiklikult oli tundnud. See oli põhiidee, lõppkatastroof, millele mina pidin juurde ehitama eelloo, mis niisuguse lõpuni viis, ja kokku panema ning usutavaks tegema tegelaskujud ja situatsioonid. Aga need kujud ja situatsioonid olid kõik tegelikult olemas.

Eikellegi-saare olemasolust kuulsin ma aga nimeka loodusteadlase Imre Frivaldszky käest, ja see oli kuuekümnendatel aastatel oma erandlikus seisundis veel olemas kui kunsttekkeline territoorium, mis ei kuulunud ei Ungari- ega Türgimaale.

Nii palju arvasin tarviliku olevat öelda.

Dr. Mór Jókai

SAATEKS

Mór Jókai on suurim ungari romantiline romaanikirjanik. Järelikult võib lugeja kindel olla, et ta leiab Jókai teostest värvika ja põneva, valgusest särava või pimedusse uppuva, tõest ja kujutlustest läbipõimunud maailma. Aga see tähendab ka, et enamasti Jókai liialdab: inimese headust ja kurjust kujutades, valguse ja varju vahele teravat piiri tõmmates ja igasuguseid kokkusattumusi ja imepäraseid juhuseid kuhjates. Miks üks kirjanik on romantik või realist, sellele on otsitud seletust küll ühiskondlikest oludest ja kirjaniku päritolust, valitsevast vaimsusest ja kirjaniku enda hingelisest kokkupanust, rõhutades kord üht, kord teist momenti ja katsudes nende komponentide vahel tasakaalu leida. Küllap on nii, et enamasti on määrav kirjaniku enda vaimulaad, mille realiseerumist kõik teised komponendid soodustavad või pidurdavad. Nii on Jókai puhul rõhutatud tema päritolu vaesunud keskaadlist, on räägitud ajastust, millal ta oma peateosed kirjutas: aastakümned pärast mahasurutud 1848. a. revolutsiooni, kus usk keskaadlisse tähendas juba tühjade illusioonide toitmist, jne. Tundub aga, et määrav on Jókai enda romantiline, kergesti vaimustuv ja pigem meeleoludest kui mõistuslikest argumentidest mõjutatav hingelaad.

Mór Jókai (1825—1904) sündis Komáromis (mis on ka «Kuldaväärt mehe» tegevuskohaks) keskaadlist haritlase perekonnas ja ilmutas juba varakult suurt andekust, mida aitasid välja arendada õpingud kuulsas Pápa kolleegiumis, sõprus Sándor Petőfiga (1823—1849) ja ajakirjanikutegevus. Jókai esimene prantsuse romantismi laadis kirjutatud jutustus ilmub 1845. a., kui autor on 20-aastane, ja äratab kohe suurt tähelepanu. 40-ndatel aastatel on Jókai juba Pesti ajakirjanik ja toimetab revolutsiooniliselt meelestatud noorsoo ajakirja (1847) ning on 1848. a. koos Petőfiga revolutsioonilise liikumise eesotsas. Vabadusvõitluse teisel etapil lööb ta aga kõi-

kuma, suutmata Petőfit, keda ta küll lõpuni südamepõhjast austab ja imetleb, radikalismis järgida, ja asub nn. rahupartei poliitikat toetama. Pärast revolutsiooni mahasurumist redutab ta mõnda aega, asub siis aga uuesti kirjutama ja ilmutab 50-ndatel aastatel kaks Türgi vallutuste aega käsitlevat ajaloolist romaani («Erdély hiilgeaeg», «Türgi võim Ungarimaal») ja kaks tendentsromaani («Ungari naabob» ja Zoltán Kárpáthy»), mis tähistavad murrangut ungari romaani arengus.

Jókai kõige viljakam loominguperiood langeb aga 60-ndate aastate lõppu ja 70-ndate aastate algusse.

Neil aastail on kirjutatud kõigi kõrgromantika aksessuaaridega proosahümn vabadusvõitlusele «Kivise südamega mehe pojad» (1869), ungari rahvusliku kapitalismi probleeme käsitlev «Mustad teemandid» (1870), mille peategelane on ungari teadlane ja demokraat, kes edukalt sõdib Austria rõhumisega mestiheitnud suurkapitali vastu, «Kuldaväärt mees» (1872) ja «Ta liigub siiski» (1873), mis annab pildi 19. saj. alguse, nn. reformideajastu oludest ja avaliku elu tegelastest (Katona, Kisfaludy, Kazinczy).

Neist kõige realistlikum ja kogu Jókai loomingus oma inimestekujutuselt kriitilisele realismile kõige lähemal seisev on «Kuldaväärt mees». Miks see nii on, sellele on otsitud seletust jälle nii ühiskondlikust kui isiklikust elust. 1867. aastal toimus Austria ja Ungari ühinemine ja pärast 18-aastast täielikku poliitilist allasurutust võis jääda mulje, et rahvuslik sõltumatus elab läbi taassünni ja et Ungari võib uuesti asuda sellele teele, mis 1849. aastal nii traagiliselt katkes. Oma 1863. aastal asutatud ajakirjaga «Kodumaa» oli Jókai üks tolle aja populaarsemaid tegelasi, kes võttis innukalt osa poliitilisest elust. 1871. aastaks jõudis ta aga juba valitseva Deáki partei liberalismis ja ungari kodanluse arenemisvõimalustes pettuda, mis on vajutanud oma pitseri ka romaanile. Teiselt poolt on teada, et «Kuldaväärt mehe» kirjutamisajal elas Jókai läbi suurima kriisi oma abielus, nimelt armus ta 18-aastasesse tütarlapsesse, ühe kolonelilese tütresse, kes oli tema hoolduse alla antud ja kes tuli 1871. aastal Balatoni äärde oma algavat kopsuhaigust ravima (mis teda varsti küll ikkagi hauda viis). See

vahekord seletab isiklike motiivide rohkust romaanis.

«Kuldaväärt mees» jääb aga Jókai loomingus üksikuks mäetipuks; sellele realistlikumale suunale ei tule jätku ega edasiarendust. Hilisemad romaanid («Vang Ráby», «Väikekuningad») langevad jälle sellesse romaanitüüpi, mille iseloomulikumateks esindajateks on «Ungari naabob» ja «Zoltán Kárpáthy».

*

Eesti keelde on ajalehtedes ja ajakirjades Mór (saksapäraselt Maurus) Jókai lühemaid jutte, aga ka pikemaid romaane tõlgitud juba 1880. aastast peale — muidugi saksa keelest; umbes 75-nimetuselisest bibliograafiast, mis ulatub 1935. aastani, võib ainult paari viimase pala kohta kindel olla, et need on ungari keelest tõlgitud («Armsad sugulased», «Ungari antoloogia» 1914, Julius Mark; «Hiiu torn», novell, «Postimees» nr. 98—107, 1925, A. Murakin). Nii on meil saksa keelest tõlgitult ja enamasti ajalehe joone all ilmunud mitmed Jókai peateosed, näiteks seesama «Kuldaväärt mees» (või «Kulda väärt mees») Eduard Vilde tõlkes 1886. a. ja 1926. a., «Ungria Nabob», «Postimees» nr. 1—59, 1899 (L. Grossschmidt), «Zoltan Karpathi, Nabobi poeg», «Postimees» nr. 105—189, 1903 (H. Paulmeister) ja «Mustad teemandid», «Postimees» nr. 109—212, 1904 (K. A. Hindrey).

Käesolevaga ilmub eesti keeles niisiis esmakordselt üks Jókai peateoseid otse ungari keelest tõlgituna.

E. H.

SISUKORD

«PÜHA BARBARA»

Raudväravad 5
«Püha Barbara» ja tema reisijad 8
Valge kass 19
Salto mortale mammutiga 23
Range ülevaatus 32
Eikellegi-saar 39
Almira ja Narcissza 48
Öö hääled 60
Saareelanike lugu 68
Ali Tšorbadži 81
Elav alabaster 86
Meremehe-matused 88
Naermaajav nali 93
«Püha Barbara» lõpp 96

TIMÉA

Kasuisa 103
Hea nõu 115
Punane poolkuu 120
Kullakaevandus 126
Naiste nali 146
Ka üks nali 162
Pruudikleit 170
Timéa 185

EIKELLEGI-SAAR

Alabasterkuju laulatus 202
Kaitsesaatan 210
Kevadine aas 222
Ämblik keset roose 239
Maailmast väljas 253
Tropicus capricorni 260
Kallis kodu 279
Perekondlik ehteasi 284

NOÉMI

Üks uus külaline 298
Puutöömees 317
Noémi 324
Melanhoolia 339
Teréza 360

ATHALIE

Pooleksmurtud mõõk 373
Esimene lüüasaamine 394
Jää 402
Viirastus 417
Mida räägib kuu? Mida räägib jää? 442
Kes sealt tuleb? 447
Surnukeha 450
Proua Zófi 453
Dódi kiri 458
Ah, kui kohmakas sa oled! 462
Athalie 472
Viimane noahoop 488
Márianosztra vang 493
Eikeegi 494

Järelkajad «Kuldaväärt mehele» 503
Saateks 505

N
Ül
Pu
No
Mo
Te

AT
Po
Es
Jää
Vii
Mi
Ke
Su
Pro
Dóc
Ah
Ath
Viir
Má
Eik

Järo
Saa

Мор Йокай. ЗОЛОТОЙ ЧЕЛОВЕК. На эстонском языке. Переводчик: Э. Хийдель. Обложка: Х. Керсна. Оформление: Х. Керсна. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».

Toimetaja A. Ravel. Kunstiline toimetaja M. Vannas. Tehniline toimetaja M. Kukerman. Korrektorid E. Bachwerk ja A. Kabur. Laduda antud 27. VI 1974. Trükkida antud 6. XI 1974. Kohila Paberivabriku trükipaber nr. 2, 54×84/16. Trükipoognaid 32,0. Tingtrükipoognaid 26,88. Arvestuspoognaid 27,83. Trükiarv 50 000. «Eesti Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10. Tellimuse nr. 488. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 58. Hind 99 kop.